ΝΔ: 11794
ΚΩΕ: 11595

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΙΤΛΟΣ: "Βιομηχανική Αναδιάρθρωση, Ευελιξία και Δικτύωση στην περιοχή του Ελαιώνα".

ΛΑΜΠΡΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1999.

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ: Α. Λυμπεράκη, Αν. Καθηγήτρια.

Θ.Β. Πάκος, Καθηγητής.

Α. Παπαδασκαλόπουλος, Καθηγητής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	Εισαγωγή.	3
2	Η ευέλικτη εξειδίκευση και η στρατηγική της ενδογενούς τοπικής, περιφερειακής και αστικής ανάπτυξης.	15
2.1.	Η κρίση του Φορντικού μοντέλου συσσώρευσης και η ανάδυση της ευέλικτης εξειδίκευσης.	15
2.2.	Οι στρατηγικές περιφερειακής ανάπτυξης και το πεδίο του τοπικού ως μια πιθανή χωρικότητα της ανάπτυξης.	29
2.3.	Στρατηγικές Ευρωπαϊκής Αστικής Ανάπτυξης και η Θέση της Αθήνας.	35
3.	Σχετικά με την έννοια, την "έλξη" και τις σύγχρονες τάσεις του μοντέλου της "Βιομηχανικής Συνοικίας".	40
3 1	Η έννοια της "Βιομηχανικής Συνοικίας".	40
3.2	Ιστορικά ευρήματα ερευνών του φαινομένου της "Βιομηχανικής Συνοικίας".	44
3 3	Η ισορροπία ανταγωνισμού και συνεργασίας και η επίλυση των συγκρούσεων	64
3 4	Η αναγκαιότητα της πολιτικής και των παραγόντων πολιτικής στην ενίσχυση και ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών".	75
3 5	Οι "Βιομηχανικές Συνοικίες", η μικρή επιχείρηση και η προβληματική του μετασχηματισμού της εμπειρίας σε πολιτική δράση.	79
3.6	Κωδικοποίηση των παραγωγικών, επιχειρηματικών και πολιτικών λειτουργιών και δομών που συνδέονται με την ανάπτυξη της "Βιομηχανικής Συνοικίας".	82
4.	Κλαδική Ανάλυση: Η Βιομηχανία μηχανών και μεταλλικών προϊόντων.	87
4.1.	Εισαγωγή	87
4.2.1	Ο Κλάδος Μεταλλικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.	91
4.2.2.	Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου τελικών προϊόντων από μέταλλο.	101
4 2.2.1.	Ο κλάδος 35 στις απογραφές 1978-1988.	101
4.2.2.2.	Οι υποκλάδοι του κλάδου 35 στις απογραφές 1978-1988.	108
4.2.2 3	Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-95.	110
4 2.2.3 1	Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35-ΣΤΑΚΟΔ '80) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-92.	110
4.2.2 3 2	Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδ. 28, ΣΤΑΚΟΔ '91) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1993-95.	121
4.2.2.3.3	Υποκλάδοι του κλάδου μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδος 1980-92.	130
4 2.2.3.4	Υποκλάδοι του κλάδου μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 28 - ΣΤΑΚΟΔ '91) - Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδος 1993-95.	137
4.2.2.4.	Ο κλάδος 28 και οι Υποκλάδοι - Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995 (ΣΤΑΚΟΔ '91).	141
4.2.2 5	.Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής και επίπεδο εκπαίδευσης στον κλάδο 35.	145
4 2 2.6.	Χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου 35	147
4 2.2.7.	Σύνοψη - Γενικές επισημάνσεις για τον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδ. 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80 & κωδ 28 - ΣΤΑΚΟΔ '91).	149
4.3.	Ο κλάδος Μηχανών και Συσκευών εκτός ηλεκτρικών μηχανών.	153
4.3.1.	Ο κλάδος στην Ευρωπαϊκή Ενωση.	153
4.3.2.	Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου μηχανών.	156
4 3.2.1.	Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου 36 στις απογραφές 1978-1988.	156
4.3.2 2.	Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-95.	163
4.3.2.2.1.	Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών (κωδικός 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-92.	163
4 3.2.2.2	Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών (κωδικός 29, ΣΤΑΚΟΔ '91) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1993-95.	171
4.3.2.2.3	Υποκλάδοι του κλάδου μηχανών και συσκευών (κωδικός 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Μεγάλη Βιομηχανία - την περίοδο 1980-92.	177
4.3.2.2.4	Υποκλάδοι του κλάδου μηχανών και συσκευών (κωδικός 29 - ΣΤΑΚΟΔ '91) - Μεγάλη Βιομηχανία - την περίοδο 1993-95.	183
4.3.2.3.	Ο κλάδος 29 και οι υποκλάδοι - Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-95 (ΣΤΑΚΟΔ '91).	187
4.3.2.4.	Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής στον κλάδο 36.	191
4.3.2.5.	Χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου 36.	192

Σε επίπεδο οικονομικής πρακτικής οι σημαντικότερες εκφράσεις της παραπάνω στρατηγικής αποτέλεσαν ο περιφερειακός φορντισμός (A.J.Scott 1988)[1] και η ευέλικτη αναδιοργάνωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων με την παραγωγική αποκέντρωση τους στη βάση της εσωτερικής και εξωτερικής δικτύωσης (C.F.Sabel, 1989)[2], πρακτικές που επιτάχυναν τις διαδικασίες διεθνοποίησης της παραγωγής και των αγορών.
Σε επίπεδο πολιτικών πρακτικών η παραπάνω στρατηγική για την ευέλικτη προσαρμογή του συστήματος στα νέα δεδομένα, εκφράστηκε με τον περιορισμό της μονωπολιακής εθνικής ρύθμισης και κυρίως με την άρση τελωνειακών περιορισμών στο εμπόριο, τη φιλελευθεροποίηση τραπεζικών και χρηματιστηριακών συναλλαγών, τη μονεταριστική πολιτική για τον έλεγχο των πληθωριστικών πιέσεων, ο περιορισμός του Κράτους πρόνοιας με την ιδιωτικοποίηση κοινωνικών υπηρεσιών και τη χαλάρωση της κοινωνικής νομοθεσίας κυρίως με την εναπόθεση της ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων στο θεσμό της αγοράς.
Στα πλαίσια των παραπάνω πρακτικών, το δόγμα της αύξησης της ανταγωνιστικότητας στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, κυριάρχησε ως η μοναδική βιώσιμη στρατηγική για την οικονομική ανάπτυξη των τοπικών-περιφερειακών και εθνικών οικονομικών χώρων, των επιχειρήσεων και των εργαζομένων. Ο παγκόσμιος ανταγωνισμός σύμφωνα με την παραπάνω αντίληψη είναι ικανός να αντικαταστήσει τη θεσμική ρύθμιση της οικονομίας μέσα από την αφομοίωση και ενοποίηση όλων των διαφορετικών οικονομιών, αναδεικνύοντας τελικά ως ισχυρές εκείνες που είναι πιό ανταγωνιστικές. Στα πλαίσια αυτά η παρεμβατική πολιτική του κράτους πρέπει να αναπροσανατολιστεί από την αναπαραγωγή και διαχείρηση της ζήτησης στην παροχή ενισχύσεων και διευκολύνσεων προς το εθνικό κεφάλαιο για να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα στο διεθνές περιβάλλον.

Όμως η συνέχιση της ρευστότητας στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον και της αποσταθεροποιητικής της επίδρασης στις εθνικές οικονομίες με αμείωτη ένταση τη δεκαετία του 1990, έδειξε τα όρια και τις αδυναμίες της παραπάνω στρατηγικής που βασίζεται στην αποθέωση της παγκοσμιοποίησης και τη φιλευθεροποίηση της αγοράς σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο.
Κάποιες από τις βασικές εκφράσεις της διεθνούς ρευστότητας αποτελούν οι εκτός ελέγχου διακυμάνσεις επιτοκίων και νομισματικών ισοτιμιών που προκαλούν ξαφνικές ροές χρηματιστηριακών κεφαλαίων, ανεξέλεγκτες αυξήσεις στο εξωτερικό χρέος διαφόρων κρατών, απειλώντας με αποσταθεροποίηση ολόκληρους εθνικούς οικονομικούς χώρους. Μόλις τον τελευταίο χρόνο οι πρόσφατες χρηματιστηριακές κρίσεις στα χρηματιστήρια της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, απέδειξαν με τον πιό κατηγορηματικό τρόπο τους κινδύνους που προκαλούνται για οποιαδήποτε νόμισμα και οποιαδήποτε οικονομία όσο μακριά και αν αυτή βρίσκεται από τις εστίες της κρίσης.
Η αποθέωση του ανταγωνισμού σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο δίχως την ύπαρξη θεσμικής ρύθμισης οδηγεί σε βάθεμα των χωρικών και κοινωνικών ανισοτήτων, αφού ο διαπεριφερειακός ανταγωνισμός επικεντρώνοντας στη διαμόρφωση ευνοϊκού περιβάλλοντος για την προσέλκυση δραστηριοτήτων του πολυεθνικού κεφαλαίου οδηγεί σε εξάντληση των πόρων ολόκληρων περιφερειακών οικονομικών χώρων, σε υποχώρηση της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων και της βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος.
Οι πρόσφατες αυτές κρίσεις και τα προβλήματα που συνδέονται με την ένταση των χωρικών και κοινωνικών ανισορροπιών κατέδειξαν την αδυναμία και τα όρια διεθνών οργανισμών όπως το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα, η ομάδα των επτά πιό βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών (G7), στην αντιμετώπιση της διεθνούς ρευστότητας και τη διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας στη παγκόσμια οικονομία.
Εκτός από την ανυπαρξία της παγκόσμιας ρύθμισης και τις επιπτώσεις που αυτή έχει, φάνηκε επίσης και η αδυναμία των κρατών να αντιμετωπίσουν στα εθνικά χωρικά όρια τους, τα κοινωνικά προβλήματα τα οποία προκαλούνται από την ανεμπόδιστη δράση των διεθνοποιημένων αγορών. Η αδυναμία των εθνικών κρατών να αντιμετωπίσουν την ανεργία, τη συνεχή αποειδίκευση των εργαζομένων, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση ολόκληρων κοινωνικών ομάδων, καταδεικνύει και τα όρια τους στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης αλλά και στην τόνωση της εσωτερικής ζήτησης.

Συνεπώς στο προσκήνιο συνεχίζει να βρίσκεται η συζήτηση για τη χάραξη μιας εναλλακτικής στρατηγικής ευέλικτης προσαρμογής των παραγωγικών συστημάτων στις διεθνείς εξελίξεις με προοδευτική κατεύθυνση, δηλαδή μιας στρατηγικής που θα συνδέει την έννοια της ανάπτυξης με αυτή της ενίσχυσης της απασχόλησης, την έννοια της ανταγωνιστικότητας και ευελιξίας με αυτή της βελτίωσης των εργασιακών συνθηκών και της κοινωνικής προστασίας, την αύξηση της παραγωγικότητας με την αύξηση των ικανοτήτων της εργασίας.
Στο επίκεντρο της αναζήτησης αυτής βρίσκεται η θεωρητική προσέγγιση των αιτίων και του τρόπου εμφάνισης των περιφερειακών προβλημάτων καθώς και της προοπτικής των τοπικών πρωτοβουλιών να προσφέρουν λύσεις σε αυτά. Το αυξημένο ενδιαφέρον για τα ζητήματα της τοπικής ανάπτυξης και ειδικότερα της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης προκύπτει από την πεποίθηση ότι η χάραξη της στρατηγικής αυτής προϋποθέτει μια στενή αλληλόδραση των διαδικασιών της οικονομίας και της πολιτικής, μια σύνθεση ανάμεσα στη διαχείριση του οικονομικού και του κοινωνικού η οποία μπορεί να δώσει μεγαλύτερο κοινωνικό περιεχόμενο στις διαδικασίες ανάπτυξης.
Στα άκρα της θεωρητικής αυτής συζήτησης τοποθετούνται δύο διαφορετικές εκδοχές, από τη μια η απαισιόδοξη εκδοχή που αντιμετωπίζει τις περιφερειακές οικονομίες και τις αιτίες των προβλημάτων τους ως πλήρως εξαρτώμενων από το διεθνή καταμερισμό εργασίας και την αναδιάρθρωση του πολυεθνικού κεφαλαίου και από την άλλη η υπεραισιόδοξη εκδοχή που αποδέχεται την αυτονομία των περιφερειακών οικονομιών και της εσωτερικής δυναμικής τους στην αντιμετώπιση της διεθνούς αστάθειας και του οξυμένου ανταγωνισμού.
Η πρώτη εκδοχή κυριαρχούμενη από τεχνολογικό ντετερμινισμό και οικονομισμό αδυνατεί να δείξει διεξόδους από την κρίση και να προτείνει πολιτικές, ενώ η δεύτερη εκδοχή φαίνεται να αγνοεί τη σημασία που έχει η αύξηση της συγκέντρωσης του κεφαλαίου στην παγκόσμια καπιταλιστική συσσώρευση, θεωρώντας ότι τα προβλήματα από την απουσία της ρύθμισης της οικονομίας στο παγκόσμιο επίπεδο και την εξασθένιση της ρύθμισης στο εθνικό επίπεδο, μπορούν να επιλυθούν μέσω της τοπικής ρύθμισης δηλαδή τη διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων σε τοπικό επίπεδο.
Και οι δύο παραπάνω εκδοχές, παρόλο που κινούνται από διαφορετικές σκοπιές, καταλήγουν ουσιαστικά στο να αποδέχονται, έστω και έμμεσα, την παγκοσμιοποιημένη αγορά ως το βασικό μοχλό των οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.
Μιά τρίτη πιό ρεαλιστική και στην ουσία της πιό προοδευτική εκδοχή, είναι αυτή που αναγνωρίζει προοπτικές μετασχηματισμού, ανάπτυξης και δυναμικής προσαρμογής των τοπικών βιομηχανικών δομών στα πλαίσια της διεθνοποιημένης καπιταλιστικής συσσώρευσης, αρκεί οι τοπικές πρωτουβουλίες όχι μόνο να είναι ολοκληρωμένες τοπικά αλλά ταυτόχρονα να έχουν και διεθνή προσανατολισμό. Δηλαδή αποδίδεται μεγάλη σημασία όχι μόνο στην εσωτερική δυναμική των τοπικών παραγωγικών συστημάτων αλλά και στον τρόπο με τον οποίο η δυναμική αυτή απαντά στην εξωτερική δυναμική των διεθνοποιημένων αγορών.
Η θέση αυτή υποδηλώνει τη σημασία της τοπικής ρύθμισης για τη διαμόρφωση της εσωτερικής δυναμικής στο τοπικό παραγωγικό σύστημα, την ανάγκη διατήρησης της ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο ως παράγοντα διαμεσολάβησης στη διαμόρφωση της σχέσης μεταξύ του τοπικού και του παγκόσμιου, αλλά και την ανάπτυξη της ρύθμισης σε παγκόσμιο επιπεδο για την εξασφάλιση κάποιων ελάχιστων όρων και προϋποθέσεων του διεθνούς ανταγωνισμού.
Η αισιοδοξία για τη δυνατότητα μιας οικονομικής ανάπτυξης στηριζόμενης στις ενδογενείς δυνατότητες και στη δυναμική προσαρμογή των τοπικών παραγωγικών δομών με τις παγκοσμιοποιημένες οικονομικές δομές, προκύπτει από την ανάδυση νέων περιφερειακών οικονομιών που συγκροτούνται από ευέλικτα παραγωγικά συμπλέγματα όπου η κυριαρχεί η βιομηχανία μικρής κλίμακας. Τα παραγωγικά αυτά συμπλέγματα υλοποιούν ένα τεχνο-οικονομικό υπόδειγμα βιομηχανικής οργάνωσης και παραγωγής, αυτό της ευέλικτης εξειδίκευσης και μια θεσμική ρύθμιση της οικονομίας που αποτελούν ουσιαστικά αντιστροφή των αρχών του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης. Η ευέλικτη εξειδίκευση νοείται ως η παραγωγή διαφοροποιημένων προϊόντων σε μικρές σειρές από μικρές μονάδες οργανωμένες σε δίκτυα, που χρησιμοποιούν ευέλικτες τεχνολογίες και πολυειδικευμένη εργασία.

Ο δυναμισμός που αναπτύσσουν στις διεθνείς αγορές οι περιφερειακές οικονομίες της ευέλικτης εξειδίκευσης από τη δεκαετία του '70 και μετά, δημιούργησε μια φιλολογία για τους νέους αυτούς βιομηχανικούς χώρους και το καθεστώς της ευέλικτης συσσώρευσης ως τα νέα παραγωγικά και γεωγραφικά κέντρα της βιομηχανικής ανάπτυξης.
Επίσης το γεγονός ότι τα βιομηχανικά συμπλέγματα της ευέλικτης εξειδίκευσης στηρίχθηκαν στην αναδιοργάνωση της εργασιακής διαδικασίας και των εργασιακών σχέσεων μακριά από τις Τεϊλορικές αρχές της οργάνωσης της εργασίας και του εντεινόμενου καταμερισμού εργασίας, δημιούργησε την αισιοδοξία για αναβάθμιση της τεχνικής και κοινωνικής θέσης της εργασίας.
Όμως η εικόνα της διαφορετικότητας που προκύπτει από τις διάφορες έρευνες των περιπτώσεων των παραγωγικών συστημάτων ευέλικτης εξειδίκευσης, ως προς την στήριξη τους στη λειτουργική ευελιξία της εργασίας (αναβάθμιση τεχνικών ικανοτήτων και εργασιακών συνθηκών) ή στην αριθμητική ευελιξία (υπερεκμετάλευση εργασίας και άτυπες μορφές απασχόλησης), έθεσε την προβληματική της κοινωνικής και πολιτικής δράσης για τον καθορισμό του τύπου της ευελιξίας που είναι κοινωνικά επιθυμητό να επικρατήσει.
Η παραπάνω συζήτηση των εξελίξεων που σημειώνονται στα παραγωγικά συστήματα και την αγορά σε διεθνές επίπεδο, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην ανάλυση των εξελίξεων και μεταβολλών που σημειώνονται στην ελληνική οικονομία και ειδικότερα στην παραγωγική βιομηχανική δομή της, τη στιγμή μάλλιστα που η διεθνοποίηση της ελληνική οικονομίας και ιδιαίτερα η ολοκλήρωση της στην αγορά της Ε.Ε. με την είσοδο της στην ΟΝΕ αποτελεί πιά ένα ισχυρό δεδομένο. Η συσχέτιση των εξελίξεων στο τοπικό και εθνικό επίπεδο με αυτές στο διεθνές επίπεδο, οδηγεί στην αναζήτηση μιας στρατηγικής εθνικής οικονομικής και βιομηχανικής ανάπτυξης που επιδιώκει την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της συμμετοχής της ελληνικής βιομηχανίας στις διεθνείς αγορές, μέσω της προσαρμογής των παραγωγικών δομών της στις εξελίξεις και μετασχηματισμούς που συντελούνται στην παραγωγή και την αγορά διεθνώς.
Στο πλαίσιο της εντεινόμενης ενσωμάτωσης της ελληνικής οικονομίας στις διεθνή οικονομία και της εξυγίανσης του μακροοικονομικού περιβάλλοντος της με την είσοδο στην ΟΝΕ, η συζήτηση για τη χάραξη μιας στρατηγικής ανάπτυξης και προσαρμογής έχει περισσότερα στοιχεία να αφομοιώσει από τη συζήτηση των εξελίξεων στην ανάδυση των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων, της ευελιξίας και της δικτύωσης στη βιομηχανία μικρομεσαίας κλίμακας και της νέας ανταγωνιστικότητας ποιότητας και καινοτομίας.

Η έρευνα που διεξάγεται στα πλαίσια της παρούσας διδακτορικής διατριβής, δε συμμερίζεται την αισιοδοξία ως προς τη νομοτελειακή επικράτηση του καθεστώτος της ευέλικτης συσσώρευσης καθώς και των κοινωνικά επιθυμητών υποδειγμάτων οργάνωσης της εργασίας, αντίθετα τοποθετεί την πολιτική ως τον παράγοντα εκείνο που μπορεί να ενδυναμώσει υπάρχουσες τάσεις και δυναμικές προς μια ευέλικτη και δικτυωμένη ανάπτυξη καθώς και να διασφαλίσει κάποιους όρους και προϋποθέσεις μιας τέτοιας ανάπτυξης ως προς τον παράγοντα της εργασίας.
Συνεπώς ο κύριος στόχος της παρούσας έρευνας είναι η εμβάθυνση στην τοπική βιομηχανική δομή της περιοχής του Ελαιώνα, για την ανάδυση εκείνων των στοιχείων που εκφράζουν μια δυναμική προς μια ευέλικτη και δικτυωμένη ανάπτυξη καθώς και των περιορισμών που τίθενται σε μια τέτοια εξέλιξη και τα οποία μπορούν να αποτελέσουν την αντικειμενική βάση για την άσκηση μιας βιομηχανικής πολιτικής.
Επίσης η ανάλυση στην παρούσα διδακτορική διατριβή, κινείται στα όρια των γενικών θεωρητικών παραδοχών της τρίτης αυτής εκδοχής των περιφερειακών προβλημάτων και ειδικότερα στο ότι το τοπικό-περιφερειακό δε μπορεί να αποτελέσει αυτόνομη, αλλά διακριτή κατηγορία ανάλυσης και άσκησης πολιτικής καθώς επίσης και ότι δεν είναι αποτελεσματική, ούτε επιθυμητή η εφαρμογή μιας στρατηγικής ανάπτυξης σε μια περιοχή όταν αυτή δεν λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και χωροταξικές ιδιαιτερότητες και περιορισμούς του χώρου.
Δηλαδή η συζήτηση γύρω από τα ιστορικά παραδείγματα ενδογενούς βιομηχανικής ανάπτυξης της ευέλικτης εξειδίκευσης, όπως αυτά των "Βιομηχανικών Συνοικιών", δεν γίνεται στη βάση μιας λογικής επιδίωξης της ενίσχυσης της εσωτερικής δυναμικής του

τοπικού παραγωγικού συστήματος της περιοχής του Ελαιώνα, μέσω της "αυθεντικής" μεταφοράς και εφαρμογής των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης έτσι όπως αυτές αναπτύχθηκαν στα βιομηχανικά αυτά συμπλέγματα.
Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια πρόταξης ενός μοντέλου ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής που απορρέει από την εντοπισμένη δυναμική και τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρου αλλά ταυτόχρονα που είναι πληροφορημένη με τις υπάρχουσες εμπειρίες και θεωρητικές προσεγγίσεις, απέχοντας όμως πολύ από μια διερεύνηση για το αν και κατά πόσο μπορεί το υπόδειγμα της ευέλικτης εξειδίκευσης να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη περίπτωση καθώς και σε άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις Ελληνικών περιφερειών.
Με βάση την ανάλυση των χαρακτηριστικών, των προβλημάτων, των αναγκών και της υπάρχουσας δυναμικής των εγκατεστημένων βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, διαπιστώνουμε ότι ο εκσυχρονισμός τους στη βάση μιας ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης αποτελεί μια ρεαλιστική, βιώσιμη και πιό εύκολα αφομοιώσιμη στρατηγική.
Ο ρεαλισμός της στρατηγικής αυτής προκύπτει από το γεγονός ότι αυτή στηρίζεται στην εντοπισμένη παραγωγική δυναμικότητα και στα υπαρκτά υποκείμενα της ανάπτυξης που δεν είναι άλλα από τις μικρές βιομηχανικές μονάδες της περιοχής.
Το ξεπέρασμα των προβλημάτων της ατελούς καθετοποιημένης παραγωγής, της μικρής κεφαλαιακής συσσώρευσης, του τεχνολογικού εκσυχρονισμού και των περιορισμών στην αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας, επιδιώκεται μέσα από την αναπροσαρμογή των σχέσεων που διαμορφώνονται ανάμεσα στα υπαρκτά υποκείμενα της επιχειρηματικής δράσης (μικρές επιχειρήσεις) και στο εξωτερικό τους περιβάλλον, είτε πρόκειται για τις μεταξύ τους σχέσεις είτε για τις σχέσεις τους με θεσμούς οικονομικής, τεχνολογικής και πολιτικής δράσης. Δηλαδή η ανάπτυξη της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής επιδιώκεται όχι μέσω της περιθωριοποίησης της μικρής κλίμακας βιομηχανίας αλλά μέσω της δικτυωμένης ανάπτυξης της.
Η βιωσιμότητα της προτεινόμενης αναπτυξιακής στρατηγικής προκύπτει από την ύπαρξη κάποιων βασικών προαπαιτούμενων όπως η κοινωνικοοικονομική ταυτότητα του χώρου, η τοπική ολοκλήρωση των διαεπιχειρησιακών και υπεργολαβικών σχέσεων, ο δυναμισμός στην υιοθέτηση κάποιων από τα στοιχεία που συνθέτουν την ευέλικτη επιχειρηματική και παραγωγική πρακτική και η ύπαρξη των θεσμικών προϋποθέσεων για την ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος μικροοικονομικής τοπικής ρύθμισης.
Η δυνατότητα αφομοίωσης της στρατηγικής αυτής προκύπτει από το γεγονός ότι στο επίκεντρο των αναζητήσεων των βιομηχανικών μονάδων της περιοχής βρίσκονται επιχειρηματικές αντιλήψεις και στόχοι που συμβάλλουν στην προσαρμογή τους με τις επιταγές της νέας ανταγωνιστικότητας που στηρίζεται στην υψηλή ποιότητα και την διαφοροποίηση και όχι στον ανταγωνισμό κόστους/τιμής.
Η κινητήρια δύναμη της προτεινόμενης αναπτυξιακής διαδικασίας δε μπορεί να είναι άλλη από τις υπάρχουσες μικρής κλίμακας βιομηχανικές μονάδες, δηλαδή το βασικό υποκείμενο της αναπτυξιακής διαδικασίας πρέπει να είναι η επιχειρηματική δράση, δίχως όμως αυτό να σημαίνει ότι η επίτευξη μιας τέτοιου είδους ανάπτυξης μπορεί να αφεθεί αποκλειστικά στις δυνάμεις της αγοράς. Αντιθέτως προκύπτει η αναγκαιότητα μιας πολιτικής θεσμοποιημένης δράσης που αναλαμβάνει να διαμορφώσει ένα πλαίσιο λειτουργίας των οικονομικών παραγόντων που όχι μόνο θα αίρει τους περιορισμούς αλλά θα υποστηρίζει ενεργά την ανάπτυξη τους.
Η άσκηση μιας ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής η οποία οφείλει να είναι χωρικά και κλαδικά εξειδικευμένη, πρέπει να έχει στόχευση σε ένα πρώτο επίπεδο την ενίσχυση της συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής με την πύκνωση των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων και την δικτύωση των επιχειρήσεων με θεσμούς πληροφόρησης και παραγωγής της τεχνολογικής γνώσης. Και σε ένα δεύτερο επίπεδο στη δυναμική προσαρμογή της τοπικής βιομηχανικής δομής στους μετασχηματισμούς της διεθνούς παραγωγής και αγοράς, μέσω θεσμών σύνδεσης της παραγωγής των τοπικών βιομηχανικών μονάδων με επιλεγμένες "νησίδες" της διεθνούς ζήτησης στη βάση όμως των αρχών της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Το είδος αυτό της ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής πρέπει να ξεδιπλώνεται μέσα από ένα θεσμοποιημένο σύστημα μικροοικονομικής τοπικής ρύθμισης που δε μπορεί να έχει

ως κινητήρια δύναμη την κεντρική διοίκηση αλλά θεσμούς τοπικά θεμελιωμένους και ελεγχόμενους. Όμως οι θεσμοί αυτοί πρέπει να συμμετέχουν σε υπερτοπικά-εθνικά δίκτυα επικοινωνίας και συνεργασίας για την εξασφάλιση της ολοκλήρωσης του τοπικού κλαδικού σχεδιασμού με τον περιφερειακό και εθνικό σχεδιασμό της ανάπτυξης και σε υπερεθνικά ευρωπαϊκά δίκτυα για την αξιοποίηση της δυναμικής των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στο τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.
Συνεπώς για την επίτευξη μιας ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής, η άσκηση μιάς ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής από θεσμούς του κεντρικού κράτους αποτελεί μια αναγκαιότητα, αρκεί αυτή να εκδηλώνεται μέσα από δίκτυα συνεργασίας εγκατεστημένα ανάμεσα στους κρατικούς θεσμούς και στους θεσμούς της μικροοικονομικής τοπικής ρύθμισης, εξασφαλίζοντας έτσι μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις τοπικές πολιτικές και τις πολιτικές του κεντρικού κράτους.
Οι διάφοροι κρατικοί θεσμοί στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως κέντρα έρευνας, καινοτομίας, προώθησης εξαγωγών κ.α. αποτελούν τους ενδιάμεσους φορείς διαχείρησης και υλοποίησης ευρωπαϊκών προγραμμάτων τα οποία συμποικνώνουν τις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις της βιομηχανικής πολιτικής της Ε.Ε., γεγονός που υποδηλώνει ακόμη περισσότερο τη σημασία δικτύωσης των τοπικών θεσμών μικροοικονομικής ρύθμισης με τους ανάλογους αντίστοιχους κρατικούς θεσμούς προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της προσαρμογής της τοπικής βιομηχανικής δομής με τις εξελίξεις και μεταλλαγές που συντελούνται στα παραγωγικά συστήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
Το ενδιαφέρον για την περιοχή του Ελαιώνα σχετίζεται με το αυξημένο ενδιαφέρον για το Αστικό παραγωγικό σύστημα του Λεκανοπεδίου της Αττικής και ειδικότερα για τις ευρύτερες συνέπειες και τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται τα προβλήματα της απασχόλησης και του περιβάλλοντος στον συγκεκριμένο Αστικό χώρο.
Η ανάγκη άσκησης πολιτικών απασχόλησης μέσω της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης και της βελτίωσης της ποιότητας του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος, οδηγεί στην αναζήτηση των διεξόδων που προσφέρει το μοντέλο της "Βιομηχανικής Συνοικίας" δεδομένου αποτελεί ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα ανάπτυξης όπου το κοινωνικό και οικονομικό συντίθενται με τρόπο που αφήνει περισσότερες ευκαιρίες για τη διασφάλιση μιας διαρκούς δυναμικής ισορροπίας ανάμεσα στην ανάπτυξη και την απασχόληση, την ανταγωνιστικότητα και την προστασία των κοινωνικών σχέσεων και του περιβάλλοντος.
Στα πλαίσια των ανωτέρω ευρύτερων στόχων στην παρούσα πρόταση εργασίας το αντικείμενο διερεύνησης αποτέλεσε η τοπική βιομηχανική δομή των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών στην περιοχή του Ελαιώνα (κωδικοί 35 & 36 στη ΣΤΑΚΟΔ '80 και κωδικοί 28 & 29 στη ΣΤΑΚΟΔ '91).
Το ενδιαφέρον για τους συγκεκριμένους κλάδους οφείλεται: α. Στη σημαντικότητα της συγκέντρωσης τους που παρατηρείται στην περιοχή, β. Στο ότι θεωρούνται κλάδοι κλειδιά ως προς την επίδραση που μπορούν να ασκήσουν στο σύνολο της βιομηχανίας προς την πύκνωση των οριζόντιων διακλαδικών και κάθετων ενδοκλαδικών παραγωγικών διασυνδέσεων καθώς και την μείωση της τεχνολογικής εξάρτησης της βιομηχανίας από το εξωτερικό (Τ.Γιαννίτσης, 1988)[62], γ. Στα ειδικά τεχνολογικά χαρακτηριστικά τους (batch production) που δεν τους επέτρεψε να αποτελέσουν προνομιακό χώρο για τη φορντική παραγωγή και τα οποία ευνοούν μια δικτυωμένη και ευέλικτη βιομηχανική ανάπτυξη (Α. Λυμπεράκη, 1991)[4].

Η γενική διάρθρωση της διδακτορικής διατριβής η οποία πραγματοποιήθηκε την περίοδο 1996-1999, αναλύεται ως εξής:
Στο πρώτο μέρος γίνεται παρουσίαση-σχολιασμός της θεωρητικής συζήτησης που εμφανίζεται στη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τις έννοιες της "ευελιξίας", της "δικτύωσης", των "Βιομηχανικών Συνοικιών", της ευέλικτης εξειδίκευσης και των στρατηγικών τοπικής και αστικής ανάπτυξης.
Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η προσέγγιση των χαρακτηριστικών της Ελληνικής Βιομηχανίας και η επισήμανση των ομοιοτήτων και διαφορών της με την Ευρωπαϊκή Βιομηχανία, με επικέντρωση στους εξεταζόμενους κλάδους μεταλλικών προϊόντων και μηχανών. Επίσης στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται και μια πρώτη προσέγγιση του παραγωγικού, κοινωνικού και χωροταξικού προφίλ της περιοχής του Ελαιώνα και των

κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της περιοχής ειδικότερα, μέσα από τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθησε στην παρούσα εργασία καθώς και ερευνών που είχαν ήδη εκπονηθεί για την περιοχή.
Στο τρίτο και τελευταίο μέρος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου στους εξεταζόμενους βιομηχανικούς κλάδους της περιοχής, η ανάλυση των αποτελεσμάτων και η εξαγωγή των βασικών συμπερασμάτων-προτάσεων.

Ειδικότερα:
Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρούμε μια σύντομη παρουσίαση του γενικού θεωρητικού πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η συζήτηση για το δυναμισμό του καθεστώτος συσσώρευσης της ευέλικτης εξειδίκευσης, τη βιωσιμότητα των στρατηγικών της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης και την αισιοδοξία που προκύπτει για τις δυνατότητες ανάπτυξης και προσαρμογής των τοπικών βιομηχανικών δομών στα πλαίσια της διεθνοποιημένης καπιταλιστικής συσσώρευσης.
Συγκεκριμένα παρουσιάζονται τα σημαντικότερα σημεία αντιπαράθεσης των θεωρητικών της ευέλικτης εξειδίκευσης με την κλασική θεώρηση της τεχνολογικής εξέλιξης και τον τεχνολογικό ντετερμινισμό καθώς και η αντιπαράθεση μεταξύ των ίδιων των υποστηρικτών της ευέλικτης εξειδίκευσης, γύρω από τη θεώρηση των τεχνολογικών επιλογών των συγγραφέων της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής (M.J. Piore & C.F. Sabel, 1984), που τοποθετούν την πολιτική ως τον κυρίαρχο παράγοντα της τεχνολογικής εξέλιξης, υποβαθμίζοντας τη σημασία της οικονομικής αναγκαιότητας (αποδοτικότητα-αποτελεσματικότητα).
Επίσης αναδύεται η προβληματική της αντιπαράθεσης μεταξύ της θεώρησης της ευέλικτης εξειδίκευσης και του βιομηχανικού δυαδισμού (S. Berger & M. Piore, 1980), γύρω από τη θέση και το δυναμισμό της βιοτεχνικής παραγωγής και της επιχείρησης μικρού μεγέθους στο καθεστώς της καπιταλιστικής συσσώρευσης, με τη δεύτερη να αναγνωρίζει την αναγκαιότητα της ύπαρξης της τοποθετώντας την όμως στο περιθώριο των οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων και την πρώτη να την αντιμετωπίζει ως έναν εν δυνάμει τεχνολογικά δυναμικό πόλο βιομηχανικής δομής.
Από τη σύντομη παρουσίαση της άποψης των θεωρητικών της σχολής της ρύθμισης για τις εκφάνσεις και τα αίτια της κρίσης του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης και την κλίμακα στην οποία εμφανίζεται η ανάδυση νέων βιομηχανικών χώρων που ταυτίζονται με την ευέλικτη συσσώρευση, προχωρήσαμε στην επισήμανση δύο διαφορετικών προσεγγίσεων μεταξύ των διάφορων υποστηρικτών της ευέλικτης εξειδίκευσης. Από τη μια την υπεραισιόδοξη εκδοχή που τοποθετεί την ευέλικτη συσσώρευση ως την μοναδική εναλλακτική απάντηση στην κρίση του φορντισμού και τον σίγουρο δρόμο για την αναβάθμιση των ικανοτήτων και της θέσης της εργασίας και από την άλλη την εκδοχή που την αντιμετωπίζει ως ένα βιώσιμο πλήν όμως συμπληρωματικό τεχνο-οικονομικό υπόδειγμα συσσώρευσης, το οποίο δεν εξασφαλίζει κατ' ανάγκη και το κοινωνικά επιθυμητό υποδείγμα οργάνωσης της εργασίας.
Στη συνέχεια παρουσιάζεται η προσέγγιση της ενδογενούς ανάπτυξης ως βιώσιμη στρατηγική στα πλαίσια της ευέλικτης συσσώρευσης και ως εναλλακτική στρατηγική τοπικής-περιφερειακής ανάπτυξης απέναντι στις κεϋνσιανές εκδοχές της περιφερειακής ανάπτυξης και ειδικότερα στο μοντέλο της πολικής βιομηχανικής ανάπτυξης.
Η συζήτηση για τη βιωσιμότητα της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης, ακολουθείται από την συζήτηση γύρω από την αντίληψη του κοινωνικοοικονομικού χώρου, το χωρικό καταμερισμό εργασίας και ειδικότερα το ρόλο του ενδοπεριφερειακού καταμερισμού εργασίας στον καθορισμό της θέσης της περιφέρειας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας και της αυτονομίας ή όχι του τοπικού στην αντιμετώπιση της διεθνούς κρίσης. Επίσης η αντιπαράθεση γύρω από τη σημασία και την αυτονομία της χωρικότητας του τοπικού, του εθνικού και του παγκόσμιου, ως πεδία της οικονομικής εξέλιξης και της πολιτικής δράσης ακολουθείται από τη συζήτηση για το ρόλο του εθνικού κράτους, των τοπικών-περιφερειακών αρχών και υπερεθνικών θεσμών ρύθμισης.
Τέλος, η στρατηγική της ενδογενούς ανάπτυξης τοποθετείται στο επίκεντρο μιας εναλλακτικής στρατηγικής αστικής ανάπτυξης, που αντιπαρέρχεται τη λογική της πολικής αστικής ανάπτυξης βασισμένης στις στρατηγικές χωροθέτησης και αναδιάρθρωσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων και την αυξανόμενη τριτογενοποίηση της αστικής παραγωγικής βάσης.

Στο τελευταίο αυτό σημείο υποστηρίζεται η σημασία του εγχειρήματος της ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής της περιοχής του Ελαιώνα στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης για την υποστήριξη μιας στρατηγικής ενδογενούς αστικής ανάπτυξης και αναβάθμισης της Μητροπολιτικής Αστικής Περιοχής της Αθήνας στο σύστημα της Ευρωπαϊκής Αστικής Ιεράρχησης.
Επίσης καταδεικνύεται η μεγάλη σημασία που έχει η ύπαρξη αστικών κέντρων με λειτουργίες, ιδιαίτερα στην πληροφορία και την παραγωγή τεχνολογικής γνώσης, διεθνούς ακτινοβολίας, για τη στρατηγική της ενδογενούς ανάπτυξης και ειδικότερα η σημασία της αστικής αναβάθμισης της Πρωτεύουσας και των παραπάνω λειτουργιών της στην ανάδυση και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών βιομηχανικών δομών της ευρύτερης Μητροπολιτικής περιοχής της όπως αυτή της περιοχής του Ελαιώνα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της "Βιομηχανικής Συνοικίας" μέσα από την ποικιλομορφία, τις ομοιότητες και τη διαφορετικότητα που ενσωματώνεται στη συσσωρευμένη εμπειρία των ιστορικών παραδειγμάτων στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες τις δύο τελευταίες δεκαετίες.
Από την εμπειρία των επιτυχημένων παραδειγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών" προκύπτει ότι τα στοιχεία του δυναμισμού και της βιωσιμότητας αυτών των χωρικά προσδιορισμένων συμπλεγμάτων της μικρής κλίμακας βιομηχανικών μονάδων, εγγράφονται όχι μόνο στη βιομηχανική δομή τους αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό και χωρικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν.
Η σύλληψη τους ως χωρικο-κοινωνικοοικονομικές οντότητες οι οποίες υπόκεινται σε συνεχή εξέλιξη έχει διττή ανάγνωση. Αφενός μεν εξαρτά την ανάπτυξη τους με μια συγκεκριμένη κοινωνική και χωρική δομή εμφανίζοντας ως ανέφικτη την αυτούσια μεταφορά της εμπειρίας αυτή οπουδήποτε αλλού, αφετέρου δε υποδηλώνει το ρόλο που διαδραμάτισε παράλληλα με την επιχειρηματική δράση, η πολιτική δράση των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, όχι μόνο στην εμφάνιση και την ανάπτυξη τους αλλά και την προσαρμογή της δομής τους στις σύγχρονες εξελίξεις.
Συνεπώς έχει βάση το ζητούμενο του μετασχηματισμού της εμπειρίας των "Βιομηχανικών Συνοικιών" σε πολιτική δράση για την επιδίωξη μιας δικτυωμένης και ευέλικτης ανάπτυξης σε άλλες τοπικές βιομηχανικές δομές, όπως αυτή των βιομηχανικών κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα.
Βέβαια το περιεχόμενο του μετασχηματισμού αυτού δε μπορεί να είναι η αναπαραγωγή οπουδήποτε αλλού των οικονομικών δομών και θεσμών με τα ειδικά χαρακτηριστικά με τα οποία αυτοί εμφανίστηκαν και υπηρέτησαν μια τέτοιου είδους ανάπτυξη στις περιοχές των "Βιομηχανικών Συνοικιών", αλλά η ανάπτυξη στη βάση των τρέχουσων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών της κάθε περιοχής, όπως και αυτής του Ελαιώνα, των λειτουργιών που υλοποιήθηκαν μέσα από αυτούς τους θεσμούς.
Οι λειτουργίες αυτές εντοπίζονται κυρίως στην επίτευξη μιας ιδιαίτερης σύνθεσης του ανταγωνισμού και της συνεργασίας μεταξύ των βασικών παραγόντων της τοπικής οικονομίας (επιχειρήσεις, εργαζόμενοι, τοπικές αρχές) και στον τρόπο που αυτή συνέβαλε σε μια δικτυωμένη και ευέλικτη βιομηχανική ανάπτυξη, στη διαμόρφωση βιώσιμων παραγωγικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Το εύρος της χωρικής και κλαδικής κλίμακας στο οποίο εμφανίζονται οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" καθώς και των δομικών τους χαρακτηριστικών, δημιούργησαν την πεποίθηση ότι το φαινόμενο αυτό αποτελεί μια από τις εκδοχές του καθεστώτος της ευέλικτης συσσώρευσης, μια εκδοχή που οδηγεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών-περιφερειακών οικονομιών στη βάση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και τοποθετεί τη βιομηχανία μικρής κλίμακας στο επίκεντρο των διαδικασιών βιομηχανικής ανάπτυξης.
Στηριζόμενοι στην παραπάνω πεποίθηση καθώς και στην αποδοχή της δυνατότητας μετασχηματισμού της εμπειρίας σε πολιτική δράση με το περιεχόμενο που προαναφέρθηκε, θεωρούμε ότι η εμπειρία των "Βιομηχανικών Συνοικιών" μπορεί να μας προσφέρει χρήσιμα συμπεράσματα για την διαμόρφωση μιας στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής και συγκεκριμένα της βιομηχανικής συγκέντρωσης των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων στην περιοχή του Ελαιώνα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, στην κλαδική ανάλυση που ακολουθεί και στηρίζεται σε στοιχεία της περιόδου 1978-1997, γίνεται μια προσπάθεια εντοπισμού των τάσεων και των βασικών δομικών στοιχείων των ελληνικών κλάδων τελικών μεταλλικών προϊόντων και μηχανών (κωδικοί 35 και 36 σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '80 και κωδικοί 28 και 29 σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '91) καθώς και τα σημεία διαφοροποιήσεων και ομοιοτήτων με τους αντίστοιχους Ευρωπαϊκούς κλάδους.
Οι τάσεις συρρίκνωσης της βιομηχανικής βάσης του συνόλου της Ελληνικής Μεταποίησης και των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, οι οποίοι περιορίζονται σε δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας, χαμηλής παραγωγικότητας και εντάσεως εργασίας, βρίσκονται σε αντίθεση με τις τάσεις αναδιάρθρωσης και ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των αντίστοιχων βιομηχανικών κλάδων στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Τα βασικά αίτια της εικόνας της τεχνολογικής καθυστέρησης και συνεχούς αποδυνάμωσης της Ελληνικής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, είναι διαρθρωτικής φύσης και συνδέονται κυρίως με το χαμηλό βαθμό καθετοποίησης, τον υψηλό βαθμό εξωτερικής τεχνολογικής εξάρτησης και εσωτερικής εξάρτησης από τη ζήτηση του τομέα των κατασκευών και της οικοδομικής δραστηριότητας.
Η εξάρτηση από τις διεθνείς αγορές πρώτων υλών και παραγωγικού τεχνολογικού εξοπλισμού εμποδίζει την ολοκλήρωση και συνοχή της εθνικής βιομηχανικής δομής, αυξάνει την ευαισθησία της στις διεθνείς εξελίξεις και δυσχεραίνει τη διαμόρφωση συνθηκών και διαδικασιών ενδογενούς τεχνολογικής ανάπτυξης. Επίσης η εξάρτηση της από τη ζήτηση του τομέα της οικοδομικής δραστηριότητας, εντείνει την αποχή της από τις δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας και συγκεκριμένα από την κατασκευή εξοπλισμού και μέσων παραγωγής της βιομηχανίας, παγιώνοντας έτσι την εικόνα της τεχνολογικής καθυστέρησης.
Η παρουσία στους Ελληνικούς αλλά και στους Ευρωπαϊκούς κλάδους μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της βιομηχανίας μικρής κλίμακας, δεν αντιμετωπίζεται ως διαρθρωτικό πρόβλημα αφού συνδέεται περισσότερο με τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των κλάδων που είναι η παραγωγή σε μικρές σειρές (Batch Production).
Όμως η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας μικρής κλίμακας λαμβάνει χώρα σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο από αυτό στην Ελλάδα, όπως αυτό της έντασης της διαεπιχειρησιακής συνεργασίας και των δικτύων, που της επιτρέπει την εσωτερίκευση των πλεονεκτημάτων των εξωτερικών οικονομιών, και τη θετική συσχέτιση της με τις δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου, διαφοροποίησης και ποιότητας, υψηλής προστιθέμενης αξίας και παραγωγικότητας.
Συνεπώς η μεγάλη πρόκληση για την Ελληνική βιομηχανία των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών για να αντιστραφεί η εικόνα της συρρίκνωσης και να ενισχυθούν οι θετικές εξελίξεις που καταγράφονται από το 1995 και μετά όπως βελτίωση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής και των χρηματοοικονομικών δεδομένων, είναι η ενεργοποίηση των διαδικασιών αναδιάρθρωσης των παραγωγικών και επιχειρηματικών δομών και τεχνολογικού εκσυχρονισμού στη βάση της δικτύωσης και της απόκτησης ευελιξίας στην παραγωγή και την οργάνωση της εργασίας. Οι διαδικασίες αυτές είναι απαραίτητες, προκειμένου να απεγκλωβιστεί η βιομηχανία μικρού μεγέθους από τις συνθήκες απομόνωσης που την κρατούν στο περιθώριο των οικονομικών εξελίξεων και την εμποδίζουν να μεταμορφωθεί σε μοχλό βιομηχανικής ανάπτυξης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το "προφίλ" της βιομηχανίας και ειδικότερα των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της περιοχής του Ελαιώνα έτσι όπως αυτό προκύπτει από τη διερεύνηση στα πλαίσια της παρούσας έρευνας της χρηματοοικονομικής κατάστασης των βιομηχανικών επιχειρήσεων την περίοδο 1992-97 και από δύο σημαντικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την περιοχή ("Μελέτη καταγραφής και βιωσιμότητας των βιομηχανικών δραστηριοτήτων του Ελαιώνα", Ε.Μ.Π., Αθήνα, Μάρτιος 1992) και ("Δικτύωση στη Βιομηχανική Περιφέρεια Ελαιώνα Αττικής" ΕΠΒ, επιστημονική υπεύθυνη Αντιγόνη Λυμπεράκη, Αθήνα, Οκτώβριος 1995).
Επίσης περιγράφεται η κοινωνικοοικονομική ταυτότητα του χώρου και αναλύονται οι τοπικές ιδιαιτερότητες που καθιστούν σημαντικό και βιώσιμο το εγχείρημα μιας δικτυωμένης και ευέλικτης βιομηχανικής ανάπτυξης στην περιοχή καθώς και αυτές που λειτουργούν ως περιορισμοί προς την κατεύθυνση αυτή.

Αυτό το οποίο προκύπτει από την συγκεκριμένη ανάλυση είναι ότι η χάραξη μιας στρατηγικής βιομηχανικής αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης στην περιοχή του Ελαιώνα είναι σημαντική για την ενίσχυση της απασχόλησης, την αντιστροφή των τάσεων αποαστικοποίησης και την βελτίωση του οικιστικού και φυσικού περιβάλλοντος της Μητροπολιτικής αστικής περιοχής της Πρωτεύουσας.
Επίσης ένα δεύτερο συμπέρασμα είναι η ύπαρξη τοπικών συνθηκών που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και αξιοποιώντας κάποια χρήσιμα συμπεράσματα από τα παραδείγματα των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών", μπορούν να ευνοήσουν το μετασχηματισμό της γεωγραφικής συγκέντρωσης των βιομηχανικών μονάδων της περιοχής σε ένα ευέλικτο βιομηχανικό σύμπλεγμα όπου η επιτυχία του θα στηρίζεται στην πυκνότητα των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων και στην ευρύτερη τοπική ολοκλήρωση και συνοχή της τοπικής βιομηχανικής δομής.
Ενισχυτικά προς την κατεύθυνση αυτή λειτουργεί το γεγονός ότι η παραμένουσα βιομηχανία στην περιοχή και ειδικότερα οι κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων δεν εμφανίζεται υποβαθμισμένη παρά τις γενικές τάσεις αποβιομηχάνισης, αφού η βιωσιμότητα και ο δυναμισμός που επιδεικνύει κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από το μέσο όρο του συνόλου της Χώρας.

Στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου, η οποία πραγματοποιήθηκε βάση επιτόπιων συνεντεύξεων σε ένα δείγμα πενήντα (50) βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα.
Η έρευνα επικέντρωσε στον προσδιορισμό του επιπέδου ανάπτυξης των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων σε ότι αφορά τόσο τις εισροές (προμήθεια πρώτων υλών, ενδιάμεσων προϊόντων και παραγωγικού εξοπλισμού), την παραγωγή (υπεργολαβίες παραγωγής και υπηρεσιών), το τελικό προϊόν (εμπορία και διακίνηση, προσανατολισμός στην εγχώρια και εξωτερική αγορά) και των ενδοεπιχειρησιακών σχέσεων (οργάνωση της εργασίας, βαθμός εσωτερικής δικτύωσης).
Επιχειρήθηκε επίσης ο προσδιορισμός του τεχνολογικού επιπέδου και της επενδυτικής συμπεριφοράς των βιομηχανικών μονάδων στις σύγχρονες τεχνολογίες παραγωγής, την κατάρτιση και ειδίκευση των εργαζομένων, τις διαδιακασίες ποιότητας και ανάπτυξης καινοτομιών σε συνδυασμό με τα στοιχεία που συνθέτουν το ανταγωνιστικό περιβάλλον και τις ακολουθούμενες επιχειρηματικές αντιλήψεις και στρατηγικές.
Εκτιμήθηκε επίσης ο βαθμός τοπικής ολοκλήρωσης και συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής μέσα από τον προσδιορισμό των τοπικών πλεονεκτημάτων και των περιορισμών που τίθενται στην επιχειρηματική δράση καθώς και το είδος των αναγκών των επιχειρήσεων της περιοχής.
Η σημαντικότερη παρατήρηση με βάση την έρευνα πεδίου στη συγκέντρωση των βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων στην περιοχή του Ελαιώνα, είναι η δράση αντίρροπων δυνάμεων και τάσεων σε όλα τα προς διερεύνηση επίπεδα.
Συγκεκριμένα, η υψηλή εξάρτηση των επιχειρήσεων από τις διεθνείς αγορές πρώτων υλών και παραγωγικού εξοπλισμού, η χωροταξική αναρχία και πολεοδομική αβεβαιότητα και η έλλειψη κλίματος εμπιστοσύνης δρούν ανασταλτικά ως προς τη συνοχή της τοπικής βιομηχανικής δομής και την ανάπτυξη της δικτύωσης.
Αντίθετα ο τοπικός προσανατολισμός των υπεργολαβικών σχέσεων καθώς και το γεγονός ότι αυτές δεν εγγράφονται σε ένα πλαίσιο αυστηρής εξάρτησης και άνισων διαεπιχειρησιακών σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων μικρού και μεγάλου μεγέθους, οι αστικές υποδομές και η πρόσβαση στην αγορά της ευρύτερης Μητροπολιτικής αστικής περιοχής της Πρωτεύουσας, η πρόσβαση σε εργατικό δυναμικό, αποτελούν παράγοντες που ενισχύουν τη συνοχή της τοπικής βιομηχανικής δομής και διαμορφώνουν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της δικτύωσης.
Επίσης η απουσία εξάρτησης των επιχειρήσεων από τη ζήτηση της στενής τοπικής αγοράς τελικών προϊόντων καθώς και ο σημαντικός βαθμός ανάπτυξης του εξαγωγικού προσανατολισμού τους, έρχεται σε σύγκρουση με το χαμηλό βαθμό ανάπτυξης των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων τους με το κύκλωμα εμπορίας στην εθνική-εγχώρια και εξωτερική αγορά τελικών προϊόντων.

ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ως προς την απόκτηση ευελιξίας από τις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, διαπιστώνουμε τη συνύπαρξη ευέλικτων και άκαμπτων παραδοσιακών παραγωγικών και επιχειρηματικών πρακτικών, όχι μόνο μεταξύ διαφορετικών επιχειρήσεων αλλά και στα πλαίσια των ίδιων των επιχειρήσεων, καθώς και τη συνύπαρξη αντίρροπων δυνάμεων στην ίδια την έννοια της απόκτησης ευελιξίας, δηλαδή ανάμεσα στην ποιοτική και αριθμητική ευελιξία.
Επίσης διάσταση προκύπτει ανάμεσα στις επιχειρηματικές αντιλήψεις και τις πρακτικές, αφού ο σημαντικός βαθμός συνειδητοποίησης από τις επιχειρήσεις της σημασίας της ποιότητας και της καινοτομίας στην παραγωγική και εργασιακή διαδικασία, της αναγκαιότητας δικτύωσης τους με κέντρα πληροφόρησης, έρευνας, προώθησης προϊόντων κ.λ.π., δεν συνδυάζεται με παραγωγικές και επιχειρηματικές πρακτικές που αντιστοιχούν και υπηρετούν τις παραπάνω αντιλήψεις.
Το γενικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι οι επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής εμφανίζουν βιωσιμότητα και δυναμισμό, όπως επισημάνθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, αφού υιοθετούν έστω και αποσπασματικά πρακτικές και αντιλήψεις οι οποίες βρίσκονται στην αιχμή της σύγχρονης ανταγωνιστικότητας.
Όμως στις ευνοϊκές αυτές συνθήκες που παρατηρούνται για μια δικτυωμένη και ευέλικτη βιομηχανική ανάπτυξη, τίθενται φραγμοί από τη λειτουργία αυτών των αντίρροπων ή αλλιώς ανταγωνιστικών δυνάμεων που διαπερνούν όλο το φάσμα της τοπικής βιομηχανικής δομής των εξεταζόμενων κλάδων της περοχής του Ελαιώνα.
Η παραπάνω εικόνα της υπάρχουσας δυναμικής και των περιορισμών, δημιουργεί μια πρόκληση νομιμοποιώντας την αναγκαιότητα άσκησης ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής, για την άρση των περιορισμών που τίθενται στην επιχειρηματική δράση προς την ενίσχυση της προσαρμοστικότητας του συνόλου της τοπικής βιομηχανικής δομής στη νέα ανταγωνιστικότητα της ποιότητας και της διαφοροποίησης της παραγωγής.

Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο, η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τον εντοπισμό των πεδίων παρέμβασης, τον καθορισμό του είδους και του χαρακτήρα τους, καθώς και τον προσδιορισμό των υποκειμένων που πρέπει και μπορούν να αναλάβουν δράση προς την άρση των περιορισμών και της ανταγωνιστικής-αμφίρροπης λειτουργίας των δυνάμεων που διαπερνούν το σύνολο της τοπικής βιομηχανικής δομής και που αναφέρονται στο προηγούμενο κεφάλαιο.
Στη βάση της συζήτησης αυτής βρίσκονται ορισμένες εμπειρικές διαπιστώσεις για την τοπική βιομηχανική δομή των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα και θεωρητικές παραδοχές που ενισχύουν τη σημασία των προηγουμένων όπως:

- Η ύπαρξη ευνοϊκών τοπικών συνθηκών που υπό προϋποθέσεις μπορεί να στηρίξουν μια δικτυωμένη και ευέλικτη ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανικής δομής αλλά και περιορισμών προς μια τέτοια εξέλιξη οι οποίοι εγγράφονται όχι μόνο σε τοπικό αλλά εθνικό και διεθνή επίπεδο.
- Η δυνατότητα μετασχηματισμού της εμπειρίας σε πολιτική δράση και η σημασία της βιομηχανικής πολιτικής στην ανάπτυξη και προσαρμογή των ευέλικτων παραγωγικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
- Ο αναπτυξιακός ρόλος και ο δυναμισμός της βιομηχανίας μικρής κλίμακας στα πλαίσια της λειτουργίας της σε σύνθετα πλέγματα διαεπιχειρησιακών σχέσεων.
- Η δυνατότητα συμμετοχής της εσωτερικής δυναμικής των τοπικών παραγωγικών συστημάτων στον καθορισμό του χαρακτήρα και των όρων της τοπικής ανάπτυξης στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας.
- Η σημασία της χωρικότητας όχι μόνο του παγκόσμιου και του τοπικού, αλλά και του εθνικού, ως πεδία της οικονομική και κοινωνικής εξέλιξης και κατ' επέκταση της ανάληψης πολιτικής δράσης.

Συνεπώς για τη διατύπωση των τελικών προτάσεων, επαναφέρουμε σε αρκετά σημεία την προβληματική που αναπτύχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια γύρω από το καθεστώς της ευέλικτης συσσώρευσης, την εμπειρία των "Βιομηχανικών Συνοικιών", τη θέση και τα

προβλήματα της ελληνικής βιομηχανίας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας, τις προοπτικές και τους περιορισμούς της βιομηχανίας μικρής κλίμακας, το παραγωγικό και χωροταξικό προφίλ της περιοχής του Ελαιώνα κ.λ.π.

Η πρόταξη της φράσης "τελικές προτάσεις" αντί των "τελικών συμπερασμάτων", γίνεται γιατί στην παρούσα εργασία δεν διατυπώνουμε κάποιο τελικό συμπέρασμα για το αν η τοπική βιομηχανική δομή των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων θα μπορέσει ή όχι να μετασχηματιστεί σε ένα βιομηχανικό σύμπλεγμα στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης και να σταθεί στις παγκοσμιοποιημένες αγορές στη βάση της συλλογικής αποτελεσματικότητας και της νέας ανταγωνιστικότητας που στηρίζεται στη λειτουργική ευελιξία και των στοιχείων της ποιότητας.

Αντίθετα ο σκοπός και το τελικό αποτέλεσμα τη συγκεκριμένης εργασίας, είναι η διατύπωση προτάσεων για τον τρόπο με τον οποίο η συσσωρευμένη εμπειρία των περιοχών των "Βιομηχανικών Συνοικιών" μπορεί να μετασχηματιστεί σε πολιτική δράση στη βάση των τρέχουσων συνθηκών της γεωγραφικής συγκέντρωσης της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, όχι προς την κατεύθυνση της αυτούσιας αναπαραγωγής των δομών που αναπτύχθηκαν στις περιοχές αυτές αλλά προς τον εμβολιασμό της τοπικής βιομηχανικής δομής με τις λειτουργίες της δικτύωσης και της ευελιξίας.

Το αισιόδοξο μήνημα που προκύπτει από την παρούσα εργασία είναι ότι και δυνατή είναι μια τέτοια παρέμβαση με την έννοια ότι υφίστανται κάποια από βασικά προαπαιτούμενα της δηλαδή η αντικειμενική βάση της βιωσιμότητας μιας ενεργής βιομηχανικής πολιτικής αλλά ότι και θετικά αποτελέσματα μπορεί να έχει μια τέτοια πολιτική στην ενίσχυση της προσαρμογής και ανταγωνιστικότητας της τοπικής βιομηχανικής δομής.

Η ύπαρξη των βασικών προαπαιτουμένων μιας τέτοιας παρέμβασης συνοψίζονται στην ύπαρξη μιας εσωτερικής δυναμικής που μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της συνοχής και ολοκλήρωσης της τοπικής βιομηχανικής δομής, στη δυναμική προσαρμογή και σύνδεση της με τις διεθνείς αγορές και στην ύπαρξη μιας υποδιαμόρφωσης τοπικής θεσμικής υποδομής ικανής για τη στήριξη των τοπικών πρωτοβουλιών, την εφαρμογή μέτρων βιομηχανικής πολιτικής δηλαδή για την ανάπτυξη θεσμών τοπικής οικονομικής και κοινωνικής ρύθμισης.

2. Η ευέλικτη εξειδίκευση και η στρατηγική της ενδογενούς τοπικής, περιφερειακής και αστικής ανάπτυξης.

2.1. Η κρίση του Φορντικού μοντέλου συσσώρευσης και η ανάδυση της ευέλικτης εξειδίκευσης.

Η κορύφωση της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης στα τέλη της δεκαετίας του '70 με κύριες εκφάνσεις την αποβιομηχάνιση σε παραδοσιακούς βιομηχανικούς κλάδους και τη συρίκνωση του Κράτους Πρόνοιας αποδόθηκε από διάφορους συγγραφείς όπως αυτούς της σχολής της ρύθμισης (A.Lipietz, A.J.Scott, M.Storper κ.α.) στις διαδικασίες αναδιάρθρωσης και απορρύθμισης του Φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης που αποτέλεσε ιδιαίτερα την περίοδο 1920-70 τον "ηγεμονικό" τύπο εκβιομηχάνισης στις αναπτυγμένες βιομηχανικές περιοχές της Β. Αμερικής και Δ. Ευρώπης.
Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η κυριότερη φυσική βάση του Φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης αποτελείται από ένα σύνολο τομέων μαζικής παραγωγής που έχοντας ως κύρια αιχμή του ανταγωνισμού την επίτευξη χαμηλής τιμής, διακρίνονται για την αναζήτηση μαζικών εσωτερικών οικονομιών κλίμακας μέσω της πραγματοποίησης μεγάλου όγκου τυποποιημένων εκροών, τη γενίκευση-ένταση του τεχνικού καταμερισμού εργασίας (στενή εξειδίκευση) και εφαρμογή μεθόδων γραμμής συναρμολόγησης (κινητή ταινία). Η επίτευξη της μακροοικονομικής μεγέθυνσης προκύπτει από τη λειτουργία του ενάρετου φορντικού κύκλου μεγέθυνσης και ευημερίας[15] (Μαζική παραγωγή - οικονομίες κλίμακας-εκτεταμένος καταμερισμός εργασίας-αύξηση παραγωγικότητας και πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών-αύξηση μισθών και κερδών-αύξηση επένδυσης - αύξηση ζήτησης).
Η σταθερότητα του ως υπόδειγμα μακροοικονομικής μεγέθυνσης εξασφαλιζόταν μέσα από τη λειτουργία κατάλληλων μηχανισμών που ήταν οι καθοδηγητικοί μηχανισμοί της Κεϋνσιανής οικονομικής πολιτικής και του Κράτους Πρόνοιας (A.J. Scott)[1].
Το καθεστώς αυτό ρύθμισης αποσκοπούσε στη ρύθμιση της μισθωτής σχέσης (γενικευμένες συλλογικές συμβάσεις, κατώτερο επίπεδο μισθού, κράτος πρόνοιας) και στον έλεγχο της αύξησης της ζήτησης και της καπιταλιστικής παραγωγής. Στις παραπάνω ρυθμίσεις προστίθεται και η παγίωση του Νομισματικού συστήματος που βασίζεται στο καθαρά πιστωτικό χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας, η έκδοση του οποίου ακολουθεί το ρυθμό επένδυσης του κεφαλαίου (A. Lipietz)[3].
Η βασική ανάγκη στην οποία απαντούσε η λειτουργία των Ρυθμιστικών αυτών μηχανισμών ήταν η εξασφάλιση της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης με την ομαλή διαχείριση των κοινωνικών συγκρούσεων, η σταθεροποίηση μιας μακράς διάρκειας αυξητικής πορείας της ζήτησης για την διευκόλυνση της επέκτασης των επιχειρήσεων μέσω της απορόφησης από τις αγορές μεγάλων ποσοτήτων τυποποιημένων προϊόντων και τη διαχρονική εξασφάλιση της απόσβεσης του υψηλού κόστους επένδυσης.
Η κυριότερη χωρική βάση του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης και του συστήματος ρύθμισης του αποτέλεσε ο εθνικός κρατικός χώρος, δηλαδή η λειτουργία του ενάρετου φορντικού κύκλου μεγέθυνσης και ευημερίας καθώς και οι παρεμβάσεις για την εξασφάλιση της σταθερότητας του είχαν αναφορά τα χωρικά όρια του κράτους.

Η κρίση όμως που κορυφώνεται στα τέλη της δεκαετίας του '70 οδηγεί σε απορρύθμιση του καθεστώτος Φορντικής συσσώρευσης μαζί με τον Κεϋνσιανό του τρόπο ρύθμισης.
Από πολλούς συγγραφείς υποστηρίζεται ότι η πρακτική της διατήρηση υψηλής αγοραστικής δύναμης στις εσωτερικές αγορές για την εξασφάλιση της σταθερής αύξησης της ζήτησης για διάφορα προϊόντα της εγχώριας μαζικής παραγωγής δεν ήταν αποτελεσματική πιά, γεγονός που αποδίδεται σε μια σειρά από αλληλοεξαρτώμενους παράγοντες. Συγκεκριμένα, παρατηρείται κορεσμός της κατανάλωσης για ορισμένα προϊόντα μαζικής παραγωγής στην εσωτερική αγορά (π.χ. αυτοκίνητα) και μετατοπίσεις στο υπόδειγμα της καταναλωτικής συμπεριφοράς από τα τυποποιημένα προς πιό διαφοροποιημένα προϊόντα.

Επίσης οι αυξήσεις στους μισθούς για τη διατήρηση υψηλής εσωτερικής αγοραστικής δύναμης προκαλούσε σημαντική αύξηση στο κόστος παραγωγής μειώνοντας την αποδοτικότητα του κεφαλαίου, λειτουργούσε ως πόλος έλξης ξένων ανταγωνιστών και μείωνε την ανταγωνιστικότητα της εγχώριας παραγωγής στις διεθνείς αγορές έναντι των ξένων ανταγωνιστών όπως αυτών της Ιαπωνίας και των νεο-βιομηχανικών χωρών.
Η στασιμότητα της ζήτησης και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός οδηγούσε σε φθίνουσα αύξηση της παραγωγικότητας και μείωση της αποδοτικότητας του κεφαλαίου αντίστοιχα μειώνοντας κατά συνέπεια τους ρυθμούς συσσώρευσης, με αποτέλεσμα τον περιορισμό της επένδυσης και την αύξηση της ανεργίας. Η αύξηση της ανεργίας επιβάλλει ένα συνεχώς αυξανόμενο κόστος χρηματοδότησης του Κράτους Πρόνοιας δηλαδή κρίση στο καθεστώς ρύθμισης, κρίση που με τη σειρά της επενεργεί αρνητικά στο ρυθμό της καπιταλιστικής συσσώρευσης.
Το ξεπέρασμα της στασιμότητας της ζήτησης της εσωτερικής αγοράς, οδήγησε όλο και περισσότερο την παραγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων μαζικής παραγωγής έξω από τα εθνικά σύνορα προς τη διεθνή αγορά (περιφερειακός φορντισμός[1]) με αποτέλεσμα την αύξηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των εθνικών οικονομιών και την παγκοσμιοποίηση των διεθνών αγορών.
Με τον τρόπο αυτό οι φορντικές επιχειρήσεις στην προσπάθεια τους να αντισταθμίσουν τους περιορισμούς από τη στασιμότητα της εγχώριας ζήτησης έγιναν πιό ευαίσθητες και εξαρτώμενες από μια διεθνή ζήτηση, ευμετάβλητη όχι μόνο ως προς το συνολικό επίπεδο της αλλά και ως προς τη σύνθεση της. Η αβεβαιότητα αυτή των αγορών έγινε πιό αισθητή στις επιχειρήσεις λόγω της αδυναμίας των κρατικών αρχών να εξασφαλίσουν μια σταθερή αύξηση της ζήτησης σε διεθνές επίπεδο, γεγονός που επέτεινε την κρίση του Κεϋνσιανού τρόπου ρύθμισης του φορντικού συστήματος συσσώρευσης.

Όμως η οικονομική στασιμότητα, η μείωση της παραγωγικότητας, ο αυξανόμενος ανταγωνισμός, η παγκοσμιοποίηση των αγορών και ο κλονισμός της οικονομικής βάσης της Κεϋνσιανής έμπνευσης του Κράτους Πρόνοιας, αντιμετωπίζονται ως εκφάνσεις και όχι ως αιτίες της κρίσης του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης. Δηλαδή η μη εύρυθμη λειτουργία του ενάρετου φορντικού κύκλου μεγέθυνσης και ευημερίας και η αδυναμία του συτήματος ρύθμισης να λειτουργήσει σταθεροποιητικά ως προς αυτόν, δεν αποτελούν την αιτία αλλά την έκφραση της κρίσης.
Η αναζήτηση των αιτιών της κρίσης απο πολλούς συγγραφείς επικέντρωσε στο πρόβλημα της "ακαμψίας" με την έννοια της αδυναμίας προσαρμογής του βιομηχανικού υποδείγματος της φορντικής παραγωγής στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονταν από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και μετά, μια περίοδος η οποία έχει χαρακτηρισθεί και ως μεταβατική (Α. Λυμπεράκη 1991)[4] όπου τα χαρακτηριστικά της μετάβασης σχηματικά συντελούνται σε τρία επίπεδα:
α. Στο πεδίο της κατανάλωσης (ασταθή ζήτηση ως προς το επίπεδο και τη σύνθεση της).
β. Στο πεδίο της παραγωγής (εργασιακή διαδικασία και τεχνολογίες παραγωγής).
γ. Στο πεδίο των διεθνών ανταλλαγών και των κανόνων τους (αυξανόμενη διεθνοποίηση και κατάρευση του διεθνούς συστήματος Κευνσιανής μακροοικονομικής ρύθμισης).

Η συμφωνία όμως στο πρόβλημα της ακαμψίας ως κύριου αιτίου της κρίσης δεν συνοδεύεται και από συμφωνία για το αν πρόκειται για συγκυριακό ή εγγενές πρόβλημα του φορντικού συστήματος παραγωγής.
Η αναγκαιότητα υπέρβασης του προβλήματος της "ακαμψίας" μέσω της αναζήτησης περισσότερης "ευελιξίας", την περίοδο της κρίσης, σηματοδοτείται ακόμη περισσότερο από την έναρξη διαδικασιών όπου σχηματίζονται οι γενικές γραμμές ενός εναλλακτικού καθεστώτος συσσώρευσης που ονομάστηκε καθεστώς της "ευέλικτης εξειδίκευσης".
Οι συγγραφείς M.Storper και A. Scott[53], εντοπίζοντας την ιστορική εμφάνιση της ευέλικτης εξειδίκευσης στις χώρες της Δ.Ευρώπης και Β.Αμερικής και θεωρώντας την ως τη βασική απάντηση στη κρίση του φορντισμού, την αντιμετωπίζουν ως ένα νέο ηγεμονικό μοντέλο εκβιομηχάνισης, αστικοποίησης και περιφερειακής ανάπτυξης.
Το ηγεμονικό αυτό μοντέλο εκβιομηχάνισης εκφράζεται μέσα από τη γεωγραφική σύγκέντρωση βιομηχανικών συμπλεγμάτων σε περιοχές μακριά από τα παλιά κέντρα της φορντικής μαζικής παραγωγή και τα οποία εστιάζουν σε επιλεγμένες βιομηχανίες

υψηλής τεχνολογίας (μικροηλεκτρονική, υπολογιστές κ.α) και σε αναζωογονημένους παραδοσιακούς και υψηλής τεχνικής εξειδίκευσης κλάδους (ρούχα, υφάσματα, υποδήματα, μηχανές κ.α). Τα βιομηχανικά αυτά συμπλέγματα, σύμφωνα με τους συγγραφείς που τα αποκαλούν και παραγωγικά σύνολα, αποτελούν διαεπιχειρησιακά δίκτυα κάθετης ολοκλήρωσης που υλοποιούν ευέλικτες μεθόδους παραγωγής και οργάνωσης της εργασίας και γίνονται όλο και πιό κεντρικά με την έννοια ότι αυξάνουν σταθερά το μερίδιο τους στην βιομηχανική απασχόληση και την παραγωγή στις οικονομίες της Β. Αμερικής και Δ. Ευρώπης.
Η αντιμετώπιση των βιομηχανικών συμπλεγμάτων ευέλικτης εξειδίκευσης και των νέων βιομηχανικών χώρων ως των νέων παραγωγικών και γεωγραφικών κέντρων της βιομηχανικής ανάπτυξης, οδήγησε τους θεωρητικούς της ρύθμισης στη διερεύνηση του κοινωνικού και θεσμικού ρυθμιστικού πλαισίου πάνω στο οποίο βασίστηκαν τα πρώτα βήματα της ανάπτυξης τους και στην επεξεργασία ενός ολοκληρωμένου ρυθμιστικού πλαισίου θεσμικού ικανού να στηρίξει την ανάπτυξη τους στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον αγορών και συναλλαγών.
Ο βασικός στόχος του νέου αυτού ρυθμιστικού πλαισίου τοποθετείται από τους συγγραφείς της σχολής της ρύθμισης στον συντονισμό των διαεπιχειρησιακών συναλλαγών και των ενδοεπιχειρησιακών σχέσεων με τρόπο ώστε από τι μια να είναι δυνατό η κάθετα αποδιοργανωμένη-κατατμημένη παραγωγή να επανασυντίθεται επιλεκτικά[53] μεταξύ διαφορετικών ανεξάρτητων βιομηχανικών μονάδων (εξειδικευμένος διαεπιχειρησιακός καταμερισμός εργασίας) και από την άλλη να είναι δυνατή η άρση των διαχωρισμών μεταξύ σύλληψης και εκτέλεσης, χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας.
Βέβαια στις προσεγγίσεις τους οι υποστηρικτές της ευέλικτης εξειδίκευσης αφήνουν ανοικτό το μέλλον σχετικά με την πλήρη ή όχι επικράτηση του νέου αυτού μοντέλου βιομηχανικής ανάπτυξης.
Ειδικότερα οι συγγραφείς της σχολής της ρύθμισης όπως οι (M.Storper, A. Scott,1988)[53], διαπιστώνουν πως παρά τον αυξανόμενη σημασία της ευέλικτης εξειδίκευσης στη βιομηχανική παραγωγή, οι φορντικές μέθοδοι στην οργάνωση της παραγωγής συνεχίζουν να παραμένουν σε πολλούς κλάδους κυρίαρχοι.
Το ίδιο ανοιχτό επίσης αφήνουν το θέμα και οι συγγραφείς της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής (Michael J. Piore & Charles F. Sabel, 1986)[9] αφού υποστηρίζουν ότι η έκβαση της αντιπαράθεσης του φορντικού συστήματος παραγωγής και της ευέλικτης εξειδίκευσης δεν έχει ακόμη προδιαγραφεί.

Συνεπώς έχει αναπτυχθεί μεγάλη και αντικρουόμενη επιχειρηματολογία για το αν μπορεί το νέο αυτό μοντέλο συσσώρευσης να αποτελέσει μόνιμη βιώσιμη λύση ή για το αν αποτελεί παροδική απάντηση στην κρίση του μοντέλου μαζικής παραγωγής, ενώ επίσης διείστανται οι απόψεις για το αν αποτελεί τον συμπληρωματικό ή τον εναλλακτικό "Ηγεμονικό" τύπο εκβιομηχάνισης και συσσώρευσης.
Αυτό βέβαια που αποτελεί κοινή αποδοχή είναι το γεγονός ότι η ευέλικτη εξειδίκευση αποτελεί μια αντιστροφή του Φορντισμού ως τύπου κοινωνικοοικονομικής και βιομηχανικής οργάνωσης.
Σε ότι αφορά τον χαρακτήρα του βιομηχανικού υποδείγματος, τα εξεικευμένα μηχανήματα ειδικής χρήσης, η κινητή ταινία παραγωγής, ο αυστηρός διαχωρισμός ανάμεσα στη σύλληψη και την υλοποίηση της παραγωγής και η στενά ειδικευμένη εργασία, αντικαθίστανται με τα ευέλικτα μηχανήματα πολλαπλής χρήσης, με τη συνοχή ανάμεσα στη σύλληψη και υλοποίηση, το ευρύ φάσμα τεχνικών δεξιοτήτων της εργασίας και τον ευρύ ορισμό του αντικειμένου της εργασίας.
Σε ότι αφορά το καθεστώς συσσώρευσης, η σημασία των εσωτερικών οικονομιών κλίμακας, της τυποποιημένης παραγωγής και η σύνδεση της αύξησης της παραγωγικότητας με τη γενίκευση του καταμερισμού εργασίας, αντιπαραβάλλονται με τη σημασία των εξωτερικών οικονομιών συγκέντρωσης (διαεπιχειρησιακή συνεργασία και δικτύωση), τη διαφοροποιημένη και καινοτόμα παραγωγή και τη σύνδεση της παραγωγικότητας με την πολυειδίκευση και αύξηση των τεχνικών δεξιοτήτων των εργαζομένων.
Η δυνατότητα της ανάδυσης του νέου αυτού βιομηχανικού υποδείγματος και καθεστώτος συσσώρευσης βασίστηκε στις αλλαγές στο επίπεδο της αγοράς, στην κρίση του συστήματος κοινωνικοοικονομικής ρύθμισης αλλά και την τεχνολογική εξέλιξη.

Η αβεβαιότητα την περίοδο της κρίσης ως προς το επίπεδο της συνολικής ζήτησης και ως προς τη σύνθεση της ζήτησης (μετατόπιση στο υπόδειγμα της καταναλωτικής συμπεριφοράς από τα τυποποιημένα προς πιό διαφοροποιημένα προϊόντα), έδωσε χώρο στην ανάδυση της ευέλικτης εξειδίκευσης, η οποία εμπεριέχει τη δυνατότητα ταχύτατης αλλαγής μορφής προϊόντος και διαδικασίας παραγωγής απαντώντας με επιτυχία σε συνθήκες συνεχώς μεταβαλλόμενης ζήτησης (ύψους και σύνθεσης) με ταυτόχρονη μείωση του κόστους παραγωγής λόγω της μη ύπαρξης αναγκαιότητας διατήρησης μεγάλων αποθεμάτων προϊόντων.
Η τεχνολογική εξέλιξη με την ανάδειξη νέων ευέλικτων μηχανών που ενσωματώνουν τις καινοτομίες της μικροηλεκτρονικής, έδωσε ώθηση στην ευελιξία της παραγωγής με την ενίσχυση της βιωσιμότητας και οικονομικής αποτελεσματικότητας της παραγωγής σε μικρές σειρές, που υλοποιείται στα πλαίσια της βιομηχανίας μικρής κλίμακας.
Βέβαια οι υποστηρικτές του νέου αυτού βιομηχανικού υποδείγματος θεωρούν ότι παρά το γεγονός ότι η ευέλικτη εξειδίκευση αποτελεί ένα υπόδειγμα που αναποδογυρίζει τις αρχές της μαζικής παραγωγής και διαμορφώνει πρόσφορο έδαφος για την παραγωγή σε μικρές σειρές, αυτό δε σημαίνει πως το μεγάλο μέγεθος της επιχείρησης παύει να αποτελεί πλεονέκτημα αποδοτικότητας και ανταγωνιστικότητας αλλά πως το μικρό και μεσαίο μέγεθος δεν αποτελεί πλέον αναγκαστικά μειονέκτημα.
Δηλαδή εάν στο υπόδειγμα του φορντισμού η οικονομική αποτελεσματικότητα συνδέεται αποκλειστικά με το μεγάλο μέγεθος, στην ευέλικτη εξειδίκευση η επίτευξη των παραπάνω αρχών συνδέεται με οποιοδήποτε μέγεθος (Α.Λυμπεράκη, 1996)[15].
Η θέση αυτή φαίνεται σύμφωνη με την ανάλυση του C. F. Sabel που αναφέρεται στη καταλυτική επίδραση της ευέλικτης εξειδίκευσης τόσο στην αναδιάρθρωση της εσωτερικής οργάνωσης της μεγάλης πολυεθνικής επιχείρησης και των σχέσεων της με την ευρύτερη οικονομία όσο και στην αναγέννηση των περιφερειακών-τοπικών οικονομιών στη βάση των οποίων βρίσκονται συμπλέγματα επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, με την έννοια όμως της τόνωσης ολόκληρου του φάσματος των δραστηριοτήτων που συγκροτούν την τοπική κοινωνία.
Σύμφωνα λοιπόν με μια συνοπτική παρουσίαση της ανάλυσης του C.F. Sabel[2] η επίδραση της ευέλικτης εξειδίκευσης εντοπίζεται σε δύο επίπεδα:
α. Στην αναδιοργάνωση των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων, όπου σε ότι αφορά την εσωτερική οργάνωση της επιχείρησης υποχωρεί ο τέλειος διαχωρισμός της σύλληψης και της εκτέλεσης-υλοποίησης τηςπαραγωγής δηλαδή υποχωρεί το αυστηρό ιεραρχικό αυστηρό σύστημα όπου η δύναμη και η γνώση συγκεντρώνεται στα χέρια του Top Management και η διατήρησή του προϋποθέτει αυστηρή αστυνόμευση.
Η υποχώρηση αυτή του διαχωρισμού και της αυστηρής ιεραρχικής συγκρότησης συντελείται με την αποκέντρωση των γραφείων έρευνας και ανάπτυξης και την επανασύστασή τους στο εσωτερικό ξεχωριστών παραγωγικών κύκλων-τμημάτων. Παράλληλα τα ξεχωριστά αυτά τμήματα παραγωγής (αυτοτελείς παραγωγικοί κύκλοι) αποκτούν πολλά από εκείνα τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελώντας έτσι ημιανεξάρτητες επιχειρήσεις που εξειδικεύονται σε συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς. Η ομαλή λειτουργία βέβαια του αναφερόμενου συστήματος εσωτερικής οργάνωσης βασίζεται σε θεσμούς συντονισμού και συνεργασίας ανάμεσα στους εργαζόμενους και τους "Managers" και ανάμεσα στην "μητρική" εταιρία και τις "θυγατρικές" της. Η σχέση της επιχείρησης με το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον αλλάζει αφού δημιουργείται ένα διεπιχειρησιακό δίκτυο όπου οι υπεργολάβοι της, γίνονται ταυτόχρονα πιο ενσωματωμένοι και πιο αυτοτελείς. Πιο "ενσωματωμένοι" γιατί συμμετέχουν σε μακροχρόνιες εργασίες συμβάλλουν στον σχεδιασμό των προϊόντων και είναι προσανατολισμένοι στην παραγωγή "Just in time" ελαχιστοποιώντας τα αποθέματά τους. Πιο αυτοτελείς γιατί δεν συνεργάζονται μόνο με μιά επιχείρηση αλλά με πολλές, μοιράζονται πολλές σημαντικές πληροφορίες κ.λ.π.
Ο τύπος αυτός των σχέσεων μεταξύ εργολάβων και υπεργολάβων επεκτείνονται οριζοντίως και καθέτως πυκνώνοντας το δίκτυο διεπιχειρησιακών σχέσεων. Βέβαια στη διαδικασία παραγωγικής αποκέντρωσης στο εσωτερικό της μεγάλης επιχείρησης αλλά και στη σχέση της με τις άλλες επιχειρήσεις σημαντικό ρόλο παίζει η ικανότητα συντονισμού και συνεργασίας όπου η ιδιαίτερη συμβολή έχουν οι σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών.

β Αναγέννηση και ανάδυση των τοπικών-περιφερειακών οικονομιών στη βάση τοπικών βιομηχανικών συγκεντρώσεων-συμπλεγμάτων, όπως αυτά των "Βιομηχανικών Συνοικιών", τα οποία αποφεύγουν τον καταστροφικό ανταγωνισμό της μαζικής παραγωγής στις τιμές των προϊόντων και χρησιμοποιούν ευέλικτα μηχανήματα, ευρύας ειδίκευσης και τεχνικών δεξιοτήτων εργαζόμενους για την παραγωγή μη τυποποιημένων, διαφοροποιημένων προϊόντων. Στη βάση αυτών των τοπικών παραγωγικών συμπλεγμάτων βρίσκονται δίκτυα κάθετης και οριζόντιας ολοκλήρωσης επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, οι οποίες διακρίνονται από υψηλό τεχνολογικό δυναμισμό, συνεχή ανανέωση προϊόντων και μεθόδων παραγωγής.

Ειδικότερα, διάφοροι συγγραφείς όπως ο J. Zeitlin[37], διακρίνουν τρία βασικά κοινά χαρακτηριστικά των τοπικών-περιφερειακών οικονομιών της ευέλικτης εξειδίκευσης:
α. Συγκροτούνται από ομάδες επιχειρήσεων μικρού μεγέθους που παράγουν ένα ευρύ φάσμα διαφοροποιημένων, μη τυποποιημένων προϊόντων έχοντας τη δυνατότητα γρήγορης προσαρμογής της παραγωγής στις μεταβολλές της ζήτησης. Οι επιχειρήσεις μοιράζονται από κοινού τη γνώση για διαδικασίες, προϊόντα και υπηρεσίες μέσα από ένα δίκτυο διεπιχειρησιακών σχέσεων στα πλαίσια του οποίου αναπτύσεται η κάθετη και οριζόντια ολοκλήρωση του παραγωγικού συστήματος.
β. Κυριαρχεί η χρήση ευέλικτων και πολλαπλής χρήσης τεχνολογιών παραγωγής καθώς και πολυειδικευμένης εργασίας. Η στρατηγική της συνεχούς καινοτομίας δεν εξαντλείται μόνο στην εισαγωγή και αφομίωση σύγχρονων ευέλικτων τεχνολογιών αλλά επεκτείνεται στην ανάπτυξη συστημάτων οργάνωσης της εργασίας όπου ο εργαζόμενος συμμετέχει ενεργά στην αναζήτηση νέων παραγωγικών διαδικασιών και προϊόντων.
γ. Εφαρμόζεται ένα σύστημα μικροοικονομικής ρύθμισης μέσω θεσμών, ιδεολογίας και πολιτικής όπου παγιώνεται ένας ιδιαίτερος συνδυασμός ανταγωνισμού και συνεργασίας στο δια- και ενδοεπιχειρησιακό επίπεδο

Προχωρώντας ακόμη ένα βήμα πιό μπροστά ο C. F. Sabel[2], πέρα από τη θετική επίδραση της ανάδυσης των "Βιομηχανικών Συνοικιών" και της ευέλικτης παραγωγικής αναδιάρθρωσης-αποκέντρωσης των πολυεθνικών προς την ενίσχυση της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης, υποστηρίζει ότι οι παραπάνω εξελίξεις μπορούν επίσης να συμβάλουν στο να προαχθούν νέοι τύποι διαπεριφερειακής συνεργασίας και χωρικού καταμερισμού εργασίας. Οι περιφέρειες που στηρίζονται στα ευέλικτα αυτά παραγωγικά συμπλέγματα μπορούν να αναπτύξουν μεταξύ τους έναν καταμερισμό εργασίας, γνώσης και πόρων και να δημιουργήσουν έτσι διάφορα δίκτυα αλληλεγγύης και συνεργασίας, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τις δομικές και κανονιστικές βάσεις ενός νέου τύπου εθνικής και διεθνούς οικονομίας.
Όμως από διάφορους άλλους συγγραφείς όπως οι Ash Amin και Kevin Robins[6], αρχικά αμφισβητείται ότι στις πολυεθνικές επιχειρήσεις κυριαρχεί η στρατηγική αναδιάρθρωσης όπως την περιγράφει ο C.F.Sabel.
Οι συγγραφείς αυτοί υποστηρίζουν πως αυτό που συμβαίνει είναι μια κάθετη αποσύνθεση -αποκέντρωση της παραγωγής αλλά κεντρικά ελεγχόμενη όπου οι ξεχωριστές αποκεντρωμένες μονάδες παραγωγής της πολυεθνικής επιχείρησης και οι υπεργολάβοι της είναι απομονωμένοι από την υπόλοιπη τοπική οικονομία καθώς παραμένουν αν και με κάποιο βαθμό αυτονομίας σε ένα ευρύτερο δίκτυο καταμερισμού της εργασίας της πολυεθνικής επιχείρησης.
Ο έλεγχος από το κέντρο της πολυεθνικής επιχείρησης, αποτελεσματικός χάρη των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, γίνεται στη βάση είτε άμεσων ιδιοκτησιακών σχέσεων είτε έμμεσα μέσω ελέγχου της χρηματοδότησης, της έρευνας και του μάρκετινκ, δηλαδή η αναδιάρθρωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων αποτελεί περισσότερο μια διαδικασία όχι κάθετης διάσπασης αλλά πιό αποτελεσματικής κάθετης ολοκλήρωσης.
Συνεπώς σε δεύτερη φάση, αμφισβητείται ότι η αναδιοργάνωση των πολυεθνικών με την αποκέντρωση της παραγωγής τους μπορεί να υποκινήσει περισσότερη τοπική οικονομική ανάπτυξη επειδή ακριβώς η μεγάλη αποκεντρωμένη βιομηχανική μονάδα - "θυγατρική" υπόκειται στον εσωτερικό καταμερισμό εργασίας και στις αποφάσεις της "Μητρικής"-πολυεθνικής επιχείρησης, με αποτέλεσμα τα όποια θετικά αποτελέσματα από τη

συγκέντρωση του κεφαλαίου, της τεχνολογίας, της πληροφόρησης και της εργασίας να μη διαχέονται τόσο προς το εσωτερικό της περιφέρειας αλλά προς το εσωτερικό του δικτύου της πολυεθνικής επιχείρησης.
Μάλιστα υποστηρίζουν πως από την παραπάνω διαδικασία αυτό που προκύπτει ακριβώς είναι η πλήρη ενσωμάτωση-ολοκλήρωση του τοπικού καταμερισμού εργασίας στον εσωτερικό καταμερισμό εργασίας του δικτύου της πολυεθνικής επιχείρησης.

Άλλοι συγγραφείς όμως υποστηρίζουν ότι η ευέλικτη αναδιοργάνωση των πολυεθνικών προσφέρει τη δυνατότητα της ενσωμάτωσης των αποκεντρωμένων εργοστασιακών μονάδων, εκτός από τον εσωτερικό καταμερισμό του πολυεθνικού δικτύου και στον τοπικό καταμερισμό της εργασίας δηλαδή την ολοκλήρωση της με την τοπική οικονομία και όχι την ολοκλήρωση του τοπικού στην πολυεθνική επιχείρηση.
Συγκεκριμένα ο M.Storper[49] αναφερόμενος στη βιομηχανία αυτοκινήτων, υποστηρίζει πως μεταξύ των εργοστασιακών μονάδων που ορχιστρώνονται γύρω από έναν κατασκευαστή, αυτές που παράγουν εξειδικευμένα και υψηλής προστιθέμενης αξίας μέρη του τελικού προϊόντος αναπτύσσουν και διασυνδέσεις με άλλους τομείς της οικονομίας παράγοντας μέρη προϊόντων άλλων κλάδων για άλλους πελάτες όχι μόνο για τη μητρική επιχείρηση. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ευελιξία όχι μόνο για την μεμονωμένη εργοστασιακή μονάδα που ελαχιστοποιεί το ρίσκο των διακυμάνσεων της ζήτησης από την απόλυτη εξάρτηση της με την αγορά αυτοκινήτων, αλλά ευελιξία και για το σύνολο του συστήματος παραγωγής του πολυεθνικού δικτύου (branch plant production).
Συνεπώς η αποκεντρωμένη εργοστασιακή μονάδα ενσωματώνεται και στον τοπικό καταμερισμό εργασίας, συνεισφέροντας προς την τοπική οικονομική ανάπτυξη.

Από τους ίδιους συγγραφείς (A.Amin και K.Robins)[6] αμφισβητείται επίσης η άποψη του C. F. Sabel που παρουσιάστηκε παραπάνω ότι δηλαδή η ανάδυση των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων ευέλικτης εξειδίκευσης μπορεί να αποτελέσει τη δύναμη γιά την αναγέννηση των περιφερειακών-τοπικών οικονομιών. Αρχικά, η αμφισβήτηση τους προκύπτει από τη θεώρηση των χωρικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων όπως αυτά των Μαρσαλιανών "Βιομηχανικών Συνοικιών" ως μοναδικά ιστορικά γεγονότα, εξαρτώμενα στενά με συγκεκριμένες τοπικές συνθήκες, τα οποία δε μπορούν να αναπαραχθούν οπουδήποτε αλλού. Σε μια δεύτερη φάση επίσης στηρίζουν την αμφισβήτηση τους στην άποψη ότι στις νέες συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, συγκέντρωσης του πολυεθνικού κεφαλαίου και του συνεχώς αυξανόμενου ελέγχου των πολυεθνικών επιχειρήσεων στις τοπικές οικονομίες, το μέλλον των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων είναι αβέβαιο καθώς ο ανταγωνισμός τους με τις μεγάλες επιχειρήσεις θα οδηγήσει στην εξαγορά τους ή στη συγχώνευση τους από αυτές μέσω της ενσωμάτωσης τους στα πολυεθνικά υπεργολαβικά δίκτυα ή αποδιοργάνωση τους μέσω διαδικασιών συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας και του κεφαλαίου στα πλαίσια των ίδιων των βιομηχανικών συμπλεγμάτων.

Για την καλλίτερη κατανόηση του ευρύτερου θεωρητικού πλαισίου μέσα στο οποίο αναδύεται η προβληματική της ευέλικτης εξειδίκευσης, πρέπει αυτό να ειδωθεί μέσα από την αντιπαράθεση της με την κλασική θεώρηση της τεχνολογικής εξέλιξης και επιλογών, με την κλασική πολιτική οικονομία και τη θεώρηση του βιομηχανικού δυϊσμού.
Η θεώρηση της τεχνολογικής εξέλιξης από τους υποστηρικτές της ευέλικτης εξειδίκευσης αντιπαρατίθεται με τον τεχνολογικό ντετερμινισμό που τοποθετεί την τεχνολογία ως την κινητήρια δύναμη της οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής.
Ειδικότερα αντιπαρατίθεται στον τεχνολογικό ντετερμινισμό της Σουμπετεριανής θεώρησης[7] η οποία συναρτά την περιοδικότητα στην εμφάνιση των 50ετών κυμάτων οικονομικής εξέλιξης (κύματα Kondratiev) με αντίστοιχα κύματα τεχνολογικής εξέλιξης τα οποία νοούνται ως μακροχρόνιες διαδικασίες μετασχηματισμού της τεχνολογικής βάσης της οικονομίας. Τα κύματα τεχνολογικής εξέλιξης είναι υπεύθυνα για τις μεγάλες καμπές που διαγράφονται στην οικονομική ιστορία και ειδικότερα η μετάβαση από το ένα μακρύ κύμα οικονομικής εξέλιξης σε ένα άλλο συντελείται από τη καινοτομική δραστηριότητα που αναπτύσσουν καινοτόμοι επιχειρηματίες.
Διαφοροποιείται επίσης και από τις Νεο - Σουμπετεριανές προσεγγίσεις[7] συγγραφέων όπως των C. Freeman και C. Perez οι οποίοι εισάγοντας στην ανάλυση τους τη διάσταση

των κοινωνικών σχέσεων από τη μια αμβλύνουν εν μέρη τη μονοσήμαντη σχέση αιτιότητας ανάμεσα στην τεχνολογία και τις κοινωνικές σχέσεις, από την άλλη όμως διατηρούν τη θεώρηση της τεχνολογίας ώς της κινητήριας δύναμης της οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής.
Σύμφωνα με τους συγγραφείς αυτούς κάθε μακρύ κύμα οικονομικής εξέλιξης αντιπροσωπεύει μια ιδιαίτερη σύνθεση από ένα ξεχωριστό τεχνο-οικονομικό Υπόδειγμα στη βάση του οποίου βρίσκονται μια σειρά από καινοτομίες αιχμής στις τεχνικές παραγωγής, τις προδιαγραφές προϊόντων, τις νέες τεχνολογίες, τις μορφές οργάνωσης της εργασίας, τους νέους κλάδους ταχύας μεγέθυνσης, τη χωροθέτηση δυναμικών κλάδων-πόλων ανάπτυξης και από ένα κοινωνικο-θεσμικό πλαίσιο, δηλάδή τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν την οικονομική συμπεριφορά και διευκολύνουν τη διάχυση του τεχνο-οικονομικού Υποδείγματος στην οργάνωση όλου του φάσματος της παραγωγής.
Βέβαια παρά την ιδιαίτερη αυτή σύνθεση ανάμεσα στην τεχνολογία και την κοινωνική οργάνωση, είναι η πρώτη που αποτελεί το βασικό πόλο της της οικονομικής εξέλιξης.
Η αναντιστοιχία ανάμεσα στο τεχνο-οικονομικό Υπόδειγμα και στο αντίστοιχο κοινωνικο-θεσμικό πλαίσιο είναι η αιτία που προκαλεί κρίσεις και αντίστοιχες τομές στην οικονομική εξέλιξη. Η κρίση στη σημερινή εποχή αντιμετωπίζεται ως κρίση του τέταρτου μακρού κύματος *Kondratiev* το οποίο συνδέθηκε με την κυριαρχία του φορντικού συστήματος αλλά και ως η έναρξη της τομής προς το πέμπτο κύμα *Kondratiev,* στο επίκεντρο του οποίου ως κινητήριος μοχλός της μεγέθυνσης τοποθετείται η τεχνολογία της πληροφορικής.

Οι θεωρητικοί της ευέλικτης εξειδίκευσης και ειδικότερα οι συγγραφείς της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής (M.J. Piore & C.F. Sabel, 1984), απορρίπτοντας τη θεώρηση της τεχνολογίας ως την κινητήρια δύναμη της οικονομικής εξέλιξης, αποσυνδέουν την οικονομική αποτελεσματικότητα με την κυριαρχία κάποιας τεχνολογικής επιλογής. Αντιμετωπίζουν την κοινωνία με την έννοια των συγκροτημένων ομάδων οικονομικών συμφερόντων και δύναμης (κατανομή της δύναμης και του πλούτου) ως τον κυρίαρχο παράγοντα που δημιουργεί την τεχνολογική εξέλιξη, την επιλογή προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση. Υποστηρίζουν ότι υπάρχει σε κάθε εποχή μια διαθέσιμη δεξαμενή τεχνολογιών και τεχνικών λύσεων στα προβλήματα της παραγωγής και αυτή που προκρίνεται κάθε φορά είναι συνάρτηση των οικονομικών και κοινωνικών πιέσεων που ασκούνται και όχι της αποδοτικότητας της ίδιας της τεχνολογίας.
Προσπαθώντας να εξηγήσουν το λόγο της κυριαρχίας μιας τεχνολογικής τροχιάς για μια μακρά χρονική περίοδο, υποστηρίζουν ότι η διαδικασία της τεχνολογικής επιλογής διακρίνεται από ισχυρή μη-αντιστρεψιμότητα εξαιτίας της διαδικασίας τεχνολογικής διάχυσης στο οικονομικό σύστημα που ενισχύεται ακόμη περισσότερο από την πραγματοποίηση μεγάλου όγκου επενδύσεων στις τεχνολογίες που έχουν επιλεχθεί.
Οι συγγραφείς αυτοί τοποθετούν την πρώτη βιομηχανική τομή προς τα τέλη του 19ο αιώνα με την αντιπαράθεση της μαζικής και της βιοτεχνικής παραγωγής και την επικράτηση της πρώτης, τεχνολογική επιλογή η οποία δεν οφείλεται στην τεχνολογική ανωτερότητα του φορντικού μοντέλου αλλά που καθρεφτίζει το συσχετισμό δυνάμεων κεφαλαίου και εργασίας τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Επίσης αντιμετωπίζουν τη σημερινή κρίση και την αντιπαράθεση του φορντικού συστήματος παραγωγής και της ευέλικτης εξειδίκευσης ως το σημάδι για την πραγματοποίηση της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής, η έκβαση της οποίας δεν έχει ακόμη προδιαγραφεί.

Όμως εκτός από τον τεχνολογικό ντετερμινισμό οι θεωρητικοί της ευέλικτης εξειδίκευσης και ειδικότερα οι συγγραφείς της Β' Βιομηχανικής Τομής αντιπαρατίθενται και με τη προσέγγιση του βιομηχανικού δυαδισμού στη συζήτηση που επικεντρώνει βασικά στους λόγους της ανθεκτικότητας που επιδεικνύουν οι επιχειρήσεις μικρής κλίμακας.
Σε μία από τις σημαντικότερες προσεγγίσεις του βιομηχανικού δυϊσμού (S.Berger & Michael Piore, 1980)[8], υποστηρίζεται η ύπαρξη ασυνέχειας στην οικονομική δομή των σύγχρονων βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών που εμφανίζεται ως διχοτόμηση στη δομή των επιχειρήσεων ανάμεσα σε μεγάλες (μονοπωλικές ή ολιγοπωλιακές) και σε μικρές επιχειρήσεις. Ασυνέχεια διαπιστώνεται και στην οικονομική δομή των αναπτυσσόμενων και υπανάπτυκτων χωρών η οποία εμφανίζεται όμως ως διχοτόμηση ανάμεσα σε ένα σύγχρονα οργανωμένο και ένα παραδοσιακό τομέα παραγωγής.

Ο δυαδισμός αυτός ερμηνεύεται ως το αποτέλεσμα της ρευστότητας, αβεβαιότητας που επικρατεί στο οικονομικό σύστημα και της διαδικασίας του καταμερισμού εργασίας.
Για την υποστήριξη της παραπάνω άποψης η προσέγγιση του βιομηχανικού δυϊσμού ξεκινά από τα βασικά σημεία της θεωρίας της τεχνολογικής εξέλιξης της κλασικής πολιτικής οικονομίας (Adam Smith, Karl Marx) σύμφωνα με την οποία η κυριαρχία της Μαζικής παραγωγής έναντι της βιοτεχνικής παραγωγής εξηγείται με βάση τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην παραγωγικότητα, τον καταμερισμό της εργασίας και το μέγεθος της αγοράς.
Συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα αντιμετωπίζεται ως συνάρτηση του καταμερισμού εργασίας και ο καταμερισμός εργασίας ως συνάρτηση του όγκου παραγωγής και κατ' επέκταση του μεγέθους της αγοράς. Επομένως κάθε επιχείρηση μπορεί να αυξάνει την παραγωγικότητα της (πτωτική καμπύλη μέσου κόστους) εάν συνεχίζει να αυξάνει τον όγκο του προϊόντος που παράγει επεκτείνοντας τον καταμερισμό εργασίας, εφόσον βέβαια και το μέγεθος της αγοράς συνεχίζει να επεκτείνεται. Συνεπώς ο τρόπος που συγκροτούνται και λειτουργούν οι παραπάνω σχέσεις οδηγεί σε συνεχή αύξηση της κλίμακας παραγωγής και του μεγέθους της επιχείρησης και σε τάσεις απορρόφησης των ανταγωνιστών της.
Όμως στις παραπάνω προτάσεις οι θεωρητικοί του βιομηχανικού δυαδισμού έρχονται να προσθέσουν δύο ακόμη προσδιοριστικούς παράγοντες[8] της επέκτασης του καταμερισμού εργασίας και κατ' επέκταση της παραγωγικότητας της εργασίας, τη σταθερότητα της ζήτησης και το βαθμό τυποποίησης των προϊόντων.
Η σταθερότητα της ζήτησης διασφαλίζει την πλήρη απασχόληση των συντελεστών παραγωγής και η τυποποίηση των προϊόντων διευρύνει το φάσμα της χρήσης τους και συνεπώς το μέγεθος της αγοράς στην οποία απευθύνονται. Δηλαδή τα κέρδη από την αύξηση της αποτελεσματικότητας της παραγωγής που συναρτάται με τη γενίκευση του καταμερισμού εργασίας, μπορεί να προκύψουν μόνο εφόσον οι εξειδικευμένοι συντελεστές παραγωγής (κεφάλαιο, εργασία) απασχολούνται πλήρως (σταθερή ζήτηση).
Σε περίπτωση έντονων διακυμάνσεων (ασταθής ζήτηση) και ειδικότερα στασιμότητας ή περιορισμού της ζήτησης προκαλείται υποαπασχόληση των συντελεστών παραγωγής και τα κέρδη από τη γενίκευση του καταμερισμού εργασίας και της εξειδίκευσης της εργασίας, εξαφανίζονται προκειμένου να διατηρηθούν οι εξειδικευμένοι πόροι σε περιόδους υποαπασχόλησης. Δηλαδή ο παράγοντας ασταθής ζήτηση θέτει όρια στην επέκταση του καταμερισμού εργασίας και στην αύξηση της παραγωγικότητας που αυτή διασφαλίζει, αλλά και στην απόλυτη επικράτηση της μεγάλης κλίμακας επιχείρησης.

Έτσι οι θεωρητικοί του βιομηχανικού δυϊσμού διακρίνουν την αγορά για κάθε προϊόν σε ένα σταθερό τμήμα όπου δραστηριοποιούνται οι μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις με εκτεταμένο καταμερισμό εργασίας και υψηλή εξειδίκευση συντελεστών-πόρων και σε ένα απρόβλεπτο και ασταθές τμήμα της ζήτησης όπου δραστηριοποιούνται οι μικρής κλίμακας επιχειρήσεις με μικρότερης έκτασης καταμερισμό εργασίας και λιγότερο εξειδικευμένους συντελεστές, ικανούς να μετακινούνται ευλίγιστα ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης.
Στην ανάλυση τους, ο δυαδισμός που παρατηρείται στις αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες ή αναπτυσσόμενες χώρες προκύπτει από τις ίδιες σχέσεις μεταξύ των ίδιων παραγόντων: παραγωγικότητα, καταμερισμός εργασίας, έκταση και βαθμός σταθερότητας της αγοράς.
Όμως αυτό που διαφοροποιείται είναι η αιτία των δύο ειδών δυαδισμού και συγκεκριμένα ενώ στην περίπτωση του δυαδισμού των υπανάπτυκτων και αναπτυσσόμενων χωρών η αιτία είναι η ύπαρξη διαφορετικών βιομηχανικών κλάδων ή βιομηχανιών με αγορές διαφορετικού μεγέθους, στην περίπτωση του δυαδισμού των ανεπτυγμένων χωρών είναι η ύπαρξη στην ίδια βιομηχανία αγορών με διαφορετικό βαθμό σταθερότητας.

Επίσης η θεώρηση του βιομηχανικού δυαδισμού εισάγει μια σχέση μεταξύ του μικρού μεγέθους και του παραδοσιακού τύπου επιχείρησης, τοποθετώντας έτσι ακόμη περισσότερο τη μικρή επιχείρηση στο περιθώριο του οικονομικού συστήματος.
Σύμφωνα με τη Suzanne Berger[8] οι παραδοσιακού τύπου επιχειρήσεις ορίζονται σε αντιδιαστολή με τις σύγχρονες επιχειρήσεις με βάση τις διαφορές τους ως προς την τεχνολογία, το λόγο κεφαλαίου/εργασίας, το ιδιοκτησιακό καθεστώς και το management.

Συγκεκριμένα οι παραδοσιακού τύπου επιχειρήσεις εμφανίζουν ένα συνδυασμό παραγόντων όπως το μικρό μέγεθος, χαμηλό λόγο κεφαλαίου/εργασίας, χαμηλή παραγωγικότητα, οικογενειακό τύπο ιδιοκτησίας και συγκεκριμένο είδος μάναντζμεντ.
Η ανθεκτικότητα και η δύναμη που επιδεικνύουν οι παραδοσιακές μικρού μεγέθους επιχειρήσεις, την περίοδο της ηγεμονίας του φορντικού συστήματος της μαζικής παραγωγής, δεν επιτρέπει την εξήγηση τους ως φαινομένων υστέρησης των διαδικασιών βιομηχανικής ανάπτυξης αλλά ως φαινομένων που έχουν τις ρίζες τους σε πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες διαφορετικές από αυτές που ισχύουν σήμερα την εποχή του εκσυχρονισμού και ότι η συνέχιση της ύπαρξης τους ότι οφείλεται έως ένα βαθμό και στις ανάγκες που εξυπηρετούν σήμερα.
Εξετάζοντας στη Γαλλία και την Ιταλία τον παραδοσιακό τομέα της οικονομίας, η Suzanne Berger[8], διαπιστώνει πως αυτός επιτελεί τρείς βασικές λειτουργίες:
α. Συνεχίζει να παράγει ένα φάσμα προϊόντων για τα οποία υπάρχει ζήτηση και τα οποία δε παράγονται από τη μεγάλη επιχείρηση.
β. Διατηρεί ένα σημαντικό τμήμα της αγοράς εργασίας με μικρότερους μισθούς, χαμηλότερες συνθήκες εργασίας και παροχές κοινωνικής πρόνοιας, δίνοντας τη δυνατότητα στις μεγάλες επιχειρήσεις να μεταφέρουν ένα τμήμα της παραγωγής τους προς τα εκεί (υπεργολαβίες) μειώνοντας το κόστος παραγωγής και το ρίσκο σε περιόδους έντονων διακυμάνσεων της ζήτησης.
γ. Δίνει ευελιξία στην οικονομία η οποία έχει γίνει όλο και περισσότερο άκαμπτη και αδύνατη να απαντήσει στις διακυμάνσεις της ζήτησης λόγο του μεγέθους των επενδύσεων κεφαλαίου και της δύναμης των εργατικών συνδικάτων.

Συνεπώς σύμφωνα με τη θεώρηση του βιομηχανικού δυαδισμού παρόλο που οι μικρές επιχειρήσεις και η σύγχρονη βιοτεχνική παραγωγή δεν αντιμετωπίζονται ως το αποτέλεσμα ατελειών στη διαδικασία μοντερνισμού και βιομηχανικής ανάπτυξης, στα πλαίσια του φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης η ανάπτυξη και η έξαρση της ανάδυσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αντιμετωπίζεται ως κυκλικό φαινόμενο συνδεδεμένο με περιόδους κρίσης και αύξησης της ανεργίας όπου οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις παίζουν το ρόλο της απορόφησης των κραδασμών της οικονομικής κρίσης. Δηλαδή η επιχείρηση μικρής κλίμακας αποτελεί μια συμπληρωματική μορφή παραγωγικής οργάνωσης, η οποία αν και δε δίνει τον κυρίαρχο τόνο στη διαμόρφωση της σύγχρονης οικονομικής πραγματικότητας συμμετέχει στη διαμόρφωση της.

Αντιθέτως, στη θεώρηση της ευέλικτης εξειδίκευσης, υποστηρίζεται ότι η μικρομεσαία βιοτεχνική επιχείρηση μέσα από τη συμμετοχή της σε ένα προηγμένο δίκτυο διεπιχειρησιακών σχέσεων, μπορεί να αποτελέσει ένα τεχνολογικά δυναμικό πόλο βιομηχανικής δομής.
Σύμφωνα με τους συγγραφείς των βιομηχανικών Τομών (M.J.Piore & C.F.Sabel, 1984), το 19ο αιώνα δύο τύποι τεχνολογικής ανάπτυξης βρίσκονταν σε σύγκρουση, αυτός της βιοτεχνικής παραγωγής και αυτός της μαζικής παραγωγής (Α' βιομηχανική τομή).
Η κυριαρχία της Μαζικής παραγωγής έναντι της βιοτεχνικής παραγωγής, υποστηρίζουν ότι δεν εξηγείται με βάση τις σχέσεις: παραγωγικότητας - καταμερισμού και εξειδίκευσης εργασίας - μεγέθους αγοράς, όπως υποστηρίχθηκε από τους θεωρητικούς της κλασικής πολιτικής οικονομίας και ως ένα βαθμό έγινε αποδεκτό από τους θεωρητικούς του βιομηχανικού δυαδισμού.
Οι συγγραφείς των βιομηχανικών τομών υποστηρίζουν ότι η αντίληψη του βιομηχανικού δυαδισμού αδικεί τις περιοχές των "βιομηχανικών συνοικιών" του 19ου αιώνα[9] (παραγωγή μεταξιού στη Lyon, κοπτικών εργαλείων, μαχαιροποιίας και ειδικών αντικειμένων χάλυβα στο Sheffield, Remscheid, Solingen, βαμβακερών και μάλινων υφασμάτων και προϊόντων στη Philadelphia, Pawtucken κ.λ.π.), όπου κυριαρχούσαν οι μικρές επιχειρήσεις οι οποίες συχνά ανέπτυξαν ή χρησιμοποίησαν νέες τεχνολογίες δίχως να γίνουν μεγάλες ή στην περίπτωση που εξελίχθησαν σε μεγάλες αυτό έγινε μόνο υπό τη μορφή συνεταιρισμών-κοινοπραξιών τεχνιτών.
Αυτές οι "Βιομηχ. Συνοικίες" διακρίθηκαν από τρία αλληλεξαρτώμενα χαρακτηριστικά[9]:
α. Τη σχέση τους με την αγορά: παρήγαγαν μια ευρύα κλίμακα προϊόντων για υψηλά διαφοροποιημένες περιφερειακές αγορές και μεταβάλλαν συνεχώς τα αγαθά ως απάντηση στις αλλαγές της ζήτησης.

β. Την ευέλικτη χρήση της τεχνολογίας: Η τεχνολογία έπρεπε να είναι ευέλικτη με την έννοια της ταχύας και ανέξοδης μεταβολής από ένα αγαθό σε ένα άλλο μέσα σε μια ομάδα αγαθών και τη συνεχή διεύρυνση της κλίμακας των υλικών που επεξεργάζονται και των λειτουργιών που πραγματοποιούνται στην παραγωγή.
γ. Την ύπαρξη περιφερειακών θεσμών που λειτουργούσαν εξισορροποιητικά ανάμεσα στη συνεργασία και τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων, ενθαρρύνοντας έτσι τη διαρκή αναζήτηση της καινοτομίας με την αποθάρυνση του ανταγωνισμού στις τιμές και τους μισθούς.

Ο τεχνολογικός δυναμισμός των περιοχών αυτών αποδεικνύει σύμφωνα με τους συγγραφείς των βιομηχανικών τομών ότι η βιοτεχνική παραγωγή υπήρχε ως μια εναλλακτική λύση στη μαζική παραγωγή, ως υπόδειγμα τεχνολογικής προόδου και όχι ως ένας υποδιαίστερος παραδοσιακός τύπος οικονομικής δραστηριότητας.
Στο ερώτημα για πιό λόγο δεν επιβιώσαν οι "Βιομηχ. Συνοικίες" του 19ου αιώνα, οι συγγραφείς των βιομηχανικών Τομών απαντούν πως αυτό ήταν θέμα πολιτικής επιλογής της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου και οφείλεται συγκεκριμένα στην επιλογή του Κράτους να ενισχύσει τις μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις και να επιβάλει τη μαζική παραγωγή. Η τεχνολογική αυτή επιλογή κυριάρχησε στις επόμενες δεκαετίες έως και σήμερα μέσα από τη διαδικασία της τεχνολογικής διάχυσης της μέσα στο οικονομικό σύστημα (πραγματοποίηση τεράστιων επενδύσεων) και όχι βάση της σύνδεσης της με την οικονομική αποτελεσματικότητα.
Η απάντηση αυτή είναι σύμφωνη με τη θέση των θεωρητικών αυτών οι οποίοι όπως αναφέρθηκε και πιό πάνω υποστηρίζουν τη θέση του "κόσμου όλων των πιθανών κόσμων" δηλαδή την ύπαρξη σε κάθε εποχή μιας δεξαμενής διαθέσιμων τεχνολογιών και τεχνικών λύσεων στα προβλήματα της παραγωγής όπου οι τεχνολογικές επιλογές που πραγματοποιούνται κάθε φορά εξαρτώνται από την κατανομή της δύναμης και του πλούτου και διακρίνονται από ισχυρή μη αντιστρεψιμότητα λόγο της διαδικασίας τεχνολογικής διάχυσης τους στο οικονομικό σύστημα.
Σήμερα, σύμφωνα με τους θεωρητικούς των βιομηχανικών τομών, διανύουμε τη περίοδο της δεύτερης βιομηχανικής τομής η οποία σηματοδοτείται από την κρίση της μαζικής παραγωγής, η οποία σχετίζεται άμεσα με τις μεταβολές στον όγκο και τη σύνθεση της ζήτησης και συγκεκριμένα την αποδίδουν στα εξής:
α. Η εγχώρια κατανάλωση στις αναπτυγμένες οικονομίες έφτασε στα όρια της και έγινε όλο και πιό δύσκολη η αύξηση των οικονομιών κλίμακας της μαζικής παραγωγής μέσω της επέκτασης των εγχώριων αγορών. Αυτό οδήγησε στην όξυνση του ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο με αποτέλεσμα την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση των διεθνών αγορών και την εξάντληση των ορίων του μεταπολεμικού κανονιστικού συστήματος που αποτέλεσε ο εθνικός κεϋνσιανισμός.
β. Ο κορεσμός των εγχώριων αγορών πολλών αναπτυγμένων οικονομιών επιταχύνθηκε από την ανάπτυξη και ανάδυση των νεο-βιομηχανικών χωρών.
γ. Από τη δεκαετία του '70 και μετά παρατηρείται μετατόπιση των καταναλωτικών προτιμήσεων προς ώφελος της διαφορετικότητας, γεγονός που αποδίδεται στην κάλυψη των βασικών αναγκών με την άνοδο των εισοδημάτων και στη διαφοροποίηση των κοινωνικών προτύπων και στάσεων με το βάθεμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Οι συγγραφείς της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής στην προσπάθεια τους να αναζητήσουν προοπτικές ευημερίας μέσα από το ξεπέρασμα της σημερινής κρίσης καταλήγουν στη διατύπωση των γενικών γραμμών δύο στρατηγικών[9]:
Η πρώτη είναι αυτή του Διεθνοποιημένου Κεϋνσιανισμού, δηλαδή ένα σύστημα ρύθμισης που να εξασφαλίζει ότι η διεθνή ζήτηση επεκτείνεται με ρυθμό ίσο με την εξάπλωση της παραγωγικής ικανότητας και το οποίο προϋποθέτει την ενοποίηση των αγορών των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών και τη δημιουργία ενός συστήματος σταθεροποίησης των τιμών (π.χ. διατήρησης σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών).
Η δεύτερη προοπτική είναι αυτή της Ευέλικτης Εξειδίκευσης για την οποία ο C.F.Sabel υποστηρίζει πως είναι πιό αποτελεσματική και πιό ικανή να στηρίξει την απασχόληση σε μια μεγάλη ανοιχτή παγκόσμια οικονομία διότι η παραγωγή προσαρμόζεται πιό εύκολα στις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και των τιμών των προϊόντων.

Επίσης θεωρεί ότι και στα πλαίσια του συστήματος της ευέλικτης εξειδίκευσης, σε περιόδους έντονης αστάθειας της ζήτησης μπορεί ως ένα βαθμό να αποσπάται η προσοχή της παραγωγής από τη βελτίωση των προϊόντων και των παραγωγικών διαδικασιών αλλά δε παραλύουν πλήρως οι επενδύσεις όπως γίνεται με το σύστημα της μαζικής παραγωγής.
Η διαφοροποίηση αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι με τη μετάβαση από τη Μαζική Παραγωγή στην Ευέλικτη Εξειδίκευση, οι πόροι θα γίνουν πιό ευέλικτοι με αποτέλεσμα οι ανισοροπίες ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά να περιορίζονται πιό άμεσα, με την ανακατανομή των πόρων σε εναλλακτικές χρήσεις. Επίσης οι οικονομίες κλίμακος θα γίνονται λιγότερο σημαντικές με συνέπεια τη μείωση του μεγέθους των μονάδων και οι επενδυτικές αποφάσεις θα γίνουν λιγότερο εξαρτημένες από τις προβλέψεις της ζήτησης για κάθε μοναδικό προϊόν και πιό ευαίσθητες στο κόστος των κεφαλαίων, με αποτέλεσμα τη μείωση των ρίσκων της επένδυσης.
Ο C.F Sabel[9] υποστηρίζει πως ενώ υπάρχουν οι τεχνολογικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της Ευέλικτης Εξειδίκευσης, θα πρέπει επίσης να δημιουργηθεί και ένα σύστημα Μικροοικονομικής Ρύθμισης (σε επίπεδο περιφέρειας και χωρικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων) και αυτό γιατί ο μηχανισμός των τιμών έχει οριακό ρόλο ως μηχανισμός ανακατανομής των πόρων στην καινοτόμα βιοτεχνική παραγωγή.
Από τον περιορισμό των διακυμάνσεων των τιμών η ευέλικτη εξειδίκευση προσδοκά μόνο ωφέλη, δεδομένου ότι η διαδικασία της καινοτομίας στη βιοτεχνική παραγωγή προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή του εργαζόμενου ευρύας ειδίκευσης και δεξιοτήτων γεγονός που μπορεί να εξασφαλιστεί από τη διατήρηση των μισθών και των συνθηκών εργασίας μακριά από το επίκεντρο του ανταγωνισμού.
Όμως όπως υποστηρίζει ο C. Sabel ούτε και στην περίπτωση των μεγάλων επιχειρήσεων της μαζικής παραγωγής, ο μηχανισμός των τιμών οδηγεί σε αυτόματη ανακατανομή των πόρων, γεγονός που επιβάλει στην ίδια την επιχείρηση την οργάνωση της έρευνας και ανάπτυξης νέων προϊόντων και την επανειδίκευση-κατάρτιση του εργατικού δυναμικού.
Βέβαια στην περίπτωση του παραγωγικού συμπλέγματος της "Βιομηχανικής Συνοικίας" δεν είναι η μικρού μεγέθους επιχείρηση που αναλαμβάνει τα καθήκοντα αυτά αλλά η κοινότητα, με την έννοια του συνόλου των παραγόντων της τοπικής οικονομίας, γεγονός που κάνει δύσκολο σύμφωνα με τον C.F Sabel το να διακρίνουμε πού τελειώνει η κοινότητα και που ξεκινάει η οικονομική οργάνωση.

Ο C.F Sabel[9] θέτοντας το ερώτημα το ποιόν από τους παραπάνω πιθανούς κόσμους πρέπει να πραγματοποιήσουμε, τον κόσμο της ευέλικτης εξειδίκευσης ή τον κόσμο του διεθνοποιημένου Κεϋνσιανισμού, απαντά ότι ίσως δε χρειάζεται να επιλέξουμε καθόλου, υποστηρίζοντας ότι τα δύο παραπάνω συστήματα κάτω από προϋποθέσεις μπορεί να γίνουν συμβατά, όχι όμως μέσω μιας απλής πρόσθεσης.
Θεωρώντας πιθανή μια σύνθεση της ευέλικτης εξειδίκευσης και της μαζικής παραγωγής σε μια ενοποιημένη διεθνή οικονομία, ο C.F.Sabel υποστηρίζει ότι η λογική της μακροοικονομικής σταθερότητας του πολυεθνικού Κεϋνσιανισμού διαμορφώνει συνθήκες ευημερίας και για τη μαζική αλλά και την ευέλικτη παραγωγή, γιατί η εξάπλωση της ζήτησης ισοδυναμεί με επέκταση της βιομηχανίας.

Βέβαια η παραπάνω αυτή θέση του συγγραφέα δε σημαίνει πως ο Πολυεθνικός Κεϋνσιανισμός μπορεί να υποκαταστήσει τη λειτουργία ενός συστήματος ρύθμισης του καθεστώτος της ευέλικτης εξειδίκευσης και αυτό γιατί το εάν το Κεϋνσιανό σύστημα ρύθμισης μπορεί να διασφαλίζει τη διασπορά του κινδύνου των μεταβολλών στο συνολικό επίπεδο της ζήτησης που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη μαζική παραγωγή, δε μπορεί να διασφαλίζει ταυτόχρονα και τη διασπορά του κινδύνου που οφείλεται στις αλλαγές στη σύνθεσης της ζήτησης, που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την ευέλικτη εξειδίκευση. Ακριβώς για το λόγο αυτό ο συγγραφέας προτείνει τη συνύπαρξη μιας μακροοικονικής ρύθμισης σε διεθνές επίπεδο και μιας μικροοικονομικής ρύθμισης σε επίπεδο τοπικών- περιφερειακών οικονομιών και εντοπισμένων χωρικά βιομηχανικών συμπλεγμάτων.

Οι συγγραφείς των βιομηχανικών Τομών, εκτός από την κριτική αυτών που απορρίπτουν την ευέλικτη εξειδίκευση ως ένα εν δυνάμην βιώσιμο και εναλλακτικό καθεστώς συσσώρευσης, έχουν δεχθεί κριτική και από μια σειρά άλλους θεωρητικούς οι οποίοι είναι υποστηρικτές της βιωσιμότητας του μοντέλου της Ευέλικτης Εξειδίκευσης.
Ειδικότερα οι κριτικές αυτές εστιάζουν κυρίως στο ότι οι συγγραφείς των Βιομηχανικών Τομών στην προσπάθεια τους να αντιπαρατεθούν στον τεχνολογικό ντετερμινισμό, υποπίπτουν σε ένα θεσμικό ντετερμινισμό και βολονταρισμό καθώς στη διαδικασία της εξέλιξης, μεταξύ της οικονομίας, της τεχνολογίας και της πολιτικής, τοποθετούν την τελευταία ως τον κινητήριο μοχλό της εξέλιξης.

Αντιπροσωπευτικές της κριτικής αυτής, είναι οι απόψεις που διατυπώνονται από την (Α. Λυμπεράκη, 1991)[4] και που απορρίπτουν ως αβάσιμη την άποψη του "Κόσμου όλων των πιθανών Κόσμων" *σύμφωνα με την οποία δεν υπήρξε καμία οικονομική αναγκαιότητα* όπως μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, που να υπαγόρευσε την κυριαρχία της μαζικής παραγωγής πάνω στη βιοτεχνική παραγωγή, αλλά η κυριαρχία αυτή οφείλεται αποκλειστικά στον καταμερισμό πολιτικής δύναμης ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο και στη διαδικασία της τεχνολογικής διάχυσης που ακολούθησε.
Σύμφωνα με την Α. Λυμπεράκη[4] η εκτίμηση της βιωσιμότητας του βιομηχανικού εγχειρήματος της ευέλικτης εξειδίκευσης, πρέπει να ειδωθεί μέσα στο πλαίσιο της συσσώρευσης του κεφαλαίου, όπου πρέπει να δωθεί ιδιαίτερη έμφαση στην εξέλιξη και τις μεταμορφώσεις της εργασιακής διαδικασίας οι οποίες ήταν πάντοτε δέσμιες του στόχου της βελτίωσης της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας (εσωτερική λογική της συσσώρευσης).
Οι μεταμορφώσεις της καπιταλιστικής εργασιακής διαδικασίας (από τη χειροτεχνία στη μανουφακτούρα και από τη μανουφακτούρα στη μηχανοφακτούρα) αντανακλούν την *πάλη του καπιταλιστικού συστήματος να λύσει εμπόδια και αντιφάσεις που εμποδίζουν* την εξάπλωση του και οφείλονται σε ένα μηχανισμό που φιλτράρει τις αναποτελεσματικές παραγωγικές μεθόδους μέσα στη διαδικασία εντεινόμενης ιδιοποίησης της υπεραξίας, δηλαδή ο φορντισμός ή η μαζική παραγωγή δεν ταυτίζεται με τον καπιταλισμό αλλά θεωρείται ως ο πιό αποδοτικός τρόπος οργάνωσης της παραγωγής προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η απόσπαση της υπεραξίας.
Οι μεταμορφώσεις της εργασιακής διαδικασίας από τον Φορντισμό στην ευέλικτη εξειδίκευση, αναδεικνύουν μια εργασιακή διαδικασία που στηρίζεται στη πολυ-ειδίκευση και συνεχή επανειδίκευση σε αντίθεση με τον εντεινόμενο καταμερισμό της εργασίας που υποβάθμιζε τις τεχνικές δεξιότητες των εργαζομένων και αύξανε τον έλεγχο του κεφαλαίου στην εργασία.
Όμως σύμφωνα με τη συγγραφέα, η αναβάθμιση των τεχνικών δεξιοτήτων και του εργατικού ελέγχου πάνω στο προϊόν και τις διαδικασίες παραγωγής δεν έρχεται κατά ανάγκη σε σύγκρουση με την εσωτερική λογική της καπιταλιστικής συσσώρευσης (αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα) και αυτό συμβαίνει γιατί το ίδιο το κεφάλαιο προκρίνει στρατηγική ευέλικτης εξειδίκευσης διαφορετική από αυτή της εργασίας (μείωση διαπραγματευτικής δύναμης εργαζομένων στις μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις, άτυπες μορφές απασχόλησης κ.λ.π.).

Ως προς τις διαφορετικές στρατηγικές ευελιξίας, με βάση τις παρατηρήσεις του J.L.Morris[50] στη Μ. Βρετανία, μπορούμε να τις ταξινομήσουμε σε δύο βασικές κατηγορίες:
Η πρώτη νοείται ως στρατηγική αριθμητικής ευελιξίας και εμπεριέχει μια σειρά από πρακτικές αρχικά στην οργάνωση της εργασίας όπως η μερική και η έκτακτη απασχόληση, κατά δεύτερο στις υπεργολαβίες παραγωγής με την επικράτηση των υπεργολαβιών ικανότητας που υπακούουν στη λογική της μετατόπισης του ρίσκου στο κόστος παραγωγής από τον εργολάβο στον υπεργολάβο και την κατάτμηση της δύναμης των εργατικών συνδικάτων και κατά τρίτον στη χρήση των ευέλικτων τεχνολογιών παραγωγής για την αύξηση του όγκου της παραγωγής μέσω της αξιοποίησης των δυνατοτήτων που αυτές δίνουν για μεγαλύτερο αυτοματισμό και κατ' επέκταση μείωσης των αναγκαίων χρόνων των εκροών.
Η δεύτερη νοούμενη και ως στρατηγική λειτουργικής ή ποιοτικής ευελιξίας, στηρίζεται στην ευέλικτη αναδιοργάνωση της εργασίας αυξάνοντας την κινητικότητα και τη συμμετοχή της στις διαδικασίες σύλληψης και εκτέλεσης της παραγωγής, στη χρήση των

ευέλικτων τεχνολογιών για την επίτευξη ευελιξίας στην παραγωγή (ποιότητα, διαφοροποίηση στο προϊόν και δυνατότητα ταχύτατης μεταβολής διαδικασιών και προϊόντων) και στις υπεργολαβίες εξειδίκευσης που εμπλέκουν τον εργολάβο και υπεργολάβο σε σχέσεις τεχνολογικής αμοιβαιότητας και συνεργασίας, υπακούοντας στις ανάγκες της εξειδίκευσης και της διασποράς του ρίσκου της καινοτομίας.

Όμως παρόλο που η δεύτερη στρατηγική ευελιξίας εκφράζει καλλίτερα αυτό που έχει επικρατήσει να ονομάζεται ως ευέλικτη εξειδίκευση, σύμφωνα και με την άποψη της Α. Λυμπεράκη για τις δύο εκδοχές της ευέλικτης εξειδίκευσης, είναι δυνατόν μια στρατηγική ευέλικτης εξειδίκευσης, να στηρίζεται στις υπεργολαβίες ειδίκευσης, την χρήση των ευέλικτων τεχνολογιών για ευελιξία, διαφοροποίηση στην παραγωγή και στην οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας στη βάση ενός δυαδισμού, μιας διχοτόμησης του εργατικού δυναμικού σε μια κεντρική ομάδα εργαζομένων όπου εφαρμόζονται οι οργανωτικές αρχές της λειτουργικής ευελιξίας και σε μια περιφερειακή ομάδα όπου εφαρμόζονται οι αρχές της αριθμητικής ευελιξίας. Η τελευταία αυτή στρατηγική ευέλικτης εξειδίκευσης όπως είναι εμφανές εξυπηρετεί το κεφάλαιο.

Η νέα γενιά ευέλικτων ηλεκτρονικών τεχνολογιών αυτοματοποίησης δημιουργεί προϋποθέσεις βιωσιμότητας της ευέλικτης εξειδίκευσης δεδομένου ότι επιτρέπει τον κατακερματισμό της παραγωγής και τον αποτελεσματικό έλεγχο ή διασυντονισμό των δραστηριοτήτων που διαχέονται στο χώρο (εξωτερική και εσωτερική δικτύωση).
Δηλαδή οι τεχνολογίες αυτές όπως και η ίδια η στρατηγική της ευέλικτης εξειδίκευσης όπως άλλωστε υποστηρίχθηκε παραπάνω από τον C.F.Sabel[2], δημιουργεί ένα βιώσιμο περιβάλλον όχι μόνο για τη διεξαγωγή της παραγωγικής διαδικασίας στα πλαίσια βιομηχανικών συμπλεγμάτων-δικτύων ανεξάρτητων μεταξύ τους μικρομεσαίων μονάδων, αλλά και στα πλαίσια των ευέλικτα αναδιαρθρωμένων-κάθετα αποκεντρωμένων μεγάλων μονάδων.
Όμως για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των τεχνολογιών αυτών στις μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις δεν αρκεί μόνο η κάθετη αποσύνθεση της παραγωγής και η επανασύνθεση της σε ένα συνεκτικό δίκτυο εργοστασιακών μονάδων (εξωτερική δικτύωση) αλλά απαιτείται και αλλαγή στην οργάνωση της εργασίας προς την κατεύθυνση της εσωτερικής δικτύωσης (Α. Λυμπεράκη,1996)[15].
Την άποψη αυτή στηρίζουν και τα αποτελέσματα συγκριτικής ανάλυσης σχετικά με την ευέλικτη αυτοματοποίηση στις μεγάλες επιχειρήσεις (Bryn Jones, 1989)[51]. Συγκεκριμένα ο συγγραφέας διαπιστώνει ότι στις μεγάλες βιομηχανίες των Η.Π.Α και της Μ. Βρετανίας, η εισαγωγή ευέλικτων τεχνολογιών παραγωγής (FMS) δεν είχε τα ίδια θετικά αποτελέσματα ως προς την παραγωγικότητα και τα κέρδη όπως είχε στις μεγάλες βιομηχανίες της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας.
Οι λόγοι ήταν ότι στις πρώτες η εισαγωγή των νέων αυτών συστημάτων παραγωγής συνδυάστηκε με τις παραδοσιακές Τεϊλορικές μορφές οργάνωσης της εργασίας (στενή εξειδίκευση, άκαμπτο καθορισμό των αντικειμένων εργασίας και αυστηρό ιεραρχικό έλεγχο των εργαζομένων για την επιβολή της εργασιακής πειθαρχίας) καθώς επίσης και ότι επιδιώχθηκε η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της αυτοματοποίησης που αυτές προσφέραν για την αύξηση της ταχύτητας της παραγωγής, δηλαδή αυτό το οποίο ανέφει πιό πάνω ο J.L.Morris[50] ως αριθμητική αξιοποίηση των ευέλικτων τεχνολογιών.
Το αποτέλεσμα σύμφωνα με το συγγραφέα ήταν τόσο η υποαπασχόληση του τεχνολογικού εξοπλισμού όσο και η μη επίτευξη του στόχου της ευελιξίας στην παραγωγή, αφού δεν αξιοποιηθήκαν οι δυνατότητες για παραγωγή σειράς διαφοροποιημένων προϊόντων και της ταχύτατης μεταβολής των διαδικασιών και των τεχνικών χαρακτηριστικών των προϊόντων, προκειμένου την ανταπόκριση της παραγωγής τους στις διακυμάνσεις της ζήτησης.

Η Α. Λυμπεράκη[4] αντιμετωπίζει την ευέλικτη εξειδίκευση ως μια βιώσιμη και συμπληρωματική μορφή οργάνωσης της καπιταλιστικής εργασιακής διαδικασίας, θεωρώντας ως αναπόφευκτο κάποιοι βιομηχανικοί κλάδοι και προϊόντα να συνεχίσουν να ακολουθούν τις αρχές της Φορντικής παραγωγής δηλαδή να παραμείνουν τυποποιημένα, όπου οι οικονομίες κλίμακος θα συνεχίσουν να παίζουν σημαντικότατο ρόλο.

Στην ίδια λογική κινούνται και οι απόψεις του M.J.Piore[52] ο οποίος υποστηρίζει ότι η μαζική παραγωγή παραμένει σε αρκετές δραστηριότητες ως το κυρίαρχο σύστημα παραγωγής, όμως το ειδικό βάρος της συμμετοχής της στην αύξηση της βιομηχανικής απασχόλησης και του εισοδήματος υποχωρεί έναντι του συτήματος της ευέλιτκης εξειδίκευσης. Επίσης υποστηρίζει ότι οι βασικές αρχές της μαζικής παραγωγής (Τυποποίηση, αύξηση εσωτερικών οικονομιών κλίμακας, χρήση άκαμτου βιομηχανικού παραγωγικού εξοπλισμού και η σημασία στη μακράς διάρκειας σταθερότητα των ενδοεπιχειρησιακών και διαεπιχειρησιακών σχέσεων) θα αποτελούν όλο και λιγότερο τις βασικές αρχές στο επιχειρηματικό μάναντζμεντ στις αναπτυγμένες οικονομίες.

Επίσης η Α.Λυμπεράκη[4] αναφερόμενη στη βιωσιμότητα της ευέλικτης εξειδίκευσης στις αναπτυσσόμενες χώρες θεωρεί ότι παρόλο που δεν είναι δυνατή η εξαγωγή ενός γενικού συμπεράσματος εξαιτίας της ετερογένειας των περιφερειακών οικονομιών (στο μέγεθος αγοράς, τη βιομηχανική παράδοση, την ενδογενή τεχνολογική δυναμικότητα, τον τρόπο ενσωμάτωσης στο διεθνή καταμερισμό εργασίας), υπάρχουν ορισμένα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της προοπτικής της ευέλικτης εξειδίκευσης στις οικονομίες αυτές.
Συγκεκριμένα το μικρό μέγεθος της εσωτερικής αγοράς των αναπτυσσόμενων οικονομιών, το οποίο αντανακλά και στο μικρό μέγεθος της μέσης βιομηχανικής μονάδας και στον κατακερματισμό της ιδιοκτησίας, μπορεί να αποτελούν περιοριστικούς παράγοντες για τη μαζική παραγωγή αλλά δεν αποτελούν μειονεκτήματα για την ευέλικτη εξειδίκευση.
Μάλιστα τα αποτελέσματα σχετικά πρόσφατων ερευνών στις αναπτυσσόμενες χώρες που αναφέρονται στα τοπικά βιομηχανικά συμπλέγματα μικρομεσαίων επιχειρήσεων και παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο συνηγορούν στην παραπάνω άποψη.

Η παραπάνω άποψη, αντιπαρέρχεται τις λογικές της περιχαράκωσης της μικρής βιομηχανίας σε ρόλο υποδιαίστερο στις διαδικασίες της οικονομικής ανάπτυξης και του τεχνολογικού ντετερμινισμού που ερμηνεύει την αναπτυξιακή διαδικασία ταυτίζοντας τη σύγχρονη τεχνολογικά επιχείρηση με αυτή του μεγάλου μεγέθους.
Όμως διατηρεί και αποστάσεις από τις υπεραισιόδοξες απόψεις των συγγραφέων της Δεύτερης Βιομηχανικής Τομής αφού θεωρεί ότι η απάντηση στο ερώτημα για το αν η ευέλικτη εξειδίκευση συνιστά ή όχι ριζική τομή αλλαγής της φυσιογνωμίας του σύγχρονου καπιταλισμού, συναρτάται από το τι τύπο Ευέλικτης Εξειδίκευσης προκρίνουμε κάθε φορά[4].
Συνεπώς σύμφωνα με την Α. Λυμπεράκη πρέπει να απαντήσουμε στο ερώτημα: Τι είδους ευέλικτη εξειδίκευση και για ποιόν; αφού η ευέλικτη εξειδίκευση δε καταργεί τη διάκριση ανάμεσα στη χειρωνακτική και πνευματική εργασία (σύλληψη και εκτέλεση) αλλά δίνει τη δυνατότητα για περισσότερο επιθυμητά υποδείγματα εργασιακών σχέσεων και οργάνωσης της εργασίας, δε καταργεί επίσης τη σημασία του ελέγχου της εργασίας αλλά μπορεί να προωθήσει πιό αποτελεσματικές μεθόδους ελέγχου με έμφαση στην υποκίνηση της δημιουργικότητας μέσα από την αυξημένη συμμετοχή των εργαζομένων.

Η αποδοχή της παραπάνω άποψης σύμφωνα με την οποία η ευέλικτη εξειδίκευση αντιμετωπίζεται ως ένα υπόδειγμα συσσώρευσης το οποίο εμπεριέχει μιά εκδοχή που συμφέρει το κεφάλαιο και μια εκδοχή που συμφέρει την εργασία, έχει ως συνέπεια την αποδοχή της σημασίας της ταξικής σύγκρουσης ως μοχλού της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης και την άρνηση της γραμμικής ντετερμινιστικής θεώρησης της τεχνολογικής και οικονομικής μεταβολής.
Στα πλαίσια της παραπάνω λογικής, θεμελιώνεται και η σημασία της συζήτησης που αναπτύσσεται γύρω από την αναγκαιότητα της άσκησης ή όχι συνειδητών πολιτικών και της ανάληψης συλλογικής δράσης προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η ευέλικτη αναδιάρθρωση και η ανάπτυξη των τοπικών παραγωγικών συστημάτων στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης δε θα γίνει σε βάρος της εργασίας.

2.2. Οι στρατηγικές περιφερειακής ανάπτυξης και το πεδίο του τοπικού ως μια πιθανή χωρικότητα της ανάπτυξης.

Η κρίση του Φορντικού καθεστώτος συσσώρευσης σηματοδότησε αλλαγές στις στρατηγικές περιφερειακής και αστικής ανάπτυξης καθώς και στις αντιλήψεις για τον κοινωνικοοικονομικό χώρο.
Τη δεκαετία του 1950 το πρότυπο της ανάπτυξης εκ' των άνω όπως αυτό εδραιώθηκε μέσα από τις εργασίες των Perroux, Myrdal και Hirschmann (υπόδειγμα πολικής ανάπτυξης) ήταν συμβατό με τις διαδικασίες εκβιομηχάνισης που προσδιορίζονταν από το μοντέλο της μαζικής παραγωγής.
Στα πλαίσια της άποψης ότι η λειτουργία της αγοράς τείνει να ενισχύει συνεχώς τις ήδη αναπτυγμένες περιφέρειες, μέσω μιας σωρευτικής διαδικασίας απομύζησης του κεφαλαίου, της εργασίας και των πόρων των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών καθώς και ότι μέσω κρατικής δράσης κυρίως στις υποδομές, είναι δυνατή η φυγόκεντρη διάδοση της ανάπτυξης στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες (G. Myrdal, 1957)[10] οδήγησε σε μια αισιοδοξία για την εφαρμογή την πολιτικής του πόλου ανάπτυξης ως μιας πολιτικής για τη βιομηχανική ανάπτυξη.
Το υπόδειγμα της πολικής ανάπτυξης περιλαμβάνει δύο βασικές διαδικασίες, της "συγκέντρωσης" και της "διάχυσης" όπου η αστική οικονομία είναι ο άξονας γύρω από τον οποίο αρθρώνεται η ανάπτυξη και οι αλλαγές στις δομές μιας χώρας. Η ανάπτυξη αναλύεται ως μια διαδικασία εκβιομηχάνισης και συγκέντρωσης της βιομηχανικής δραστηριότητας σε ένα μικρό αριθμό μεγάλων αστικών κέντρων και στη συνέχεια ως διαδικασία διάχυσης της ανάπτυξης σε διαφορετικά αστικά κέντρα μέσω της επέκτασης των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων, της βασικής προωθητικής βιομηχανίας.
Η επέκταση της ανάπτυξης σύμφωνα με την πιο πάνω θεωρία οφείλεται τόσο στον επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής στην παραγωγή και τη χωροθέτηση της μεγάλης προωθητικής βιομηχανίας η οποία επιβάλλεται από τις τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις όσο και στη μείωση της σημασίας από κάποιο χρονικό σημείο και μετά, των μηχανισμών που οδήγησαν στην αρχική γεωγραφική πόλωση.
Μάλιστα στα πλαίσια αυτών των απόψεων, η προωθητική βιομηχανία, η οποία αποτελεί ουσιαστικά ένα γεωγραφικά συγκεντρωμένο πόλο, αντιμετωπίζεται ως ικανή να μετασχηματίσει όχι μόνο το άμεσο γεωγραφικό του περιβάλλον αλλά και τη δομή της εθνικής οικονομίας (F.Perroux, 1955)[11]. Συνεπώς, η εθνική οικονομία αντιμετωπίζεται ως ένας συνδυασμός από δυναμικές βιομηχανικές συγκεντρώσεις-πόλους και αδρανείς, εξαρτημένες βιομηχανικές συγκεντρώσεις και η διαδικασία της ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας αναλύεται ως μια διαδικασία όπου οι πρώτες προκαλούν-επεκτείνουν το φαινόμενο της ανάπτυξης στις δεύτερες.

Συνεπώς στα πλαίσια της θεωρίας αυτής η αστικοποίηση και η ανάπτυξη του χώρου καθορίζονται σημαντικά από τις τεχνολογικές μεταβολές και τους μετασχηματισμούς στην οργάνωση όλόκληρου του φάσματος της παραγωγής στις επιχειρήσεις.
Οι παραπάνω απόψεις υποδηλώνουν μια αντίληψη του χώρου ως πραγματικότητας που χρησιμεύει για την υποστήριξη οικονομικών σκοπών, δραστηριοτήτων και οργανώνεται ανάλογα με τις τεχνικές παραγωγής και τις οργανωτικές δομές της παραγωγικής διαδικασίας.
Στα πλαίσια της στρατηγικής των πόλων ανάπτυξης τις δεκαετίες του 1960 και 1970 ασκήθηκαν πολιτικές δημιουργίας πόλων ανάπτυξης μέσω κινήτρων για την ενθάρρυνση της γεωγραφικής συγκέντρωσης της βιομηχανικής δραστηριότητας σε ορισμένους χώρους και πολιτικές διάχυσης μέσω μακροοικονομικών (τομεακών) και μικροοικονομικών μέσων για την ενθάρρυνση της γεωγραφικής αποκέντρωσης της στα πλαίσια πάντοτε της δεδομένης αστικής ιεραρχίας ευνοώντας σε τελική ανάλυση την ενίσχυση μιας ιεραρχημένης ανάπτυξης.
Όμως η οικονομική συγκυρία της δεκαετίας του 1970 χαρακτηρίζεται από ύφεση όπου μειώνεται η ζήτηση για τα προϊόντα των μεγάλων μονάδων των αστικοβιομηχανικών συγκεντρώσεων και από αυξανόμενο ανταγωνισμό των "Νεο-βιομηχανικών" χωρών που στηρίζεται στις δυνατότητες που δίνει η τεχνολογία για αυξημένη διαφοροποίηση της μορφής των προϊόντων και παραγωγή σε μικρότερη κλίμακα.

Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής και απασχόλησης στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου ήταν εγκατεστημένες και λειτούργούσαν οι μεγάλης κλίμακας προωθητικές βιομηχανίες.
Η κρίση και αναδιάρθρωση των παραγωγικών αστικών συστημάτων των αστικών κέντρων που ήταν τα επίκεντρα προωθητικών φορντικών βιομηχανιών συμπαρέσειρε μια σειρά από βιομηχανικές περιφέρειες στη βόρεια Αμερική και τη Δ. Ευρώπη όπως η βόρεια βιομηχανική ζώνη των Η.Π.Α. και η ζώνη βιομηχανικής ανάπτυξης στην Ευρώπη που αρχίζει απο τα Midlands της Αγγλίας, περνάει από τη βόρειο Γαλλία, το Βέλγιο και την Ολλανδία και απολήγει στο Ρουρ της Δ. Γερμανίας[1].
Οι συγγραφείς M.Storper και A. Scott[53] αντιμετωπίζουν την κρίση αυτών των χώρων, ως το γεωγραφικό αντίστοιχο της υποχώρησης των φορντικών βιομηχανικών δομών προς πιό ευέλικτες μορφές οργάνωσης της παραγωγής, που είναι η μετατόπηση των γεωγραφικών θεμελίων της βιομηχανικής ανάπτυξης τους φορντικούς χώρους προς χώρους όπου εγκαθίστανται ευέλικτα βιομηχανικά συμπλέγματα και στους οποίους αρχίζει να διαμορφώνεται μια καινούργια ομάδα κεντρικών βιομηχανικών περιφερειών.
Ο παραγωγικός μαρασμός των περιοχών αυτών που συνδέθηκαν με το καθεστώς συσσώρευσης της μαζικής παραγωγής και τη στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης που ακολουθούσε το δόγμα (συγκέντρωση-διάχυση) της πολικής ανάπτυξης κορυφώνεται την περίοδο όπου αναδύονται νέοι βιομηχανικοί χώροι που περιλαμβάνουν μια σειρά περιοχών οι οποίες μέχρι τότε βρισκόταν στο περιθώριο της γεωγραφίας της καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης βασισμένης στο μοντέλο της μαζικής παραγωγής.
Έτσι έχουμε την περίπτωση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" της περιοχής της "Τρίτης Ιταλίας" (Βορειοανατολική και Κεντρική χώρα) όπου έχουμε την επέκταση των τοπικών συμπλεγμάτων παραγωγής που βασίζονται σε εξαιρετικά ευέλικτα είδη βιοτεχνικού χαρακτήρα βιομηχανίας και η βιομηχανική βάση της περιοχής αυτής αποτελούνταν από δραστηριότητες μικρού και μεσαίου μεγέθους (A. Bagnasco,1982)[12], της Βάδης-Βυρτεμβέργης στη Γερμανία (τεχνολογικά προηγμένοι βιομηχανικοί κλάδοι όπως μηχανές), στη Δυτική Γιουτλάντη στη Δανία, στη Βορειοανατολική Ισπανία, στη Sillicon Valley στην Καλιφόρνια (κλάδοι υψηλής τεχνολογίας, μικροηλεκτρονικής και υπολογιστών) κ.λ.π. Επίσης εμφανίζονται γεωγραφικές βιομηχανικές συγκεντρώσεις σε περιοχές ενδοαστικές στο εσωτερικό παλιότερων βιομηχανικών περιοχών σε κλάδους παραδοσιακούς αλλά και υψηλής τεχνολογίας όπως το Route 128 κ.α. (A. Scott[1]).
Ως το κύριο κοινό χαρακτηριστικό των περιοχών αυτών έχει τονιστεί ότι αποτελούν περιοχές που προηγουμένως ήταν περιφερειακές ή ημιπεριφερειακές και δεν περιελάμβαναν τις παλιές πολωμένες περιφέρειες της Φορντικής συσσώρευσης. Επίσης στο ότι οι οικονομίες τους βασιζόταν παραδοσιακά σε μεγάλο βαθμό στη γεωργία στο εμπόριο και στη βιομηχανία μικρής κλίμακας, η ανάπτυξη των αστικών κέντρων ήταν σχετικά μικρή και επιπλέον ότι στήριξαν την ανάπτυξη τους στα ενδογενή χωρικά πλεονεκτήματα τους.
Η ανάδυση των νέων αυτών βιομηχανικών χώρων με τα παραπάνω κοινά χαρακτηριστικά και οι οποίοι συνδέονται με την εμφάνιση και την επέκταση των βιομηχανικών συστημάτων "ευέλικτης εξειδίκευσης", δημιούργησε μια συζήτηση γύρω από τις δυνατότητες της τοπικής οικονομίας, τη στρατηγική της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης και τις δυνατότητες που αυτή έδινε για την έξοδο από την κρίση.

Σύμφωνα με τη στρατηγική αυτή οι τοπικές οικονομίες δεν προσαρμόζονται παθητικά στις διαδικασίες και τους μετασχηματισμούς που έχουν εθνικό και διεθνή χαρακτήρα αλλά η προσαρμογή τους καθορίζεται ταυτόχρονα από την πολιτική οικονομική κοινωνική πολιτιστική τους ταυτότητα όπως αυτή έχει διαμορφωθεί ιστορικά, δηλαδή η προσαρμογή τους αποτελεί μια ιδιαίτερη σύνθεση της εσωτερικής δυναμικής τους με αυτή που αναπτύσσεται στο εξωτερικό τους περιβάλλον, παγκόσμιο και εθνικό.
Ιδιαίτερα αποκαλυπτική είναι η θέση που διατυπώνει ο (A.Lipietz)[3] όσο αφορά την ιδιαίτερη σημασία που αποδίδεται στο "τοπικό" ως ξεχωριστή κοινωνικοοικονομική κατηγορία που μπορεί να μελετηθεί ξέχωρα από κοινωνικοοικονομικούς περιορισμούς: οι διαπεριφερειακές σχέσεις ή διαχωρικές σχέσεις κέντρου-περιφέρειας καθορίζονται από τον χωρικό καταμερισμό της εργασίας στο εσωτερικό της κάθε οικονομικής περιοχής και από τον χωρικό καταμερισμό εργασίας μεταξύ τους, σε διαπεριφερειακή κλίμακα, όπου τα εσωτερικά αίτια της διαπεριφερειακής σχέσης έχουν αυξημένο ειδικό βάρος.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η άποψη που εκφράζει η D. Massey[13]: Η γεωγραφική ανισότητα είναι ένα σχετικά ιστορικό φαινόμενο όπου σε οποιαδήποτε περίοδο οι νέες επενδύσεις στην κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα θα κατανεμηθούν γεωγραφικά σε ανταπόκριση με το δεδομένο τρόπο της χωρικής διαφοροποίησης ο οποίος έχει να κάνει με τον καταμερισμό εργασίας μεταξύ περιφερειακών οικονομιών. Η αλλαγή στην οποία υπόκειται ο καταμερισμός εργασίας μεταξύ περιφερειακών οικονομιών προσδιορίζεται σε σημαντικό βαθμό και από το τοπικό-περιφερειακό.

Συνεπώς σύμφωνα με τις παραπάνω απόψεις κάθε τοπική οικονομία παίζει έναν ειδικό ρόλο στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που της προσδίδουν η αγορά εργασίας της, οι παραγωγικές σχέσεις και η παραγωγή της.
Είναι φανερό λοιπόν πως στα πλαίσια της στρατηγικής της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης ο χώρος αντιμετωπίζεται ως παράγοντας του κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού σε αντίθεση με την παραδοσιακή λειτουργιστική αντίληψη του χώρου.
Έτσι σύμφωνα με την άποψή του A. Lipietz[3] ο κοινωνικοοικονομικός χώρος δεν αποτελεί μόνο τη χωρική διάσταση της υλικής υπόστασης των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων αλλά αντιμετωπίζεται και ως ένας αντικειμενικός περιορισμός που επιβάλλεται στην ανάπτυξη των κοινωνκών σχέσεων. Δηλαδή ο χώρος δεν θεωρείται μόνο ως "αντανάκλαση" ή αποτέλεσμα των κοινωνικών σχέσεων αλλά και ως καθοριστικός παράγοντας της αναπαραγωγής αυτών των σχέσεων.
Η υποχώρηση της λειτουργικής ερμηνείας της προβληματικής του χώρου προς ώφελος της χωρικής διάστασης της ανάπτυξης είχε ως συνέπεια την μείωση της αποδοχής του Αστικο - βιομηχανικού προτύπου της συγκέντρωσης-διάχυσης ως άξονα πολιτικών και προγραμμάτων ανάπτυξης.
Στη θέση της αναδύεται μια εναλλακτική, πιθανή στρατηγική, αυτή της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης, όπου λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι οι διαδικασίες ανάπτυξης πραγματοποιούνται σε έναν "γεωγραφικό κόσμο", όπου δίνεται μεγάλη προσοχή στις επιδράσεις των τομεακών ή μακροοικονομικών πολιτικών στις επιδράσεις στο χώρο καθώς και στους χωρικούς παράγοντες που ωθούν ή εμποδίζουν την επιτυχία αυτών των πολιτικών (Antonio Vasquez Barquero)[14].
Μάλιστα η στρατηγική αυτή της ενδογενούς ανάπτυξης λαμβάνει ιδιαίτερη αξία στις σημερινές συνθήκες της αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης των διεθνών αγορών όπου δημιουργούνται συνθήκες υποβάθμισης της σημασίας του γεωγραφικά προσδιορισμένου χώρου προς ώφελος του οικονομικού χώρου των ροών αφού ολοένα και περισσότερο η δυναμική της οικονομικής δραστηριότητας σε ένα χώρο έχει την τάση να επηρεάζεται από αποφάσεις που ξετυλίγονται αλλού, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών.
Ως η μεγαλύτερη αξία της στρατηγικής αυτής έχει τονιστεί το γεγονός ότι μπορεί να τονώσει την άμυνα και να αυξήσει την προσαρμοστικότητα των περιφερειακών οικονομιών έναντι των εξελίξεων στον παγκόσμιο οικονομικό χώρο μέσω της ανάδυσης και ενδυνάμωσης της Τοπικότητας (Α. Λυμπεράκη, 1992)[7].

Αντιπροσωπευτικές ως προς τον αντίλογο που εκφράζεται από διάφορους συγγραφείς στην παραπάνω άποψη είναι οι απόψεις των Ash Amin και Kevin Robins[6], οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι αυξανόμενες τάσεις προς παγκοσμιοποίηση των διεθνών αγορών οδηγούν σε έντονη αλληλεξάρτηση των τοπικών και περιφερειακών οικονομιών, όπου οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αποτελούν τους πραγματικούς μετασχηματιστές της παγκόσμιας οικονομίας. Ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης και διεθνοποίησης του κεφαλαίου, εντείνει τους μηχανισμούς της άνισης ανάπτυξης και την κυριαρχία του υπερεθνικού επενδυτικού-χρηματιστηριακού κεφαλαίου που βασίζεται σε όλο και πιό στενούς δεσμούς μεταξύ πολυεθνικών επιχειρήσεων και των υπερεθνικών τραπεζών.

Οι παραπάνω συγγραφείς αρνούνται να αντιμετωπίσουν τις χωρικές βιομηχανικές συγκεντρώσεις που δημιουργήθηκαν από τις πολιτικές ευέλικτης αναδιάρθρωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων ως πιθανούς μοχλούς ενδογενούς ανάπτυξης ακριβώς γιατί δεν διαβλέπουν δυνατότητες ενσωμάτωσης τους στον τοπικό καταμερισμό εργασίας σε αντίθεση με όσα υποστήριξε πιό πάνω ο M.Storper[49] και γιατί συνδέουν την ανάπτυξη

τους με τις στρατηγικές επέκτασης και αύξησης των κερδών των πολυεθνικών επιχειρήσεων μέσω της κατάτμησης της δύναμης της εργασίας (αύξηση του ελέγχου του κεφαλαίου στην εργασία) και της αξιοποίησης πλεονεκτημάτων που εγγράφονται στον διεθνή γεωγραφικό καταμερισμό της εργασίας (κόστος εργασίας, αποκανονικοποίηση των αγορών εργασίας, κεφαλαίου και προϊόντων).
Επίσης ναι μεν αντιμετωπίζουν τις χωρικές βιομηχανικές συγκεντρώσεις, όπως αυτές των "Βιομηχανικών Συνοικιών" ως το αποτέλεσμα ενδογενών διαδικασιών ανάπτυξης, αλλά θεωρούν ταυτόχρονα ότι αυτές θα συρρικνωθούν στα πλαίσια των νέων συνθηκών της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της αυξανόμενης δύναμης των πολυεθνικών.

Συνεπώς σύμφωνα με τις παραπάνω απόψεις, οι τοπικές-περιφερειακές οικονομίες χάνουν την αυτονομία, τον αυτο-έλεγχο τους μπροστά στους παγκοσμίου εύρους παράγοντες της οικονομίας και η προοπτική για τοπική οικονομική αναγέννηση στη βάση των αρχών της ενδογενούς ολοκληρωμένης ανάπτυξης είναι εξαιρετικά περιορισμένη.
Η άποψη όμως αυτή της απόλυτης άρνησης των δυνατοτήτων μιας στρατηγικής γιά την ενδογενή τοπική ανάπτυξη, ταυτίζεται απολύτως με τη λειτουργιστική θεώρηση του χώρου αφού αγνοεί εντελώς τη σημασία των ιδιαιτεροτήτων (παραγωγή, παραγωγικές σχέσεις κ.λ.π.) όχι μόνο του τοπικού αλλά και του εθνικού χώρου, στον τρόπο ενσωμάτωσης τους στο διεθνή καταμερισμό εργασίας καθώς επίσης και τη σημασία που έχουν οι κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες που συντελούνται στις χωρικότητες του εθνικού και τοπικού πεδίου (κοινωνικές συμφωνίες και συμβιβασμοί) για την ενίσχυση της συνοχής οποιουδήποτε καθεστώτος συσσώρευσης.

Μεταξύ των θεωρητικών οι οποίοι όμως δεν εκφράζουν απόλυτη άρνηση για τις δυνατότητες της στρατηγικής της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης, όπως οι πιό πάνω αναφερόμενοι, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η στρατηγική αυτή σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχει το μοντέλο της ευέλικτης εξειδίκευσης, μπορεί να αποτελέσει από μόνη της στρατηγική για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης, δηλαδή αναπτύσσεται μια συζήτηση για το βαθμό αυτονομίας του τοπικού στην αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης.
Συνεπώς η ουσία του ερωτήματος αυτού συνίσταται στο κατά πόσο είναι δυνατό μια στρατηγική ανάπτυξης να ξεδιπλωθεί στα πλαίσια μιάς χωρικότητας που βασίζεται στο ζεύγος παγκόσμιο/τοπικό και στην εξασθένιση του εθνικού πεδίου ως χωρικότητας της οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής.
Η πιό ρεαλιστική άποψη, η οποία δεν υποβιβάζει αλλά και δεν αποθεώνει το τοπικό ώς τη χωρικότητα της κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης, είναι η θέση που εκφράζουν συγγραφείς όπως ο A.Lipietz[3], σύμφωνα με την οποία το κράτος ως θεσμός και γεωγραφικό πεδίο των κοινωνικών αλλαγών δε πρέπει να εξασθενίσει προς όφελος του παγκοσμίου και τοπικού επιπέδου και αυτό βασικά για δύο λόγους:
α. Οι υπάρχοντες θεσμοί και μορφώματα μακροοικονομικής διαχείρησης σε υπερεθνικές βαθμίδες (π.χ. ΔΝΤ, Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι Διεθνείς Τράπεζες) δεν είναι ανεπτυγμένοι σε τέτοιο βαθμό, ή δε λειτουργούν με τρόπο ώστε να μπορούν να εγγυηθούν μια μακροοικονομική σταθερότητα.
Μάλιστα η απουσία κοινωνικής εκπροσώπησης στα πλαίσια των παραπάνω θεσμών ή η απουσία άλλων ανεξάρτητων υπερεθνικών θεσμών μέσα από τους οποίους μπορεί να εκπροσωπηθεί το σύνολο των κοινωνικών δυνάμεων, δεν επιτρέπει την επίτευξη ενός κοινωνικού συμβιβασμού ο οποίος θα αποτυπώνεται και σε ένα νομικό πλαίσιο λειτουργίας των υπερεθνικών αγορών (αγαθών, κεφαλαίου, εργασίας κ.λ.π.) αλλά οδηγεί σε κοινωνική οπισοδρόμηση αφού το πολυεθνικό κεφάλαιο μπορεί να λειτουργήσει απαλλαγμένο από την κοινωνική νομοθεσία, η οποία υπάρχει μόνο στο εθνικό επίπεδο.
β. Η καθολικότητα που έχει η κοινωνική ρύθμιση σε εθνικό επίπεδο είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της συνοχής των συστημάτων συσσώρευσης, ενώ η δυνατότητα λειτουργίας συστημάτων ρύθμισης σε περιφερειακό επίπεδο προϋποθέτει την λειτουργία μιας ελάχιστης τουλάχιστον ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο για την ανακατανομή των περιφερειακών εισοδημάτων και τον περιορισμό των ανωμαλιών από τον ανταγωνισμό των περιφερειών.

Συνεπώς η κρίση του φορντικού συστήματος συσσώρευσης και των αντίστοιχων εθνικών συστημάτων ρύθμισης, σε συνδυασμό με την ανάδυση του συστήματος συσσώρευσης της ευέλικτης εξειδίκευσης και την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση των διεθνών. αγορών δημιουργούν ένα μίγμα εξέλιξης, όπου ο στόχος επίτευξης της ανάπτυξης δίχως ένταση των χωρικών ανισορροποιών και κοινωνικών ανισοτήτων προϋποθέτει τα εξής:
α. Την ανάπτυξη σε υπερεθνικές βαθμίδες, θεσμών συνολικής μακροοικονομικής και κοινωνικής ρύθμισης συμπληρωματικών με αυτών του κράτους, προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι δράσεις αποσταθεροποίησης των εθνικών οικονομικών χώρων από τις διακυμάνσεις της παγκόσμιας αγοράς και να ξεπεραστεί η αδυναμία διαχείρησης από τα κράτη των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης πάνω στην οποία δεν ασκούν κανέναν έλεγχο.
Στα πλαίσια της λογικής αυτής ο Πολυεθνικός Κεϋνσιανισμός, πρόταση που έχει διατυπώσει ο C. F.Sabel, δε πρέπει να περιοριστεί μόνο στην άσκηση πολιτικών αύξησης των επιπέδων της συνολικής ζήτησης. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας όπου ο σχεδιασμός και η εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών (π.χ. κοινοτικές πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας) πέρα από την επίτευξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, αποτελεί μια αναγκαιότητα γιά την ίδια την μακροοικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Οικονομίας.
Βέβαια για να εξασφαλιστεί η συνοχή των συστημάτων συσσώρευσης σε υπερεθνικές βαθμίδες στα πλαίσια ενός κοινωνικού συμβιβασμού-συμβολαίου και όχι στα πλαίσια μιάς αυταρχικής επιβολής από μέρους των ολιγαρχιών της δύναμης και του πλούτου θα πρέπει στους θεσμούς μακροοικονομικής διαχείρησης και κοινωνικής ρύθμισης να εκπροσωπούνται όλες οι κοινωνικές δυνάμεις, δηλαδή να μη λειτουργούν μόνο στη βάση διακρατικών συμβιβασμών δυνάμεων.
β. Την ανάπτυξη των συστημάτων μικροοικονομικής ρύθμισης σε περιφερειακό-τοπικό επίπεδο δηλαδή τους θεσμούς εξισορρόπησης της συνεργασίας και του ανταγωνισμού στα τοπικά βιομηχανικά συμπλέγματα, προκειμένου να καταστεί εφικτή η αναγέννηση των περιφερειακών οικονομιών στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης.
γ. Τη διατήρηση του ρόλου του κράτους ως θεσμού πολιτικής έκφρασης του δημοσίου συμφέροντος δηλαδή ως εγγυητή σε εθνικό επίπεδο ενός κοινωνικού συμβολαίου που στηρίζει το δικαίωμα στην εργασία και την ισότητα ευκαιριών, την αναδιανομή του πλούτου και την προστασία των κοινωνικών ομάδων.
Αυτό σημαίνει ότι ο θεσμικός ρόλος του κράτους δε πρέπει να περιοριστεί στη διαμόρφωση κατάλληλου περιβάλλοντος προκειμένου οι επιχειρήσεις, οι εργαζόμενοι και οι περιφέρειες να γίνουν πιό ανταγωνιστικές στο διεθνές περιβάλλον και αυτό γιατί η μονοδιάστατη επικέντρωση στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, αφενός μεν οδηγεί σε αποκλεισμούς και περιθωριοποιήσεις ολόκληρων ομάδων πληθυσμού και περιοχών, αφετέρου δε περιορίζει και τις δυνατότητες παρετέρου επέκτασης και ανάπτυξης της ίδιας της αγοράς (συρρίκνωση της ζήτησης), αφού της στερεί σημαντικό αριθμό παραγόντων που δραστηριοποιούνται σε αυτή.
Όμως αυτό δε σημαίνει ότι ο ρόλος του Κεϋνσιανού Κράτους - ρυθμιστή έτσι όπως ήταν τοποθετημένος στα πλαίσια του Φορντιστικού καθεστώτος συσσώρευσης και της στρατηγικής των πόλων ανάπτυξης δεν πρέπει να υποστεί μια ποιοτική μεταβολή.
Η διατήρηση της ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να έχει περισσότερο το ρόλο της ενίσχυσης των πιό πάνω τοπικών-περιφερειακών μηχανισμών ρύθμισης, της ρύθμισης της σχέσης μεταξύ των περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων καθώς και της σχέσης τους με την παγκόσμια αγορά.

Μεταξύ των υποστηρικτών της βιωσιμότητας της ευέλικτης εξειδίκευσης και των βιομηχανικών συμπλεγμάτων του τύπου των "Βιομηχανικών Συνοικιών", σύμφωνα με τις απόψεις τους που παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο, η Νεο-φιλελεύθερη εκδοχή του μεταφορντικού κράτους δε βρίσκει υποστηρικτές. Δηλαδή δεν υποστηρίζεται η εξασθένιση του ρόλου του εθνικού κράτους και κατ' επέκταση η επιδίωξη της καινοτομίας μέσω της αποκανονικοποίησης των εργασιακών/κοινωνικών σχέσεων, των εκτεταμένων αποκρατικοποιήσεων και της ανεμπόδιστης λειτουργίας των διαδικασιών διεθνοποίησης.

Αντίθετα κυρίαρχη είναι η άποψη ότι η επιδίωξη της καινοτομίας, της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας της εγχώριας παραγωγικής βάσης απαιτεί πάνω από όλα διαδικασίες διαλόγου και κοινωνικής συναίνεσης-συμβιβασμών, στις τοπικές, εθνικές αλλά και υπερεθνικές βαθμίδες.
Βέβαια οι απόψεις των υποστηρικτών της ευέλικτης εξειδίκευσης σχετικά με το ρόλο του κράτους στις παραπάνω διαδικασίες, ποικίλουν από τον περιορισμό του ρόλου του κράτους σε ένα ρόλο στήριξης και ενδυνάμωσης των αναπτυξιακών στρατηγικών που είναι το αποτέλεσμα των διαδικασιών διαλόγου και διαπραγμάτευσης μεταξύ των κοινωνικών δυνάμεων (Νεο-κορπορατιστική εκδοχή)[15], έως την ανάληψη ενός πιό ενεργού ρόλου όπου το κράτος στηριζόμενο πάντοτε στην κοινωνική συναίνεση θέτει το ίδιο τους στόχους της ευέλικτης συσσώρευσης, της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας (Νεο-κρατισμός)[15].
Για παράδειγμα ενδεικτικές της Νεο-κορπορατιστικής εκδοχής του μεταφορντικού κράτους, είναι και οι απόψεις του (P.Hirst, 1989)[5] ο οποίος υποστηρίζει ότι στρατηγική του κράτους δεν πρέπει να είναι ο συντονισμός των επενδυτικών πολιτικών των μεγάλων επιχειρήσεων και η συγκέντρωση των πόρων σε δυναμικούς κλάδους, τεχνολογίες και περιφέρειες, αγνοώντας τελείως το δυναμισμό που μπορεί να προκύψει και στους παραδοσιακούς κλάδους της οικονομίας. Ούτε επίσης η προώθηση της ανάπτυξης των περιφερειών μέσω πολιτικών αποκανονικοποίησης και άρσης των θεσμικών περιορισμών στην αγορά εργασίας και κεφαλαίου ώστε να γίνουν ελκυστικοί χώροι για την εγκατάσταση των μονάδων παραγωγής των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων.
Επίσης οσυγγραφέας υποστηρίζει ότι το κράτος δεν πρέπει να αγνοεί τους παραδοσιακούς βιομηχανικούς κλάδους και το δυναμισμό που μπορούν αυτοί να αναπτύξουν, στηρίζοντας τη βιομηχανική παραγωγή και την απασχόληση.
Αυτό που προτείνει ο συγγραφέας είναι ένας αναπροσανατολισμός του ρόλου του κράτους καθώς και των σχέσεων του με τις τοπικές αρχές οι οποίες πρέπει να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Η τοπική-περιφερειακή εξουσία θα πρέπει να προμηθεύει υποδομές υπηρεσιών και περιβάλλοντος (δημιουργία βιομηχανικών πάρκων, ενθάρυνση ανάπτυξης κέντρων υπηρεσιών), να συντονίζει και να φέρνει σ' επαφή τους τοπικούς παράγοντες ώστε να καθοριστούν κοινές δράσεις. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η εγκαθίδρυση της νομικής και κανονιστικής δομής και οργάνωσης που είναι κατάλληλη στη συγκεκριμένη παραγωγική οργάνωση της τοπικής οικονομίας. Το κράτος πρέπει να λειτουργεί προς την κατεύθυνση της ενδυνάμωσης των τοπικών αρχών καθώς και την εγκατάσταση γενικότερων υποδομών στην έρευνα, επικοινωνία, τεχνική εκπαίδευση, μεταφορές κ.λ.π.

2.3. Στρατηγικές Ευρωπαϊκής Αστικής Ανάπτυξης και η Θέση της Αθήνας.

Τη δεκαετία του '80 παρατηρήθηκε μια αντιστροφή των τάσεων στην αστική ανάπτυξη των Μητροπολιτικών Αστικών Κέντων (Μ.Α.Κ.) της Δ. Ευρώπης που είχαν κυριαρχήσει την περίοδο από τα μέσα της δεκαετίας του '60 μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του '70.
Στο δημογραφικό επίπεδο την αποαστικοποίηση (μείωση του πληθυσμού του κέντρου και των προαστίων) διαδέχτηκε το στάδιο της πληθυσμιακής "ενδυνάμωσης" η οποία αποδίδεται ως μια διαδικασία επαναστικοποίησης όχι μόνο της κεντρικής περιοχής των Μητροπολιτικών Αστικών Κέντρων αλλά και της περιβάλλουσας περιφέρειας τους, γεγονός που οδήγησε στο μετασχηματισμό τους σε Μητροπολιτικές Αστικές Περιφέρειες ή αλλιώς Συγκεντρώσεις (Agglomerations)[16].
Στο επίπεδο της αναδιάρθρωσης των παραγωγικών αστικών συστημάτων, με την εκτεταμένη εισαγωγή σύγχρονων-"ευέλικτων" τεχνολογιών στη βιομηχανική παραγωγή, στις επικοινωνίες, τις μεταφορές και την πληροφορική, συντελείται μια έντονη τριτογενοποίηση και απομάκρυνση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων μαζικής παραγωγής τυποποιημένων προϊόντων.
Η περίοδο αυτή ταυτίζεται με αυτό που η (Α. Λυμπεράκη, 1992)[7], περιέγραψε ως τρίτη *φάση της φορντικής ανάπτυξης που διακρίνεται από κρίση και αναδιάρθρωση των* ακμάζουσων βιομηχανικών κέντρων και την επαναχωροθέτηση φάσεων της μαζικής παραγωγής στην περιφέρεια μέσω και των μεγάλων δυνατοτήτων που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες στην άσκηση επιχειρησιακού ελέγχου από απόσταση.
Η βιομηχανική αναδιάρθρωση προς δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας, η εγκατάσταση των κεντρικών επιτελικών γραφείων πολυεθνικών επιχειρήσεων, τραπεζητικών και χρηματιστηριακών κέντρων, κέντρων έρευνας και ανάπτυξης διεθνούς εμβέλειας, σε συνδυασμό με την επανάκτηση του δημογραφικού δυναμισμού δημιουργούν την πεποίθηση πως οι Μητροπολιτικές Αστικές Συγκεντρώσεις (Agglomerations) έχουν διέλθει πλέον στο στάδιο της αστικής αναβίωσης του Δημογραφικού, Αναπτυξιακού, Χωρικού - *Περιφερειακού κύκλου*[17].
Όμως η αναδιάρθρωση που συντελείται στη δομή των Μ.Α.Κ. της Δ. Ευρώπης συνοδεύεται και από αλλαγές στο σύστημα Αστικής ιεράρχησης και στη δομή του Ευρωπαϊκού Αστικού Συστήματος. Πολλοί μελετητές προσεγγίζοντας τη δομή του Ευρωπαϊκού Αστικού συστήματος είτε από την πλευρά της μορφολογίας, είτε της λειτουργικής συνεκτικότητας, συγκλίνουν στην ιδέα της ύπαρξης μιας μεγάλης Κεντρικής Αστικής περιοχής (First Banana[16]) από το Λονδίνο έως τη Ν. Γερμανία, περιλαμβάνοντας το Παρίσι, την περιοχή του Ruhr και την Ολλανδία.
Οι προσεγγίσεις, από την πλευρά της μορφολογίας, τονίζουν την υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων στην παραπάνω περιοχή αποκαλώντας την και ώς "καρδιά της Ευρωπαϊκής Οικονομίας".
Η προσέγγιση της λειτουργικής συνεκτικότητας αποκαλύπτει και τονίζει την ύπαρξη ισχυρών δεσμών και δικτύων υψηλής "επικοινωνίας" μεταξύ των Αστικών Κέντρων της περιοχής αυτής που αναπτύσσουν τις ίδιες ή συμπληρωματικές λειτουργίες.
Ως κρίσιμος παράγοντας στην ανάπτυξη των δικτύων υψηλής "επικοινωνίας" θεωρείται η χωροθετική συμπεριφορά και ο μετασχηματισμός της δομής των πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι οποίες εμφανίζονται να διαδραματίζουν το ρόλο του μεσάζοντα[18] μέσω των διεθνών τους δικτύων σχεδιασμού, παραγωγής και πώλησης.

Νέες εκτιμήσεις στις διαγραφόμενες τάσεις της δεκαετίας του '80 στην αστική ανάπτυξη της Δ. Ευρώπης, οδηγούν στην ιδέα της διαμόρφωσης μιας δεύτερης Κεντρικής Αστικής περιοχής στον Ευρωπαϊκό Νότο (Second Banana[16]). Οι εκτιμήσεις αυτές βασίζονται στη ραγδαία οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη Αστικών Κέντρων όπως η Βαρκελώνη, Μαδρίτη, Νίκαια, Μασσαλία, Ρώμη, Φλωρεντία.
Ενισχυτικά της ανωτέρω εκτίμησης λειτουργούν τα αποτελέσματα έρευνας που αφορά τη χωροθετική συμπεριφορά των 500 μεγαλύτερων Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων του τομέα των υπηρεσιών, για την περίοδο 1973-1988. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, ο ρόλος που διαδραματίζουν το Παρίσι και το Λονδίνο ενισχύεται, στην περιοχή του Ruhr διαπιστώνεται μια υποχώρηση παρά τον αξιοσημείωτο αριθμό

επιχειρήσεων που διατηρούν εκεί τις έδρες των γραφείων τους, ενώ ένας σημαντικός αριθμός Μεσογειακών Αστικών Κέντρων (Μαδρίτη, Ρώμη, Φλωρεντία κλπ) αναβαθμίζουν τη θέση τους.
Αρκετές αναφορές επίσης έχουν γίνει στην εν εξελίξει διαδικασία μετασχηματισμού της Ανατολικής Ευρώπης και στις επιδράσεις της στη διαμόρφωση νέων τάσεων στην Αστική Ανάπτυξη της Ευρώπης, όπου χαρακτηριστικά σε μια από αυτές[19] πιθανολογείται η αναβάθμιση του ρόλου των Αστικών Κέντρων της Βιέννης, Βερολίνου, Πράγας, Βουδαπέστης, Βαρσοβίας.
Οι ανωτέρω διαγραφόμενες εξελίξεις στη δομή και ιεραρχία του Αστικού συστήματος της Ευρώπης αποκτούν ιδιαίτερη σημασία υπό το πρίσμα της άποψης[20] πως στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης εδραιώνεται μια κατάσταση στενής αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις διαφορετικές περιφέρειες του κόσμου, ανάπτυξης διαπεριφερειακών δικτύων που υπερβαίνουν σε ισχύ το παραδοσιακό μοντέλο του κράτους και αναπόφευκτα το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών όλο και περισσότερο οργανώνεται γύρω από τις πόλεις.
Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη υπονοείται μια διαδικασία συσσώρευσης παράλληλων δυνάμεων, ως συνθετική και όχι ως προσθετική διαδικασία, της παντοδυναμίας από τη μιά των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των δικτύων τους και από την άλλη της αυξανόμενης δύναμης των Μητροπολιτικών Αστικών συγκροτημάτων (πόλεις-περιφέρειες) και των μεταξύ τους δεσμών, η οποία οδηγεί σε μια νέα γεωγραφική πόλωση της Ιεραρχίας και της Ανάπτυξης.
Δηλαδή η πόλωση των γεωγραφικών ανισοτήτων πλέον δεν εγγράφεται μόνο μεταξύ γεωγραφικών και κοινωνικο-οικονομικών χώρων οργανωμένων γύρω από τα κράτη, αλλά και ανάμεσα σε ένα αναβαθμισμένο κεντρικό πυρήνα αστικών περιοχών (πόλεις-περιφέρειες) και στην υπόλοιπη περιφέρεια, σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο.

Στην ίδια κατεύθυνση με τις παραπάνω προσέγγισεις κινείται και η άποψη που διατυπώνει ο (J. Friedmann, 1986)[21] αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στις διαδικασίες ενδογενούς ανάπτυξης και τα μεγάλα αστικά κέντρα. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η ενδογενή ανάπτυξη στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας είναι δυνατή μόνο σε αστικές περιφέρειες και ειδικότερα σε περιφέρειες όπου η οικονομία τους βασίζεται σε μεγάλες πόλεις που λειτουργούν ως παγκόσμια κέντρα συσσώρευσης κεφαλαίου και παραγωγής. Οι μητροπολιτικές αυτές αστικές περιφέρειες έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν οι ίδιες τη μορφή και τους όρους της ανάπτυξης τους, εξαιτίας της διαπραγματευτικής τους δύναμης που απορρέει από τον έλεγχο που ασκούν πάνω στο κράτος και τις πολυεθνικές επιχειρήσεις.
Βέβαια στο σημείο αυτό πρέπει να θέσουμε ένα ερώτημα, μια αμφισβήτηση για το κατά πόσο αποτελεί στρατηγική ενδογενούς ανάπτυξης μια στρατηγική που επικεντρώνει στην αξιοποίηση ενδο-χωρικών πλεονεκτημάτων για την έλξη εξωτερικών ως προς το συγκεκριμένο χώρο (εξω-χωρικών) δραστηριοτήτων όπως αυτές του πολυεθνικού κεφαλαίου, έστω και αν ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο πάνω σε αυτές.

Στις νέες αυτές συνθήκες το ερώτημα για τη θέση καθώς και τη στρατηγική αναβάθμισης του ρόλου της Αθήνας στο δίκτυο των Ευρωπαϊκών Αστικών Κέντρων και στον ευρύτερο διεθνή χώρο (Βαλκάνια, Ανατολική Ευρώπη κ.λ.π) αποκτά ιδιαίτερη σημασία.
Τη δεκαετία του '80 το "προφίλ" του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αττικής διαμορφώνεται από την παράλληλη δράση στο δημογραφικό επίπεδο και στο επίπεδο του αστικού παραγωγικού συστήματος των διαδικασιών της αποαστικοποίησης και αποβιομηχάνισης - τριτογενοποίησης αντίστοιχα.
Οι ανωτέρω διαδικασίες όμως δεν διαμορφώνουν ισχυρές τάσεις αποσυμφόρησης προς τα Περιφερειακά Αστικοβιομηχανικά συγκροτήματα της χώρας αλλά εξαντλούνται στα όρια της Μείζονος Περιφέρειας Αττικής οδηγώντας στο μετασχηματισμό της Αττικής ως Μητροπολιτική Αστική Περιφέρεια στο χώρο της οποίας συγκεντρώνεται το 1/3 του συνολικού πληθυσμού της χώρας, οι δυναμικοί βιομηχανικοί κλάδοι προηγμένης τεχνολογίας και οι δραστηριότητες αιχμής του τριτογενούς τομέα. Οι πιο πάνω συνθήκες σε συνδυασμό με το μέγεθος και τη δομή της αγοράς εργασίας και προϊόντων αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την διαμόρφωση ενός υψηλού τεχνολογικού περιβάλλοντος, που θεωρείται κρίσιμος παράγοντας στη στρατηγική διεθνούς αστικής ανάπτυξης.

Όμως προς την κατεύθυνση της ανάσχεσης της δράσης των διαδικασιών της αποβιομηχάνισης - αποαστικοποίησης που εντείνονται την δεκαετία του 1990 και της διαμόρφωσης ενός δυναμικού τεχνολογικού περιβάλλοντος, πρέπει να ασκηθούν πολιτικές απασχόλησης και βελτίωσης του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας.
Για να εξειδικεύσουμε όμως περισσότερο θα πρέπει να επισημάνουμε την ύπαρξη δύο διαφορετικών στρατηγικών ανάπτυξης μέσω των οποίων οι περιφέρειες και οι ευρύτερες αστικές συγκεντρώσεις προσπαθούν να ενισχύσουν την προσαρμοστικότητα τους και να απαντήσουν στην πρόκληση του διεθνούς ανταγωνισμού.

Σύμφωνα με την πρώτη στρατηγική ανάπτυξης, για την αύξηση της απασχόλησης προκρίνονται πολιτικές μείωσης του κόστους της εργατικής δύναμης και αποκανονικοποίησης της αγοράς εργασίας επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό την αύξηση των περιθωρίων του επιχειρηματικού κέρδους και συνεπώς τη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την τοπική βιομηχανία και για την έλξη και εγκατάσταση μονάδων μεταποιητικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών των πολυεθνικών επιχειρήσεων.
Όμως η παραπάνω στρατηγική, ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει σε έναν καταστροφικό ανταγωνισμό που εξαντλεί τους πόρους των περιφερειών και δεν δημιουργεί συνθήκες σταθερής και ενδογενούς αύξησης της απασχόλησης γιατί αφενός μεν αυξάνεται η εξάρτηση από τις πολιτικές χωροθέτησης των επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας αφετέρου δε τα παραγωγικά οφέλη από τη δραστηριότητα τους δεν είναι εξασφαλισμένο ότι θα διαχέονται στο ευρύτερο παραγωγικό σύστημα ή θα εξαντλούνται στο παραγωγικό δίκτυο των μονάδων της πολυεθνικής επιχείρησης.
Επίσης η στρατηγική αυτή δε μπορεί να εξασφαλίζει μια μακράς πνοής ανταγωνιστικότητα για την τοπική βιομηχανία αφού δεν επιτρέπει την ανάπτυξη και διατήρηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού που αποτελεί προϋπόθεση της στήριξης των καινοτομικών διαδικασιών και της αφομοίωση των σύγχρονων τεχνολογιών που απαιτούνται για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ευελιξίας της επιχείρησης.
Όμως ακόμη και αν δεχτούμε την εκδοχή που διατυπώνει ο J. Friedmann[21] σχετικά με τις δυνατότητες των μεγάλων αστικών περιφερειών να ασκούν ουσιαστικό έλεγχο πάνω στη δράση των πολυεθνικών επιχειρήσεων και του κράτους, δεν θεωρούμε ως κοινωνικά επιθυμητή μια στρατηγική αστικής ανάπτυξης που βασίζεται στην έλξη δραστηριοτήτων και δυνάμεων πολυεθνικού κεφαλαίου γιατί δεν αντιπροσωπεύει αυτό που μπορεί να αντιπροσωπεύσει μια στρατηγική ουσιαστικής ενδογενούς ανάπτυξης: την κινητοποίηση και συμμετοχή όλων των κοινωνικών δυνάμεων στην ανάπτυξη, την ίση κατανομή του κόστους και των ωφελειών της, τον κοινωνικό έλεγχο της αγοράς κ.λ.π.

Η δεύτερη στρατηγική ανάπτυξης και αύξησης της απασχόλησης στις περιφέρειες που αντιμετωπίζεται και ως ο "δρόμος" του δημιουργικού και όχι καταστρεπτικού ανταγωνισμού, επικεντρώνει στην ενίσχυση των ενδογενών διαδικασιών ανάπτυξης και της τόνωσης της ανταγωνιστικότητας των τοπικών παραγωγικών συστημάτων, στη βάση όμως της ποιότητας, της καινοτομίας και της ενεργητικής ευελιξίας. Αυτή η στρατηγική προϋποθέτει καλύτερη οργάνωση και επαύξηση των ικανοτήτων της εργασίας (πολυειδίκευση και κινητικότητα της εργασίας) προκειμένου να στηριχθεί η καινοτομική δραστηριότητα και η αφομοίωση της σύγχρονης τεχνολογίας στην παραγωγή.

Αντίστοιχα επίσης και σε ότι αφορά τις πολιτικές βελτίωσης του οικιστικού και φυσικού περιβάλλοντος θα μπορούσαμε να διακρίνουμε γενικά δύο διαφορετικές προσεγγίσεις:
Η πρώτη προσέγγιση είναι καθαρά "επιθετική" απέναντι στην μεταποίηση του αστικού κέντρου και ενισχύει τις διαδικασίες τριτογενοποίησης του παραγωγικού αστικού συστήματος. Οι πολιτικές αστικών αναπλάσεων, αναβάθμισης περιοχών και δημιουργίας χώρων πρασίνου, μετεγκατάστασης κάθε είδους μεταποιητικών δραστη-ριοτήτων από τον πολεοδομικό ιστό της πόλης και γενικότερα οι πολιτικές υποδομών που υπακούουν στη λογική του μετασχηματισμού του αστικού κέντρου ως πόλου συγκέντρωσης των κεντρικών-επιτελικών γραφείων των πολυεθνικών επιχειρήσεων και ανάπτυξης των υπηρεσιών στο κρίσιμο μέγεθος και την ποιότητα που κρίνονται αναγκαίες για τη λειτουργία του ως διεθνές κέντρο υπηρεσιών.

Όμως η άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής στα πλαίσια μιας στρατηγικής διεθνούς αστικής ανάπτυξης εκτός του ότι δεν εξασφαλίζει μια ανταγωνιστικότητα μακράς πνοής, οδηγεί σε συνέχιση των διαδικασιών δημογραφικού "μαρασμού" και ερήμωσης του αστικού κέντρου μέσω της παρακμής σημαντικών τμημάτων της παραγωγικής βάσης της πόλης.
Η δεύτερη προσέγγιση θεωρεί πως οι πολιτικές βελτίωσης του οικιστικού και φυσικού περιβάλλοντος του αστικού κέντρου μπορεί να γίνουν συμβατές με πολιτικές διατήρησης ορισμένων ειδών μεταποιητικής δραστηριότητας στον αστικό χώρο οι οποίες διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με το συγκεκριμένο χώρο και αποτελούν μοχλό ανάπτυξης και αύξησης της απασχόλησης. Αυτό προϋποθέτει βέβαια την άσκηση πολιτικών ανάπτυξης και ορθολογικής οργάνωσης της μεταποίησης τέτοιες που να επαυξάνεται η οικονομική αποτελεσματικότητα των δραστηριοτήτων και η βελτίωση του περιβάλλοντος.
Δίνεται έμφαση δηλαδή στα πλαίσια της προσέγγισης αυτής, στις πολιτικές υποδομών που συμβάλλουν στην συντήρηση και ανανέωση των υπαρχόντων βιομηχανικών χώρων και εγκαταστάσεων των αστικών κέντρων, προκειμένου η μεταποιητική δραστηριότητα να μη λειτουργεί ανταγωνιστικά με την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Συνεπώς η διαμόρφωση μιάς στρατηγικής ανάπτυξης για το αστικό κέντρο της Αθήνας που θα βασίζεται σε έναν τύπο σταθερής και ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης θα πρέπει να ακολουθεί τις εξής βασικές αρχές:

- Οι πολιτικές υποδομών και περιβάλλοντος που αποσκοπούν στη διαμόρφωση ευνοϊκού περιβάλλοντος για την εγκατάσταση και λειτουργία δραστηριοτήτων διεθνούς εμβέλειας να μην αντιστρατεύονται τις πολιτικές αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης του τοπικού βιομηχανικού παραγωγικού συστήματος. Η συνέχιση της "συρίκνωσης" της υπάρχουσας βιομηχανικής βάσης του αστικού συστήματος λειτουργεί ανασχετικά στη προοπτική της σταθερής και αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης.
- Οι πολιτικές απασχόλησης θα πρέπει να προωθούν τη στρατηγική του δημιουργικού ανταγωνισμού, δηλαδή αύξηση της παραγωγικότητας μέσω χρησιμοποίησης και καλύτερης οργάνωσης της "ικανής", πολυειδικευμένης εργασίας η οποία είναι απαραίτητη για την εισαγωγή και χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών παραγωγής. Η απάντηση του τοπικού παραγωγικού συστήματος στην πρόκληση του διεθνούς ανταγωνισμού μέσω της στρατηγικής της "ενεργητικής ευελιξίας" δηλαδή συνεχής αναζήτηση της καινοτομίας στην οργάνωση της παραγωγής και της εργασίας αποτελεί τη μόνη διέξοδο σταθερής και ισόρροπης ανάπτυξης.

Είναι φανερό πως οι πιο πάνω αρχές και επιλογές του δημιουργικού ανταγωνισμού εντάσσονται στην ευρύτερη στρατηγική της ενδογενούς ανάπτυξης. Η χάραξη λοιπόν μιας τέτοιας στρατηγικής για την ευρύτερη Μητροπολοτική Αστική Περιφέρεια της Πρωτεύουσας θα μπορούσε να αντλήσει σημαντικά στοιχεία από τα παραδείγματα αναγέννησης των περιφερειακών οικονομιών της ευέλικτης εξειδίκευσης.
Όμως η σύντομη αναφορά στο κεφάλαιο αυτό στα ζητήματα της αστικής ανάπτυξης, υπαγορεύεται και από έναν ακόμη σημαντικό λόγο, δηλαδή δεν έχει μόνο ως στόχο να τονίσει τη σημασία που μπορεί να έχει η στρατηγική μιάς ενδογενούς ευέλικτης ανάπτυξης του αστικού βιομηχανικού συστήματος της Αθήνας για την αναβάθμιση του ρόλου της Πρωτεύουσας στο σύστημα της Ευρωπαϊκής αστικής ιεράρχησης.
Ο λόγος αυτός αφορά κυρίως τη μεγάλη σημασία που έχει στη σημερινή εποχή (όπως αναλύεται διεξοδικότερα στο επόμενο κεφάλαιο) η πρόσβαση στην κοινωνία της πληροφορίας, για την ανάπτυξη, την προσαρμογή στις ταχύτατες διεθνείς εξελίξεις και την ανταγωνιστικότητα των τοπικών παραγωγικών συμπλεγμάτων.
Μάλιστα η πρόσβαση στην απαιτούμενη κλίμακα της πληροφόρησης συνδέεται με την ανάπτυξη δικτύων επικοινωνίας μεταξύ των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων και θεσμών όπως τα κέντρα καινοτομιών, έρευνας και ανάπτυξης προϊόντων και παραγωγικών διαδικασιών, κατάρτισης και εκπαίδευσης των εργαζομένων, θεσμοί δηλαδή που αναπτύσσονται κυρίως στο αστικό περιβάλλον.
Αντιμετωπίζονται δηλαδή τα αστικά κέντρα ως κεραίες λήψης, συλλογής και επεξεργασίας της γνώσης και της πληροφορίας που αναπτύσσεται σε παγκόσμια κλίμακα και που μέσα από διαδικασίες φιλτραρίσματος και κατάλληλης προσαρμογής στην τοπική κλίμακα, είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής βιομηχανίας στο διεθνές περιβάλλον.

Η παραπάνω άποψη αποτελεί επίσης μια εκδοχή της προσέγγισης του C. Trigilia[24] που ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο σύμφωνα με την οποία οι διαδικασίες καινοτομίας στην έρευνα για την ανάπτυξη νέων προϊόντων, τη χρηματοδότηση, την προώθηση, το μάναντζμεντ και την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού, σχετίζονται όλο και περισσότερο με τα μεγάλα αστικά κέντρα που αποτελούν χώρους συγκέντρωσης στρατηγικών υπηρεσιών και λειτουργιών καθώς και τόπους εγκατάστασης του ανθρώπινου δυναμικού που δραστηριοποιείται σε αυτά. Συνεπώς η ανάπτυξη των διαδικασιών αυτών στα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα εγείρει ένα πρόβλημα χωρικής κλίμακας του οποίου η λύση βρίσκεται στην ανάπτυξη καναλιών συνεργασίας μεταξύ των παραγωγικών συστημάτων και των αστικών-περιφερειακών αρχών.

Η αναβάθμιση συνεπώς της θέσης της Αθήνας στο ευρωπαϊκό αστικό περιβάλλον ακολουθώντας τις γενικές αρχές που περιγράφτηκαν παραπάνω, αντιστοιχεί και σε αναβάθμιση της στο διεθνές δίκτυο των "κεραίων" λήψης αλλά και κέντρων παραγωγής της πληροφόρησης, γεγονός που μπορεί να επιδράσει θετικά στην ανάπτυξη των τοπικών βιομηχανικών συγκεντρώσεων της ευρύτερης της περιοχής, με την προϋπόθεση βέβαια της ανάπτυξης παράλληλων δράσεων στο επιχειρηματικό και πολιτικό πεδίο οι οποίες θα επιτρέψουν τη δικτύωση μεταξύ των παραγωγικών συστημάτων και των κέντρων αυτών, δηλαδή την ολοκλήρωση της οικονομίας με την τοπική-περιφερειακή κοινότητα.

3. Σχετικά με την έννοια, την "έλξη" και τις σύγχρονες τάσεις του μοντέλου της "Βιομηχανικής Συνοικίας".

3.1. Η έννοια της "Βιομηχανικής Συνοικίας".

Η έννοια της "Βιομηχανικής Συνοικίας" απέκτησε για πρώτη φορά περιεχόμενο από τις εργασίες του A.Marshall πριν από ένα αιώνα περίπου. Ο A. Marshall διαφωνώντας με την άποψη ότι οι αρχές της οικονομικής αποδοτικότητας εκπληρώνονται μόνο στα πλαίσια της μεγάλης κλίμακας επιχείρησης ανέλυσε και αναγνώρισε τα ειδικά χαρακτηριστικά της οικονομικής αποδοτικότητας των μικρών επιχειρήσεων που συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένους χώρους στις υφαντουργικές και στις μεταλλουργικές περιφέρειες της Αγγλίας, της Γερμανίας και της Γαλλίας κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα (M. Bellandi, 1989)[22].
Σύμφωνα με τον A.Marshall οι οικονομίες που προκύπτουν από την αύξηση της κλίμακας στην παραγωγή κάθε είδους προϊόντος μπορούν να εμφανιστούν και από τη συγκέντρωση στον ίδιο χώρο μεγάλου αριθμού μικρών επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε διακριτές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας και δρουν στον ίδιο βιομηχανικό κλάδο. Οι επιχειρήσεις της "Βιομηχανικής Συνοικίας" συμμετέχουν σε δίκτυα κάθετης ολοκλήρωσης (επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου που εξειδικεύονται σε διαφορετικές φάσεις της παραγωγής) και οριζόντιας ολοκλήρωσης (όπου εμπλέκονται επιχειρήσεις που δρουν σε άλλους κλάδους όπως στις υπηρεσίες αλλά λειτουργούν συμπληρωματικά προς την παραγωγή του ίδιου κλάδου).
Οι μορφές των οικονομιών που μπορούν να προκύψουν είναι οι εξής:

- Οικονομίες εξειδίκευσης που προκύπτουν από τον εκτεταμένο καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στις επιχειρήσεις, σε συμπληρωματικές δραστηριότητες και διαδικασίες.
- Οικονομίες πληροφόρησης και επικοινωνίας που προκύπτουν από τη συλλογική και συνδυασμένη παραγωγή.
- Οικονομίες της εργασίας που προκύπτουν από την προσφορά και διαθεσιμότητα εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Επίσης μία σημαντική ομάδα παραγόντων που συνδέονται με την εγκαθίδρυση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" αναφέρεται από τον A.Marshall ως "Βιομηχανική ατμόσφαιρα" υπονοώντας την παρουσία μιας πολιτιστικής διαδικασίας συσχετιζόμενης άμεσα με τις ανάγκες της Βιομηχανίας. Η διαδικασία αυτή διευκολύνει την απόκτηση εξειδικευμένων ειδικοτήτων και διάχυση της καινοτομίας μέσω της κοινωνικοποίησης και της ελεύθερης συνδιαλλαγής ανάμεσα σε τοπικούς παράγοντες (M. Bellandi, 1989)[22].

Το κανονιστικό μοντέλο της Μαρσαλιανής "Βιομηχανικής Συνοικίας" χρησιμοποιήθηκε ως υπόδειγμα για την ερμηνεία της ανάπτυξης των παραγωγικών συστημάτων ευέλικτης εξειδίκευσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εμφανίστηκαν στις κεντρικές και βορειοανατολικές περιφέρειες της Ιταλίας (Τρίτη Ιταλία) από τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η αναβίωση της έννοιας της Μαρσαλιανής "Βιομηχανικής Συνοικίας" στη βάση της Ιταλικής εμπειρίας, διατήρησε τη βασική δομή του Μαρσαλιανού μοντέλου: "Γεωγραφικά προσδιορισμένο, παραγωγικό σύστημα βασισμένο σε εκτεταμένο καταμερισμό εργασίας μεταξύ μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε διακριτές φάσεις παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος του ίδιου κλάδου" καθώς και την έμφαση στη διάχυση της τεχνολογίας και στη συσσώρευση εξειδικευμένων δεξιοτήτων.
Επέδρασε όμως και στην αναδιατύπωση της έννοιας της "Βιομηχανικής Συνοικίας" ως κοινωνικοοικονομικής οντότητας, ικανής να συμπεριλάβει και να ερμηνεύσει τα ιστορικά παραδείγματα των βιομηχανικών συστημάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην περιοχή της Τρίτης Ιταλίας. Ειδικότερα στην αναδιατύπωση αυτή συνέβαλε η έμφαση που δόθηκε στο ρόλο του πολιτιστικού υπόβαθρου της τρίτης Ιταλίας στα πλαίσια του οποίου οι βιομηχανικές συνοικίες γνώρισαν την ευημερία (G. Becattini, 1992) καθώς και στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της έκβασης της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην αγορά και τους θεσμούς (C. Trigilia, 1992).
Συγκεκριμένα, ο G. Becattini[23] διεύρυνε την Μαρσαλιανή έννοια της "Βιομηχανικής ατμόσφαιρας" ενσωματώνοντας σε αυτή, μία ομάδα κοινωνικών χαρακτηριστικών που αντλήθηκαν από τα ιστορικά παραδείγματα της Τρίτης Ιταλίας.

Όρισε την "Βιομηχανική Συνοικία" ως χωρικό - κοινωνική οντότητα που διακρίνεται για την ενεργή παρουσία της κοινωνίας των ανθρώπων και του πληθυσμού των επιχειρήσεων μαζί, σε μια φυσικά και ιστορικά προσδιορισμένη περιοχή όπου η κοινότητα και οι επιχειρήσεις τείνουν σε συγχώνευση.
Η κοινότητα χαρακτηρίζεται από ομοιογενές σύστημα αξιών που διαπερνά την ηθική της εργασίας, της οικονομικής δράσης, της οικογένειας, της ομοιογένειας και της αλλαγής. Παράλληλα με τις αξίες αυτές ένα σύστημα θεσμών και κανόνων αναπτύσσεται με τρόπο που εξασφαλίζεται η διάχυση των αξιών αυτών μέσα στη "Βιομηχανική Συνοικία". Οι θεσμοί αυτοί αναφέρονται στην οικογένεια, το σχολείο, την επιχείρηση, τις τοπικές αρχές, τα πολιτικά κόμματα, τα εργατικά συνδικάτα και τις εργοδοτικές ενώσεις.
Μάλιστα, ο G. Becattini υποστηρίζει πως το σύστημα αυτό αξιών και οι υποστηρικτικοί τους θεσμοί και κανόνες, συνιστούν έναν από τους πρωταρχικούς παράγοντες ανάπτυξης και αναπαραγωγής των "Βιομηχανικών Συνοικιών" καθώς είναι λειτουργικές στο είδος της οικονομικής δραστηριότητας που αναλαμβάνεται από αυτές και συνεπώς και στην οικονομική τους ευημερία.
Η αναδιατύπωση όμως της "Βιομηχανικής Συνοικίας" ως κοινωνικοοικονομικής έννοιας ενισχύθηκε και από την δουλειά του C. Trigilia ο οποίος υποστηρίζει ότι η διάχυτη εκβιομηχάνιση στις περιοχές της Τρίτης Ιταλίας υποστηρίχτηκε από ένα σύνθετο θεσμικό πλαίσιο που συνίσταται όχι μόνο στα κοινωνικά συνθετικά όπως η εκτεταμένη οικογένεια και η τοπική κοινότητα αλλά και από πολιτικά συνθετικά όπως οι εργασιακές σχέσεις και οι δράσεις της τοπικής κυβέρνησης, συσχετιζόμενες με την κομουνιστική και καθολική παράδοση στο τοπικό επίπεδο.
Συγκεκριμένα C. Trigilia[24] διακρίνει τρεις θεσμικούς παράγοντες που εμφανίζονται να έχουν κρίσιμη σημασία:
α. Ένα δίκτυο μικρού και μεσαίου μεγέθους αστικών κέντρων με ισχυρή χειροτεχνική και εμπορική παράδοση που αποτέλεσε τον αρχικό πόλο άντλησης πόρων και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.
β. Η διαδομένη εκτατική αγροτική οικογένεια βασισμένη στην μικρής ιδιοκτησίας αγροκαλλιέργεια, πηγή άφθονης προσφοράς φτηνής εργατικής δύναμης της οποίας οι ειδικεύσεις ταίριαζαν στην ανάπτυξη της επιχείρησης μικρής κλίμακας.
γ. Η παρουσία τοπικών πολιτικών παραδόσεων και θεσμών συνδεδεμένων με την καθολική παράδοση και τα κομουνιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα.
Η επίδραση των πιο πάνω παραγόντων δεν παρατηρείται μόνο στο αρχικό ξεκίνημα της ανάπτυξης των "Βιομηχανικών Συνοικιών" αλλά και στους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους αυτές συνέχισαν να λειτουργούν και να εξελίσσονται. Ειδικότερα οι κοινωνικοπολιτιστικοί και πολιτικοί παράγοντες δεν επηρεάζουν από έξω τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" αλλά αποτελώντας δομικά συνθετικά της, επεμβαίνουν από τα μέσα στη διαμόρφωση των λειτουργιών της αγοράς εργασίας και προϊόντων.
Η παραγωγή αγαθών στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" απαιτεί υψηλό βαθμό συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων με τους εργαζομένους, προκειμένου να αντισταθμίζεται ο έντονος ανταγωνισμός, η οποία στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης τους θεμελιώθηκε στη βάση των άτυπων δικτύων εμπιστοσύνης η λειτουργία των οποίων υποστηρίχθηκε από τους παραπάνω κοινωνικοπολιτιστικούς και πολιτικούς παράγοντες.

Η αναδιατύπωση της έννοιας της "Βιομηχανικής Συνοικίας" ως κοινωνικοοικονομικής οντότητας αντιστοιχεί ως προς το περιεχόμενο στη "Βιομηχανική Συνοικία" της Τρίτης Ιταλίας της δεκαετίας του 1970 που ο S. Brusco [25] την ονομάζει ως τύπου I (MARK I).
Ο τύπος αυτός ορίζεται ως "Μικρή περιοχή όπου κυριαρχεί ένα σύμπλεγμα μικρών επιχειρήσεων (όχι άνω των 20 εργαζόμενων) που παράγει ένα ομοιογενές προϊόν στα πλαίσια ενός κάθετα ολοκληρωμένου κλάδου με υψηλό καταμερισμό εργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων". Μάλιστα η περίοδο αυτή διακρίνεται από την απουσία στα συμπλέγματα αυτά ενός κέντρου λήψης στρατηγικών αποφάσεων, μιας ιεραρχικής διάρθρωσης που οδηγεί σε μία μοναδική "κεφαλή". Το γεγονός αυτό οφείλεται στην απουσία σχέσεων εξάρτησης των επιχειρήσεων μεταξύ τους καθώς και στο μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων της "Βιομηχανικής Συνοικίας" που συνδέονται με την τελική αγορά.

Επίσης ο S. Brusco εκτός από τις επιχειρήσεις που συνδέονται απευθείας με την τελική αγορά (παράγουν το τελικό προϊόν) διακρίνει δύο άλλες κατηγορίες επιχειρήσεων, αυτές που δουλεύουν στα ενδιάμεσα στάδια παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος και ανήκουν στον ίδιο κλάδο και αυτές που ανήκουν σε άλλους κλάδους βιομηχανίας αλλά ενσωματώνονται λειτουργικά στον κάθετα ολοκληρωμένο κλάδο με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του συμπλέγματος.
Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό της "Βιομηχανικής Συνοικίας" τύπου Ι, είναι η ισορροπία συνεργασίας και ανταγωνισμού, όπου ο ανταγωνισμός αναπτύσσεται ανάμεσα σε επιχειρήσεις που εξειδικεύονται στο ίδιο στάδιο παραγωγής του τελικού ομοιογενούς προϊόντος, ενώ η συνεργασία εμφανίζεται με διάφορες μορφές όπως:
α. Αλληλεπίδραση μεταξύ επιχειρήσεων που ειδικεύονται σε διαφορετικές φάσεις παραγωγής του ίδιου προϊόντος, σχετικά με την διαδικασία συνεχούς αναζήτησης καινοτομίας (οργάνωση, παραγωγή, προϊόν).
β. Επιδίωξη πραγματοποίησης οικονομιών κλίμακας με την ανάληψη συγκεκριμένων δραστηριοτήτων σε επίπεδο εμπορικών ενώσεων (π.χ. εμπορικές εκθέσεις, κράτημα λογιστικών βιβλίων, εξαγωγές κ.λ.π.).
Διαπιστώνεται δηλαδή η ύπαρξη υψηλού βαθμού οριζόντιου ανταγωνισμού και κάθετης συνεργασίας. Η ειδική αυτή σύνθεση της ισορροπίας ανταγωνισμού και συνεργασίας εξετάζεται από τον C. Trigilia[24] στα πλαίσια της προβληματικής της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους κοινωνικούς θεσμούς και την αγορά.
Στη βάση της ισορροπίας ανταγωνισμού και συνεργασίας, υποστηρίζει πως βρίσκεται η ευρεία διάδοση των σχέσεων εμπιστοσύνης τόσο ανάμεσα στις διάφορες επιχειρήσεις όσο και ανάμεσα στους εργοδότες και τους εργαζόμενους, ενώ ο έντονος ανταγωνισμός που διαπιστώνεται (οριζόντιος ανταγωνισμός) αντισταθμίζεται από μηχανισμούς συνεργασίας ανάμεσα στις επιχειρήσεις που εξειδικεύονται σε διαφορετικά στάδια παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος (κάθετη συνεργασία "πελατών"- προμηθευτών").
Οι μηχανισμοί κάθετης συνεργασίας λειτουργούν με τρόπο ώστε να περιορίζονται σημαντικά οι συνθήκες βραχυπρόθεσμης μεγιστοποίησης κερδών όπως η εξασφάλιση μεγαλύτερων ποσοστών κέρδους από τους πελάτες ή τους προμηθευτές, (οι πρώτοι σε βάρος των δεύτερων και αντίστοιχα), όταν αυτοί βρεθούν σε ευνοϊκή θέση στην αγορά. Το γεγονός αυτό προκαλεί αμοιβαία πλεονεκτήματα βραχυχρόνια και μακροχρόνια τα οποία εντοπίζονται κυρίως στη διαδικασία παράδοσης των προϊόντων τόσο ως προς τους χρόνους όσο και ως προς την ποιότητα των προμηθειών, ενώ ακόμη πιό σημαντικά είναι τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για τις διαδικασίες ανάπτυξης καινοτομιών αφού η συνεργασία που επιτυγχάνεται ελαχιστοποιεί τους κινδύνους και για τα δύο μέρη.

Μια ακόμη σημαντική μορφή συνεργασίας αφορά τις εργασιακές σχέσεις όπου τα εργατικά συνδικάτα δε θέτουν εμπόδια στην ευέλικτη χρήση της εργασίας παρόλο που διαπραγματεύονται τα επίπεδα μισθών και τους τύπους ευελιξίας και σε αντάλλαγμα των υποχωρήσεών τους επιτυγχάνουν αυξήσεις στους μισθούς, πλήρη απασχόληση σε τοπικό επίπεδο καθώς και την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από τις τοπικές αρχές.
Αναπτύχθηκε συνεπώς στα πλαίσια των "Βιομηχανικών Συνοικιών" των περιοχών της "Τρίτης Ιταλίας", ένα τοπικά βασισμένο συνεργατικό μοντέλο που αγκαλιάζει την αγορά εργασίας και τις διαεπιχειρησιακές σχέσεις. Ο βαθμός βέβαια στον οποίο το μοντέλο αυτό έχει αναπτυχθεί και κατ' επέκταση η συνεργασία εμφανίζεται να έχει θεσμοποιηθεί ποικίλει ανάμεσα στις διάφορες περιοχές της "Τρίτης Ιταλίας" τη δεκαετία του 1970.
Το πιο χαρακτηριστικό ιστορικό παράδειγμα θεσμοποίησης της συνεργασίας τη δεκαετία του 1970 αποτέλεσε η "Βιομηχανική Συνοικία" της Emilia Romagna στην Τρίτη Ιταλία.
Όπως σημειώνει ο C. Trigilia[26] δύο βασικοί παράγοντες ενθάρρυναν τη θεσμοποίηση του Τοπικού - Συνεργατικού μοντέλου: ο πρώτος σχετίζεται με τα κοινωνικά - πολιτιστικά χαρακτηριστικά της εργατικής τάξης που δεν ευνόησαν το είδος του βίαιου συνδικαλισμού και των συγκρουσιακών σχέσεων που επικρατούσαν στην μεγάλη επιχείρηση και στις βιομηχανικές πόλεις στον Ιταλικό βορρά και ο δεύτερος σχετίζεται με τη δραστηριότητα των τοπικών αρχών στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στους εργαζομένους και συλλογικών υπηρεσιών στις επιχειρήσεις (υποδομές, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση εργαζομένων, consortia εξαγωγών κ.λ.π.).
Οι πιο πάνω παράγοντες επέδρασαν στην θεμελίωση ενός κοινωνικού συμβιβασμού στη βάση της υψηλής ευελιξίας της παραγωγής από τη μια και στον έλεγχο του κόστους και αναδιανομής των κερδών της οικονομικής ανάπτυξης από την άλλη.

Βέβαια ο τρόπος με τον οποίο λειτούργησαν οι εργασιακές σχέσεις και η δράση των τοπικών αρχών δε θα μπορούσε να ερμηνευτεί ξέχωρα από το ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο. Έτσι ο C. Trigilia[26] αναφερόμενος στην επικρατούσα πολιτική κουλτούρα της περιοχής (κομουνιστικό κόμμα) σημειώνει ότι αυτή συνέβαλε στην άμυνα των παραγωγικών σχέσεων από τη διάβρωση της μη αμειβόμενης εργασίας, ενίσχυσε τη νομιμοποίηση της επιχειρηματικής και εργατικής ηθικής με τα ιδιαίτερα συνεργατικά χαρακτηριστικά που τονίστηκαν πιο πάνω και οδήγησε στη χειραφέτηση του πολιτικού συστήματος από την αστική κοινωνία, δηλαδή από τις οικογένειες και τα ιδιωτικά συμφέροντα βοηθώντας έτσι τη θεσμοποίηση του ελέγχου της αγοράς και τη γενίκευση των πολιτικών παροχής συλλογικών αγαθών.

Η επαναδιατύπωση της Μαρσαλιανής έννοιας της "Βιομηχανικής Συνοικίας" με επικέντρωση στα ιδιαίτερα κοινωνικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης των παραγωγικών συμπλεγμάτων μικρών επιχειρήσεων της "Τρίτης Ιταλίας" οδήγησε σε ένα μοντέλο πολύ κλειστό, ως προς την ερμηνευτική του δυνατότητα.
Η έννοια της "Βιομηχανικής Συνοικίας" στενά προσδιορισμένη από την εμπειρία της συγκεκριμένης περιοχής της "Τρίτης Ιταλίας" και του χρόνου που αυτή εμφανίζεται (τη δεκαετία 1970), αδυνατεί να στεγάσει τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία που εκθέτουν σύγχρονες εμπειρίες "Βιομηχανικών Συνοικιών" μέσα και έξω από την Ιταλία. Ενώ παρουσιάζεται ως ένα ελκυστικό και συνεκτικό μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης από την άλλη η ευρύτερη πολιτική αναφορά του παραμένει αβέβαιη, όπως υποστηρίζουν διάφοροι συγγραφείς (A Amin, K. Robins, 1992)[40], εξαιτίας της σχετικής του εξάρτησης από ένα συγκεκριμένο και ιδιαίτερο κοινωνικοιστορικό πλαίσιο.
Όμως σημαντικά ευρήματα ερευνών που διεξήχθησαν τις δεκαετίες του '80 και '90 και τα οποία παρατείθενται στο επόμενο κεφάλαιο δίνουν μια νέα διάσταση στην έννοια της "Βιομ. Συνοικίας".

3.2. Ιστορικά ευρήματα ερευνών του φαινομένου της "Βιομηχανικής Συνοικίας".

Α. Μια πρώτη σημαντική κατηγορία ιστορικών ευρημάτων αφορά το μεγάλο εύρος της κλαδικής και γεωγραφικής κλίμακας στην οποία βρέθηκαν "Βιομηχανικές Συνοικίες" σε περιοχές αναπτυγμένων χαρών έξω από την περιοχή της Τρίτης Ιταλίας.
Με βάση τις έρευνες εμφανίζονται "Βιομηχανικές Συνοικίες" σε περιοχές όπως στο Baden - Wurttemberg στη Γερμανία, στη West Jutland στη Δανία, στο Νοτιο-Δυτικό Flanders στο Βέλγιο, Fuenlabrada, Castellon, Mondragon, Valles Oriental στην Ισπανία, Montreal και Bois Francs στον Καναδά, Sillicon Valley και Route 128 στις Η.Π.Α. κ.λ.π.
Όπως και στην περιοχή της Τρίτης Ιταλίας, πολλές από αυτές εξειδικεύονται στην ελαφρά, εντάσεως εργασίας, παραδοσιακή βιομηχανία (ρούχα, υφάσματα, έπιπλα, υποδήματα κ.λ.π.) αλλά επίσης και ένας σημαντικός αριθμός έχει βρεθεί σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας και εντάσεως κεφαλαίου (μεταλλουργία, εργαλειομηχανές, κεραμικά, πλαστικά, βιομηχανική αυτοματοποίηση, μικροηλεκτρονική κ.λ.π.).
Οι νέες αυτές "Βιομηχανικές Συνοικίες" προσφέρουν μια ποικιλία σχετικά με την κοινωνική σύνθεση, την εσωτερική οργάνωση και την οικονομική ευημερία τους.
Μερικές από αυτές αποτελούν παγκόσμια κέντρα τεχνολογικών καινοτομιών με δεσπόζουσα εξαγωγική θέση καθώς άλλες προσπαθούν ακόμη να θεμελιώσουν την θέση τους στις εγχώριες και διεθνείς αγορές, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις κυριαρχούν σε ορισμένες ενώ οι μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις κυριαρχούν σε άλλες.
Σε κάποιες η συνεργασία ανάμεσα στους παράγοντες της τοπικής οικονομίας έχει επισημοποιηθεί μέσω μιας ποικιλίας συλλογικών θεσμών καθώς άλλες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συνεργασία των διαφόρων ομάδων συμφερόντων.
Για παράδειγμα, στην περιοχή Baden Wurttemberg της Γερμανίας ο υψηλός βαθμός θεσμοποίησης της συνεργασίας μπορεί να συγκριθεί με αυτόν της Emilia Romagna στην Τρίτη Ιταλία, ενώ στην περιοχή West Jutland της Δανίας ο P.H. Kristensen[27] διαπιστώνει την απουσία συνειδητών τοπικών πολιτικών δράσεων προς την κατεύθυνση της μεγαλύτερης ανάπτυξης των διεπιχειρησιακών δικτύων και των αντίστοιχων υποστηρικτικών τους θεσμών (οργανισμοί παροχής συλλογικών υπηρεσιών-συμβουλών).
Επίσης και στις αντίστοιχες περιοχές της Ισπανίας, ο L. Benton[28] διαπιστώνει μικρό βαθμό ανάπτυξης της συνεργασίας στο ενδοεπιχειρησιακό (εργασιακές σχέσεις), διαεπιχειρησιακό και τοπικό-πολιτικό επίπεδο (κυβερνητικές αρχές, εργατικά συνδικάτα, εργοδοτικές ενώσεις). Όμως και μεταξύ των "Βιομηχανικών Συνοικιών" της Ισπανίας διαπιστώνεται υψηλός βαθμός διαφοροποίησης στην ανάπτυξη της συνεργασίας και ειδικότερα ανάμεσα στην αστική περιφέρεια της Βαρκελώνης (Valles Oriental) και της Μαδρίτης (Fuenlabrada) με την τελευταία να βρίσκεται σε πιο δυσχερή θέση ως προς το βαθμό ανάπτυξης της συνεργασίας.

Σε μερικές επίσης "Βιομηχανικές Συνοικίες" τα επίπεδα μισθών και οι συνθήκες εργασίας κινούνται σε ικανοποιητικά επίπεδα (άνω των εθνικών μέσων όρων) ενώ σε άλλες διαπιστώνεται έξαρση της άτυπης οικονομίας και της υπερεκμετάλλευση της εργασίας.
Συγγραφείς όπως οι S. Brusco και M. Pezzini[29] αναφερόμενοι στους μισθούς των εργαζομένων στις "Βιομ. Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας υποστηρίζουν πως βρίσκονται πάνω από τα συμφωνημένα εθνικά επίπεδα (εθνικές συλλογικές διαπραγματεύσεις) ή ότι μπορούν να συγκριθούν με τους μισθούς των εργαζομένων στις μεγάλες επιχειρήσεις στο βορρά της Ιταλίας, ενώ ο C.Trigilia[26] επισημαίνει τον υψηλό βαθμό κοινωνικής κινητικότητας και αυτονομίας των εργαζομένων στις περιοχές αυτές σε σύγκριση με αυτούς των μεγάλων φορντικών βιομηχανικών μονάδων καθώς επίσης και την ύπαρξη υψηλής ποιότητας στο οικιστικό τους περιβάλλον. Αντίθετα, συγγραφείς όπως ο L. Benton[28] διαπιστώνει στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" της αστικής περιφέρειας της Μαδρίτης την ύπαρξη χαμηλά αμειβόμενης εργασίας, άτυπων μορφών απασχόλησης και υποβαθμισμένων οικιστικών συνθηκών.
Κοινή εκτίμηση στους παραπάνω συγγραφείς είναι ότι οι όποιες διαφοροποιήσεις εμφανίζονται αναφορικά με τη θέση και τις ευρύτερες συνθήκες των εργαζομένων μεταξύ των περιοχών αυτών, οφείλονται στο βαθμό ανάπτυξης των εργατικών συνδικάτων και της αυτονομίας των πολιτικών τοπικών αρχών έναντι του κεντρικού κράτους.
Καταλήγοντας ως προς τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται μεταξύ των διαφορετικών εμπειριών, ο J. Zeitlin[37] επισημαίνει ότι παρόλο που οι πιο οικονομικά

ευημερούσες "Βιομηχανικές Συνοικίες" διακρίνονται για τους υψηλότερους εργατικούς μισθούς, τον υψηλότερο βαθμό σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων και το μεγαλύτερο βαθμό θεσμοποίησης της συνεργασίας στις διαεπιχειρησιακές και εργασιακές σχέσεις, κανένα οργανωτικό μοντέλο δεν φαίνεται να επικρατεί πλήρως ως μοναδικό ή κυρίαρχο τις δεκαετίες του '80 και '90.

Στην ανασκόπηση των αποτελεσμάτων μιάς σειράς ερευνών των ιστορικά παραδείγματα των αναπτυγμένων χωρών από τους συγγραφείς (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30], αναδύονται αρκετά από τα στοιχεία της διαφοροποίησης της δομής μεταξύ των "βιομηχανικών Συνοικιών" των αναπτυγμένων χωρών, ιδιαίτερα στη θεσμική υποστηρικτική τους υποδομή και ειδικότερα στο ρόλο ιδρυμάτων και οργανισμών που δραστηριοπούνται στους τομείς της πίστωσης, της εκπαίδευσης και των "πραγματικών υπηρεσιών" καθώς και στο ρόλο των εργατικών και εργοδοτικών ενώσεων.
Ο ρόλος των παραπάνω θεσμών εξετάζεται στο πλαίσιο τεσσάρων Ευρωπαϊκών περιφερειών όπου οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" έχουν κάνει έντονη την εμφάνιση τους, στην "Τρίτη Ιταλία", στη Baden-Wurttemberg στην Νότια Γερμανία, στη Δυτική Γιουτλάντη στην Δανία και το Νοτιο-Δυτικό Flanders στο Βέλγιο. Οι βιομηχανικοί τομείς που αντιπροσωπεύονται στις παραπάνω περιοχές είναι υφάσματα, παπούτσια, έπιπλα και μηχανολογικός εξοπλισμός στην Τρίτη Ιταλία, ενδύματα και έπιπλα στην Δυτική Γιουτλάντη, τα μέταλλα και ο μηχανολογικός εξοπλισμός στη Baden Wurttemberg και υφάσματα, ξυλεία, έπιπλα, μεταλλικά-μηχανολογικά προϊόντα στο Νότιο-Δυτικό Flanders.
Όλες οι παραπάνω περιφέρειες παρά το γεγονός ότι παρουσιάζουν ειδίκευση κυρίως στις παραδοσιακές βιομηχανίες, που είναι συμβατές από τεχνολογικής άποψης με την μικρής κλίμακας τοπική βιομηχανική επιχείρηση, ανταγωνίζονται επιτυχώς στις διεθνείς αγορές.
Μάλιστα κοινό στοιχείο των παραπάνω περιπτώσεων είναι ότι η υψηλή ανταγωνιστική επίδοση των μικρών επιχειρήσεων δε συνδυάστηκε με μορφές υπερεκμετάλευσης της εργασίας, αντιθέτως με μια ευνοϊκή ανάπτυξη της εργατικής δύναμης.
Είναι το είδος αυτού του συνδυασμού μεταξύ της ανταγωνιστικότητας και των συνθηκών και όρων εργασίας που έχει αποδοθεί από τους συγγραφείς W.Sengenberger & F.Pyke[31], ως η επιλογή του "ψηλού δρόμου" προς την ανταγωνιστικότητα, δηλαδή την επιλογή των επιχειρήσεων να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα μέσω της καινοτομίας, της ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, τη διαφοροποίηση των προϊόντων. Αντίθετα η επιλογή του "χαμηλού δρόμου" αποδίδει τις στρατηγικές που επικεντρώνουν στην επίτευξη χαμηλής τιμής και συναρτώνται με χαμηλά ημερομίσθια, υπερεκμετάλευση της εργασίας και απαράδεκτα εργατικά πρότυπα.
Προς την επιλογή του "υψηλού δρόμου" προς την ανταγωνιστικότητα, θεωρείται ότι έχουν συμβάλει τοπικοί οργανισμοί οι οποίοι συνιστούν δίκτυα παροχής υπηρεσιών μέσω των οποίων κοινωνικοποιείται ο κίνδυνος και το κόστος που πρέπει να αναληφθεί από τις μικρές επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να ρίξουν βάρος στην ποιότητα, την ανάπτυξη των τεχνολογιών και καινοτομιών και την αναζήτηση ή "δημιουργία" νέων αγορών μέσω της διαφοροποίησης στην παραγωγή τους.
Αυτό το οποίο έχει τονιστεί ως το σημαντικότερο επίτευγμα των ιδρυμάτων και οργανισμών αυτών είναι η προώθηση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων των περιοχών που προαναφέρθηκαν, μέσα από την θεσμοποίηση της συνεργασίας, την ενίσχυση της κάθετης και οριζόντιας ολοκλήρωσης των τοπικών βιομηχανικών δομών.
Το αποτέλεσμα αυτό της λειτουργίας των οργανισμών αυτών είναι και το στοιχείο που αποτελεί την ειδοποιό τους διαφορά σε σχέση με άλλους ιδιωτικούς οργανισμούς παροχής ανάλογων υπηρεσιών οι οποίοι διακρίνονται όμως, ως προς την οργάνωση και λειτουργία τους, από τα τυπικά χαρακτηριστικά μιας κερδοσκοπικής επιχείρησης παροχής υπηρεσιών.
Οι κατηγορίες υπηρεσιών που παρέχονται ταξινομούνται στις κατηγορίες της πίστωσης, της εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού και στην παροχή "πραγματικών υπηρεσιών".
α. Παροχή πίστωσης: Ένας απο τα πιό κρίσιμους παράγοντες για το στήσιμο των μικρών επιχειρήσεων, τη συνέχιση της λειτουργίας και τον προσανατολισμό της στην καινοτομική δραστηριότητα υπήρξε η πρόσβαση στην πίστωση.
Στις προαναφερόμενες "Βιομηχανικές Συνοικίες" το αίτημα της πίστωσης απαντήθηκε με τη λειτουργία τοπικών τραπεζών ή άλλων πιστωτικών οργανισμών. Με τον όρο τοπικές τράπεζες νοούνται πιστωτικοί οργανισμοί οι οποίοι προκύψαν μέσα από τις τοπικές

συνθήκες (αποταμιεύσεις τοπικής κοινωνίας, εισφορές επιχειρήσεων-μελών) και οι οποίες αν και δεν είναι απομονωμένες από τις εθνικές ή τις διεθνείς αγορές κεφαλαίου, η δραστηριότητα τους δεν ρυθμίζεται από διεθνείς ή εθνικές στρατηγικές αλλά από τις τοπικές και περιφερειακές εξελίξεις και η οποία διακρίνεται από βαθειά ανάμειξη στην τοπική οικονομική ζωή.
Τα στοιχεία που συνιστούν τη βάση πάνω στην οποία λειτουργούν οι τοπικοί πιστωτικοί οργανισμοί, είναι η άμεση αντίληψη τους για τα προτεινόμενα προς παροχή πίστωσης επενδυτικά έργα, των τοπικών συνθηκών του κλάδου, τη φερεγγυότητα του επενδυτικού φορέα και ένα πλέγμα σχέσεων εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας, δηλαδή στοιχεία τα οποία συναρτώνται από τη στενή ανάμειξη των οργανισμών αυτών με την οικονομική τοπική ζωή. Βέβαια έχει τονιστεί ότι κάποιες φορές η στενή εμπλοκή τους με την τοπική οικονομία έχει προκαλέσει φαινόμενα υπερδανεισμού.
Η βασική συνεισφορά των πιστωτικών αυτών οργανισμών στην ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων, δεν εντοπίζεται στην παροχή πίστωσης με χαμηλότερο κόστος (επιτόκια) σε σχέση με αυτό των υπόλοιπων εμπορικών τραπεζών, αλλά η παροχή της απαιτούμενης ποσότητας δανείου και με άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες της επιχείρησης.
Όμως και για την ευρύτερη τοπική οικονομία ένα σημαντικό πλεονέκτημα από τη λειτουργία των οργανισμών αυτών, προκύπτει από τη διατήρηση των πολλαπλασιατικών ωφελειών από την αύξηση της απασχόλησης, του εισοδήματος και της επένδυσης στα πλαίσια της τοπικής οικονομίας.

Ενδεικτικά, στη περιφέρεια της "Τρίτης Ιταλίας", ένας σημαντικός πιστωτικός οργανισμός που αξίζει να αναφερθεί είναι ένας συνεταιρισμός εγγυήσεων δανείων (COFIM) στην Modena της περιφέρειας της Emilia - Romagna, ο οποίος παρέχει αμοιβαίες πιστωτικές εγγυήσεις στις τοπικές τράπεζες για τα δάνεια των μελών του. Ο σχηματισμός του κεφαλαίου εγγύησης δανείων σχηματίζεται από τις συνδρομές των εταιριών-μελών και από επιχορηγήσεις των τοπικών και κρατικών αρχών. Οι αιτήσεις των εταιριών-μελών, υποβάλονται στις τοπικές εμπορικές τράπεζες αλλά και στο συμβούλιο του συνεταιρισμού, το οποίο αποτελείται από τοπικούς επιχειρηματίες και ένα μικρό εξειδικευμένο προσωπικό, εξετάζονται από εξειδικευμένες υποεπιτροπές και στην περίπτωση που η αίτηση γίνεται δεκτή, στέλνεται στην τοπική εμπορική τράπεζα μερική εγγύηση, για το 50% και πάνω του δανείου (R. Murray, 1991)[32].
Επίσης η περιφέρεια της Baden - Wurttemberg διακρίνεται για την ύπαρξη ενός ισχυρού τοπικού τραπεζικού συστήματος το οποίο μέχρι σήμερα φαίνεται να ανταγωνίζεται σθεναρά ακόμη και τις διεθνείς τράπεζες της Φρανκφούρτης, οι οποίες δεν έχουν καταφέρει να ελέγξουν σημαντικό μερίδιο της τοπικής αγοράς (H.Schmitz, 1992)[33]. Τα πιστωτικά ιδρύματα που έχουν αναπτυχθεί διακρίνονται σε αυτά που λειτουργούν ως εμπορικές τράπεζες, όπου μεγάλης σημασίας αποτελούν οι δημοτικές τράπεζες (Sparkassen) και οι συνεργατικές τράπεζες (Kreditgenossenschaften ή Volks ή Raiffeisen-banken) και σε αυτά που λειτουργούν ως κυβερνητικοί ή αυτοβοηθούμενοι πιστωτικοί οργανισμοί, οι οποίοι εξειδικεύονται στην παροχή πίστωσης ειδικά για καινοτομικά έργα ενθαρύνοντας έτσι την καινοτομία στην τοπική βιομηχανία.
Στις περιπτώσεις που οι εμπορικές τράπεζες βρίσκουν ότι τα δάνεια για τεχνικές καινοτομίες είναι επικίνδυνα, οι παραγωγοί απευθύνονται στην Burgschaftsbank της Baden - Wurttemberg, μιά τράπεζα η οποία στήθηκε βασικά από το εμπορικό και το βιομηχανικό επιμελητήριο, προκειμένου την παροχή πιστωτικών εγγυήσεων οι οποίες μπορεί να είναι διαθέσιμες μέχρι και το 80% ενός δανείου. Ίδια περίπτωση περίπου αποτελεί και ένα άλλο αυτοβοηθούμενο πιστωτικό ίδρυμα, το Mittelstandische Beteiligungsgesellschaft, το οποίο δημιουργεί διαθέσιμο κεφάλαιο της τάξης των 300.000 Μάρκων, το οποίο παρέχεται όταν υπάρχει τουλάχιστον 25% της συνολικής επένδυσης ιδία συμμετοχή του επιχειρηματία.
Τέλος, υπάρχει το Landeskreditbank (LKB), ένα δημόσιο πιστωτικό ίδρυμα το οποίο παρέχει οικονομική υποστήριξη για επιχειρηματιές οι οποίοι: αναπτύσσουν νέα προϊόντα ή διαδικασίες, εφαρμόζουν νέες τεχνικές στην παραγωγή και ιδρύουν επιχειρήσεις υψηλής έντασεως τεχνολογίας.
Συνεπώς στην περιφέρεια της Baden - Wurttemberg, η μικρής κλίμακας βιομηχανία έχει πρόσβαση σε μια ευρύα κλίμακα πιστωτικών ιδρυμάτων από αυτοβοηθούμενους οργανισμούς, τοπικές εμπορικές τράπεζες και την περιφερειακή κυβέρνηση.
Επίσης και στις περιφέρειες της West Jutland και South-West Flanders διαπιστώνεται η

ύπαρξη μικρών τοπικών τραπεζών, οι οποίες όμως δε συνιστούν στην ίδια έκταση, το πυκνό συνεκτικό και εξειδικευμένο δίκτυο πιστωτικών οργανισμών που παρατηρήθηκε στις δύο προαναφερόμενες περιοχές, βέβαια ο ρόλος τους υπήρξε σημαντικός όπως για παράδειγμα στο βιομηχανικό σύμπλεγμα του κλάδου επίπλων στην περιοχή Salling της Δυτικής Γιουτλάντης (P.H.Kristensen, 1992)[27].

β. Εκπαίδευση: Το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού, αποτέλεσε ένα κρίσιμο στοιχείο στην υιοθέτηση από τις επιχειρήσεις των βιομηχανικών συνοικιών, της ανταγωνιστικής στρατηγικής του "υψηλού δρόμου", την έμφαση δηλαδή στην καινοτομία, τη διαφοροποίηση και την εξειδίκευση. Η διαδικασίες μέσω των οποίων έχουν παρασχεθεί υπηρεσίες εκπαίδευσης στις περιοχές αυτές καθώς και το περιεχόμενο αυτό καθ' αυτό της εκπαιδευτικής πολιτικής έχει έντονα καινοτομικά χαρακτηριστικά.
Και στις τέσσερις παραπάνω περιφέρειες εφαρμόζεται μια εκπαιδευτική πολιτική η οποία στοχεύει στους εργάτες αλλά και στους επιχειρηματίες, με την ενεργή ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα (π.χ. σωματεία και επιμελητήρια) στην ρύθμιση και συγχρηματοδότηση της. Το γεγονός αυτό, δηλαδή το ότι οι τοπικές ιδιωτικές εταιρείες παίζουν έναν ιδιαίτερα σπουδαίο ρόλο στο σχεδιασμό του περιεχομένου, στην εφαρμογή και στον έλεγχο-παρακολούθηση της εκπαίδευσης, έχει ως αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται μια στενή σχέση ανάμεσα στο τι διδάσκεται και στο τι η τοπική βιομηχανία χρειάζεται.
Βασικά στοιχεία δηλαδή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι το ότι είναι πολύ πρακτικά προσανατολισμένα και προσαρμοσμένα στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας.
Μάλιστα ο τοπικός αυτός προσανατολισμό τους δε σημαίνει ότι αυτά δεν ολοκληρώνονται με ευρύτερες περιφερειακές υποδομές, αφού σε αρκετές περιπτώσεις οι τοπικοί εκπαιδευτικοί οργανισμοί αναπτύσουν δίκτυα συνεργασίας με εκπαιδευτικούς οργανισμούς που δεν έχουν στενό τοπικό προσανατολισμό όπως τα περιφερειακά Παν/μια.

Στη περιφέρεια της "Τρίτης Ιταλίας", παρατηρείται η ύπαρξη οργανισμών με αξιόλογη ανάπτυξη δραστηριότητα στον τομέα της παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης και οι οποίοι αποτελούν είτε μέρος του δημοσίου τομέα (Δήμοι, Παν/μια) ή του ιδιωτικού τομέα (ενώσεις βιοτεχνών, επαγγελματικά σωματεία κ.τ.λ.). Μάλιστα τα προγράμματα τους δεν αφορούν μόνο την κατάρτιση και εξειδίκευση των εργαζομένων της τοπικής βιομηχανίας αλλά στοχεύουν επίσης και στη δημιουργία νέων επιχειρηματιών.
Ενδεικτική είναι η περίπτωση των τεχνικών σχολών της Μπολόνιας που συμβάλλαν σημαντικά στην ανάπτυξη της ευέλικτης εξειδίκευσης στην βιομηχανία μηχανών της Emiglia - Romagna. Οι τεχνικές αυτές σχολές επικέντρωσαν στη μεταφορά και διάχυση της τεχνολογικής γνώσης πάνω στον τομέα των μηχανών και συγκροτήθηκαν με τη συνεργασία του Δήμου, του Παν/μίου και των τεχνιτών της περιοχής (V. Capecchi, 1992)[34].
Επίσης στη περιοχή της West Jutland, έχει τονιστεί ιδιαίτερα ο ρόλος που διαδραμάτισαν τα περιφερειακά εκπαιδευτικά σχολεία στην ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανίας και ειδικότερα οι τεχνικές σχολές στις βιομηχανικές περιοχές Herning και Skive, ειδικευμένες στο πλέξιμο ρούχων και στα έπιπλα αντίστοιχα (P.H.Kristensen, 1992)[27].
Στη περιφέρεια της South-West Flanders μεγάλη έμφαση έχει δωθεί στην επαγγελματική εκπαίδευση, σε αντίθεση με την ακαδημαϊκή εκπαίδευση, μέσα από τη λειτουργία ενός εκπαιδευτικού οργανισμού του Vormingsinstituut voor KMO (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30]. Το διακριτικό στοιχείο του εκαπιδευτικού αυτού οργανισμού απέναντι στις παραδοσιακές επαγγελματικές σχολές είναι ότι παρέχει μόνιμη εκπαίδευση καλύπτοντας όλο το φάσμα της δυνατής εκπαίδευσης για την άσκηση ενός επαγγέλματος, από την αρχική πρακτική τεχνική κατάρτιση που απαιτείται να έχει ένας νέος εργαζόμενος έως και την τεχνική και διευθυντική κατάρτιση που απαιτείται για τους νέους και τους ήδη υπάρχοντες επιχειρηματιές.
Επίσης, ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό του Vormingsinstituut είναι ότι είναι πολύ κοντά στην τοπική βιομηχανική κοινότητα, γεγονός που εκδηλώνεται με δύο τρόπους:
Ο πρώτος αφορά την προσαρμογή των εκπαιδευτικών του προγραμμάτων στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας αφού το περιεχόμενο του προγράμματος συνήθως αποφασίζεται σε στενή συνεργασία με τους τοπικούς επιχειρηματίες μερικοί από τους οποίους συμμετέχουν και στη διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως δάσκαλοι.

Ο δεύτερος αφορά τη συμμετοχή παραγόντων της τοπικής οικονομικής ζωής τόσο στη χρηματοδότηση του η οποία αγγίζει το 50% όσο και στη διοίκηση του, αφού η τοπική βιομηχανία εκπροσωπείται στο συμβούλιο των διευθυντών του ιδρύματος.

Στη περιφέρεια της Baden -Wuttemberg διαπιστώνεται μια μακρά παράδοση στην παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης προσαρμοσμένης στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας, όπου έχει αναπτυχθεί ένα πλήθος από εκπαιδευτικούς οργανισμούς οι οποίοι εξειδικεύονται σε διάφορα πεδία της εκπαιδευτικής διαδικασίας (H. Schmitz, 1992)[33].
Από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο Fachhochschulen (πολυτεχνείο) στο οποίο παρέχεται υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης σε αυτούς που στοχεύουν για καρριέρα ως μηχανικοί ή διευθυντές στις τοπικές βιομηχανίες καθώς και στα επαγγελματικά εκπαιδευτικά κολλέγια (Berufsschulen) όπου παρέχεται εκπαίδευση σε μαθητευόμενους ή εργαζόμενους στην τοπική βιομηχανία.
Στους πιό πάνω εκπαιδευτικούς οργανισμούς, ο ιδιωτικός τομέας διαδραματίζει έναν σημαντικό ρόλο στην χρηματοδότηση και οργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσω της συμμετοχής εκπροσώπων των βιομηχανικών και εμπορικών επιμελητηρίων στο σχεδιασμό, την επίβλεψη των σεμιναρίων και στην εξέταση των μαθητευόμενων.
Επίσης προκειμένου να απαντηθούν οι ανάγκες παρακολούθησης από τους εργαζομένους και επιχειρηματίες των τεχνολογικών και οικονομικών εξελίξεων, έχει αναπτυχθεί ένα ευέλικτο σύστημα κατάρτισης, μέσα από τις πρωτοβουλίες των ίδιων επαγγελματικών και βιομηχανικών σωματείων καθώς επίσης και από τα βιομηχανικά και τεχνικά επιμελητήρια.
Η λειτουργία του συστήματος αυτού, υλοποιείται μέσω μιας σειράς ινστιτούτων κατάρτισης, τα οποία οργανώνουν σεμινάρια και μαθήματα για επανεκπαίδευση και αναβάθμιση της τεχνογνωσίας. Μάλιστα μερικά από αυτά τα σεμινάρια είναι συνδιασμένα με εξετάσεις και η απονομή πιστοποιητικών τα οποία δίνουν επίσημη αναγνώριση στην γνώση των τεχνικών και διευθυντικών ικανοτήτων.

γ. Η παροχή "πραγματικών υπηρεσιών": Εκτός από τα μέτρα υποστήριξης της μικρής βιομηχανίας στους τομείς της πίστωσης και της εκπαίδευσης, εμφανίζεται ένας ακόμη τομέας μέτρων υποστήριξης, αυτός της παροχής "πραγματικών υπηρεσιών".
Ο ρόλος τους υπήρξε σημαντικός προκειμένου οι μικρές επιχειρήσεις των βιομηχανικών συνοικιών, να προσανατολίσουν την παραγωγική και επιχειρηματική δραστηριότητα τους προς τις εξειδικευμένες νησίδες της αγοράς όπου το κρίσιμο στοιχείο είναι η ποιότητα και δεν επικρατεί ο καταστροφικός ανταγωνισμός της χαμηλής τιμής στο προϊόν.
Από την μέχρι σήμερα εμπειρία, ένα κοινό συμπερασμα είναι ότι οι "πραγματικές υπηρεσίες", σπάνια παρασχέθηκαν από τον δημόσιο τομέα και μάλιστα το κεντρικό κράτος, αντιθέτως οι πιό επιτυχής παρεμβάσεις έγιναν από οργανισμούς του ιδιωτικού τομέα ή μέσα από συνεργασίες ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.
Όμως το εύρος των επιχειρηματικών αναγκών στις οποίες απαντούν οι "πραγματικές υπηρεσίες" καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές παρέχονται ποικίλει μεταξύ των τεσσάρων περιφερειών οι οποίες εξετάζονται.
Ειδικότερα, στη περιφέρεια της "Τρίτης Ιταλίας", οι "πραγματικές υπηρεσίες" που παρέχονται μπορούν καλύτερα να δωθούν με το παράδειγμα του CITER, ένα κέντρο υπηρεσιών που τοποθετείται στην περιοχή της Modena, δραστηριοποιείται στον τομέα των πλεκτών ρούχων και οι υπηρεσίες που παρέχει μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30].
Αρχικά στην έκδοση μιας εξαμηνιαίας περιοδικής αναφοράς στην αγορά του τομέα, με όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες στις εισαγωγές και εξαγωγές, στην παραγωγή, στην εξέλιξη της βιομηχανίας στις άλλες χώρες. Το δεύτερο έργο του είναι να ενημερώνει τους καλλιτέχνες σχετικά με τις τιμές και την φύση των νημάτων τα οποία είναι διαθέσιμα στην αγορά. Τρίτον, το CITER ενημερώνει τα μέλη του σχετικά με τον διαθέσιμο παραγωγικό εξοπλισμό, συντάσσοντας τεχνικές σημειώσεις γύρω από τις μηχανές παραγωγής που χρησιμοποιούνται στον τομέα. Επίσης ενημερώνει την τοπική επιχειρηματική κοινότητα σχετικά με τις τάσεις της μόδας, συλλέγει στοιχεία πάνω στην εξέλιξη των γούστων και καταναλωτικών αξιών, μέσα και από την επεξεργασία των στοιχείων που περιέχονται στους καταλόγους των ινστιτούτων μόδας από όλο τον κόσμο.
Δηλαδή το ουσιαστικό έργο του CITER είναι η συλλογή, ανάλυση και διάθεση όλων των πληρόφοριών οι οποίες είναι ουσιαστικές για την τοπική επιχειρηματική κοινότητα.

Η χρηματοδότηση του CITER αν και αρχικά έγινε από δημόσια κονδύλια κατά την ίδρυση του, τώρα βασίζεται απευθείας στις εταιρείες-μέλη του, είτε στις συνδρομές τους είτε στις πληρωμές τους για συγκεκριμένες υπηρεσίες.
Ενα άλλο σημαντικό περιφερειακό αναπτυξιακό κέντρο στην Emiglia-Romagna, είναι το EVERT στην Bolognia, το οποίο σύμφωνα με τον R. Murray[32] αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα θεσμού ανάπτυξης και εφαρμογής μιας μακροπρόθεσμης κλαδικής περιφερειακής στρατηγικής, δηλαδή μιας δραστηριότητας την οποία οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις δε θα μπορούσαν να αναλάβουν από μόνες τους λόγω της στενότητας πόρων, χρόνου και έλλειψης πληροφόρησης.
Ο θεσμός αυτός συνεργάζεται στενά με άλλα τομεακά κέντρα υπηρεσιών, όπως το κέντρο CITER που αναφέρθηκε πιό πάνω, αλλά επίσης και το CERCAL (παπούτσια), το QUASCO (βιομηχανία κτιρίων), και το CESMA (αγροτικός εξοπλισμός). Το ERVET διακρίνεται ουσιαστικά σε επι μέρους κέντρα υπηρεσιών τα οποία παρέχουν υπηρεσίες σε τομείς όπως SVEX (προβολή εξαγωγών), RESFOR (προώθηση υπεργολαβιών), CERMET (ποιοτική αναβάθμιση) και ASTER (τεχνολογική ανάπτυξη).
Αλλα παραδείγματα κέντρων "πραγματικών υπηρεσιών" περιλαμβάνουν το Centro Servizi (Pisa) το οποίο εξυπηρετεί τις βιομηχανίες υποδημάτων και δερματίνων προσφέροντας μια τράπεζα πληροφοριών πάνω στον εξοπλισμό, τις αγορές, τους πελάτες και άλλες πληροφορίες σχετικές με τον τομέα.

Στη περιφέρεια της Baden -Wuttemberg η παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών επικεντρώνει στη μεταφορά τεχνολογίας με χαρακτηριστικό παράδειγμα το κέντρο Steinbeis το οποίο λειτουργεί ως κέντρο το οποίο συμβουλεύει επιχειρηματίες και τους παρέχει εξειδικευμένη βοήθεια διαμέσου επιμέρους κέντρων τεχνολογικής μεταφοράς τα οποία βρίσκονται στην περιφέρεια (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30]. Τα βασικά χαρακτηριστικά του κέντρου αυτού είναι η αποκεντρωμένη δομή του αφού οι υπηρεσίες παρέχονται από περισσότερα από 100 κέντρα Steinbeis και η αυτοδυναμία-αυτοχρηματοδότηση του (το 95% των εσόδων του συνολικού προϋπολογισμού του προέρχεται από πώληση υπηρεσιών ενώ μια περιορισμένη επιδότηση λαμβάνεται από την Κυβέρνηση κυρίως για το άνοιγμα νέων κέντρων μεταφοράς τεχνολογίας και την αγορά του αρχικού εξοπλισμού).
Σημαντικό παράδειγμα επίσης κέντρου παροχής "πραγματικών υπηρεσιών" αποτελεί το Ιδρυμα Ξένου Εμπορίου το οποίο δημιουργήθηκε από κοινού από τα επιμελητήρια βιομηχανίας και εμπορίου και την περιφερειακή αυτοδιοίκηση και έχει ως κύριο σκοπό τη διευκόλυνση των εξαγωγών των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ένα ακόμη ενδιαφέρον παράδειγμα παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών είναι η ίδρυση ενός κέντρου ποιοτικού ελέγχου στην περιφέρεια Heuberg το οποίο ειδικεύεται στην παραγωγή μεταλλικών εργαλείων και μηχανικών μερών για διάφορες τοπικές βιομηχανίες και το οποίο προέκυψε από την κοινή δράση των μικρών εταιρειών μετάλλου και την τοπική αυτοδιοίκηση.
Στη περιφέρεια της South-West Flanders η παροχή "πραγματικών υπηρεσιών" είναι περιορισμένη, αφού εμφανίζεται ένα μόνο κέντρο ποιοτικού ελέγχου που δημιουργήθηκε από τοπικούς επιχειρηματίες και χρηματοδοτείται μέσα από τις συνδρομές μελών και από τα έσοδα που αποκτά από υπηρεσίες που παρέχονται στη βιομηχανία.
Το ίδιο περιορισμένη εμφανίζεται και στη περιφέρεια της West Jutland, με το πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα παροχής "πραγματικών υπηρεσιών" να αναφέρεται η ύπαρξη ενός τεχνολογικού οργανισμού στον τομέα του ρουχισμού στην περιφέρεια του Herning (P.H.Kristensen, 1992)[27], ο οποίος παρέχει συμβουλές στις τοπικές εταιρείες, υποστηρίζει τον πειραματισμό των νέων προϊόντων και διαδικασιών και παρέχει συμβουλές στις τοπικές σχολές ραπτικής σχετικά με σεμινάρια και εκπαιδευτικά προγράμματα. Το ίδρυμα αυτό που αποτελεί μη κερδοσκοπικό οργανισμό, στήθηκε, διευθύνεται και χρηματοδοτείται από τον ιδιωτικό βιομηχανικό οργανισμό του τομέα των ρούχων.

δ. Ο ρόλος εργατικών και εργοδοτικών ενώσεων: Η μέχρι σήμερα εμπειρία των "Βιομηχανικών Συνοικιών" στις χώρες της Ιταλίας, Γερμανίας, Δανίας και Βελγίου, δε δείχνει ότι η μικρή επιχείρηση στήριξε την ανταγωνιστική της στρατηγική στην επίτευξη χαμηλού κόστους παραγωγής και τιμής πώλησης των προϊόντων της, που θα μπορούσε να είναι το αποτέλεσμα της πρόσβασης της σε φθηνό εργατικό δυναμικό και χαμηλού βαθμού σωματειακής οργάνωσης.

Αντίθετα, η ανταγωνιστική στρατηγική που υιοθετήθηκε επικέντρωσε περισσότερο στην ποιότητα, την καινοτομία, την ευελιξία στην παραγωγή και την υψηλή διαφοροποίηση.
Η ανάπτυξη της στρατηγικής αυτής δε θα μπορούσε να γίνει παρα μόνο στη βάση της πρόσβασης σε εργατικό δυναμικό υψηλής κατάρτισης και ειδίκευσης.
Η ερμηνεία των λόγων επικράτησης της στρατηγικής αυτής δεν μπορεί να γίνει δίχως αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ταξικής σύγκρουσης που διαδραματίστηκε στις συγκεκριμένες αυτές περιοχές των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Αυτό το οποίο διαπιστώνεται στις περιοχές αυτές, είναι ο υψηλός βαθμός σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων γεγονός που απέτρεψε αρχικά την οργάνωση της παραγωγής στην βάση της φθηνής εργατικής δύναμης και κατα συνέπεια ενίσχυσε με έμμεσο τρόπο την πίεση προς τις επιχειρήσεις να καινοτομήσουν προκειμένου να ενδυναμώσουν την ανταγωνιστική τους θέση.
Βέβαια ενώ η διαπραγματευτική δύναμη των εργατικών συνδικάτων, σε κάποιες από τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" όπως αυτές της Baden -Wuttemberg και South-West Flanders ενισχύθηκε σημαντικά από την ύπαρξη χαμηλής ανεργίας και ειδικότερα των ειδικευμένων εργατών, σε κάποιες άλλες όπως αυτές της "Τρίτης Ιταλίας" ενισχύθηκε από την ισχυρή θέση των σοσιαλιστικών και κουμουνιστικών πολιτικών σχηματισμών στις τοπικές αρχές.
Όμως, εκτός από την πρόσβαση των επιχειρήσεων των παραγωγικών συμπλεγμάτων των παραπάνω περιοχών σε εργατικό δυναμικό υψηλής κατάρτισης και ειδίκευσης, η ευελιξία στην αγορά εργασίας αποτέλεσε έναν ακόμη κρίσιμο παράγοντα που επέτρεψε την αύξηση της προσαρμοστικότητας και κατ' επέκταση της ανταγωνιστικότητας τους.
Ιδιαίτερα στην περίπτωση της Τρίτης Ιταλίας, η ευελιξία στη χρήση της εργασίας (μερική απασχόληση, εργασία στο σπίτι κ.λ.π.), φαίνεται ευρέως διαδομένη .

Όμως στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι μορφές ευέλικτης απασχόλησης που υιοθετήθηκαν, κατά κανόνα δεν οδήγησαν σε υποβάθμιση των συνθηκών εργασίας όπως υπερεκμετάλευση γυναικείας εργασίας, χαμηλές αμοιβές, ανυπαρξία κοινωνικής ασφάλισης, γεγονός που οφείλεται τόσο στην ισχυρή διαπραγματευτική δύναμη των εργατικών συνδικάτων και στις επικρατούσες πολιτικές κουλτούρες και κόματα, καθώς και στον ενεργό ρόλο που διαδραμάτισε η τοπική αυτοδιοίκηση στην παροχή ενός υποστηρικτικού πλαισίου από κοινωνικές υπηρεσίες στις κατηγορίες αυτές των εργαζόμενων (C. Trigilia, 1992)[26].
Ενα ακόμη επίσης σημαντικό στοιχείο του χαρακτήρα της ταξικής διαπραγμάτευσης στις περιοχές αυτές, είναι το τοπικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή διαδραματίζεται.
Δηλαδή οι όροι και οι συνθήκες εργασίες που διαμορφώνονται στις βιομηχανικές συνοικίες και κυρίως της Τρίτης Ιταλίας και της Baden -Wuttemberg, είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων που γίνονται σε τοπικό και όχι σε εθνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα οι τοπικές συμφωνίες απασχόλησης οι οποίες αποτελούν συμβιβασμό των επιδιώξεων των εργατών και εργοδοτών, να είναι περισσότερο προσαρμοσμένες στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας και του τοπικού πληθυσμού των εργαζομένων.
Στα πλαίσια του τοπικού πεδίου στο οποίο διεξάγεται η διαπραγμάτευση, τα εργατικά συνδικάτα, εξειδικεύουν τα αιτήματα τους τα οποία δεν έχουν μόνο το χαρακτήρα της άμυνας-διαφύλαξης εργατικών κεκτημένων, αλλά πολλές φορές αποσκοπούν και διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στην προώθηση της ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανίας.
Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που δίνεται από το πιό ισχυρό σωματείο της περιφέρειας *Baden -Wuttemberg*, το IG Metall, το οποίο έχει συμβάλλει σημαντικά στην επιτάχυνση της καινοτομίας στην τοπική βιομηχανία με τα αιτήματα του για αυξημένη επένδυση στην εκπαίδευση των εργατών και ιδιαίτερα σε νέες δεξιότητες (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30].
Στην περίπτωση της Τρίτης Ιταλίας, στα ζητήματα της διαπραγμάτευσης μεταξύ εργατικών και εργοδοτικών ενώσεων, ιδιαίτερη σημασία έχει δωθεί από τον C. Trigillia[26] , στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και συγκεκριμένα στην πολιτική κουλτούρα της περιοχής (κυριαρχία κουμουνιστικού κόμματος, αυξημένος ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης κ.λ.π), η οποία επέτρεψε τη διαμόρφωση ειρηνικού κοινωνικού κλίματος στη διαπραγμάτευση.

Β. Μια δεύτερη κατηγορία ιστορικών ευρημάτων αφορά το μεγάλο εύρος της κλαδικής και γεωγραφικής κλίμακας στην οποία παραγωγικά συμπλέγματα όπως αυτά των "Βιομηχανικών Συνοικιών" βρέθηκαν σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Η συζήτηση για τη μικρής κλίμακα βιομηχανία και τα βιομηχανικά συμπλέγματα επιχειρήσεων μικρού μεγέθους στις αναπτυγμένες χώρες που είναι οργανωμένα στη βάση της τυπικής δομής των "βιομηχανικών συνοικιών", είχε ως συνέπεια την διεξαγωγή μιάς σειράς πρόσφατων ερευνών σε αναπτυσσόμενες χώρες της Λατ. Αμερικής, Ασίας και Αφρικής, προκειμένου να διερευνηθεί η ύπαρξη αντίστοιχων παραγωγικών συστημάτων.
Η ανασκόπηση των ερευνών αυτών (K. Nadvi & H. Schmitz, 1994)[35] και (H. Schmitz, 1995)[36] δείχνει ότι το φαινόμενο των τοπικών παραγωγικών συμπλεγμάτων που πλησιάζουν σε ομοιότητα με τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" των αναπτυγμένων χωρών, είναι διαδεδομένο σε μια ευρεία κλίμακα χωρών (Ινδία, Περού, Μεξικό, Βραζιλία, Αργεντινή, Κορέα, Πακιστάν, Κένυα, κ.λ.π.) και κλάδων (προϊόντα μετάλων, μηχανές, διαμάντια, υποδήματα, ηλεκτρονικά, υφάσματα κ.λ.π.).
Ως μια από τις πιο επιτυχημένες περιπτώσεις των τομεακών αυτών βιομηχανικών συμπλεγμάτων εμφανίζεται η βιομηχανία υποδημάτων στην περιφέρεια Sinos Valley της Βραζιλίας η οποία υλοποιεί πολλά από τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν τη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" των αναπτυγμένων χωρών, διακρίνεται για τον εξαγωγικό δυναμισμό και το πυκνό δίκτυο διαεπιχειρησιακών σχέσεων μεταξύ μικρομεσαίων επιχειρήσεων που καλύπτει όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της παραγωγής υποδημάτων.
Τα κύρια χαρακτηριστικά του συμπλέγματος αυτού είναι η γεωγραφική και τομεακή συγκέντρωση επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους, η κάθετη ολοκλήρωση του παραγωγικού συμπλέγματος με την ανάπτυξη υψηλού καταμερισμού εργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, η ύπαρξη οργανισμών δημόσιων ή αυτοβοηθούμενων που παρέχουν στήριξη στην επιχειρηματική δραστηριότητα και η κοινή κοινωνικο-πολιτιστική ταυτότητας που επιτρέπει την ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης και την ενδυνάμωση της συνεργασίας.
Στο κέντρο του παραγωγικού συμπλέγματος της περιοχής είναι οι βιοτεχνίες υποδημάτων, ενώ παράλληλα με αυτές δραστηριοποιείται και ένα μεγάλος αριθμός υπεργολάβων που παράγουν μέρη υποδημάτων, πολλοί από τους οποίους πραγματοποιούν την εργασία όχι σε βιοτεχνικές εγκαταστάσεις αλλά στο σπίτι. Επίσης μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που έχουν καταγραφεί στην περιοχή της Sinos Valley, δραστηριοποιούνται στην παραγωγή των εισροών που έχει ανάγκη η βιομηχανία υποδημάτων, δηλαδή κατεργασία δερμάτων, βυρσοδεψία, μηχανές παραγωγής υποδημάτων, ελαστικών - καουτσούκ κ.λ.π. Επίσης στον τομέα των υπηρεσιών δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις όπως εξαγωγικά πρακτορεία, μεταφορικές εταιρίες, τεχνικοοικονομικοί σύμβουλοι, ελεύθεροι σχεδιαστές υποδημάτων, εκδόσεις περιοδικών τεχνικού-εμπορικού χαρακτήρα σχετικά με τα υποδήματα κ.λ.π.

Αντίστοιχη περίπτωση είναι και η βιομηχανία υποδημάτων του Μεξικού η οποία συγκεντρώνεται σε δύο περιοχές, κάθε μία ειδικευμένη σε ένα ιδιαίτερο τμήμα της αγοράς, η πόλη Leon κυρίως στα ανδρικά και παιδικά υποδήματα και η πόλη Guadalahara στα γυναικεία υποδήματα. Όμως τα παραγωγικά αυτά συμπλέγματα του Μεξικού δε διακρίνονται για τον εξαγωγικό προσανατολισμό τους αλλά για τον υψηλό βαθμό ανάπτυξης των διαεπιχειρησιακών σχέσεων.
Επίσης σημαντικό κέντρο της Περουβιανής βιομηχανίας υποδημάτων, αποτελεί το δίκτυο περίπου 1.000 μικρών εταιρειών παραγωγής υποδημάτων (συμπεριλαμβάνονται βυρσοδεψεία και παραγωγοί υλικών), στην περιφέρεια του El Porvenir της πόλης Trujillo, το οποίο έχει αποτελέσει σημαντικό περιφερειακό εξαγωγικό κέντρο και έχει αποκτήσει ικανότητες ανάπτυξης και εφαρμογής νέων σχεδίων στα υποδήματα.
Τα παραδείγματα της Λατινικής Αμερικής από άλλους τομείς περιλαμβάνουν τη βιομηχανία μετάλλου και τη βιομηχανία εξοπλισμού της πόλης Rafaela στην Αργεντινή, τη βιομηχανία πλεκτών της Πετρούπολης και υφαντικής της Americana (και οι δύο στην Βραζιλία), την βιομηχανία κατασκευής επίπλων στην Τιχουάνα του Μεξικού.
Στην Ινδία, η βιομηχανία υφαντουργίας είναι μια άλλη ενδιαφέρουσα περίπτωση τομεακών βιομηχανικών συγκεντρώσεων επιχειρήσεων μικρού μεγέθους όπου το κύριο κέντρο για την παραγωγή βαμβακερών πλεκτών είναι η μικρή Νότια πόλη Tiruppur, για συνθετικά ενδύματα το Δελχί και η Βομβάη, ενώ η βιομηχανία μάλλινων πλεκτών και μηχανών υφαντουργίας είναι συγκεντρωμένη στην Λουντιάνα στο Punjab.

Όλα τα παραπάνω χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα αποτελούν επιτυχημένα παραδείγματα δικτύωσης της βιομηχανίας μικρής κλίμακας, δίχως αυτό να σημαίνει πως απουσιάζουν εντελώς οι μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες όμως συμβιώνουν ή μοιράζονται τοπικά πλεονεκτήματα με τις μικρές επιχειρήσεις ή ακόμη και ότι προχωρούν σε περιορισμένες συνδέσεις μεταξύ τους.
Αντιθέτως χωρικά παραγωγικά συμπλέγματα, στα οποία ηγετικό ρόλο έχουν οι μεγάλες επιχειρήσεις γύρω από τις οποίες συγκεντρώνονται οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αναφέρονται ενδεικτικά στην Νότια Κορέα, όπου ο τομέας αθλητικών υποδημάτων είναι τοποθετημένος κυρίως στο Pusan, τα αυτοκίνητα, ναυπηγεία και οι βαριές βιομηχανίες μηχανών στο Ulsan, ο τομέας των υφαντουργικών στην Daegu, ενώ οι τομείς υψηλής τεχνολογίας μικροηλεκτρονικών και ημιαγωγών συγκεντρώνονται στην μητροπολιτική περιφέρεια της Σεούλ.

Συνεπώς τα τομεακά και χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα μικρών επιχειρήσεων δεν είναι σπάνια αλλά ούτε και ασήμαντα αφού βρίσκονται σε μια μεγάλη ακτίνα αναπτυσσόμενων χωρών, εμφανίζονται σε ποικίλους βιομηχανικούς κλάδους και προσελκύουν την προσοχή δεδομένου ότι εμφανίζονται ως ιδιαίτερα ανταγωνιστικά στις δύο αγορές, την εσωτερική και εξωτερική και ανθεκτικά κατά τις παρατεινόμενες περιόδους υψηλής πληθωριστικής πίεσης και ραγδαίων διακυμάνσεων των τιμών συναλλάγματος οι οποίες πυροδοτούν την μακρο-οικονομική αβεβαιότητα (K. Nadvi & H. Schmitz, 1994)[35].
Βέβαια ο βαθμός οργάνωσης και η δομή των παραπάνω παραγωγικών συμπλεγμάτων κυρίως ως προς την ένταση και το είδος της κάθετης ολοκλήρωσης και της οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων και της ύπαρξης θεσμών υποστηρικτικών ποικίλει σε μεγάλο βαθμό, ώστε να μη μπορεί εύκολα να εξαχθεί μια κοινή δομή, στη βάση της οποία αυτά έχουν αναπτυχθεί.
Σε μερικές περιπτώσεις η εξειδίκευση και ο καταμερισμός εργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, βρισκόταν σε ένα αρχικό στάδιο εμπλέκοντας μικρή ανταλλαγή τεχνολογικής γνώσης και εστιάζοντας κυρίως στην ανταλλαγή εργαλείων, ιδεών και σχεδίων, ενώ σε άλλες όπως στα συμπλέγματα μικρών μονάδων υποδηματοποίίας και βαμβακερών πλεκτών στην Βραζιλία και την Ινδία αντίστοιχα (Sinos Valley και Agra, Tiruppur αντίστοιχα), χαρακτηρίζονταν από εκτεταμένη εξειδίκευση και κάθετους διαεπιχειρησιακούς δεσμούς.
Συγκεκριμένα στη Sinos Valley και στη Agra ένας αριθμός δραστηριοτήτων στην κατασκευή υποδημάτων που αναλήφθηκε από ειδικούς υπεργολάβους, διακρίνονται σε αυτές που απαιτούν χρήση εργασίας χαμηλής ειδίκευσης και σε αυτές που απαιτούν εξειδικευμένες ικανότητες και εξοπλισμό. Ειδικότερα η παραγωγή καλαποδιών, η δημιουργία νέων μοντέλων-προτύπων ήταν δραστηριότητες οι οποίες δίνονταν σε μικρές επιχειρήσεις που διέθεταν εξειδικευμένα μηχανήματα, ενώ οι εντάσεως εργασίας δραστηριότητες όπως η στοίχιση και η ύφανση των πανωδερμάτων ή η προετοιμασία των υποστρωμάτων ανατίθονταν σε μικρές εταιρείες και σε οικιακές μονάδες (γυναικεία και παιδική εργασία).
Η εκτεταμένη διαδικασία κάθετης υπεργολαβίας (υπεργολαβία εξειδίκευσης) αναφερόνταν ως ένα χαρακτηριστικό του συγκροτήματος ρούχων στην περιφέρεια της Lima Gamarra και ανάμεσα στις περίπου 4.000 εταιρείες οι οποίες αποτελούν το Περουβιανό Σωματείο μικρών βιομηχανιών ρούχων (APIC). Συγκεκριμένα οι εξαγωγικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι έχουν στηθεί από το APIC, ενθάρρυναν την ένταση της διαεπιχειρησιακής συνεργασίας και την εξειδίκευση του καταμερισμού εργασίας στην παραγωγή μεταξύ των διάφορων μονάδων, οδηγώντας έτσι στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης της τοπικής βιομηχανικής δομής στη βάση της συλλογικής αποτελεσματικότητας (π.χ. μερικές μονάδες εξειδικεύονται αποκλειστικά στη κυκλική ύφανση, άλλες στις χρωστικές ουσίες, άλλες στην κατασκευή τους ή την εκτύπωση τους).
Επίσης και στη βιομηχανία ύφανσης βαμβακερών στο Tiruppur της Ινδίας, εμφανίζεται εκτεταμένη εξειδίκευση στον διαεπιχειρησιακό καταμερισμό των διάφορων φάσεων επεξεργασίας (πλαστογραφία ρούχων, στίλβωμα, λεύκανση, τύπωμα, κατασκευή).

Σε αρκετά χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών, όπως τα πιό πάνω, τα διαεπιχειρησιακά δίκτυα κάθετης υπεργολαβίας υφαίνονται μεταξύ των μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων.

Βέβαια στα όρια των συμπλεγμάτων αυτών εμφανίζονται να λειτουργούν και μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις, οι οποίες όμως λειτουργούν αυτόνομα δηλαδή ακολουθούν πολιτικές κάθετης ολοκλήρωσης και δεν αναπτύσουν σχέσεις παραγωγικής συνεργασίας με τις μικρές επιχειρήσεις.
Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του συγκροτήματος υποδημάτων της Sinos Valley στο οποίο μικρές επιχειρήσεις υποδημάτων συνυπάρχουν με έναν αριθμό από μεγάλες, κάθετα ολοκληρωμένες, βιομηχανικές μονάδες υποδημάτων, δίχως όμως να αναπτύσσονται διασυνδέσεις μεταξύ τους.
Σε αντίθεση όμως με τα παραπάνω, στα ΝοτιοΚορεάτικα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα, τα υπεργολαβικά δίκτυα κάθετης ολοκλήρωσης αναπτυσσονται μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν και τον πρωταγωνιστικό ρόλο και μικρών επιχειρήσεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις των δικτύων αυτών, αυτό που υπαγορεύει την ανάπτυξη τους είναι ο στόχος μείωσης του κόστους παραγωγής και της αύξησης της παραγωγικής ικανότητας των μεγάλων εταιρειών με την ανάθεση υπεργολαβικού έργου εντάσεως εργασίας (υπεργολαβία ικανότητας) σε μικρές επιχειρήσεις, όπου επικρατούν λιγότερο αυστηρά εργατικά πρότυπα και χαμηλοί μισθοί, με αποτέλεσμα οι μικρές επιχειρήσεις που εξαρτώνται από τις μεγάλες, να κερδίζουν λίγα σε τεχνολογική ικανότητα και ειδίκευση. Αντιθέτως σε πολύ μικρό βαθμό, εμφανίζεται διαδομένος ο τύπος της υπεργολαβίας ειδίκευσης που δεν συγκροτείται σε ιεραρχικές σχέσεις στενής εξάρτησης αλλά σε τεχνολογική αμοιβαιότητα και διαμέσου των διαεπιχειρησιακών δικτύων συμβάλει στη διάχυση της τεχνολογίας και στις μικρές επιχειρήσεις.
Όμως υπεργολαβικά δίκτυα μεταξύ μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων, εμφανίζονται και σε βιομηχανικά συμπλέγματα όπου κυριαρχεί η μικρής κλίμακα βιομηχανία όπως αυτά της βιομηχανίας υφαντουργίας στην Agra (Ινδία) και στο Trujillo (Περού), τα οποία όμως εμπλέκουν την τεχνολογική συνεργασία μεταξύ των μικρών και των μεγάλων επιχειρήσεων προκειμένου να εξασφαλιστεί η ποιότητα στο τελικό προϊόν.

Ο οριζόντιος ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων των βιομηχανικών συμπλεγμάτων στις αναπτυσσόμενες χώρες, εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονος, γεγονός όμως που δεν απέτρεψε σε κάποιες περιπτώσεις την ανάπτυξη οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, με την πιό συνηθισμένη μορφή αυτή των συμβολαίων υπεργολαβίας ικανότητας σε περιόδους αυξημένης ζήτησης και παραγγελιών που δε μπορούσαν να εκτελεστούν από τη μεμονωμένη επιχείρηση.

Όμως συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων αναπτύσσεται και σε επίπεδο συλλογικής δράσης μέσω θεσμοποιημένων επιχειρηματικών ή τομεακών οργανισμών.
Σε αρκετά χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα στις αναπτυσσόμενες χώρες, (π.χ. Γκουανταλαχάρα και Λεόν στο Μεξικό, Trujillo, Gamarra και Tacora στο Περού, Sinos Valley στη Βραζιλία, Λουντιάνα στο Punjab), οι τομεακοί και επιχειρηματικοί οργανισμοί υπήρξαν ιδιαίτερα αποτελεσματικοί στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής βιομηχανίας με την παροχή στα μέλη τους υπηρεσιών ή με την άσκηση πίεσης στο κεντρικό κράτος εκ μέρους τους για την προώθηση των κοινών συμφερόντων τους (για *προνόμια, πληροφόρηση, για πολιτικές επιδότησης των τοπικών βιομηχανιών, για* χρηματοδότηση της έρευνας, για το στήσιμο εκπαιδευτικών και τεχνολογικών κέντρων).
Για παράδειγμα ο Μεξικανικός οργανισμός υποδηματοποιίας 'Camara del Calzado' παρέχει στα μέλη του οικονομικές συμβουλές, εμπορική βοήθεια, διοικητική εκπαίδευση, οργάνωση εμπορικών εκθέσεων και ασκεί πολιτική πίεση στη Κεντρική εξουσία. Επίσης ο οργανισμός έχει διαδραματήσει ενεργό ρόλο στη δημιουργία ενώσεων παροχής πίστωσης για αγορές εξοπλισμού, στη δημιουργία κέντρων που παρέχουν υπηρεσίες που επικεντρώνουν στη τεχνολογική έρευνα, στην εκπαίδευση, στον ποιοτικό έλεγχο και την τεχνική βοήθεια.
Επίσης στο συγκρότημα υποδηματοποιίας της πόλης Trujillo στο Περού, ο εθνικός οργανισμός των παραγωγών υποδημάτων (APEMEFAC), με 500 μέλη και περιφερειακά υποκαταστήματα παρέχει στα μέλη του πληροφόρηση πάνω στην βιομηχανία υποδηματοποιίας (π.χ. τάσεις της αγοράς, σχεδιασμό προϊόντων, προμηθευτές, διεθνείς εμπορικές πρακτικές) και έχει συμβάλλει ενεργά στο στήσιμο εξαγωγικών κοινοπραξιών μεταξύ περουβιανών κατασκευαστών υποδημάτων.

Όμοια και στον τομέα των ρούχων, ο οργανισμός Περουβιανών μικρομεσαίων κατασκευαστών ρούχων (APIC), οργανώνει εμπορικές εκθέσεις, ενθαρρύνει τη δημιουργία εξαγωγικών κοινοπραξιών και την ανανέωση του παραγωγικού εξοπλισμού, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση του ανταγωνιστικού προφίλ και του τεχνολογικού επιπέδου του παραγωγικού συμπλέγματος στις διεθνείς αγορές.
Στη Sinos Valley της Βραζιλίας, ο οργανισμός (FENAC) διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην ενδυνάμωση της ικανότητας της τοπικής βιομηχανίας και την ενίσχυση του εξαγωγικού του προσανατολισμού με τη διοργάνωση εμπορικών εκθέσεων, το στήσιμο τεχνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τεχνολογικών κέντρων για την βιομηχανία υποδημάτων.
Στη δημιουργία των παραπάνω κλαδικών και τομεακών οργανισμών, πρωτοστάτησε ο ιδιωτικός τομέας ενώ ο δημόσιος τομέας ιδίως στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο διαδραμάτισε μικρότερο ρόλο, γεγονός που αποδίδεται εν μέρη και στην έλλειψη πόρων και τις περιορισμένες χρηματοδοτικές δυνατότητες των τοπικών αρχών, στοιχείο που συναρτάται με το μικρό βαθμό αυτονομίας τους απέναντι στο κεντρικό κράτος.
Αντίθετα, αν και σε περιορισμένη έκταση, ο κεντρικός δημόσιος τομέας δηλαδή η κεντρική κυβέρνηση, έχει να επιδείξει σε μερικές περιπτώσεις ενεργή δράση για την ενίσχυση των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων. Ενδεικτικές είναι η περίπτωση της βιομηχανίας μάλλινων πλεκτών και μηχανών υφαντουργίας στην περιοχή Λουντιάνα στο Punjab (Ινδίες) όπου το κεντρικό κράτους, σε συνεργασία και με τις τοπικές αρχές της Punjab, προχώρησε στο στήσιμο και τη λειτουργία κέντρων έρευνας και τεχνολογίας, ποιοτικού ελέγχου και τεχνικής εκπαίδευσης και η περίπτωση της βιομηχανίας υποδημάτων στο Trujillo του Περού με τη δημιουργία κέντρου τεχνικών υπηρεσιών και κατάρτισης (PROINT).

Στα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών που παρουσίασαν αξιόλογη εξαγωγική δράση και που εκ των πραγμάτων δίνονταν μεγάλη προσοχή στη ποιότητα, οι σχέσεις παραγωγών και εμπόρων αναπτύχθηκαν σε ένα πλαίσιο στενής συνεργασίας ενισχύοντας την καινοτομία στο προϊόν και την τεχνολογική ανάπτυξη.
Οι έμποροι διαθέτοντας τη γνώση των ζητούμενων προδιαγραφών και των προτιμήσεων της μόδας στις διεθνείς αγορές συμμετείχαν ενεργά στην αξιολόγηση σχεδίων, την ανάπτυξη προϊόντων και στον έλεγχο της ποιότητας παραγωγής. Η συνεργασία μεταξύ παραγωγών και εμπόρων υπήρξε στενή και σταθερή, εμπλέκοντας ανταλλαγή γνώσης και πληροφοριών, μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που η βασική στόχευση για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων δεν επικεντρώνει στη χαμηλή τιμή αλλά στην υψηλή ποιότητα και τη διαφοροποίηση.
Επιτυχημένα παραδείγματα στενής συνεργασίας παραγωγών και εμπόρων, περιλαμβάνουν τα παραγωγικά συμπλέγματα υποδημάτων της Αγρας και της Sinos Valley, το Ινδονήσιο σύμπλεγμα επεξεργασίας και κατασκευής επίπλων, το συγκρότημα στιλβώματος διαμαντιών του Surat και μερικά βιομηχανικά συμπλέγματα στο Πακιστάν.

Επίσης στην ανάπτυξη των περισσότερων τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών, οι κοινωνικο-πολιτιστικοί παράγοντες διαδραμάτισαν θετικό ρόλο, αν και σε διαφορετική έκταση.
Οι κοινές κοινωνικο-πολιτιστικές ταυτότητες και θρησκευτικές καταβολές, η θέση της οικογένειας ως κεντρικού θεσμού της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, σε πολλές περιπτώσεις συνέβαλαν στην προαγωγή ήθους σκληρής δουλειάς, αποταμιεύσεων, επιχειρηματικότητας και στην ενίσχυση των σχέσεων εμπιστοσύνης και της συνεργατικής ενέργειας. Όμως και σε κάποιες άλλες περιπτώσεις οι κοινωνικο-πολιτιστικοί παράγοντες φαίνεται να έχουν διαδραματίσει αρνητικό ρόλο, όπως στο συγκρότημα υποδηματοποιίας της Άγρα, όπου οι ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των τοπικών παραγωγών και εμπόρων οφείλονταν στο ότι αυτοί ανήκαν σε διαφορετικές κοινωνικές κάστες.
Επίσης από τις διάφορες έρευνες προκύπτει ότι η σημασία του κοινωνικού περιβάλλοντος μπορεί να αποδυναμωθεί κάτω από συνθήκες ραγδαίας οικονομικής εξέλιξης, όπως στην εμπειρία της Sinos Valley όπου κατά τη διάρκεια της εξαγωγικής και ευρύτερης επιχειρηματικής έκρηξης, η άφιξη νέων μεταναστών περιόρισε τη σημασία της κοινής Γερμανικής εθνικότητας ως βάσης για τις διαεπιχειρησιακές σχέσεις εμπιστοσύνης, με συνέπεια αυτές να επανασχηματίζονται όχι στη βάση της κοινωνικο-πολιτιστικής ταυτότητας αλλά στη βάση των συνειδητών σχέσεων με τους προμηθευτές και υπεργολάβους (H. Schmitz, 1995)[36].

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των βιομηχανικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ότι τα πιό επιτυχημένα αυτά εμφανίζονται βασικά ως αστικά φαινόμενα, αναπτύσσονται δηλαδή γύρω από πόλεις, κυρίως μικρού ή μεσαίου μεγέθους. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν εμφανίζονται περιπτώσεις ανάπτυξης τους σε αγροτικές περιοχές ή μητροπολιτικά αστικά κέντρα, αλλά ότι τα πιό επιτυχημένα παραδείγματα με βάση το βαθμό ανάπτυξης, την ανταγωνιστικότητα στις διεθνείς αγορές και την ένταση της κλαδικής εξειδίκευσης τους, εμφανίζονται σε περιοχές όπου δεν είχαν ταυτιστεί μέχρι πρότινος με τα κέντρα χωροθέτησης των μεγάλων φορντικών βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Γ. Μια τρίτη κατηγορία ιστορικών ευρημάτων αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι "Βιομ. Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας απάντησαν στις προκλήσεις της δεκαετίας του 1980.
Κοινή εκτίμηση πολλών συγγραφέων είναι ότι οι συνθήκες που διαμορφώνονται τη δεκαετία του '80 και οι οποίες δημιουργούν μια σειρά από προκλήσεις για τη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" στην Ιταλία είναι οι εξής:

- Αυξανόμενος ανταγωνισμός στις διεθνείς αγορές από τις αναπτυγμένες και Νεοβιομηχανικές χώρες.
- Επιταχυνόμενη διάχυση των τεχνολογιών της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης (πληροφορική), οι οποίες συμβάλλουν στην μείωση του κόστους ευελιξίας και στις μεγάλες φορντικές επιχειρήσεις.
- Δυσμενές μακροοικονομικό περιβάλλον (υποχώρηση των μακροοικονομικών πολιτικών σε εθνικό επίπεδο με σοβαρές επιπτώσεις στα επιτόκια και την πίστωση, είσοδος της Ιταλίας στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα και τερματισμός της πολιτικής βαθμιαίας υποτίμησης του Ιταλικού νομίσματος κ.λ.π.).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες διαμορφώνονται νέες προκλήσεις στις οποίες οι διάφορες "Βιομηχανικές Συνοικίες" της Ιταλίας απάντησαν με διαφορετικό τρόπο.
Για παράδειγμα, ο J. Zeitlin[37] αναφέρει ότι οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" μεταλλουργίας της Modena και Bologna διατήρησαν ή αύξησαν την ανταγωνιστική τους ικανότητα και θέση στην αγορά ενώ οι αντίστοιχες στη βιομηχανία υφασμάτων στο Prato και Capri αντιμετώπισαν περισσότερες δυσκολίες προσαρμογής στις νέες συνθήκες.
Οι νέες συνθήκες ουσιαστικά προκαλέσαν πίεση προς δύο βασικές κατευθύνσεις:
Στον τομέα της παραγωγής, η αυξανόμενη ανάγκη για ευελιξία, επιβάλει μεγαλύτερη έμφαση στην καινοτομία τόσο στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας όσο και στην χρησιμοποιούμενη τεχνολογία, με την αύξηση της χρήσης νέων τεχνολογιών που στηρίζονται στη μικροηλεκτρονική και την πληροφορική.
Μια αντίφαση που διαπιστώνει στο σημείο αυτό ο C. Trigilia[24] είναι το γεγονός ότι ενώ η διάχυση της "μηχανικής εμπειρίας" στις περιοχές των μικρών επιχειρήσεων της Τρίτης Ιταλίας είχε στρώσει το δρόμο για σοβαρές καινοτομίες στην παραγωγική διαδικασία, η εισαγωγή και αφομοίωση των νέων τεχνολογιών παραγωγής που στηρίζονται στην μικρο-ηλεκτρονική τη δεκαετία του '80, εμποδίζεται από αυτόν ακριβώς τον προσανατολισμό προς τις παραδοσιακές μηχανές, σε συνδυασμό βέβαια και με το υψηλό κόστος που ενέχουν οι τεχνολογίες αυτές.
Το δεύτερο πεδίο της πίεσης που ασκείται αφορά τις δραστηριότητες σχεδίου και ανάπτυξης νέων προϊόντων και τις διαδικασίες προώθησης των προϊόντων στις αγορές.
Οι σχέσεις της αγοράς αποκτούν μεγαλύτερη σημασία με συνέπεια η επιχείρηση εκτός από τον τομέα της παραγωγής του προϊόντος να πρέπει να δώσει έμφαση και προς την αγορά (σχέδιο, μάρκετινκ, προβολή). Όμως η επιδίωξη της καινοτομίας στις διαδικασίες προώθησης των προϊόντων απαιτεί μια σειρά από δράσεις όπως εκπαίδευση των επιχειρηματιών και διευθυντικών στελεχών, έρευνες αγοράς, διαφήμιση, οι οποίες ενέχουν υψηλό κόστος που οι μικρές επιχειρήσεις αδυνατούν να αναλάβουν από μόνες τους (C. Trigilia[24]).
Στην ίδια λογική κινούνται και οι απόψεις που εκφράζουν οι P. Brutti και F. Calistri[38] υπογραμμίζοντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" σχετικά με την αποδοτικότητα και ανταγωνιστικότητά τους και οι οποίες οφείλονται στις επιδράσεις των διεθνών αλλαγών. Μάλιστα στις προαναφερθήσες διεθνείς αλλαγές προστίθεται και η ανανέωση του ενδιαφέροντος των επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας για τους παραδοσιακούς κλάδους βιομηχανικής παραγωγής, οι οποίοι αποτελούσαν τον προνομιακό χώρο δράσης των "Βιομηχανικών Συνοικιών".

Οι νέες αυτές συνθήκες ασκούν πιέσεις για καινοτομίες σε μικροοικονομικό επίπεδο, στη στρατηγική και στη δομή της επιχείρησης και η επιχείρηση πιέζεται προς μία κατεύθυνση ταχύτατης διαδικασίας μετασχηματισμού προς μια χρηματοοικονομική-τριτογενή δομή που χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα:

- Αύξηση διαφοροποίησης ανάμεσα στις λειτουργίες ελέγχου και διοίκησης
- Αύξηση σημασίας των πολιτικών προώθησης, έρευνας και ανάπτυξης νέων προϊόντων.
- Ανάγκη εξειδικευμένων υπηρεσιών σχετικά με τη διοίκηση και την προώθηση.
- Νέοι τύποι χρηματοδοτικής βοήθειας.

Συνέπεια των παραπάνω είναι η διοίκηση της επιχείρησης να γίνεται όλο και πιο σύνθετη διαδικασία και η επιτυχία και τα κέρδη της επιχείρησης να εξαρτώνται όλο και περισσότερο από "μη παραγωγικούς" παράγοντες.
Υπό το πρίσμα των νέων αυτών διεθνών συνθηκών της δεκαετίας του '80 και των αναγκών μετασχηματισμού της δομής των επιχειρήσεων, το οργανωτικό μοντέλο των "Βιομηχανικών Συνοικιών", όπως αυτό προκύπτει από την εμπειρία των περιοχών της "Τρίτης Ιταλίας" στη δεκαετία του '70, έρχεται αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις.
Η επιδίωξη της συνεχούς καινοτομίας στην παραγωγή και την προώθηση δε μπορεί να απαντηθεί στα πλαίσια της κάθε μιας μικρής επιχείρησης της "Βιομηχανικής Συνοικίας" αλλά ούτε και στα πλαίσια του ίδιου του παραγωγικού συμπλέγματος.
Ο ιδιαίτερος συνδυασμός της αγοράς και των σχέσεων εμπιστοσύνης καθώς και η απουσίας μιας ιεραρχικής διάρθρωσης μεταξύ των επιχειρήσεων του παραγωγικού συμπλέγματος μπορεί να αποτέλεσαν τη δεκαετία '70 ευνοϊκές συνθήκες για την επιτυχία των "Βιομηχανικών Συνοικιών", όμως στη δεκαετία του '80 υπο το πρίσμα των νέων εξελίξεων οι παραπάνω παράγοντες περιορίζουν σημαντικά τη δυνατότητα συγκέντρωσης των πόρων και τη διασπορά του σχετικού ρίσκου που απαιτούνται για την επιδίωξη της συνεχούς καινοτομίας στην οργάνωση της επιχείρησης, την παραγωγή και στις διαδικασίες προώθησης των προϊόντων στις αγορές.

Ως απάντηση στις παραπάνω εξελίξεις ο S. Brusco[25] παρατηρεί ότι τη δεκαετία του '80, συντελέστηκε ένας μετασχηματισμός στη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" που συνοψίζεται σε ένταση της θεσμοποίηση των διαδικασιών διαεπιχειρησιακής συνεργασίας και συναλλαγών, οι οποίες μέχρι πρίν εγγράφονταν στο άτυπο πλαίσιο της αγοράς το οποίο προσδιορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από την ευρύτερη κοινωνική δομή και ειδικότερα από την ύπαρξη ενός κλίματος εμπιστοσύνης, αμοιβαιότητας και κοινωνικής συνέναισης.
Ειδικότερα, υποστηρίζει πως αυτό που διαφοροποιεί τη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικίων" της δεκαετίας '80 (τύπος II) από αυτές της προηγούμενης δεκαετίας (τύπος I) είναι η αυξημένη παρέμβαση της τοπικής κυβέρνησης για την προσφορά συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις.
Οι "πραγματικές" υπηρεσίες που αποτελούν βοήθεια σε είδος και όχι σε χρήμα (χρηματοδοτικά κίνητρα), συνίστανται κυρίως στη δημιουργία κέντρων έρευνας και ανάπτυξης νέων προϊόντων, ανάπτυξης software που απαιτείται για την παραγωγή και το σχέδιο προϊόντων, έλεγχο ποιότητας εισροών, έρευνας αγοράς, προώθησης, διαφήμισης.
Η αυξημένη παρέμβαση προσφοράς "πραγματικών" υπηρεσιών από το τοπικό κράτος απαντούσε σύμφωνα με τον S. Brusco[25], στα προβλήματα από την έλλειψη ενός κέντρου αποφάσεων, μιας ιεραρχικής δομής στη "Βιομηχανική Συνοικία", το οποίο θα καταστούσε πιο ευέλικτη και πιο γοργή τη εισαγωγή και την αφομοίωση νέων τεχνολογιών, αναγκαίων για την υποβοήθηση της καινοτομικής διαδικασίας στην παραγωγή και την προώθηση.
Επίσης και ο J. Zeitlin[37], διαπιστώνοντας σημαντικές διαφοροποιήσεις στην κλίμακα (παραγωγή, προώθηση, οργάνωση) και τους φορείς των προσφερόμενων "πραγματικών" υπηρεσιών (άμεση προμήθεια από το τοπικό κράτος, από συνεργατικές ενώσεις εργατικών συνδικάτων και εργοδοτικών ενώσεων, από εμπορικές ενώσεις), υποστηρίζει πως εκεί όπου η συνεργασία είχε θεσμοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, η κλίμακα των "πραγματικών" υπηρεσιών που προσφέρονται είναι μεγάλη όπως και η εμπλοκή των παραγόντων της τοπικής οικονομίας, στην προσφορά τους
Ένας ακόμη συγγραφέας, ο C.F. Sabel[2] αναφερόμενος στην παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" υποστηρίζει πως η αλλαγή που συντελείται στη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" τη δεκαετία του '80 μπορεί να αποδοθεί συνοπτικά ως μια διαδικασία συγκεντροποίησης δίχως κεντρικοποίηση.

Δηλαδή οι μικρές επιχειρήσεις των "Βιομηχανικών Συνοικιών" χτίζουν μεταξύ τους ευρύα θεσμοποιημένα δίκτυα συνεργασίας που επικεντρωνουν στην παροχή κοινών υπηρεσιών και που παραληλίζονται με αυτά που αναπτύσσονται μεταξύ θυγατρικών και υπεργολάβων των αποκεντρωμένων μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων, δίχως όμως να οδηγούνται στη συγκρότηση μιας ιεραρχικής δομής.
Διαπιστώνεται δηλαδή μια αύξηση του ρόλου της πολιτικής στην οικονομία και την αγορά στα πλαίσια των "Βιομηχανικών Συνοικιών", με την αύξηση του βαθμού πολιτικού καθορισμού των λειτουργιών (παραγωγική συνεργασία, συναλλαγές, ανταγωνισμός) που μέχρι πρίν υλοποιούνταν μέσω ενός κοινωνικού πλαισίου άτυπων κοινωνικών σχέσεων.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι διαπιστώσεις του C. Trigilia[24] ο οποίος τονίζει αυτή την αλλαγή της σχέσης πολιτικής και οικονομίας στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας, κυρίως από την πλευρά της διαμόρφωσης των εργασιακών σχέσεων.
Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι πρίν τη δεκαετία του '80, η σχέση πολιτικής και οικονομίας θεμελιωμένη σε ένα τοπικό επίπεδο βασίζονταν στην αναδιανομή, δηλαδή ανάμεσα στις επιχειρήσεις, τα εργατικά συνδικάτα και τις τοπικές αρχές, είχε αναπτυχθεί ένα είδος καταμερισμού καθηκόντων-ρόλων, όπου οι επιχειρήσεις ήταν ελεύθερες να ανταποκριθούν στις ευκαιρίες της αγοράς αξιοποιώντας την ευελιξία των εργασιακών συνθηκών και τα εργατικά συνδικάτα και οι τοπικές αρχές επικέντρωναν τις ενέργειές τους στο αντιστάθμισμα του κόστους από την ευελιξία της εργασίας. Τα εργατικά συνδικάτα επικέντρωναν τη δράση τους στη διαπραγμάτευση μισθών και λιγότερο στους όρους ευελιξίας ενώ η τοπική κυβέρνηση στην εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής για τους εργαζόμενους (υγεία, κατοικίες, μεταφορές) και παρεμβάσεων παροχής θεμελιώδους υποδομής για τις επιχειρήσεις.
Τη δεκαετία του '80 αναπροσδιορίζεται η σχέση ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομία με τη μετατόπιση της έμφασης από την αναδιανομή προς την ενεργητική κινητοποίηση και συμμετοχή όλων των παραγόντων της τοπικής οικονομίας (επιχειρήσεις, εργαζόμενοι, τοπικές αρχές) στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και τον έλεγχο των διαδικασιών που συντελούν στην ανάπτυξη.
Αυτό εκφράζεται από την ενεργό συμμετοχή όλων των θεσμικών τοπικών συνομιλητών στον καθορισμό των όρων ευελιξίας της εργασίας, των στρατηγικών παραγωγικής αναδιάρθρωσης και τεχνολογικού εκσυχρονισμού των επιχειρήσεων, στον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τον έλεγχο των πολιτικών παροχής συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών, προσανατολισμένων στην ενδυνάμωση των συστημικών ικανοτήτων και της οριζόντιας ολοκλήρωσης των "Βιομηχανικών Συνοικιών".

Δ. Μια ακόμη κατηγορία ιστορικών ευρημάτων προκύπτει από την διερεύνηση της σχέσης συνεργασίας και εμπιστοσύνης.

Ο C. Trigilia[26] αμφισβητεί την άποψη ότι οι σχέσεις εμπιστοσύνης στις "Βιομ. Συνοικίες" είναι προϊόν της προύπαρξης ενός πολιτιστικού συμβιβασμού και το ότι η κοινή πολιτιστική κληρονομιά είναι επαρκή και αναγκαία συνθήκη για την ανάδυση και ανάπτυξη των σχέσεων εμπιστοσύνης. Στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" οι κοινωνικές συγκρούσεις υπήρξαν συχνό φαινόμενο, οι συγκρούσεις αυτές όμως μέσα από την επιτυχή επίλυση τους στα πλαίσια πρακτικών συνεργασίας οδηγούσαν στη διαμόρφωση ενός είδους κοινωνικού συμβιβασμού.
Ενδεικτικά αναφέρει ότι στην περιοχή της Τρίτης Ιταλίας τα ποσοστά απεργιακών κινητοποιήσεων ήταν από τα υψηλότερα στην Ιταλία τις δεκαετίες '70 και '80, όμως η διάρκεια τους ήταν μικρότερη από αυτή των απεργιακών κινητοποιήσεων στις μεγάλες επιχειρήσεις του Βορρά της Ιταλίας, γεγονός που δείχνει ένα προσανατολισμό προς την επίλυση των συγκρούσεων και την επίτευξη κοινωνικών συμβιβασμών.
Συνεπώς οι σχέσεις εμπιστοσύνης στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" αποτελούν περισσότερο συνέπεια παρά προϋπόθεση της πρακτικής συνεργασίας μεταξύ των τοπικών παραγόντων και η κοινωνική συνέναιση το αποτέλεσμα της επιτυχούς επίλυσης των συγκρούσεων.
Επίσης και ο C. Sabel[39] κινούμενος στην ίδια λογική με αυτή του C. Trigilia, στηρίζει τις απόψεις του σε μια σειρά ιστορικών ερευνών στις περιοχές του Prato, Uyonnax, Sheffield και υποστηρίζει τη μεγάλη σημασία των θεσμικών μηχανισμών για την επίλυση των συγκρούσεων.

Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι ο κοινωνικός συμβιβασμός, απαραίτητος για την ομαλή λειτουργία της αποκεντρωμένης βιομηχανικής δομής των "Βιομηχανικών Συνοικιών", που χτίστηκε στο παρελθόν σε ένα άτυπο κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο (οικογένεια, θρησκευτικές και πολιτικές κουλτούρες) δε μπορεί να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα παρά μόνο μέσω της δημιουργίας μιας τυπικής διαδικασίας επίλυσης συγκρούσεων δηλαδή μόνο μέσω θεσμικών μηχανισμών.
Συνεπώς η σχέσεις εμπιστοσύνης και ο κοινωνικός συμβιβασμός αντιμετωπίζονται ως αποτέλεσμα επιτυχούς επίλυσης των συγκρούσεων, όπου οι θεσμοποιημένοι και όχι οι άτυποι μηχανισμοί συνεργασίας έχουν σήμερα αυξημένη σημασία.
Προχωρώντας ακόμη περισσότερο ο C. Sabel[39], αναφερόμενος σε ιστορικές εμπειρίες παραγωγικών συμπλεγμάτων των χωρών της Δ. Ευρώπης, Ιαπωνίας, Η.Π.Α, υποστηρίζει πως παρόλο που κάθε μία αποτελεί μια διαφορετική ιστορία του τρόπου ανάδυσης της "εμπιστοσύνης" και ότι καμιά δε μπορεί να παραχθεί οπουδήποτε αλλού με τον ίδιο αυτούσιο τρόπο, είναι εφικτό η "εμπιστοσύνη" που είναι απαραίτητη για την επιτυχία και ανάδυση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" όχι μόνο να βρεθεί αλλά και να δημιουργηθεί. Μάλιστα εξετάζοντας την περιοχή Πενσυλβάνια στις Η.Π.Α., υπογραμμίζει τον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισαν οι εκεί κρατικές αρχές στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των τοπικών παραγόντων της οικονομίας, μέσω του σχεδιασμού εκ του μηδενός θεσμών συνεργασίας. Συνεπώς σύμφωνα με τον συγγραφέα, ο σχεδιασμός πολιτικών από παράγοντες όπως το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση, διάχυσης της "εμπιστοσύνης" σε χωρικά οικονομικά συστήματα δεν πρέπει να αποκλείεται ως μάταιος.

Στην ίδια κατεύθυνση και ο J. Zeitlin αμφισβητεί την άποψη των σχέσεων εμπιστοσύνης ως προϊόν προϋπάρχουσας κοινής πολιτιστικής ταυτότητας και κοινωνικής συναίνεσης και αντιμετωπίζει τις σχέσεις εμπιστοσύνης περισσότερο ως προϊόν της πρακτικής συνεργασίας ανάμεσα στους τοπικούς παράγοντες και όχι ως προϋπόθεση της και την κοινωνική συνέναιση λιγότερο ως μια αντίθεση στη σύγκρουση και περισσότερο ως ένα αποτέλεσμα της πιθανούς επίλυσης της.
Την άποψη του αυτή ο J. Zeitlin[37] την στηρίζει σε ευρήματα διαφόρων ερευνών που δείχνουν από τη μια ότι σε "Βιομηχανικές Συνοικίες" όπως στο Prato και τη W. Jutland, που τώρα εμφανίζονται ως περιοχές ισχυρής κοινωνικής συναίνεσης, είχαν δοκιμαστεί μεγάλες συγκρούσεις καθώς επίσης και από την άλλη ότι σε περιοχές όπως οι κοινότητες των Βάσκων στην Ισπανία, με κοινή ταυτότητα και παράδοση δε προχώρησαν σε ένταση της διαεπιχειρησιακής συνεργασία στην παραγωγή. Επίσης υποστηρίζει ταυτόχρονα ότι η κοινωνική συναίνεση που είναι απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία μιας αποκεντρωμένης βιομηχανικής δομής, όπως αυτής της "Βιομηχανικής Συνοικίας", μπορεί μεν να έχει χτιστεί πάνω στην εμπιερία του παρελθόντος αλλά δε μπορεί να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα παρά μόνο μέσα από τη δημιουργία τοπικών αδιαμφισβήτητων διαδικασιών επίλυσης, η λειτουργία των οποίων θα ικανοποιεί όλα τα μέρη.

Στην ίδια λογική κινούνται και οι παρατηρήσεις του H Schmitz[36], σχετικά με τις βάσεις του κλίματος εμπιστοσύνης στο βιομηχανικό σύμπλεγμα της Sinos Valley στη Βραζιλία, όπου διαπιστώνει πως ενώ στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του βιομηχανικού συμπλέγματος (δεκαετία 1970) το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο (Γερμανική εθνικότητα, στενές κοινωνικές σχέσεις, γεωγραφική εγγύτητα κ.λ.π.) ήταν αρκετό για τη διάχυση των σχέσεων εμπιστοσύνης που απαιτούνταν για τη λειτουργικότητα των διαεπιχειρησιακών δικτύων, στο σημερινό στάδιο της ανάπτυξης του (επέκταση της παραγωγικής βάσης, άνοιγμα στις διεθνείς αγορές), η διατήρηση και η ανάπτυξη των σχέσεων εμπιστοσύνης πρέπει να στηριχθεί σε μια νέα βάση και ειδικότερα στις πρακτικές θεσμοποιημένης διαεπιχειρησιακής συνεργασίας.
Δηλαδή έμμεσα ο συγγραφέας αναγνωρίζει τις σχέσεις εμπιστοσύνης ως ένα από τα απαραίτητα λειτουργικά στοιχεία της δικτύωσης, αλλά τις αντιμετωπίζει περισσότερο ως προϊόν των πρακτικών συνεργασίας και συμβιβασμού μεταξύ των διαφορετικών τοπικών οικονομικών συμφερόντων.

Κάποια αρχικά συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα διαφόρων μελετών ιστορικών εμπειριών καταδεικνύουν την αδυναμία κατασκευής ενός μοναδικού οργανωτικού μοντέλου "Βιομηχανικής Συνοικίας" που να μπορεί να συμπεριλάβει και να ερμηνεύσει την ποικιλία ιστορικών εμπειριών, στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Μάλιστα υπάρχει ευρεία συμφωνία μεταξύ των μελετητών ότι οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" δεν αποτελούν στατικά συστήματα αλλά υπόκεινται σε ποικίλες εξωτερικές πιέσεις (εθνικές και διεθνείς) αλλά και τάσεις στην εσωτερική τους δυναμική με αποτέλεσμα να απαντούν μερικές φορές και με πολύ διαφορετικό τρόπο στις προκλήσεις.
Η παραπάνω θέση έρχεται σε αντίθεση με την άποψη που διατυπώνουν διάφοροι συγγραφείς (Ash Amin, K. Robins, 1992)[40], ότι υπάρχει ένα μόνο αυθεντικό είδος οργανωτικής δομής της "Βιομηχανικής Συνοικίας" το οποίο προκύπτει από την εμπειρία των περιφερειών της "Τρίτης Ιταλίας" και των παραδοσιακών κλάδων της βιομηχανίας.
Παρόλο τον υψηλό βαθμό διαφοροποίησης που διαπιστώνεται τόσο στη δομή των "Βιομ. Συνοικιών" όσο και στην εξέλιξη και τον δυναμισμό που αυτές παρουσιάζουν μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια γενικά οργανωτικά χαρακτηριστικά τα οποία ποικίλουν σχετικά με τον βαθμό και την ένταση με τον οποίο εμφανίζονται:
1. Οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" είναι γεωγραφικά προσδιορισμένα βιομηχανικά συμπλέγματα κυριαρχούμενα από μεγάλο αριθμό μικρομεσαίων επιχειρήσεων οι οποίες εμπλέκονται σε ποικίλα στάδια και με διάφορους τρόπους στην παραγωγή ενός ομοιογενούς προϊόντος, συγκροτώντας κλαδικά εξειδικευμένα διαεπιχειρησιακά δίκτυα.
2. Ο πληθυσμός των επιχειρήσεων στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" δεν αποτελεί ένα απλό σύνολο παραγωγικών μονάδων που βρίσκονται σε γεωγραφική εγγύτητα και συναλλάσονται μεταξύ τους μέσω των κλασικών μηχανισμών της αγοράς αλλά συνιστά μια συνεκτική παραγωγική δομή κάθετης παραγωγικής ολοκλήρωσης, δίχως ιεραρχική άρθρωση, που λειτουργεί χάρη μιας ιδιαίτερη σύνθεση συνεργασίας και ανταγωνισμού στις διεπιχειρησιακές και εργασιακές σχέσεις.
3. Αποτελούν ένα παραγωγικό σύστημα όπου εμφανίζεται ισχυρή αλληλεπίδραση και ενσωμάτωση σε ένα ενιαίο σύνολο ανάμεσα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πεδίο, όπου η ευημερία τους δε εξαρτάται μόνο από τη δράση στο οικονομικό πεδίο αλλά από την ιδιαίτερη σύνθεση των δράσεων όλων των πεδίων. Ο ρόλος της δράσης στο πολιτικό πεδίο, ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο τη δεκαετία του '80, με τη θεσμοποίηση της συνεργασίας στη συλλογική δράση και ειδικότερα στο πεδίο των διαεπιχειρησιακών και εργασιακών σχέσεων μέσω της δημιουργίας κέντρων παροχής συλλογικών υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και τους εργαζόμενους (εκπαίδευση). Η θεσμοποίηση των διαδικασιών συνεργασίας αποτέλεσε μια αναγκαιότητα για την παγίωση και ενίσχυση των "σχέσεων εμπιστοσύνης" και τη γρήγορη ανταπόκριση της κατατμημένης και απο-ιεραρχημένης βιομηχανικής της δομής στις ταχύτατες εξελίξεις των αγορών και της τεχνολογίας.

Μιά ακόμη σημαντική κατηγορία συμπερασμάτων αφορά τις διαφοροποιήσεις και τις ομοιότητες που παρατηρούνται ανάμεσα στα βιομηχανικά συμπλέγματα μικρομεσαίων επιχειρήσεων των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, που διακρίνονται ως εξής:
α. Ενώ στα παραγωγικά συμπλέγματα των αναπτυγμένων χωρών, κυριαρχεί η επιλογή της αναγωνιστικής στρατηγικής του "υψηλού δρόμου" (καινοτομία, ποιότητα, λειτουργική ευελιξία, καλές συνθήκες εργασίας και υψηλά αμοιβόμενη εργασία), στα παραγωγικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί κάτι τέτοιο.
Η γενική παρατήρηση που γίνεται είναι ότι σε καμία περίπτωση παραγωγικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών δε κυριαρχεί αμιγώς η επιλογή του "υψηλού δρόμου" ώς ανταγωνιστικής στρατηγικής. Σε διάφορα παραγωγικά συμπλέγματα έχει παρατηρηθεί η συνύπαρξη στοιχείων όπως υψηλή καινοτομία και φθηνή εργασία, τα οποία συνυπάρχουν ακόμη και στα πλαίσια της μιάς επιχείρησης ή κάποιες από τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στα συμπλέγματα αυτά υιοθετούν τα στοιχεία της στρατηγικής του "υψηλού δρόμου" ενώ κάποιες άλλες του "χαμηλού δρόμου" (χαμηλές τιμές προϊόντων, αριθμητική ευελιξία, φθηνή εργασία).
Η εξήγηση που έχει δωθεί για την παραπάνω διαφοροποίηση είναι η ύπαρξη στις αναπτυσσόμενες χώρες, σε αντίθεση με τις αναπτυγμένες, αφθονίας εργατικού δυναμικού γεγονός που επιτρέπει τη διατήρηση των αμοιβών σε χαμηλά επίπεδα και εμποδίζει την ενίσχυση της σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων.

Όμως παρά το γεγονός της επικράτησης υποβαθμισμένων συνθηκών εργασίας κάτω από συνθήκες εργατικού πλεονάσματος και στις περιπτώσεις των αναπτυσσόμενων χωρών εμφανίζονται ενδείξεις ενδογενών διαδικασιών τεχνολογικού δυναμισμού και καινοτομίας. Δηλαδή παρά την ανάπτυξη διαδικασιών διάχυσης-μάθησης της τεχνολογικής γνώσης και των τεχνικών δεξιοτήτων, που επέτρεψαν στα βιομηχανικά αυτά συμπλέγματα να αναβαθμίσουν τα προϊόντα και τις παραγωγικές τους διαδικασίες και να ενισχύσουν τα ανταγωνιστικά πλεονέκτημα τους, δεν φαίνεται να έχουν συμβεί σημαντικές βελτιώσεις στους μισθούς ή τις συνθήκες εργασίας.
Η παρατήρηση αυτή γίνεται από τον H. Schmitz[36] ο οποίος αναφερόμενος στην περίπτωση της Sinos Valley στη Βραζιλία διαπιστώνει ότι ενώ τις τελευταίες δυόμιση δεκαετίες σημειώθηκε εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη και δημιουργήθηκαν πολλά νέα επαγγέλματα, καμμία βελτίωση δε φαίνεται να έχει γίνει ως προς τους πραγματικούς μισθούς για το μεγάλο όγκο της εργατικής δύναμης.

β. Στις αναπτυγμένες και στις αναπτυσσόμενες χώρες η εμφάνιση των βιομηχανικών συμπλεγμάτων υπήρξε βασικά το προϊόν ενδογενούς επιχειρηματικής δράσης και όχι κάποιας συνειδητής πολιτικής δράσης πόσο μάλλον κεντρικά σχεδιαζόμενης πολιτικής. Παρόλα αυτά, η θεσμοποιημένη συλλογική δράση και ο τοπικός-περιφερειακός δημόσιος τομέας, ως ένας από τους φορείς της, διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο μέσω των υποστηρικτικών δομών που ο ίδιος δημιούργησε ή μέσω της στήριξης που πρόσφερε για τη ανάπτυξη τέτοιων δομών, στους ιδιωτικούς φορείς της συλλογικής δράσης.
Μάλιστα ως τα πιό επιτυχημένα παραδείγματα συλλογικής θεσμοποιημένης δράσης, αναφέρονται εκείνα που προκύψαν από τη συνεργασία των τοπικών αρχών και των ιδιωτικών φορέων (ενώσεις επιχειρήσεων και εργαζομένων).
Εδικότερα με βάση το ιστορικό παράδειγμα του παραγωγικού συμπλέγματος της Sinos Valley στη νότιο Βραζιλία, ο H. Schmitz[36] εντοπίζει το ρόλο του δημόσιου τομέα και ειδικότερα των τοπικών αρχών, στο μετασχηματισμό των βιομηχανικών συμπλεγμάτων που βρίσκονται σε "αδράνεια", σε παραγωγικά συστήματα που ανταγωνίζονται με επιτυχία στις διεθνείς αγορές, στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Ενδεικτικά αναφέρει τον οργανισμό διοργάνωσης εκθέσεων FENAC που ήταν το αποτέλεσμα της συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων και των τοπικών αρχών, ως το βασικό μοχλό μετασχηματισμού του βιομηχανικού συμπλέγματος της περιοχής, σε παραγωγικό σύστημα που λειτουργεί στη βάση της συλλογικής αποδοτικότητας και τα προϊόντα του έχουν δυναμική παρουσία στις διεθνείς αγορές. Βέβαια ο συγγραφέας τονίζει ταυτόχρονα και το θετικό ρόλο που διαδραμάτισαν προς την παραπάνω κατεύθυνση τα ιδιωτικά εξαγωγικά πρακτορεία-έμποροι. Ο τρόπος που επιτεύχθηκε κάτι τέτοιο ήταν μέσω της άρσης του μονοδιάστατου προσανατολισμού του παραγωγικού συμπλέγματος στην τοπική και εθνική αγορά και της σύνδεσης του με τις διεθνείς αγορές.
Η παρατήρηση αυτή εντάσεται στα πλαίσια της θέσης που έχει υποστηριχθεί από τον Hubert Schmitz[36], ότι η ζήτηση αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα, με την αξιοποίηση του οποίου σε μια περιοχή στην οποία παρατηρείται η ύπαρξη του ελάχιστου κρίσιμου μεγέθους και διάρκειας συγκέντρωσης βιομηχανικών επιχειρήσεων (ελάχιστη βιομηχανική υποδομή), μπορεί να ενεργοποιηθούν εκείνες οι αναπτυξιακές διαδικασίες που να επιτρέψουν τη διαμόρφωση ενός βιομηχανικού συμπλέγματος με δυναμική παρουσία στις διεθνείς αγορές.

γ. Σχετικά επίσης με την ανάπτυξη συλλογικής θεσμοποιημένης δράσης στα πλαίσια των βιομηχανικών συμπλεγμάτων τόσο των αναπτυγμένων όσο και των αναπτυσσόμενων χωρών, αυτή ήρθε να καλύψει κάποιες βασικές αδυναμίες της δομής τους οι οποίες έγιναν αισθητές ιδίως τη δεκαετία του '80, που διακρίνεται όπως σημειώσαμε πιό πάνω από αύξηση της πίεσης για μεγαλύτερη έμφαση στην ποιότητα, στις νέες τεχνολογίες παραγωγής και στην καινοτομία όχι μόνο στην παραγωγή αλλά και στις διαδικασίες προώθησης των προϊόντων, διοίκησης των επιχειρήσεων, χρηματοδότησης των επενδύσεων τους.
Η επικρατούσα δομή των βιομηχανικών συμπλεγμάτων που χαρακτηρίζονταν από την κατατμημένη, απο-ιεραρχημένη βιομηχανική δομή (αδυναμία συγκέντρωσης πόρων και γρήγορης λήψης αποφάσεων) και τη λειτουργία των διαεπιχειρησιακών συνδέσεων σε ένα άτυπο πλαίσιο (σχέσεις εμπιστοσύνης που είχαν αναφορά στο κοινωνικοπολιτιστικό

πλαίσιο), δεν επαρκούσε για να ανταπεξέλθουν με ταχύτητα στις παραπάνω πιέσεις και να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες αναδιαρθρώσεις (π.χ. γρήγορη ενσωμάτωση και διάχυση των νέων τεχνολογιών παραγωγής).
Χαρακτηριστικές είναι οι παρατηρήσεις του H. Schmitz[36] κατά την διαχρονική εξέταση της εμπειρίας της Sinos Valley, όπου διαπιστώνει ότι στην περίοδο της μεγάλης έξαρσης της ζήτησης λόγω των αυξημένων παραγγελιών από την αγορά των Η.Π.Α (δεκαετ. '70 & '80), η ανταγωνιστική στρατηγική του παραγωγικού συμπλέγματος δε βασίζεται στη καινοτομία, αλλά στη χαμηλή τιμή του προϊόντος. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και μετά, η είσοδος της Κίνας στις διεθνείς αγορές και των Η.Π.Α, είχε ως επίδραση το μετασχηματισμό της ανταγωνιστικής στρατηγικής του παραγωγικού συμπλέγματος της περιοχής με αύξηση της έμφασης στην ποιότητα και την καινοτομία στο προϊόν.
Ο μετασχηματισμός αυτός της ανταγωνιστικής στρατηγικής συνδυάζεται την ίδια περίοδο και από αντίστοιχη έξαρση της θεσμοποιημένης συλλογικής δράσης, με τη δημιουργία πολλών βιομηχανικών, επαγγελματικών οργανισμών και κέντρων εκπαίδευσης και τεχνικών υπηρεσιών.
Βέβαια στο σημείο αυτό εμφανίζεται μια διαφοροποίηση της περίπτωσης της Sinos Valley σε σχέση με τα βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυγμένων χωρών, τα οποία εξαρχής υιοθετήσαν την ανταγωνιστική στρατηγική του "υψηλού δρόμου", δηλαδή την έμφαση στην καινοτομία, στην ποιότητα και όχι στην τιμή.

δ. Στα επιτυχημένα παραδείγματα βιομηχανικών συμπλεγμάτων των αναπτυγμένων χωρών, τα υπεργολαβικά δίκτυα κάθετης εξειδίκευσης και ολοκλήρωσης αναπτύχθηκαν αποκλειστικά μεταξύ επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις βιομηχανικών συμπλεγμάτων αναπτυσσόμενων χωρών, έστω και λίγες, διαπιστώνουμε ότι αναπτύχθηκαν υπεργολαβικά δίκτυα και με μεγάλες επιχειρήσεις, τα οποία μάλιστα διακρίνονταν και από υψηλό βαθμό τεχνολογικής συνεργασίας.
Η ερμηνεία της διαφοροποίησης αυτής, βρίσκεται εν μέρη στους χαμηλότερους μισθούς των εργαζομένων στα βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών σε σχέση με αυτά των αναπτυγμένων, γεγονός που δημιουργούσε συνθήκες ωφέλους για τις μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες επιδίωκαν μείωση του εργατικού κόστους, ενώ οι μικρές επιχειρήσεις είχαν να κερδίσουν από τη μεταφορά και αφομοίωση τεχνολογιών. Το γεγονός επίσης ότι οι μικρές επιχειρήσεις προσδοκούσαν ωφέλη από την τεχνολογική συνεργασία με τις μεγάλες επιχειρήσεις υποδηλώνει το χαμηλότερο βαθμό ανάπτυξης διαδικασιών καινοτομίας και νέων τεχνολογιών στα βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών σε σχέση με αυτά των αναπτυγμένων χωρών.
Επίσης ακόμη και στις περιπτώσεις των βιομηχανικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών που οι υπεργολαβικές σχέσεις υφαίνονταν μόνο μεταξύ μικρού μεγέθους μονάδων, διαπιστώνουμε ένα είδος συνύπαρξης με τις μεγάλου μεγέθους μονάδες. Ενδεικτικά ο H. Schmitz[36] αναφερόμενος στη βιομηχανία υποδημάτων της Sinos Valley που κυριαρχείται από μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων, διαπιστώνει τη συνύπαρξη τους στα πλαίσια του συμπλέγματος με ένα αξιοσημείωτο αριθμό μεγάλων επιχειρήσεων πλήρως καθετοποιημένων (άνω των 500 εργαζομένων), οι οποίες στο ξεκίνημα τους υπήρξαν ως επιχειρήσεις μικρού μεγέθους που είχαν ανάγκη το παραγωγικό σύμπλεγμα και ειδικότερα τις εξωτερικές οικονομίες που διαμορφώνονται εξαιτίας της γεωγραφικής συγκέντρωσης επιχειρήσεων.
Η εξέλιξη αυτή συνδυάζεται και με τη μεταβολή της σύνθεσης του μεγέθους της βιομηχανίας της Sinos Valley προς την αύξηση του μέσου μεγέθους επιχείρησης, την περίοδο από τη δεκαετία του 1960 έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, γεγονός που συναρτάται με την είσοδο τους στην μαζική αγορά των Η.Π.Α.
Όμως ο H. Schmitz[36] υποστηρίζει πως σε απόλυτους αριθμούς το ειδικό βάρος του μικρού μεγέθους επιχείρησης ανακάμπτει από τα μέσα της δεκαετίας του '80, δεδομένου και της πίεσης που αναφέρθηκε πιό πάνω από την είσοδο της Κίνας στην αγορά των Η.Π.Α, που έσπρωξε τις επιχειρήσεις σε λύσεις ποιότητας, καινοτομίας και διαφοροποίησης, οι οποίες μπορούν να επιτευχθούν καλλίτερα στα πλαίσια της παραγωγής μικρής κλίμακας.

Οι παραπάνω εξελίξεις επιβεβαιώνουν τη θεώρηση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" ως φαινομένων που υπόκεινται σε συνεχή προσαρμογή και αλλαγή, που πολλές φορές θέτει και πολλά ερωτήματα σχετικά με την ίδια τη συνέχιση της ύπαρξης τους.

Μιά ακόμη κατηγορία σημαντικών συμπερασμάτων αφορά τα μαθήματα βιομηχανικής πολιτικής για την ανάπτυξη "Βιομηχανικών Συνοικιών" σε άλλες περιοχές αναπτυγμένων ή και αναπτυσσόμενων χωρών, μέσα από τη λειτουργία ιδρυμάτων στους τομείς της πίστωσης, της εκπαίδευσης και των "πραγματικών υπηρεσιών".
Οι συγγραφείς (Hubert Schmitz & Bernard Musyck, 1993)[30], υποστηρίζουν ότι σε καμιά περίπτωση δε θα μπορούσε να προταθεί η αυτούσια μεταφορά αυτού του μοντέλου ανάπτυξης, δηλαδή της "ιδρυματικά παρακινούμενης ανάπτυξης". Η άποψη αυτή στηρίζεται στη θεώρηση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" όχι ως το αποτέλεσμα μιας κεντρικά ή και περιφερειακά σχεδιασμένης βιομηχανικής στρατηγικής αλλά αντίθετα ως το αποτέλεσμα αυτογενών διαδικασιών στις οποίες τα διάφορα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα και οργανισμοί έπαιξαν έναν ενισχυτικό ρόλο δίχως όμως αυτός να τοποθετείται στην αφετηρία των διαδικασιών αυτών.
Μάλιστα η ανάδυση, ανάπτυξη και η αύξηση της σημασίας των ιδρυμάτων και οργανισμών αυτών, θεωρείται ως απάντηση στις αναγκαιότητες που προκύψαν από την ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανίας που είχε ήδη συντελεσθεί σε ένα πρώτο στάδιο.
Υποστηρίζουν δηλαδή την ανάλυση του S. Brusco[25], η οποία έγινε στα πλαίσια της Ιταλικής εμπειρίας, σύμφωνα με την οποία η διαδικασία ανάπτυξης των βιομηχανικών συνοικιών διακρίνεται σε ένα πρώτο στάδιο "Mark I" που αναφέρεται στην πρόωρη ανάπτυξη η οποία ήταν αυτογενώς μεγάλη και σε ένα δεύτερο στάδιο το "Mark II" στο οποίο η τοπική βιομηχανία απαιτεί υποστήριξη από τα τοπικά και περιφερειακά ιδρύματα με σκοπό να επιταχύνει την καινοτομία, να επεκταθεί σε νέες αγορές και κατά συνέπεια να αναπτυχθεί στο σύνολο της.
Επίσης οι συγγραφείς Hubert Schmitz και Bernard Musyck[30] υποστηρίζουν ότι η διάκριση αυτή ανάμεσα σε δύο φάσεις ανάπτυξης φαίνεται χρήσιμη και στην περίπτωση της Baden -Wurttemberg όπου η ενεργή πολιτική στήριξης της καινοτομίας που εφάρμοσε η περιφερειακή κυβέρνηση τη δεκαετία του '80, οφείλει πολλά για την επιτυχία της στο γεγονός ότι βασίστηκε ή απευθύνθηκε σε μια προϋπάρχουσα βιομηχανική υποδομή.

Συνεπώς το ερώτημα δεν τίθεται για το αν μπορεί η δημιουργία θεσμών υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας να υποκινήσει μια διαδικασία ανάπτυξης των μικρομεσαίων βιομηχανικών επιχειρήσεων στη βάση της επίτευξης της συλλογικής ανταγωνιστικότητας και αποδοτικότητας, στη βάση δηλαδή του μοντέλου της "Βιομηχανικής Συνοικίας".
Αντίθετα το ερώτημα τίθεται για το πιό είναι το κρίσιμο μέγεθος της βιομηχανικής υποδομής και ιδιαίτερα της γεωγραφικής συγκέντρωσης βιομηχανικών μονάδων καθώς και της κρίσιμης διάρκειας-ιστορικότητας τέτοιων συγκεντρώσεων, που πρέπει να προϋπάρχει, προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική ενίσχυση των αναπτυξιακών διαδικασιών μέσα από την ανάπτυξη και λειτουργία ιδρυμάτων υποστήριξης της βιομηχανίας.
Η βασική θέση δηλαδή που εξάγεται είναι ότι η εμπειρία της "Βιομηχανικής Συνοικίας" και των θεσμών που βρίσκονται στην βάση της ανάπτυξης της, είναι μεγαλύτερης σπουδαιότητας σε περιοχές στις οποίες παρουσιάζεται ήδη μια ελάχιστη συγκέντρωση και κρίσιμη διάρκεια της τοπικής μικρής βιομηχανίας.
Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι στις περιοχές όπου δεν υπάρχει το κρίσιμο αυτό μέγεθος βιομηχανικής υποδομής, είναι άσκοπες οι όποιες προσπάθειες παρακίνησης των μικρών επιχειρήσεων προς την καινοτομία, την εξειδίκευση-διαφοροποίηση της παραγωγής τους και την ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας μεταξύ τους, αλλά ότι μια τέτοια προσπάθεια υπό αυτές τις συνθήκες θα αντιμετώπιζε μεγαλύτερα προσκόματα.

Στην ίδια λογική με την παραπάνω θέση, μιά ακόμη σημαντική παρατήρηση που γίνεται από τους Hubert Schmitz και Bernard Musyck[30] είναι η εξής:
Το γεγονός ότι η επιτυχής υποστήριξη της τοπικής βιομηχανίας στους τομείς πίστωσης, εκπαίδευσης και "πραγματικών υπηρεσιών" αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τοπικής ρύθμισης δηλαδή πολιτικών που προσανατολίζονται αλλά και αναδύονται από το τοπικό επίπεδο και φορείς, δε θα πρέπει να ακυρώνει τη σημασία αλλά και την αναγκαιότητα πολιτικών σε μάκρο-επίπεδο που τίθενται από την Κεντρική Κυβέρνηση.
Το γεγονός δηλαδή ότι οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" και κατ' επέκταση οι υποστηρικτικοί θεσμοί της τοπικής βιομηχανίας, δεν ήταν το αποτέλεσμα κεντρικά σχεδιαζόμενων

συνειδητών παρεμβάσεων-κινήτρων για συγκεκριμένες περιοχές, δε σημαίνει ότι η κλαδική βιομηχανική πολιτική όπως και αυτή των εργασιακών σχέσεων που σχεδιάζεται σε κεντρικό-εθνικό επίπεδο, δε μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάδυση τοπικών παραγωγικών συστημάτων και ειδικότερα στην ανάπτυξη της μικρής τοπικής βιομηχανικής επιχείρησης.
Ενδεικτική είναι για παράδειγμα η περίπτωση της βιομηχανίας μάλλινων πλεκτών και μηχανών υφαντουργίας στην περιοχή Λουντιάνα στο Punjab (Ινδίες) όπου το κεντρικό κράτους, εκτός από το στήσιμο κέντρων έρευνας και τεχνολογίας, ποιοτικού ελέγχου και τεχνικής εκπαίδευσης, επέδρασε στην ανάπτυξη του βιομηχανικού συμπλέγματος μέσω μιας εθνικής πολιτικής ενίσχυσης των αυτοαπασχολούμενων νέων επιχειρηματιών (K. Nadvi & H. Schmitz, 1994)[35].
Βασική προϋπόθεση όμως για την αποτελεσματικότητα οποιονδήποτε συνειδητών πολιτικών δημιουργίας υποστηρικτικής υποδομής και παροχής υπηρεσιών τις οποίες η αγορά δεν παρέχει απαραίτητα στη μικρού μεγέθους τοπική βιομηχανική επιχείρηση, θεωρείται η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων σχεδιασμού και εφαρμογής βιομηχανικής πολιτικής, με τη μεταβίβαση των κεντρικών λειτουργιών σε διαφορετική, τοπική κλίμακα κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών.
Απαιτείται δηλαδή εξειδίκευση όχι μόνο κλαδική και τομεακή αλλά και χωρική της βιομηχανικής πολιτικής, γεγονός που προϋποθέτει αποκέντρωση όχι μόνο των διαδικασιών εφαρμογής (με τη δημιουργία δηλαδή περιφερειακών δημοσίων οργανισμών άσκησης βιομηχανικής πολιτικής), αλλά και των διαδικασιών παραγωγής και σχεδιασμού της βιομηχανικής πολιτικής.

3.3. Η ισορροπία ανταγωνισμού και συνεργασίας και η επίλυση των συγκρούσεων.

Όπως υποστηρίζουν διάφοροι συγγραφείς όπως οι W. Sengenberger, F. Pyke[31], ο αποτελεσματικός διασυντονισμός των δραστηριοτήτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών" και η προώθηση της αναπτυξιακής δυναμικής τους δεν είναι προϊόν της απρόσκοπτης λειτουργίας των κλασικών αρχών του ανταγωνισμού της αγοράς αλλά συνέπεια μιας ιδιαίτερης σύνθεσης αρχών ανταγωνισμού και συνεργασίας.
Ο τύπος του ανταγωνισμού που κυριαρχεί είναι αυτός του "οριζόντιου" ανταγωνισμού, δηλαδή ανάμεσα σε επιχειρήσεις που εξειδικεύονται στο ίδιο στάδιο παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος και είναι μεγάλης έντασης εξαιτίας του μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων και του μικρού μεριδίου αγοράς.
Σχετικά όμως με τη συνεργασία, όπως υποστηρίζει ο S. Brusco[41], είναι πολύ δύσκολο να ταξινομήσουμε τους διάφορους τύπους συνεργασίας και αυτό που μπορεί να γίνει είναι η επισκόπηση των πιο συχνών τύπων ομαδοποιώντας τους με βάση τη λειτουργία που εκπληρώνουν και ειδικότερα:
α) Μεταξύ ζευγών επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε διαφορετικά στάδια παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος (υπεργολαβία εξειδίκευσης). Οι επιχειρήσεις που εστιάζουν τις δραστηριότητες τους στο συνολικό σχεδιασμό του προϊόντος και την τελική συναρμολόγηση των διαφόρων μερών (Final Firms) αναθέτουν την παραγωγή των τελευταίων σε εξειδικευμένα εργαστήρια (Stage Firms). Ανάμεσα στις επιχειρήσεις αυτές όπου πραγματοποιείται μια σχέση "πελάτη" και "προμηθευτή" αποφεύγεται η εξάρτηση, δηλαδή οι σχέσεις αυξημένης συνεργασίας δεν εξελίσσονται σε σχέσεις αποκλειστικότητας παρά την ευρείας κλίμακας ανταλλαγή γνώμης, συμβουλών, τεχνογνωσίας ακόμη και λύσεων σε παραγωγικά προβλήματα, προδιαγραφών ποιότητας και σχεδίου.
Το αποτέλεσμα της παραπάνω συνεργασίας είναι η αύξηση των παραγωγικών και τεχνολογικών γνώσεων της κάθε επιχείρησης.
β) Μεταξύ ζευγών επιχειρήσεων που εξειδικεύονται στο ίδιο στάδιο παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος και που αποτελούν ανταγωνιστικές επιχειρήσεις (συμβόλαια υπεργολαβίας ικανότητας).
Ο τύπος αυτός συνεργασίας εμφανίζεται ιδιαίτερα διαδομένος στις "Βιομ. Συνοικίες" της West Jutland στη Δανία όπου όλες σχεδόν οι επιχειρήσεις σχετίζονται άμεσα με την τελική αγορά, με συνέπεια μια επιχείρηση να χρησιμοποιεί συχνά ως υπεργολάβους κάποιες ανταγωνιστικές προς αυτή επιχειρήσεις προκειμένου να παραδώσει στην τελική αγορά τον υποσχόμενο όγκο παραγγελίας (P. H. Kristensen, 1992)[27].
Η λειτουργία που εκπληρώνεται μέσω αυτού του τύπου συνεργασίας είναι προφανής και παρόλο που συνήθως εμφανίζεται ως προσωρινή δηλαδή με συνεχή εναλλαγή των ρόλων, καθιστά ικανές τις μεμονωμένες μικρές επιχειρήσεις της "Βιομηχανικής Συνοικίας" να αποδεχτούν παραγγελίες πέρα από την παραγωγική τους ικανότητα.
γ) Ενώ οι παραπάνω τύποι συνεργασίας πραγματοποιούνται μέσω μιας επιχειρηματικής συμπεριφοράς διατήρησης άμεσων γραμμών φιλίας και είναι συνήθως άτυποι και προσωρινοί, η συνεργασία ανάμεσα σε πολλές επιχειρήσεις απαιτεί τη διαμόρφωση ενός κέντρου, μιάς διεύθυνσης διασυντονισμού. Η πιο διαδομένη μορφή διεύθυνσης είναι οι όμιλοι επιχειρήσεων (consortia) που δημιουργούν το ελάχιστο μέγεθος, αποδοτικό για την ανάληψη δραστηριοτήτων όπως τις αγορές εισροών σε χαμηλή τιμή, τη διαπραγμάτευση δανείων, τη διοργάνωση εμπορικών εκθέσεων, τις εξαγωγές κ.λ.π.
Η λειτουργία των συνεργασιών αυτών συμβάλλει στην πραγματοποίηση οικονομιών κλίμακας, εξωτερικών ως προς τη μεμονωμένη επιχείρηση αλλά εσωτερικών ως τους ομίλους (consortia) επιχειρήσεων.
δ) Ως ιδιαίτεροι τύποι συνεργασίας μπορούν να ειδωθούν και οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο τοπικό επίπεδο μεταξύ των εργατικών συνδικάτων και των εργοδοτικών, επαγγελματικών ενώσεων, τόσο στο πεδίο της διαπραγμάτευσης των εργασιακών σχέσεων και συνθηκών (τοπικές διαπραγματεύσεις), όσο και στο πεδίο της ανάληψης συλλογικής θεσμοποιημένης δράσης για την παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και στους εργαζόμενους (εκπαίδευση, κατάρτιση) των "Βιομηχανικών Συνοικιών". Και στα δύο αυτά πεδία συνεργασίας, από πολλούς συγγραφείς ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης έχει τονιστεί ως ιδιαίτερα σημαντικός.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, στο αρχικό στάδιο ανάπτυξης των "Βιομηχανικών Συνοικιών" οι άτυπες προσωρινές μορφές συνεργασίας κρίνονται ως λειτουργικές στην εξισορρόπηση της συνεργασίας και ανταγωνισμού. Όμως οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη δεκαετία του '80 επιβάλλαν τη θεσμοποίηση της συνεργασίας μέσω της δημιουργίας τοπικών συνεργατικών θεσμών προκειμένου να αντισταθμιστούν τα μειονεκτήματα της κατατμημένης βιομηχανικής δομής της "Βιομηχανικής Συνοικίας".
Απαιτείται δηλαδή μια ομάδα συλλογικών θεσμών που να συμβάλλουν στην εξισορρόπηση συνεργασίας και ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων καθώς και των τοπικών παραγόντων που εμπλέκονται στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης (εργοδοτικές ενώσεις, εργατικά συνδικάτα, τοπική κυβέρνηση).
Σύμφωνα με τον J. Zeitlin[37] για την αποκεντρωμένη/κατατμημένη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" τίθενται δύο ειδικά θεσμικά προβλήματα: Η παροχή συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και η επίλυση των συγκρούσεων ανάμεσα στους τοπικούς παράγοντες. Η ανάγκη επίλυσης των θεσμικών αυτών προβλημάτων-απαιτήσεων είναι κοινή για όλες τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" γιατί αποτελεί προϋπόθεση για την ισορροπία ανταγωνισμού και συνεργασίας και κατ' επέκταση την ενδυνάμωση τους στη βάση των αρχών της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.

Παρά το γεγονός της αναγνώρισης των κοινών θεσμικών αναγκών-απαιτήσεων δε σημαίνει πως μπορούν να προταθούν και κοινές θεσμικές λύσεις για όλες τις περιπτώσεις των "Βιομηχανικών Συνοικιών", αλλά αποτελεί κοινή πεποίθηση σε πολλούς συγγραφείς *ότι σε όλες τις περιπτώσεις απαιτείται μια συνειδητή πολιτική παρέμβαση* για την ενδυνάμωση και επέκταση της πρακτικής της παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών καθώς και για την επίλυση των κοινωνικών συγκρούσεων και τον συμβιβασμό διαφορετικών οικονομικών συμφερόντων.
Σε ότι αφορά την ανάγκη συμβιβασμού διαφορετικών οικονομικών συμφερόντων, χαρακτηριστική είναι η εμπειρία από την περίπτωση της Sinos Valley στη Βραζιλία, όπου στο προχωρημένο στάδιο ανάπτυξης του βιομηχανικού συμπλέγματος (της έντασης της εξαγωγικής δραστηριότητας), ξεσπούν συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ παραγόντων που μέχρι πρίν συνεργαζόταν αρμονικά και λόγο αυτής της συνεργασίας είχε επιτευχθεί η συλλογική ανταγωνιστικότητα της τοπικής βιομηχανικής δομής. Ειδικότερα μεταξύ των κατασκευαστών του τελικού προϊόντος και των προμηθευτών τους (σε μηχανές παραγωγής, πρώτες ύλες, ημικατεργασμένα προϊόντα) ξέσπασε σύγκρουση γιατί οι πρώτοι ήθελαν πλέον πρόσβαση και σε πηγές εισροών του εξωτερικού (H. Schmitz[36]).
Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ήταν η δημιουργία νέων ξεχωριστών μεταξύ τους επιχειρηματικών οργανισμών προκειμένου να προστατεύσουν καλλίτερα τα συμφέροντα τους, δηλαδή η διαμόρφωση των όρων μιας θεσμικής πλέον σύγκρουσης.
Συνεπώς η προύπαρξη των συγκρούσεων, θεσμών επίλυσης τους κοινά αποδεκτών από όλα τα μέρη, είναι απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου η σύγκρουση διαφορετικών συμφερόντων να μη λάβει διαστάσεις όπως αυτή της θεσμικής σύγκρουσης.

Τη δεκαετία του '80 όπως έχουμε ήδη αναφέρει αρκετές "Βιομηχανικές Συνοικίες" προχώρησαν σε υψηλό βαθμό θεσμοποίησης της συνεργασίας στο επίπεδο της συλλογικής δράσης όπως σε Emilia Romagna και Baden-Wurttemberg ενώ σε κάποιες άλλες παρουσιάζονται ισχυρές τάσεις προς την κατεύθυνση αυτή, όπως στη West Jutland στη Δανία, Mondragon στην Ισπανία και Sinos Valley στη Βραζιλία.
Μέσα από τα ιστορικά αυτά παραδείγματα διαπιστώνουμε ότι η θεσμοποιημένη συνεργασία αφορά την προσφορά μιας ευρείας κλίμακας "πραγματικών" υπηρεσιών που αγγίζουν διάφορα πεδία της οικονομικής και επιχειρηματικής δράσης όπως:
α. Την παραγωγή (πληροφόρηση για νέες τεχνολογίες, έλεγχο ποιότητας εισροών και εκροών, κοινή χρήση εξοπλισμού μεγάλης κλίμακας).
β. Την προώθηση (συλλογή-έρευνα πληροφοριών στις τάσεις μόδας, στις τεχνολογικές προδιαγραφές προϊόντων, κοινές εκθέσεις, μάρκετινκ, εξαγωγικές εταιρίες κ.λ.π.).
γ. Τη χρηματοοικονομική λειτουργία (πίστωση, χρηματοδότηση, αγορά πρώτων υλών, τήρηση των λογιστικών βιβλίων κ.λ.π.).
δ. Την εκπαίδευση (ειδίκευση και επανειδίκευση εργαζομένων στις νέες τεχνολογίες, εκπαίδευση επιχειρηματιών κ.λ.π.).

Παράλληλα όμως διαπιστώνεται και μία ποικιλομορφία σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγονται και προσφέρονται οι "πραγματικές" υπηρεσίες: άμεσα από την τοπική κυβέρνηση, από ανεξάρτητους οργανισμούς μικτής ιδιοκτησίας (ιδιωτικής-δημόσιας), από ενώσεις εργοδοτών, επαγγελματιών και εργαζομένων.
Όπως αναφέρθηκε ήδη κανένα μοναδικό μοντέλο που να αφορά την κλίμακα, την οργάνωση και τον τρόπο παροχής των "πραγματικών" υπηρεσιών δε μπορεί να εξαχθεί.
Δηλαδή δε μπορεί να υπάρχει μια και μοναδική λύση, πρόταση που να ανταποκρίνεται πλήρως και με τον ίδιο βαθμό στις ανάγκες όλων των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Ο R. Murray[32] αναφερόμενος στην Τρίτη Ιταλία και στα Κέντρα παροχής πραγματικών υπηρεσιών υπογραμμίζει τον ενεργητικό ρόλο που διαδραμάτισαν οι τοπικές αρχές στην αρχική τους διαμόρφωση αλλά και στη συνέχιση της λειτουργίας τους μέσω συμμετοχής των εκπροσώπων τους στα διοικητικά συμβούλια των θεσμών αυτών. Όμως το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των θεσμών αυτών είναι ότι οι χρήστες των υπηρεσιών τους δηλαδή οι επιχειρηματίες -βιοτέχνες συμμετέχουν και στον έλεγχο τους, δηλαδή στα θεμέλια των θεσμών αυτών βρίσκονται οι όμιλοι μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
Τα πεδία δράσης των κέντρων παροχής υπηρεσιών ποικίλουν και αφορούν: την παροχή εγγυήσεων για δάνεια που συνάπτονται από επιχειρηματίες με τις τοπικές τράπεζες (COFIM στη MODENA), την πληροφόρηση για τα μηχανήματα, τις αγορές, τους πελάτες, τις τάσεις της εθνικής βιομηχανίας (Centro Servizi στην Pissa), την επαγγελματική εκπαίδευση, την έρευνα και τον τεχνολογικό πειραματισμό (Tecnotex στην Biella), τις κλαδικές μελέτες, την τεχνολογική πληροφόρηση ειδικά στο hardware και την διαμόρφωση ενός πλαισίου κλαδικής συζήτησης η οποία να ενθαρρύνει τη διάχυση του τεχνολογικού know how μεταξύ των επιχειρηματιών (ERVET στην Emilia - Romagna). Επίσης όμιλοι επιχειρήσεων δημιουργούνται και για την προώθηση των εξαγωγών, την αγορά πρώτων υλών και τον έλεγχο της ποιότητας των εισροών.
Βέβαια αντίστοιχοι θεσμοί εμφανίζονται και σε άλλες περιοχές εκτός Τρίτης Ιταλίας όπως έχει ήδη προαναφερθεί για παράδειγμα στο Baden - Wurttemberg στη Γερμανία και στη Mondragon στη χώρα των Βάσκων.
Ειδικότερα το SPRI στη Mondragon έχει ως αντικείμενο προγράμματα προώθησης της μικροηλεκτρονικής και τηλεματικής στα πλαίσια των οποίων περιέχεται η εκπαίδευση, οι εξειδικευμένες συμβουλές και η οικονομική βοήθεια για την απόκτηση τους.
Επίσης όπως προαναφέρθηκε στη Baden-Wurttemberg έχει αναπτυχθεί ένα δίκτυο (Steinbeis Foundations) ογδόντα (80) κέντρων μεταβίβασης Τεχνολογίας και μία βάση δεδομένων περιφερειακού Τεχνολογικού know how όπου κάθε μία επιχείρηση μπορεί να έχει πρόσβαση. Το Steinbeis Foundations αποτελεί ένα παράδειγμα ιδιαίτερα ενεργητικής Τεχνολογικής πρωτοβουλίας η οποία δεν σταματά στο πεδίο της πληροφόρησης αλλά επεκτείνεται και στο πεδίο της μεταβίβασης Τεχνολογίας.

Η αναφορά στους παραπάνω θεσμούς για τους οποίους έγινες πιό λεπτομερή παρουσίαση σε προηγούμενο κεφάλαιο, γίνεται για να τονίσουμε μια ιδιαίτερη διάσταση της δράσης των παραπάνω θεσμών στην οποία ο ο R. Murray[32] δίνει ιδιαίτερη σημασία.
Στην ουσία οι παραπάνω θεσμοί είτε οικονομικής ενίσχυσης, είτε ενίσχυσης της τεχνολογικής διάχυσης (ERVET, SPRI, COFIM κ.α) υλοποιούν πολιτικές κλαδικού προγραμματισμού και σχεδιασμού οι οποίες όμως είναι χωρικά εξειδικευμένες δηλαδή έχουν μια περιφερειακή διάσταση. Αυτό το στοιχείο τις διαφοροποιεί από τις αντίστοιχες πολιτικές κλαδικού σχεδιασμού οι οποίες αναλαμβάνονται από το κεντρικό κράτος και οι οποίες όμως επικεντρώνουν περισσότερο στις μεγάλες επιχειρήσεις και στις εθνικές προτεραιότητες αγνοώντας την εσωτερική δυναμική της κάθε περιφέρειας.
Μάλιστα το ιδιαίτερο στοιχείο της χωρικής-περιφερειακής διάστασης του κλαδικού σχεδιασμού που αναλήφθηκε από τα παραπάνω κέντρα είναι ότι αυτός δεν αρνείται τον εθνικό και διεθνή ορίζοντα στο σχεδιασμό της ανάπτυξης, αλλά με το που αναπτύσσεται σε ένα τοπικό-περιφερειακό πλαίσιο είναι περισσότερο προσδιορισμένος προς τη δυναμική και τις τοπικές ανάγκες καθώς και προς την τελική πράξη.
Η κλαδική διάσταση του σχεδιασμού υλοποιήθηκε από τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο οι παραπάνω θεσμοί προσανατολιζόταν στην ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και συγκεκριμένα με την επικέντρωση όχι στις μεμονωμένες ανάγκες και στρατηγικές τους αλλά στις ανάγκες των βιομηχανικών συμπλεγμάτων-δικτύων, στα οποία αυτές συμμετείχαν, ως συνόλων.

Ως μια αντίθετη περίπτωση θεσμών τοπικής παρέμβασης που η στρατηγική της ενίσχυσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων δεν κατάφερε να έχει κλαδική διάσταση αλλά υποτάχθηκε στις μεμονωμένες επιχειρηματικές στρατηγικές ανάγκες αναφέρεται από τον M.H. Best[54], το GLEB (Greater London Enterprise Board) στο Λονδίνο.
Σύμφωνα με τον συγγραφέα ένας από τους βασικούς λόγους που, παρόλο τον αρχικό σκοπό του, ο παραπάνω θεσμός απέτυχε να διαδραματίσει ρόλο κλαδικού σχεδιασμού, είναι το γεγονός ότι επικέντρωσε στην άμεση επένδυση στις μεμονωμένες επιχειρήσεις (αγορά μετοχών) προκειμένου να καλύψει τα χρηματοδοτικά τους κενά με αποτέλεσμα να εμπλακεί άμεσα στη λειτουργική τους καθημερινή διαχείρηση και να προσανατολίσει την παρέμβαση του στην εξασφάλιση της βραχυχρόνιας επιβίωσης τους και συνεπώς να μην επικεντρώσει στον μακροχρόνιο κλαδικό σχεδιασμό της στρατηγικής αναπτύξη τους.

Όλοι ανεξαιρέτως οι συγγραφείς που έχουν ασχοληθεί με το θέμα της παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών υποστηρίζουν την ανάγκη πολιτικής διαμεσολάβησης.
Ο J. Zeitlin[37] αναφερόμενος στην ανάγκη τυποποίησης της συνεργασίας στις "Βιομ. Συνοικίες" στην παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών υποστηρίζει την ύπαρξη δύο σημαντικών θεσμικών απαιτήσεων - αναγκών.
Η πρώτη αφορά την αυτονομία της τοπικής κυβέρνησης, αφού μόνο η τοπικές αρχές είναι σε θέση να αποκτήσουν την απαιτούμενη γνώση της τοπικής οικονομίας και στη συνέχεια να μεσολαβήσουν για την επίτευξη του κοινωνικού συμβιβασμού μεταξύ των συμφερόντων των τοπικών παραγόντων, γεγονός απαραίτητο για την αποτελεσματικότερη παροχή των συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών.
Η δεύτερη αφορά την ενδυνάμωση των τοπικών εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων ώστε να καταστεί δυνατή η θεσμοποίηση της προσφοράς συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως Δημόσιο αγαθό.

Η σημασία των δύο αυτών θεσμικών απαιτήσεων γίνεται κατανοητή μέσα από διάφορα ιστορικά παραδείγματα "Βιομ. Συνοικιών" όπως αυτά που παραθέτει ο L. Benton[28] σχετικά με την Αστική περιφέρεια της Μαδρίτης και της Βαρκελώνης.
Συγκεκριμένα στην αστική περιφέρεια της Μαδρίτης (περιοχή Fuenlabraada) όπου οι εργοδοτικές ενώσεις και εργατικά συνδικάτα είχαν αδύναμη οργάνωση και οι τοπικές αρχές μικρή αυτονομία παρουσιάστηκε αδυναμία θεσμοποίησης της συνεργασίας ανάμεσα στους τοπικούς παράγοντες και κατ' επέκταση στην παροχή συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών. Αντίθετα στην αστική περιφέρεια της Βαρκελώνης (περιοχή Valles Oriental) όπου υπήρξε βαθιά παράδοση εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων καθώς και αυτονομία τοπικών αρχών αναπτύχθηκε υψηλός βαθμός συνεργασίας προς την κατεύθυνση της δημιουργίας κέντρων παροχής συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών.

Η ανάγκη πολιτικής διαμεσολάβησης στην παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών τονίζεται και από τον S. Brusco[41] ο οποίος παρατηρεί ότι η αγορά δεν παράγει το είδος αυτών των υπηρεσιών που απαιτούνται κυρίως για δύο λόγους:
1. Απαιτούνται υψηλές επενδύσεις για την παραγωγή αυτών των υπηρεσιών ενώ τα έσοδα από την προσφορά τους παίρνουν χρόνο για να πραγματοποιηθούν.
2. Η αγορά της πληροφορίας έχει μια ιδιαίτερη φύση που προκύπτει από τη θεώρηση της πληροφορίας ως δημοσίου αγαθού, γεγονός που δυσχεραίνει την ίδρυση μιας επιχείρησης για την εμπορία της πληροφορίας. Οι μεγάλες επιχειρήσεις παράγουν την πληροφορία στο εσωτερικό τους (τμήματα ερευνών), η οποία είναι διαθέσιμη μόνο στις ίδιες ενώ οι μικρές επιχειρήσεις αδυνατούν να παράγουν, να συγκεντρώσουν καθώς και να κρατήσουν για τις ίδιες (κρυφή) την πληροφορία.

Στο σημείο αυτό ο S. Brusco[41] διαπιστώνει την αντίφαση ότι ενώ καμία μεμονωμένη επιχείρηση της "Βιομηχανικής Συνοικίας" δε μπορεί να παράγει την απαιτούμενη κλίμακα πληροφοριών εξαιτίας του μικρού της μεγέθους, από την άλλη η ευρεία χρήση τους είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη του συνόλου του βιομηχανικού συμπλέγματος.
Η λύση της αντίφασης αυτής, η οποία σχετίζεται με την ιδιαίτερη δομή των "Βιομηχανικών Συνοικιών" (κατατμημένο, αποιεραρχικοποιημένο δίκτυο μικρών επιχειρήσεων), βρίσκεται στη θεώρηση της πληροφορίας ως δημοσίου αγαθού, δηλαδή η πληροφορία πρέπει να παράγεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο από αυτό της μεμονωμένης μικρής επιχείρησης καθώς και να διαχέεται στο σύνολο των επιχειρήσεων του βιομηχανικού συμπλέγματος.

Συνεπώς απαιτείται η δημιουργία κέντρων συλλογής, επεξεργασίας και διάχυσης των πληροφοριών, τα οποία πρέπει να επικεντρώνουν στις συλλογικές ανάγκες του παραγωγικού συστήματος της "Βιομηχανικής Συνοικίας" και όχι στις μεμονωμένες ανάγκες της κάθε μιας επιχείρησης.
Σχετικά επίσης με το τι υπηρεσίες πρέπει να σχεδιάζονται, ο S. Brusco θεωρώντας τα κέντρα παροχής υπηρεσιών ως διευθύνσεις για την μεταφορά και μεταβίβαση τεχνολογιών-καινοτομιών, υποστηρίζει πως πρέπει να επιλέγονται από μία ευρεία κλίμακα εκείνες οι τεχνολογίες που συμβάλλουν στην μεγιστοποίηση της οικονομικής αποδοτικότητας και σύμφωνα πάντα με το βαθμό ευκολίας με τον οποίο οι νέες αυτές τεχνικές μπορούν να αφομοιωθούν από τις μικρές επιχειρήσεις.

Συνεπώς τίθεται το ζήτημα της ανάπτυξης τεχνικών αναγνώρισης των αναγκών σε υπηρεσίες της κάθε μιας "Βιομηχανικής Συνοικίας".
Σύμφωνα με τον S. Brusco[41] η τεχνική αναγνώρησης αναγκών που έχει αναπτυχθεί στη δεκαετία του '80, βασίζεται στη συγκριτική έρευνα παραγωγικών συστημάτων "Βιομηχανικών Συνοικιών" διαφορετικών χωρών που ανταγωνίζονται στις ίδιες αγορές. Δίνεται με τον τρόπο αυτό η δυνατότητα να αξιολογηθεί η σχετική δύναμη ή αδυναμία των διαφόρων "Βιομηχανικών Συνοικιών" και να δειχθεί ποίες ακριβώς πραγματικές υπηρεσίες πρέπει να προσφερθούν σε κάθε μια περίπτωση.
Σχετικά επίσης με την αποτίμηση του κόστους παροχής τους ή τιμής διάθεσης τους υπάρχει μεγάλη δυσκολία εκτίμησης αφού ουσιαστικά αποτελεί ζήτημα που σχετίζεται με αυτό της εκτίμησης της αποδοτικότητας των δημόσιων επενδύσεων. Ο βαθμός δυσκολίας είναι προφανής αφού ο απώτερος σκοπός της παροχής των υπηρεσιών αυτών είναι η διευκόλυνση στην εισαγωγή, συσσώρευση και διάχυση καινοτομιών και συνεπώς η όποια εκτίμηση του οφέλους δε μπορεί να γίνει άμεσα αλλά μόνο με βάση το βαθμό αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας του συστήματος.

Στην ανάγκη πολιτικής παρέμβασης στην παροχή πραγματικών υπηρεσιών αναφέρονται και οι P.Bruti και F.Calistri[38], οι οποίοι αφού, όπως προαναφέρθηκε, παρατήρησαν τη δεκαετία του '80 μια πίεση προς την "τριτογενοποίηση" της δομής των επιχειρήσεων, υποστηρίζουν ότι για τη βελτίωση των αδυνάτων σημείων της "Βιομηχανικής Συνοικίας" η παροχή "πραγματικών" υπηρεσιών πρέπει να επικεντρώνει:
-Στη διοίκηση, το managment, το χρόνο παράδοσης προϊόντων, το σχέδιο και την προώθηση των προϊόντων.
-Στην έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων.
-Στην ειδίκευση του διοικητικού προσωπικού και την απόκτηση γνώσεων στις σύγχρονες χρηματοοικονομικές τεχνικές απόκτησης πόρων.
-Στην ταχύτατη προσαρμογή στις νέες τεχνολογίες.

Μια σημαντική επίσης προσέγγιση στο ζήτημα των "πραγματικών" υπηρεσιών και ειδικότερα στην πρόσβαση και τον έλεγχο της πληροφόρησης, έχει γίνει και από τον P. A. Julien[42] στη βάση της Καναδικής εμπειρίας των βιομηχανικών συμπλεγμάτων.
Σύμφωνα με το συγγραφέα, στο νέο διεθνές περιβάλλον το άνοιγμα των αγορών δημιουργεί ένα χάσμα ανάμεσα στο παραδοσιακά βασισμένο περιβάλλον και στην αυξανόμενα διεθνοποιημένη οικονομία, οι μεταβιομηχανικές αξίες της αγοράς εργασίας αγγίζουν και επηρεάζουν όλα τα περιβάλλοντα καθώς και την ηθική της εργασίας και σε πολλές περιπτώσεις απειλείται το κοινωνικό σύστημα της "Βιομηχανικής Συνοικίας" που βασίζεται στην κοινωνική συμφωνία συνέπεια μιας ιδιαίτερης εργασιακής και επιχειρηματικής ηθικής.
Εγείρεται συνεπώς ένα πρόβλημα απόκτησης- ελέγχου της πληροφορίας που συσχετίζεται με μια βαθύτερη αντίληψη της ανάπτυξης των εθνικών και διεθνών αγορών, την αυξημένη ευαισθησία στους ταχύτατους τεχνολογικούς μετασχηματισμούς και την καλύτερη προσαρμογή της οργάνωσης της παραγωγής στις νέες προσδοκίες των εργαζομένων.
Το παραδοσιακό άτυπο πλαίσιο ανταλλαγής, διάχυσης της πληροφορίας που κυριάρχησε στα πρώτα στάδια ανάπτυξης των "Βιομηχανικών Συνοικιών", δε μπορεί πλέον να κριθεί λειτουργικό καθώς το μεγάλο εύρος της κλίμακας της πληροφόρησης και η απαιτούμενη ταχύτητα διάχυσής της απαιτούν τη θεσμοποίηση των διαδικασιών πρόσβασης και διάχυσης της, δηλαδή τη δημιουργία κέντρων πληροφόρησης.

Όμως ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα κέντρα πληροφόρησης εκτός από την μέριμνα για την απόκτηση της μεγάλης κλίμακας πληροφοριών και την ταχύτατη διάχυσή τους πρέπει να μεριμνούν και για την προσαρμογή των πληροφοριών στις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές ανάγκες των "Βιομ. Συνοικιών" προκειμένου να μη διαταραχθεί η συνοχή τους.
Ένα ενδεικτικό αρνητικό παράδειγμα πρόσβασης και διάχυσης της πληροφορίας, σύμφωνα με τον συγγραφέα, αποτελεί το γεγονός ότι στην Ιταλία ένα μεγάλο ποσοστό της πληροφορίας ανάμεσα στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" και τον "έξω κόσμο" περνά από ιδιωτικά κανάλια δηλαδή επιχειρήσεις υπηρεσιών που είναι χωροθετημένες στην μητροπολιτική περιφέρεια του Μιλάνου. Αυτές οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τη διαμεσολάβησή τους αυτή ως μια δραστηριότητα σαν όλες τις άλλες και ενεργούν με βάση τα συμφέροντά τους, με αποτέλεσμα να μήν ελέγχεται κάθε φορά από τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" εάν αποκτήθηκε η απαιτούμενη και κατάλληλη (προσαρμόσιμη) πληροφορία.

Ο P. A. Zulien[42] κάνει μια διάκριση μεταξύ δύο τύπων πληροφορίας που είναι ουσιώδης για την ανάπτυξη και λειτουργία των "Βιομηχανικών Συνοικιών":
Ο πρώτος αφορά την πληροφορία των συγκυριακών μεταβολών των αγορών και των συνθηκών του ανταγωνισμού όπου οι διαδικασίες απόκτησης και ελέγχου αυτού του τύπου πληροφορίας μπορεί να αναληφθεί από κέντρα που συγκροτούνται είτε από ενώσεις επιχειρήσεων, είτε από επαγγελματικούς οργανισμούς.
Ο δεύτερος αφορά την πληροφορία που σχετίζεται με τις ανάγκες σε νέες τεχνολογιες, με την έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων, με τις αλλαγές των εργασιακών σχέσεων και των συστημάτων αξιών (εργασιακή και επιχειρηματική ηθική), όπου ο τύπος αυτός της πληροφόρησης λόγω του μακρού ορίζοντα και του υψηλού κόστους δεν μπορεί να αναληφθεί από επιχειρηματικές και επαγγελματικές ενώσεις που δρούν στα πλαίσια της "Βιομηχανικής Συνοικίας".
Αντίθετα απαιτείται και η έντονη δραστηριοποίηση του τοπικού-περιφερειακού κράτους το οποίο πρέπει να διασυντονίζει, να φέρνει σε στενή επαφή τους θεσμούς τους οποίους πιθανόν διαθέτει (ερευνητικά - καινοτομικά κέντρα, πανεπιστήμια, εθνικά και διεθνή δίκτυα διαδημοτικής συνεργασίας κ.λ.π.) με τους βασικούς παράγοντες της τοπικής οικονομίας (επιχειρηματικές ενώσεις, εργατικά συνδικάτα, επαγγελματικές ενώσεις).
Όμως για να έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα η διάχυση της πληροφορίας μέσα στο τοπικό παραγωγικό σύστημα, θα πρέπει και οι ανθρώπινοι πόροι να αναπτύσσονται παράλληλα ώστε να μπορούν να παρακολουθήσουν και να αξιοποιήσουν την κλίμακα της πληροφορίας που διαχέεται σε αυτούς. Συνεπώς σύμφωνα με τον P. A. Zulien τα κέντρα πληροφόρησης και τα κέντρα εκπαίδευσης-επανειδίκευσης επιχειρηματιών και εργατών πρέπει όχι απλά να λειτουργούν παράλληλα αλλά να συνδυάζουν τις δράσεις τους.

Επίσης μεγάλη σημασία στο ζήτημα του ελέγχου και της διάχυσης της πληροφορίας αποδίδεται και από τους συγγραφείς M.Storper & A.Scott[53], οι οποίοι υποστηρίζουν πως η ίση δυνατότητα πρόσβασης στην πληροφορία από όλες τις επιχειρήσεις-μέλη του βιομηχανικού συμπλέγματος-δικτύου θα επιδράσει θετικά στην ενίσχυση των σχέσεων εμπιστοσύνης και κατ' επέκταση στη συνεργασία. Αντίθετα σε περίπτωση άνισης κατανομής της πληροφορίας μεταξύ των συνεργαζόμενων παραγωγών θα έχει αρνητικές επιδράσεις ενισχύοντας τον άγονο ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων με βαθύτερες επιπτώσεις ως προς την ίδια την ποιότητα του τελικού προϊόντος.
Το παράδειγμα που παραθέτουν αφορά την πληροφορία στις απαιτούμενες προδιαγραφές των ενδιάμεσων υλικών και προϊόντων, όπου ένας υπεργολάβος μπορεί να έχει ευκαιριακά ωφέλη από τη χρήση κατώτερης ποιότητας υλικών για την κατασκευή ενός μέρους του τελικού προϊόντων εις βάρος της παραγγελιοδόχου επιχείρησης όταν αυτή δεν είναι σε θέση να διακριβώσει την ποιότητα, με καταστροφικό αποτέλεσμα όμως και για τα δύο μέρη αφού το παραγωγικό σύστημα θα απολέσει μέρος της ανταγωνιστικότητας του.

Εκτεταμένη αναφορά στην παροχή πραγματικών υπηρεσιών γίνεται και από τον C. Trigilia[24] που υποστηρίζει ότι οι διαδικασίες καινοτομίας στις "Βιομ. Συνοικίες" εγείρουν ένα πρόβλημα χωρικής κλίμακας αφού αυτές σχετίζονται όλο και περισσότερο με τα μεγάλα αστικά κέντρα που αποτελούν χώρους συγκέντρωσης στρατηγικών υπηρεσιών (όπως τα περιφερειακά Παν/μια) και λειτουργιών στην έρευνα, τη χρηματοδότηση, την προώθηση, το μάναντζμεντ καθώς και τόπους εγκατάστασης του ανθρώπινου δυναμικού που δραστηριοποιείται σε αυτά.

Το ξεπέρασμα του περιορισμού της χωρικής κλίμακας απαιτεί την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας ανάμεσα στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" και τα παραπάνω κέντρα υπηρεσιών των μεγάλων αστικών κέντρων δηλαδή ανάπτυξη της θεσμικής συνεργασίας μεταξύ των τοπικών ομάδων-συμφερόντων των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων (επιχειρήσεις, εργαζόμενοι) και των αστικών αρχών, στον έλεγχο των οποίον βρίσκονται τα παραπάνω κέντρα και υπηρεσίες. Η συνεργασία αυτή μπορεί να αποκρυσταλωθεί θεσμικά σε ένα ενδιάμεσο κέντρο διασυντονισμού και ρύθμισης που θα δίνει περιφερειακή διάσταση στην καινοτομική διαδικασία με περιεχόμενο που θα καλύπτει τόσο τις περιφερειακές αστικές αρχές όσο και τις ομάδες συμφερόντων των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων.

Όμως εκτός από την διαδικασία της καινοτομίας, ο C. Trigilia[24] υποστηρίζει ότι και η αντιμετώπιση της αναδιάρθρωσης των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων και της τεχνολογικής ανανέωσης τους, προϋποθέτει μια ευρύτερη χωρική διάσταση στον κλαδικό σχεδιασμό από αυτή των ορίων των "Βιομηχανικών Συνοικιών". Για παράδειγμα οι αναγκαίες τοπικές διαδικασίες εκπαίδευσης και επανειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού για τη στήριξη των διαδικασιών τεχνολογικής αναδιάρθρωσης, προκειμένου να είναι ευρύτερα πληροφορημένες, δηλαδή να ενσωματώνουν περισσότερη διεθνή γνώση και να είναι πιό αποτελεσματικές, πρέπει ολοκληρώνονται με τις τεχνικές και επιστημονικές υποδομές που υπάρχουν σε ένα επίπεδο ευρύτερο από αυτό της "Βιομηχανικής Συνοικίας".

Όμως όπως αναπτύχθηκε στην παραπάνω συζήτηση, η αναγκαιότητα της περιφερειακής διάστασης των πολιτικών και παραγόντων πολιτικής βρίσκεται και σε δύο ακόμη λόγους.
Ο πρώτος σχετίζεται με την αντίδραση πολλές φορές των μεμονωμένων επιχειρήσεων των βιομηχανικών συμπλεγμάτων να συνεισφέρουν στην δημιουργία συλλογικών αγαθών, τα πλεονεκτήματα των οποίων προκύπτουν για το σύνολο της περιφερειακής οικονομίας, ενώ η ανεπαρκή προσφορά τους, όπως της επαγγελματικής εκπαίδευσης, μακροπρόθεσμα περιορίζει την ικανότητα των ίδιων των βιομηχανικών συμπλεγμάτων να προχωρήσουν στις απαραίτητες αναδιαρθρώσεις και προσαρμογές.
Ο δεύτερος αναφέρεται σε ζητήματα που έχουν αναπτυξιακή διάσταση και επιδρούν στη βιωσιμότητα των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων, όπως οι χρήσεις γης, ο χωροταξικός σχεδιασμός, η προστασία περιβάλλοντος, τα μεταφορικά και επικοινωνιακά δίκτυα κ.λ.π., τα οποία όμως υπερβαίνουν τα όρια της τοπικής ρύθμισης.

Από τις παραπάνω θέσεις προκύπτουν σημαντικές διαπιστώσεις τόσο για τους τύπους πολιτικών όσο και για τους φορείς εφαρμογής των πολιτικών παροχής στρατηγικών υπηρεσιών. Ειδικότερα η αναγκαιότητα πολιτικών περιφερειακής κλίμακας δεν υποβαθμίζει τη σημασία των τοπικών πολιτικών αλλά υπογραμίζει τη σημασία ολοκλήρωσης των τοπικών πολιτικών σε μια περιφερειακή διάσταση. Το ίδιο προκύπτει και για τους φορείς-παράγοντες πολιτικής δηλαδή δεν μειώνεται ο ρόλος των τοπικών παραγόντων προς όφελος των παραγόντων περιφερειακού επιπέδου, αντίθετα απαιτείται η ανάπτυξη ενός περισσότερου αποτελεσματικού καταμερισμού αρμοδιοτήτων ανάμεσα στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Η σημασία του τοπικού σχεδιασμού των χρήσεων γης και της ολοκλήρωσης τους με τον περιφερειακό σχεδιασμό των πολιτικών παροχής υποδομών-υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (Υγεία, Μεταφορές, Τηλεπικοινωνίες, Ενέργεια κ.λ.π.), στην ανάπτυξη των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων έχει υπογραμμιστεί με σαφή τρόπο και από τον R. Murray[32].
Συγκεκριμένα ο συγγραφέας χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Modena, καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η ανάπτυξη της ιδιοκτησίας και των χρήσεων γης από τις τοπικές αρχές λειτούργησε ως υποδομή για τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας.
Συγκεκριμένα οι τοπικές αρχές ελέγχοντας τη γη σχεδίασαν βιομηχανικά πάρκα και ενθάρρυναν επιλεκτικά την εγκατάσταση σε αυτά συμπλεγμάτων μικρών επιχειρήσεων παραχωρώντας το δικαίωμα της χρήσης τους καθώς και τις απαραίτητες για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις υποδομές (δρόμους, κτίρια κ.α.). Ο επιλεκτικός αυτός χαρακτήρας που ευνοούσε τις ομάδες συνδεδεμένων επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου δε θα μπορούσε να είναι εφικτός παρά μόνο εξαιτίας του ελέγχου που ασκούσαν οι τοπικές αρχές στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης.

Δηλαδή με βάση τα παραπάνω οι τοπικές αρχές υλοποιούσαν δύο διακριτές λειτουργίες: Η πρώτη αφορά το διασυντονισμό της βιομηχανικής ανάπτυξης μιας περιοχής γύρω από ένα ενιαίο αναπτυξιακό κλαδικά και χωρικά εξειδικευμένο σχέδιο που στηρίζονταν στο σχεδιασμό των χρήσεων γης και η δεύτερη αφορά την έμμεση χρηματοδότηση (παραχώρηση χρήσης γης) μέρους των δραστηριοτήτων του αναπτυξιακού σχεδίου οι οποίες αλλιώς δεν θα μπορούσαν να αναληφθούν από τις μικρές επιχειρήσεις.
Σχετικά επίσης με τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι οφέλειες της τοπικής οικονομίας από τις κεντρικά σχεδιαζόμενες και προσφερόμενες αστικές υποδομές είναι πολύ μικρότερες από ότι όταν οι τοπικές αρχές συμμετέχουν στο σχεδιασμό, την ανάπτυξη και διάθεσής τους και για το λόγο αυτό απαιτείται η ανάπτυξη πλαισίων διαβούλευσης ανάμεσα στις περιφερειακές αρχές, τους καταναλωτές και τις εθνικοποιημένες βιομηχανίες που παράγουν τα δημόσια αγαθά, προκειμένου την ολοκλήρωση τους με τον βιομηχανικό κλαδικό - περιφερειακό σχεδιασμό.

Με βάση τις παραπάνω απόψεις είναι προφανές ότι στο σχεδιασμό των χρήσεων γης και στην ανάπτυξη και παροχή των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας εμπλέκονται δυνάμεις και συμφέροντα που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σε στενή τοπική κλίμακα αλλά ούτε και να αφεθούν στον κεντρικό κρατικό σχεδιασμό.
Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων απαιτείται η συγκέντρωση-ολοκλήρωση των συμφερόντων όλων των παραγόντων της αναπτυξιακής διαδικασίας σε περιφερειακό επίπεδο δηλαδή μια περιφερειακή διάσταση στη διαχείριση της ανάπτυξης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως αρκεί μόνο η ενίσχυση της τοπικής και περιφερειακής κυβέρνησης με τους αναγκαίους πόρους για τον σχεδιασμό πολιτικών προσφοράς υπηρεσιών αλλά ότι απαιτείται επίσης η δημιουργία ισχυρών συνομιλητών σε περιφερειακό επίπεδο (εργατικά συνδικάτα, εργοδοτικές ενώσεις) τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην υλοποίηση των πολιτικών παροχής υπηρεσιών, προκειμένου να είναι δυνατή η εσωτερίκευση του κόστους και η διάχυση σε όλους των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από τις πολιτικές αυτές.

Επίσης σύμφωνα με διάφορους συγγραφείς ιδιαίτερο ρόλο στην αποκρυστάλλωση της ισορροπίας μεταξύ των τοπικών αναπτυξιακών συμφερόντων έχουν διαδραματίσει οι θέσεις και οι δράσεις των εργατικών συνδικάτων.
Αναφερόμενος στη περιοχή της Τρίτης Ιταλίας ο C. Trigilia[26] υπογραμμίζει τη βαθμιαία ανάπτυξη ενός ιδιαίτερου τύπου πολιτικής ρύθμισης της αγοράς εργασίας και μαζί με αυτόν ένα ιδιαίτερο μοντέλο εργασιακών σχέσεων. Αυτό βέβαια συνέβηκε εκεί όπου το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο ήταν αναπτυγμένο βοηθώντας έτσι την ανάπτυξη της οργάνωσης και ταυτότητας του συνδικαλισμού.
Το ιδιαίτερο αυτό μοντέλο εργασιακών σχέσεων υπήρξε βαθιά συνεργατικό και τοπικά βασισμένο όπου τα εργατικά συνδικάτα δεν θέτουν εμπόδια στην ευέλικτη χρήση της εργασίας παρόλο που διαπραγματεύονται τα σχετικά επίπεδα μισθών καθώς και τους τύπους ευελιξίας της εργασίας.

Οι P. Brutti και F. Callistri[38] τονίζουν το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι εργαζόμενοι στην εισαγωγή και χρήση μηχανημάτων σύγχρονης τεχνολογίας στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας αφού διαπιστώνουν ότι για την αντικατάσταση μιας μηχανής από μία άλλη ζητείται και η γνώμη των εργαζομένων. Μάλιστα σε ανταλλαγή της συνεργασίας τους αυτής (όχι εμπόδια στην ευέλικτη χρήση της εργασίας) επιτυγχάνουν αυξήσεις στους τοπικά διαπραγματευόμενους μισθούς, την πλήρη απασχόληση σε τοπικό επίπεδο, τη συνεχή εκπαίδευση, καθώς και κοινωνικές υπηρεσίες (υγεία, κατοικία, κ.α.) που προσφέρονται από τις τοπικές αρχές. Δηλαδή τα εργατικά συνδικάτα συνεισφέραν έμμεσα στην κοινωνική αποδοχή της υψηλής ευελιξίας της εργασίας με αντάλλαγμα την πλήρη απασχόληση, τις αυξήσεις μισθών και την κοινωνική προστασία.
Η τοπική διάσταση του ιδιαίτερου αυτού τύπου πολιτικής ρύθμισης της αγοράς εργασίας προκύπτει και από την ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στις διαπραγματεύσεις στο τοπικό επίπεδο αν και σε μερικές περιπτώσεις ένα μέρος της διαπραγμάτευσης αφήνεται στο επίπεδο της μεμονωμένης επιχείρησης.

Βέβαια ο συνεργατικός αυτός χαρακτήρας δεν υποδηλώνει την απουσία συγκρούσεων αφού όπως επισημαίνει ο C.Trigilia[26] τα ποσοστά απεργιακών κινητοποιήσεων στην Τρίτη Ιταλία είναι από τα υψηλότερα της χώρας αλλά το χαρακτηριστικό τους είναι η μικρή διάρκειά τους γεγονός που υποδηλώνει τον προσανατολισμό προς την επίλυση της σύγκρουσης με την επίτευξη κοινωνικών συμβιβασμών.

Στη διαμόρφωση αυτού του μοντέλου ρύθμισης της αγοράς εργασίας σημαντικός υπήρξε ο ρόλος των τοπικών αρχών, η ενεργή δράση των οποίων σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του R. Murray[32] μπορεί να κωδικοποιηθεί παρακάτω πεδία και στόχους:
α. Επένδυση στις ειδικότητες της εργασίας μέσω της ενθάρρυνσης εξειδικευμένων θεσμών επιστημονικής, επαγγελματικής και τεχνικής εκπαίδευσης.
β. Άμβλυνση του διαδυσμού της αγοράς εργασίας, θέτοντας όρια στην υπερεκμετάλλευση των άτυπων μορφών εργασίας και επιβάλλοντας ίσα δικαιώματα απασχόλησης και κοινωνικής πρόνοιας (υγεία, προστασία μητρότητας, περιορισμός υπερωριών)
γ. Ενθάρρυνση τύπων δημοκρατίας στο χώρο εργασίας με την αυξημένη συμμετοχή των εργαζομένων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό.

Το συνεργατικό και τοπικά βασισμένο μοντέλο ρύθμισης της αγοράς εργασίας στην Τρίτη Ιταλία, αναπτύχθηκε όπως έχει υποστηριχθεί από πολλούς συγγραφείς, σε εξάρτηση με την ιδιαίτερη σύνθεση της κοινωνικής και πολιτικής δομής. Όμως εκτός από αυτό το πλαίσιο θετική επίδραση στην ενίσχυση της συνεργατικότητας του μοντέλου ασκήθηκε και από την αναπτυξιακή στρατηγική μέσω της οποίας οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" προσπάθησαν να απαντήσουν στις προκλήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού.
Στα πλαίσια της στρατηγικής αυτής ο ανταγωνισμός δεν γίνεται στη βάση της τιμής του προϊόντος αλλά στην βάση της διαφοροποίησης στην ποιότητα, στο σχέδιο, χρόνο παράδοσης προϊόντος κ.λ.π. Η απουσία πιέσεων στην τιμή του προϊόντος απέτρεψε τις πιέσεις για μείωση του εργατικού κόστους και κατ' επέκταση των μισθών. Η ανάγκη επίσης συνεχούς τεχνολογικής καινοτομίας για την βελτίωση της ποιότητας, του σχεδίου, των χρόνων παράδοσης προϋποθέτει καλύτερη οργάνωση, κινητοποίηση, αξιοποίηση της παραγωγικής εξειδικευμένης εργατικής δύναμης.
Η έλλειψη πιέσεων στους εργατικούς μισθούς καθώς και η αυξημένη ανάγκη βελτίωσης της παραγωγικότητας της εργασίας συνέβαλε στην μετατόπιση της έμφασης στα ποιοτικά, δυναμικά χαρακτηριστικά της εργασίας και στη μείωση των στατικών χαρακτηριστικών του εργατικού κόστους.
Είναι συνεπώς απαραίτητο για την κατανόηση του πλαισίου ρύθμισης της αγοράς εργασίας να διερευνήσουμε τη θέση της εργασίας στις "Βιομηχανικές Συνοικίες".
Η υιοθέτηση της προαναφερθήσας αναπτυξιακής στρατηγικής, οδήγησε στην αύξηση της σημασίας της ποιότητας της εργασίας και των σχέσεων εργαζομένων και διοίκησης - εργοδοτών. Η συνεχής αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών απαιτεί συνεχή εκπαίδευση και υψηλή κινητικότητα της εργασίας, προκειμένου οι εργαζόμενοι να προσαρμόζονται γρήγορα στις αλλαγές των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας (ευελιξία της εργασίας). Η υψηλή ευελιξία της εργασίας με τη σειρά της συμβάλλει στην αύξηση της ικανότητας προσαρμογής των "Βιομηχανικών Συνοικιών" στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς και κατ' επέκταση στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της.

Όμως σύμφωνα με συγγραφείς όπως οι F. Pyke και W. Sengenberger[42], εκτός από αυτό τον τύπο ευελιξίας ("ενεργητική ευελιξία") διαπιστώνουν και την αξιοποίηση από τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" τύπων "παθητικής ευελιξίας" της εργασίας, δηλαδή μορφές άτυπης, "μαύρης" εργασίας. Αυτού του είδους η ευελιξία βέβαια δεν αντιστοιχεί στην αναπτυξιακή στρατηγική του "υψηλού δρόμου" που αναφέρθηκε πιο πάνω.
Στο σημείο αυτό σύμφωνα με τους συγγραφείς τίθεται μια σημαντική πρόκληση για τις στρατηγικές και δράσεις των εργατικών συνδικάτων στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" ώστε να εξασφαλίσουν ότι η αξιοποίηση των ευκαιριών της ευελιξίας πρέπει να γίνεται με τρόπο ώστε η επίτευξη της πιό οικονομικά αποδοτικής κατανομής της εργατικής δύναμης στις διαδικασίες της παραγωγής να μη γίνεται σε βάρος των εργασιακών συνθηκών, αλλιώς απειλείται ο συνεργατικός χαρακτήρας του μοντέλου ρύθμισης της αγοράς εργασίας που αναπτύχθηκε ήδη από την δεκαετία του 70.

Παράλληλα με την αντιμετώπιση του προβλήματος της "παθητικής ευελιξίας" της εργασίας οι F. Pyke και W. Sengenberger[42] τονίζουν ως ιδιαίτερης σημασίας τη δημιουργία μηχανισμών εξάλειψης της ανασφάλειας που προκαλεί ο φόβος της ανεργίας καθώς οι άτυποι μηχανισμοί εξαφάνισης του φόβου της ανεργίας (οικογένεια, η αγροτική γη ως εναλλακτική πηγή απασχόλησης και εισοδήματος) που λειτούργησαν αποτελεσματικά τη δεκαετία του '70, δεν μπορούν πλέον να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες της όξυνσης του ανταγωνισμού. Για το λόγο αυτό υποστηρίζουν την ανάπτυξη ενός θεσμικού πλαισίου που να παρέχει ασφάλεια και να μειώνει το φόβο της ανεργίας δίχως όμως το παραγωγικό σύστημα να οδηγηθεί σε σκλήρυνση.
Ενδεικτικά για την αντιμετώπιση του φόβου της ανεργίας και της αστάθειας των εργαζομένων αναφέρουμε την σημασία που αποδίδουν οι συγγραφείς M.Storper, A.Scott[53] στη δημιουργία υποδομής θεσμικής παρέμβασης υπό τη μορφή δικτύων πληροφόρησης μεταξύ τοπικών επαγγελματικών ενώσεων, εργατικών συνδικάτων και εκπαιδευτικών θεσμών για την πληροφόρηση των εργαζομένων για τις τρέχουσες συνθήκες εργασίας και ευκαιρίες απασχόλησης καθώς και για τον άμεσο σχεδιασμό προγραμμάτων επανειδίκευσης και επανένταξης των ανέργων στην αγορά εργασίας.

Συνεπώς στην κατεύθυνση της διατήρησης και ενίσχυσης του τοπικά βασισμένου συνεργατικού μοντέλου ρύθμισης της αγοράς εργασίας και στα πλαίσια των νέων αναγκών που διαμορφώνονται, πρέπει να αναληφθούν δράσεις από τα εργατικά συνδικάτα για τη θεσμοποίηση ενός κανονιστικού συστήματος που να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τόσο το πρόβλημα της ανεργίας όσο και τις μορφές άτυπης εργασίας "παθητικής ευελιξίας" στο περιβάλλον των "Βιομηχανικών Συνοικιών".

Σημαντική είναι και η αναφορά του P. Brutti[43] στα ζητήματα των εργασιακών σχέσεων και του ρόλου των εργατικών συνδικάτων στις "Βιομ. Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας.
Σύμφωνα με τον συγγραφέα οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" κατέχουν τα χαρακτηριστικά ενός διακριτού οικονομικού και κοινωνικού συστήματος όπου η εργασία δεν έχει τη θέση που έχει στις μεμονωμένες μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις καθώς διακρίνεται από τολμηρή στάση και συμπεριφορά, αξιοποιώντας τις ικανότητες για συνεχή ειδίκευση και προσαρμογή και τις ευκαιρίες συμμετοχής της στην οργάνωση της παραγωγής, γεγονός που αντανακλά και στην αμοιβή της εργασίας η οποία μερικές φορές αποτελεί έναν ιδιαίτερο συνδυασμό μισθού και μεριδίου στην ιδιοκτησία της επιχείρησης.

Μάλιστα αντιτίθεται στην προσέγγιση συγγραφέων όπως των A. Amin & K.Robins[40] οι οποίοι υποστηρίζουν πως σε αρκετές περιπτώσεις οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" στηρίχθηκαν σε χαμηλά αμοιβόμενη εργασία. Βέβαια αντιτίθεται όχι στην παρατήρηση αυτή καθ' αυτή, αλλά στην αξία που αυτή έχει αφού υποστηρίζει πως είναι ανεπαρκή η εκτίμηση της θέσης της εργασίας στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" με κριτήριο μόνο το ύψος του μισθού και συνεπώς πρέπει να ληθφούν υπόψιν γιατί μια σειρά από άλλα στοιχεία όπως η ποιότητα των εργασιακών συνθηκών, ο βαθμός αυτονομίας των εργαζομένων, η συνεχή κατάρτιση και βελτίωση των ικανοτήτων τους και η κοινωνική προστασία.
Με βάση όλα τα παραπάνω στοιχεία υποστηρίζει ότι το περιβάλλον της εργασίας στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" είναι ελκυστικό, στοιχείο το οποίο αντανακλάται και στον ιδαίτερο συνεργατικό χαρακτήρα του τοπικού μοντέλου ρύθμισης της αγοράς εργασίας.
Η ιδιαιτερότητα των "Βιομηχανικών Συνοικιών" καθώς και της θέσης της εργασίας σε αυτές, οδηγεί τον συγγραφέα να υποστηρίξει τόσο την ανάπτυξη μιας διαφορετικής εργασιακής και επιχειρηματικής ηθικής και πρακτικής στη διαπραγμάτευση των συνθηκών εργασίας, όσο και την αναγνώρηση πολιτική και νομική, από το κράτος και τις εθνικές κλαδικές ενώσεις εργοδοτών και εργαζομένων των τοπικών των συμφωνιών που επιτυγχάνονται σε αυτές.
Ειδικότερα από την πλευρά της εργασίας, η στρατηγική διεκδίκησης δε πρέπει να κυριαρχείται από τη στενή ποσοτική λογική των ίσων δικαιωμάτων αλλά περισσότερο από την ποιοτική έννοια των ίσων ευκαιριών, δηλαδή απαιτείται η επινόηση στρατηγικών διεκδίκησης ικανών να διασφαλίζουν τις ιδιαίτερες αξιώσεις των εργαζομένων στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" όπως την επαγγελματική εκπαίδευση, τη ποιότητα περιβάλλοντος εργασίας - κατοικίας και την εξαφάνιση των εμποδίων στην κινητικότητα της εργασίας.

Όμως το ζήτημα της επινόησης αυτών των ιδιαίτερων στρατηγικών διαπραγμάτευσης θέτει και το ζήτημα του τοπικού προσδιορισμού των συμβάσεων εργασίας.
Ο P. Brutti[43] δεν υποστηρίζει την κατάργηση των διαπραγματεύσεων σε εθνικό επίπεδο αντίθετα προτείνει την διατήρηση της αυτονομίας των διαπραγματεύσεων στο τοπικό και εθνικό επίπεδο, όπου στο εθνικό επίπεδο μπορεί να αφεθεί η διαπραγμάτευση των γενικών όρων (κατώτατων ορίων) ενώ στο τοπικό μπορεί να γίνεται η διαπραγμάτευση των ειδικών όρων της εργασίας (αυξήσεις μισθών, ώρες εργασίας, σύνδεση της παραγωγικότητας της εργασίας με μισθούς κ.λ.π.). Επίσης υποστηρίζει και την ανάπτυξη ενός θεσμοποιημένου πλαισίου που θα καθορίζει τις διαπραγματεύσεις στο επίπεδο των "Βιομηχανικών Συνοικιών" προκειμένου να διασφαλίζεται ένα ελάχιστο επίπεδο ικανοποίησης των δικαιωμάτων των εργαζομένων.
Ενδιαφέρουσα είναι επίσης και η πρόταση που διατυπώνουν οι συγγραφείς Calistri και P. Brutti[38] για το μετασχηματισμό του τρόπου χρηματοδότησης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στην Ιταλία, όπου υποστηρίζουν πως η παρούσα δομή του εθνικού συστήματος ασφαλιστικών εισφορών εξαιτίας του μεγάλου πληθυσμού μικρών επιχειρήσεων εντάσεως εργασίας που κυριαρχούν στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" οδηγεί σε άτυπες μορφές εργασίας. Για το λόγο αυτό προτείνουν ένα σύστημα εισφορών βασισμένο στην προστιθέμενη αξία της παραγωγής συμβάλλοντας έτσι στη μείωση του κόστους εργασίας και στη βελτίωση της σχέσης καθαρού και ακαθάριστου μισθού.

3.4. Η αναγκαιότητα της πολιτικής και των παραγόντων πολιτικής στην ενίσχυση και ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών".

Πολλοί μελετητές έχουν υποστηρίξει πως η παροχή συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις των "Βιομηχανικών Συνοικιών" και η επίλυση των συγκρούσεων ανάμεσα στους παράγοντες της τοπικής οικονομίας απαιτούν την ενδυνάμωση της αυτονομίας του τοπικού κράτους καθώς και των τοπικών εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων.Ταυτόχρονα όμως κάποιοι από αυτούς έχουν θέσει και το ζήτημα της ολοκλήρωσης του τοπικού στο περιφερειακό επίπεδο.
Συγκεκριμένα όπως προαναφέρθηκε, η αξιοποίηση των νέων τύπου εξωτερικών οικονομιών στην καινοτομική διαδικασία, στη βελτίωση της ποιότητας των ανθρώπινων πόρων, στην πληροφορία κ.λ.π. αλλά και η αντιμετώπιση των νέων αρνητικών οικονομιών, δε μπορεί πλέον να επιτευχθεί στο στενό τοπικό επίπεδο εξαιτίας προβλημάτων κλίμακας και έλλειψης πόρων, γεγονός που απαιτεί μεγαλύτερο βαθμό ολοκλήρωσης των δράσεων σε περιφερειακό επίπεδο.
Ο διασυντονισμός και η ολοκλήρωση των τοπικών πρωτοβουλιών σε περιφερειακό επίπεδο για προβλήματα όπως τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων - τεχνολογιών, υποδομές μεταφορών και επικοινωνιών είναι αναγκαίος για την αποφυγή αλληλοκάλυψης δράσεων και σπατάλης πόρων.
Στο ζήτημα επίσης της πληροφόρησης, όπως προαναφέρθηκε, η "δομική" μακρύ ορίζοντα πληροφόρηση δεν μπορεί να αναληφθεί παρά μόνο σε επίπεδο περιφερειακού κράτους όπου είναι δυνατό να επιτευχθεί η απαραίτητη εμπλοκή πανεπιστημιακών ερευνητικών κέντρων και η ανάπτυξη "κεραιών" πληροφόρησης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Όμως η ενδυνάμωση της τοπικής αυτονομίας και η ολοκλήρωση του τοπικού στο περιφερειακό δεν αποδυναμώνει τη σημασία άσκησης πολιτικής για την ανάπτυξη και επέκταση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" από το κεντρικό κράτος.
Η άποψη αυτή είναι συμβατή με την άποψη που εκφράστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σύμφωνα με την οποία μια στρατηγική ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης δε μπορεί να βασιστεί στο ζεύγος παγκόσμιο/τοπικό και στην αποδυνάμωση του εθνικού πεδίου ως χωρικότητας της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης.
Συγκεκριμένα συγγραφείς όπως οι P. Brutti και F. Calistri[38] αναφερόμενοι στην ανάγκη βιομηχανικής πολιτικής προσαρμοσμένης στον τοπικό χώρο, προτείνουν ένα νέο καταμερισμό δύναμης και περιοχής παρέμβασης ανάμεσα στις τοπικές και περιφερειακές αρχές και την κεντρική κυβέρνηση. Ενώ αναγνωρίζουν ότι στο παρελθόν οι τοπικές αρχές διαδραμάτισαν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση των "Βιομ. Συνοικιών", για το μέλλον υποστηρίζουν ότι απαιτείται μια περισσότερο περιφερειακή διάσταση στην ανάπτυξη, με την αποκέντρωση από το κεντρικό κράτος στις περιφέρειες ενός σημαντικού μέρους της βιομηχανικής πολιτικής επιτρέποντας έτσι τον διασυντονισμό και την αποδοτική χρήση των πόρων (ολοκληρωμένα προγράμματα περιοχών).

Επίσης ο C. Sabel[2] τονίζει την ανάγκη για τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" διαμόρφωσης ενός συστήματος μακροοικονομικής ρύθμισης και θεσμών διαφορετικών στο είδος αλλά όχι και στη βασική αρχή του Κεϋνσιανού τρόπου ρύθμισης, της μείωσης του ρίσκου που αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις.
Βέβαια υπογραμμίζεται στο σημείο αυτό ότι ο στόχος της ρύθμισης αυτής δεν πρέπει να είναι η μείωση του επιχειρηματικού κινδύνου που προκαλείται από τις μεταβολλές του επιπέδου της ζήτησης αλλά από τις μεταβολλές στη σύνθεση της ζήτησης.
Αυτό συνεπάγεται ότι οι πολιτικές του κεντρικού κράτους πρέπει να αποσκοπούν στην ενίσχυση της ευελιξίας και της δικτύωσης των τοπικών παραγωγικών συστημάτων, προκειμένου αυτά να επιλέξουν το δρόμο της καινοτομίας, της διαφοροποίησης και της υψηλής ποιότητας, προς την επίτευξη της συλλογικής ανταγωνιστικότητας και προσαρμοστικότητας.
Σύμφωνα με τον συγγραφέα, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι πολιτικές συγκέντρωσης πόρων μεγάλης κλίμακας μέσω της ενθάρρυνσης της ανάπτυξης νέων ειδών συνεργατικών δικτύων όπως για παράδειγμα οι πολιτικές ενθάρρυνσης της συνεργασίας ανάμεσα στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" για τη δημιουργία διαφόρων τύπων συνομοσπονδιών μεταξύ

τους, προκειμένου να αυξηθεί η κλίμακα και η ποιότητα της τεχνολογικής βοήθειας, της εξεύρεσης κεφαλαίων, της επαγγελματικής εκπαίδευσης, των επιδομάτων ανεργίας κ.λ.π.
Μάλιστα σχετικά με το θέμα της εκπαίδευσης υποστηρίζει πως δεν πρέπει να αναλαμβάνεται από τοπικούς θεσμούς στα πλαίσια δηλαδή της συνεργασίας των τοπικών εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων, γιατί το αποτέλεσμα θα είναι η διάχυση μόνο μιας περιορισμένης κλίμακας ειδικοτήτων οι οποίες αντιστοιχούν στενά στις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας και ο αποκλεισμός ειδικοτήτων που αναδύονται και αντιστοιχούν στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις και που εν δυνάμει αποτελούν τον κινητήριο μοχλό υιοθέτησης και αφομοίωσης των νέων τεχνολογιών από το παραγωγικό σύστημα των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Αντίθετα οι όποιες δράσεις σχετικά με την εκπαίδευση-ειδίκευση των εργαζομένων πρέπει να ολοκληρώνονται σε εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματα με την παρακολούθηση βέβαια και των τοπικών παραγόντων (εργοδοτικές ενώσεις - εργατικά συνδικάτα) και αυτό γιατί οι εθνικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί έχοντας πηγές πληροφόρησης σε πολλούς κλάδους της οικονομίας μπορούν να προγραμματίσουν την απόκτηση ευρείας κλίμακας ειδικοτήτων που είναι απαραίτητοι για το παρόν και το μέλλον των παραγωγικών συστημάτων.
Επίσης ο S. Sabel[39] αντιμετωπίζει την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης που αποτελεί ζωτικό στοιχείο για την ευημερία των "Βιομηχανικών Συνοικιών", ως το πιθανό αποτέλεσμα μιας συνειδητής πολιτικής, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της οποίας το κράτος έχει σημαντικό ρόλο. Μάλιστα υποστηρίζει την άποψη αυτή περιγράφοντας το ζωτικό ρόλο που οι κρατικές αρχές έχουν διαδραματίσει στην Πενσυλβάνια (Η.Π.Α.) επιδιώκοντας να δημιουργήσουν μια νέα ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης μεταξύ των τοπικών ομάδων συμφερόντων, με τη δημιουργία νέων αποτελεσματικών δικτύων συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων και θεσμών παροχής υπηρεσιών.
Επίσης, η σημασία του κεντρικού κράτους στην ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών", έχει τονιστεί, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, και από τους Hubert Schmitz και Bernard Musyck[30], οι οποίοι αναφερόμενοι διεξοδικά στις περιπτώσεις των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών υποστηρίζουν ότι ο ρόλος του κράτους συνίσταται στον μετασχηματισμό βιομηχανικών συμπλεγμάτων που βρίσκονται σε "αδράνεια", σε βιομηχανικά συμπλέγματα που ανταγωνίζονται με επιτυχία στις διεθνείς αγορές, στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.

Ο P. Hirst[5] αναφερόμενος σε εμπειρίες άσκησης βιομηχανικής πολιτικής σε επίπεδο δήμων (London, Nottingham), στα πλαίσια της αποκέντρωσης της κρατικής βιομηχανικής πολιτικής στις τοπικές αρχές, υποστηρίζει πως τέτοιες πολιτικές δεν μπορούν να είναι αποτελεσματικές από μόνες τους, αλλά απαιτείται και η άσκηση εθνικών πολιτικών.
Όμως η απαιτούμενη άσκηση της εθνικής πολιτικής δε μπορεί να έχει τους στόχους και να χρησιμοποιεί τα παραδοσιακά εργαλεία του φιλελευθερισμού ή του Κεϋνσιανισμού, αλλά αντίθετα θα πρέπει να ολοκληρώνεται με τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις των τοπικών-περιφερειακών αρχών δηλαδή πρέπει να επιδιώκει το διασυντονισμό των μακροοικονομικών, περιφερειακών, κλαδικών και μικροοικονομικών πολιτικών μέσω της εμπλοκής των τοπικών-περιφερειακών αρχών, προς την κατεύθυνση της παροχής συλλογικών υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και στη δημιουργία θεσμών διασυντονισμού και συνεργασίας στα τοπικά βιομηχανικά συμπλέγματα.
Στην ίδια λογική και ο J. Zeitlin[37], αναφερόμενος στο ρόλο της δημόσιας πολιτικής αποκλείει δύο ευρύτατα γνωστές πρακτικές:
Η πρώτη αφορά στην πολιτική προώθησης της ανάπτυξης από το κράτος μέσω συντονισμού των πολιτικών επένδυσης των μεγάλων επιχειρήσεων και συγκέντρωσης πόρων στους αναπτυγμένους κλάδους και τις σύγχρονες τεχνολογίες.
Η δεύτερη αφορά στην ενθάρρυνση του ανταγωνισμού μέσω της εξάλειψης θεσμικών εμποδίων στην αγορά προϊόντων και εργασίας. Αντίθετα προτείνει την διέγερση της ανάπτυξης της θεσμικής υποδομής και των συλλογικών παραγόντων που είναι απαραίτητα για την αναπαραγωγή των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Ως το κρίσιμο στοιχείο της πολιτικής παρέμβασης θεωρεί την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των τοπικών παραγόντων με την υποστήριξη της παροχής συλλογικών "πραγματικών" υπηρεσιών (marketing, management, έρευνα και ανάπτυξη, εκπαίδευση, πίστωση κ.λ.π.) και με τη δημιουργία μηχανισμών για την επίλυση συγκρούσεων (καθορισμός μισθών, αντιμετώπιση ανεργίας).

Συνεπώς το κεντρικό κράτος μέσω και των τοπικών αρχών του πρέπει να υιοθετήσει ένα καθοδηγητικό ρόλο εγκαθιστώντας ένα διάλογο και χτίζοντας μια κοινωνική συμφωνία ανάμεσα στις ομάδες συμφερόντων που εμπλέκονται στην οικονομία.

Όμως εκτός από τη νέα κατανομή ευθύνης μεταξύ εθνικών και τοπικών αρχών και την αναγνώριση της αναγκαιότητας της ολοκλήρωσης σε περιφερειακό επίπεδο της σύλληψης και εκτέλεσης μιας αναπτυξιακής στρατηγικής, πολλοί συγγραφείς έχουν τονίσει την ανάγκη αναπροσανατολισμού εθνικών πολιτικών σε σφαίρες όπως κοινωνική πρόνοια, φορολογία, επαγγελματική εκπαίδευση.
Ενδεικτικά αναφέρουμε την ανάλυση του P.H. Kristensen[27] όπου παρατηρεί ότι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της Δανίας λειτουργεί ενθαρρυντικά απέναντι στις μορφές άτυπης εργασίας που κυριαρχούν στις "Βιομ. Συνοικίες" της West Jutland, ότι η εθνική επαγγελματική εκπαίδευση έχει προσαρμοστεί στην εκπαίδευση ημι-ειδικευμένων εργαζόμενων των μεγάλων επιχειρήσεων και οι φορολογικοί κανόνες ευνοούν μόνο τις μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις.
Επίσης και ο P. Brutti[43] αναφερόμενος στην εμπειρία των "Βιομηχανικών Συνοικιών" της Τρίτης Ιταλίας προτείνει το μετασχηματισμό του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης έτσι ώστε η βάση των εισφορών να μην είναι ο μισθός αλλά η προστιθέμενη αξία της εργασίας. Αυτός ο μετασχηματισμός θα περιόριζε την αύξηση της άτυπης εργασίας με την ανακατανομή του βάρους (εισφορές) μεταξύ των δραστηριοτήτων εντάσεως εργασίας και εντάσεως κεφαλαίου.

Συνεπώς η εθνική πολιτική, εκτός από τη βιομηχανική πολιτική, σε μια σειρά άλλους τομείς όπως στη φορολογία, την εκπαίδευση, την κοινωνική ασφάλιση πρέπει να επανεξεταστεί, να αναπροσανατολιστεί και να εξειδικευτεί ή διαφοροποιηθεί χωρικά.
Ως ενδεικτικό παράδειγμα μπορούμε να ανφέρουμε το εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο δε πρέπει να εθελοτυφλεί στην τυχόν ύπαρξη στις "Βιομηχανικές Συνοικίες" άτυπων μορφών απασχόλησης και να αυτοπεριορίζεται στην άσκηση αναποτελεσματικού κατασταλτικού χαρακτήρα ελέγχου, συμβάλλοντας έτσι στη διατήρηση ενός μεγάλου αριθμού εγαζομένων στο περιθώριο των κοινωνικών και εργασιακών δικαιμάτων. Αντιθέτως θα πρέπει να ενσωματώσει τις άτυπες μορφές απασχόλησης προκειμένου να τεθούν κάποιοι όροι και να ασκηθεί θεσμικός αποτελεσματικός έλεγχος στην υπερεκμετάλευση της εργατικής δύναμης και από την άλλη να μην εμποδιστεί η ευελιξία που επιτυχγάνεται με αυτές τις μορφές απασχόλησης για το παραγωγικό σύστημα στο σύνολο του.

Όμως η συζήτηση για τη χωρική εξειδίκευση των εθνικών πολιτικών και την προσαρμογή τους στις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές δομές των τοπικών παραγωγικών συμπλεγμάτων του τύπου των "Βιομηχανικών Συνοικιών" προϋποθέτει την αναγνώρισή τους ως ιδιαίτερων μονάδων οικονομικής ανάλυσης και πολιτικής.
Την λογική αυτή υποστηρίζουν οι P. Brutti και F. Calistri[38] οι οποίοι τονίζουν την ανάγκη για την κεντρική κυβέρνηση να αναπτύξει το νομικό εκείνο πλαίσιο που να αναγνωρίζει στην άσκηση βιομηχανικής πολιτικής την ιδιαιτερότητα των "Βιομηχανικών Συνοικιών" και να διακρίνει την παρέμβαση του κράτους σε αυτές από την παρέμβαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.
Ένα ακόμη πεδίο μετασχηματισμού της εθνικής πολιτικής έχει ήδη θίξει ο R. Murray[32] και αφορά την πολιτική των εθνικών βιομηχανιών στην ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες και στις μεταφορές κ.λ.π. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η κλασσική στρατηγική που θέλει την κεντρική κυβέρνηση να παρέχει την αναγκαία κοινωνική και οικονομική υποδομή για την ανάπτυξη των περιφερειών κρίνεται πλέον ως μη αποτελεσματική, ενώ μάλιστα ορισμένες φορές η κεντρική χάραξη πολιτικών υποδομής δίχως την ολοκλήρωσή τους με τον περιφερειακό σχεδιασμό όχι μόνο έχει οριακά αποτελέσματα στην αύξηση της τοπικής απασχόλησης αλλά και προκαλεί αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον.
Για το μετασχηματισμό των εθνικών πολιτικών όσον αφορά στις υποδομές και για τη μεγιστοποίηση των θετικών επιδράσεων τους στο περιφερειακό επίπεδο προτείνει την ανάπτυξη ενός είδους διαβούλευσης ανάμεσα στις περιφερειακές αρχές, τις ομάδες καταναλωτών και των δημόσιων υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.

Όμως όπως υποστηρίζεται από διάφορους συγγραφείς ο αναπροσανατολισμός των πολιτικών (εξειδίκευση) και η αναδιάρθρωση της οργάνωσης και των πρακτικών (αποκέντρωση και περιφερειακή ολοκλήρωση) δεν αφορά μόνο τις αρχές του κεντρικού κράτους και της περιφερειακής και τοπικής κυβέρνησης.
Αφορά επίσης τις εθνικές εργοδοτικές ενώσεις και εργατικά συνδικάτα όπου απαιτείται προσαρμογή και εξειδίκευση των εθνικών συλλογικών διαπραγματεύσεων στις τοπικές εμπειρίες του πλαισίου απασχόλησης των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Αυτό απαιτεί την ενδυνάμωση των συνομιλητών σε τοπικό επίπεδο δηλαδή ενίσχυση της διαπραγματευτικής τους ικανότητας σε τοπικό - περιφερειακό επίπεδο όχι όμως μόνο στη μεταξύ τους σχέση αλλά και στη σχέση τους με τις αρχές του κεντρικού κράτους.
Βέβαια, όπως υποστηρίχθηκε και προηγουμένους από διάφορους συγγραφείς (C. Trigilia, P. Brutti), το είδος αυτής της οργανωτικής αναδιάρθρωσης δεν υπονοεί την εγκατάλειψη των εθνικών συλλογικών διαπραγματεύσεων αλλά περισσότερο την ανάπτυξη νέων τρόπων και επιπέδων άρθρωσης της διαπραγμάτευσης όπου το καθένα διατηρεί το ειδικό του βάρος (στις επιχειρήσεις των "Βιομηχανικών Συνοικιών", στην περιφέρεια, στον βιομηχανικό κλάδο και στην εθνική οικονομία στο σύνολό της).

3.5. Οι "Βιομηχανικές Συνοικίες", η μικρή επιχείρηση και η προβληματική του μετασχηματισμού της εμπειρίας σε πολιτική δράση.

Με βάση τη συζήτηση που αναπτύχθηκε από διάφορους συγγραφείς και παρουσιάζεται στα προηγούμενα κεφάλαια, σχετικά με την ανάγκη σχεδιασμού πολιτικών και τη διαμόρφωση των κατάλληλων παραγόντων για την εφαρμογή των πολιτικών αυτών καταλήγουμε στην εξής παραδοχή:
Συνειδητές πολιτικές μπορούν να συμβάλλουν τόσο στη διατήρηση και ενίσχυση των παραγωγικών συμπλεγμάτων του τύπου των "Βιομηχανικών Συνοικιών" που ήδη υπάρχουν όσο και στην ανάδυση νέων στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.
Μάλιστα οι F. Pyke και W. Sengenberger[31] υποστηρίζουν πως ακόμη και αν δεν είναι δυνατή η αντιγραφή οπουδήποτε αλλού της συνολικής εμπειρίας των "Βιομηχανικών Συνοικιών" μπορούν να συναχθούν χρήσιμα συμπεράσματα, αξιοποιήσιμα και σε άλλα παραγωγικά - χωρικά συμπλέγματα, για τη διεπιχειρησιακή συνεργασία και δικτύωση, για την παροχή πραγματικών υπηρεσιών κ.λ.π.
Το σημείο εκκίνησης βέβαια τέτοιων πολιτικών υποστηρίζεται πως πρέπει να είναι οι τρέχουσες συνθήκες που επικρατούν στην υπό ανάπτυξη περιοχή και οποιεσδήποτε πολιτικές που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας προς την κατεύθυνση του μοντέλου της "Βιομ. Συνοικίας" πρέπει να στηρίζονται σε ένα πλαίσιο πολιτικής συνεργασίας, σε μία ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης.
Βέβαια οι παραπάνω απόψεις στηρίζονται, σε τελική ανάλυση, στη θέση ότι το φαινόμενο της "Βιομηχανικής Συνοικίας" δεν αποτελεί ένα ιστορικά, γεωγραφικά ή πολιτισμικά μοναδικό συμβάν (περιορισμένο στην Τρίτη Ιταλία) αλλά εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές σε πολλές χώρες πραγματοποιώντας όμως όμοιες λειτουργίες οι οποίες μπορούν να συμπυκνωθούν στο δίπτυχο: Ευελιξία και εξειδίκευση.

Αντίθετα με τις παραπάνω θέσεις κινούνται και οι απόψεις που έχουν εκφραστεί από διάφορους συγγραφείς όπως οι A. Amin και K. Robins[40] οι οποίοι υποστηρίζουν πως υπάρχει μόνο ένα αυθεντικό είδος "Βιομηχανικής Συνοικίας", αυτό που προκύπτει από την εμπειρία της Τρίτης Ιταλίας και ότι ο ομοιογενής τρόπος ανάπτυξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Τρίτης Ιταλίας (σύμφωνα δηλαδή με το μοντέλο των "Βιομ. Συνοικιών") οφείλεται στο ότι αυτή συντελέστηκε στο πλαίσιο των παρακάτω κοινών χαρακτηριστικών:

- Η φύση των αγορών που απευθύνονταν οι επιχειρήσεις αυτές (κυμαινόμενης ζήτησης).
- Η ευέλικτη παραγωγή και ο καταμερισμός της εργασίας ανάμεσα στις μικρές επιχειρήσεις.
- Η μοναδικότητα του χώρου.

Σχετικά μάλιστα με τη μοναδικότητα του χώρου υποστηρίζεται ότι εξαιτίας της μοναδικότητάς αυτής των τοπικών κοινωνικών και θεσμικών παραδόσεων που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών", περιορίζεται και η δυνατότητα αναπαραγωγής αυτού του μοντέλου οπουδήποτε αλλού.
Συνεπώς η παραπάνω θέση υπονοεί ότι είναι αδύνατος ο μετασχηματισμός της εμπειρίας των "Βιομηχανικών Συνοικιών" σε στρατηγικές πολιτικής παρέμβασης οπουδήποτε αλλού και ότι η ιστορία ανάπτυξης των περιοχών αυτών δείχνει μία εκ των κάτω διαμόρφωση που είναι σημαίνουσα ως επιχειρηματική δράση αλλά όχι και ως πολιτική συνταγή.

Όμως αυτό που προκύπτει από τις μελέτες των ιστορικών εμπειριών μέσα και έξω από την περιοχή της Τρίτης Ιταλίας είναι ότι μπορεί οι περιοχές αυτές να είναι αποτέλεσμα επιχειρηματικής και όχι πολιτικής δράσης αλλά η επιχειρηματική δράση στηρίχθηκε σε ένα ευνοϊκό πλαίσιο θεσμών και μηχανισμών το οποίο είτε συνέβαλλε στην ανάπτυξή τους είτε δεν έθεσε εμπόδια προς την κατεύθυνση αυτή.
Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα από την Ισπανία σύμφωνα με τα οποία στην αστική περιφέρεια της Βαρκελώνης όπου υπήρξε παράδοση δυνατών εργοδοτικών ενώσεων και αυτονομία τοπικής αυτοδιοίκησης συνεπώς και διαμορφωμένης συνειδητής πολιτικής δράσης, έγινε δυνατή η ανάπτυξη "Βιομηχανικών Συνοικιών" με χαρακτηριστικά κοινά με αυτά της Τρίτης Ιταλίας.

Ενώ αντίθετα στην αστική περιφέρεια της Μαδρίτης η απουσία διαμορφωμένων συνειδητών πολιτικών δράσεων δεν επέτρεψε τη διαμόρφωση σε μεγάλο βαθμό παραγωγικών συστημάτων που να μπορούν να ειδωθούν ως "Βιομηχανικές Συνοικίες".

Μία ακόμη σημαντική παρατήρηση θα μπορούσε να είναι ότι η σημασία για την ανάδυση ή μή, των "Βιομ. Συνοικιών" δεν πρέπει να αποδίδεται τόσο στην ύπαρξη ιδιαίτερων, μοναδικών κοινωνικοπολιτικών θεσμών και παραδόσεων όσο στις συγκεκριμένες και ιδιαίτερες λειτουργίες που εκπληρώνονται μέσα από αυτούς τους θεσμούς.
Για να γίνουμε πιο κατανοητοί μπορούμε να αναφέρουμε την περίπτωση των "Βιομηχανικών Συνοικιών" της West Jutland στη Δανία.
Σύμφωνα με τον P. H. Kristensen[27], όπως και στην Τρίτη Ιταλία έτσι και στη West Jutland, οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της προϋπάρχουσας αγροτικής δομής. Όμως η βασική πηγή της επιχειρηματικής επιδεξιότητας και ευέλικτης εργασίας δεν ήταν η γη και η αγροκαλλιεργητική παράδοση, όπως ίσχυε στην Τρίτη Ιταλία, αλλά η *ύπαρξη θεσμών τεχνικής εκπαίδευσης*.
Επίσης μπορούμε να υπενθυμίσουμε και τις θέσεις που διατυπώνουν C. Trigilia[26] και ο C. F. Sabel[39] για το κλίμα εμπιστοσύνης και τις σχέσεις συνεργασίας, όπου η εμπιστοσύνη δεν αποτελεί προϋπόθεση της συνεργασίας αλλά περισσότερο συνέπεια της επιτυχής επίλυσης των συγκρούσεων μέσω μηχανισμών συνεργασίας. Είναι πιθανή λοιπόν η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στους παράγοντες ενός παραγωγικού συστήματος μέσω της δημιουργίας κατάλληλων θεσμών συνεργασίας (επίλυσης συγκρούσεων) και παραγωγής-διάχυσης υπηρεσιών εξωτερικών ως προς τις επιχειρήσεις στο πεδίο της τεχνολογίας, management, marketing, εκπαίδευση κ.λ.π., δηλαδή μέσω μιας συνειδητής πολιτικής δράσης.
Συνεπώς το ερώτημα για τη δυνατότητα αναπαραγωγής της εμπειρίας των "Βιομ. Συνοικιών" αποκτά άλλη διάσταση όταν επικεντρώνουμε όχι τόσο στον ειδικό χαρακτήρα των κοινωνικοικονομικών θεσμών όσο στις λειτουργίες που προκύπτουν από αυτούς, δηλαδή δεν τίθεται για το πως μια συγκεκριμένη πολιτική δράση θα διαμορφώσει του ίδιους θεσμούς αλλά το πως αυτή μπορεί να εισάγει αντίστοιχες λειτουργίες σε ένα παραγωγικό σύστημα.

Η ελκτικότητα του μοντέλου της "Βιομ. Συνοικίας" στα πλαίσια μιας στρατηγικής βιομηχανικής ανάπτυξης οφείλεται σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς στο ότι συνιστά ένα μοντέλο δυναμικής και ανταγωνιστικής βιομηχανικής ανάπτυξης.
Αυτό προκύπτει, σύμφωνα με τον J. Zeitlin[5], από μία σειρά μετρήσιμους παράγοντες όπως την οικονομική αποδοτικότητα (εξαγωγές, απασχόληση, ευελιξία και καινοτομία), ικανότητα για ενδογενή περιφερειακή ανάπτυξη και δυνατότητα διατήρησης υψηλών μισθών και καλών συνθηκών εργασίας.
Χρησιμοποιώντας μια άλλη ερμηνεία της έλξης που ασκεί η "Βιομηχανική Συνοικία" (όχι διαφορετική στο περιεχόμενο και την ουσία με την παραπάνω) θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτό το μοντέλο βιομηχανικής ανάπτυξης αντιμετωπίζεται ως μία εκδοχή του τεχνολογικού υποδείγματος της ευέλικτης εξειδίκευσης: "παραγωγή εξειδικευμένων, μη τυποποιημένων προϊόντων με τη χρήση ευέλικτων μηχανών - πολλαπλών σκοπών και εξειδικευμένης εργασίας".
Η κοινή αποδοχή της κρίσης που διέρχεται το φορντικό μοντέλο συσσώρευσης σε συνδυασμό με την άποψη ότι η ευέλικτη εξειδίκευση αποτελεί μια βιώσιμη μορφή οργάνωσης της καπιταλιστικής εργασιακής διαδικασίας δείχνει και το λόγο που οι "Βιομ. Συνοικίες" ως εκδοχές του υποδείγματος ευέλικτης εξειδίκευσης συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον πολλών μελετητών. Βέβαια το υπόδειγμα της ευέλικτης εξειδίκευσης δεν αφορά αποκλειστικά τις μικρές επιχειρήσεις αλλά πρόκειται περισσότερο για ένα οργανωτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο επιχειρήσεις διαφορετικών μεγεθών "δένονται" με συνεκτικό τρόπο. Αν συχνά προτείνεται ως οργανωτικό πλαίσιο για την μικρής κλίμακας βιομηχανία είναι γιατί φαίνεται να προσφέρει ένα διευρυμένο πεδίο για την παραγωγή μικρής κλίμακας που έλειπε από το υπόδειγμα της μαζικής παραγωγής (Α. Λυμπεράκη[19]).
Συνεπώς μια αναπτυξιακή στρατηγική στη βάση του μοντέλου των "Βιομηχανικών Συνοικιών" τονίζει το δυναμικό ρόλο που μπορούν οι μικρές επιχειρήσεις να διαδραματίσουν στην ανάπτυξη ορισμένων περιοχών, δίχως η ανάπτυξη αυτή να προκαλεί ρωγμές, βίαιες ανακατατάξεις στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της περιοχής (ενδογενή ανάπτυξη).

Όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αυτή η δυνατότητα αμφισβητείται από συγγραφείς όπως A. Amin και K. Robins[40] οι οποίοι θεωρούν ως αμφίβολη την διάλυση των μαζικών αγορών και υποστηρίζουν ότι οι πολυεθνικές - μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις έχουν ενδυναμώσει τον έλεγχό τους στην τοπικής κλίμακας ανάπτυξη και αποτελούν τους πραγματικούς μετασχηματιστές της παγκόσμιας οικονομίας.
Αντιμετωπίζουν δηλαδή τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" ως φαινόμενα απολύτως εξαρτώμενα από τις πολιτικές αναδιάρθρωσης των μεγάλων επιχειρήσεων και ως το προσωρινό αποτέλεσμα της κρίσης του Φορντικού μοντέλου συσσώρευσης, τοποθετώντας τες στο περιθώριο των εξελίξεων της παγκόσμιας οικονομίας.

Στον αντίποδα αυτών των απόψεων κινούνται τα συμπεράσματα που εξήγαγαν διάφοροι συγγραφείς από την μελέτη της ανάπτυξης συστημάτων ευέλικτης εξειδίκευσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
Ενδεικτικά αναφέρουμε το M. Bellandi[22] ο οποίος διαπιστώνει την ύπαρξη μιας σημαντικής σχέσης στην ανάπτυξη στην Τρίτη Ιταλία των "Βιομηχανικών Συνοικιών" τη δεκαετία του '70 και του υποστρώματος σημαντικού αριθμού επιχειρήσεων μικρού μεγέθους που προϋπήρχε, αποσυνδέοντας έτσι την ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών" από τις στρατηγικές παραγωγικής αναδιάρθρωσης (παραγωγική αποκέντρωση) των μεγάλων επιχειρήσεων. Στην ίδια λογική κινείται και ο C. Sabel[44] ο οποίος αν και διαπιστώνει μια θετική επίδραση της αναδιάρθρωσης των μεγάλων επιχειρήσεων στην ανάπτυξη της παραγωγής μικρής κλίμακας, υποστηρίζει το μεγάλο βαθμό αυτονομίας, αυτοκαθορισμού στην ανάπτυξη των τοπικών συστημάτων ευέλικτης εξειδίκευσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
Επίσης από πολλούς συγγραφείς υποστηρίζεται ότι υποκείμενα της ανάπτυξης μπορούν να είναι και οι μικρές επιχειρήσεις, γεγονός όμως που προϋποθέτει τη συμμετοχή τους σε υψηλής ποιότητας και πυκνότητας διαεπιχειρησιακά δίκτυα συνεργασίας.
Αυτό δηλαδή που φαίνεται να σχετίζεται με την αδυναμία των μικρών επιχειρήσεων δεν είναι το μικρό τους μέγεθος αλλά η απομόνωσή τους δηλαδή όχι τα χαρακτηριστικά τους και η στενότητα πόρων αλλά η βιομηχανική δομή και το οργανωτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν, με αποτέλεσμα να δίνεται περισσότερη έμφαση στη δημιουργία των οργανωτικών τύπων κάτω από τους οποίους η μικρή επιχείρηση μπορεί να συνδυάσει τα πλεονεκτήματα της ευελιξίας, δηλαδή στην υποστήριξη και τη σταθερότητα που προέρχεται από τη συμμετοχή της ευρύτερα δίκτυα.
Οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" εμφανίζονται να περιέχουν τις οργανωτικές δομές που προσφέρουν το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων.
Η μικρή επιχείρηση συνεπώς σε αυτό το οργανωτικό πλαίσιο παύει να αποτελεί παράγοντα απορρόφησης των κραδασμών του οικονομικού συστήματος, για παράδειγμα διατήρηση της απασχόλησης σε κάποια επίπεδα σε περιόδους κρίσεων.
Αντίθετα ο τεχνολογικός δυναμισμός που αναπτύσσουν στα πλαίσια μιας ευρύτερης οργάνωσης οικονομικής και κοινωνικής, όπως στα πλαίσια του υποδείγματος της ευέλικτης εξειδίκευσης, επιτρέπει την αντιμετώπισή τους ως υποκείμενα της ανάπτυξης απορρίπτοντας έτσι την ερμηνεία τους στα πλαίσια της Γραμμικής - Ντετερμινιστικής άποψης (Α. Λυμπεράκη[19]).
Παράλληλα όμως με τη νέα αυτή αντίληψη για την μικρή επιχείρηση και το δυναμισμό - βιωσιμότητα των τοπικών συστημάτων ευέλικτης εξειδίκευσης ("Βιομηχανικών Συνοικιών") αναπτύσσεται και η αντίληψη της περιφέρειας ως οικονομικής οντότητας με δυνατότητα κινητοποίησης των δυνάμεων της ανάπτυξης και κατ' επέκταση ως ξεχωριστής κατηγορίας ανάλυσης και πολιτικής. Αυτό υποδηλώνει την ανάγκη διερεύνησης ενός νέου συστήματος κανονιστικής ρύθμισης και μακροοικονομικών πολιτικών διαφορετικών όχι μόνο στο είδος αλλά και στα όργανα, τους παράγοντες σχεδιασμού και υλοποίησής τους.
Ενδεικτικά αναφέρουμε την θέση του C. Trigilia[24] ότι οι "Βιομηχανικές Συνοικίες" δεν μπορούν να ειδωθούν ως η μοναδική στρατηγική για την ενδογενή ανάπτυξη αλλά ούτε να αποκλείεται το γεγονός ότι κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες μια τέτοια στρατηγική μπορεί να αποδειχθεί αποδοτική.
Όμως το στοίχημα για τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών ευόδοσης αντίστοιχων στρατηγικών ανάπτυξης δεν βρίσκεται τόσο στη διαμόρφωση μιας κατάλληλης οικονομικής πολιτικής όσο στη διαμόρφωση ενός συνόλου μέτρων παρέμβασης που να δημιουργεί ισχυρούς τοπικούς και περιφερειακούς παράγοντες πραγμάτωσης της οικονομικής πολιτικής.

3.6. Κωδικοποίηση των παραγωγικών, επιχειρηματικών και πολιτικών λειτουργιών και δομών που συνδέονται με την ανάπτυξη της "Βιομηχανικής Συνοικίας".

Κυρίαρχη άποψη που διαπερνά όλη την προηγούμενη συζήτηση είναι ότι η "Βιομηχανική Συνοικία» δεν αποτελεί ένα ιστορικά και γεωγραφικά μοναδικό συμβάν αλλά εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές σε ποικίλους χώρους υλοποιώντας όμως όμοιες λειτουργίες και δομές της παραγωγικής και πολιτικής δράσης. Για τη διερεύνησης της δυνατότητας ανάπτυξή τους, όχι σε ένα αφηρημένο επίπεδο, αλλά σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό και ιστορικό πλαίσιο (όπως αυτό της περιοχής του Ελαιώνα) θα αποπειραθούμε την κωδικοποίησή τους.
Α. «Συλλογική ανταγωνιστικότητα» ομάδας συνδεδεμένων επιχειρήσεων.
Οι αδυναμίες της μικρής επιχείρησης στην πραγματοποίηση οικονομιών κλίμακας στην προμήθεια, την παραγωγή, την οργάνωση-διοίκηση και την προώθηση των προϊόντων είναι δυνατό να ξεπεραστούν με τη συμμετοχή της σε ευρύα διαεπιχειρησιακά δίκτυα, τα εξασφαλίζουν οικονομίες κλίμακος ως εξωτερικές προς τη μεμονωμένη επιχείρηση και ως εσωτερικές προς το διαεπιχειρησιακό δίκτυο, διαμορφώνοντας έτσι τους όρους για μια ανταγωνιστικότητα όχι μόνο "ατομική" αλλά και συλλογική (του δικτύου).
Όμως η συλλογική ανταγωνιστικότητα δεν αποτελεί άθροιση της ανταγωνιστικής ικανότητας των μεμονωμένων επιχειρήσεων που συμμετέχουν στο ίδιο δίκτυο, δηλαδή δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των οικονομιών κλίμακας που επιτυγχάνονται, αλλά οφείλεται στην ιδιαίτερη σύνθεση των σχέσεων που συνιστούν το διαεπιχειρησιακό δίκτυο.
Συνεπώς η συλλογική ανταγωνιστικότητα, όχι ως αθροιστικό αποτέλεσμα, είναι εφικτή μέσω ενός ιδιαίτερου τύπου δικτύωσης όπου υλοποιεί δύο βασικές λειτουργίες:
Κάθετη ολοκλήρωση μεταξύ επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε διακριτές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας του ίδιου τελικού προϊόντος και οριζόντια ολοκλήρωση μεταξύ επιχειρήσεων που εξειδικεύονται σε διαφορετικούς κλάδους αλλά εστιάζουν τη δράση τους στην παραγωγή εισροών (παραγωγικός εξοπλισμός, πρώτες ύλες, ενδιάμεσα προϊόντα κ.λ.π.) που απαιτούνται στην κατασκευή του ίδιου τελικού προϊόντος.

Ο βαθμός επίτευξης της συλλογικής ανταγωνιστικότητας συναρτάται και από το βαθμό της απόκτησης ευελιξίας στην παραγωγή και στην οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας, στα πλαίσια της κάθε μεμονωμένης επιχείρησης του δικτύου.
Στην παραγωγή η ευελιξία που νοείται ως δυνατότητα προσαρμογής της παραγωγής (προσφοράς) στην κυμαινόμενη και αυξανόμενα διαφοροποιημένη ζήτηση με αποφυγή της υποαπασχόλησης των συντελεστών παραγωγής μέσω της ευέλικτης-ταχύας ανακατανομής τους σε εναλλακτικές χρήσεις, συναρτάται με τη χρήση μηχανημάτων παραγωγής πολλαπλών σκοπών, ευέλικτων στη χρήση και την επαναρρύθμιση τους και τη χρήση εργασίας εξειδικευμένης ως προς την ευρύτητα των τεχνικών δεξιοτήτων.
Η ευελιξία στην οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας συναρτάται με το βαθμό της εσωτερικής δικτύωσης της επιχείρησης που επιτυγχάνεται με την αυξημένη συμμετοχή του εργαζόμενου σε ζητήματα επιχειρησιακού σχεδιασμού, τη διάλυση των στεγανών ανάμεσα στη χειρονακτική και διανοητική εργασία, την εργασία και το management, την ενσωμάτωση έρευνας και υλοποίησης, τη μη στενή εξειδίκευση των εργασιακών ρόλων.
Η εσωτερική δικτύωση αυξάνει την ευελιξία της επιχείρησης με την έννοια της ταχύτητας στην εφαρμογή των αποτελεσμάτων των διαδικασιών της έρευνας, της ανάπτυξης καινοτομιών και βελτιώνει την παραγωγικότητα της εργασίας με την αύξηση της κινητοποίησης της όχι μέσω πειθαρχικού ελέγχου αλλά μέσω της ενεργούς εμπλοκής της στις επιχειρηματικές διαδικασίες.
Επίσης ο βαθμός επίτευξης της συλλογικής ανταγωνιστικότητας συναρτάται και από τον βαθμό και το είδος της ευελιξίας στον τρόπο λειτουργίας των διαεπιχειρησιακών συνδέσεων, η οποία μεταφράζεται ως ικανότητα ταχύτατης ροής πληροφοριών και ανταλλαγής τεχνογνωσίας (για τις τεχνολογίες, τις προδιαγραφές προϊόντων, τις τάσεις των αγορών κ.λ.π.) και ως ικανότητα συντονισμού των επιχειρηματικών δράσεων.
Δηλαδή η ευέλικτη λειτουργία των διαεπιχειρησιακών συνδέσεων, εξαιτίας της κατατμημένης και απο-ιεραρχικοποιημένης παραγωγικής δομής των δικτύων, προϋποθέτει την ανάληψη θεσμοποιημένης συλλογικής δράσης που να εκπληρώνει τις λειτουργίες ενός κέντρου διασυντονισμού και να υλοποιείται μέσω κέντρων διάχυσης της πληροφορίας και παροχής συλλογικών υπηρεσιών.

Ιδιαίτερη αναφορά επίσης πρέπει να γίνει και στη στρατηγική της ανταγωνιστικότητας, η οποία καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και την ίδια τη δυνατότητα ανάπτυξης και επιβίωσης του διαεπιχειρησιακού δικτύου στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Η επίτευξη της «συλλογικής ανταγωνιστικότητας» του διαεπιχειρησιακού δικτύου, είναι δυνατή μόνο και εφόσον αυτό επικεντρώνει στη στρατηγική της ποιότητας (ποιότητα, σχέδιο, διαφοροποίηση προϊόντος, καινοτομία, υπηρεσίες μετά την πώληση, χρόνοι παράδοσης), γιατί η επιλογή αυτή ασκεί πιέσεις για ένταση της διαεπιχειρησιακής συνεργασίας και της εσωτερικής δικτύωσης.
Αντίθετα η επικέντρωση στη στρατηγική της χαμηλής τιμής στο προϊόν που κατ' επέκταη στη μείωση του κόστους παραγωγής, από τη μια πλευρά αυξάνει την πίεση στην εργασία και τις εντάσεις στις εργασιακές σχέσεις περιορίζοντας έτσι τις δυνατότητες εσωτερικής δικτύωσης και από την άλλη διαμορφώνει συνθήκες άγονου ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων για την αξιοποίηση πρόσκαιρων πλεονεκτημάτων από τη θέση τους στην αγορά σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Β. Συνεργασία και ανταγωνισμός.
Οι μορφές συνεργασίας που αναπτύσσονται στα πλαίσια του διαεπιχειρησιακού δικτύου μεταξύ ζευγών επιχειρήσεων έχουν συνήθως άτυπο και μή μόνιμο (προσωρινό ή και πιό σταθερό) χαρακτήρα.
Ανάμεσα στις επιχειρήσεις που εξειδικεύονται σε διακριτές φάσεις παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος αλλά του ίδιου κλάδου ("πελάτες" - "προμηθευτές") αναπτύσσονται σχέσεις κάθετης συνεργασίας που επικεντρώνουν στην ελαχιστοποίηση των χρόνων παράδοσης των προϊόντων, στον έλεγχο της ποιότητας των εισροών, τη μείωση του όγκου αποθεμάτων, τη συνεργασία στο σχέδιο, τις τεχνικές προδιαγραφές των προϊόντων κ.λ.π.
Ανάμεσα σε επιχειρήσεις που εξειδικεύονται στην ίδια φάση παραγωγής του ομοιογενούς προϊόντος οι σχέσεις συνεργασίας που αναπτύσσονται έχουν κυρίως προσωρινό χαρακτήρα και αφορούν κυρίως την ανταλλαγή πληροφοριών σε ζητήματα τεχνολογίας, την επίλυση τεχνικών προβλημάτων, την αντιμετώπιση ελλείψεων σε πρώτες ύλες-εργαλεία και την ανάληψη εκτέλεσης παραγγελιών έξω από τις παραγωγικές δυνατότητες της μεμονωμένης επιχείρησης. Επίσης ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των παραπάνω επιχειρήσεων δεν αφορά κυρίως την τιμή αλλά στη ποιότητα, το σχέδιο, το χρόνο παράδοσης του προϊόντος.
Συνεργασία αναπτύσσεται επίσης και μεταξύ των παραγωγών του τελικού προϊόντος και των κατασκευαστών του εξοπλισμού παραγωγής (για μετατροπές, βελτιώσεις και συντήρηση των μηχανών, των προμηθευτών πρώτων υλών (για την εξασφάλιση της ποιότητας και των προδαγραφών) και των επιχειρήσεων-εμπόρων για την προώθηση των προϊόντων στις αγορές.

Εκτός όμως της άτυπης συνεργασίας μεταξύ ζευγών επιχειρήσεων, αναπτύσσεται θεσμοποιημένη συνεργασία στο επίπεδο της συλλογικής δράσης που αναλαμβάνεται είτε από ομίλους (consortia) επιχειρήσεων και επαγγελματικών ενώσεων, είτε από τις τοπικές και περιφερειακές αρχές, είτε με τη συνεργασία μεταξύ τους.
Τα αποτέλεσματα των μορφών συνεργασίας στη συλλογική δράση αφορούν τόσο τη πραγματοποίηση των αναγκαίων οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή, την προώθηση, το management, την έρευνα, την πίστωση, τη διάχυση της τεχνογνωσίας με την εκπαίδευση-κατάρτιση κ.τ.λ., όσο και την επίτευξη μιας ευρύας κοινωνικής συμφωνίας γύρω από τα ζητήματα της ανάπτυξης. Ιδιαίτερα προς την τελευταία κατεύθυνση συνεισφέρει ο ιδιαίτερος τύπος συνεργασίας που αποκρυσταλώνεται στην πρακτική διαπραγμάτευσης μεταξύ εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων, η οποία είναι προσανατολισμένη στην επίλυση των συγκρούσεων μέσω αμοιβαίων παραχωρήσεων σε ζητήματα όπως η ευελιξία της εργασίας, η απασχόληση, οι νέες τεχνολογίες, η κοινωνική πρόνοια και η συμμετοχή των εργαζομένων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό.
Επίσης η μεγάλη αξία της διαμεσολάβησης των τοπικών αρχών ως προς την ενίσχυση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας του διαεπιχειρησιακού δικτύου, δε βρίσκεται μόνο στην αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων τους ως προς την ενίσχυση των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, αλλά κυρίως στην αποκρυστάλλωση μιας ιδιαίτερης ισορροπίας μεταξύ των θεσμικών συνομιλητών της τοπικής οικονομίας, δηλαδή στην ιδιαίτερη σύνθεση ανταγωνισμού και συνεργασίας.

Επιγραμματικά αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διαχρονική διερεύνηση, την περίοδο από το 1978 έως το 1997, των παρακάτω:
α. Της θέσης των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, στο σύνολο της ελληνικής Μεταποίησης ως προς τα μεγέθη της απασχόλησης, καταστημάτων, ιπποδύναμης, ακαθάριστης αξίας παραγωγής, προστιθέμενης αξίας, επενδύσεων, το τεχνολογικό επίπεδο, τη σύνθεση του κόστους παραγωγής, τις υπεργολαβικές σχέσεις και τις άδειες λειτουργίας & επεκτάσεων βιομηχανικών μονάδων.
β. Την ενδοκλαδική διάρθρωση των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών καθώς και τη θέση των υποκλάδων τους ως προς τα παραπάνω μεγέθη.
γ. Τη δομή των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών και των αντίστοιχων υποκλάδων τους, ως προς το μέγεθος των βιομηχανικών μονάδων, σε σχέση με την αντίστοιχη δομή του συνόλου της Ελληνικής Μεταποίησης.
δ. Τον τρόπο με τον οποίο η διαχρονική εξέλιξη των παραπάνω σχέσεων, αποτυπώνονται γεωγραφικά στο σύνολο της Ελλάδος, στην Περιφ.Πρωτευούσης και στο Ν. Αττικής.
ε. Της χρηματοοικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων των κλάδων σε σχέση με την αντίστοιχη του συνόλου της Ελληνικής Μεταποίησης.
Αντικείμενο επίσης της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση, στο Ευρωπαϊκό επίπεδο, των βασικών χαρακτηριστικών, των πρόσφατων τάσεων και της θέσης των βιομηχανικών κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, στο σύνολο της Μεταποίησης των χωρών - μελών της Ε.Ε.
Ο στόχος της διερεύνησης που επιχειρείται θα μπορούσε να συνοψιστεί ως απόπειρα προσέγγισης των βασικών προβλημάτων και αδυναμιών των Ελληνικών βιομηχανικών κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, υπό το πρίσμα πάντοτε των ομοιοτήτων και διαφορών τους με αυτούς των χωρών της Ε.Ε., με επικέντρωση στο τεχνολογικό επίπεδο, τις ακολουθούμενες στρατηγικές και τη δομή του μεγέθους των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων.

Η εμμονή αποκλειστικά στη ζητησιακή προσέγγιση ήταν αυτή που οδήγησε τη δεκαετία του '80 σε παρεμβάσεις με καθολικό περιεχόμενο όπως πιστωτικές (επιτόκια), εισοδηματικές (κόστος εργασίας) και νομισματικές (υποτίμηση ή διολίσθηση εθνικού νομίσματος) ή πολιτικές άμεσης ενίσχυσης (επιχορηγήσεις).
Το κύριο χαρακτηριστικό των πολιτικών αυτών που η παρέμβαση του εστίαζε σε δύο τομείς της επιχειρησιακής λειτουργίας, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας με μείωση του κόστους (μισθοί, επιτόκια, μέσα παραγωγής) και στην ενίσχυση των κερδών (φορολογικές ελαφρύνσεις), ήταν ο βραχυπρόθεσμος και ο αμυντικός χαρακτήρας της στήριξης με αποτέλεσμα να μην συνεισφέρουν θετικά στην παραγωγικότητα και στον δυναμισμό των βιομηχανικών παραγωγικών διαδικασιών (Τ. Γιαννίτσης, 1993)[55].
Ακόμη και οι πολιτικές άμεσης βιομηχανικής πολιτικής (αναπτυξιακοί νόμοι, εξαγωγικές επιδοτήσεις κ.λ.π.) παρόλο που εμπεριείχαν έναν στόχο κλαδικής αναδιάταξης και τεχνολογικής αναβάθμισης, δεδομένου ότι διακρίνονταν από έλλειψης επιλεκτικότητας και στόχευσης σε αλλαγές στα πεδία της παραγωγικής και επιχειρηματικής οργάνωσης και των εργασιακών σχέσεων, ουσιαστικά είχαν το αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή τη διατήρηση του υφιστάμενων δομών και αντιλήψεων στο παραγωγικό και επιχειρηματικό περιβάλλον (Α. Λυμπεράκη, Σ. Τραυλός, 1993)[56].

Όπως προαναφέρθηκε η βιομηχανική δομή των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων κυριαρχείται από τις μικρού μεγέθους μονάδες, οι οποίες μάλιστα τη περίοδο της κρίσης εμφανίζουν προσαρμοστικότητα αλλά παρουσιάζουν και βήματα προς την υιοθέτηση νέων επιχειρηματικών στρατηγικών (έμφαση στην καινοτομία). Το γεγονός βέβαια ότι τα βήματα αυτά, τα οποία είναι εμφανή περισσότερο στις επιχειρηματικές αντιλήψεις, δεν εμφανίζονται σε μεγαλύτερη κλίμακα, οφείλεται στις αδυναμίες και τους περιορισμούς που σχετίζονται με το μικρό μέγεθος της επιχείρησης.
Συνεπώς υπάρχει η αντικειμενική βάση για την άσκηση μιας εξειδικευμένης βιομηχανικής πολιτικής, στο επίκεντρο της οποίας δε μπορεί παρά να είναι η η βιομηχανία μικρής κλίμακας και η στόχευση της να είναι η άρση της απομόνωσης της για την ενεργοποίηση των διαδικασιών αναδιάρθρωσης και εκσυχρονισμού προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης μιας ευέλικτης ανταγωνιστικής στρατηγικής που επικεντρώνει στα στοιχεία της ποιότητας και όχι του κόστους και της τιμής των προϊόντων.
Χρήσιμα παραδείγματα για το σχεδιασμό μιας τέτοιας πολιτικής προσφέρει η Ευρωπαϊκή βιομηχανία μικρής κλίμακας, η οποία επέτυχε να υπερκεράσει τους περιορισμούς του μικρού μεγέθους και να υιοθετήσει τις νέες ευέλικτες τεχνολογίες και επιχειρηματικές και παραγωγικές μορφές οργάνωσης, μέσα από την ανάπτυξη πυκνών ευέλικτων δικτύων διαεπιχειρησιακής συνεργασίας.
Η χάραξη μιας πολιτικής που αγνοεί τη βιομηχανία μικρής κλίμακας, αντιμετωπίζοντας την ως ένα περιθωριακό φαινόμενο ή ένα διαρθρωτικό έλλειμμα στο οποίο δε μπορεί να στηριχθεί μια στρατηγική αναδιάρθρωσης και δυναμικής προσαρμογής των εξεταζόμενων κλάδων στο ανταγωνιστικό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, δε πρόκειται να αντιστρέψει την εικόνα συρίκνωσης και αποδιάρθρωσης του παραγωγικού συστήματος των εξεταζόμενων κλάδων.

Στην ανάλυση που ακολουθεί γίνεται μια απόπειρα να καταγραφούν και να περιγραφούν τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κλάδων τελικών μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, τα οποία αποτελούν τους αντικειμενικούς περιορισμούς αλλά και τη βάση πάνω στην οποία πρέπει να χαραχθεί οποιαδήποτε στρατηγική βιομηχανικής ανάπτυξης προς την παραπάνω κατεύθυνση (κωδικοί 35 και 36 σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '80 και κωδικοί 28 και 29 σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '91).
Η κλαδική ανάλυση που ακολουθεί στηρίχθηκε σε επεξεργασία δευτερογενών στοιχείων και δεδομένων που προκύπτουν από τις Απογραφές Βιομηχανικών Καταστημάτων και Απασχόλησης της ΕΣΥΕ της περιόδου 1978-88, τις Ετήσιες 'Ερευνες Βιομηχανίας της ΕΣΥΕ των περιόδων 1980-92 και 1993-95 (σε δύο περιόδους λόγω της διαφορετικής στατιστικής ταξινόμησης που ακολουθείται), το Μητρώο Επιχειρήσεων της ΕΣΥΕ των ετών 1994-95, τη Στατιστική Επετηρίδα *Panorama of EU Industry* του 1996 και τα στοιχεία της ICAP HELLAS S.A. της περιόδου 1992-97.

Όμως εκτός από τις παραπάνω αδυναμίες με τις οποίες συνδέεται το μικρό μέγεθος της επιχείρησης, εμφανίζονται και ενθαρρυντικά στοιχεία για τη βιωσιμότητα και το δυναμισμό της βιομηχανίας μικρής κλίμακας με πιό σημαντικό αυτό της θετικής συχέτισης της με την καινοτομική δραστηριότητα, κυρίως στο προϊόν και όχι στις διαδικασίες, γεγονός που υποδηλώνει μια αυξημένη συνειδητοποίηση της σημασίας που έχει η καινοτομία στο προϊόν για την επιβίωση και την καθιέρωση της στην αγορά.
Μάλιστα η θετική συσχέτιση της βιομηχανικής μονάδας μικρού μεγέθους με την καινοτομία στο προϊόν, εμφανίζεται αυξημένη στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων, όπου αυτοί εμφανίζονται να περιλαμβάνονται μεταξύ των πιό δραστήριων καινοτομικά κλάδων της Μεταποίησης.
Όμως οι περιορισμοί που αντιμετωπίζει η βιομηχανία μικρής κλίμακας όπως η στενότητα ιδίων κεγαλαίων, η αδυναμία πρόσβασης σε χρηματικές και τεχνολογικές εισροές λειτουργούν ανασχετικά στη μεγαλύτερη αξιοποίηση των καινοτομιών, τονίζοντας με τον πιό κατηγορηματικό τρόπο τις συνθήκες απομόνωσης μέσα στις οποίες λειτουργεί.
Επίσης ένα ακόμη θετικό στοιχείο είναι ο μεγαλύτερος δυναμισμός που επιδεικνύει σε σύγκριση με τις μεγάλου μεγέθους μονάδες στην ανάπτυξη των υπεργολαβικών σχέσεων και ιδίως εκείνης της πλευράς που αφορά την ανάθεση εκτέλεσης έργου φασόν γεγονός που μπορεί να αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης ενός καταμερισμού εξειδίκευσης μεταξύ των επιχειρήσεων της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων και πύκνωσης των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων.
Οι παραπάνω τάσεις συρρίκνωσης της βιομηχανικής βάσης των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών καθώς και ενίσχυσης της βιομηχανίας εντάσεως εργασίας, μικρής κλίμακας απασχόλησης και ιπποδύναμης, εμφανίζονται πιό ενισχυμένες στην Περιφέρεια Πρωτευούσης. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει διαδικασίες αποβιομηχάνισης της περιοχής αυτής, που δε φαίνεται όμως να διαμορφώνει ισχυρές τάσεις αποσυμφόρησης προς τα Περιφερειακά Αστικοβιομηχανικά συγκροτήματα της χώρας αλλά εξαντλείται στα όρια της Μείζονος Περιφέρειας Αττικής αφού σε επίπεδο Νομού Αττικής ο βαθμός συγκέντρωσης της δραστηριότητας των εξεταζόμενων βιομηχανικών κλάδων διατηρείται υψηλός.

Η εικόνα συρρίκνωσης της βιομηχανικής βάσης των Ελληνικών κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, έρχεται σε αντίθεση με τις τάσεις αναδιάρθρωσης και ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των αντίστοιχων κλάδων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα η ενίσχυση της παρουσίας της βιομηχανίας μικρής κλίμακας στην Ευρωπαϊκή Βιομηχανία δεν αποτέλεσε διαρθρωτικό έλλειμμα ή περιορισμό στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της και αυτό επειδή αυτή λαμβάνει χώρα σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο από αυτό στην Ελλάδα.
Η μικρής κλίμακα βιομηχανία στους εξεταζόμενους κλάδους αποτέλεσε δυναμικό πόλο ανάπτυξης μέσα σε ένα πλαίσιο έντασης των διαεπιχειρησιακών δικτύων συνεργασίας, που επέτρεψε τη θετική συσχέτιση της βιομηχανίας μικρής κλίμακας με την επίτευξη υψηλής παραγωγικότητας και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων εντάσεως κεφαλαίου και την επίτευξη οικονομιών κλιμακας στην παραγωγή, στην προώθηση, στην έρευνα, στην ανάπτυξη του τομέα υπηρεσιών μετά την πώληση κ.λ.π.

Από την κλαδική ανάλυση προκύπτει ότι η συρίκνωση της παραγωγικής βάσης της Ελληνικής βιομηχανίας μεταλλικών προϊόντων και μηχανών αποτελεί κατά κύριο λόγο πρόβλημα διαρθρωτικής φύσης το οποίο εντείνεται βέβαια και από τη στενότητα ζήτησης και την ύφεση στο ευρύτερο μακροοικονομικό περιβάλλον, με την έννοια ότι τα διαρθρωτικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά της βιομηχανίας είναι τέτοια που δεν της επιτρέπουν να προσαρμοστεί δυναμικά στο νέο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον.
Συνεπώς η επικέντρωση στη ζητησιακή προσέγγιση των προβλημάτων αδυνατεί να αποκαλύψει τα αναγκαία σημεία παρέμβασης για την αντιστροφή της εικόνας συρρίκνωσης και την ενίσχυση των όποιων θετικών εξελίξεων που καταγράφονται από το 1995 και μετά για τη βιομηχανία μηχανών και μεταλλικών προϊόντων όπως η αξιόλογη καινοτομική δραστηριότητα, η βελτίωση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής και των χρηματοοικονομικών δεδομένων, η σταθεροποίηση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος της Ελληνικής Οικονομίας κ.λ.π.

4. Κλαδική Ανάλυση: Η Βιομηχανία μηχανών και μεταλλικών προϊόντων.

4.1. Εισαγωγή

Οι τάσεις συρρίκνωσης της εγχώριας βιομηχανικής βάσης που εμφανίζονται ισχυρές από τις αρχές του 1980 έως και τα μέσα της δεκαετίας του '90, πλήτουν με μεγαλύτερη ένταση από ότι το σύνολο της Μεταποίησης, τους κλάδους τελικών μεταλλικών προϊόντων και μηχανών (κωδικοί 35 και 36 αντίστοιχα σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '80 και κωδικοί 28 και 29 αντίστοιχα σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '91).
Η συρίκνωση αποτυπώνεται στα μεγέθη του αριθμού των παραγωγικών μονάδων, της απασχόλησης, της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής και στους ρυθμούς αύξησης του πάγιου κεφαλαίου ως προς την Ιπποδύναμη και τον υπόλοιπα πάγιο εξοπλισμό.
Η παραπάνω εικόνα οφείλεται όχι μόνο στο αρνητικό μακροοικονομικό περιβάλλον της ύφεσης της ζήτησης και όξυνσης του διεθνούς ανταγωνισμού αλλά και στην αδυναμία δυναμικής δομικής προσαρμογής των παραπάνω Ελληνικών βιομηχανικών κλάδων στις οικονομικές δομές της παγκόσμιας αγοράς.
Η αδυναμία αυτή, την περίοδο 1980-95, σηματοδοτείται από το χαμηλό βαθμό καθετοποίησης της παραγωγής, την απουσία εξειδίκευσης και τον περιορισμό σε δραστηριότητες χαμηλής βιομηχανικής και τεχνολογικής επεξεργασίας, παράγοντες που εντείνουν την τεχνολογική καθυστέρηση και εξάρτηση της Ελληνικής βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων από τις εισροές του εξωτερικού.
Την ίδια στιγμή, ως απάντηση στην ελλειπή καθετοποίηση δεν εμφανίζεται η ανάπτυξη υπεργολαβικών σχέσεων αλλά συνεχίζεται η λειτουργία των βιομηχανικών μονάδων των εξεταζόμενων κλάδων σε συνθήκες απομόνωσης. Η έλλειψη πυκνών ενδοκλαδικών ροών και διασυνδέσεων δυσχεραίνει όχι μόνο την ενδογενή τεχνολογική ανάπτυξη των εξεταζόμενων κλάδων αλλά και τη μεταφορά από το εξωτερικό και ταχύτατη διάχυση σύγχρονων τεχνολογιών διαδικασιών και προϊόντων, απαραίτητο όρο για τη μετατόπιση της παραγωγής τους προς υψηλής προστιθέμενης αξίας κεφαλαιουχικά αγαθά.
Διαπιστώνουμε δηλαδή την αδυναμία των παραπάνω κλάδων να αποτελέσουν τους βασικούς προμηθευτές της Ελληνικής βιομηχανίας με τις τεχνολογικές προϋποθέσεις εκσυχρονισμού της (μέσα παραγωγής), συμβάλλοντας έτσι στη μείωση της τεχνολογικής της εξάρτησης από το εξωτερικό και στην ενίσχυσης της συνοχής της.

Ο χαμηλός βαθμός κεφαλαιακής συσσώρευσης δεν επιτρέπει τον απεγκλωβισμό της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων από τις δραστηριότητες εντάσεως εργασίας, ενώ το μικρό μέγεθος των μονάδων δεν επιτρέπει την αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας. Ο συνδυασμός των παραπάνω με τη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας αποκαλύπτουν το ανταγωνιστικό έλλειμμα της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων, όχι μόνο στην αγορά προϊόντων υψηλής εξειδίκευσης και ποιότητας αλλά και στην αγορά που επικρατεί ο εξαντλητικός ανταγωνισμός στην τιμή.
Οι παραπάνω τάσεις συνδέονται και μια ακόμη εξέλιξη την ίδια περίοδο ως προς το βαθμό συγκεντρωτικότητας της βιομηχανίας των μηχανών και μεταλλικών προϊόντων.
Ο βαθμός συγκέντρωσης της παραγωγής σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες υποχώρησε στους εξεταζόμενους κλάδους με μεγαλύτερη ένταση από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης και εκφράστηκε με την αύξηση του ειδικού βάρους των μονάδων μικρού μεγέθους (0-9 & 10-49 απασχ.).
Όμως η εξέλιξη αυτή δε θα μπορούσε να ερμηνευτεί μόνο με βάση την μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα που επιδεικνύει η μικρού μεγέθους επιχείρηση σε περιόδους ύφεσης και αυτό γιατί η αύξηση του ειδικού τους βάρους ήταν το αποτέλεσμα επιθετικής στήριξης της απασχόλησης, της κεφαλαιακής συσσώρευσης και της βιομηχανικής παραγωγής, αφού η αποφυγή της μεγαλύτερης συρίκνωσης των εξεταζόμενων κλάδων οφείλεται στην είσοδο νέων μικρών βιομηχανικών μονάδων.
Η μείωση του βαθμού συγκεντρωτικότητας με την πραγματική ενίσχυση των μικρού μεγέθους μονάδων στη Βιομηχανία των εξεταζόμενων κλάδων, συνδέεται με μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα όπως την επίτευξη οικονομιών κλίμακας, την παραγωγικότητα εργασίας, την πρόσβαση σε τεχνολογικές και οικονομικές εισροές κ.λ.π.

δ) Αγορά εργασίας και εργασιακές σχέσεις.
Η θέση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας στα βιομηχανικά συμπλέγματα-δίκτυα ομάδων συνδεδεμένων επιχειρήσεων (έμφαση στην ευρύα ειδίκευση, στην ευελιξία, στη συμμετοχή) δημιουργεί την ανάγκη άσκησης πολιτικών που θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως εξής:
1. Επένδυση στις ειδικότητες της εργασίας μέσω της δημιουργίας εξειδικευμένων θεσμών επιστημονικής, τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό της κατάρτισης και συνεχούς επανειδίκευσης απαιτείται ο διασυντονισμός και η ολοκλήρωση σε περιφερειακό επίπεδο των δράσεων των τοπικών αρχών, επαγγελματικών ενώσεων, εκπαιδευτικών οργανισμών (π.χ σχολές, κολέγια) με τις δράσεις των εθνικών εκπαιδευτικών θεσμών (π.χ. πανεπιστήμια).
2. Άμβλυνση του δυαδυσμού της αγοράς εργασίας με την ενίσχυση της θέσης της χαμηλά αμειβόμενης εργασίας (μερική απασχόληση, άτυπες μορφές εργασίας). Στο τμήμα αυτό της αγοράς εργασίας που συνίσταται από πολιτικά περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, εθνικές μειονότητες, ανειδίκευτοι εργαζόμενοι κ.λ.π.), η ενίσχυσή τους αφορά στο εισόδημα, την κοινωνική ασφάλιση, τις ώρες εργασίας και την κοινωνική πρόνοια για θέματα υγείας, κατοικίας, μεταφορών κ.α. Παρόλο που η ανάληψη δράσης στα παραπάνω ζητήματα από τις τοπικές αρχές, σε αρκετές περιπτώσεις όπως αυτές της "Τρίτης Ιταλίας", έχει παράγει θετικά αποτελέσματα, ταυτόχρονα έχει υπογραμμιστεί και η ανάγκη μετασχηματισμού των εθνικών πολιτικών (π.χ. σύστημα εισφορών του ασφαλιστικού συστήματος) προς την κατεύθυνση όχι μόνο του περιορισμού της άτυπης οικονομίας αλλά και στην «αναγνώριση» των άτυπων μορφών απασχόλησης, διασφαλίζοντας έτσι την ανάληψη υποχρεώσεων από το κράτος προς το τμήμα αυτό της αγοράς εργασίας.
3. Την ενθάρρυνση της συμμετοχής των εργαζομένων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό (εισαγωγή νέων Τεχνολογιών, οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας κ.λ.π.) και την ενίσχυση των θεσμικών μορφών συνεργασίας για την επίλυση των τοπικών συγκρούσεων μεταξύ εργοδοτικών ενώσεων και εργατικών συνδικάτων γύρω από τις εργασιακές σχέσεις. Η λειτουργικότητα των συνεργατικών αυτών πρακτικών προϋποθέτει την ύπαρξη ισχυρών συνομιλητών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (εργοδοτικές ενώσεις, εργατικά συνδικάτα, τοπικές αρχές) ώστε οι τοπικές διαπραγματεύσεις εργασίας να έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο και ισχύ. Αυτό επιβάλλει αλλαγή στάσης από το κεντρικό κράτος και από τις εθνικές και κλαδικές ενώσεις εργοδοτών και εργαζομένων στην κατεύθυνση της αναγνώρισης, πολιτικής και νομικής, των χωρικά προσδιορισμένων βιομηχανικών συμπλεγμάτων ως ειδικό πεδίο διαπραγμάτευσης και κοινωνικής συμφωνίας.

Με βάση την αναφορά στις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί ή πρέπει να αναπτυχθούν για την ενίσχυση των τοπικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων προκύπτουν οι εξής γενικές παραδοχές:
Ο κεντρικός κρατικός σχεδιασμός οφείλει να εξειδικεύει με βάση τις ιδιαιτερότητες των χωρικών παραγωγικών συστημάτων καθώς και να ολοκληρώνεται με τον περιφερειακό και τοπικό σχεδιασμό της ανάπτυξης.
Οι παράγοντες της τοπικής οικονομίας (εργοδότες, εργαζόμενοι, τοπικές αρχές) πρέπει να έχουν αυξημένη συμμετοχή και στον σχεδιασμό, στην εφαρμογή και τον έλεγχο των μέτρων πολιτικής, γεγονός που προϋποθέτει ότι το κράτος οφείλει να αναγνωρίζει ως ξεχωριστές - διακριτές κατηγορίες ανάλυσης και πολιτικής τα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα μικρομεσαίων επιχειρήσεων, παρέχοντας έτσι το κατάλληλα νομικό πλαίσιο για την εξασφάλιση της συμμετοχής τους.
Η παρέμβαση για την ενίσχυση των χωρικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων, είτε πρόκειται για άμεση οικονομική ενίσχυση, είτε για παροχή πραγματικών υπηρεσιών, πρέπει να υπόκειται σε έναν μακροπρόθεσμο και ευρύτερο της μεμονωμένης επιχείρησης κλαδικό αναπτυξιακό ορίζοντα.

Αντίθετα απαιτούνται μορφές οικονομικής βοήθειας που να επικεντρώνουν στις ανάγκες του δικτύου και στη προμήθειά του με τις αναγκαίες οικονομίες κλίμακος που αφορούν την προνομιακή χρηματοδότηση, την τεχνική - διοικητική υποστήριξη, την εκπαίδευση και τον κλαδικό σχεδιασμό.
Χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα θεσμών που υλοποιούν το σύνολο των παραπάνω λειτουργιών, αποτελούν οι αναπτυξιακές τράπεζες που δημιουργήθηκαν από δημοτικές-περιφερειακές αρχές και η επιχειρηματική λειτουργία τους δεν επικέντρωσε στο άμεσο κέρδος, αλλά στην υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων ενίσχυσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων (χρηματοδότηση της τεχνολογικής ανανέωσης, προώθηση νέων τύπων ιδιοκτησίας, παροχή ειδικών συμβουλών, τεχνικοοικονομική υποστήριξη, αναδιάρθρωση συγκεκριμένων κλάδων). Το διακριτικό στοιχείο της επιχειρηματικής τους πρακτικής είναι ότι αυτή βασίστηκε στον μακροπρόθεσμο υπολογισμό όχι μόνο των οικονομικών παραγόντων αλλά και κοινωνικών και γεωγραφικών προτεραιοτήτων.
Μάλιστα στα δομικά συστατικά της επιτυχίας τους συγκαταλέγονται το μικρό τους μέγεθος, η υψηλή εκπαίδευση του προσωπικού, η κλαδική εξειδίκευσή τους καθώς και η διασύνδεση μεταξύ τους (R. Murray[32]).
Όμως θεσμοί οικονομικής υποστήριξης των βιομηχανικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων αποτελούν και οι πιστωτικοί οργανισμοί, όμιλοι επιχειρήσεων (consortia) εγγύησης των δανείων που συνάπτουν οι επιχειρήσεις-μέλη τους με εμπορικές τράπεζες.
Το κύριο χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω χρηματοδοτικών θεσμών, είναι ότι η ενίσχυση της μεμονωμένης επιχείρησης γίνεται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κλαδικού, χωρικού-περιφερειακού σχεδιασμού στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται η ενίσχυση της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας του διαεπιχειρησιακού δικτύου στο οποίο εντάσσεται η επιχείρηση. Η στρατηγική αυτή στην παροχή της οικονομικής βοήθειας υπακούει στο γεγονός ότι η συλλογική ανταγωνιστικότητα του βιομηχανικού συμπλέγματος-δικτύου, προϋποθέτει κάτι περισσότερο από την βελτίωση της θέσης των μεμονωμένων επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε αυτό.

γ) Πολιτικές χωροταξικού σχεδιασμού και χρήσεων γης.
Έχουμε ήδη υπογραμμίσει ότι ο αυξημένος έλεγχος στις χρήσεις γης των περιφερειακών και τοπικών αρχών μπορεί να μεταφραστεί σε δυνατότητα άσκησης περιφερειακού κλαδικού χωροταξικού σχεδιασμού για την ενίσχυση των χωρικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων-δικτύων μικρομεσαίων επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου.
Η παραπάνω όμως δυνατότητα προϋποθέτει συντονισμένες δράσεις οι οποίες δεν αφορούν μόνο στην εξασφάλιση της αναγκαίας γης για την βιομηχανία αλλά και την επιλεκτική ενθάρρυνση της εγκατάστασης βιομηχανικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου. Η ενθάρρυνση δεν έχει να κάνει μόνο με το κόστος χρήσης της γης αλλά και με βιομηχανικές υποδομές οι οποίες ενισχύουν την ένταση και τη λειτουργικότητα των διαεπιχειρησιακών δικτύων.
Με τις κατάλληλες επίσης πολιτικές όπως χωροταξική εξυγίανση για την άμβλυνση των συγκρούσεων χρήσεων γης, δημιουργία υποδομών περιβαλλοντικής διαχείρησης των αρνητικών επιβαρύνσεων από τη βιομηχανική παραγωγή είναι δυνατή η άρση των αρνητικών κοινωνικών παραστάσεων, του «αντικοινωνικού» χαρακτήρα της μικρομεσαίας βιομηχανικής επιχείρησης και η ομαλή λειτουργία της μέσα στον πολεοδομικό αστικό ιστό.

δ) Δημόσιοι οργανισμοί παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (Υγεία, Μεταφορές, Τηλεπικοινωνίες, Ενέργειες κ.λ.π.).
Οι πολιτικές που εστιάζουν στην παροχή του άριστου μεγέθους των αναγκαίων υποδομών για την οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών αντιμετωπίζονται πλέον ως περιορισμένης αποτελεσματικότητας. Αντίθετα μεγάλη σημασία δίνεται στις πολιτικές που εστιάζουν στον τρόπο παραγωγής και παροχής των υποδομών αυτών στα πλαίσια της κάθε περιφέρειας κατά περίπτωση.
Η ανάγκη εξειδίκευσης και ολοκλήρωσης των πολιτικών των δημοσίων οργανισμών - επιχειρήσεων με τον κλαδικό, χωροταξικό σχεδιασμό των τοπικών και περιφερειακών αρχών προκύπτει από τις ωφέλειες που μπορούν να επιφέρουν στην τοπική απασχόληση, την ποιότητα του περιβάλλοντος καθώς και στην λειτουργικότητα (κόστος - ωφελιμότητα) των υποδομών αυτών από τους χρήστες τους.

Η ιδιαίτερη σύνθεση των μορφών συνεργασίας και ανταγωνισμού επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας δυναμικής ισορροπίας στο βιομηχανικό σύμπλεγμα, η οποία διασφαλίζει τη συνύπαρξη της ευελιξίας (ποιοτικής) με την επικέντρωση της ανταγωνιστικής στρατηγικής στα στοιχεία της ποιότητας δηλαδή της στρατηγικής του «υψηλού δρόμου».
Όμως στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης ισορροπίας ανταγωνισμού και συνεργασίας καθώς και στη συγκεκριμένη στρατηγική ανταγωνισμού σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη της «βιομηχανικής ατμόσφαιρας».

Γ. «Βιομηχανική ατμόσφαιρα».
Η «Βιομηχανική ατμόσφαιρα» ως η πολιτιστική εκείνη διαδικασία παραγωγής αξιών και προτύπων που σχετίζονται άμεσα με την διαμόρφωση ενός βιομηχανικού περιβαλλοντος συνεχούς επιδίωξης, ανάπτυξης και διάχυσης των καινοτομιών, των τεχνικών ειδικεύσεων και επιχειρηματικών ικανοτήτων προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ιστορικού υπόβαθρου που συνίσταται στα εξής:
Αρχικά, στη συγκέντρωση μακράς διάρκειας και ικανού πληθυσμού βιομηχανικών μονάδων σε μία γεωγραφικά και ιστορικά προσδιορισμένη περιοχή. Η γεωγραφική εγγύτητα μειώνει το συναλλακτικό κόστος και αυξάνει την ένταση της επικοινωνίας μεταξύ των παραγόντων της τοπικής βιομηχανικής δομής (επιχειρηματίες, εργαζόμενοι), ενώ ο ιστορικός προσδιορισμός της περιοχής έχει σημασία ως προς τη σήμανση της ως χώρου ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και αποκρυσταλλωμένων συμφερόντων, συνεπώς και ως χώρου ανάληψης συλλογικής εξειδικευμένης πολιτικής και οικονομικής δράσης.
Κατά δεύτερο στην ύπαρξη μιας δεξαμενής άφθονης εργατικής δύναμης και τεχνικών δεξιοτήτων ικανών να στηρίξουν τις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και στην ύπαρξη άτυπων ή θεσμικών διαδικασιών συνεχούς επαγγελματικής εκπαίδευσης και μετάδοσης, διάχυσης της τεχνικής γνώσης.
Οι ανωτέρω παράγοντες αποτελούν το πρόπλασμα της διαμόρφωσης εκείνης της επιχειρηματικής και εργασιακής ηθικής (κλίμα εμπιστοσύνης, συλλογικότητα αντίληψης) που είναι αναγκαία για την αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων της ομάδας συνδεδεμένων επιχειρήσεων.
Βέβαια η παρουσία τους και μόνο δεν εξασφαλίζει και την διαμόρφωση της αναγκαίας «βιομηχανικής ατμόσφαιρας» ή αλλιώς ενώ η διαμόρφωση του αναγκαίου ιστορικού υπόβαθρου δεν μπορεί να συμβεί μέσω συνειδητών πολιτικών δράσεων, η διαμόρφωση της αναγκαίας «βιομηχανικής ατμόσφαιρας» μπορεί να είναι αποτέλεσμα πολιτικής δράσης με στόχευση τη θεσμοποίηση της συνεργασίας μεταξύ των συντελεστών της τοπικής οικονομίας. Αρκεί βέβαια η θεσμοποιημένη συνεργασία να έχει όλα εκείνα τα στοιχεία που τονίστηκαν πιο πάνω ώστε να αναδεικνείονται ως κυρίαρχες οι δράσεις εκείνες, στην οικονομία και την πολιτική, που εγκαθιστούν κλίμα εμπιστοσύνης, συλλογικής λειτουργίας και συνεχούς αναζήτησης της καινοτομίας.

Δ. Πολιτικές και όργανα πολιτικής.
Τα πεδία άσκησης πολιτικών, οι παράγοντες της άσκησης τους και το είδος των πολιτικών ενίσχυσης της συλλογικής ανταγωνιστικότητας των βιομηχανικών συμπλεγμάτων-ομάδων συνδεδεμένων επιχειρήσεων, θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως εξής:
α) Δημιουργία κέντρων παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με την μέχρι σήμερα εμπειρία μπορούν να συναχθούν κάποια γενικά στοιχεία που θεωρούνται συστατικά επιτυχίας των θεσμών αυτών:

- Η συμμετοχή των τοπικών και περιφερειακών αρχών στην οργάνωση και τη λειτουργία τους να μην αναιρεί την δυνατότητα αυξημένου ελέγχου και συμμετοχής των χρηστών των υπηρεσιών (εργαζόμενοι, επιχειρηματίες) στους θεσμούς αυτούς.
- Η δράση τους πρέπει να επικεντρώνει στην ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών της ομάδας συνδεδεμένων επιχειρήσεων και όχι στις μεμονωμένες επιχειρήσεις που το απαρτίζουν, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την δικτύωση του συστήματος.

β) Χρηματοδοτικές υπηρεσίες στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.
Η παροχή οικονομικής βοήθειας που επικεντρώνει στη μεμονωμένη επιχείρηση και περιορίζεται απλά στη χρηματοδότησή τους (επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις δανείων κ.λ.π.) δεν θεωρείται κατάλληλη για την ενίσχυση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας και ικανότητας της ομάδας συνδεδεμένων επιχειρήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ-ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ 28.21, 28.22, 28 3 ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ-ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ECU)

	1988	*1989*	*1990*	*1991*	*1992*	*1993*	*1994*	*1995*
Φαινομένη κατανάλωσ	14.463	16.668	18.525	19.685	19.214	18.169	19.809	19.809
Παραγωγή	15.563	17.630	19.482	20.549	20.236	19.811	21.026	21.026
Εξαγωγ. εκτός Ε.Ε.	1.298	1.201	1.230	1.252	1.426	1.762	1.719	1.719
Εμπορικό Ισοζύγιο	1.100	962	957	864	1.022	1.316	1.216	1.216
Απασχόληση	240	214	223	225	220	202	195	199

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ 28.21 , 28.22, 28.3 ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

	ΠΑΡΑΓΩΓΗ 1994	ΣΕ ΕΚΑΤ. ECU 1995	ΑΠΑΣΧ. 1994	ΣΕ ΧΙΛ. 1995
Βέλγιο	291	525	4.554	6.830
Δανία	141	401	2.369	-
Γερμανία	5.899	5.766	64.371	56.105
Ελλάδα	22	15	631	401
Ισπανία	665	691	12.986	8.108
Γαλλία	6.237	6.343	76.751	64.544
Ιρλανδία	36	71	718	946
Ιταλία	1.330	1.861	18.480	16.061
Λουξεμβούργο	5	12	58	76
Κάτω Χώρες	287	426	3.707	5.134
Πορτογαλία	78	59	4.476	1.741
Ηνωμένο Βασίλειο	3.166	2.270	50.620	31.911

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι βιομηχανίες πετρελαίου και η Ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία, στην Ιταλία η Ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία, αυτοκινήτων και ενέργειας. Επίσης, εξελίξεις που έχουν συμβεί τα τελευταία χρόνια στα θέματα περιβαλλοντικής ανάπτυξης καθώς και στα θέματα παραγωγής ενέργειας έχουν προκαλέσει σημαντικές αλλαγές, στη ζήτηση των προϊόντων των υποκλάδων. Για παράδειγμα έχει μειωθεί η ζήτηση για τα προϊόντα του υποκλάδου από τη βιομηχανία παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, ενώ η αξιοποίηση των ήπιων, ανανεώσιμων πηγών για την παραγωγή ενέργειας και θερμότητας αποτελούν παράγοντες που καθορίζουν τα νέα τεχνολογικά χαρακτηριστικά της ζήτησης.
Βέβαια, σημαντική επίδραση στη ζήτηση των προϊόντων των υποκλάδων, ασκείται και από τους γενικότερους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα, η κατασκευαστική δραστηριότητα επιδρά στη ζήτηση για τον εξοπλισμό θέρμανσης οικιών και γραφείων.
Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί μεγάλη αύξηση της ζήτησης από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, γεγονός που οφείλεται τόσο στις επενδύσεις που πραγματοποιούν τα εργοστάσια παραγωγής και διανομής θερμότητας καθώς και από την τάση των μεγάλων εργοστασίων να δημιουργούν τις δικές τους εγκαταστάσεις - ενεργειακά κέντρα προκειμένου να εξασφαλίζουν τη απαιτούμενη θερμότητα και ηλεκτρισμό για τη λειτουργία τους.

Η ανταγωνιστικότητα της βιομηχανίας της Ευρωπαϊκής Ενωσης, έχει στηριχθεί στην υψηλή ποιότητα των προϊόντων και στην ευελιξία-αυξημένη προσαρμοστικότητα της παραγωγής στις ανάγκες της αγοράς. Οι υψηλές απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Αγοράς, στα παραπάνω χαρακτηριστικά, έχει ωθήσει την Ευρωπαϊκή Βιομηχανία στο να δώσει έμφαση στα παραπάνω σημεία, με συνέπεια την εξασφάλιση τεχνολογικής ηγεμονίας συγκρινόμενη με τον υπόλοιπο κόσμο.
Στην αγορά του εξοπλισμού θέρμανσης (οικιών και γραφείων), η Ερευνα και Ανάπτυξη έχει επικεντρώσει στην ανάπτυξη συστημάτων εξοικονόμησης ενέργειας και φιλικών προς το περιβάλλον λύσεων.
Ομως εκτός από την Ερευνα και Ανάπτυξη για την τεχνολογική βελτίωση των προϊόντων, οι πολιτικές αναδιάρθρωσης έχουν οδηγήσει σε ορθολογικοποίηση της παραγωγής με τη μείωση του παραγωγικού κόστους (μείωση της απασχόλησης) και παράλληλη αύξηση του επιπέδου παραγωγής.
Το γεγονός αυτό οφείλεται στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, η οποία την περίοδο 1985-1995 παρουσίασε μια μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 5%.

Με βάση τα χαρακτηριστικά των προϊόντων που παράγουν, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους συγκεκριμένους υποκλάδους διακρίνονται σε τρείς βασικές κατηγορίες:

α. Στην πρώτη και ισχυρότερη ομάδα κατατάσσονται επιχειρήσεις που επικεντρώνουν στο σχεδιασμό, την κατασκευή και εγκατάσταση ολοκληρωμένων συστημάτων και προσφέρουν μεγάλης κλίμακας υπηρεσίες συντήρησης. Οι επιχειρήσεις αυτές δίνουν μεγάλο μέρος των εργασιών συναρμολόγησης, υπεργολαβικά σε μικρές επιχειρήσεις.
β. Στην δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται επιχειρήσεις που εξειδικεύονται στην παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων, όπως π.χ. λέβητες.
γ. Στην τρίτη ομάδα περιλαμβάνονται οι μικρές επιχειρήσεις οι οποίες κυρίως αναλαμβάνουν να εκτελέσουν υπεργολαβικό έργο που τους ανατίθεται από τις επιχειρήσεις της πρώτης ομάδας (system integrators).

Οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν είναι:

1. Η ορθολογικοποίηση της παραγωγής με τη μείωση του κόστους παραγωγής ταυτόχρονα με την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.
2. Η επέκταση προς τις αγορές της Ανατολικής Ευρώπης. Η επέκταση αυτή, έχει πολλές φορές πάρει το χαρακτήρα επενδύσεων και δημιουργίας μονάδων στις χώρες αυτές, πολλές από αυτές με τη μορφή Joint Venture, που είναι ουσιαστικά χώρες χαμηλού εισοδήματος.
3. Την ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών μετά την πώληση, οι οποίες θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές στις ανεπτυγμένες χώρες της Δ. Ευρώπης.
4. Τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και την επικέντρωση προς την παραγωγή προϊόντων υψηλότερης προστιθέμενης αξίας, δεδομένου ότι η στασιμότητα που αναμένεται τα επόμενα χρόνια στην αγορά των εργαλείων χειρός, θα πλήξει περισσότερο τα παραδοσιακά εργαλεία χειρός. Οι βιομηχανίες όμως που έχουν μετατοπίσει το ενδιαφέρον τους προς προϊόντα υψηλότερης ποιότητας και προστιθέμενης αξίας, αναμένεται να διατηρήσουν την κερδοφορία τους, εκμεταλλευόμενες την αύξηση της ζήτησης από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ-ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΥΠΟΚΛΑΔΟ 28.62 ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

(ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ-ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ECU)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Φαινόμενη κατανάλωση	1.547	1.674	1.855	1.864	1.758	1.630	1.723	1.998
Παραγωγή	1.676	1.809	1.974	1.913	1.843	1.720	1.831	2.065
Εξαγωγές εκτός Ε.Ε.	662	764	742	737	749	765	829	953
Εμπορικό Ισοζύγιο	102	135	119	49	85	90	108	67

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

Γ. Υποκλάδοι 28.21, 28.22, 28.3

Στους παραπάνω υποκλάδους περιλαμβάνονται η κατασκευή μεταλλικών ντεποζίτων, δεξαμενών και δοχείων: κατασκευή σωμάτων και λεβήτων κεντρικής θέρμανσης. καθώς και η κατασκευή ατμογεννητριών, με εξαίρεση τους λέβητες ζεστού νερού για την κεντρική θέρμανση.

Το 88% της συνολικής παραγωγής, συγκεντρώνεται στη Γερμανία, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία. Η Γερμανία είναι η μεγαλύτερη παραγωγός - χώρα με συνολική αξία παραγωγής 7.4 δισ ECU και ακολουθείται από τη Γαλλία με 7.2 δισ. ECU.

Πρόσφατες τάσεις.

Την περίοδο 1985-1991, η παραγωγή στην Ε.Ε. αυξήθηκε σταθερά με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,5%, ενώ την περίοδο 1991-1994, παρατηρήθηκε κάμψη της παραγωγής εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης και της μείωσης της ζήτησης. Το 1995, οι τάσεις αντιστρέφονται και η παραγωγή αυξάνει κατα 6,1%, ως αποτέλεσμα της αύξησης της ζήτησης.

Δυνάμεις της αγοράς.

Οι βιομηχανίες του κλάδου, παράγουν μια ποικιλία κεφαλαιουχικών επενδυτικών προϊόντων για τους παρακάτω τομείς:

Την παραγωγή θερμικής και ηλεκτρικής ενέργειας, τη βιομηχανία πετρελαίου, τις χημικές, πετροχημικές και φαρμακευτικές βιομηχανίες, τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών, την κατασκευαστική βιομηχανία, τις βιομηχανίες μηχανών και συσκευών.

Ομως η βαρύτητα των παραπάνω βιομηχανιών-καταναλωτών ποικίλει από χώρα σε χώρα και καταγράφεται ως εξής:

Στη Γαλλία, οι βιομηχανίες που είναι βασικοί καταναλωτές, είναι η Ενεργειακή Βιομηχανία, οι Χημικές Βιομηχανίες, οι Βιομηχανίες τροφίμων και ποτών, η βιομηχανία οικοδομών και κατασκευών, η βιομηχανίες πετρελαιοειδών. Στη Γερμανία, οι βασικότεροι καταναλωτές, είναι οι Χημικές βιομηχανίας, η βιομηχανίες μηχανών και ενέργειας.

Για παράδειγμα, η αύξηση των εξαγωγών της Ε.Ε. (το 1994), προκλήθηκε σε σημαντικό βαθμό από την αύξηση της ζήτησης στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η οποία οφείλονταν σε δύο βασικούς παράγοντες:

- Την τάση ανανέωσης του μηχανολογικού εξοπλισμού των επιχειρήσεων- βιομηχανιών (βιομηχανική ζήτηση).
- Την τάση βελτίωσης επισκευών των οικιών του πληθυσμού, από τους ίδιους τους ενοίκους, δίχως δηλ. να προσφεύγουν σε επαγγελματίες για την αποφυγή του κόστους (ιδιωτική ζήτηση).

Μέσα στην Ε.Ε., υπάρχουν μεγάλες διαφορές στη ζήτηση για εργαλεία χειρός, οι οποίες επηρεάζουν και την παραγωγή του κλάδου στις χώρες αυτές. Οι διαφορές αυτές οφείλονται ειδικότερα στο επίπεδο ανάπτυξης των δραστηριοτήτων επισκευών-επιδιορθώσεων σε ατομικό-ιδιωτικό επίπεδο, το οποίο ποικίλει σημαντικά μεταξύ των κρατών- μελών.
Για παράδειγμα το επίπεδο ανάπτυξης σε ατομικό-ιδιωτικό επίπεδο της δραστηριότητας επισκευής κατοικιών είναι κατα πολύ μικρότερο στην Ιταλία και σε άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου από ότι στη Γερμανία.

Βιομηχανική Δομή
Στη βιομηχανία των εργαλείων χειρός, κυριαρχούν οι μικρές επιχειρήσεις. Περίπου τα 2/3 των επιχειρήσεων απασχολούν λιγότερα από 20 άτομα.
Βασικοί λόγοι για την κυριαρχία του μικρού μεγέθους μονάδων, είναι η χαμηλής προστιθέμενης αξίας φύση των προϊόντων και το μεγάλο εύρος διαφοροποίησης, η ποικιλία των προϊόντων.
Μάλιστα η πλειοψηφία των επιχειρήσεων, έχουν την μορφή της οικογενειακής επιχείρησης, γεγονός που δυσχεραίνει την εξεύρεση κεφαλαίων. Σε αντίθεση με αυτή την εικόνα, ο κλάδος ηλεκτρικών εργαλείων χαρακτηρίζεται από υψηλότερη συγκέντρωση της παραγωγής σε μικρότερο αριθμό επιχειρήσεων.
Σύμφωνα με το μέγεθος και την ωριμότητα της αγοράς, οι Ευρωπαίκές χώρες-παραγωγοί του κλάδου διακρίνονται σε τρείς τύπους:

α. « Ηγετικές Χώρες »
Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται μεγάλες και ανεπτυγμένες χώρες, όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι χώρες αυτές υπολογίζονται μαζί στο 70% της αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
β. « Αναπτυσσόμενες Χώρες »
Στην κατηγορία αυτή ανήκουν η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλλία και η Ισπανία και εκτιμάται ότι αποτελούν το 25% της Ευρωπαϊκής Αγοράς. Η Ελλάδα έχει τη λιγότερο ανεπτυγμένη αγορά και εξαρτάται σημαντικά από τις εισαγωγές για την κάλυψη της εσωτερικής ζήτησης. Μάλιστα η πλειοψηφία της παραγωγής της είναι κυρίως εργαλεία αγροκαλλιέργειας.
γ. « Μικρές Χώρες »
Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται το Βέλγιο, η Δανία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες, οι οποίες αποτελούν το υπόλοιπο 15% της Ευρωπαϊκής Αγοράς. Οι χώρες αυτές βασίζονται ακόμη περισσότερο στις εισαγωγές για την κάλυψη των αναγκών τους.
Η ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής τους είναι πολύ μικρή, εξ' αιτίας και του πολύ μικρού μεγέθους της εγχώριας αγοράς τους, η οποία δε βοηθά την ανάπτυξη μιας αξιόλογης παραγωγικής βάσης.

Ακολουθούμενες Στρατηγικές
Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός και οι ισχυρές πιέσεις στις τιμές των προϊόντων του κλάδου, από τις αυξανόμενες εισαγωγές φθηνοτέρων προϊόντων (προσφορά φθηνών εργαλείων χειρός από την Ανατολική Ασία και την Ανατολική Ευρώπη), έχει οδηγήσει τις βιομηχανίες του κλάδου στην αναδιάρθρωση της παραγωγής τους.

Προοπτικές
Η βομηχανία ελαφριάς μεταλλικής συσκευασίας, μεσοπρόθεσμα, αναμένεται να παρουσιάσει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης για διαφόρους λόγους.
Οι νέες τάσεις που έχουν αρχίσει να διαφαίνονται στη μεταλλική συσκευασία, αποσκοπούν στη βελτίωση της εικόνας των μεταλλικών κουτιών και στην αντιμετώπιση του ανταγωνισμού από άλλα εναλλακτικά είδη υλικών συσκευασίας.
Πιό συγκεκριμένα αναμένεται σημαντική πρόοδος στην ποιότητα του προϊόντος και στην παραγωγική διαδικασία.
Η πρόοδος αυτή συνίσταται στην ανάπτυξη νέων υλικών, στην ικανότητα της μείωσης του πάχους, της ποσότητας του μεταλλικού υποστρώματος, την βελτίωση της ποιότητας του προστατευτικού επιχρίσματος, τη χρήση ακτίνων λέηζερ για τη συγκόλληση, την ορθολογικοποίηση της παραγωγής μέσω της χρήσης αυστηρότερων προτύπων, τη χρήση πιό εξελιγμένων τεχνικών και αντιτύπων προκειμένου η συσκευασία να αυξήσει το ρόλο της στις πολιτικές προώθησης των προϊόντων, τα οποία συσκευάζει.
Ένας ακόμη θετικός παράγοντας για τον κλάδο μεταλλικής συσκευασίας είναι η διαφαινόμενη ικανότητα του κλάδου ως προς την προσαρμογή του στους κανονισμούς προστασίας του περιβάλλοντος. (Κοινοτική οδηγία 94/62/ Ε.C.).
Ηδη μέχρι σήμερα το ποσοστό ανάκτησης των σκουπιδιών μεταλλικής συσκευασίας είναι γύρω στο 30%, ενώ αναμένεται να αυξηθεί και άλλο. Το ποσοστό αυτό κρίνεται υψηλό σε σύγκριση με άλλους κλάδους βιομηχανικής δραστηριότητας και οφείλεται στην ευκολία ανάκτησης-ανακύκλωσης των μεταλλικών υλικών σε σχέση με άλλα είδη.
Η βελτίωση του οικολογικού προφίλ του κλάδου μεταλλικής συσκευασίας, συμβάλλει με ουσιαστικό τρόπο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης των προϊόντων του κλάδου.

Β. Υποκλάδος 28.62 (Εργαλεία Χειρός)
Τα προϊόντα αυτού του υποκλάδου αντικαθίστανται βαθμιαία από τα ηλεκτρικά εργαλεία, τα οποία παρόλο που μπορούν σε πολλές περιπτώσεις, να υλοποιούν την ίδια λειτουργία, είναι διαφορετικά προϊόντα και παράγονται από διαφορετικές βιομηχανίες.
Το 1995, η Γερμανία με αξία παραγωγής 851 εκατομ. Ε.C.U. ήταν η μεγαλύτερος παραγωγός–χώρα στην Ε.Ε., με το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία να ακολουθούν με Α.Α.Π 450 και 437 εκατομ. Ε.C.U.αντίστοιχα. Αυτές οι χώρες αποτελούν επίσης και τους μεγαλύτερους καταναλωτές στην Ε.Ε.

Πρόσφατες τάσεις
Την περίοδο 1990-1993, η παραγωγή εργαλείων χειρός, γνώρισε αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής, οφειλόμενους στον αυξανόμενο ανταγωνισμό του κλάδου ηλεκτρικών εργαλείων και στη γενικότερη οικονομική ύφεση.
Το 1994 όμως η κατάσταση αντιστρέφεται και η παραγωγή του κλάδου αυξάνει κατά 6,5%, ενώ το 1995 η αύξηση έφτασε και το 13%. Οι ρυθμοί αυτοί αύξησης της παραγωγής οφείλονται στην αύξηση της ζήτησης στην Ε.Ε. το 1994 και το 1995 που έφτασε 8,2% και 10% αντίστοιχα.
Στην αύξηση της παραγωγής συνετέλεσαν και οι εξαγωγές προς χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες την περίοδο 1993-1994 αυξήθηκαν κατά 6,6%. Βέβαια ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών ήταν μικρότερος από αυτόν των εισαγωγών, με αποτέλεσμα τη μείωση του πλεονάσματος του εμπορικού ισοζυγίου.
Εκτός της Ισπανίας, όλα τα κράτη- μέλη (μαζί με αυτά και η Ελλάδα) γνώρισαν μια αύξηση της παραγωγής τους το 1994. Η μεγαλύτερη αύξηση καταγράφηκε στο Βέλγιο και το Ηνωμένο Βασίλειο με ρυθμούς 28% και 13% αντίστοιχα.

Δυνάμεις της Αγοράς
Η Βιομηχανία των εργαλείων χειρός, παράγει τόσο για την τελική αγορά (ιδιώτες καταναλωτές) όσο και για τη βιομηχανία. Η βιομηχανική ζήτηση έχει μεγαλύτερη βαρύτητα στην εξέλιξη του κλάδου από αυτή της ιδιωτικής, δίχως όμως αυτό να μειώνει τη σημασία της ιδιωτικής ζήτησης.

Τα τυποποιημένα προϊόντα (αυτά της μαζικής παραγωγής σε υψηλής αυτοματοποίησης γραμμές- σειρές παραγωγής) παράγονται από ένα όλο και μειούμενο αριθμό μεγάλων επιχειρήσεων. Η μείωση του αριθμού των μεγάλων επιχειρήσεων είναι το αποτέλεσμα της πολιτικής συγχωνεύσεων, γεγονός που επιβάλλεται από τις μεγάλες ανάγκες που έχουν για τη χρηματοδότηση επενδύσεων πάγιου εξοπλισμού. Το ύψος των επενδύσεων που απαιτούνται μπορεί να αναληφθεί μόνο από μεγάλες επιχειρήσεις που έχουν ισχυρή χρηματοδοτική δύναμη.
Συνέπεια των πολιτικών συγχώνευσης και εξαγορών είναι η συγκέντρωση στα χέρια πέντε μεγάλων Ευρωπαϊκών Επιχειρήσεων του μεγαλύτερου όγκου της παραγωγής μεταλλικής συσκευασίας για φαγητό, ποτά και Αεροζόλ. Προκειμένου οι επιχειρήσεις αυτές να διατηρήσουν την κερδοφορία τους, προχωρούν σε εξαγορές και Joint Ventures με επιχειρήσεις χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τις Ασιατικές Χώρες.

β. Τα μη τυποποιημένα προϊόντα (customising), παράγονται σε μικρότερες ποσότητες και για μικρότερες αγορές. Η εξειδίκευση των προϊόντων, συνήθως συνίσταται στο σχήμα της συσκευασίας, στο μέγεθος και στη διακόσμησή τους.
Συνήθως αυτά τα προϊόντα συσκευασίας (customising), παράγονται από μικρομεσαίες επιχειρήσεις που απασχολούν από 20 έως 200 άτομα. Τα γενικής χρήσης κουτιά (μεταλλική συσκευασία), όπου η ποικιλία τω προϊόντων και ο περιορισμένος όγκος παραγωγής τους απαιτούν ευελιξία παραγωγής, παράγονται κυρίως από τις επιχειρήσεις της κατηγορίας αυτής.
Μάλιστα η κατηγορία των επιχειρήσεων αυτών, στηρίζει την ανταγωνιστική της στρατηγική στην άντληση πλεονεκτημάτων από τη λειτουργία σε μια κατατμημένη αγορά όπου η ευελιξία και η γρήγορη αντίδραση σε πολύ μικρό χρόνο στις αλλαγές της ζήτησης, γίνεται πιο σημαντική από την τιμή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.
ΠΑΡΑΓΩΓΗ-ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΥΠΟΚΛΑΔΟ 28.72 ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
(ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ-ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ECU)

	1985	*1990*	*1991*	*1992*	*1993*	*1994*
Φαινομένη κατανάλωση	5.884	6.580	6.809	6.781	6.465	6.662
Παραγωγή	6.144	6.912	7.100	7.119	6.814	7.042
Εξαγωγ. εκτός Ε.Ε.	369	522	519	519	542	604
Εμπορικό Ισοζύγιο	260	332	291	338	349	380
Απασχόληση (χιλ)	67.9	52.2	51.1	49.5	47.6	46.2

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.
Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΥΠΟΚΛΑΔΟ 28.72 ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.
(ΣΕ ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ECU)

	1990	1991	1992	1993	1994
Βέλγιο, Λουξεμβούργο	334	348	354	332	310
Δανία	200	218	210	219	220
Γερμανία	1.426	1.462	1.388	1.408	1.469
Ελλάδα	167	174	214	200	210
Ισπανία	597	649	629	561	590
Γαλλία	1.049	1.080	1.073	1.147	1.188
Ιταλία	1.043	991	1.131	904	933
Κάτω Χώρες	424	450	448	458	451
Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία	1.672	1.728	1.672	1.585	1.670

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Η παραγωγή έχει εκτιμηθεί χρησιμοποιώντας τις συνολικές πωλήσεις (εγχώριες πωλήσεις και εξαγωγές).
ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

Η Κοινοτική οδηγία (94/62/Ε.C) πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν από τις βιομηχανίες του κλάδου που δραστηριοποιούνται στην ελαφριά και βαριά μεταλλική συσκευασία. Η οδηγία αυτή, έχει ως σκοπό τη μείωση του συνολικού όγκου συσκευασίας, την προώθηση της ανακυκλούμενης συσκευασίας και την προαγωγή φιλικών προς το περιβάλλον διαδικασιών ανακύκλωσης όλων των ειδών της συσκευασίας.
Επίσης, η Κοινοτική οδηγία σχετικά με τις εκπομπές της Πτητικής Οργανικής Σύνθεσης (η οποία ακόμη βρίσκεται στο στάδιο της επεξεργασίας), θα έχει επιπτώσεις σε μερικούς υποκλάδους, όπως για παράδειγμα αυτόν της ελαφριάς μεταλλικής συσκευασίας.Ο σκοπός της οδηγίας θα είναι ο περιορισμός της απελευθέρωσης των οργανικών διαλυτών που χρησιμοποιούνται για την επίστρωση της ελαφριάς μεταλλικής συσκευασίας.
Η πιστοποίηση της ποιότητας των προϊόντων και των διαδικασιών, αποτελούν επίσης σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης των όρων του ανταγωνισμού.
Η Κοινοτική οδηγία 89/392 (η οποία πήρε συγκεκριμένο χαρακτήρα το 1995) ορίζει τις προδιαγραφές του πρέπει να ενσωματώνουν τα προϊόντα του κλάδου προκειμένου να αποκτήσουν το σήμα C.E , το οποίο είναι απαραίτητο για την ελεύθερη κυκλοφορία και την ανταγωνισιμότητα του προϊόντος στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Στην συνέχεια παραθέτουμε μια εικόνα, των υποκλάδων εκείνων, στους οποίους η Ελλάδα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει μια κάποια παρουσία και η οποία αποτυπώνεται στη στατιστική επετηρίδα Panorama of Industry.

Α. Υποκλάδος 28.72 (Ελαφριά μεταλλική συσκευασία.)
Ως προϊόντα του κλάδου θεωρούνται κάθε είδος συσκευασίας από μέταλλο που έχει πάχος έως 0,49mm και ικανότητα-χωρητικότητα έως 40 litres.
Το 1994, η παραγωγή στην Ε.Ε. έφτασε τα 7.04 δισ. Ε.C.U. Παρόλο που το ποσόν αυτό, αντιπροσωπεύει μια αύξηση την περίοδο 1993-1994 της τάξης του 3,3%, είναι σε χαμηλότερο επίπεδο από την παραγωγή του 1991.
Η απασχόληση από το 1985, παρουσιάζει μια σταθερή πτώση εως το 1994, ενώ η παραγωγικότητα την ίδια περίοδο υπερδιπλασιάζεται.
Η βιομηχανία ελαφριάς μεταλλικής συσκευασίας, εκτιμάται ότι κατέχει το 16% της Ευρωπαϊκής αγοράς συσκευασίας. Το υπόλοιπο ποσοστό κατανέμεται ως εξής: Το χαρτί 30%, το πλαστικό 30%, το γυαλί 7%, το βαρύ μέταλλο 4% και το ξύλο 4%.
Το 1994, η παραγωγή του υποκλάδου απορροφήθηκε κατά 37% από την βιομηχανία τροφίμων, κατά 26% από την βιομηχανία ποτών, κατά 18% από τη γενικής χρήσης συσκευασία, κατά 7% από τη βιομηχανία Aerosol κλπ.

Η Ανάπτυξη του κλάδου επηρεάζεται άμεσα από τους εξής παράγοντες:
- Αλλαγές στις ατομικές καταναλωτικές προτιμήσεις, οι οποίες έχουν παρακινήσει μια αύξηση της ζήτησης για μεταλλική συσκευασία σε εξειδικευμένο φαγητό κονσέρβας, προμαγειρεμένο φαγητό κ.λ.π.
- Αυξημένος ανταγωνισμός από νέους τύπους συσκευασίας και νέες τεχνολογίες συντήρησης (φαγητών, ποτών κ.λ.π.)
- Ψυχολογικές (αρνητικές ή θετικές) παραστάσεις για συγκεκριμένους τύπους συσκευασίας και παρουσίασης του προϊόντος.
- Περιβαλλοντικοί κανονισμοί.

Βιομηχανική δομή του κλάδου
Οι τέσσερις μεγαλύτεροι παραγωγοί- χώρες, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία. Μαζί οι παραπάνω χώρες, συγκεντρώνουν το 73,5% της συνολικής παραγωγής της Ε.Ε.
Στον υποκλάδο ξεχωρίζουν δύο βασικές κατηγορίες επιχειρήσεων:
α. Στη μια κατατάσσονται οι μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες παράγουν βασικά, προϊόντα υψηλής τυποποίησης και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες παράγουν εξειδικευμένα προϊόντα (customised).

γ. Ενας ακόμη σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τη ζήτηση είναι η αυξημένη ευαισθησία του κλάδου στους ευρύτερους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης.
Η ύπαρξη χαμηλής ζήτησης για τα προϊόντα του κλάδου, σε συνδιασμό με τον ανταγωνισμό των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, όπου το εργατικό κόστος είναι σχετικά χαμηλό, έχει εντείνει τον ανταγωνισμό και την πίεση στις τιμές των προϊόντων, ειδικά στα τυποποιημένα προϊόντα που απευθύνονται σε μαζικές αγορές, όπου η πίεση στις τιμές είναι ασφυκτική. Ομως δεδομένου ότι το κέντρο της ανταγωνιστικής δύναμης της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας είναι το προϊόν υψηλής ποιότητας και εξειδικευμένου σχεδίου, η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Βιομηχανίας επικεντρώνει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της μέσω της αύξησης των επενδύσεων στην Έρευνα και Ανάπτυξη νέων προϊότων καθώς και τη τεχνολογική βελτίωση των προϊόντων.
Η αύξηση της ζήτησης για προϊόντα που θα βελτιώνουν την αποδοτικότητα της παραγωγικής διαδικασίας των βιομηχανιών-πελατών και η αυξανόμενη φροντίδα για το περιβάλλον αναμένεται να ωθήσουν τις βιομηχανίες του κλάδου προς ένταση των προσπαθειών τους στην Έρευνα και Ανάπτυξη, με συνέπεια την αύξηση του know-how και την εξασφάλιση μακροπρόθεσμων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων.

Δομή της Βιομηχανίας
Το 1992, ο κλάδος αποτελείται από περισσότερες από 282.000 επιχειρήσεις, από τις οποίες το 90,4%, απασχολούσαν λιγότερα από 20 άτομα, το 8,1% απασχολούσαν από 20-99 άτομα και το 1,5% απασχολούσαν από 100 και άνω άτομα. Οι μεγάλες επιχειρήσεις που ανήκουν στην κατηγορία «100 και άνω άτομα » συγκεντρώνουν το 38,3% της απασχόλησης και το 45,3% του Κύκλου Εργασιών, καθώς οι πολύ μικρές επιχειρήσεις συγκεντρώνουν το 34% της απασχόλησης και το 29% του Κύκλου Εργασιών (Πίνακας 3).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.

0-19 ΑΠΑΣΧ.	255.189	90.4	33.8	28.6
20-99 ΑΠΑΣΧ.	22.938	8.1	27.9	26.1
100-ΑΝΩ ΑΠΑΣΧ.	4.141	1.5	38.3	45.3
ΣΥΝΟΛΟ	282.268	100	100	100

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

Ακολουθούμενες στρατηγικές:
Οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν τα τελευταία χρόνια από την Ευρωπαϊκή Βιομηχανία του κλάδου είναι επιγραμματικά οι εξής:

- Ορθολογικοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας με την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (μείωση της απασχόλησης και αύξηση της παραγωγής).
- Έμφαση στην Έρευνα και Ανάπτυξη για την ανάπτυξη και εφαρμογή καινοτομιών στην παραγωγή καθώς και το σχεδιασμό πιο φιλικών προς το περιβάλλον παραγωγικών πρακτικών και προϊόντων.
- Ενταση των συγχωνεύσεων, εξαγορών και της μετεγκατάστασης και δημιουργίας παραγωγικών μονάδων σε χώρες χαμηλού εργατικού κόστους.
- Ανάπτυξη των υπηρεσιών μετά την πώληση, οι οποίες θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές στις αγορές των, υψηλού εισοδήματος, Δυτικών Βιομηχανικών χωρών.

Περιβάλλον – Κανονισμοί.
Το περιβάλλον και οι κανονισμοί πιστοποίησης ποιότητας, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που διαμορφώνουν το ευρύτερο πλαίσιο της επιχειρηματικής δράσης των επιχειρήσεων του κλάδου και που πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψιν από τις επιχειρήσεις στη χάραξη της στρατηγικής τους.

Την περίοδο 1985-1993, η παραγωγικότητα αύξανε με μέσο ετήσιο ρυθμό 2% , ενώ το 1994 σημειώθηκε αύξηση της τάξης του 4%. Το γεγονός αυτό, σε συνδιασμό με την μείωση της απασχόλησης την αντίστοιχη χρονική περίοδο, δείχνει την αποτελεσματικότητα των διαδιακασιών ορθολογικοποίησης της παραγωγής, οι οποίες οδηγήσαν σε αύξηση της παραγωγής παράλληλα με τη μείωση της απασχόλησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ-ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΑΠΟ ΜΕΤΑΛΛΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ-ΣΕ ΔΙΣ. ΕΚΑΤ. ECU)

	1985	1989	1991	1992	1993	1994	1995	1998
Φαινομένη κατανάλωση	112.6	159.6	179.9	179.2	165.2	172.9	190.5	251.0
Παραγωγή	121.1	165.6.	184.7	183.8	170.7	178.4	196.5	258.0
Εξαγωγ. εκτός Ε.Ε.	13.4	13.1	13.7	14.0	15.3	17.0	18.8	21.0
Εμπορικό Ισοζύγιο	8.5	6.0	4.8	4.6	5.4	5.4	6.0	7.0
Απασχόληση (χιλ)	2.060.0	2.143.9	2.211.3	2.141.5	1.972.8	1.936.2	1.964.1	2.210 0

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Εκτιμήσεις

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ - ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

ΚΡΑΤΗ - ΜΕΛΗ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (ΕΚΑΤ. ECU)		ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (ΧΙΛ)	
	1985	1994	1985	1994
ΒΕΛΓΙΟ	3.146	3.844	43.8	43.9
ΔΑΝΙΑ	2.121	2.882	27.4	
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	48.615	61.406	651.5	655.2
ΕΛΛΑΔΑ	725	662	17.1	12.0
ΙΣΠΑΝΙΑ	11.348	14.283	222.1	170.0
ΓΑΛΛΙΑ	27.594	31.977	394.9	357.7
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	475	757	7.6	8.6
ΙΤΑΛΙΑ	20.737	28.255	244.8	233.7
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	140	332	1.9	2.6
ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	5.150	7.134	59.6	70.6
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	984	1.694	45.3	52.9
ΗΝΩΜ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	20.261	18.718	343.9	300.6

ΠΗΓΗ:Panorama of EU Industry 1996

Οι δυνάμεις της Αγοράς

Ο κλάδος παράγει ενδιάμεσα και κεφαλαιουχικά αγαθά για μια ευρεία κλίμακα βιομηχανιών (κλάδος μηχανών και συσκευών, κατασκευαστική βιομηχανία, ενεργειακές βιομηχανίες, χημικές βιομηχανίες, μεταφορικών μέσων, ηλεκτρονικών κ.λ.π.). Βέβαια η σπουδαιότητα των παραπάνω βιομηχανιών, ως πελατών για τα προϊόντα του κλάδου, ποικίλει μεταξύ των διαφορετικών υποκλάδων και τη σχετική σπουδαιότητα των υποκλάδων αυτών για τα διαφορετικά Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.

Οι κυριότεροι παράγοντες διαμόρφωσης της ζήτησης είναι:

α. Οι διαδικασίες συνεχούς τεχνολογικής βελτίωσης της παραγωγική διαδικασίας των βιομηχανιών – πελατών του κλάδου, με συνέπεια την αύξηση της ζήτησης για προϊόντα υψηλών προδιαγραφών.

β. Οι διαδικασίες περιβαλλοντικής ανάπτυξης που απαιτούν την παραγωγή προϊόντων και τη χρήση διαδικασιών παραγωγής φιλικών προς το περιβάλλον, την αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών για την παραγωγή ενέργειας κ.λ.π.

4.2. Ο κλάδος Τελικών Προϊόντων από Μέταλλο εκτός Μηχανών

4.2.1 Ο Κλάδος Μεταλλικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με τη νέα ταξινόμηση NACE Rev.1, (η προηγούμενη ταξινόμηση NACE 31), ο κλάδος μεταλλικών προϊόντων δεν περιλαμβάνει πλέον τα χυτήρια, ο κλάδος NACE 28 αποτελείται από τους παρακάτω υποκλάδους:

281: Κατασκευή δομικών μεταλλικών προϊόντων
282: Κατασκευή μεταλλικών ντεποζίτων, δεξαμενών και δοχείων: κατασκευή σωμάτων και λεβήτων κεντρικής θέρμανσης.
283: Κατασκευή ατμογεννητριών, με εξαίρεση τους λέβητες ζεστού νερού για την κεντρική θέρμανση
284: Σφυρηλάτηση, κοίλανση, ανισόπαχη τύπωση και μορφοποίηση μετάλλων με έλαση:κονιομεταλλουργία
285: Κατεργασία και επικάλυψη μετάλλων: γενικές μηχανολογικές εργασίες.
286: Κατασκευή μαχαιροποιίας , εργαλείων και σιδηρικών
287: Κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων

Από τους παραπάνω υποκλάδους, οι 286 και 287, συγκεντρώνουν μαζί το μεγαλύτερο μερίδιο της παραγωγής του κλάδου που ανέρχεται στο 43%. Τα μερίδια των υπολοίπων υποκλάδων είναι πολύ μικρότερα και ακολουθούν ο 281 με 18% , ο 285 με 17% , οι 282 και 283 και ο 284 με 10%.
Η παραγωγή του κλάδου των τελικών προϊόντων από μέταλλο είναι συγκεντρωμένη σε τέσσερις χώρες, στη Γερμανία, Γαλλία, Αγγλία και Ιταλία, που κατέχουν περισσότερο από το 80% της παραγωγή του κλάδου στην Κοινότητα.
Πιό συγκεκριμένα, το 1994, το 40% της Προστιθέμενης Αξίας (Π.Α) προέρχεται από την Γερμανία, το 18% από την Γαλλία, το 12% από την Ιταλία και το 12% από το Ηνωμένο Βασίλειο. Η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση με συμμετόχη στην συνολική Π.Α που δεν αγγίζει ούτε το 0,5%.

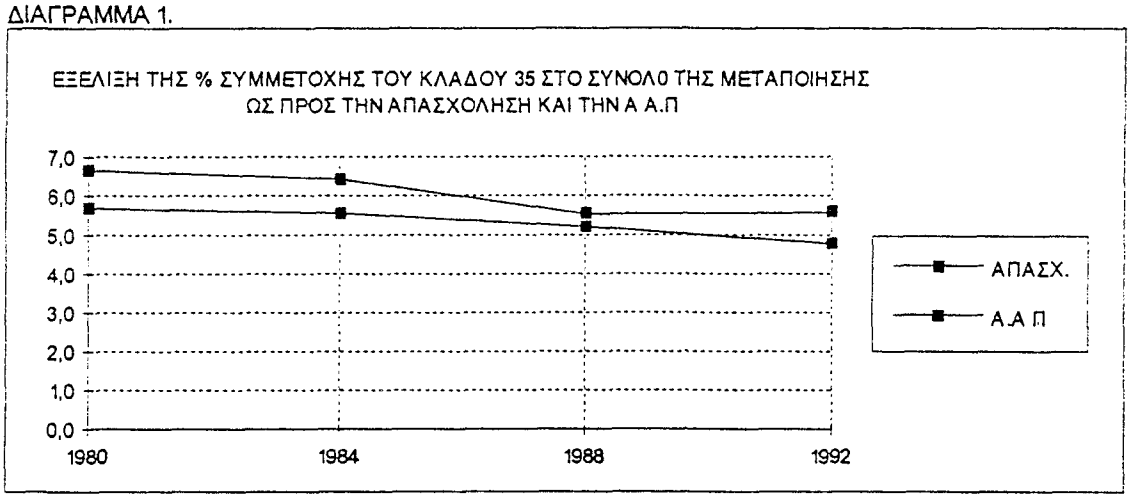
Πρόσφατες τάσεις
Τη περίοδο 1984-91, ο κλάδος παρουσίασε ρυθμούς αύξησης της παραγωγής και της κατανάλωσης. Τα έτη 1992 και 1993 όμως, ο κλάδος ήρθε αντιμέτωπος με τη γενικότερη οικονομική ύφεση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης.
Η ύφεση αυτή οφείλονταν βασικά στην μείωση της δραστηριότητας στον κλάδο οικοδομής και κατασκευών. Το 1994 όμως, αρχίζει αντιστροφή των αρνητικών τάσεων και προκαλείται αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης, η οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στην αύξηση των εξαγωγών εκτός χωρών της Ε.Ε.
Η Ε.Ε αποτελεί έναν από τους βασικούς εξαγωγείς μεταλλικών προϊόντων, όπου εξάγει προϊόντα υψηλής Προστιθ. Αξίας και εισάγει προϊόντα χαμηλής Προστιθ. Αξίας.
Το εμπορικό πλεόνασμα μειώθηκε την περίοδο 1985-1992, καθώς οι εισαγωγές αυξάνουν με ταχύτερους ρυθμούς από τις εξαγωγές εκτός χωρών Ε.Ε., όμως από το 1993 και μετά η αύξηση των εξαγωγών ήταν μεγαλύτερη από αυτή των εισαγωγών, με αποτέλεσμα τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου. Οι θετικές αυτές εξελίξεις αναμένεται να επικρατήσουν έως και το 1998 σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του EUROSTAT.
Η απασχόληση από το 1991 έως το 1994, μειώθηκε σε απόλυτα μεγέθη, όμως η μείωση αυτή δεν οφείλεται μόνο στην οικονομική ύφεση της περιόδου 1991-93, αλλά προκλήθηκε και από τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης με την ορθολογικοποίηση της παραγωγής στις επιχειρήσεις. Όμως, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του EUROSTAT, η απασχόληση αναμένεται από το 1995 έως και το 1998 να παρουσιάσει θετικούς ρυθμούς μεταβολής.

4.2.2.3. Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-95.

4.2.2.3.1. Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-92.

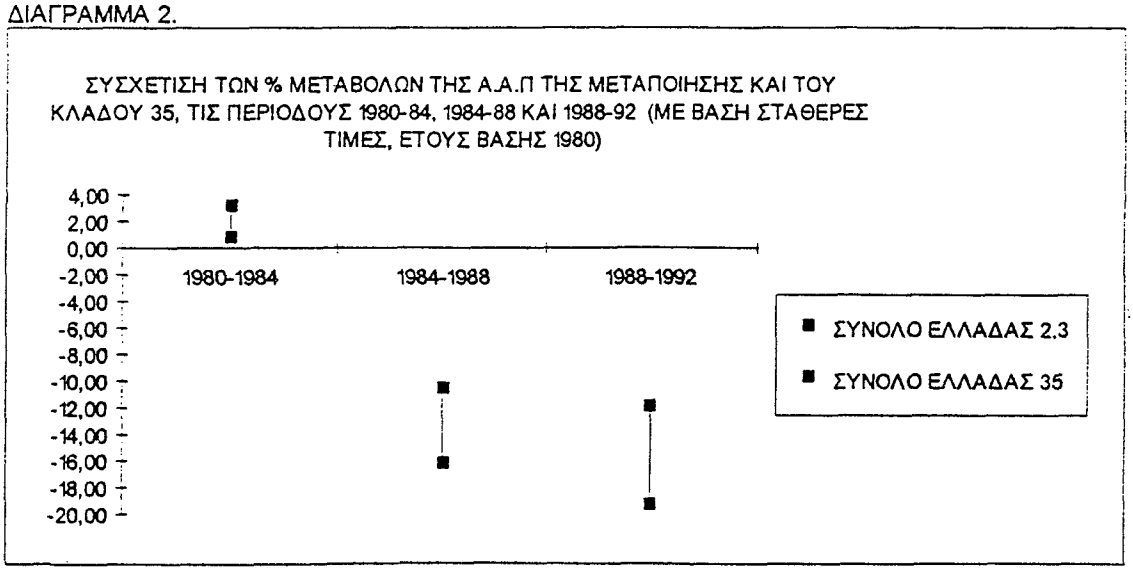
Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις Στατιστικές Έρευνες της Βιομηχανίας (μέση ετήσια απασχ. >10 άτομα), ο κλάδος 35 γνώρισε αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής ως προς τα Καταστήματα (Κ) και την Απασχόληση (Α), την περίοδο 1980-92.
Τα (Κ) και η (Α) της Βιομηχανίας του κλάδου (Μεγάλη Βιομηχανία – 10 άτομα και άνω) παρουσίασαν πιο έντονους αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής από αυτούς του Συνόλου της Βιομηχανίας, με αποτέλεσμα τη μείωση του ειδικού βάρους του κλάδου 35 στο σύνολο της Βιομηχανίας. Το 1992, η συμμετοχή του κλάδου 35 στο σύνολο της Βιομηχανίας, ως προς την Απασχόληση και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π.), περιορίζεται σε 5,6% και 4,8% αντίστοιχα (διάγραμμα 1).
Μάλιστα η μείωση της συμμετοχής του κλάδου 35 στην Α.Α.Π του συνόλου της βιομηχανίας, την περίοδο 1980-1992, οφείλεται στους πιό έντονους αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής της Α.Α.Π του κλάδου (σε σταθερές τιμές έτους βάσης 1980) σε σχέση με αυτούς του συνόλου της Μεταποίησης (διάγραμμα 2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

δ). Ο υποκλάδος 352 «κατασκευής συρμάτων αλυσίδων, κοχλίων και καρφίδων» αποτελεί επίσης σημαντική κατηγορία προϊόντων με ποσοστό συμμετοχής στην ΑΑΠ του κλάδου 10,6%. Οι κυριότερες από τις υποκατηγορίες προϊόντων του είναι: η συρματουργία και καρφοβελονοποιία (περιλαμβάνει σύρματα, συρματοπλέγματα, δομικά πλέγματα, συρματόσκοινα, πρόκες, πριτσίνια κλπ), η κατασκευή ηλεκτροδίων, η κατασκευή ατσαλόμαλλου, η κατασκευή κοχλίων και αλυσίδων και η κατασκευή μεταλλικών φερμουάρ, καρφιτσών και συνδετήρων.

Οι υπόλοιπες κατηγορίες του κλάδου Μεταλλικών Προϊόντων συγκεντρώνουν όλες μαζί το υπόλοιπο 8,1% της ΑΑΠ του. Τα σημαντικότερα από τα προϊόντα τους είναι: η κατασκευή γεωργικών εργαλείων, η κατασκευή συσκευών μαγειρικής, φωτισμού και θερμάνσεως πλην των ηλεκτρικών, η κατασκευή ειδών σιδήρου με χύτευση και η κατασκευή ειδών από χαλκό, ορείχαλκο και μόλυβδο.
Οι μόνοι υποκλάδοι που παρουσίασαν αύξηση και των τριών μεγεθών (παραγωγικές μονάδες, απασχόληση, ιπποδύναμη) μεταξύ 1984-1988 ήταν, ο τριψήφιος 354 «κατασκευή εργαλείων από μέταλλο» ο οποίος όμως διέθετε πολλές και μικρού μεγέθους μονάδες, και ο τριψήφιος 351 «κατασκευή σιδηροσωλήνων».
Ο υποκλάδος 358 «κατασκευή σκευών από αλουμίνιο και ειδών εμαγιέ» παρουσίασε αύξηση των παραγωγικών του μονάδων κατά 7% και της συνολικής του απασχόλησης κατά 29%, ενώ παρουσίασε μια μείωση της ιπποδύναμής του της τάξης του 59,5%.
Ο υποκλάδος 352 «κατασκευή συρμάτων αλυσίδων, κοχλιών και καρφίδων» παρουσίασε στο σύνολό του μείωση των παραγωγικών του μονάδων και της συνολικής του απασχόλησης, εκτός από τον τετραψήφιο 352.1 «συρματοποιία, καρφοβελονοποιία», ο οποίος παρουσίασε, στην περίοδο 1984-1988, σταθερότητα τόσο στον αριθμό των παραγωγικών του μονάδων, όσο και στον αριθμό των απασχολουμένων. Οι υπόλοιποι υποκλάδοι παρουσίασαν μείωση του αριθμού των παραγωγικών τους μονάδων και της συνολικής τους απασχόλησης, αλλά αυξήθηκε η συνολική τους ιπποδύναμη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΥΠΟΚΛΑΔΩΝ 351-359 ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35

ΚΛΑΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ
351	1,28	6,70	17,17
352	2,79	6,68	13,27
353	64,7	39,62	24,25
354	8,36	5,46	5,64
355	7,74	6,43	5,62
356	1,05	1,68	2,33
357	4,52	4,25	3,30
358	0,55	2,05	2,92
359	9,01	27,13	25,50
35	100	100	100

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας 1988)

Σχετικά επίσης με τη δομή μεγέθους, παρατηρούμε ότι οι υποκλάδοι 351, 352, 353 και ο 359 περιελάμβαναν τις μεγαλύτερες μονάδες, όσον αφορά τον αριθμό των συνολικά απασχολουμένων σε αυτές. Ο υποκλάδος 359.8 περιελάμβανε τη μια από τις μονάδες που διέθεταν περισσότερους από 1000 εργαζόμενους (ΕΒΟ). Το μέσο μέγεθος των μονάδων του κλάδου, όσον αφορά την απασχόληση, ανερχόταν σε 3,4 άτομα αλλά με σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των υποκλάδων, αφού το μέσο μέγεθος του 352 ανερχόταν σε 18 άτομα και του 353 σε 2 άτομα.

4.2.2.2. Οι υποκλάδοι του κλάδου 35 στις απογραφές 1978-1988.

Ο κλάδος αποτελείται από τους παρακάτω εννέα (9) τριψήφιους υποκλάδους:
351. Κατασκευή σιδηροσωλήνων.
352. Κατασκευή συρμάτων αλυσίδων , κοχλίων και καρφίδων.
353. Είδη από μέταλλο για οικοδομές και μεταλλικές κατασκευές.
354. Κατασκευή εργαλείων από μέταλλο .
355. Κατασκευή συσκευών μαγειρικής , φωτισμού και θέρμανσης εκτός ηλεκτρικών και ειδών υδραυλικής και φανοποιίας.
356. Κατασκευή αντικειμένων από χυτοσίδηρο.
357. Κατασκευή ειδών χαλκουργίας, ορειχαλκουργίας και ειδών από μόλυβδο.
358. Κατασκευή σκευών από αλουμίνιο και ειδών εμαγιέ.
359. Κατασκευή λοιπών αντικειμένων από μέταλλο, εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού.

Οι σημαντικότεροι υπόκλαδοι του κλάδου Μεταλλικών Προϊόντων, σύμφωνα με την απογραφή του 1988, είναι:
α). Ο τριψήφιος 359 «κατασκευή λοιπών αντικειμένων από μέταλλο εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού» με ποσοστό συμμετοχής 46,5% στην συνολική Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (ΑΑΠ) του κλάδου, ενώ αντιπροσώπευε το 9% των παραγωγικών μονάδων και το 27% των συνολικά απασχολούμενων του κλάδου.
Ο υποκλάδος 359 «κατασκευή λοιπών αντικειμένων από μέταλλο» παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στον τετραψήφιο 359.8 «βλητατοποιία, καλυκοποιεία και κατασκευή πυροβόλων όπλων», αφού διέθετε 73 μονάδες και 4.802 συνολικά απασχολούμενους.
Επίσης και ο τετραψήφιος 359.2 «κατασκευή ειδών συσκευασίας εκ λευκοσιδήρου», στην περίοδο 1984-1988, παρουσίασε αύξηση των παραγωγικών του μονάδων κατά 57%, της συνολικής απασχόλησης κατά 35% και της ιπποδύναμής του κατά 109%.
Τα σημαντικότερα προϊόντα του είναι: η κατασκευή ειδών συσκευασίας από λευκοσίδηρο (περιλαμβάνονται δοχεία συσκευασίας, ειδών διατροφής, βερνικιών κλπ), η κατασκευή ειδών από σιδηρόφυλλα (περιλαμβάνονται σιδερένια βαρέλια και φιάλες αερίων, υγρών, κλπ), η κατασκευή επιτραπέζιων ειδών από κοινά μέταλλα και από ανοξείδωτο χάλυβα (περιλαμβάνονται μαχαιροπήρουνα, πιάτα, τηγάνια, χύτρες, νεροχύτες ανοξείδωτοι κλπ), η βλητατοποιία, καλυκοποιεία και κατασκευή πυροβόλων όπλων, οι επιμεταλλώσεις και οξειδώσεις μετάλλων, η κατασκευή χρηματοκιβωτίων και θησαυροφυλακίων κλπ.

β). Μέσα στις σημαντικές κατηγορίες προϊόντων ανήκει και ο υποκλάδος 353 «ειδών από μέταλλο για οικοδομές και μεταλλικών κατασκευών» με ποσοστό 18,3% στην ΑΑΠ του κλάδου, ενώ διέθετε το 65% των παραγωγικών μονάδων του κλάδου και το 40% των συνολικά απασχολούμενων σε αυτόν.
Στον υποκλάδο 353 σημαντικότερη σε μέγεθος τετραψήφιοι ήταν: ο 353.2 «κατασκευή κουφωμάτων, κιγκλιδωμάτων και συναφών ειδών για οικοδομές εκ σιδήρου» και ο 353.3 «κατασκευή κουφωμάτων εκ λοιπών μετάλλων πλήν σιδήρου» που διέθεταν 8.465 παραγωγικές μονάδες απασχολώντας 15.343 συνολικά άτομα.
Οι σημαντικότερες υποκατηγορίες προϊόντων του είναι: τα είδη καγκελαρίας (περιλαμβάνονται τόσο τα προϊόντα από σίδηρο, όσο και από λοιπά μέταλλα), η κατασκευή κουφωμάτων, κιγκλιδωμάτων και συναφών ειδών για οικοδομές από σίδηρο (περιλαμβάνονται και η κατασκευή θαλάμων ανελκυστήρων, κλιμάκων, ρολών κλπ), η κατασκευή κουφωμάτων από λοιπά μεταλλα πλην σιδήρου και οι λοιπές μεταλλικές κατασκευές (περιλαμβάνονται και γέφυρες υπόστεγα, έργα υποδομής κλπ).

γ). Ο υποκλάδος 351 «κατασκευής σιδηροσωλήνων» με ποσοστό 16,5% στην συνολική ΑΑΠ του κλάδου και με κυριότερες υποκατηγορίες προϊόντων του υποκλάδου την κατασκευή σιδηροσωλήνων, πλην χυτοσιδηρών και ηλεκτρομονωτικών και την κατασκευή χυτοσιδηρών σωλήνων.

Σημαντικό είναι επίσης το στοιχείο ότι στον κλάδο 35 της Περιφ. Πρωτευούσης, η κατηγορία μεγέθους (άνω των 100) χάνει και στην (Ι), σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στο σύνολο Χώρας, γεγονός που υποδηλώνει κυρίως την γεωγραφική μετατόπιση-μετεγκατάσταση των μεγάλων μονάδων έξω από την περιοχή.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η αύξηση της απασχόλησης της Μεταποίησης στηρίχθηκε στην είσοδο νέων μικρών μονάδων και όχι στην επέκταση των παλαιότερων, μικρών και μεγάλων, ενώ η αύξηση της (Ι) στηρίχθηκε και στα δύο, με μεγαλύτερη όμως συμμετοχή των μικρότερων μονάδων.
Αντίθετα στον κλάδο 35 η μείωση της απασχόλησης οφείλεται στην έξοδο τόσο των μικρών μονάδων όσο και των μεγάλων (σε μεγαλύτερο όμως βαθμό) και η αύξηση της (Ι) οφείλεται στην επέκταση της κεφαλαιακής συσσώρευσης των παλαιότερων μεγάλων και μικρών (σε μεγαλύτερο όμως βαθμό) μονάδων.
Το γεγονός αυτό αποκαλύπτει μείωση της συγκεντρωτικότητας της παραγωγής σε σχετικά μεγάλες μονάδες τόσο στη Μεταποίηση όσο και στον κλάδο με ότι αυτό αντανακλά στις δυνατότητες της βιομηχανίας για την αξιοποίηση οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή, τη δυνατότητα εξαγωγικού προσανατολισμού, την πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους κ.λ.π.

Συμπεράσματα:

1. Στον κλάδο 35 οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις «0-9 άτομα» κυριαρχούν τόσο ως προς την απασχόληση όσο και ως προς την Ιπποδύναμη, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό από ότι συμβαίνει στο σύνολο της Μεταποίησης. Στο σύνολο της Μεταποίησης, ενώ ως προς την Απασχόληση κυριαρχεί το μικρό μέγεθος επιχείρησης, ως προς την Ιπποδύναμη κυριαρχούν οι μεγάλες μονάδες (100 και άνω άτομα).
2. Στην Περιφέρεια Πρωτευούσης, το ειδικό βάρος των μικρού μεγέθους μονάδων «0-9 άτομα» αυξάνεται ακόμη περισσότερο ως πρός την Απασχόληση και την Ιπποδύναμη τόσο για τον κλάδο 35, όσο και για το σύνολο της Μεταποίησης.
3. Την περίοδο 1978-1980, στον κλάδο 35 και στο σύνολο της Μεταποίησης, τόσο σε επίπεδο Ελλάδος όσο και σε επίπεδο Περιφ.Πρωτευούσης, οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα» παρουσιάζουν έντονο δυναμισμό (ως προς την Απασχόληση και την Ιπποδύναμη) σε αντίθεση με τις μεγάλου μεγέθους μονάδες «100και άνω άτομα» που παρουσιάζουν φθίνουσα πορεία.

Βέβαια οι παραπάνω τάσεις δε μας αποκαλύπτουν την πραγματική δυναμική των διαφόρων κατηγοριών μεγεθών γιατί η ανάλυση τους στηρίζεται περισσότερο στην αποκάλυψη των μεταξύ τους σχέσεων, για παράδειγμα ο δυναμισμός της κατηγορίας μεγέθους (0-9 άτομα) μπορεί να οφείλεται είτε στην έξοδο των μεγάλων μονάδων από τη Μεταποίηση, είτε σε πραγματικό δυναμισμό που εμφανίζουν οι ίδιες ως προς τα διάφορα μεγέθη.

Συνεπώς προκειμένου να αποκαλύψουμε την αιτία των παραπάνω μεταβολών στη δομή του μεγέθους της βιομηχανίας δε θα πρέπει να τη δούμε μόνο ως σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους αλλά και σε συνάρτηση με την άμεση συμμετοχή τους στην αύξηση ή τη μείωση των διαφόρων μεγεθών όπως της απασχόλησης, των καταστημάτων και της Ιπποδύναμης.

Με βάση τις μεταβολές σε απόλυτους αριθμούς στα καταστήματα, την απασχόληση και την ιποδύναμη των διάφορων κατηγοριών μεγέθους έχουμε να προσθέσουμε τα εξής:

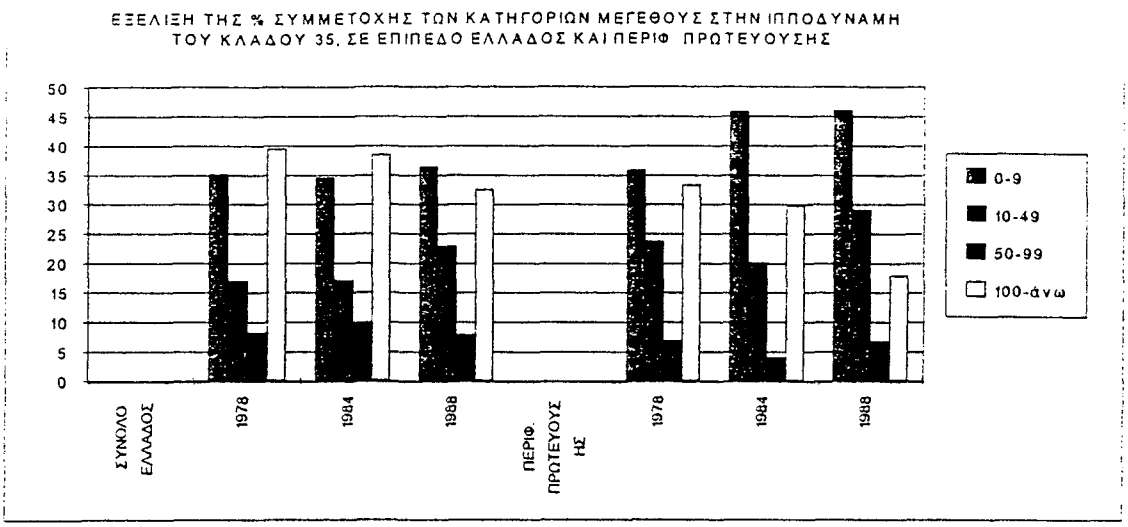
Την περίοδο 1978-88 στο σύνολο Ελλάδος στη Μεταποίηση, οι μοναδικές κατηγορίες μεγέθους που συμμετέχουν στην αύξηση της απασχόλησης και των καταστημάτων της Μεταποίησης είναι οι κατηγορίες των μονάδων με απασχόληση έως 49 εργαζόμενους, οι οποίες επίσης συμμετέχουν και στο 59% της (Ι) που προστέθηκε την ίδια περίοδο.

Μάλιστα το γεγονός ότι δε μεταβάλλεται το μέσο μέγεθος τους ως προς την απασχόληση, ενώ ταυτόχρονα αυξάνει το μέσο μέγεθος ως προς την (Ι) υποδηλώνει ότι η αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 1978-88 στο σύνολο της Μεταποίησης (5,1%) προήλθε κυρίως από την είσοδο νέων μικρών παραγωγικών μονάδων, οι οποίες είχαν μεγαλύτερη εγκατεστημένη ισχύ από τις υφιστάμενες.

Συνεπώς η μετατόπιση της δομής του μεγέθους της Μεταποίησης προς τις μικρού μεγέθους μονάδες ή αλλιώς η μείωση του μέσου μεγέθους οφείλεται στο συνδυασμό δύο γεγονότων από τη μια στην έξοδο μονάδων μεγάλου μεγέθους από τη Μεταποίηση και από την άλλη στην είσοδο νέων μικρών μονάδων οι οποίες μάλιστα όχι μόνο στηρίζουν αποκλειστικά την άνοδο της βιομηχανικής απασχόλησης που παρατηρείται την περίοδο αυτή, αλλά συμμετέχουν σημαντικά και στην άνοδο της Ιπποδύναμης. Η παραπάνω τάση είναι πιό ενισχυμένη στην Περιφ. Πρωτευούσης αφού μόνο οι πολύ μικρές μονάδες (0-9 άτομα) καταγράφουν αύξηση της απασχόλησης και των καταστημάτων.

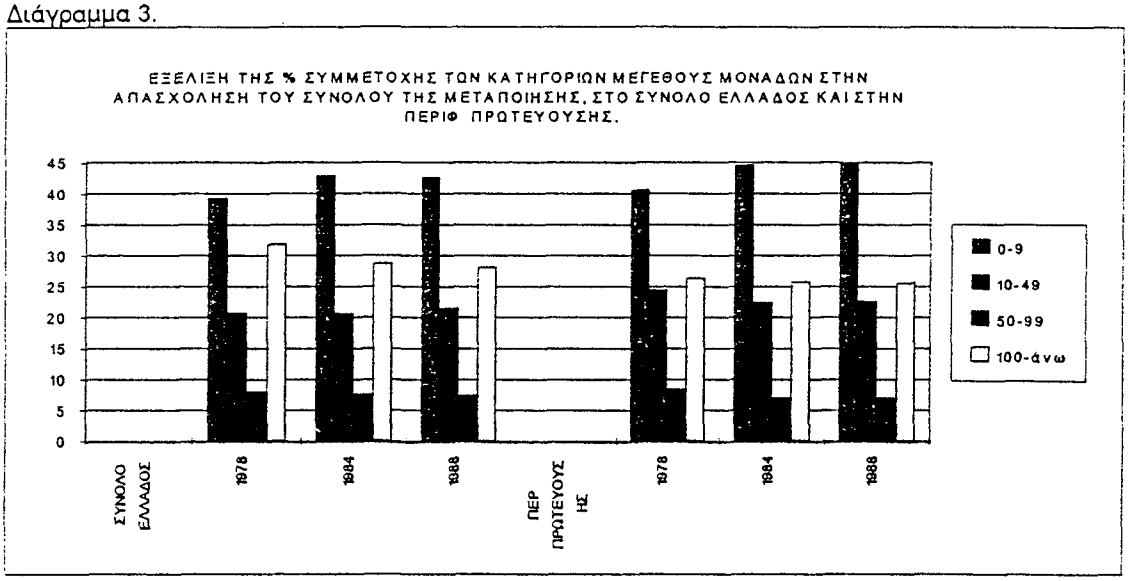
Την ίδια περίοδο, η μείωση των καταστημάτων και απασχόλησης που σημειώνεται στο σύνολο του κλάδου 35, παρασύρει όλες τις κατηγορίες μεγέθους, με τις μεγαλύτερες απώλειες όμως στις μονάδες μεγέθους άνω των 50 ατόμων. Μάλιστα στην αύξηση που καταγράφουν όλες οι κατηγορίες μεγέθους στην (Ι), οι μονάδες που απασχολούν από 0-49 άτομα συμμετέχουν στο 58% της αύξησης της (Ι). Συνεπώς η μετατόπιση της δομής μεγέθους του κλάδου 35 προς τις μικρότερου μεγέθους μονάδες φαίνεται να προκύπτει από την έξοδο κυρίως των μονάδων μεγάλου μεγέθους και όχι από την είσοδο μονάδων μικρού μεγέθους, ενώ η αύξηση της (Ι) σε όλες τις κατηγορίες μεγέθους υποδηλώνει μια αύξηση της κεφαλαιακής συσσώρευσης στις παραμένουσες επιχειρήσεις στον κλάδο, γεγονός που στηρίζει την παρατήρηση που είχαμε κάνει προηγουμένως για αύξηση των δραστηριοτήτων εντάσεως κεφαλαίου.

Διάγραμμα 2.

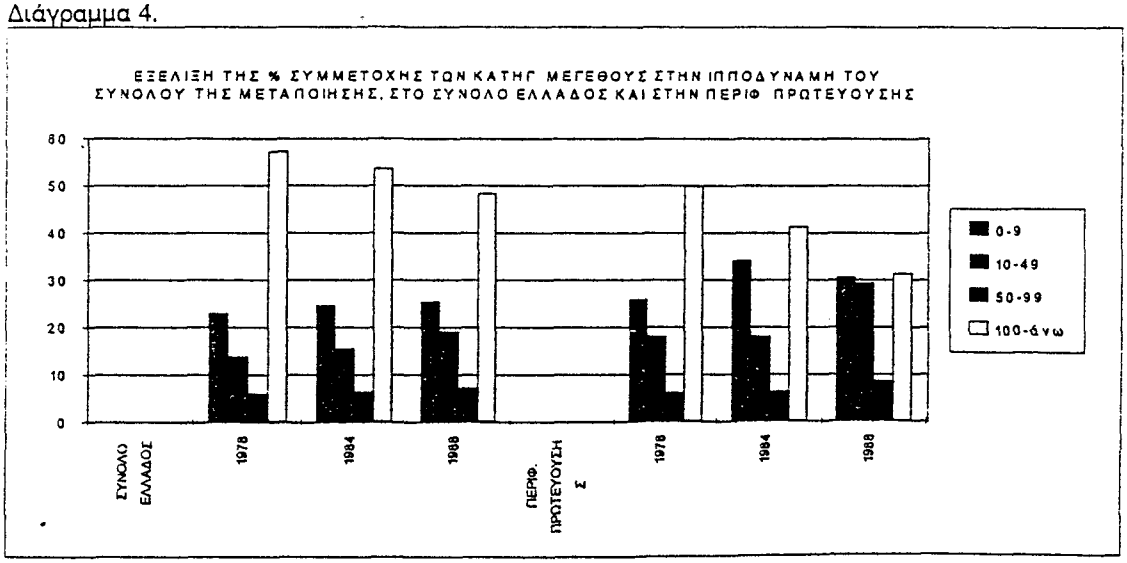
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 4.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Με βάση την (Ι), το 1988, κυριαρχούν οι μεγάλου μεγέθους μονάδες «100 και άνω άτομα», οι οποίες συγκεντρώνουν το 48% της συνολικής (Ι) της Μεταποίησης, όμως την περίοδο 1978-1988, παρουσιάζεται τάση βελτίωσης του ειδικού βάρους των μονάδων μικρού μεγέθους «0-9 άτομα» και «10-49 άτομα» και περιορισμού αντίστοιχα μεγάλου μεγέθους «100 - άνω άτομα». Σε επίπεδο Περ. Πρωτευούσης, ακολουθείται σχεδόν η ίδια κατανομή, σχετικά με το ειδικό βάρος των διάφορων κατηγοριών μεγέθους, με αυτή του συνόλου της Ελλάδος, τόσο στον κλάδο 35 όσο και στο σύνολο της Μεταποίησης όταν ως παράγοντας εκτίμησης του ειδικού βάρους χρησιμοποιείται η απασχόληση.
Το γεγονός αυτό υποδηλώνεται και από τους χαμηλούς (πλησιάζουν πρός το μηδέν) συντελεστές ειδίκευσης της διάρθρωσης της Π.Π σε σχέση με το Σύν. Ελλάδος, όπου για το σύνολο της Μεταποίησης είναι CS =0,03 ενώ για τον κλάδο 35 είναι CS = 0,04.
Όμως ειδίκευση της διάρθωσης του κλάδου 35 και του συνόλου της Μεταποίησης της Περιφ.Πρωτευούσης, σε σύγκριση με το σύνολο Ελλάδος παρατηρείται όταν παράγοντας εκτίμησης χρησιμοποιείται η Ιπποδύναμη (CS 2-3 = 0,17 και CS35 = 0,16).
Το περιεχόμενο της εμφανιζόμενης διαφοροποίησης ή ειδίκευσης, το οποίο αποτυπώνεται και στα ακόλουθα διαγράμματα είναι το εξής :

- Στον κλάδο 35 της Περιφ.Πρωτευούσης, το μικρό μέγεθος επιχείρησης (0-9 άτομα) κυριαρχεί με βάση τη συμμετοχή του στην Ιπποδύναμη σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν του συνόλου της Ελλάδος.
- Στο σύνολο της Μεταποίησης της Περιφ.Πρωτευούσης οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα» συμμετέχουν με τον ίδιο βαθμό περίπου στην Ιπποδύναμη με αυτές του μεγάλου μεγέθους μονάδες «100 και άνω άτομα», δηλαδή εικόνα διαφορετική από αυτή του συνόλου Ελλάδος, όπου η μεγάλη επιχείρηση «100 και άνω άτομα» κυριαρχεί ως προς τη συμμετοχή της στην Ιπποδύναμη του συνόλου της Μεταποίησης.

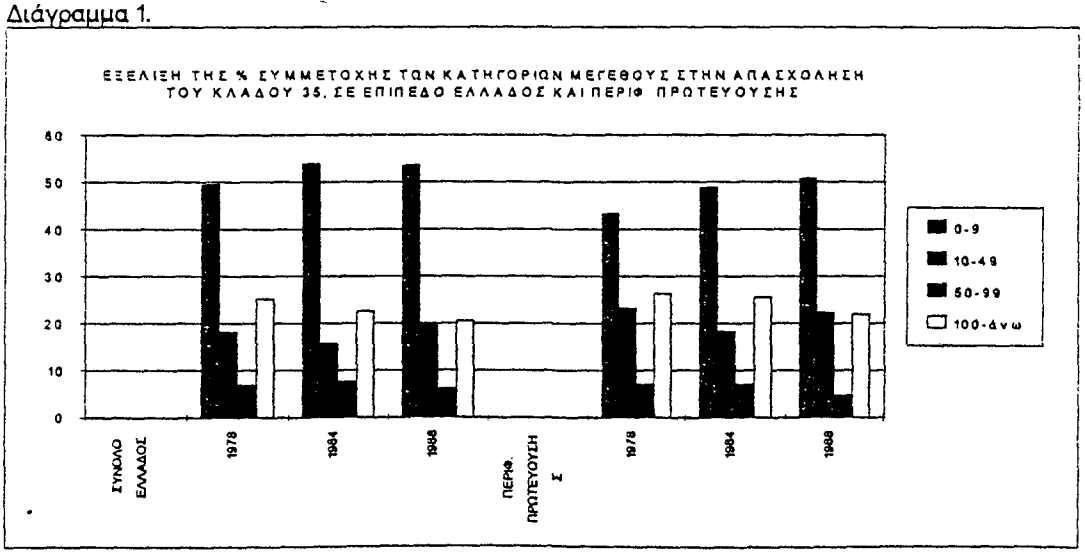
ΠΙΝΑΚΑΣ 5. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ (ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ) ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 35 ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ.

	ΑΠΑΣΧ.	ΙΠΠΟΔ.
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟΝ (2.3).	0,03	0,17
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟΝ (35).	0,04	0,16
ΚΛΑΔΟΣ (35) ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ.	0,11	0,16
ΚΛΑΔΟΣ (35) ΠΡΟΣ (2.3) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.	0,06	0,15

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας του 1988)

Με βάση τις τάσεις που παρατηρούνται την περίοδο 1978-1988, διαπιστώνουμε πως όπως και στο σύνολο Ελλάδος, έτσι και στην Περιφ. Πρωτευούσης οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις «0-9 άτομα» εμφανίζουν ιδιαίτερο δυναμισμό που μεταφράζεται σε αύξηση της ποσοστιαίας συμμετοχής τους στην Απασχόληση και την Ιπποδύναμη του κλάδου 35 και του συνόλου της Μεταποίησης (Διαγράμματα 1,2,3,4).

Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σε αντίθεση με το δυναμισμό αυτό, οι μονάδες που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους «50-99 άτομα» και «100 και άνω άτομα» παρουσιάζουν φθίνουσα πορεία ως προς τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Ι) με τις μεγαλύτερες απώλειες να παρουσιάζουν οι μονάδες της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα».
Η διάρθρωση του κλάδου 35, όσον αφορά την κατανομή της απασχόλησης και της Ιπποδύναμης μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους μονάδων, διαφέρει από αυτή του συνόλου της Μεταποίησης (Πίνακας 3 & 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧ. (Α), ΤΗΝ ΙΠΠΟΔ. (Ι) ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΑΣΤ. (Κ), ΣΤΟ ΣΥΝ. ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35, ΣΤΟ ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ, ΤΟ 1988.

		0 . 9	10 .49	50 99	100 .. άνω	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΕΡΙΦ.ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ-ΣΥΝ.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ						
	Κ)	92,74	6,31	0,53	0,42	100
	Α)	44,74	22,63	7,04	25,59	100
	(Ι)	30,66	29,36	8,61	31,37	100
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ						
	Κ)	93,51	5,48	0,54	0,47	100
	Α)	42,71	21,53	7,54	28,22	100
	(Ι)	25,38	19,11	7,17	48,34	100
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ - ΚΛΑΔΟΣ 35						
	Κ)	93,97	5,55	0,32	0,16	100
	Α)	50,87	22,28	4,80	22,05	100
	(Ι)	46,08	29,14	6,82	17,96	100
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΚΛΑΔΟΣ 35						
	(Κ)	95,89	3,60	0,30	0,21	100
	(Α)	53,65	19,56	6,18	20,61	100
	(Ι)	36,48	22,96	8,00	32,56	100

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.
ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ (ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ) ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35 ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ, ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ.

	1978	*1984*	*1988*
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΛΑΔΟΣ 35	3,7	3,3	3,4
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ 2/3	5,1	4,7	4,9
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ - ΚΛΑΔΟΣ 35	5,2	4,3	4,4
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ 2/3	5,0	4,9	5,0

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Για την στατική αποτύπωση του βαθμού ειδίκευσης της διάρθρωσης του κλάδου 35 σε σχέση με αυτή του συνόλου της Μεταποίησης, ως προς την κατανομή της (Α) και (Ι) μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους μονάδων, χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής ειδίκευσης CS όπου όταν CS = 0 τότε δεν έχουμε ειδίκευση, ενώ όταν CS=1 τότε έχουμε υψηλή ειδίκευση).
Οι τιμές του συντελεστή αυτού για το έτος 1988 είναι: CS (Α) = 0,11 και CS (Ι) = 0,16 (πίνακας 5). Σύμφωνα λοιπόν με τις παραπάνω τιμές, η η δομή του μεγέθους του κλάδου εμφανίζεται διαφοροποιημένη, αν και όχι σε μεγάλο βαθμό, σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης. Μάλιστα η διαφοροποίηση αυτή είναι πιο εμφανή όταν ως παράγοντας εκτίμησης του ειδικού βάρους των κατηγοριών μεγέθους χρησιμοποιείται η HP.
Συγκεκριμένα:
Το 1988 οι μικρού μεγέθους μονάδες (0-9 άτομα), επιμένουν να κυριαρχούν ως προς τη συμμετοχή τους στην απασχόληση, ο βαθμός όμως συγκέντρωσης της απασχόλησης σε αυτή την κατηγορία μεγέθους είναι μικρότερος στο σύνολο της Μεταποίησης από ότι στον κλάδο 35. Επίσης, πιο ενισχυμένη παρουσία εμφανίζουν στο σύνολο της Μεταποίησης από ότι στον Κλάδο 35, οι μονάδες που ανήκουν στην κατηγορία μεγέθους «100 και άνω άτομα». Όμως η τάση, η οποία επικρατεί την περίοδο 1978-1988, είναι η αύξηση του ειδικού βάρους, ως προς την απασχόληση, των μονάδων της κατηγορίας μεγέθους «0-9 άτομα», έναντι της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα».

Συνέπεια των πιο πάνω ήταν ο περιορισμός του βαθμού συγκέντρωσης του κλάδου στην περιοχή της Περιφ.Πρωτευούσης ο οποίος όλη την περίοδο 1978-88 διαμορφώνεται σε χαμηλότερα επίπεδα από τα αντίστοιχα του συνόλου της Μεταποίησης .

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΚΑΤΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΣ 35) ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ (ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ), ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ (Κ), ΤΗΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ (Ι).

	1978	1984	1988
ΣΥΝΟΛΟ (2.3) ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	40,8	34,3	33,6
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	38,9	35,6	34,9
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	21,6	17,4	19,1
ΚΛΑΔΟΣ (35) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΚΛΑΔΟ (35) ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	30,7	27,6	27,2
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	43,2	35,8	35,0
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	31,9	21,5	24,5
ΚΛΑΔΟΣ (35) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	11,3	10,8	9,4
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	8,0	7,5	6,6
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	6,5	6,6	6,5
ΚΛΑΔΟΣ (35) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	8,5	8,7	7,6
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	8,9	7,5	6,6
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	9,7	8,2	8,4

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα με τους συντελεστές συμμετοχής που χρησιμοποιούμε για να συγκρίνουμε τη θέση του κλάδου 35 στο παραγωγικό σύστημα της Μεταποίησης της Περιφ.Πρωτευούσης σε σχέση με τη θέση του κλάδου στο σύνολο της Μεταποίσης σε επίπεδο Ελλάδος διαπιστώνουμε τα εξής (πίνακας 2):

1.Ως προς την απασχόληση ο κλάδος 35 εμφανίζεται στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένος στην Περιφ.Πρωτευούσης και στο σύνολο Ελλάδος (την περίοδο 1978-1988).

2.Ως προς την ιπποδύναμη ο κλάδος εμφανίζεται πιο ανεπτυγμένος στην Περιφ.Πρωτευούσης από ό τι στο σύνολο Ελλάδος. Βέβαια την περίοδο 1978-1988, η τάση που διαμορφώνεται είναι αυτή της προσέγγισης της Περιφ.Πρωτευούσης με το σύνολο Ελλάδος ως προς το βαθμό ανάπτυξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧ. ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΠΠΟΔ. ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35 (ΒΑΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ).

ΕΤΗ	QL ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	QL ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗΣ
1978	1,1	1,5
1984	1,0	1,2
1988	1,0	1,3

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφές Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του μεγέθους του κλάδου.

Το 1988 το 50% περίπου των εργαζομένων απασχολείται σε ένα μεγάλο αριθμό αλλά μικρών σε μέγεθος παραγωγικών μονάδων (0-9 άτομα), ενώ αυτές που απασχολούσαν περισσότερους από 100 εργαζόμενους δεν ξεπερνούσαν τις 30, όπου μέσα σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και η ΕΒΟ που απασχολούσε άνω των 1.000 εργαζομένων.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1988, στον κλάδο 35, οι μικρές σε μέγεθος μονάδες (0-9 άτομα) φαίνεται να κυριαρχούν, συγκεντρώνοντας το 96% των (Κ), το 54% της (Α) και το 36,5% της (Ι). Μάλιστα την περίοδο 1978-1988, οι μικρές σε μέγεθος μονάδες (0-9 άτομα) αλλά και (10-49 άτομα), αναπτύξαν ιδιαίτερο δυναμισμό αυξάνοντας τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Ι) του κλάδου.

4.2.2. Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου τελικών προϊόντων από μέταλλο.

4.2.2.1. Ο κλάδος 35 στις απογραφές 1978-1988.

Ο κλάδος της κατασκευής Τελικών Προϊόντων από Μέταλλο εκτός Μηχανών και Μεταφορικού Υλικού (κωδικός 35-ΣΤΑΚΟΔ '80), είναι ένας από τους σημαντικότερους κλάδους παραγωγής κεφαλαιουχικών και ενδιάμεσων προϊόντων. Ο κλάδος των Μεταλλικών Προϊόντων διέθετε το 1988, 13.715 παραγωγικές μονάδες με συνολική απασχόληση 47.081 άτομα και ισχύ 450.481 HP. Η συμμετοχή του κλάδου στο σύνολο της Μεταποίησης, σύμφωνα με την απογραφή της Βιομηχανίας του 1988, ήταν σημαντική, αφού κατείχε το 9,5% των παραγωγικών της μονάδων και διέθετε το 6,6% της συνολικής της απασχόλησης και το 6,5% της συνολικής εγκατεστημένης ισχύς της Μεταποίησης (Ι).
Οι διαχρονικές τάσεις του ύψους της ιπποδύναμης, ως έκφραση του μεγέθους του παραγωγικού εξοπλισμού που έχουν αποκτήσει οι παραγωγικές μονάδες από την επενδυτική τους δραστηριότητα τα προηγούμενα χρόνια, μας δίνει κάποιες πληροφορίες για τη δυναμική εξέλιξης της συσσώρευσης του κλάδου (σε συνδυασμό πάντοτε και με την επενδυτική δραστηριότητα).
Η συμμετοχή του κλάδου στην HP (Ι) του συνόλου Μεταποίησης, παραμένει την περίοδο 1978-88 σταθερή και κινείται γύρω στο 6,5%, εξαιτίας του ίδιου ρυθμού μεταβολής - αύξησης κατά 52% που παρατηρήθηκε στον κλάδο και στο σύνολο της Μεταποίησης. Δηλαδή ο ρυθμός κεφαλαιακής συσσώρευσης από την άποψη της (Ι) κινείται με τους ίδιους ρυθμούς στον κλάδο όπως και στο σύνολο της Μεταποίησης ενώ ένα σημαντικό τμήμα το τεχνολογικού εξοπλισμού είναι σχετικά νέο αφού αποκτήθηκε ουσιαστικά τη δεκαετία του 1980. Επίσης το γεγονός ότι η αύξηση της (Ι) στον κλάδο συνδυάστηκε με μείωση των καταστημάτων αυξάνοντας έτσι τη μέση (Ι) ανά μονάδα, σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης ναι μεν έχουμε αύξηση της μέσης (Ι) αλλά αυξάνουν ταυτόχρονα και τα καταστήματα, μας πληροφορεί για μια τάση στον κλάδο προς αύξηση της δραστηριότητας εντάσεως κεφαλαίου. Η εκτίμηση στηρίζεται ακόμη περισσότερο αν τη δούμε σε συνδυασμό με τη μείωση της απασχόλησης στον κλάδο κατά -14,1% την περίοδο 1978-88, σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης όπου αυξάνει κατά 5,1% και που έχει ως αποτέλεσμα βέβαια τη μείωση της συμμετοχής του κλάδου στην απασχόληση της Μεταποίησης από 8% το 1978 σε 6,6% το 1988 (πίνακας 1).
Δηλαδή μπορούμε να πούμε ότι αφού η δυναμική της κεφαλαιακής συσσώρευσης στον κλάδο με βάση την (Ι), δε συνδέθηκε με αύξηση της απασχόλησης και των καταστημάτων, τότε αυτή συνδέθηκε περισσότερο με μια βιομηχανική δραστηριότητα που απαιτούσε περισσότερες κεφαλαιακές από εργασιακές εισροές.
Βέβαια στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι η κεφαλαική συσσώρευση και η τάση προς δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου δε μας αποκαλύπτει κατ' ανάγκη και την παγίωση μιας τάσης δυναμικής μεγέθυνσης στον κλάδο, αφού μια τέτοια δυναμική εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες και σε τελική ανάλυση δε μπορεί παρά να εκφραστεί ως ένα βαθμό και στην αύξηση της απασχόλησης, στοιχείο το οποίο εδώ δεν παρατηρείται ή καλλίτερα παρατηρείται το αντίθετο. Μάλιστα για να στηρίξουμε τα παραπάνω αναφέρουμε ότι, όπως θα δούμε και στα επόμενα κεφάλαια, η συμετοχή του κλάδου στην Ακαθάριστη Αξία Παραγωγή (Α.Α.Π) της Μεταποίησης και από 7,32% το 1980 μειώθηκε σε 6,20% το 1993.
Συνεπώς αυτό το οποίο μπορούμε να πούμε είναι ότι είναι πιθανόν αυτή η συσσώρευση κεφαλαίου που πραγματοποιείται στον κλάδο να δημιουργήσει τις συνθήκες μια δυναμική μεγέθυνσης που να στηρίξει μακροπρόθεσμα την απασχόληση, στοιχείο το οποίο πρέπει να εξεταστεί.
Σε ότι αφορά τη Μεταποίηση της Περιφ.Πρωτευούσης ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου υπολείπεται σημαντικά σε σχεση με το σύνολο της Χώρας γεγονός που υποδηλώνει τις τάσεις αποβιομηχάνισης της περιοχής, μάλιστα στην Περιφ. Πρωτευούσης στον κλάδο ο ρυθμός αυτός είναι κατά πολύ μικρότερος από το σύνολο της Μεταποίησης της περιοχής (αύξηση της HP κατά 16,8% και 34,7% αντίστοιχα στον κλάδο και στη Μεταποίηση της περιοχής). Δηλαδή στην περιοχή της Περιφ.Πρωτευούσης τη περίοδο 1978-88, οι τάσεις αποβιομηχάνισης πλήττουν τον κλάδο 35 σε μεγαλύτερο βαθμό από το σύνολο της Μεταποίησης της περιοχής.

Την ίδια περίοδο, το Μέσο Μέγεθος των μονάδων του κλάδου 35 και του συνόλου της Μεταποίησης είναι μικρότερο στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο Χώρας. Η χωρική αυτή διαφοροποίηση του μέσου μεγέθους επιχειρήσεων, διατηρείται σταθερή, ως προς την ένταση και ως προς την σχέση, για όλη την περίοδο 1980-1992, ενώ εμφανίζεται πιο έντονη για τον κλάδο 35 από ότι για το σύνολο της Μεταποίησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ		ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	
	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35
1980	44,8	43,7	40,8	35,3
1984	42,3	40,3	35,6	30,9
1988	42,4	38,5	38,3	30,9
1992	38,7	34,0	34,5	27,3

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Μάλιστα αν δούμε την εξέλιξη αυτή στο μέγεθος της δομής της Μεταποίησης διαπιστώνουμε ότι η ενίσχυση της κατηγορίας μεγέθους «10 – 49 άτομα», δεν οφείλεται μόνο στην έξοδο επιχειρήσεων μεγάλου μεγέθους αλλά και στην πραγματική αύξηση σε καταστήματα, απασχόληση αλλά και σε Α.Α.Π (σε σταθερές τιμές έτους βάσης 1980) των μικρότερου μεγέθους μονάδων (πίνακας 7). Δηλαδή οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις εμφανίζουν έναν πραγματικό δυναμισμό ο οποίος έχει ως αποτέλεσμα την μείωση του βαθμού συγκεντρωτικότητας της παραγωγής στις μεγάλες επιχειρήσεις, στοιχείο το οποίο είχε επισημανθεί με βάση τις εξελίξεις της περιόδου 1978-88 για το σύνολο της Μεταποίησης και όχι μόνο για τη Μείζονα Βιομηχανία (άνω των 10 ατόμων).

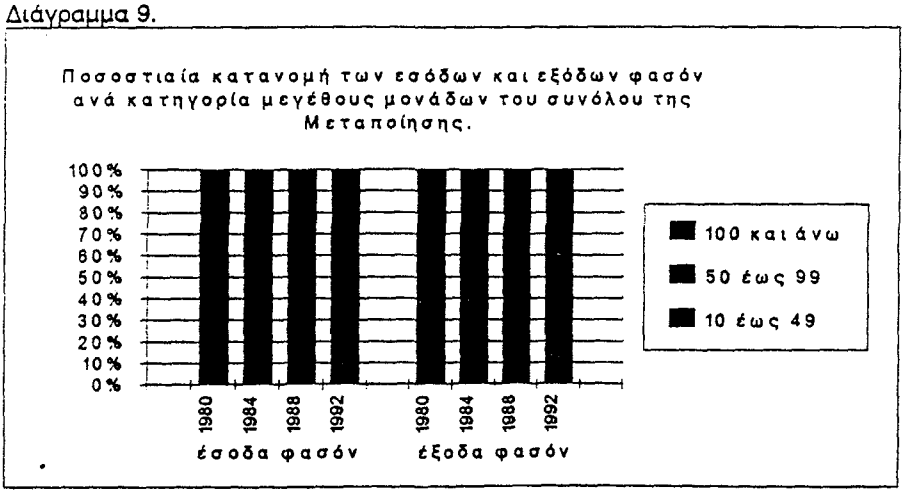
Πίνακας 7: Μέσοι ρυθμοί μεταβολής (Κ), (Α), (Α.Α.Π) την περίοδο 1980-92 ανά μέγεθος.

	10-49 απασχ.	50-99 απασχ.	100-άνω απασχ.	Σύνολο Μονάδων
ΚΑΤΑΣΤ.	0,8%	-8,6%	-26,2%	-2,4%
ΑΠΑΣΧ.	2,4%	-6,2%	-29,3%	-15,6%
Α.Α.Π (σταθερές τιμές 1980)	5,1%	-1,9%	-11,2%	-6,4%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1980-92, η συμμετοχή της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα» στα συνολικά έσοδα και έξοδα φασόν του συνόλου της Μεταποίησης μειώνεται προς ώφελος των κατηγοριών μεγέθους «50 - 99 άτομα» και «10 - 49 άτομα» (Διάγραμμα 9).
Μάλιστα εάν δούμε τα έσοδα από φασόν ως ποσοστό επί της Α.Α.Π και τα έξοδα από φασόν ώς ποσοστό επί της Συνολικής Ανάλωσης, τότε διαπιστώνουμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνουν οι κατηγορίες μεγέθους «50 - 99 άτομα» και «10 - 49 άτομα», γεγονός που υποδηλώνει ότι στις επιχειρήσεις μικρότερου μεγέθους οι υπεργολαβικές σχέσεις είναι περισσότερο ανεπτυγμένες (Διαγράμματα 10 & 11).

Διάγραμμα 9.

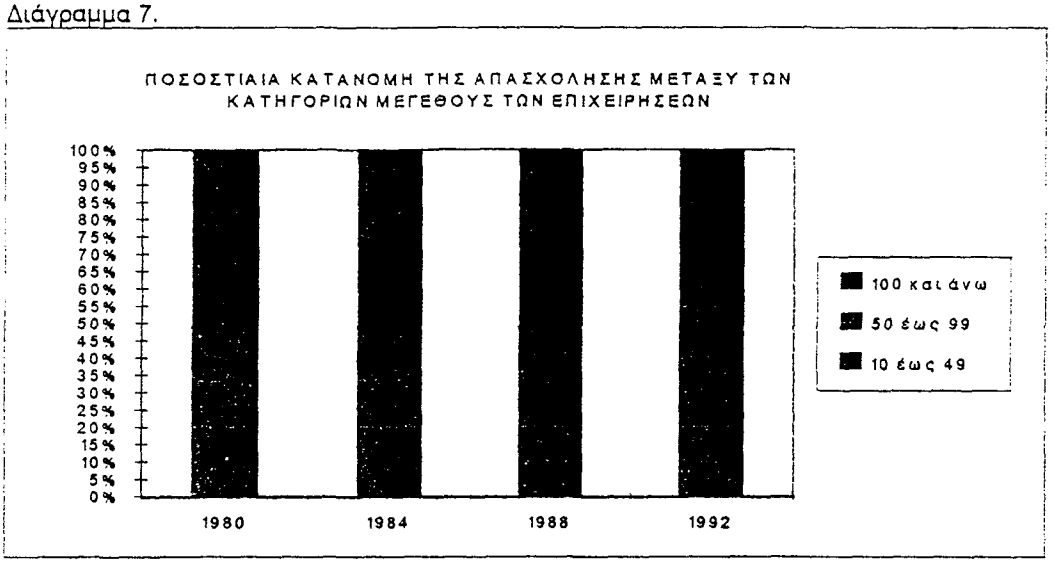

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του μεγέθους του κλάδου 35 (Μεγάλη Βιομηχανία).

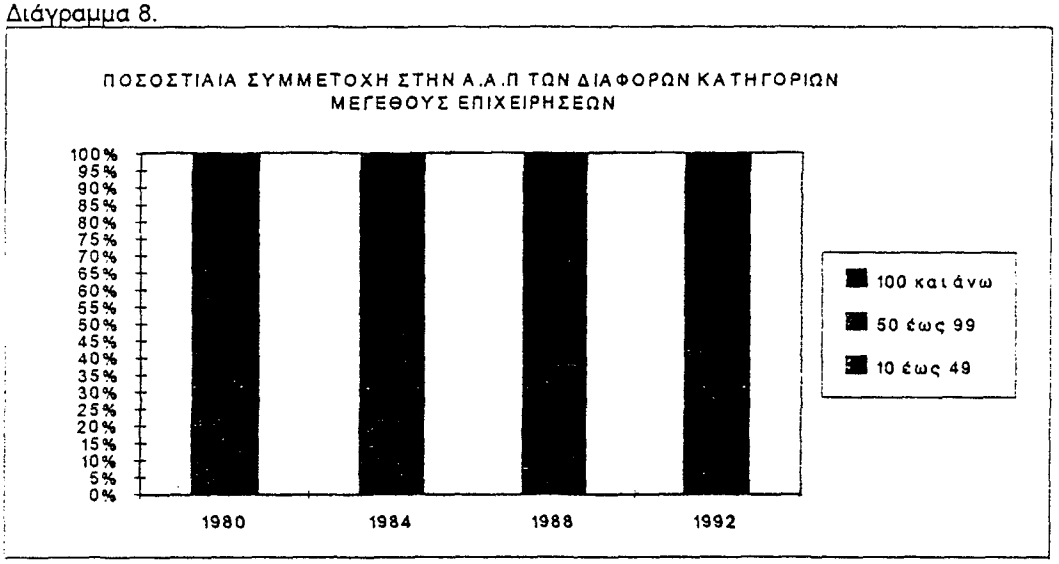
Στο σύνολο της Μεγάλης Μεταποίησης (10 και άνω άτομα), την περίοδο 1980-1992, η κατηγορία μεγέθους μονάδων «100 και άνω άτομα» κυριαρχεί ως προς την συμμετοχή στην συνολική Απασχ. (Α) και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π.).
Όμως οι διαχρονικές τάσεις δείχνουν ότι την περίοδο 1980-92, η κατηγορία μεγέθους «100 και άνω άτομα» παρουσιάζει μείωση της συμμετοχής της στην Α και στην Α.Α.Π., ενώ ταυτόχρονα τα μεγαλύτερα κέρδη από την μείωση αυτή, καρπώνεται η κατηγορία μεγέθους «10 – 49 άτομα», η οποία το 1992 συγκεντρώνει το 85% των μονάδων, το 41% της Α. και το 30% της Α.Α.Π. του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 7 & 8).

Διάγραμμα 7.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 8.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

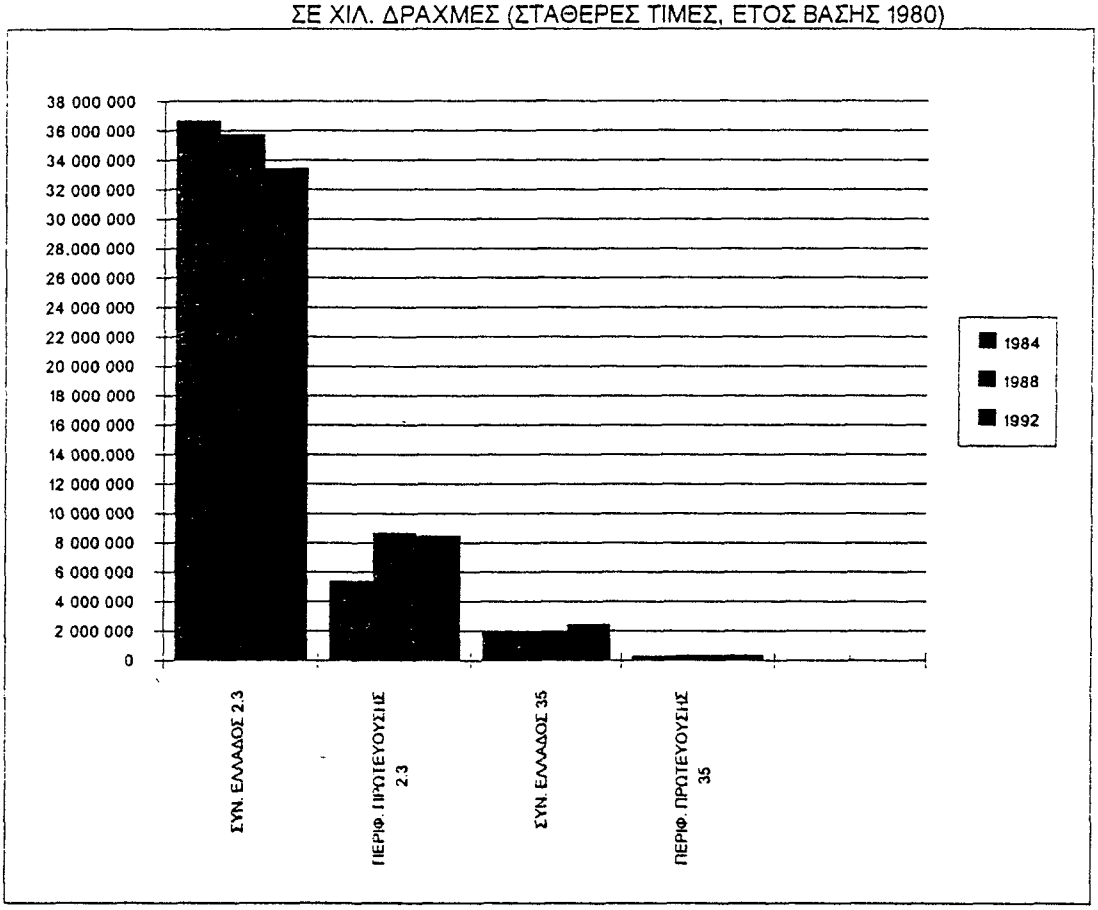
Η μετατόπιση του ειδικού βάρους (ως προς Απασχ. και Α.Α.Π.) προς τις μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις, αποτυπώνεται και στην εξέλιξη του Μέσου Μεγέθους των μονάδων του συνόλου Βιομηχανίας, όπου από 44,8 άτομα το 1980 μειώνεται σε 38,8 άτομα το 1992. Αντίστοιχη εξέλιξη φαίνεται να σημειώνεται και στον κλάδο 35, όπου το μέσο μέγεθος από 43,7 άτομα το 1980 μειώνεται σε 34 άτομα το 1992 (Πίνακας 6).
Επίσης την περίοδο 1980-92, το Μέσο Μέγεθος των μονάδων του κλάδου 35 είναι μικρότερο από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, δηλαδή στον κλάδο 35 κυριαρχούν μικροτέρου μεγέθους επιχειρήσεις σε σχέση πάντοτε με το σύνολο της Μεταποίησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. % ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΒΑΣΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ.

	1984		1988		1992	
	ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35	ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35	ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ						
ΜΗΧΑΝ.	62,41	38,6	56,05	58,73	55,39	60,16
ΚΤΙΡΙΑ	19,13	28,4	18,92	25,19	20,30	23,89
ΜΗΧ.ΛΟΓ.	3,62	5,43	6,02	5,44	10,70	6,79
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ						
ΜΗΧΑΝ.	48,79	30,6	55,49	67,86	48,98	54,74
ΚΤΙΡΙΑ	16,16	12,4	12,81	9,25	14,61	16,62
ΜΗΧ.ΛΟΓ.	9,28	19,1	8,96	10,86	17,41	10,97

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΑΘ. ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35 ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ, ΣΕ ΧΙΛ. ΔΡΑΧΜΕΣ (ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ, ΕΤΟΣ ΒΑΣΗΣ 1980)

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

της Μεταποίησης από 5% το 1984, σε 7% το 1992, οφείλεται όχι τόσο σε μια σημαντική αύξηση των επενδύσεων στον κλάδο αλλά περισσότερο στη μείωση που παρατηρείται, σε σταθερές τιμές την περίοδο 1984-92 στις καθαρές επενδύσεις του συνόλου στης Μεταποίησης (Διάγραμμα 6). Σημαντική είναι η διαφοροποίηση ως προς τη σύνθεση των επενδύσεων στον κλάδο συγκριτικά με το σύνολο της Μεταποίησης, αφού ο κλάδος εμφανίζει μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα ως προς τα μηχανήματα παραγωγής και μικρότερη ως προς το μηχανολογιστικό εξοπλισμό και τα κτίρια, δηλαδή η κεφαλαική συσσώρευση στον κλάδο αφορά περισσότερο τον πάγιο μηχανολογικό εξοπλισμό.
Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει μια τάση στον κλάδο που είναι κυρίως κλάδος παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών να ενισχύσει το παραγωγικό δυναμικό του, στοιχείο το οποίο παρατηρήθηκε και στην εξέλιξη της κεφαλαικής συσσώρευσης με βάση την HP για την περίοδο 1978-88.
Το 1992, το 14,5% των καθαρών επενδύσεων του κλάδου, έχουν πραγματοποιηθεί από επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στην Περιφ. Πρωτευούσης (πίνακας 4). Το ποσοστό αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί μικρό σε σχέση με τον βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης του κλάδου στην Περιφ. Πρωτευούσης το αντίστοιχο έτος.
Μάλιστα η εικόνα αυτή, της αναντιστοιχίας του ειδικού βάρους των επιχειρήσεων του κλάδου 35 της Περιφ. Πρωτευούσης στο σύνολο του κλάδου και της συμμετοχής τους στις καθαρές επενδύσεις του κλάδου, διατηρείται για όλη την περίοδο 1984-1992.
Ομως η αναντιστοιχία αυτή, δε μπορεί να ερμηνευτεί αποκλειστικά και μόνο με βάση τους περιορισμούς του θεσμικού πλαισίου και την απουσία επενδυτικών κινήτρων στην Περιφ. Πρωτευούσης και αυτό γιατί η συμμετοχή της Μεταποίησης της Περιφ. Πρωτευούσης στις καθαρές επενδύσεις της Μεταποίησης του συνόλου Ελλάδος, (το έτος 1992 κυμαίνεται στο 25,3%), δε βρίσκεται σε αναντιστοιχία με το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης της Μεταποίησης στην Περιφ. Πρωτευούσης (το 1992, συγκεντρώνει το 38% των καταστημάτων και το 33,8% της απασχόλησης του συνόλου της Μεταποίησης). Δηλαδή, στην Περιφ. Πρωτευούσης, ο κλάδος 35 υστερεί σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης, ως προς τις καθαρές επενδύσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΗ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.

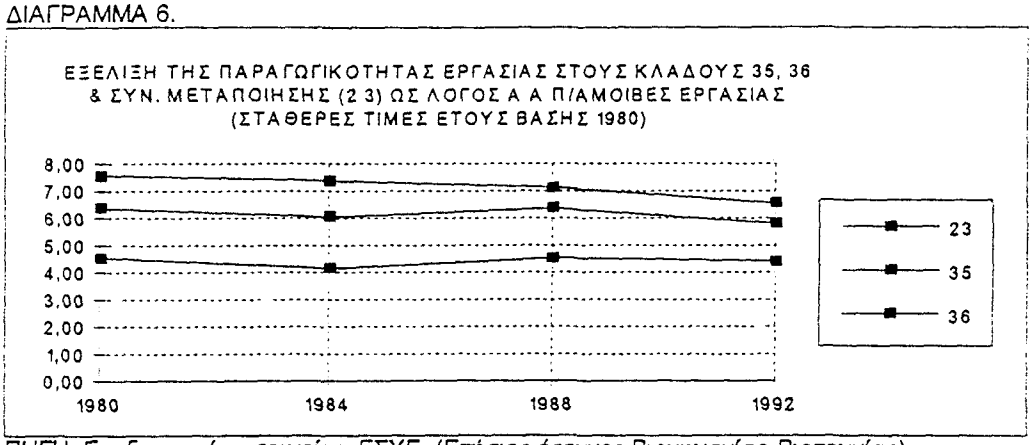
ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 35
1984	14,66	14,32
1988	24,22	18,86
1992	25,33	14,35

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Μια ακόμη διαφοροποίηση, η οποία έχει χωρική διάσταση και αφορά την κατανομή των επενδύσεων ανά βασική κατηγορία δαπανών είναι η εξής (πίνακας 5):
Τόσο στο σύνολο της Μεταποίησης, όσο και στον κλάδο 35, την περίοδο 1984-1992, η Περιφ.Πρωτευούσης υπερτερεί σε επενδύσεις στην κατηγορία μηχανολογικού λογισμικού ενώ υστερεί στην κατηγορία των κτιριακών επενδύσεων σε σχέση πάντοτε με το σύνολο Ελλάδος. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί και με βάση τόσο το θεσμικό πλαίσιο επενδυτικών κινήτρων στην περιοχή της Περιφ.Πρωτευούσης όπου απουσιάζουν σχεδόν τελείως τα κίνητρα για κτιριακές εγκαταστάσεις, όσο και από την στενότητα γης που αντιμετωπίζει η Βιομηχανία είτε για την ανέγερση νέων μονάδων είτε για την επέκταση (κτιριακή) υφισταμένων. Επίσης το γεγονός ότι υπετερεί σε επενδύσεις μηχανο - λογιστικού εξοπλισμού υποδηλώνει τη μεγαλύτερη δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι επιχειρήσεις της περιοχής ως προς τη βελτίωση των οργανωτικών και διοικητικών τους δομών σε σχεση με τις επιχειρήσεις της υπόλοιπης Χώρας.

Με βάση την παραγωγικότητα εργασίας σε όρους κόστους εργασίας (Α.Α.Π/Κόστος εργασίας), διαπιστώνουμε ότι αυτή κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα στον κλάδο από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, ενώ την περίοδο 1980-92 ακολουθεί τις πτωτικές τάσεις που παρατηρούνται στο σύνολο της Μεταποίησης με αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου με όρους κόστους εργασίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Υπεργολαβικές σχέσεις.

Με βάση την συμμετοχή των εσόδων από υπηρεσίες μετά την πώληση, στην Α.Α.Π του κλάδου 35, διαπιστώνουμε πως τα έσοδα αυτά (π.χ. έσοδα υπηρεσιών συντήρησης) δεν ανέρχονται ούτε στο 1% της Α.Α.Π., ποσοστό που είναι μικρότερο από αυτό του συνόλου της Μεταποίησης που κινείται γύρω στο 3% (πίνακας 3). Οι επιχειρήσεις του κλάδου 35, υστερούν συνεπώς σημαντικά ως προς την ανάπτυξη των υπηρεσιών, τομέας ιδιαίτερα σημαντικός για την ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον, όπως φαίνεται και από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Επίσης, στον πίνακα 3, φαίνεται ότι τα έσοδα από δραστηριότητα φασόν, ως ποσοστού επί της Α.Α.Π, κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, ίδια με του συνόλου της Μεταποίησης, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με τη μικρή συμμετοχή των εργασιών φασόν στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής (πίνακας 2), υποδηλώνει το σχετικά χαμηλό βαθμό ανάπτυξης στον κλάδο των υπεργολαβικών σχέσεων.

Ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης των υπεργολαβικών σχέσεων κυρίως ως προς την ανάθεση εκτέλεσης έργου φασόν (έξοδα φασόν) αποκαλύπτει την αδυναμία των μονάδων του κλάδου να προκαλέσουν αύξηση της δραστηριότητας σε άλλους κλάδους ή στα πλαίσια του ίδιου του κλάδου πυκνώνοντας έτσι τις ενδοκλαδικές και διακλαδικές ροές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ (ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ) ΚΑΙ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ Α.Α.Π, ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35.

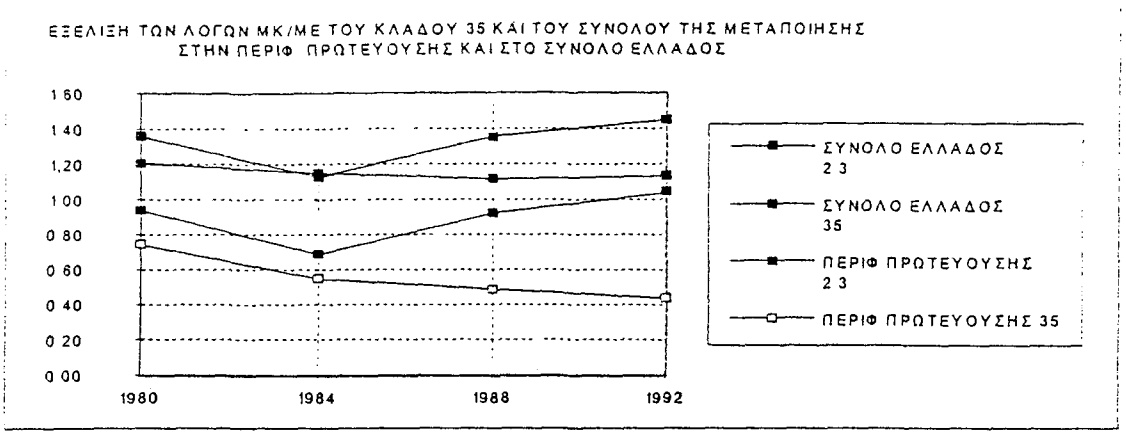
	1980	*1984*	*1988*	*1992*
ΕΣΟΔΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ-ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ				
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,66	2,36	2,67	2,63
ΚΛΑΔΟΣ 35	1,19	0,29	0,66	0,21
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ				
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,66	2,31	2,72	3,11
ΚΛΑΔΟΣ 35	1,93	2,77	2,30	3,37

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Καθαρές επενδύσεις.

Σχετικά επίσης με τις καθαρές επενδύσεις του κλάδου 35 (Μεγάλη βιομηχανία – αγορές καινούριου εξοπλισμού), την περίοδο 1984-1992, κινούνται σε χαμηλά επίπεδα και το γεγονός της αύξησης της ποσοστιαίας συμμετοχής τους στις επενδύσεις του συνόλου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Κόστος παραγωγής.

Από την ανάλυση στις συνιστώσες της μεγάλης βιομηχανίας προκύπτει ότι κυρίαρχος παράγοντας στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 35, είναι οι Α' και Β' Ύλες , με ποσοστό που το 1992 αγγίζει το 54%. Η συμμετοχή της εργασίας το ίδιο έτος κινείται στο 17% ενώ η αμοιβή του κεφαλαίου στο 20%, διαφορά η οποία την περίοδο 1980-1992 κινείται μεταξύ 2%-3% (πίνακας 2). Η κατανομή αυτή του κόστους παραγωγής, μεταξύ των βασικών παραγόντων είναι σε γενικές γραμμές ίδια με την κατανομή στο σύνολο της βιομηχανίας.

Μια διαφοροποίηση συνίσταται στο ότι το κόστος εργασίας εμφανίζεται μικρότερο, ως ποσοστού στην Α.Α.Π, στο σύνολο της Μεταποίησης σε σχέση με τον κλάδο 35, ενώ η αμοιβή του κεφαλαίου εμφανίζεται μικρότερη στον κλάδο 35 σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης. Η παραπάνω διαφοροποίηση στην ανάλυση του κόστους παραγωγής του κλάδου 35 και του συνόλου της Μεταποίησης καθώς και η υστέρηση του κλάδου 35 σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης ως προς τον Λόγο Μερίδιο Κεφαλαίου/ Μερίδιο Εργασίας υποδηλώνουν όλτι ο κλάδος 35 είναι μικρότερης έντασης κεφαλαίου από ότι το σύνολο της Μεταποίησης καθώς και ότι υστερεί σε ανταγωνιστικότητα ως προς το κόστος της εργασίας σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης. Τα υλικά συσκευασίας επίσης κινούνται σε ένα πολύ μικρό ποσοστό ως προς την διαμόρφωση του κόστους, μικρότερου από αυτό του συνόλου της βιομηχανίας ενώ τα έξοδα για εργασίες Φασόν κινούνται σε ποσοστό 2%-3% όσο και στο σύνολο της Μεταποίησης.

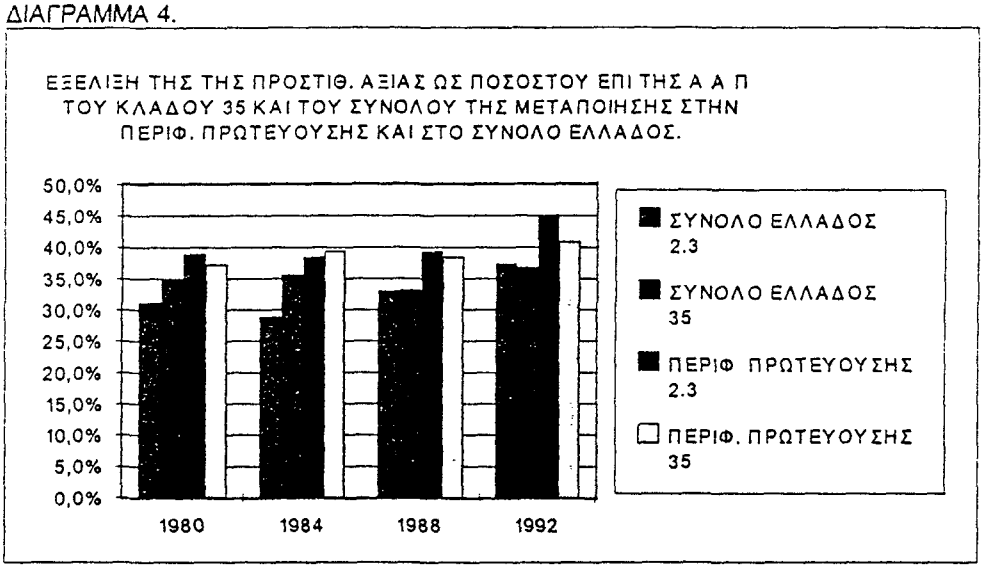
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟ 35 ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

ΣΥΝ. ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	*1980*	*1984*	*1988*	*1992*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ				
Α' & Β' ΥΛΕΣ	57%	59%	54%	50%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	3%	3%	3%	4%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	2%	2%	2%	2%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ				
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	13%	14%	14%	15%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	18%	15%	19%	22%
ΚΛΑΔΟΣ 35	*1980*	*1984*	*1988*	*1992*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ				
Α' & Β' ΥΛΕΣ	57%	57%	59%	54%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	1%	1%	1%	1%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	3%	3%	2%	2%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ				
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	16%	17%	16%	17%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	19%	19%	18%	20%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ανάλογη αύξηση, σημείωσε ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π. και στο επίπεδο της Περιφ. Πρωτευούσης, στο σύνολο της Βιομηχανίας και στον κλάδο 35. Όμως η βελτίωση του λόγου Π.Α/Α.Α.Π, δεν μας αποκαλύπτει κάποιου είδους δυναμισμό σε ότι αφορά την αύξηση της καθετοποίησης της παραγωγής και αυτό γιατί δεν είναι το αποτέλεσμα αύξησης της Π.Α. σε απόλυτους αριθμούς. Αντίθετα η Π.Α παρουσιάζει αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής, όλη την περίοδο 1980-92, με ρυθμούς όμως μικρότερους από αυτούς της Α.Α.Π, που παρατηρούνται την αντίστοιχη περίοδο.
Βέβαια αυτό που διαπιστώνουμε, είναι ότι στην Περιφ. Πρωτευούσης, ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π., κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από το σύνολο Ελλάδος, τόσο στο σύνολο της Βιομηχανίας, όσο στον κλάδο 35 για ολόκληρη την περίοδο 1980-92, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο βαθμός καθετοποίησης της παραγωγής είναι μεγαλύτερος στην περιοχή από ότι στο Σύνολο Χώρας.
Πιό συγκεκριμένα, η Π.Α μεταξύ των ετών 1980 και 1992, παρουσίασε ρυθμούς μεταβολής -2% στο σύνολο της Μεταποίησης και -28% στον κλάδο 35, ενώ οι αντίστοιχοι ρυθμού μεταβολής της Α.Α.Π ήταν -19% στο σύνολο της Μεταποίησης και -32% στον κλάδο 35 (με βάση σταθερές τιμές έτους βάσης 1980).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.

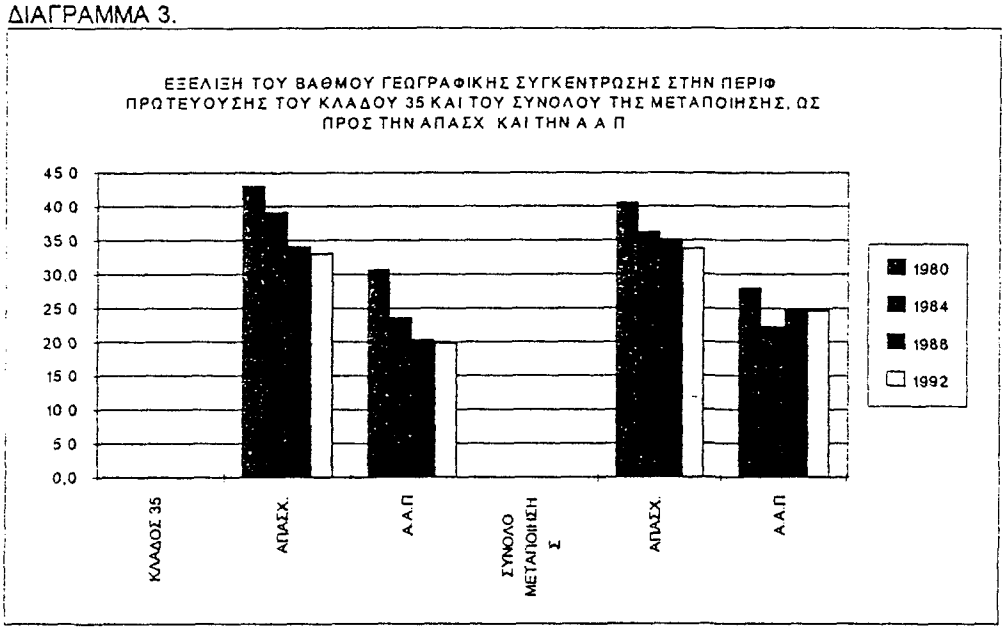
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Λόγος ΜΚ/ΜΕ

Ο Λόγος ΜΚ/ΜΕ που ορίζεται με βάση τις αμοιβές των εισροών κεφαλαίου και εργασίας, δείχνει υστέρηση του κλάδου 35 σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης το 1992 (1,13 έναντι 1,45). Μάλιστα η υστέρηση αυτή, αυξάνει σε ένταση όλη την περίοδο 1980-92 (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5). Αξιοσημείωτη διαφοροποίηση παρατηρείται ως προς το λόγο ΜΚ/ΜΕ μεταξύ της Περιφ.Πρωτευούσης και του συνόλου Ελλάδος, τόσο στο σύνολο της Μεταποίησης, όσο και στον κλάδο 35. Η διαφοροποίηση συνίσταται στην υστέρηση της Μεταποίησης και του κλάδου 35 της Περιφ. Πρωτευούσης ως προς τους λόγους Μ.Κ/Μ.Ε, σε σχέση με τους αντίστοιχους στο σύνολο Ελλάδος, ολόκληρη την περίοδο 1980-92.
Μάλιστα, ενώ ο βαθμός της υστέρησης στο σύνολο της Μεταποίησης, μεταξύ συνόλου Ελλάδος και Περιφ. Πρωτευούσης, παραμένει σχεδόν σταθερός την περίοδο 1980-92, στον κλάδο 35 ο βαθμός της υστέρησης της Περιφ. Πρωτευούσης ως προς το σύνολο Ελλάδος τείνει να αυξάνει την ίδια περίοδο. Δηλαδή οι επιχειρήσεις του κλάδου 35 παρόλο που εμφανίζονται ως εντάσεως κεφαλαίου, δεν μπορούν να καταταχθούν μεταξύ αυτών που χαρακτηρίζονται ως υψηλής εντάσεως κεφαλαίου. Αντιθέτως στην Περιφ. Πρωτευούσης, οι επιχειρήσεις του κλάδου εμφανίζονται ως εντάσεως εργασίας, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό από αυτόν του συνόλου της Μεταποίησης της περιοχής.
Η αύξηση της κεφαλαικής συσσώρευσης στον κλάδο που παρατηρήθηκε με βάση τις απογραφές 1978-1984-1988, δεν αποτυπώνεται εδώ στην ίδια ένταση γιατί απουσιάζει η ατηγορία μεγέθους (0-9 άπασχ.) η οποία είχε σημαντική συμβολή όπως είδαμε στην αύξηση αυτή.

Ο κλάδος 35 χαρακτηρίζεται από γεωγραφική συγκέντρωση στην Περιφ. Πρωτευούσης, όπου το 1992 καταγράφονται το 41% των (Κ) και το 33% της (Α). Ο βαθμός όμως αυτός γεωγραφικής συγκέντρωσης του κλάδου 35, δεν είναι υψηλότερος από αυτόν που παρουσιάζεται στο σύνολο της Βιομηχανίας. Μάλιστα, οι τάσεις αποβιομηχάνισης, που γνώρισε η Περιφ.Πρωτευούσης την περίοδο 1980-1992, έπληξαν τον κλάδο 35 περισσότερο από το σύνολο της βιομηχανίας της περιοχής (διάγραμμα 3).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα με τους συντελεστές συμμετοχής (πίνακας 1), δείκτες οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να συγκρίνουμε τον βαθμό συμμετοχής ενός κλάδου στο βιομηχανικό σύστημα μιας περιοχής, με το βαθμό συμμετοχής του ίδιου κλάδου στο βιομηχανικό σύστημα του συνόλου της Χώρας, διαπιστώνουμε για την περίοδο 1980-92 τα εξής :

1. Ως προς την απασχόληση, το 1992, ο κλάδος 35 είναι ελαφρώς πιο ανεπτυγμένος στο σύνολο της Χώρας από ότι στην Περιφ. Πρωτευούσης (QL = 0,98). Η εικόνα αυτή, το 1980, ήταν ακριβώς αντίστροφη (QL=1,06).
2. Ως προς την Α.Α.Π., το 1992, ο κλάδος 35 εμφανίζεται αρκετά πιο ανεπτυγμένος στο σύνολο της Χώρας από ότι στην Περιφ. Πρωτευούσης (QL = 0,81). Όμως η εικόνα αυτή ήταν ακριβώς αντίστροφη το 1980 (QL = 1,10).

Οι παραπάνω δείκτες δεν μας αποκαλύπτουν το βαθμό, στον οποίο είναι ανεπτυγμένος ο κλάδος 35, υποδηλώνουν απλά σχέσεις και διαφοροποιήσεις μεταξύ περιοχών.

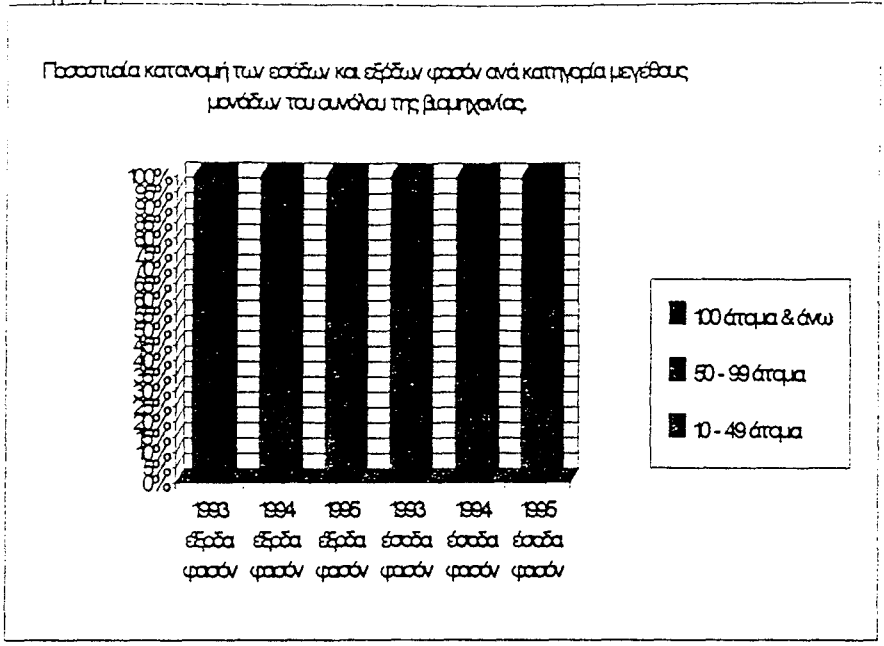
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35 ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ Α.Α.Π, ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1980-1992

	1980	1984	1988	1992
QL (ΑΠΑΣΧ.)	1,06	1,08	0,97	0,98
QL (Α.Α.Π)	1,10	1,05	0,82	0,81

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

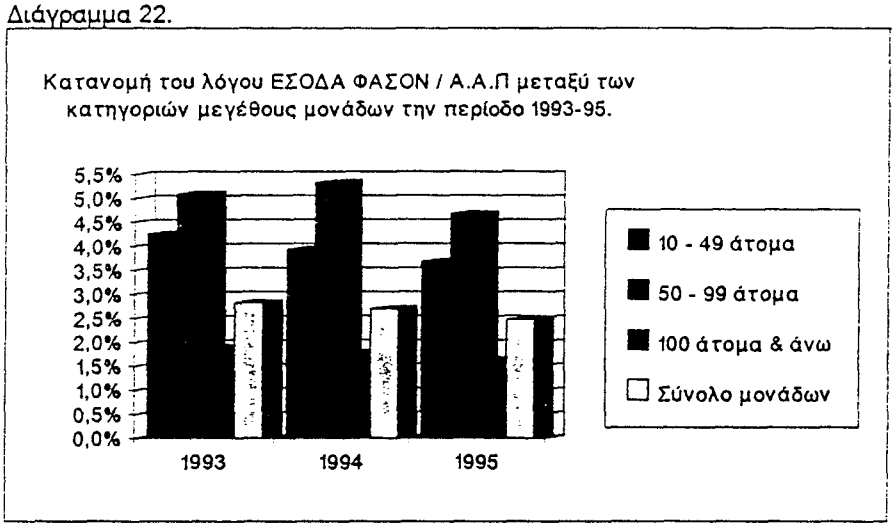
Η Προστιθ. Αξία που παράγεται στον κλάδο 35 ως ποσοστό της Ακαθ. Αξίας Παραγωγής μας πληροφορεί για τη συμβολή των εισροών κεφαλαίου-εργασίας στο τελικό προϊόν και συνεπώς μας αποκαλύπτει το εύρος των φάσεων παραγωγικής επεξεργασίας δηλαδή το βαθμό καθετοποίησης της παραγωγής. Ο Λόγος (Π.Α/Α.Α.Π) αυξήθηκε την περίοδο 1980-92 στον κλάδο 35 και στο σύνολο της Μεταποίησης με ρυθμούς όμως μεγαλύτερους, με απότέλεσμα να διαμορφώνεται στα ίδια επίπεδα περίπου στον κλάδο 35 και στο σύνολο της Μεταποίησης το 1992 γύρω στο 37% (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4).

Διάγραμμα 21.

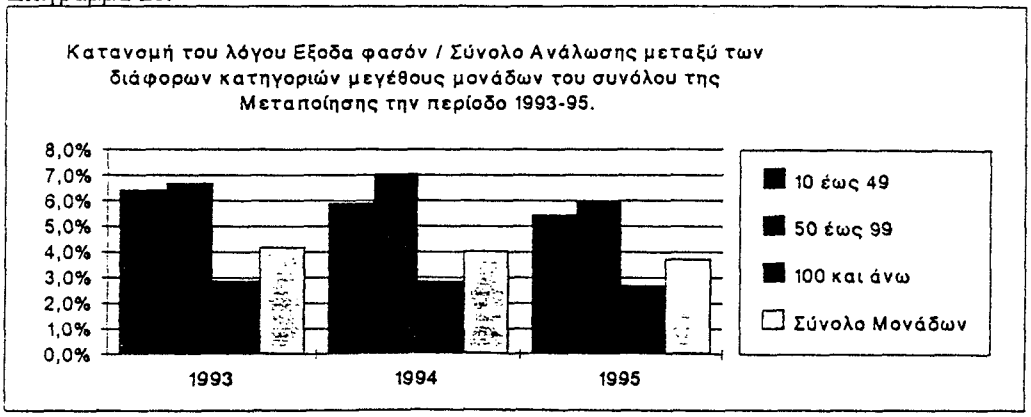
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 22.

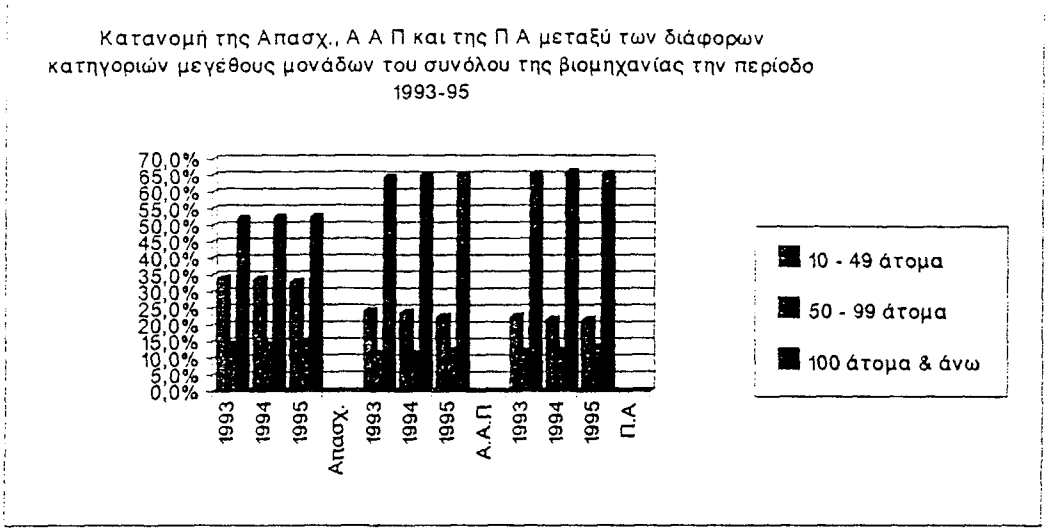
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 23.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 20.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η παραπάνω παρατήρηση σχετικά με την πιό ενισχυμένη παρουσία της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα» την περίοδο 1993-95 (ΣΤΑΚΟΔ '91)σε σχέση με την περίοδο 1980-92 (ΣΤΑΚΟΔ '80), αποτυπώνεται και στο Μέσο Μέγεθος των μονάδων της Μεταποίησης που εμφανίζεται υψηλότερο (44,9 το 1993 έναντι 38,7 το 1992).
Σχετικά με την υπόλοιπη εικόνα που καταγράφεται ως προς το Μέσο Μέγεθος των μονάδων την περίοδο 1993-95 (Πίνακας 11), ισχύουν οι παρατηρήσεις της περιόδου 1980-92, ότι δηλαδή στον κλάδο 28 και στην Περιφ. Πρωτευούσης κυριαρχούν μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης και το σύνολο Χώρας αντίστοιχα.

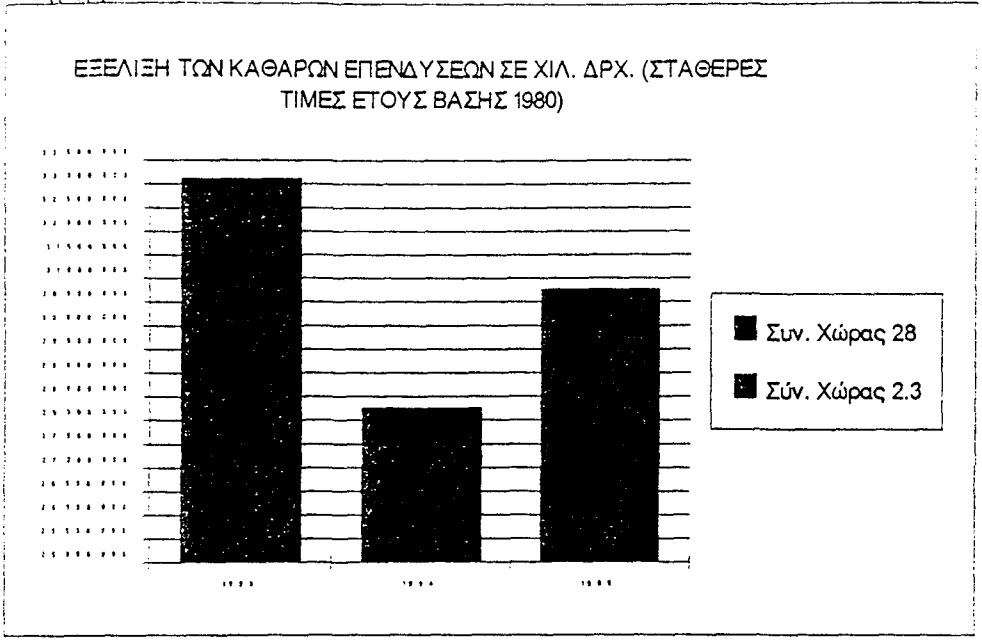
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ (ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧ.) ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤ. ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	
	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 28	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 28
1993	44,9	30,1	42,3	25,1
1994	44,1	30,2	41,4	25,7
1995	43,9	29,6	40,8	24,5

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1993-95, η συμμετοχή της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα» στα συνολικά έσοδα και έξοδα φασόν του συνόλου της Μεταποίησης εμφανίζεται να είναι ελαφρώς πιό ενισχυμένη σε σχέση με τα τέλη της προηγούμενης περιόδου (Διάγραμμα 21). Όμως, αν δούμε τα έσοδα από φασόν ως ποσοστό επί της .Α.Α.Π και τα έξοδα για φασόν ως ποσοστό επί της Συνολικής Ανάλωσης τότε διαπιστώνουμε ότι ισχύει η εικόνα της περιόδου 1980-92, δηλαδή ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνουν οι κατηγορίες μεγέθους «50 - 99 άτομα» και «10 - 49 άτομα» και συνεπώς οι υπεργολαβικές σχέσεις εμφανίζονται πιό αναπτυγμένες στις κατηγορίες μικρότερου μεγέθους (Διαγράμματα 22 & 23).

Διάγραμμα 19.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝ. ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 28 ΣΤΗ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 28
1993	25,6	25,9
1994	21,8	23,9
1995	24,7	19,8

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του μεγέθους της Μεταποίησης και του κλάδου 28 (Μεγάλη Βιομηχανία)

Την περίοδο 1993-95, στο σύνολο της Μεγάλης Μεταποίησης (10 και άνω άτομα), η κατηγορία μεγέθους μονάδων «100 και άνω άτομα» κυριαρχεί ως προς την συμμετοχή στην συνολική (Α), την (Α.Α.Π.) και την (Π.Α), ενώ ακολουθεί η κατηγορία μεγέθους «10 - 49 άτομα» (Διάγραμμα 20).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η κατηγορία μεγέθους μονάδων «100 και άνω άτομα», παρουσιάζεται πιό ενισχυμένη την περίοδο 1993-95 σε σχέση με την περίοδο 1980-92, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με την κατηγορία μεγέθους «10 - 49 άτομα». Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί ως ένα βαθμό στο ότι στη νέα ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '91) μια σειρά από δραστηριότητες που αναλαμβάνονταν από μονάδες μικρού μεγέθους όπως η χύτευση σιδήρου, η κατασκευή μη ηλεκτρικών οικιακών συσκευών, μεταλλικών σουστών κ.λ.π. δε περιλαμβάνονται πλέον στον κλάδο.

Σχετικά επίσης με τις τάσεις που καταγράφονται την περίοδο 1993-95, δεδομένου της μικρής περόδου καθώς και των μικρών μετατοπίσεων που πραγματοποιούνται δηλαδή μικρή αύξηση της συμμετοχής της κατηγορία μεγέθους «100 και άνω άτομα» στην (Α) και στην (Α.Α.Π) του κλάδου και αντίστοιχα μικρή μείωση της κατηγορίας μεγέθους «10–49 άτομα», δε μας επιτρέπουν να εξάγουμε σαφή συμπεράσματα σχετικά με τις τάσεις που διαμορφώνονται στην εξέλιξη της βιομηχανίας του κλάδου ως προς το μέγεθος.

Ο λόγος που προκαλούνται οι παραπάνω μετατοπίσεις είναι ότι στη κατηγορία μεγέθους «10–49 άτομα» μειώνεται η απασχόληση και τα καταστήματα με μεγαλύτερο ρυθμό από ότι οι υπόλοιπες κατηγορίες μεγέθους.

Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τη συμμετοχή των εργασιών φασόν στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής σε μεγαλύτερο βαθμό στον κλάδο 28 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, υποδηλώνει ότι στον κλάδο 28 ο βαθμός ανάπτυξης των υπεργολαβικών σχέσεων είναι σχετικά μεγαλύτερος από αυτόν του συνόλου της Μεταποίησης, εικόνα διαφορετική από αυτή της περιόδου 1980-92 όπου οι υπεργολαβικές σχέσεις στον κλάδο εμφανίζονται λιγότερο ανεπτυγμένες. Βέβαια πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι το στοιχείο αυτό μας πληροφορεί για την ένταση των υπεργολαβικών σχέσεων και όχι για το είδος και την ποιότητα των υπεργολαβικών δικτύων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ (ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ) ΚΑΙ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ Α.Α.Π. ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 28.

	1993	1994	1995
ΕΣΟΔΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ-ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ			
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,5%	2,6%	2,2%
ΚΛΑΔΟΣ 28	1,8%	2,2%	2,0%
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ			
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,8%	2,7%	2,5%
ΚΛΑΔΟΣ 28	4,3%	4,2%	4,5%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

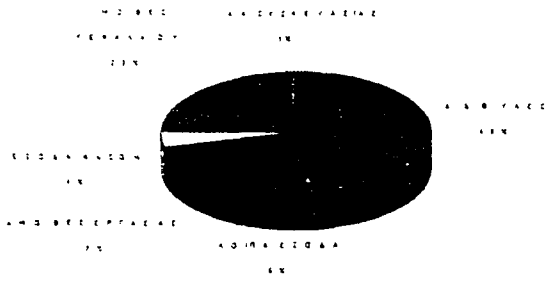
Καθαρές επενδύσεις

Την περίοδο 1993-95, οι καθαρές επενδύσεις του κλάδου 28 στη Μεγάλη βιομηχανία που αφορούν τις αγορές καινούριου εξοπλισμού, σημειώνουν μέση ετήσια μεταβολή 2,6% σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης που σημειώνει αρνητική μέση ετήσια μεταβολή -3,1% (Διάγραμμα 19 - σε σταθερές τιμές έτους βάσης 1980).
Όμως παρά τη θετική αυτή τάση, το ποσοστό συμμετοχής του κλάδου 28 στις καθαρές επενδύσεις του συνόλου της Μεταποίησης παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα της τάξης του 3% περίπου, ενώ το ποσοστό αυτό είναι κατά πολύ μικρότερο από τα αντίστοιχα ποσοστά που παρατηρούνται για τον κλάδο την περίοδο 1984-92 σύμφωνα με την προηγούμενη ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '80), όπου ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το ποσοστό το 1992 ανέρχονταν σε 7%.

Όμως στην Περιφ. Πρωτευούσης την περίοδο 1993-95, σε αντίθεση με την αύξηση των επενδύσεων του κλάδου 28 στο σύνολο Χώρας, οι επενδύσεις του κλάδου παρουσιάζουν μεγάλη κάμψη, με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής -10,6%, κατά πολύ υψηλότερο από αυτόν της Μεταποίησης στην Περιφ. Πρωτευούσης που ανέρχεται σε -2,5%.
Οι παραπάνω παρατηρήσεις υποδηλώνουν την μεγαλύτερη ένταση των τάσεων της αποβιομηχάνισης και συρίκνωσης που αντιμετωπίζει ο κλάδος 28 στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο της Χώρας.
Επίσης την περίοδο 1993-95, σε αντίθεση με την εικόνα της περίοδου 1984-92, δε παρατηρείται αναντιστοιχία ανάμεσα στο ειδικό βάρος (ως προς την Απασχ. και Α.Α.Π) των επιχειρήσεων του κλάδου 28 της Περιφ. Πρωτευούσης στον κλάδο του συνόλου της Χώρας και της συμμετοχής τους στις καθαρές επενδύσεις του κλάδου, δηλαδή ο βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης των επενδύσεων του κλάδου 28 στη Περιφ. Πρωτευούσης κινείται στα ίδια επίπεδα με αυτά της Απασχ. και της Α.Α.Π. (Πίνακας 10).

Διάγραμμα 17.

ΚΛΑΔΟΣ 28 - ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ 1995.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

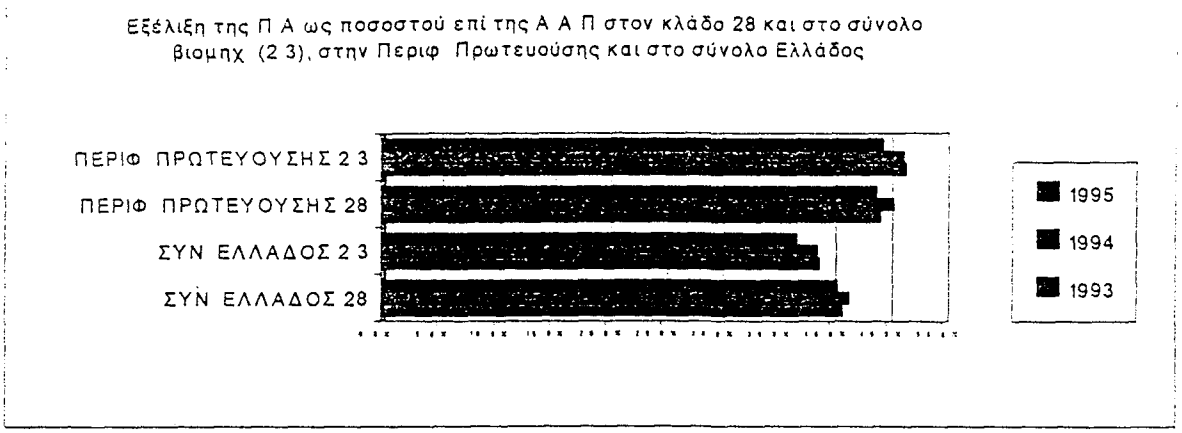
ΠΙΝΑΚΑΣ 8. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 28 ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

ΣΥΝ. ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	*1993*	*1994*	*1995*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ			
Α' & Β' ΥΛΕΣ	48,2%	48,5%	50,4%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	3,5%	3,6%	3,8%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	2,6%	2,5%	2,4%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	7%	7%	7%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ			
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	15,2%	15,5%	14,9%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	23,3%	22,8%	21,6%
ΚΛΑΔΟΣ 28	*1993*	*1994*	*1995*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ			
Α' & Β' ΥΛΕΣ	48,6%	48,9%	48,9%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,9%	0,9%	1,0%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	3,8%	3,3%	4,3%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	6%	6%	6%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ			
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	17,0%	16,8%	16,6%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	23,5%	24,4%	23,5%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1993-95, με βάση τη συμμετοχή των εσόδων από τις υπηρεσίες μετά την πώληση (επισκευές, συντήρηση κ.λ.π.) στην Α.Α.Π του κλάδου 28, διαπιστώνουμε πως τα έσοδα αυτά ανέρχονται στο 2% της Α.Α.Π, ποσοστό αντίστοιχο με αυτό του συνόλου της Μεταποίησης (Πίνακας 9). Το ποσοστό αυτό παρόλο που είναι μεγαλύτερο από αυτό που εμφανίζεται την περίοδο 1980-92 όπου όμως ακουθούνταν η προηγούμενη ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '80), δε μπορεί να κριθεί ικανοποιητικό αν λάβουμε υπόψιν τη φύση των προϊόντων του κλάδου και το αντίστοιχο επίπεδο ανάπτυξης του τομέα υπηρεσιών στην αντίστοιχη Ευρωπαϊκή Βιομηχανία.
Τα έσοδα από τη δραστηριότητα φασόν ως ποσοστού επί της Α.Α.Π, κινούνται σε ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου της Μεταποίησης.

Διάγραμμα 15.

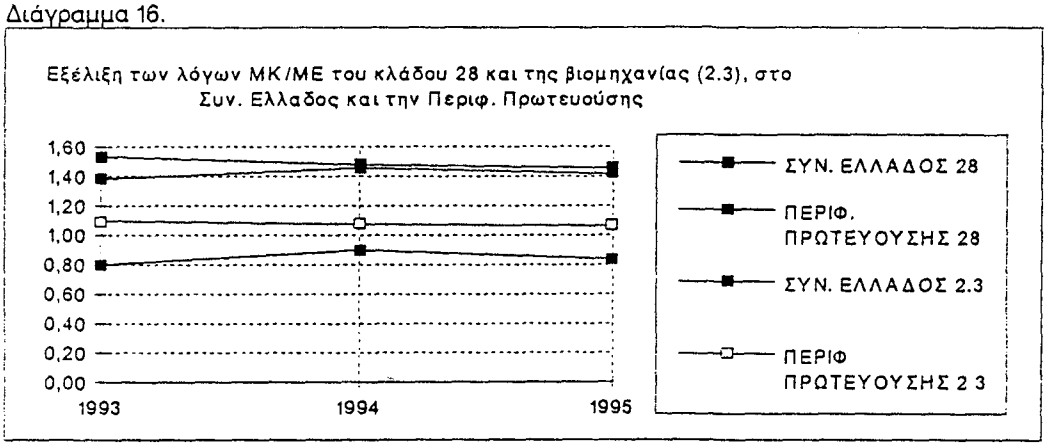
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Λόγος ΜΚ/ΜΕ

Την περίοδο 1993-95 με βάση το λόγο ΜΚ/ΜΕ, ο κλάδος 28 εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό ως εντάσεως κεφαλαίου από ότι το σύνολο της βιομηχανίας.

Η παρατήρηση αυτή που έρχεται σε αντίθεση με τα στοιχεία της περιόδου 1980-92, εν μέρει οφείλεται στο ότι σύμφωνα με τη νέα ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '91) στον κλάδο δεν συμπεριλαμβάνονται κάποιες δραστηριότητες που είναι εντάσεως εργασίας όπως η χύτευση σιδήρου, η κατασκευή χυτοσιδηρών σωλήνων, ορειχάλκινων ειδών κρουνοποιΐας. Όμως στην Περιφ. Πρωτευούσης όπως και την περίοδο 1980-92 έτσι και την περίοδο 1993-95, η βιομηχανία στο σύνολο της και ο κλάδος 28 εμφανίζονται σε μικρότερο βαθμό εντάσεως κεφαλαίου, ή ακριβέστερα εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος (Διάγραμμα 16).

Διάγραμμα 16.

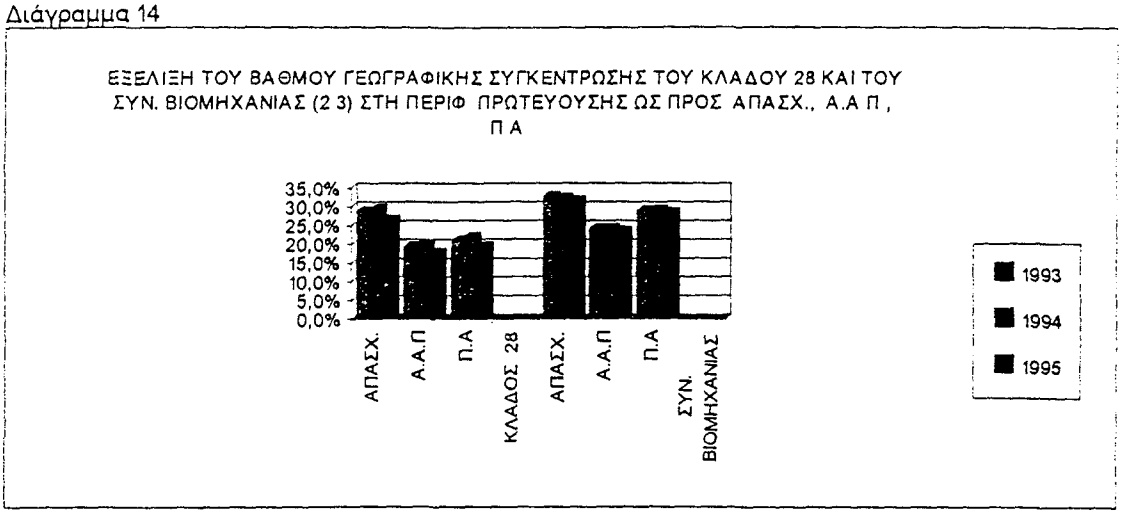
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Κόστος Παραγωγής

Την περίοδο 1993-95, από την ανάλυση του κόστους παραγωγής (Πίνακας 8 και Διαγράμματα 17) προκύπτει ότι κυρίαρχος παράγοντας στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 28 είναι οι α' & β' ύλες με ποσοστό που κινείται γύρω στο 49%, ενώ την ίδια περίοδο η συμμετοχή της εργασίας κινείται γύρω στο 17% και του κεφαλαίου γύρω στο 24%. Η κατανομή αυτή του κόστους παραγωγής μεταξύ των βασικών παραγόντων στον κλάδο 28 είναι σε γενικές γραμμές ίδια με την κατανομή στο σύνολο της βιομηχανίας, με εξαίρεση τα υλικά συσκευασίας τα οποία συμμετέχουν με μικρότερο ποσοστό ως προς την διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 28 και τα έξοδα για εργασίες Φασόν τα οποία συμμετέχουν με μεγαλύτερο ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής του κλάδου 28 σε σχέση πάντοτε με το σύνολο της Μεταποίησης. Επίσης σε ότι αφορά το κόστος εργασίας ο κλάδος υστερεί σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης σε ανταγωνιστικότητα όλη την περίοδο 1993-95.

Ο βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο στη Περιφ.Πρωτευούσης εμφανίζεται μικρότερος το 1993 σε σύγκριση με το 1992 που ακολουθούνταν η προηγούμενη ταξινόμηση (κωδ. κλάδου 35). Την περίοδο 1993-95 μειώνεται ο βαθμός συγκέντρωσης του κλάδου 28 στην Περιφ. Πρωτευούσης, ο οποίος όλη αυτή την περίοδο εμφανίζεται σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου της βιομηχανίας (Διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 14

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα επίσης με τους συντελεστές συμμετοχής (πίνακας 7), διαπιστώνουμε πως την περίοδο 1993-95 παγιώνονται οι τάσεις που εμφανίζονται την περίοδο 1980-92 και οι οποίες δείχνουν τον κλάδο μεταλλικών προϊόντων ως προς την Απασχ., την Α.Α.Π. και την Π.Α, πιό ανεπτυγμένο στο σύνολο της Χώρας από ότι στην Περιφ. Πρωτευούσης, όπου οι τάσεις αποβιομηχάνισης που αναφέρθηκαν πιό πάνω πλήτουν σε μεγαλύτερο βαθμό τον κλάδο μεταλλικών προϊόντων από ότι το σύνολο της βιομηχανίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 28 ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΤΗΝ Α.Α.Π ΚΑΙ ΤΗΝ Π.Α, ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-1995.

	1993	1994	1995
QL (ΑΠΑΣΧ.)	0,88	0,91	0,84
QL (Α.Α.Π)	0,81	0,83	0,76
QL (Π.Α)	0,73	0,75	0,68

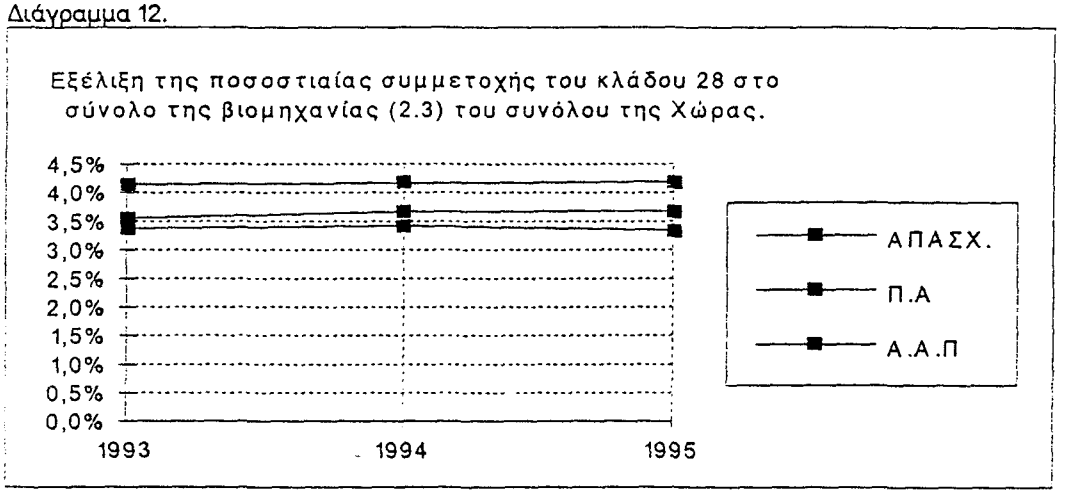
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η Προστιθέμενη Αξία που παράγεται στον κλάδο 28, ως ποσοστό της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής, κινείται ελαφρώς σε υψηλότερα επίπεδα από αυτά του σύνόλου της Βιομηχανίας και είναι γύρω στο 41% το 1993 ενώ το 1992 με την προηγούμενη ταξινόμηση ανέρχονταν στο 37%. Ο Λόγος αυτός γνώρισε μείωση την περίοδο 1993-95, τόσο στον κλάδο 28, όσο και στο σύνολο της Βιομηχανίας (Διάγραμμα 15).
Ανάλογη μείωση σημείωσε ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π. και στο επίπεδο της Περιφ. Πρωτευούσης, στο σύνολο της Βιομηχανίας και στον κλάδο 28. Βέβαια αυτό που διαπιστώνουμε είναι ότι στην Περιφ.Πρωτευούσης, ο λόγος κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από το σύνολο Ελλάδος, τόσο στο σύνολο της Βιομηχανίας, όσο και στον κλάδο 28, για ολόκληρη την περίοδο 1993-95.
Συνεπώς αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι ο βαθμός καθετοποίησης στον κλάδο δεν εμφανίζει δυναμισμό αλλά κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από το σύνολο της Μεταποίησης αφού η παραγωγική συμβολή των εισροών εργασίας και κεφαλαίου είναι μεγαλύτερη στη παραγωγή του προϊόντος. Επίσης και στην Περιφ. Πρωτευούσης ο βαθμός καθετοποίησης τόσο στον κλάδο όσο και στο σύνολο της Μεταποίησης εμφανίζεται ισχυρότερος γεγονός που υποδηλώνει ότι στην περιοχή οι παραγωγικές μογάδες είναι πιό καθετοποιημένες από ότι το σύνολο της Χώρας.

4.2.2.3.2. Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδ. 28, ΣΤΑΚΟΔ '91) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1993-95.

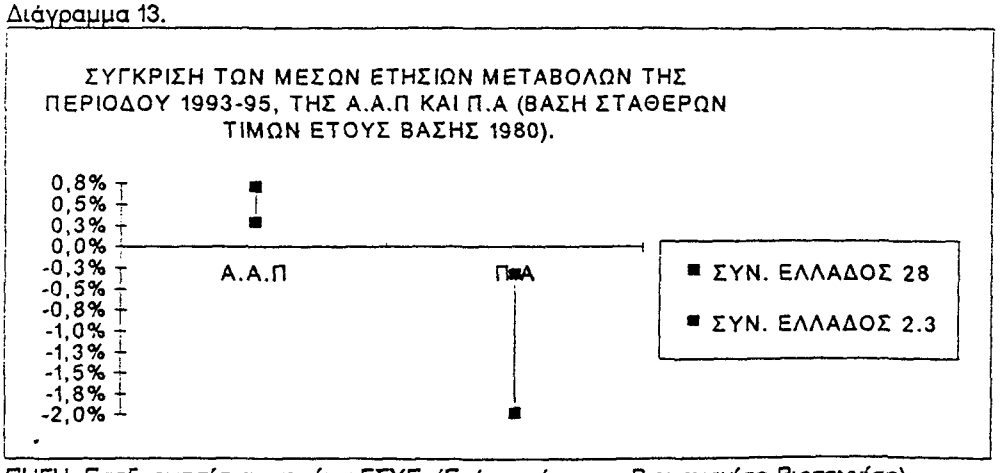
Αυτά που διαφοροποιούνται στη νέα ταξινόμηση ΣΤΑΚΟΔ '91 σε σχέση με αυτή της ΣΤΑΚΟΔ '80, εκτός της ονοματολογίας όπου ο κλάδος μεταλλικών προϊόντων αντιστοιχεί στον κωδικό 28, είναι τα εξής:
α. Στον κλάδο 28 δεν περιλαμβάνονται η κατασκευή χυτοσιδηρών σωλήνων, ηλεκτροδίων από άνθρακα και γραφίτη, βελονών ραπτομηχανών, μεταλλικών σουστών, φερμουάρ, μη ηλεκτρικών οικιακών συσκευών, η χύτευση σιδήρου, ορειχάλκινων ειδών κρουνοποϊίας και βαλβίδων, όπλων και πυρομαχικών και ανακύκλωση μεταλλικών απορριμάτων.
β. Στον κλάδο 28 έχουν συμπεριληφθεί η κατασκευή μεταλλικών ντεποζίτων, δεξαμενών και δοχείων, λεβήτων κεντρικής θέρμανσης και ατμογενητριών με εξαίρεση τους λέβητες ζεστού νερού για την κεντρική θέρμανση.
Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις Ετήσιες Στατιστικές Έρευνες της Βιομηχανίας (μέση ετήσια απασχόληση >10 άτομα), από το 1993 και μετά που ακολουθείται η ΣΤΑΚΟΔ '91, ο κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδ. κλάδου 28) εμφανίζει το 1993 μικρότερα ποσοστά συμμετοχής στο σύνολο της βιομηχανίας ως προς την Απασχ. την Α.Α.Π και την Π.Α. σε σύγκριση με το 1992 (κωδ. κλάδου 35), γεγονός το οποίο σε ένα μεγάλο βαθμό μπορεί να οφείλεται στη νέα ταξινόμηση.
Τη περίοδο 1993-95, ο κλάδος 28 γνώρισε αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής ως προς τα Κ (-2,4%) και την Απασχ. (-3,2%), αντίστοιχους με αυτούς του συνόλου της βιομηχανίας.
Επίσης την ίδια περίοδο 1993-95, ο κλάδος 28 σημειώνει οριακή αύξηση της Α.Α.Π ελαφρώς υψηλότερη από του συνόλου της Μεταποίησης και οριακή μείωση της Π.Α., χαμηλότερη από αυτή του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 13).
Αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών είναι ότι η συμμετοχή του κλάδου 28 στο σύνολο της Βιομηχανίας, ως προς την Απασχ., την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής και την Προστιθ. Αξία να παραμένει σχεδόν αμετάβλητη έως ελαφρώς αυξημένη (Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

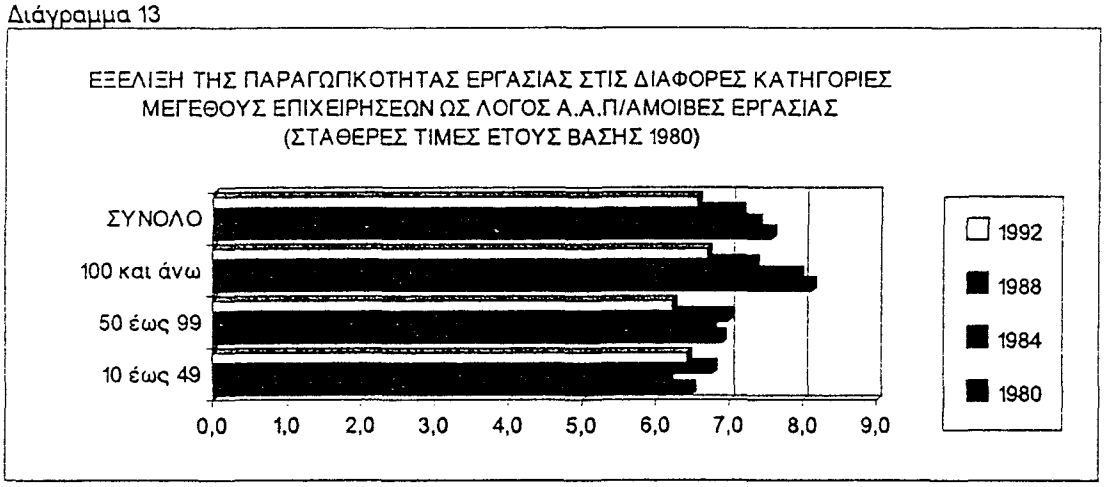
Διάγραμμα 13.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

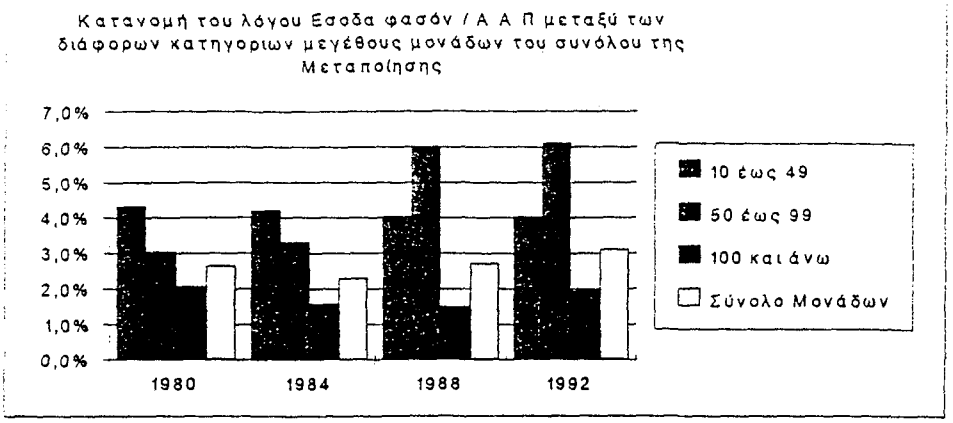
Με βάση την εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας σε όρους κόστους εργασίας, διαπιστώνουμε ότι οι μικρότερου μεγέθους μονάδες εμφανίζουν μικρότερη παραγωγικότητα εργασίας από τις μεγαλύτερου μεγέθους.
Όμως αν δούμε τις διαχρονικές εξελίξεις θα διαπιστώσουμε ότι ενώ οι κατηγορίες μεγέθους από 50 και άνω απασχολούμενους ακολουθούν τις πτωτικές τάσεις στην παραγωγικότητα εργασίας την περίοδο 1980-92, αντίθετα οι μικρότερου μεγέθους μονάδες (10-49 απασχ.) εμφανίζουν τάσεις βελτίωσης προκαλώντας μια σύγκλιση με τις υπόλοιπες κατηγορίες το έτος 1992.
Ο δυναμισμός αυτός των μικρού μεγέθους μονάδων ο οποίος αποτυπώθηκε όπως είδαμε πιό πάνω και στα μεγέθη των (Κ), (Α) και (Α.Α.Π), δείχνει τάσεις πραγματικής βελτίωσης της ανταγωνιστικής τους θέσης καθώς και ένα δυναμισμό σε μια περίοδο μάλιστα που η Μεταποίηση στο σύνολο της (Μείζονα Βιομηχανία) παρουσιάζει τάσεις συρίκνωσης (ως προς τα παραπάνω μεγέθη) καθώς και μείωση του βαθμού συγκέντρωσης της παραγωγής στις μεγάλες μονάδες.

Διάγραμμα 13

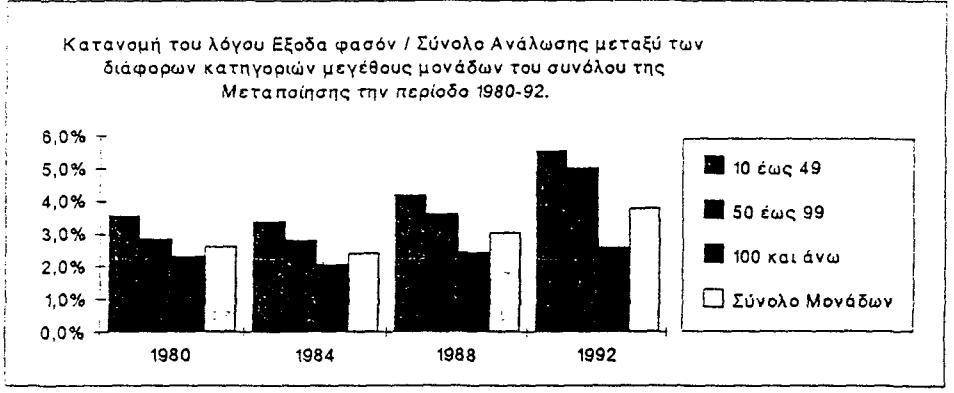
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας).

Διάγραμμα 10.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 11.

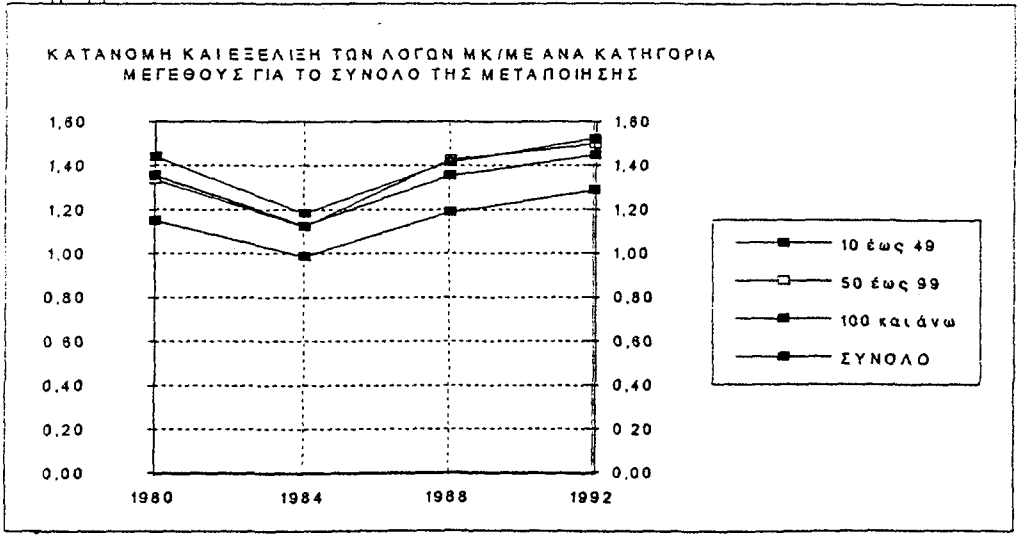
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Μέγεθος μονάδων και Λόγος ΜΚ/ΜΕ.

Ο Λόγος Μερίδιο Κεφαλαίου/Μερίδιο Εργασίας, δείχνει υστέρηση των επιχειρήσεων που ανήκουν στην κατηγορία μεγέθους «10 – 49 άτομα» σε σχέση με τις επιχειρήσεις που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους «50-99 άτομα» και «100 και άνω άτομα».

Η υστέρηση αυτή παρόλη τη βελτίωση που εμφανίζουν στο λόγο αυτό οι μικρού μεγέθους μονάδες, διατηρείται στην ίδια περίπου έντασή για όλη την περίοδο 1980-92 και υποδηλώνει ότι οι μικροτέρου μεγέθους επιχειρήσεις είναι συγκριτικά με τις μεγαλυτέρου μεγέθους επιχειρήσεις, χαμηλότερης εντάσεως κεφαλαίου (Διάγραμμα 12).

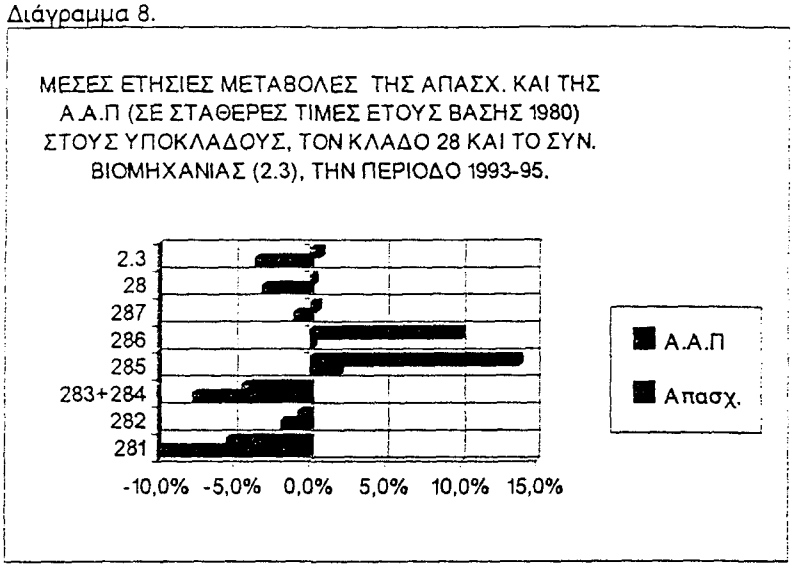
Διάγραμμα 12

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας).

Με βάση επίσης τη μέση ετήσια μεταβολή της Απασχόλησης και της Α.Α.Π την περίοδο 1993-95, διαπιστώνουμε ότι μόνο οι υποκλάδοι 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών) και 285 (κατεργασία και επικάλυψη μετάλλων: γενικές μηχανολογικές εργασίες), εμφανίζουν θετικούς ρυθμούς μεταβολής στην (Α) και την (Α.Α.Π) ξεφεύγοντας από τη γενική εικόνα που κυριαρχεί στον κλάδο 28 και στο σύνολο της Μεταποίησης (Διάγραμμα 8).

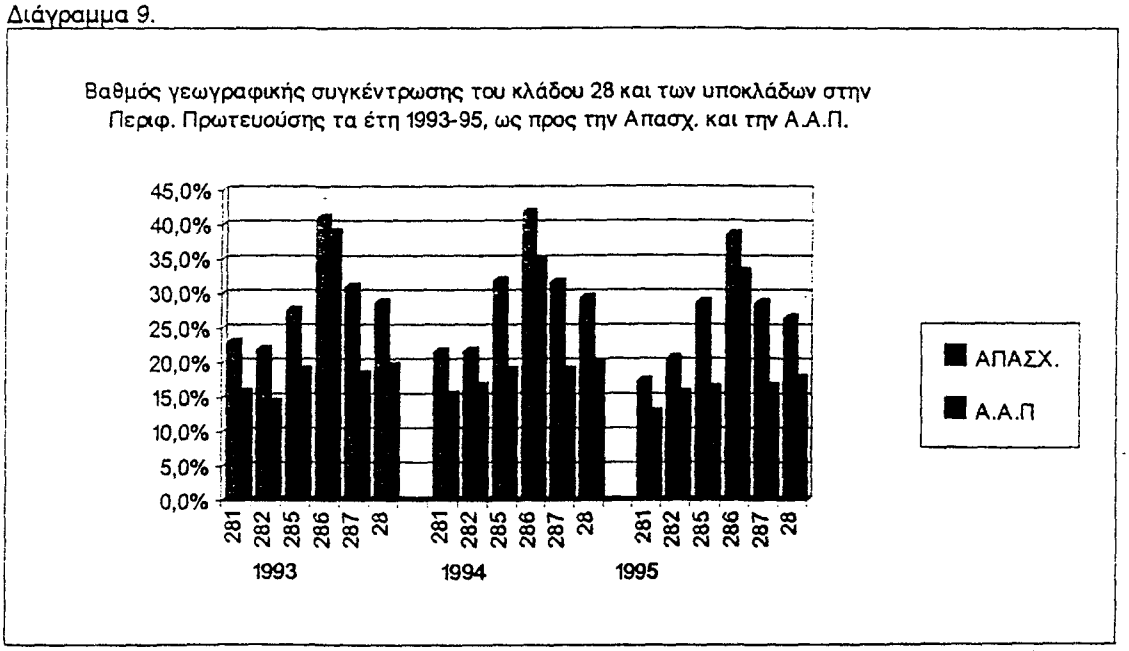
Διάγραμμα 8.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης των παραπάνω υποκλάδων στην Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε τα εξής (Διάγραμμα 9):
Την περίοδο 1993-95 μόνο ο υποκλάδος 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών) παρουσιάζει υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης, μεγαλύτερο από αυτόν του συνόλου του κλάδου (ως προς την Απασχόληση και την Α.Α.Π).

Διάγραμμα 9.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.2.2.3.4. Υποκλάδοι του κλάδου μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 28 - ΣΤΑΚΟΔ '91) - Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδος 1993-95.

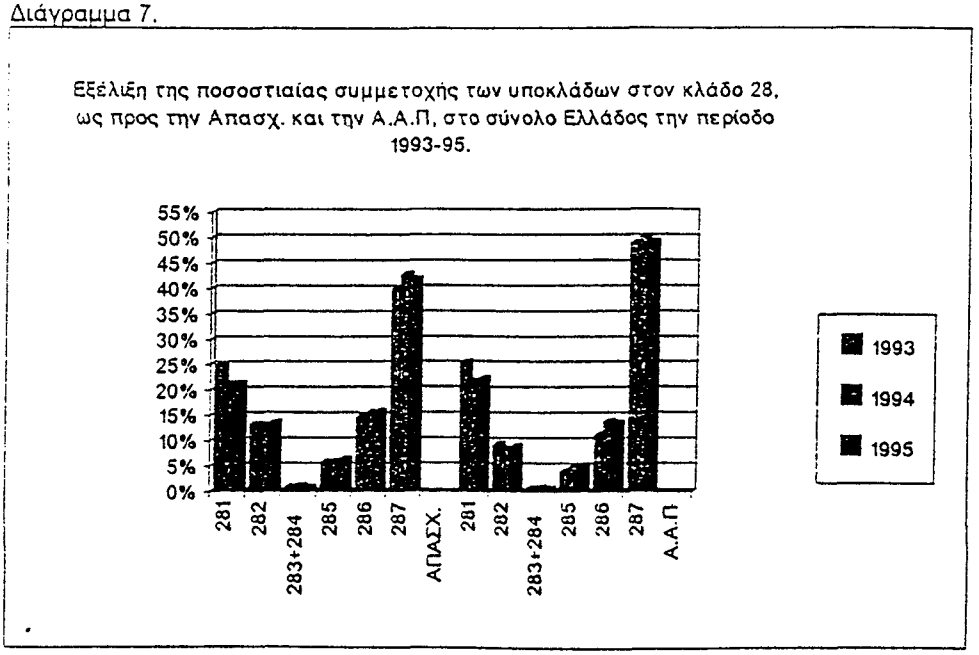
Σύμφωνα με τη νέα ταξινόμηση NACE Rev.1, (η προηγούμενη ταξινόμηση NACE 31), ο κλάδος μεταλλικών προϊόντων αποτελείται από τους παρακάτω υποκλάδους:

281. Κατασκευή δομικών μεταλλικών προϊόντων
282. Κατασκευή μεταλλικών ντεποζίτων, δεξαμενών και δοχείων: κατασκευή σωμάτων και λεβήτων κεντρικής θέρμανσης.
283. Κατασκευή ατμογεννητριών, με εξαίρεση τους λέβητες ζεστού νερού για την κεντρική θέρμανση.
284. Σφυρηλάτηση, κοίλανση, ανισόπαχη τύπωση και μορφοποίηση μετάλλων με έλαση: κονιομεταλλουργία
285. Κατεργασία και επικάλυψη μετάλλων: γενικές μηχανολογικές εργασίες.
286. Κατασκευή μαχαιροποιίας , εργαλείων και σιδηρικών
287. Κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων

Την περίοδο 1993-95, οι υποκλάδοι που εμφανίζουν τα σημαντικότερα ποσοστά συμμετοχής στην Απασχόληση (Α) και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π) του κλάδου 28, είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι εξής (Διάγραμμα 7):

1) Ο υποκλάδος 287 (κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων όπως χαλύβδινων βαρελιών, ειδών συσκευασίας, ειδών από σύρμα, αλυσίδων και ελατηρίων, προϊόντων κοχλιομηχανών κ.α.), ο οποίος συγκεντρώνει περίπου το 40% της (Α) και το 50% της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μέσο μέγεθος μονάδων το 1995 γύρω στα 30 άτομα, όσο και ο κλάδος 28 στο σύνολο του.
2) Ο υποκλάδος 281 (κατασκευή δομικών μεταλλικών προϊόντων), ο οποίος συγκεντρώνει περίπου το 20-25% της (Α) και της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μικρότερο μέσο μέγεθος μονάδων (26 άτομα) σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 28 (30 άτομα).
3) Στη συνέχεια ακολουθεί ο υποκλάδος 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών), ο οποίος συγκεντρώνει το 10-15% της (Α) και της (Α.Α.Π) και και εμφανίζει μεγαλύτερο μέσο μέγεθος μονάδων (40 άτομα) σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 28 (30 άτομα).
Την περίοδο 1993-95, η παραπάνω ιεραρχική ταξινόμηση των υποκλάδων ως προς τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου διατηρείται αμετάβλητη, ενώ διατηρείται επίσης και ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο 28.

Διάγραμμα 7.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

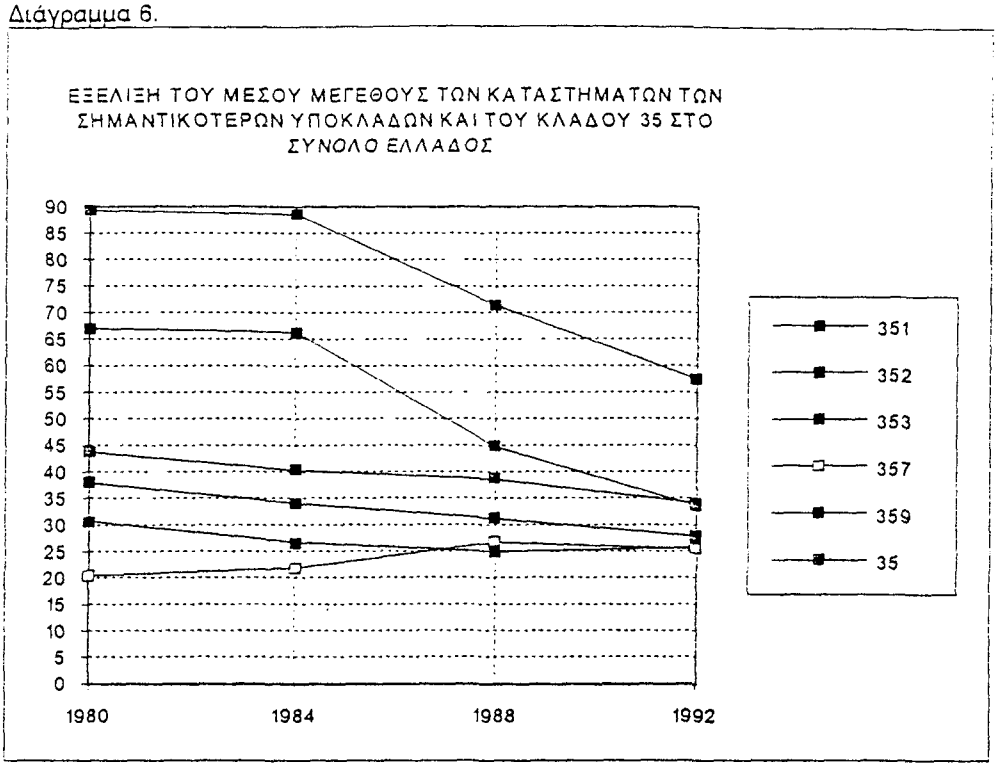
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ % ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35 ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ.

	35	351	352	353	359
1992					
Α-Β ΥΛΕΣ	54,30	65,46	53,75	45,65	56,24
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,91	0,18	1,19	0,47	1,10
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	2,31	0,29	0,47	8,59	0,88
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	17,23	10,77	16,77	17,17	19,07
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	19,52	18,44	20,85	23,09	17,14
1988					
Α-Β ΥΛΕΣ	59,26	74,71	55,71	47,50	60,03
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,64	0,19	1,12	0,24	0,81
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	1,78	0,11	0,47	8,45	0,51
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	15,69	9,45	15,93	16,03	17,20
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	17,51	10,75	19,34	23,65	16,76
1984					
Α-Β ΥΛΕΣ	56,60	66,77	62,45	45,11	56,53
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,73	0,29	1,03	0,21	0,99
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	2,66	0,22	0,54	12,37	0,36
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	16,56	10,61	14,19	20,54	16,83
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	19,02	17,88	15,28	19,04	21,27
1980					
Α-Β ΥΛΕΣ	57,23	69,82	63,84	44,09	58,21
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,76	0,25	1,40	0,25	0,98
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	2,78	0,14	0,76	11,38	0,88
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	15,72	9,13	13,59	19,01	16,44
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	18,99	17,00	14,56	22,18	19,37

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 6.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Κόστος παραγωγής.

Από την ανάλυση των βασικών παραγόντων διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής σε επίπεδο υποκλάδων διαπιστώνουμε τα εξής, για την περίοδο 1980-1992 (Πίνακας 2):

Οι Α' και Β' ύλες αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής. Η μεγαλύτερη συμμετοχή, στη διαμόρφωση του κόστους, παρατηρείται στον υποκλάδο 351 (το 1992 κινείται στο 65,5%), ενώ η μικρότερη συμμετοχή παρατηρείται στον υποκλάδο 353 (το 1992 η συμμετοχή τους κινείται στο 45,6%).

Η μεγαλύτερη συμμετοχή της εργασίας στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής, σημειώνεται το 1992 και 1988 στον υποκλάδο 359, ενώ στον ίδιο υποκλάδο σημειώνεται και η μικρότερη αμοιβή του κεφαλαίου.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τους αντίστοιχους λόγους ΜΚ/ΜΕ που παρατηρούνται στον συγκεκριμένο υποκλάδο την περίοδο 1988-1992, χαρακτηρίζουν τον υποκλάδο ως εντάσεως εργασίας.

Την περίοδο 1980-1992 τα έξοδα για εργασίες Φασόν, ως παράγοντας διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής, εμφανίζονται ως ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας στον υποκλάδο 353, όπου το 1992 εμφανίζονται σε ποσοστό γύρω στο 12%.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ότι τα έσοδα από εργασίες Φασόν ως ποσοστού επί της Α.Α.Π., εμφανίζονται με ιδιαίτερα αξιόλογο τρόπο την περίοδο 1980-1992, μόνο στον υποκλάδο 353 (το 1992 τα έσοδα από εργασίες Φασόν ως ποσοστού επί της Α.Α.Π. στον 353 ήταν 6,7% , ενώ στο σύνολο του κλάδου ήταν 3,4%) μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στον συγκεκριμένο υποκλάδο σημειώνεται αξιόλογη υπεργολαβική δραστηριότητα.

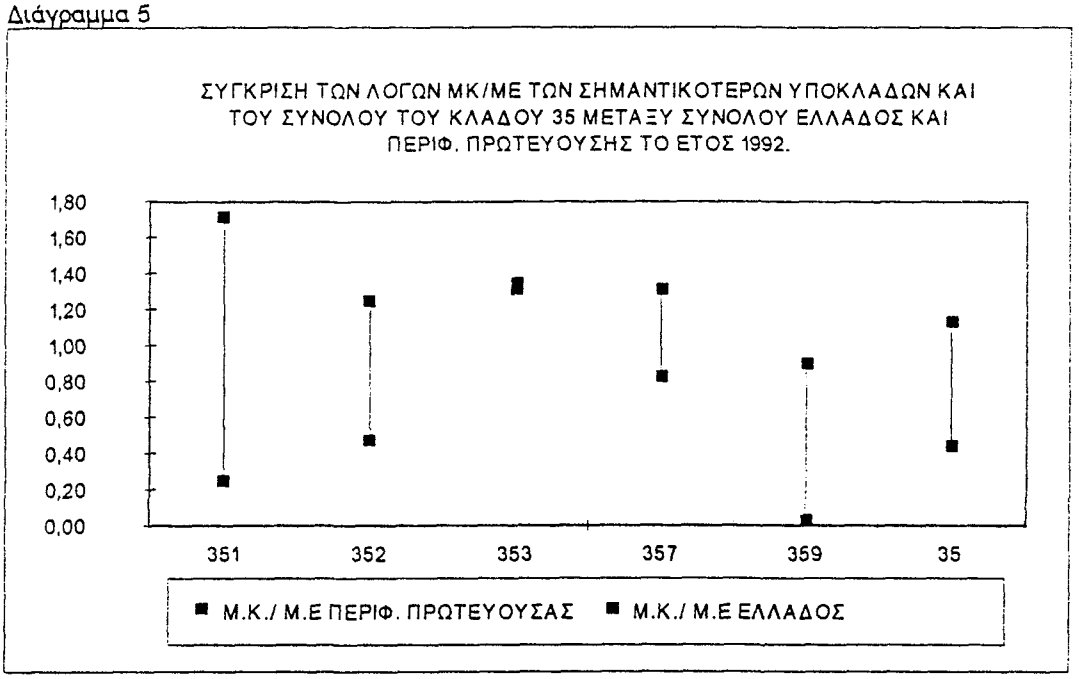
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΜΚ/ΜΕ ΣΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 35.

	1980	1984	1988	1992
351	1.86	1,69	1.14	1.71
352	1.07	1,08	1,21	1,24
353	1,17	0,93	1,48	1,34
357	0,94	0,41	1.02	0,82
359	1.18	1,26	0,97	0,90
35	1,21	1,15	1.12	1,13

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 5

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σχετικά με το μέγεθος των μονάδων σε επίπεδο υποκλάδων μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής (Διάγραμμα 6):

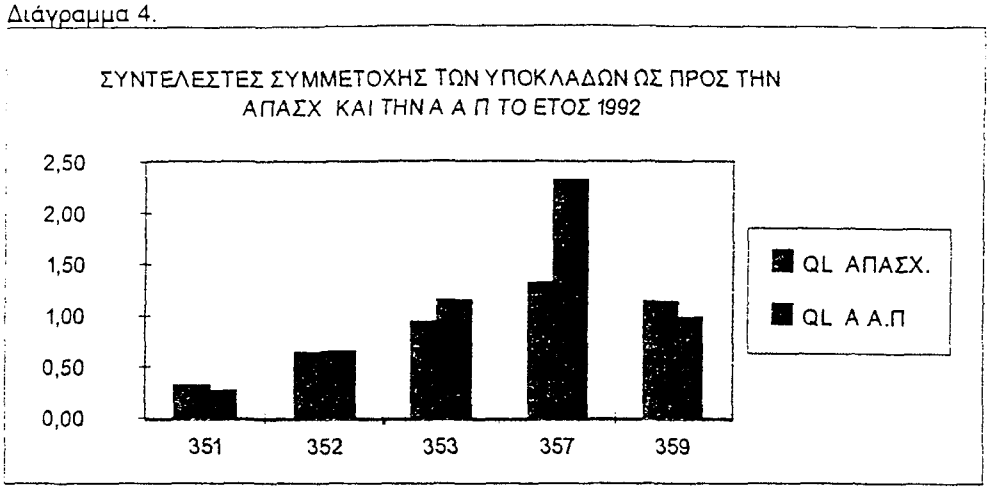
Την περίοδο 1980-1992, το μέσο μέγεθος των μονάδων μειώνεται σε όλους τους υποκλάδους, ακολουθώντας ουσιαστικά τη μείωση που παρατηρείται στο σύνολο του κλάδου 35. Ο μοναδικός υποκλάδος, στον οποίο παρατηρείται αύξηση του μέσου μεγέθους των μονάδων είναι ο 357.

Την περίοδο 1980-1992, το μεγαλύτερο μέγεθος των μονάδων του κλάδου, εμφανίζεται στους υποκλάδους 359 και 351 ακολούθως, οι οποίοι παρά το γεγονός ότι παρουσίασαν τους πιο έντονους αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής στο μέσο μέγεθος των μονάδων τους, διατηρούν την απόσταση τους από τους υπόλοιπους κλάδους.

Κατά πρώτο λόγο δηλαδή στον κλάδο 359 και κατά δεύτερο λόγο στον κλάδο 351, κυριαρχούν οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις (ως προς την απασχόληση) σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους όπου κυριαρχούν οι μικρότερου μεγέθους μονάδες.

Ακριβώς αντίστοιχη είναι και η εικόνα που διαμορφώνεται ως προς το μέγεθος των μονάδων των υποκλάδων στο επίπεδο της Περιφ. Πρωτευούσης.

Διάγραμμα 4.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Λόγος ΜΚ/ΜΕ

Ως προς το λόγο Μ.Κ./ Μ.Ε, διαπιστώνουμε ότι το έτος 1992 ο υποκλάδος 351 υπερτερεί σημαντικά τόσο σε σχέση με τους υπόλοιπους υποκλάδους, όσο και σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 35 (ΜΚ/ΜΕ 351 =1,7 & ΜΚ/ΜΕ 35 =1,13), παρ' όλο την περίοδο 1980-1992 παρουσίασε μικρή πτώση, επηρεαζόμενος από την πτώση του λόγου που παρατηρήθηκε για το σύνολο του κλάδου 35 την ίδια περίοδο (Πίνακας 1).

Αύξηση στους λόγους ΜΚ/ΜΕ παρατηρήθηκε την περίοδο 1980-1992, στους υποκλάδους 352 και 353, με αποτέλεσμα το 1992 οι υποκλάδοι αυτοί να υπερτερούν ελαφρώς σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 35.

Οι υποκλάδοι 357 και 359, υστερούν σημαντικά ως προς το ΜΚ/ΜΕ σε σχέση με το λόγο του συνόλου του κλάδου, μάλιστα το 1992 εμφανίζουν λόγο ΜΚ/ΜΕ να κινείται κάτω από τη μονάδα.

Σε επίπεδο Π.Π ο λόγος ΜΚ/ΜΕ των υποκλάδων εμφανίζεται αρκετά πιο χαμηλός από τον αντίστοιχο που σημειώνεται στο σύνολο της Ελλάδας (Διάγραμμα 5). Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι σύνολο του κλάδου 35, στην Περιφ. Πρωτευούσης σημειώνονται αρκετά πιο χαμηλοί λόγοι από ότι στο σύνολο της χώρας (το 1992 ο λόγος ΜΚ/ΜΕ του κλάδου 35 στην Π.Π είναι 0,44 ενώ στο σύνολο Ελλάδος είναι 1,13). Οι μοναδικοί υποκλάδοι οι οποίοι δεν ακολουθούν την παραπάνω εικόνα είναι οι 353 και 357.

Συγκεκριμένα:

Ο υποκλάδος 353 εμφανίζει τον ίδιο λόγο στην Περιφ. Πρωτευούσης και στο σύνολο Ελλάδος ενώ ο υποκλάδος 357 εμφανίζει μεγαλύτερο λόγο στην Περιφ. Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο Ελλάδος (ΜΚ/ΜΕ Περιφ. Πρωτ. = 1,31, ΜΚ/ΜΕ Σύν. Χώρας = 0,82).

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία που αφορούν τη συμπεριφορά των υποκλάδων του κλάδου 35, ως προς το λόγο ΜΚ/ΜΕ, μπορούμε να διατυπώσουμε τα εξής:

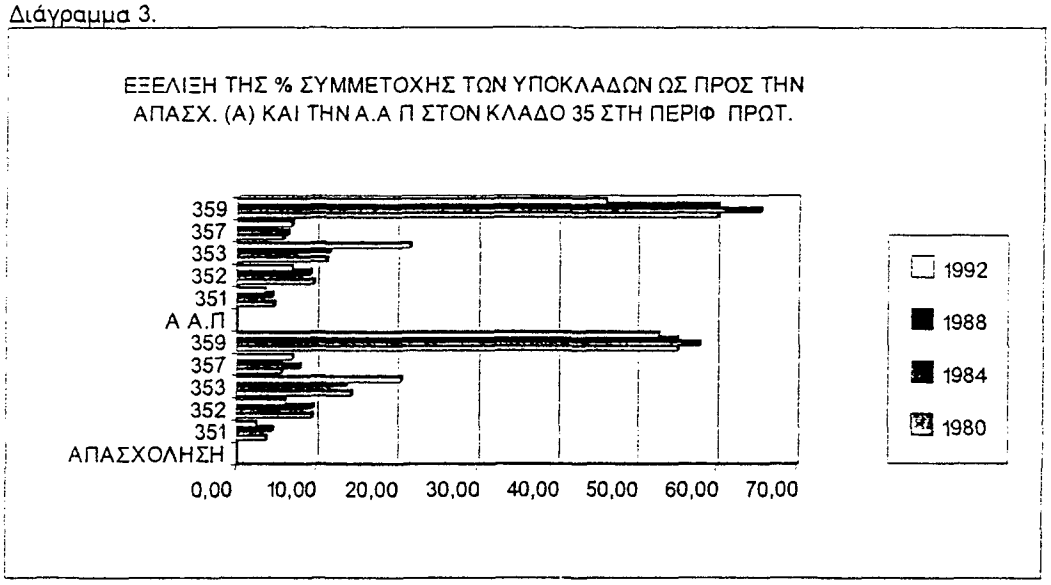
Ο υποκλάδος 351 είναι υψηλής εντάσεως κεφαλαίου, σε σχέση με τους υπόλοιπους υποκλάδους και το σύνολο του κλάδου ενώ ο 357 και 359 εμφανίζονται να είναι εντάσεως εργασίας.

Οι υποκλάδοι 352 και 353, είναι εντάσεως κεφαλαίου, σε βαθμό όμως ίσο περίπου με το σύνολο του κλάδου.

Στην Περιφέρεια Πρωτευούσης οι επιχειρήσεις που ανήκουν στους υποκλάδους 351, 352 και 359 εμφανίζονται ως υψηλής εντάσεως εργασίας, σε αντίθεση με τις επιχειρήσεις των υποκλάδων 353 και 357 που εμφανίζονται ως εντάσεως κεφαλαίου, γεγονός που είναι αξιοσημείωτο εάν το δούμε σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο κλάδος 35, στο σύνολο του, στην Περιφ. Πρωτευούσης, παρουσιάζεται ως εντάσεως εργασίας.

Στην Περιφ. Πρωτευούσης, στον κλάδο 35, η εικόνα της ιεραρχικής κατάταξης των υποκλάδων ως προς τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με αυτή που περιγράψαμε πιο πάνω για το σύνολο της Ελλάδος.
Πιο συγκεκριμένα (Διάγραμμα 3):
Ο υποκλάδος 359 και ακολούθως ο 353, εξακολουθούν να βρίσκονται στις δύο πρώτες θέσεις ως προς το βαθμό συμμετοχής τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) στον κλάδο 35 στην Περιφ. Πρωτευούσης. Ο υποκλάδος 357, κερδίζει έδαφος σε σχέση με τους 351 και 352 και κατατάσσεται στην τρίτη θέση.
Η πιο πάνω εικόνα δεν είναι ίδια για όλη την περίοδο 1980-1992, όπου το 1980 ο υποκλάδος 357, είχε μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής από τον υποκλάδο 351 αλλά όχι και από τον υποκλάδο 352. Η αύξηση όμως της συμμετοχής στην (Α) και την (Α.Α.Π) του υποκλάδου 357, σε συνδυασμό με τη μείωση που παρατηρείται για τον 352, είχε ως αποτέλεσμα την εικόνα που διαμορφώνεται το 1992.

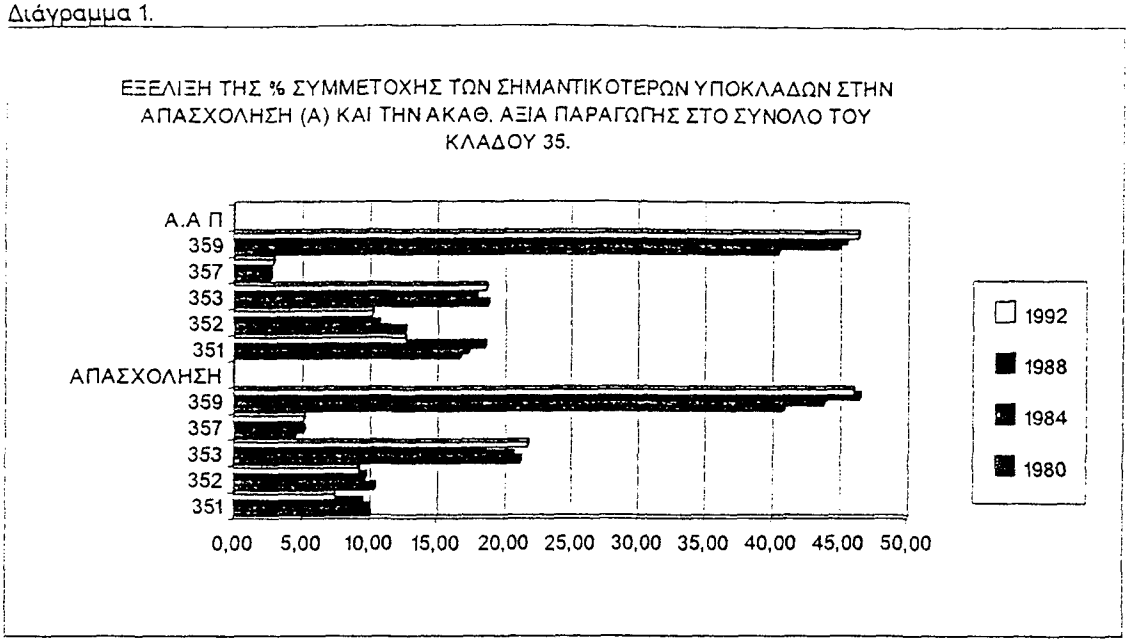
Διάγραμμα 3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Με βάση τους συντελεστές συμμετοχής, που έχουν υπολογιστεί ως προς το βαθμό συμμετοχής των υποκλάδων στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου, τόσο σε επίπεδο συνόλου Ελλάδος, όσο και σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε τα εξής με βάση το έτος 1992 (Διάγραμμα 4):
α. Ο 357 εμφανίζεται να είναι πιο ανεπτυγμένος ως προς την (Α) και την (Α.Α.Π), στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος (QL (Α) =1,3 και QL (Α.Α.Π) =2,3). Οι υποκλάδοι 359 και 353 εμφανίζονται να είναι ανεπτυγμένοι σχεδόν στον ίδιο βαθμό στο σύνολο Ελλάδος και στην Περιφ. Πρωτευούσης.
β. Οι υποκλάδοι 351 και 352 εμφανίζονται κατά πολύ, λιγότερο ανεπτυγμένοι στην Περιφ. Πρωτευούσης από ό τι στο σύνολο Ελλάδος (για τον 351 έχουμε QL (Α) =0,33 και QL (Α.Α.Π) = 0,27 ενώ για τον 352 έχουμε QL(Α)= 0,64 και QL (Α.Α.Π) =0,66).
Η παραπάνω εικόνα που αποτυπώνεται για το έτος 1992, ισχύει για όλη την περίοδο 1980-1992 με δύο όμως διαφοροποιήσεις:
α. Το 1980, ο υποκλάδος 359, εμφανιζόταν σε σημαντικό βαθμό πιο ανεπτυγμένος στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδος. Παρατηρείται δηλαδή την περίοδο 1980-1992 εξασθένιση του ειδικού βάρους του υποκλάδου στο σύνολο του κλάδου στην Περιφ. Πρωτευούσης.
β. Το 1980 ο υποκλάδος 353, εμφανιζόταν κατά πολύ, σε μικρότερο βαθμό ανεπτυγμένος στην Περιφ. Πρωτευούσης από ό τι στο σύνολο της Χώρας.
Ο δυναμισμός όμως που παρουσιάζει ο υποκλάδος 353, την περίοδο 1980-1992, στην Περιφ. Πρωτευούσης, έχει ως αποτέλεσμα την άμβλυνση της διαφοράς ως προς το βαθμό ανάπτυξής του, μεταξύ της Περιφ. Πρωτευούσης και του συνόλου Ελλάδος.

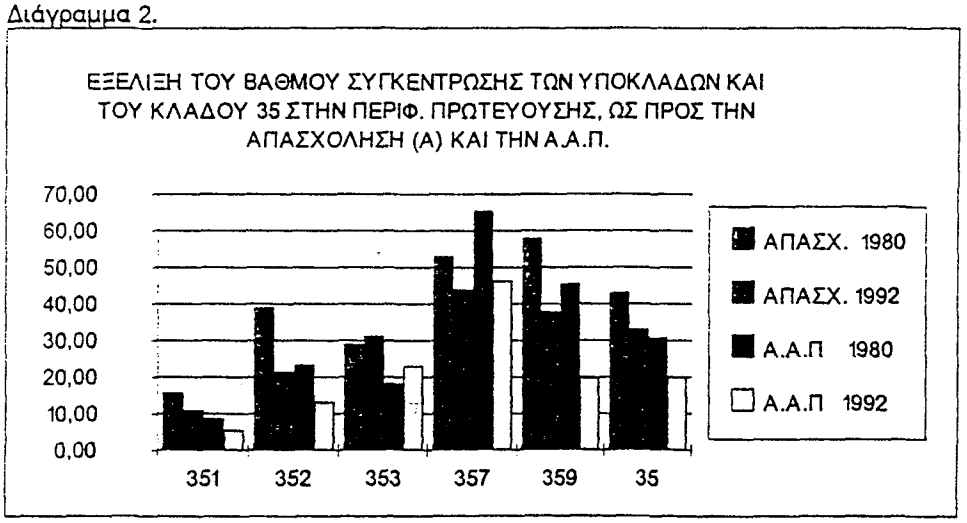
Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης των παραπάνω υποκλάδων στην Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε τα εξής (Διάγραμμα 2):
Οι κλάδοι 359 και 353, παρουσιάζουν βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης ίδιο περίπου με αυτόν του συνόλου του κλάδου (ως προς την Απασχόληση και την Α.Α.Π). Αντίθετα οι υποκλάδοι 351 και 352 υστερούν σημαντικά ως προς το βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο του κλάδου. Τον υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης παρουσιάζει ο υποκλάδος 357, ο οποίος συγκεντρώνει το 44% της (Α) και το 46% της Α.Α.Π, στην Περιφ. Πρωτευούσης το 1992.

Διάγραμμα 2.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.2.2.3.3. Υποκλάδοι του κλάδου μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδος 1980-92.

Ο κλάδος αποτελείται από τους παρακάτω εννέα (9) τριψήφιους υποκλάδους:

351 Κατασκευή σιδηροσωλήνων.
352 Κατασκευή συρμάτων, αλυσίδων, κοχλίων και καρφίδων.
353 Είδη από μέταλλο για οικοδομές και μεταλλικές κατασκευές.
354 Κατασκευή εργαλείων από μέταλλο.
355 Κατασκευή συσκευών μαγειρικής, φωτισμού και θέρμανσης εκτός ηλεκτρικών και ειδών υδραυλικής και φανοποιίας.
356 Κατασκευή αντικειμένων από χυτοσίδηρο.
357 Κατασκευή ειδών χαλκουργίας, ορειχαλκουργίας και ειδών από μόλυβδο.
358 Κατασκευή σκευών από αλουμίνιο και ειδών εμαγιέ.
359 Κατασκευή λοιπών αντικειμένων από μέταλλο, εκτός μηχανών και μεταφορικού υλικού.

Σύμφωνα με τις ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας (Μονάδες > 10 άτομα) οι υποκλάδοι που εμφανίζουν τα σημαντικότερα ποσοστά συμμετοχής στην Απασχόληση (Α) και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π) του κλάδου 35, την περίοδο 1980-1992, είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι εξής (Διάγραμμα 1):

1) Ο υποκλάδος 359, ο οποίος το 1992, συγκεντρώνει το 46% της (Α) και το 46,5 % της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μεγαλύτερο κατά πολύ, μέσο μέγεθος μονάδων (57 ατομα) σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 35 (34 άτομα).

2) Ο υποκλάδος 353, ο οποίος το 1992, συγκεντρώνει το 21,8% της (Α) και το 18,7 της (Α.Α.Π) και εμφανίζει σημαντικά μικρότερο μέσο μέγεθος μονάδων (25,7 άτομα) σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 35.

3) Οι υποκλάδοι 351 και 352, οι οποίοι συγκεντρώνουν μαζί το 17% της (Α) και το 23% της (Α.Α.Π) και συμμετέχουν σχεδόν εξίσου στα παραπάνω ποσοστά.

Επίσης αξιόλογη παρουσία, μόνο όμως σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης, σημειώνει και ο υποκλάδος 357.

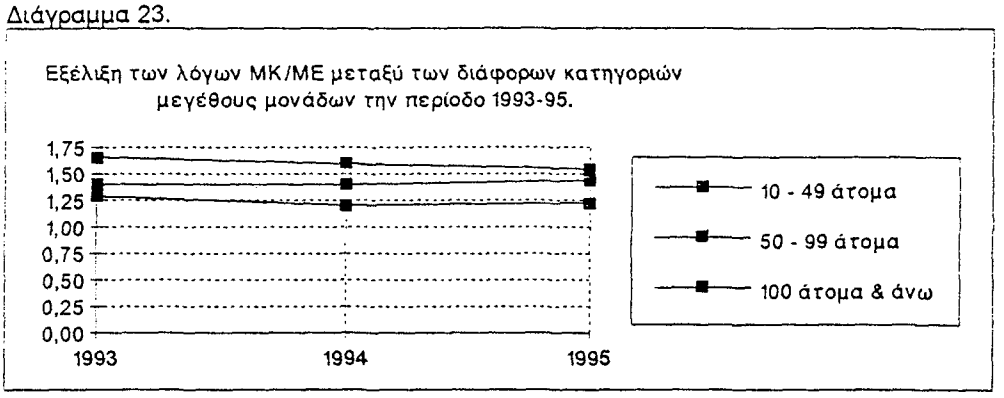
Την περίοδο 1980-1992, η παραπάνω ιεραρχική ταξινόμηση των υποκλάδων ως προς την σπουδαιότητά τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) διατηρείται αμετάβλητη. Αυτό το οποίο φαίνεται να αλλάζει, την περίοδο αυτή, είναι ο βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι, οι υποκλάδοι 359 και 353, αυξάνουν ακόμη περισσότερο την απόσταση που τους χωρίζει από τους υπόλοιπους υποκλάδους (351 και 352), με βάση πάντοτε τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου. Ο υποκλάδος 357 παρόλα αυτά, την περίοδο 1980-1992, παρουσιάζει μια μικρή, αλλά αξιοσημείωτη αύξηση της συμμετοχής του στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου.

Μέγεθος μονάδων και οι Λόγοι ΜΚ/ΜΕ και Α.Α.Π/Αμοιβές Εργασίας.

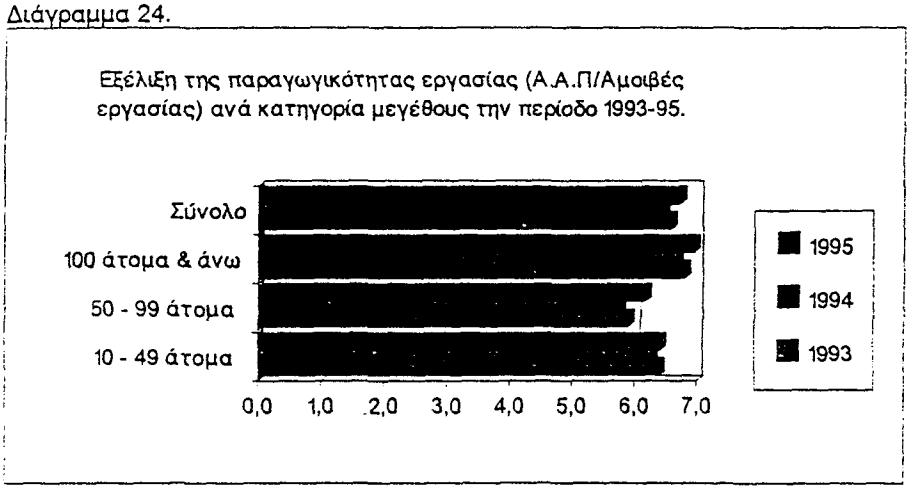
Ο Λόγος Μ.Κ/Μ.Ε, δείχνει υστέρηση των επιχειρήσεων που ανήκουν στην κατηγορία μεγέθους «10 – 49 άτομα» σε σχέση με τις επιχειρήσεις που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους «50-99 άτομα» και «100 και άνω άτομα» (Διάγραμμα 23). Η υστέρηση αυτή, η οποία διατηρείται σε σχεδόν σταθερή έντασή για όλη την περίοδο 1980-1992 και για την περίοδο 1993-95, υποδηλώνει ότι οι μικροτέρου μεγέθους επιχειρήσεις της Μεγάλης Βιομηχανίας είναι συγκριτικά με τις μεγαλυτέρου μεγέθους επιχειρήσεις, χαμηλότερης εντάσεως κεφαλαίου.
Επίσης με βάση την παραγωγικότητα εργασίας με όρους κόστους εργασίας την περίοδο 1993-95, διαπιστώνουμε ότι η μονάδες που ανήκουν στην κατηγορία μεγέθους «10–49 άτομα» υστερούν μόνο ως προς την κατηγορία μεγέθους «100–άνω άτομα» σε ανταγωνιστικότητα με όρους εργασίας (Διάγραμμα 24).

Διάγραμμα 23.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 24.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.3.2. Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου μηχανών.

4.3.2.1. Η Ελληνική βιομηχανία του κλάδου 36 στις απογραφές 1978-1988.

Ο κλάδος της Κατασκευής Μηχανών και Συσκευών εκτός ηλεκτρικών μηχανών (κωδικός 36 -ΣΤΑΚΟΔ '80), το 1988 διέθετε 5.290 παραγωγικές μονάδες με συνολική απασχόληση 22.373 άτομα και ισχύ 176.923 HP.
Η συμμετοχή του κλάδου στο σύνολο της Μεταποίησης, σύμφωνα με την απογραφή της Βιομηχανίας του 1988, ήταν μικρή αφού συγκέντρωνε μόλις το 3,7% των παραγωγικών μονάδων και το 3,2% της απασχόλησης. Μάλιστα ως προς την απασχόληση την περίοδο 1978-88 οι διαχρονικές τάσεις δείχνουν ότι ο κλάδος δεν ακολούθησε τους ρυθμούς αύξησης της Μεταποίησης (5,1%) αλλά αυτή παρέμεινε σταθερή.
Ο ρυθμός κεφαλαιακής συσσώρευσης στον κλάδο εμφανίζεται υψηλότερος από το σύνολο της Μεταποίησης την περίοδο 1978-88 όμως η συμμετοχή του κλάδου 36 στη συνολική εγκατεστημένη ισχύ της Μεταποίησης παραμένει σε χαμηλά επίπεδα το 1988 στο 2,6%. Μάλιστα αν συγκρίνουμε τη συμμετοχή του κλάδου στη (Ι) της Μεταποίησης τα έτη 1973 και 1978 διαπιστώνουμε ότι η συμμετοχή αυτή μειώθηκε από 6% σε 2,4%, εξέλιξη που οφείλεται στο ότι την περίοδο 1973-78 ο κλάδος δεν ακολούθησε τους υψηλούς ρυθμούς κεφαλαιακής συσσώρευσης της Μεταποίησης.
Οι παραπάνω παρατηρήσεις μας οδηγούν στη διατύπωση δύο βασικών συμπερασμάτων:
α. Το χαμηλό ποσοστό συμμετοχής του κλάδου 36 στην κεφαλαιακή συσσώρευση του συνόλου της Μεταποίησης τη δεκαετία του '80, αποτελεί ιδιαίτερα αρνητικό στοιχείο για το σύνολο της Μεταποίησης και αυτό γιατί η αποδυνάμωση του κλάδου έχει επιπτώσεις ως προς την τεχνολογική ανάπτυξη της Μεταποίησης, την εξάρτηση του από το εξωτερικό για κεφαλαιακές εισροές κ.λ.π. αφού ο κλάδος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παραγωγούς-προμηθευτές της βιομηχανίας με κεφαλαιουχικά και ενδιάμεσα αγαθά. Μάλιστα οι τάσεις αυτές αποτελούν συνέχεια των αρνητικών τάσεων της προηγούμενης δεκαετίας του '70.
β.Το γεγονός ότι οι μεγάλοι ρυθμοί αύξησης της HP στον κλάδο (62%) δεν ακολουθούνται από αντίστοιχη αύξηση της απασχόλησης (παρέμεινε σταθερή) παρόλο που τα καταστήματα αυξήθηκαν (κατά 12%) σημαίνει ότι η δυναμική της μεγέθυνσης, έστω και μικρή στον κλάδο την περίοδο 1978-88, στηρίχθηκε στη δημιουργία νέων βιομηχανιών και τον εκσυχρονισμό υφιστάμενων που απαιτούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό κεφαλαιακές απ' ότι εργασιακές εισροές, σε μεγαλύτερο βαθμό μάλιστα σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης.
Στη Περιφ.Πρωτευούσης την περίοδο 1978-88, η τάση αποβιομηχάνισης που επικρατεί πλήτει τον κλάδο 36 με μεγαλύτερη ένταση από ότι το σύνολο της Μεταποίησης ως προς την απασχόληση (-20,3% έναντι -5,8%) και στην ίδια περίπου ένταση ως προς τα καταστήματα (-6,4% έναντι -7,8%), με αποτέλεσμα τον περιορισμό του βαθμού συγκέντρωσης του κλάδου στην Περιφ. Πρωτευούσης.
Οι προηγούμενες παρατηρήσεις σε συνδυασμό με το ότι ως προς την HP ο κλάδος εμφανίζει μεγαλύτερο ρυθμό κεφαλαιακής συσσώρευσης από το σύνολο της Μεταποίησης (54,4% έναντι 34,7%) υποδηλώνει ότι η βιομηχανική παραγωγή του κλάδου σε σχέση με αυτή του συνόλου της Μεταποίησης της περιοχής στηρίζεται περισσότερο σε δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου.
Επίσης σύμφωνα με τους συντελεστές συμμετοχής που χρησιμοποιούμε για να συγκρίνουμε τη θέση του κλάδου 36 στο παραγωγικό σύστημα της Μεταποίησης της Περιφ.Πρωτευούσης σε σχέση με τη θέση του κλάδου στο σύνολο της Μεταποίσης σε επίπεδο Ελλάδος διαπιστώνουμε τα εξής (πίνακας 2):
1. Ως προς την απασχόληση ο κλάδος 36 εμφανίζεται να είναι στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένος στην Περιφ.Πρωτευούσης και στο σύνολο Ελλάδος (περίοδο 1978-88).
2. Ως προς την ιπποδύναμη ο κλάδος εμφανίζεται πιο ανεπτυγμένος στην Περιφ.Πρωτευούσης από ό τι στο σύνολο Ελλάδος.

Βιομηχανική δομή.
Το 1992 η βιομηχανία μηχανών στην Ε.Ε. αριθμούσε σε 142.000 επιχειρήσεις. Από αυτές το 86% είναι επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 20 εργαζόμενους, το 10,4% απασχολούν από 20 έως 100 άτομα, το 3% από 100 έως 500 άτομα και μόνο το 0,6% (800 επιχειρήσεις) απασχολούν 500 και άνω άτομα.
Η δομή αυτή του κλάδου, που χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, *οφείλεται βασικά στο προϊόν το οποίο είναι τέτοιο που μόνο σε λίγες* περιπτώσεις οδηγεί σε μεγάλες κλίμακες παραγωγής (σειρά παραγωγής) καθώς και το ότι η εξειδικευμένη ζήτηση μπορεί συχνά να ικανοποιηθεί από μικρές επιχειρήσεις.
Συνεπώς οι λίγες μεγάλες βιομηχανίες δραστηριοποιούνται στην παραγωγή τυποποιημένων μηχανών (επίτευξη οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή) και στην εγκατάσταση παραγωγικών συστημάτων σε μεγάλα εργοστάσια όπου απαιτείται υψηλή παραγωγική ικανότητα τόσο σε όρους εργατικού δυναμικού όσο και σε όρους χρηματοδότησης της παραγωγής.

Η δομή του κλάδου, που χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία μικρομεσαίων επιχειρήσεων ευνοεί την ευελιξία παραγωγής και την προσαρμογή του κλάδου στις διακυμάνσεις της ζήτησης. Όμως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αντιπετωπίζουν δυσκολίες σε θέματα marketing, έρευνας και ανάπτυξης, χρηματοδότησης και παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών προς τους πελάτες - βιομηχανίες. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών από τις επιχειρήσεις του κλάδου έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη συνεργατικών πρακτικών στα πλαίσια του βιομηχανικού συμπλέγματος που αναφέρθηκε πιό πάνω.

Περιβάλλον - Κανονισμοί.
Η επιβάρυνση που προκαλείται στο περιβάλλον από τις επιχειρήσεις του κλάδου δε προκαλούν σημαντική επιβάρυνση στο περιβάλλον με αποτέλεσμα η προσαρμογή τους στους κανονισμούς προστασίας του περιβάλλοντος να μην ενέχει υψηλό κόστος και να μην αυξάνεται το κόστος παραγωγής.
Από την άλλη ο κλάδος αποτελεί έναν από τους βασικούς προμηθευτές της περιβαλλοντικής τεχνολογίας:
- Παρέχοντας τις τεχνολογικές ιδέες για την προστασία εδάφους, αέρα, νερού.
- Συμπεριλαμβάνοντας στο σχεδιασμό των προϊόντων-μηχανών τις προδιαγραφές της περιβαλλοντικά αποδεκτής λειτουργίας τους.

Η κοινοτική οδηγία επίσης η οποία τέθηκε σε ισχύ από 1/1/95, επιβάλλει ομοιόμορφες βασικές προδιαγραφές ασφάλειας και υγιεινής, στις μηχανές και την απόδειξη εφαρμογής τους με την απόκτηση ειδικού σήματος σήμανσης C.E.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 29 ΣΕ ΕΚΑΤ. ECU (ΤΡΕΧ. ΤΙΜΕΣ)

Φαινομενική κατανάλωση	141.320	217.141	221.396	215.964	190.244	198.728	206.809	282.900
Παραγωγή	179.225	253.492	256.350	252.587	236.500	248.204	260.259	350.870
Απασχόληση σε χιλιάδες	2.605	2.702	2.655	2.534	2.346	2.215	2.186	2.460

ΠΗΓΗ: Panorama of EU Industry 1996.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: (1) DEBA GEIE AND EUROSTAT ESTIMATES. (2) ROUNDED DRI FORECASTS FOR EUR15.

Ο κλάδος παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό ευαισθησίας, σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους στις διακυμάνσεις της ζήτησης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι η μείωση της ζήτησης με άμεσο επακόλουθο τη μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας οδηγεί στη πτώση της ζήτησης για εξοπλισμό (μηχανήματα) στην βιομηχανία και τις υπηρεσίες, ο οποίος προσφέρεται από τις επιχειρήσεις του κλάδου.

Η μείωση της ζήτησης την περίοδο 1991-1993 και η αντιστροφή των τάσεων από το 1994 και μετά αποκάλυψε τα εξής δύο σημαντικά στοιχεία:
α. Η ζήτηση στην αγορά της Ε.Ε δε μπορεί να είναι του μεγέθους εκείνου ώστε να προκαλέσει ικανοποιητική αύξηση της παραγωγής του κλάδου. Οι ευκαιρίες αύξηση της ζήτησης στις χώρες της Ε.Ε για τα προϊόντα του κλάδου, προσδιορίζονται από το βαθμό διάχυσης νέων καινοτομιών και των τεχνολογιών υπολογιστικών συστημάτων, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας.
Ο κλάδος στην Ε.Ε φαίνεται ικανός να ανταπεξέλθει στις νέες απαιτήσεις της ζήτησης, αφού αναπτύσσεται ήδη με ταχύτατους ρυθμούς η παραγωγή της νέας γενιάς μηχανών (έξυπνες μηχανές με ηλεκτρονικού υπολογιστές).
β. Μεγαλύτερες ευκαιρίες βελτίωσης των πωλήσεων της ευρωπαϊκής βιομηχανίας του κλάδου, διαφαίνονται στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Ανατολικής Ασίας και της Λατινικής Αμερικής όπου η πλήρη ενσωμάτωσης τους στο διεθνή καταμερισμό εργασίας επιβάλει τον εκσυχρονισμό των επιχειρήσεων τους και βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων, γεγονός που θα προκαλέσει αύξηση της ζήτησης για σύγχρονες και αποδοτικές μηχανές παραγωγής.
Η Ευρωπαϊκή Βιομηχανία του κλάδου διατηρεί υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας στο διεθνές περιβάλλον. Η ανταγωνιστικότητα βασίζεται στο συνδιασμό της προωθημένης τεχνολογίας που ενσωματώνουν τα προϊόντα και την υψηλή ποιότητα και ικανότητα επίλυσης ειδικών παραγωγικών προβλημάτων των πελατών. Η παραγωγή μηχανών συνδιάζει υψηλή ποιότητα μηχανικής με νέες τεχνολογίες όπως μικροηλεκτρονική, τεχνολογίες πληροφόρησης, τεχνολογίες οπτικής και λέιζερ και χρήση νέων υλικών.
Η ισχυρή πίεση που δέχεται η Ευρωπαϊκή βιομηχανία του κλάδου στις τιμές των προϊόντων της από επιχειρήσεις της Ιαπωνίας, της Ανατολικής Ασίας και της Ανατολικής Ευρώπης, αφορά μόνο την παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων-μηχανών.
Αντίθετα στην περίπτωση των προϊόντων συστημάτων-μηχανών ο πελάτης ενδιαφέρεται όχι για την τιμή αλλά για την επίλυση παραγωγικών προβλημάτων με συνέπεια η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή να είναι χαμηλή.

Η τρέχουσα τάση που μετατοπίζει το ενδιαφέρον από τις μεμονωμένες τυποποιημένες μηχανές προς ολοκληρωμένα μηχανικά συστήματα παραγωγής, προκαλεί αύξηση των αναγκών και επικέντρωση του ενδιαφέροντος των πελατών στην ποιότητα των υπηρεσιών συμβουλών, χρήσης, συντήρησης κ.λ.π.
Ενα επίσης ανυπολόγιστο πλεονέκτημα για τους παραγωγούς της κλάδου στην Ε.Ε είναι η ύπαρξη ενός ιδιαίτερα αποδοτικού βιομηχανικού συμπλέγματος, το οποίο συμβάλλει:
1. Στη διασφάλιση της δυνατότητας, των επιχειρήσεων του κλάδου, προσφυγής σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, τις οποίες μεμονωμένα αδυνατούν να προσφέρουν.
2. Στενές σχέσεις συνεργασίας των επιχειρήσεων του κλάδου με τους πελάτες, οι οποίες θεωρούνται ως βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη και την παραγωγή συστημάτων μηχανών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των πελατών - βιομηχανιών.
3. Στη σταθερή ανάπτυξη της καινοτομίας στον τομέα των εξειδικευμένων μηχανών γεγονός που προϋποθέτει στενή συνεργασία με τους επενδυτές - πελάτες.
Το προβάδισμα της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας ως προς το τεχνολογικό επίπεδο και την καινοτομίς φαίνεται και από το γεγονός ότι από τις αιτήσεις για κατοχύρωση καινοτομιών, ανα τον κόσμο την περίοδο 1988-1992, το 49% προέρχονται από την Ε.Ε, το 23% προέρχεται από τις Η.Π.Α και το 19% από την Ιαπωνία.

4.3. Ο κλάδος Μηχανών και Συσκευών εκτός ηλεκτρικών μηχανών.

4.3.1. Ο κλάδος στην Ευρωπαϊκή Ενωση.

Η βιομηχανία μηχανών είναι ένας από τους μεγαλύτερους βιομηχανικούς κλάδους στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνεισφέροντας το 1995 το 9% της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής των 15 κρατών-μελών της.
Το κέντρο βαρύτητας της παραγωγής του κλάδου βρίσκεται στη Γερμανία, η οποία το 1995 συγκεντρώνει το 38% της παραγωγής της Ευρωπαϊκής Ενωσης, στην Ιταλία η οποία συγκεντρώνει το 17% και στις Μ.Βρετανία και Γαλλία με 11% αντίστοιχα.
Την περίοδο 1988-1990 η οποία χαρακτηρίζεται από αύξηση των επενδύσεων και της απασχόλησης στον κλάδο, ακολουθεί η περίοδος 1991-1993 όπου παρατηρείται μείωση των επενδύσεων και της συνολικής ζήτησης στον κλάδο.
Προκειμένου οι επιχειρήσεις του κλάδου να ανταπεξέλθουν στην ύφεση, προχώρησαν σε μείωση των θέσεων εργασίας και συγκεκριμένα την περίοδο 1991-1993 χάθηκαν περίπου 360.000 θέσεις εργασίας στην βιομηχανία των χωρών της Ε.Ε..
Η ανάκαμψη της επενδυτικής δραστηριότητας που παρατηρήθηκε εκτός Ευρωπαϊκής Ενωσης νωρίς το 1993, συνέβαλε στην αύξηση των εξαγωγών των κρατών-μελών της Ε.Ε. και στην εξισορρόπηση των πωλήσεων που είχαν χαθεί στο εσωτερικό της Ε.Ε.
Τελικά από τις αρχές του 1994 και μετά η ζήτηση σταθεροποιήθηκε στις χώρες της Ε.Ε. με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής κατα 5%. Παρόλα αυτά όμως την περίοδο 1993-1994, χάθηκαν 130.000 θέσεις εργασίαςεξαιτίας της πολιτικής αναδιάρθρωσης που ακολουθήσαν οι περισσότερες επιχειρήσεις. Το 1995 η ανάκαμψη στον κλάδο εξακολουθεί με την παραγωγή στις χώρες της Ε.Ε. να αυξάνει κατα 5% περίπου.
Επίσης μέχρι και το 1998, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναμένεται ανάκαμψη της παραγωγής και της φαινομενικής κατανάλωσης.
Η βιομηχανία μηχανών και εξοπλισμού ως προμηθευτής μέσων παραγωγής για άλους κλάδους της οικονομίας έχει ένα ρόλο κλειδί, απο τη στιγμή που προμηθεύει τους πελάτες της με τις τεχνολογικές προϋποθέσεις για αποδοτική μεταποίηση-παραγωγή.

Τα προϊόντα του κλάδου ενσωματώνουν υψηλής ποιότητας τεχνολογία και ακολουθούν την ταχύτατα εξελισόμενη τεχνολογία.
Σήμερα, προσφέρονται ολοκληρωμένα συστήματα μηχανών, τα οποία λειτουργούν στη βάση των πιό εξελιγμένων τεχνολογιών πληροφορικής.
Προκειμένου τα συστήματα αυτά να χρησιμοποιηθούν από τους πελάτες-βιομηχανίες, πρέπει να συνοδεύονται και από την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών συμβουλών, εκπαίδευσης, συντήρησης και εξειδικευμένου λογισμικού.
Πολλές επιχειρήσεις του κλάδου, προσφέρουν οι ίδιες όλες τις παραπάνω υπηρεσίες που απαιτούνται για τη σωστή λειτουργία και χρήση όλων αυτών των μηχανικών συστημάτων, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων αυτών να προέρχεται από τις υπηρεσίες αυτές, που σε πολλές περιπτώσεις αγγίζει και το 50%.
Οι ανάγκες πολλών πελατών-βιομηχανιών σε μηχανές και συστήματα προσαρμοσμένα πλήρως στις ανάγκες τους, έχει ως αποτέλεσμα τη δραστηριοποίηση στον κλάδο, βιομηχανιών οι οποίες δεν διαθέτουν σειρά παραγωγής τυποποιημένων προϊόντων αλλά υψηλό βαθμό εξειδίκευσης. Το γεγονός αυτό με τη σειρά του αυξάνει την ένταση του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και επιπλέον προσφέρει ευκαιρίες για δραστηριοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
Το 70% περίπου των προϊόντων του κλάδου απορροφάται από τη βιομηχανία, το 14% από τον τομέα υπηρεσιών (κυρίως το εμπόριο), ενώ οι τομείς της εξόρυξης, της ενέργειας και παροχής νερού, της αγροκαλλιέργειας και δασοκομείας, της οικοδομής απορροφούν το 4% περίπου αντίστοιχα ο κάθε ένας.
Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο ίδιος ο κλάδος αποτελεί έναν σημαντικό πελάτη για τα προϊόντα-μηχανές που παράγει ο ίδιος.

Η παραπάνω εικόνα αποτυπώνεται και στον βαθμό συγκέντρωσης (Πίνακας 2) που παρουσιάζουν οι παραπάνω υποκλάδοι στο Ν.Αττικής, όπου μόνο ο υποκλάδος 287 εμφανίζει υψηλότερο Βαθμό συγκέντρωσης στο Ν.Αττικής από ότι το σύνολο του κλάδου 28. Στο Ν.Αττικής συγκεντρώνεται το 52% της Απασχόλησης και το 85% του Τζίρου και του συνόλου του υποκλάδου 287.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

ΒΑΘΜΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΖΙΡΟ ΤΩΝ ΥΠΟΚΛΑΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 28, ΣΤΟ Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ.

ΥΠΟΚΛΑΔΟΙ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΤΖΙΡΟΣ
281	48,5	15,1
282	15,3	17,6
283	73,0	59,6
284	64,5	59,4
285	50,1	44,5
286	54,4	56,3
287	52,3	85,1
ΚΛΑΔΟΣ 28	48,0	70,9

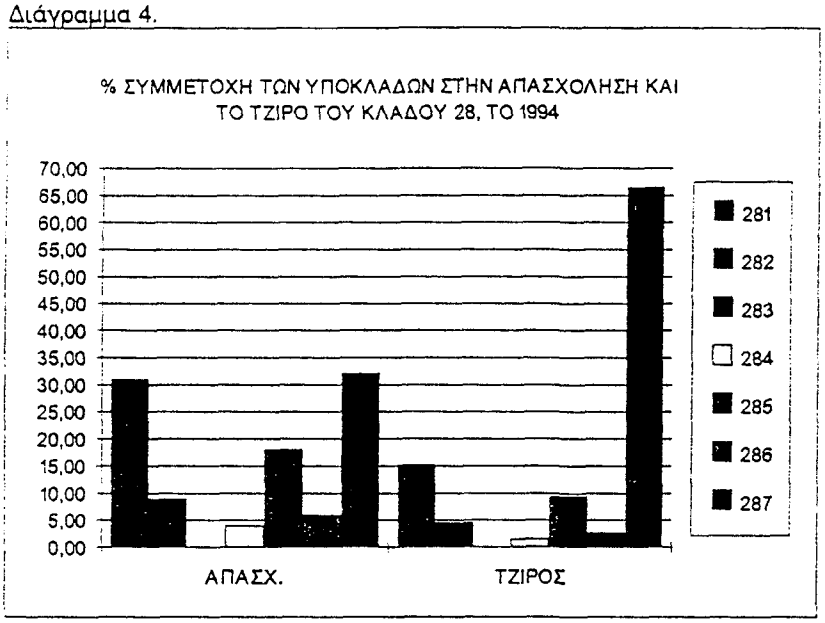
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994)

Σε όλους τους παραπάνω υποκλάδους, όπως και στο σύνολο του κλάδου, κυριαρχεί το μικρό μέγεθος επιχείρησης και πιο συγκεκριμένα οι κατηγορίες μεγέθους «10-49 άτομα» και «0-9 άτομα » ακολούθως.
Μάλιστα ο υποκλάδος 357, εμφανίζει το μεγαλύτερο μέσο μέγεθος επιχειρήσεων που είναι 6,7 άτομα έναντι 3,4 άτομα που εμφανίζει ο κλάδος στο σύνολο του.

Υποκλάδοι του κλάδου 28

Σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-95, στον κλάδο 28, σημαντικότεροι υποκλάδοι εμφανίζονται οι εξης κατά σειρά σπουδαιότητας (Διάγραμμα 4):
1) Ο Υποκλάδος 287 (Κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων), ο οποίος συγκεντρώνει το 15% των Επιχειρήσεων (Ε), το 32% της Απασχόλησης (Α) και το 66,5% του Τζίρου (Τ) του συνόλου του κλάδου.
2) Ο υποκλάδος 281 (Δομικά μεταλλικά προϊόντα), ο οποίος συγκεντρώνει το 35% των (Ε), το 31% της (Α) και το 15% του (Τ).
3) Ο υποκλάδος 285 (Κατεργασία και επικάλυψη μετάλλων), ο οποίος συγκεντρώνει το 21% των (Ε), το 18% της (Α) και το 9,4% του (Τ).

Διάγραμμα 4.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994)

Στο Ν.Αττικής, η παραπάνω εικόνα ιεραρχικής κατάταξης των υποκλάδων, ως προς το βαθμό σπουδαιότητάς, παραμένει η ίδια. Με βάση τη συσχέτιση του ειδικού βάρους των υποκλάδων, ως προς την (Α) και το (Τ), στον κλάδο 28 του Ν.Αττικής, με το ειδικό βάρος των υποκλάδων στον κλάδο 28 σε επίπεδο Ελλάδος διαπιστώνουμε τα εξής (Πίνακας 1):

1. Οι υποκλάδοι 281 και 285, εμφανίζονται ως προς την Απασχόληση, στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένοι στον Ν.Αττικής και στο σύνολο της χώρας. Ομως με βάση το Τζίρο, οι επιχειρήσεις των παραπάνω υποκλάδων του Ν.Αττικής υστερούν σε σχέση με τις επιχειρήσεις του συνόλου Ελλάδος.
2. Ο υποκλάδος 287, ενώ με βάση την Απασχόληση δεν εμφανίζει διαφοροποίηση, με βάση τον Τζίρο, εμφανίζεται περισσότερο ανεπτυγμένος στο Ν.Αττικής από ότι στο σύνολο Ελλάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧ. & ΤΖΙΡΟ, ΤΟ ΕΤΟΣ 1994.

ΥΠΟΚΛΑΔΟΙ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΤΖΙΡΟΣ
281	1,01	0,64
282	0,32	0,25
283	1,52	0,84
284	1,34	0,84
285	1,04	0,63
286	1,13	0,79
287	1,09	1,20

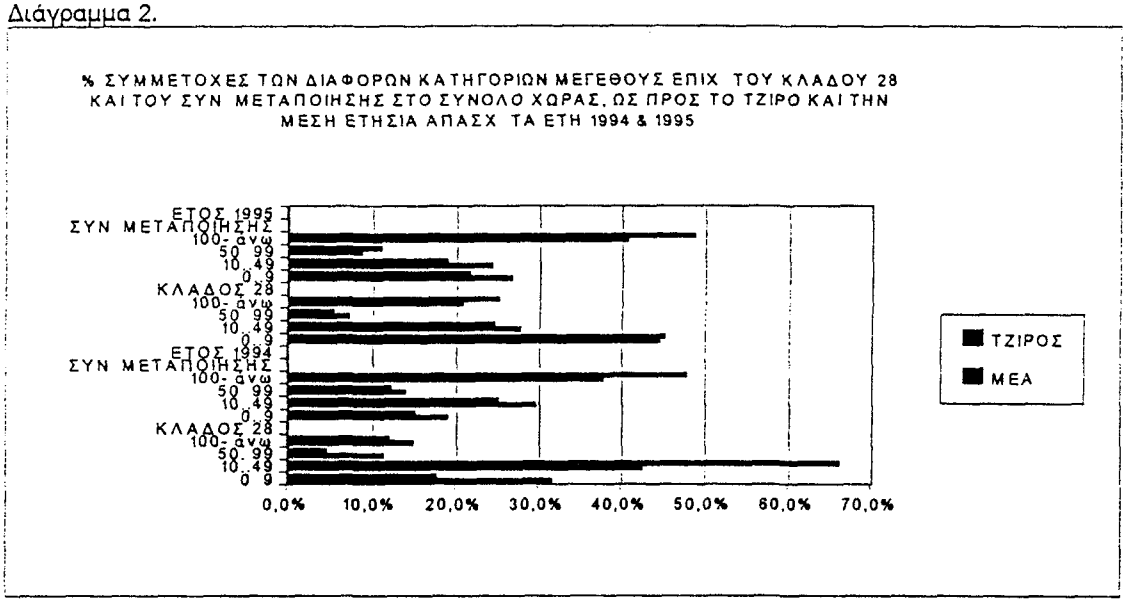
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994)

Διαπιστώνουμε δηλαδή οτι ενώ στο σύνολο της Μεταποίησης μεγαλύτερο ειδικό βάρος, ως προς την Απασχ. και το Τζίρο, καταλαμβάνουν οι μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις, αντιθέτως στον κλάδο 28 οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερο ειδικό βάρος.
Μάλιστα, ενώ στο σύνολο της Μεταποίησης το Μέσο Μέγεθος επιχείρησης είναι 5,7 άτομα, στον κλάδο 28 το Μέσο Μέγεθος είναι 3,4 άτομα το 1994.
Η εικόνα αυτή, διατηρείται σχεδόν η ίδια και στο επίπεδο του Ν. Αττικής, με πολύ μικρές διαφορές, οι οποίες συνίστανται στα εξής :

- Στο σύνολο της Μεταποίησης, η κυριαρχία των επιχειρήσεων «100 και άνω άτομα», εμφανίζεται πιο έντονη στο επίπεδο του Ν.Αττικής σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος.
- Στον κλάδο 28, η κυριαρχία των μικρού μεγέθους επιχειρήσεων «10-49 άτομα», εμφανίζεται πιο έντονη στο επίπεδο του Ν.Αττικής σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος.

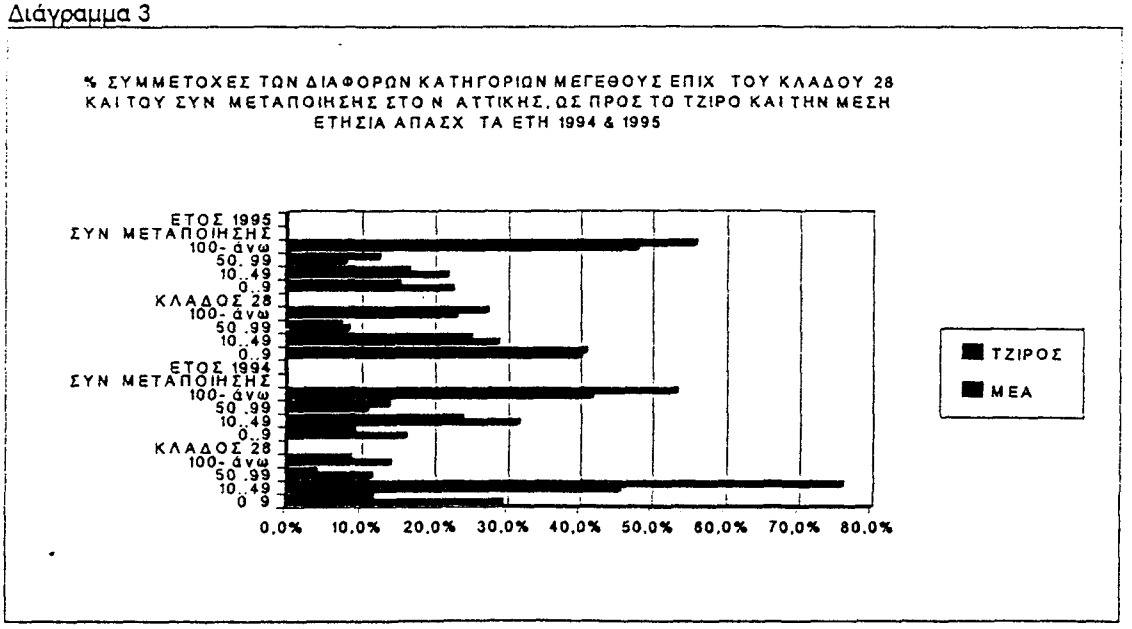
Το έτος 1995, τόσο στο σύνολο Χώρας όσο και στο Ν. Αττικής, ενισχύεται σημαντικά η κατηγορία μεγέθους «0-9 άτομα» στον κλάδο 28 και στο σύνολο της Μεταποίησης. Παράλληλα με την ενίσχυση της κατηγορίας των πολύ μικρών επιχειρήσεων παρατηρείται ενίσχυση, σε μικρότερο βαθμό, της κατηγορίας μεγέθους «100-άνω άτομα», ενώ οι ενδιάμεσες κατηγορίες μεγέθους που εμφανίζουν μείωση (Διάγραμμα 2 & 3).

Διάγραμμα 2.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995)

Διάγραμμα 3

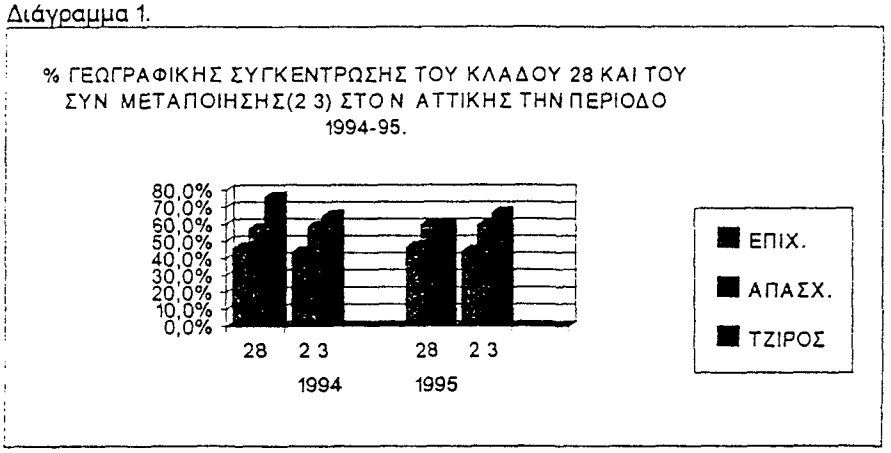

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995)

4.2.2.4. Ο κλάδος 28 και οι Υποκλάδοι - Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995 (ΣΤΑΚΟΔ '91).

Σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων 1994, όπου απογράφεται το σύνολο των επιχειρήσεων και όχι των μονάδων και η ταξινόμηση των κλάδων ακολουθεί τη νέα ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '91) διαπιστώνουμε τα εξής:
Το 1994, ο κλάδος 28, αντιπροσωπεύει το 8,8% των Επιχειρήσεων (Ε), το 5,3% της Απασχ. (Α) και το 6% του Τζίρου (Τ) του σύνολου της Μεταποιήσης.
Το έτος 1995, η παραπάνω εικόνα παραμένει σχεδόν αμετάβλητη, με μοναδική απόκλιση τη μείωση της συμμετοχής του κλάδου 28 στο Τζίρο του συνόλου της Μεταποίησης εξαιτίας της μείωσης που παρατηρείται στο Τζίρο των επιχειρήσεων του κλάδου 28.
Ο κλάδος εμφανίζει υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση, αφού το 1994 στο Ν. Αττικής, συγκεντρώνεται το 46% των (Ε), το 58% της (Α) και 76% του (Τ). Όμως ο βαθμός αυτός συγκέντρωσης του κλάδου στο Ν.Αττικής, είναι αντίστοιχος σε ότι αφορά τουλάχιστον τις (Ε) και την (Α), με αυτόν του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1.

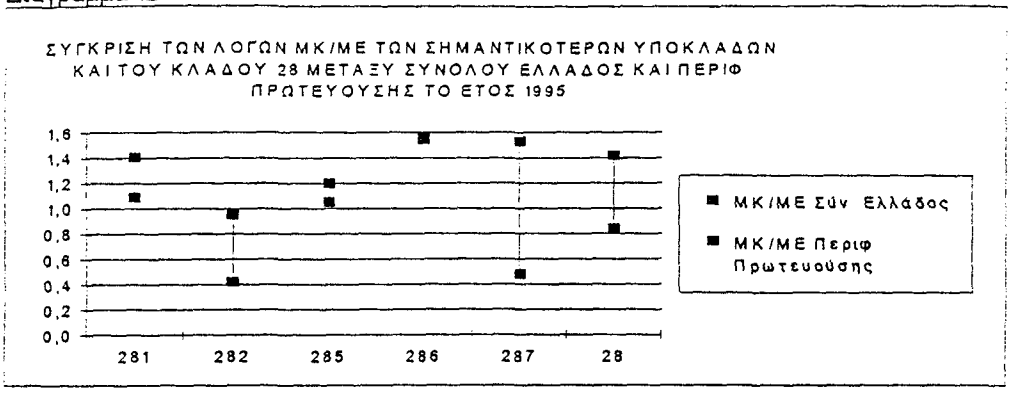
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995)

Ετσι με βάση το συντελεστή συμμετοχής, που συσχετίζει τη θέση του κλάδου σε ένα χωρικά προσδιορισμένο παραγωγικό σύστημα (Ν.Αττικής) με τη θέση του κλάδου στο σύνολο της Μεταποιήσης, διαπιστώνουμε ότι :
1) Με βάση την απασχόληση, ο κλάδος 28 αναπτύσσεται στον ίδιο Βαθμό στο Ν.Αττικής και στο σύνολο Ελλάδος (QL=0,98).
2) Με βάση τον Τζίρο ή Κύκλο Εργασιών, ο κλάδος 28 εμφανίζεται ελαφρώς πιο ανεπτυγμένος στο Ν.Αττικής από ότι στο σύνολο Ελλάδος (QL=1,17).
Η εικόνα που παρουσιάζεται πιό πάνω, υποδηλώνει το γεγονός ότι οι τάσεις αποβιομηχάνισης της Περιφ. Πρωτευούσης που καταγράφονται από προηγούμενα στοιχεία δεν πλήτουν και την συνολική περιοχή του Ν. Αττικής, η οποία εμφανίζεται ως περιοχή ισχυρής βιομηχανικής συγκέντρωσης, τόσο του κλάδου 28 όσο και του συνόλου της Μεταποίησης.

Δομή του μεγέθους των μονάδων του κλάδου.
Στο σύνολο της Μεταποίησης, το 1994, παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση της Απασχόλησης (Α) και του Τζίρου (Τ), στην κατηγορία μεγάλου μεγέθους επιχείρησης «100 και ανω άτομα » και ακολούθως στην κατηγορία «10 εως 49 άτομα ».
Όμως ο κλάδος 28 διαφοροποιείται σημαντικά, ως προς την κατανομή της Απασχόλησης (Α) και του Τζίρου (Τ) μεταξύ των διάφορων κατηγοριών μεγέθους επιχείρησης, σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης. Ο βαθμός διαφοροποίησης ή αλλιώς ειδίκευσης αποτυπώνεται στις τιμές των συντελεστών ειδίκευσης, οι οποίοι είναι ως προς την Απασχόληση CS=0.25 και ως προς τον Τζίρο CS=0.43
Η διαφοροποίηση αυτή συνίσταται στο ότι στον κλάδο 28 υψηλή συγκέντρωση της (Α) και του (Τ), παρατηρείται στην κατηγορία μεγέθους επιχειρήσεων «10-49 άτομα» (42,5% της Α και το 66% του Τ) και ακολούθως στην κατηγορία μεγέθους «0-9 άτομα » (31,55 της Α και 17,6% του Τ).

εμφανίζει τον ίδιο λόγο ΜΚ/ΜΕ στη Περιφ. Πρωτευούσης και ο οποίος όπως έχουμε ήδη αναφέρει εμφανίζεται να είναι πιο ανεπτυγμένος με βάση την (Α) και την (Α.Α.Π), στην Περιφ.Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο Ελλάδος.

Διάγραμμα 12

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Από την ανάλυση των βασικών παραγόντων του κόστους παραγωγής σε επίπεδο υποκλάδων την περίοδο 1993-95, εκτός από την ενίσχυση της παραπάνω παρατήρησης ότι οι υποκλάδοι 286 και 287 εμφανίζονται ως εντάσεως κεφαλαίου σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι το σύνολο του κλάδου 28, διαπιστώνουμε τα εξής (Πίνακας 3):
Οι Α' και Β' ύλες αποτελούν πολύ κρίσιμο παράγοντα διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής των υποκλάδων 287 (κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων όπως χαλύβδινων βαρελιών, ειδών συσκευασίας, ειδών από σύρμα, αλυσίδων και ελατηρίων, προϊόντων κοχλιομηχανών κ.α.), ενώ το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής των Α' & Β' υλών στο κόστος παραγωγής παρατηρείται στον υποκλάδο 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιΐας, εργαλείων και σιδηρικών). Την περίοδο 1993-95 τα έξοδα για εργασίες Φασόν, εμφανίζονται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής των μονάδων των υποκλάδων 281 (κατασκευή δομικών μεταλλικών προϊόντων) και 282 (κατασκευή μεταλλικών ντεπόζιτων, δεξαμενών και δοχείων, σωμάτων και λεβήτων κεντρικής θέρμανσης).

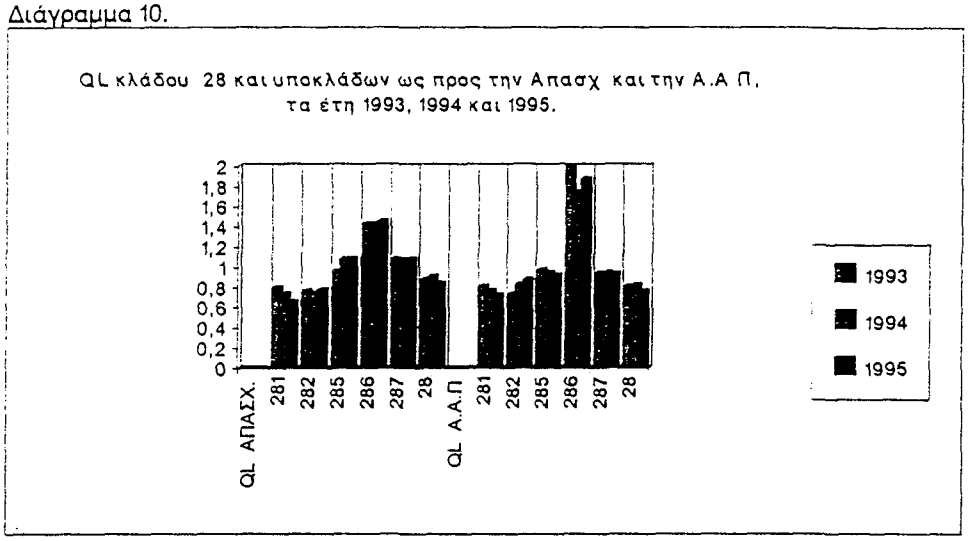
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ % ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 28 ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ.

	28	281	282	285	286	287
1993						
Α-Β ΥΛΕΣ	48,6%	46,5%	39,4%	36,7%	38,4%	54,9%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,9%	0,3%	0,4%	1,1%	1,8%	1,1%
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	3,8%	10,5%	4,7%	0,6%	1,7%	0,9%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	6%	5%	7%	11%	6%	6%
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	17,0%	16,4%	22,2%	23,8%	22,3%	14,6%
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	23,5%	21,1%	26,8%	26,5%	29,3%	22,6%
1994						
Α-Β ΥΛΕΣ	48,9%	45,7%	39,7%	49,7%	38,4%	54,6%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,9%	0,4%	0,5%	0,7%	1,5%	1,0%
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	3,3%	10,4%	6,0%	0,7%	1,1%	0,8%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	6%	5%	6%	6%	6%	6%
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	16,8%	15,5%	24,1%	19,0%	19,3%	15,1%
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	24,4%	23,0%	23,3%	23,3%	33,4%	22,7%
1995						
Α-Β ΥΛΕΣ	48,9%	42,3%	43,7%	49,7%	37,3%	55,9%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	1,0%	0,3%	0,6%	0,8%	2,6%	1,0%
ΕΞΟΔ. ΦΑΣΟΝ	4,3%	14,3%	5,8%	0,6%	1,5%	0,7%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	5,7%	5%	6%	7%	6%	6%
ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	16,6%	15,8%	22,6%	19,2%	20,5%	14,5%
ΑΜΟΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	23,5%	22,3%	21,5%	22,9%	31,7%	22,2%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ο υψηλός βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης του υποκλάδου 286 στην Περιφ. Πρωτευούσης, αντικατοπτρίζεται και στους συντελεστές συμμετοχής του, οι οποίοι κινούνται γύρω στο 1,4 (με βάση την Απασχ.) και στο 1,8 (με βάση την Α.Α.Π), σε πολύ υψηλότερα επίπεδα και από αυτά του συνόλου του κλάδου 29. Δηλαδή ο υποκλάδος 286 εμφανίζονται να είναι πιο ανεπτυγμένος με βάση την (Α) και την (Α.Α.Π), στην Περιφ.Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο Ελλάδος (Διάγραμμα 10).

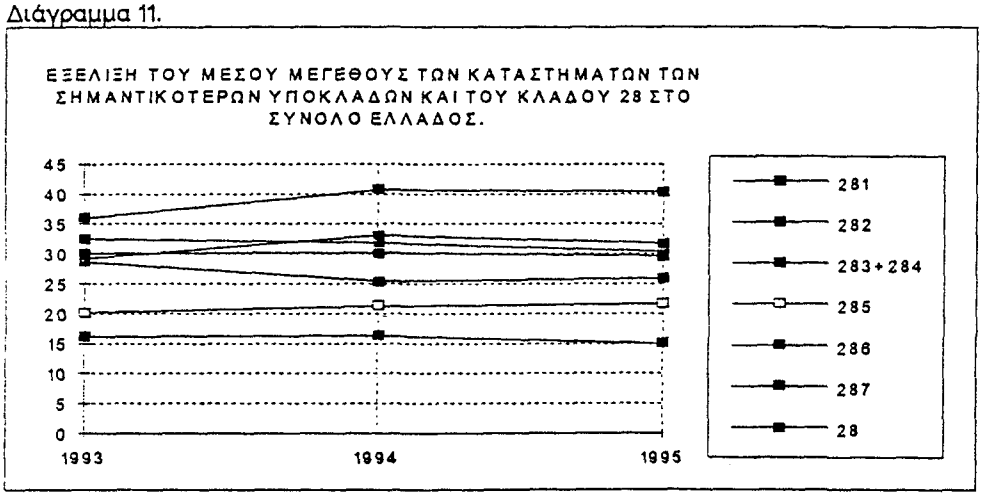
Διάγραμμα 10.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σχετικά με το μέγεθος των μονάδων σε επίπεδο υποκλάδων μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι την περίοδο 1993-1995, το μέσο μέγεθος των μονάδων αυξάνεται σημαντικά στον υποκλάδο 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών) και διαμορφώνεται σε σημαντικά πιό υψηλά επίπεδα σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 28 (Διάγραμμα 11).

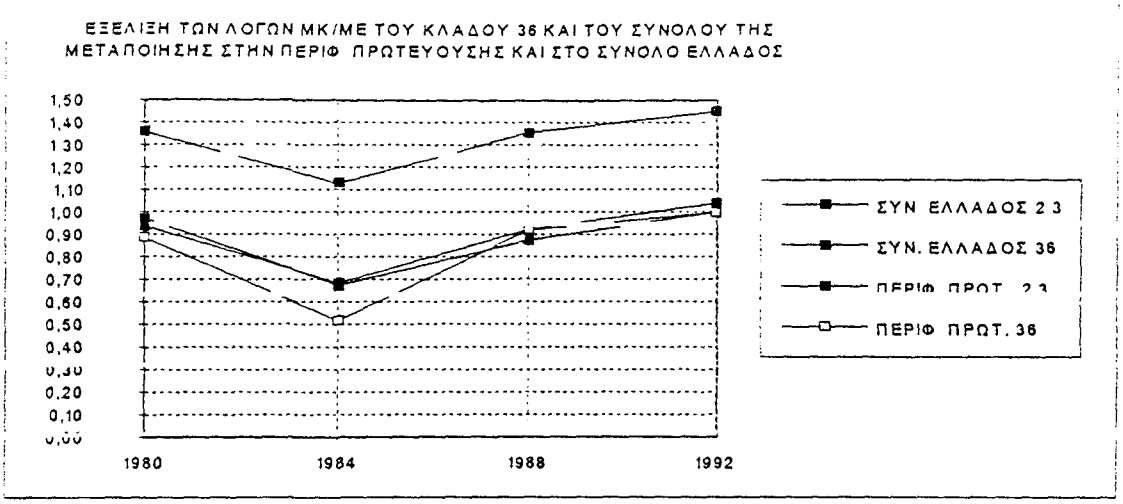
Διάγραμμα 11.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Από την ανάλυση των λόγων ΜΚ/ΜΕ των υποκλάδων, την περίδοδο 1993-95, διαπιστώνουμε ότι μόνο οι υποκλάδοι 287 (κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων όπως χαλύβδινων βαρελιών, ειδών συσκευασίας, ειδών από σύρμα, αλυσίδων και ελατηρίων, προϊόντων κοχλιομηχανών κ.α.) και 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών) μπορούν να χαρακτηριστούν ως εντάσεως κεφαλαίου σε υψηλότερο βαθμό από ότι ο κλάδος 28 στο σύνολο του (Διάγραμμα 12). Ένα ακόμη επίσης στοιχείο που προκύπτει και αξίζει προσοχής είναι ότι ο λόγος ΜΚ/ΜΕ των υποκλάδων και του κλάδου 28 παρουσιάζονται σημαντικά χαμηλότεροι στην Περιφ. Πρώτευούσης σε σχέση με το σύνολο της Χώρας, δηλαδή στην Περιφ. Πρωτευούσης οι μονάδες του κλάδου εμφανίζονται ως εντάσεως εργασίας. Εξαίρεση αποτελεί ο υποκλάδος 286 (κατασκευή ειδών μαχαιροποιίας, εργαλείων και σιδηρικών), ο οποίος

Διάγραμμα 5.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Κόστος παραγωγής.

Από την ανάλυση στις συνιστώσες της μεγάλης βιομηχανίας προκύπτει ότι κυρίαρχος παράγοντας στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 36, είναι οι Α' και Β' Ύλες , με ποσοστό που το 1992 αγγίζει το 45,8%. Η συμμετοχή της εργασίας το ίδιο έτος κινείται στο 22,5%, όσο και η αμοιβή του κεφαλαίου. Η κατανομή αυτή, του κόστους παραγωγής, μεταξύ των βασικών συνιστωσών είναι αρκετά διαφοροποιημένη σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης, το έτος 1992 (Διάγραμμα 6).

Η διαφοροποίηση αυτή συνίσταται βασικά στα εξής σημεία:

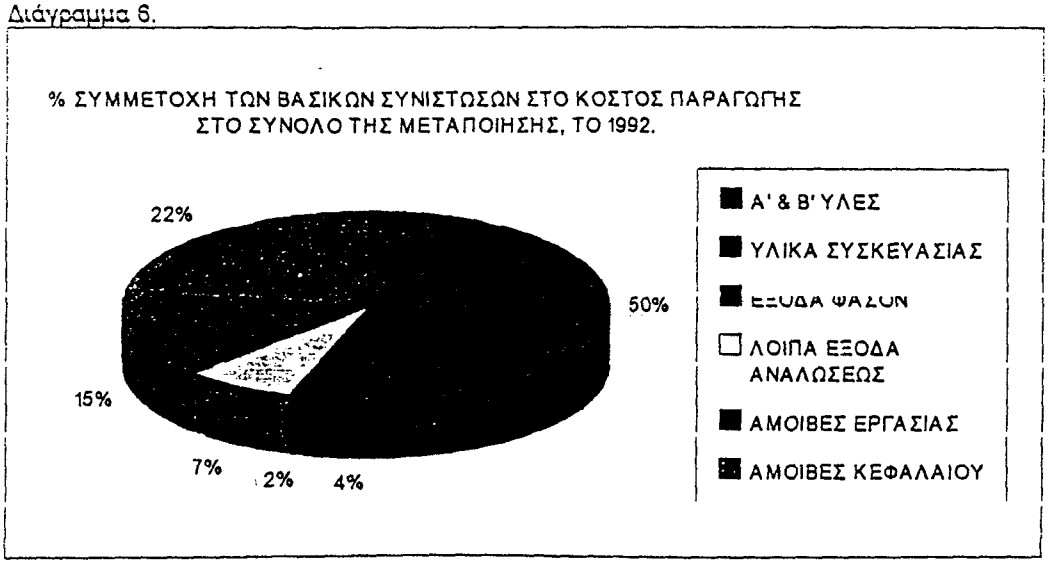
α. Η εργασία συμμετέχει με μεγαλύτερο ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 36 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, γεγονός που συμφωνεί με την επισήμανση που κάναμε πιό πάνω, ότι ο κλάδος εμφανίζεται να είναι εντάσεως εργασίας.

β. Οι πρώτες ύλες συμμετέχουν με πολύ μικρότερο ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής του κλάδου 36, σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης.

γ. Τα υλικά συσκευασίας, στον κλάδο 36, συμμετέχουν με ελάχιστο ποσοστό στη διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής.

δ. Τα έξοδα από εργασίες φασόν επιδρούν σε μεγαλύτερο βαθμό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 36 από ότι στο σύνολο της μεταποίησης.

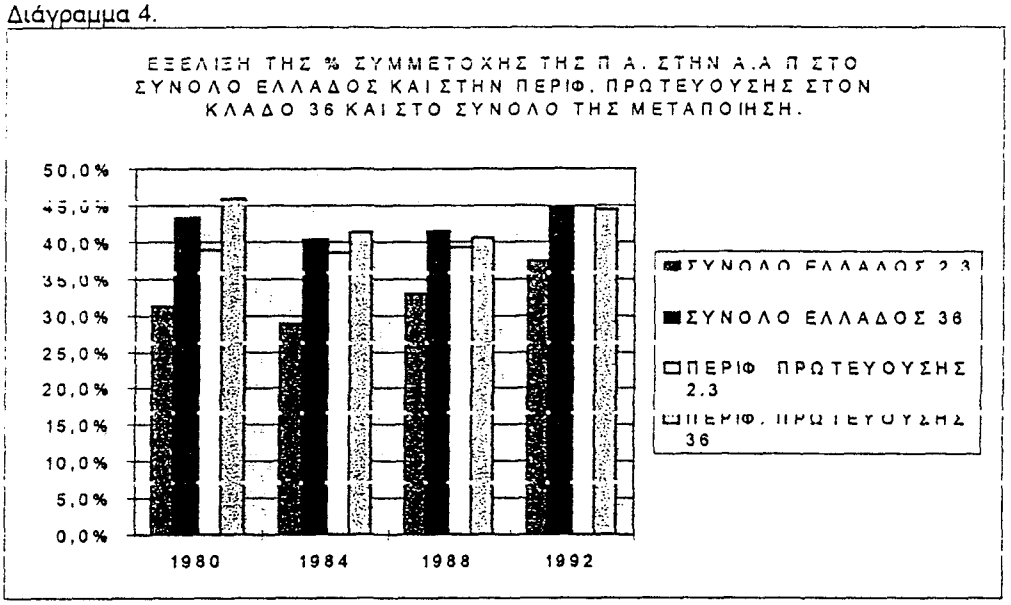
Διάγραμμα 6.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η Προστιθέμενη Αξία (Π.Α) που παράγεται στον κλάδο 36 ως ποσοστό της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (Α.Α.Π.) κινείται σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με αυτή του σύνόλου της Βιομηχανίας για όλη την περίοδο 1980-92, δηλαδή η συμβολή των εισροών κεφάλαιο και εργασία στην αξία του τελικού προϊόντος είναι μεγαλύτερη και συνεπώς η διαδικασία παραγωγής του τελικού προϊόντος απλώνεται σε περισσότερες φάσεις επεξεργασίας (Διάγραμμα 4). Ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π. στον κλάδο 36, εμφανίζεται στα ίδια επίπεδα στην Περιφ.Πρωτευούσης και στο σύνολο Ελλάδος, σε αντίθεση με αυτό που παρατηρείται για το σύνολο της Βιομηχανίας όπου στην Περιφ. Πρωτευούσης ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π, κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου Ελλάδος.
Συνεπώς ο κλάδος 36 εμφανίζεται πιό καθετοποιημένος από το σύνολο της Μεταποίησης αλλά στον ίδιο βαθμό στο σύνολο Χώρας και στην περιοχής της Περιφ.Πρωτευούσης.
Ως προς τις διαχρονικές τάσεις στο λόγο αυτό δε διαπιστώνουμε κάποιο δυναμισμό γιατί η βελτίωση του τόσο για τον κλάδο όσο και για τη Μεταποίηση οφείλεται στους πιό αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής της Α.Α.Π από ότι της Π.Α (σε σταθερές τιμές έτους βάσης 1980)

Διάγραμμα 4.

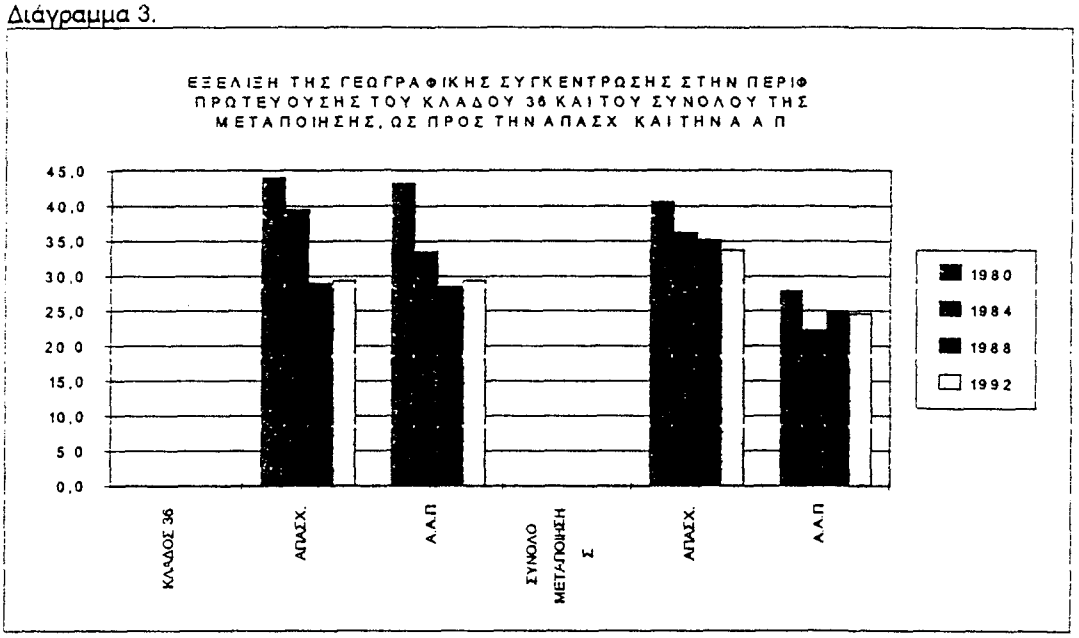
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Λόγος ΜΚ/ΜΕ

Ο Λόγος ΜΚ/ΜΕ που ορίζεται με βάση την κατανομή της Προστιθέμενης Αξίας (Π.Α) που παράγεται στον κλάδο μεταξύ των δύο συντελεστών παραγωγής, δείχνει υστέρηση του κλάδου 36 σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης, υστέρηση η οποία παρατηρείται όλη την περίοδο 1980-1992 (Διάγραμμα 5).
Αξιοσημείωτο επίσης είναι το γεγονός ότι ενώ για το σύνολο της Μεταποίησης ο λόγος ΜΚ/ΜΕ εμφανίζεται κατα πολύ μικρότερος στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος, για τον κλάδο 36 ο λόγος ΜΚ/ΜΕ δεν παρουσιάζεται διαφοροποιημένος μεταξύ της Περιφ. Πρωτευούσης και του συνόλου Ελλάδος. Δηλαδή οι επιχειρήσεις του κλάδου 36, συγκριτικά με αυτές του συνόλου της Μεταποίησης εμφανίζονται ως εντάσεως εργασίας, στον ίδιο βαθμό στην Περιφ. Πρωτευούσης και στο σύνολο Ελλάδος. Διαχρονικά ο λόγος ΜΚ/ΜΕ εμφανίζει ανοδικές τάσεις την περίοδο 1980-92, για τον κλάδο 36 και για το σύνολο της Μεταποίησης, σε επίπεδο Ελλάδος και σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης, δίχως όμως να αντιστρέφει την εικόνα του κλάδου ως εντάσεως εργασίας.

Την περίοδο 1980-92, ο βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης του κλάδου 36 στην Περιφ. Πρωτευούσης ως προς την (Α) και την (Α.Α.Π) μειώνεται σημαντικά (από 44% το 1980 σε 29% το 1992). Αντίστοιχη μείωση αλλά μικρότερης έντασης εμφανίζεται και στο βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης του συνόλου της βιομηχανίας, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι τάσεις αποβιομηχάνισης που γνώρισε η Περιφ.Πρωτευούσης την περίοδο 1980-92, έπληξαν τον κλάδο 36 πιό έντονα από ότι το σύνολο της Βιομηχανίας της περιοχής (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα με τους συντελεστές συμμετοχής (πίνακας 1), δείκτες οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να συγκρίνουμε τον βαθμό συμμετοχής ενός κλάδου στο Βιομηχανικό σύστημα μιας περιοχής, με το Βαθμό συμμετοχής του ίδιου κλάδου στο Βιομηχανικό σύστημα του συνόλου της Χώρας, διαπιστώνουμε τα εξής:
Προς τα τέλη της περιόδου 1980-92, ο κλάδος 36 με βάση την απασχόληση εμφανίζεται ελαφρώς πιο ανεπτυγμένος στο σύνολο της Χώρας από ότι στην Περιφ.Πρωτευούσης, ενώ στην αρχή της περιόδου αυτής ο κλάδος εμφανιζόταν ανεπτυγμένος στον ίδιο βαθμό στο σύνολο της Χώρας και στην Περιφ. Πρωτευούσης. Αντίθετα την ίδια περίοδο, αν ως βάση χρησιμοποιηθεί η Α.Α.Π, ο κλάδος 36 εμφανίζεται αρκετά πιό ανεπτυγμένος στην Περιφ.Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο της Χώρας .
Με βάση λοιπόν τις παραπάνω παρατηρήσεις, ο κλάδος 36 στην Περιφ. Πρωτευούσης εμφανίζει μεγαλύτερη παραγωγικότητα από ότι στην υπόλοιπη Χώρα, αφού εμφανίζεται πιό ανεπτυγμένος όταν ως βάση χρησιμοποιούνται η Α.Α.Π και όχι η Απασχόληση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ.ΠΡΩΤ. ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36 ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ Α.Α.Π, ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1980-1992.

	1980	1984	1988	1992
QL (Απασχ.)	1,08	1,09	0,82	0,87
QL (Α.Α.Π)	1,55	1,50	1,15	1,19

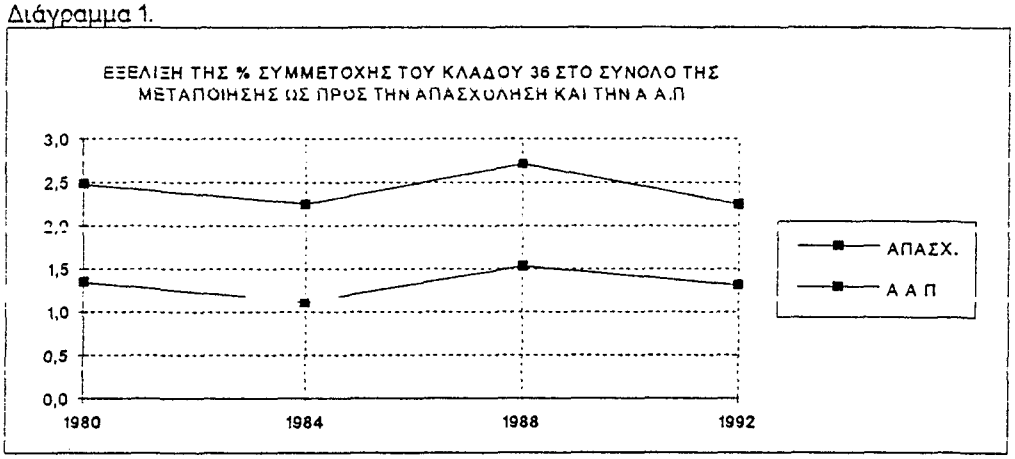
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.3.2.2. Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-95.

4.3.2.2.1. Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών (κωδικός 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1980-92.

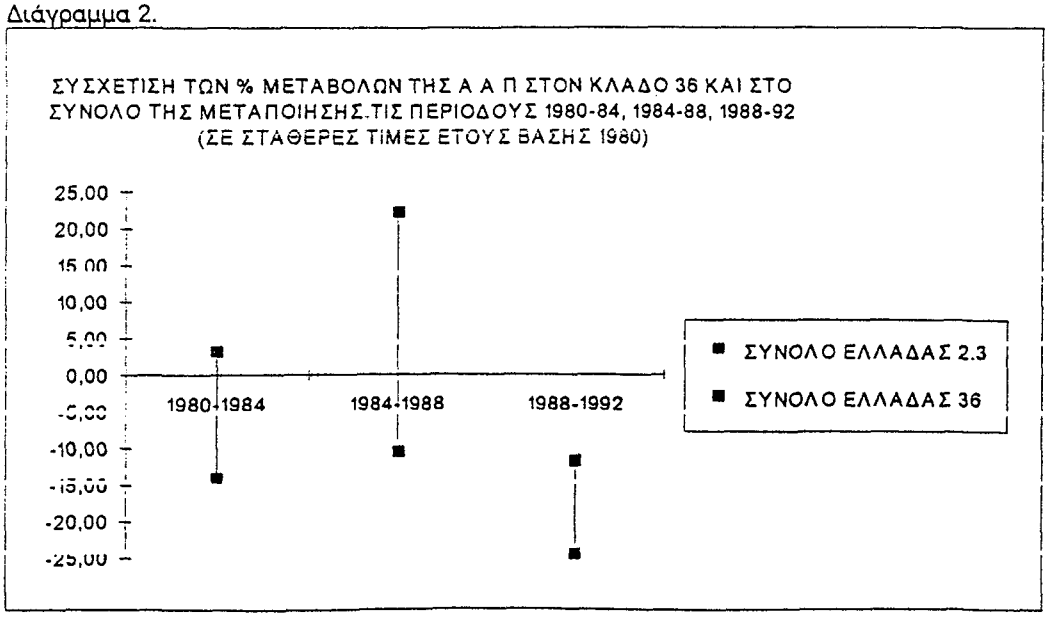
Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις Στατιστικές Έρευνες της Βιομηχανίας (μέση ετήσια απασχόληση >10 άτομα), την περίοδο 1980-1992, ο κλάδος 36 γνώρισε αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής ως προς τα Καταστήματα (Κ) και την Απασχόληση (Α), όμως το ίδιο έντονους αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής γνώρισε και το σύνολο της Βιομηχανίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση στα ίδια περίπου επίπεδα της συμμετοχής του κλάδου 36 στο σύνολο της Βιομηχανίας. Το 1992, η συμμετοχή του κλάδου 36 στο σύνολο της Βιομηχανίας, ως προς την (Α) και την (Α.Α.Π.) περιορίζεται σε 2,2% και 1,3% αντίστοιχα (Διάγραμμα 1).
Μάλιστα, η διατήρηση σχεδόν σταθερής της συμμετοχής του κλάδου 36 στην Α.Α.Π του συνόλου της βιομηχανίας την περίοδο 1980-92, οφείλεται στο ότι η μέση μεταβολή της Α.Α.Π (με σταθερές τιμές έτους βάσης 1980) των περιόδων 1980-84, 1984-88 και 1988-92, είναι η ίδια για τον κλάδο και για το σύνολο της Μεταποίησης, περίπου -6%. (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 2.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Οι υποκλάδοι του κλάδου 36.

Ο κλάδος των Μηχανών και Συσκευών (κωδικός 36 στην στατιστική ταξινόμηση της ΕΣΥΕ) αποτελείται από τους εξής εννέα τριψήφιους υποκλάδους:

- Κατασκευής μηχανών εσωτερικής καύσεως (κωδικός 361)
- Κατασκευής μηχανημάτων κλιματισμού (κωδικός 362)
- Κατασκευής μηχανημάτων για τη γεωργία και τη ζωοκομία (κωδικός 363)
- Κατασκευής μηχανημάτων λατομείων οδοποιίας και οικοδομικής (κωδικός 364)
- Κατασκευής μηχανημάτων για την παραγωγή ειδών διατροφής, ποτών και καπνού (κωδικός 365)
- Κατασκευής μηχανημάτων υφαντουργίας και επεξεργασίας ξύλου και μετάλλου (κωδικός 366)
- Κατασκευής πυροσβεστήρων, αντλιών και ψεκαστήρων (κωδικός 367)
- Κατασκευής μηχανών γραφείου, πλαστιγγών και ζυγών (κωδικός 368)
- Μηχανουργεία κατασκευής και επισκευής μηχανημάτων μη ειδικώς κατονομαζόμενων (κωδικός 369)

Στο σύνολο του κλάδου 36 το μεγαλύτερο μερίδιο στην παραγωγή έχει ο υποκλάδος 369 (μηχανουργεία κατασκευής και επισκευής μηχανημάτων μη ειδικώς κατονομαζόμενα) με ποσοστό 42%, και ακολουθεί ο υποκλάδος 367 (κατασκευή πυροσβεστήρων, αντλιών και ψεκαστήρων) με ποσοστό 15%, ενώ οι άλλοι υποκλάδοι μοιράζονται το 53% της παραγωγής του κλάδου.

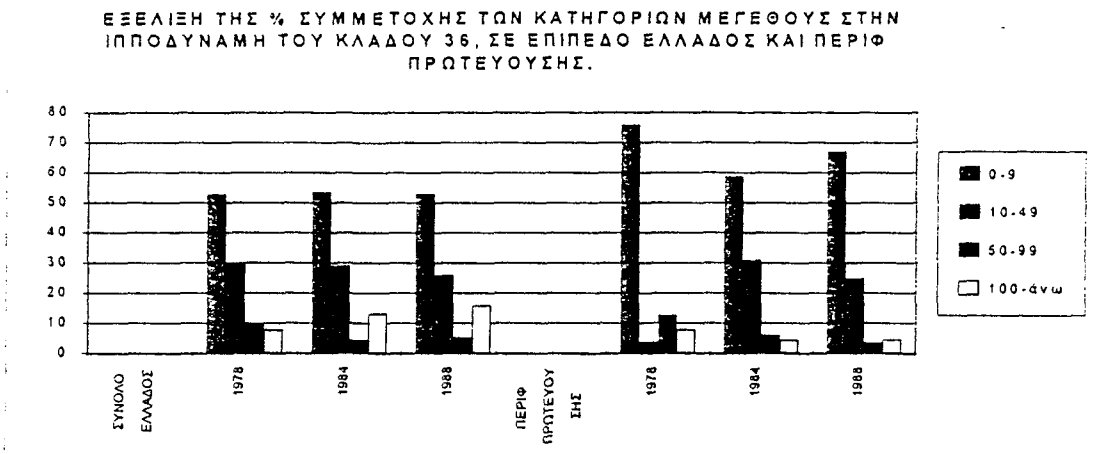
Συμπεράσματα:

1. Στον κλάδο 36 οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις «0-9 άτομα» κυριαρχούν τόσο ως προς την απασχόληση όσο και ως προς την Ιπποδύναμη, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης. Αντίθετα στο σύνολο της Μεταποίησης, ενώ ως προς την απασχόληση κυριαρχεί το μικρό μέγεθος επιχείρησης, ως προς την Ιπποδύναμη κυριαρχούν οι μεγάλες μονάδες (100 και άνω άτομα).
2. Στην Περιφ.Πρωτευούσης το ειδικό βάρος των μικρού μεγέθους μονάδων «0-9 άτομα» αυξάνεται ακόμη περισσότερο ως πρός την Απασχόληση και την Ιπποδύναμη τόσο για τον κλάδο 36, όσο και για το σύνολο της Μεταποίησης. Όμως στον κλάδο 36, συγκριτικά με το σύνολο τη Μεταποίησης της Περιφ. Πρωτευούσης, η κατηγορία του μικρού μεγέθους μονάδας εμφανίζει μεγαλύτερη συμμετοχή στην απασχόληση και την ιπποδύναμη.
3. Την περίοδο 1978-88, με βάση τις τάσεις που παρατηρούνται διαπιστώνουμε πως όπως και στο σύνολο Ελλάδος, έτσι και στην Περιφ.Πρωτευούσης οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις «0-9 άτομα» εμφανίζουν ιδιαίτερο δυναμισμό που μεταφράζεται σε αύξηση της ποσοστιαίας συμμετοχής τους στην Απασχόληση και την Ιπποδύναμη του κλάδου 36 και του συνόλου της Μεταποίησης.
4. Την ίδια περίοδο δυναμισμό ως προς την (Α) και την (Ι) παρουσιάζει και η κατηγορία μεγέθους (100-άνω) μόνο όμως στον κλάδο 36 του συνόλου Ελλάδος, ενώ παρουσιάζει φθίνουσα πορεία στο σύνολο της Μεταποίησης, στη Μεταποίηση της Περιφ. Πρωτευούσης καθώς και στον κλάδο 36 της Περιφ. Πρωτευούσης.

Βέβαια όπως σημειώσαμε και στο Κεφ.1.2.1, προκειμένου οι παραπάνω τάσεις να μας αποκαλύψουν την πραγματική δυναμική των διαφόρων κατηγοριών μεγεθών, θα πρέπει να δούμε όχι μόνο τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους αλλά και την άμεση συμμετοχή τους στην αύξηση ή τη μείωση των διαφόρων μεγεθών όπως της απασχόλησης, των καταστημάτων και της Ιπποδύναμης.
Για το σύνολο της Μεταποίησης όπως ήδη σημειώσαμε στο παραπάνω κεφάλαιο την περίοδο 1978-88, η μετατόπιση της δομής του μεγέθους της Μεταποίησης προς τις μικρού μεγέθους μονάδες οφείλεται από τη μια στην έξοδο μονάδων μεγάλου μεγέθους από τη Μεταποίηση και από την άλλη στην είσοδο νέων μικρών μονάδων οι οποίες μάλιστα όχι μόνο στηρίζουν αποκλειστικά την άνοδο της βιομηχανικής απασχόλησης αλλά συμμετέχουν σημαντικά και στην άνοδο της Ιπποδύναμης. Μάλιστα η παραπάνω τάση είναι πιό ενισχυμένη στην Περιφ.Πρωτευούσης όπου μόνο οι πολύ μικρές μονάδες (0-9 άτομα) αυξάνουν την απασχόληση και τα καταστήματα.

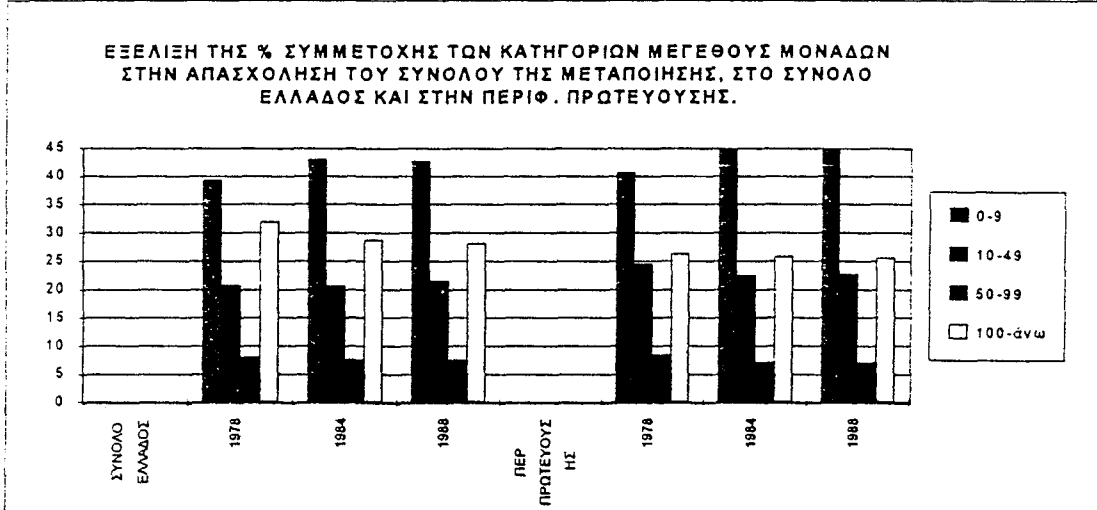
Για τον κλάδο 36 διαπιστώνουμε ότι την περίοδο 1978-88 οι κατηγορίες μεγέθους που συνεισφέρουν αυξητικά στα μεγέθη (Κ), (Α) και (Ι), είναι η κατηγορία μεγέθους (0-9 άτομα) που αυξάνει ως προς όλα τα μεγέθη σε απόλυτους αριθμούς και η κατηγορία μεγέθους (100-άνω) που αυξάνει ως προς τα μεγέθη της (Α) και της (Ι), σε μεγαλύτερη ένταση μάλιστα από ότι η προηγούμενη κατηγορία μεγέθους.
Αποτέλεσμα του παραπάνω συνδυασμού τάσεων είναι ότι ενώ ως προς την απασχόληση αποτυπώνεται μια μετατόπιση του κέντρου βάρους προς τις μικρού μεγέθους μονάδες (αποτυπώνεται και στη μικρή μείωση του μέσου μεγέθους στον πίνακα 4), ως προς την Ιπποδύναμη παρατηρείται μια μετατόπιση του κέντρου βάρους προς τις μεγάλου μεγέθους μονάδες (η μέση HP αυξάνει από 23,4 σε 33,4) δίχως όμως αυτή η μετατόπιση να αλάζει σημαντικά τη δομή του μεγέθους ως προς την HP όπου οι μικρές επιχειρήσεις συνεχίζουν να κυριαρχούν. Συνεπώς η μείωση της απασχόλησης των ενδιάμεσων κατηγοριών μεγέθους στον κλάδο εξισσοροπήθηκε από την αύξηση της στις υφιστάμενες μονάδες μεγάλου μεγέθους (όχι από είσοδο νέων) και σε μεγαλύτερο βαθμό από από την είσοδο πολλών μονάδων μικρού μεγέθους, ενώ η αύξηση της (Ι) η οποία στηρίθχηκε στην αύξηση της στις κατηγορίες μεγέθους (100-άνω) και (0-9).
Συνεπώς την περίοδο 1978-88 διαπιστώνουμε ένα δυναμισμό στην είσοδο νέων μικρών μονάδων στον κλάδο, οι οποίες μάλιστα αυξάνουν και το μέση HP τους από 12 σε 19 καθώς και ένα δυναμισμό στις λίγες υφιστάμενες μεγάλες μονάδες του κλάδου ως προς την αύξηση της κεφαλαιακής συσσώρευσης τους.

Διάγραμμα 2.

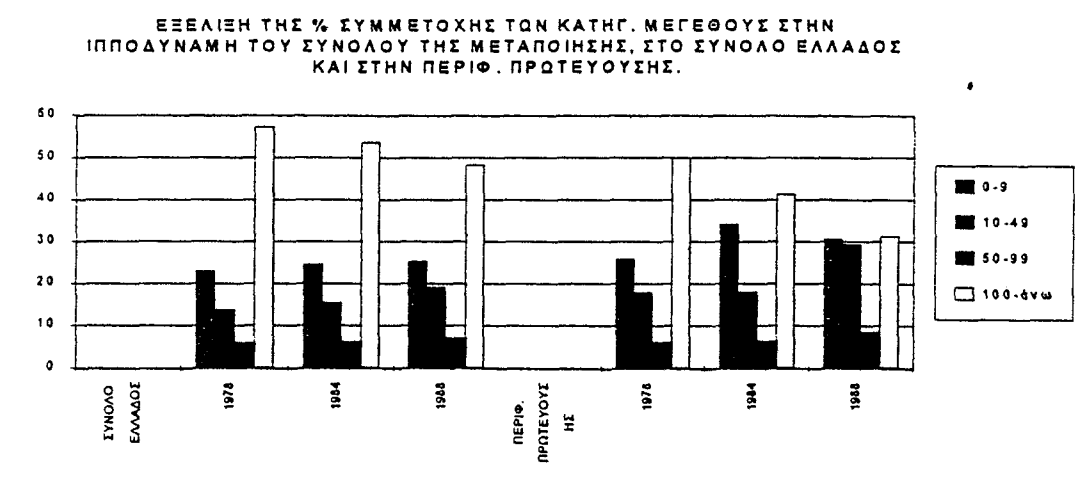
ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 3.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 4.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Το περιεχόμενο της διαφοροποίησης ή ειδίκευσης, το οποίο αποτυπώνεται και στα ακολουθούμενα διαγράμματα είναι τα εξής (Διαγράμματα 1,2,3,4):

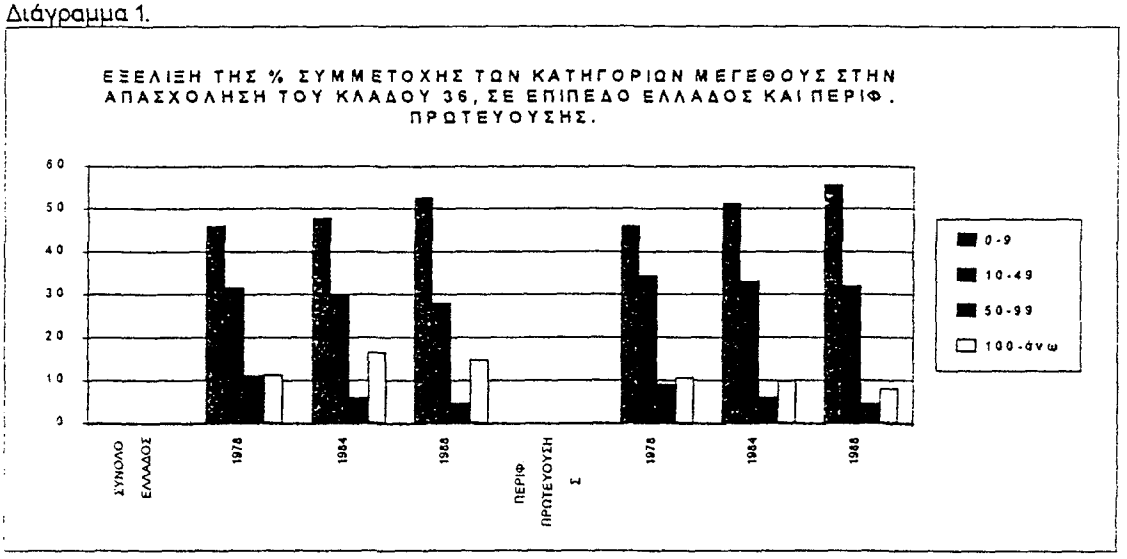
- Στον κλάδο 36 της Περιφ. Πρωτευούσης, με βάση την Ιπποδύναμη κυριαρχεί το μικρό μέγεθος επιχείρησης (0-9 άτομα) σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι στον κλάδο 36 του συνόλου Ελλάδος.
- Στο σύνολο της Μεταποίησης της Περιφ.Πρωτευούσης οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα» συμμετέχουν με τον ίδιο βαθμό περίπου στην Ιπποδύναμη με αυτές του μεγάλου μεγέθους μονάδες «100 και άνω άτομα». Η εικόνα αυτή είναι εντελώς διαφορετική από αυτή του συνόλου Ελλάδος, όπου η μεγάλη επιχείρηση «100 και άνω άτομα» κυριαρχεί κατά πολύ ως προς τη συμμετοχή της στη συνολική Ιπποδύναμη της Μεταποίησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ (ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ) ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 36 ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ (Α) ΚΑΙ ΤΗΝ (Ι).

	ΑΠΑΣΧ.	ΙΠΠΟΔ.
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟΝ (2.3).	0,03	0,17
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟΝ (36).	0,07	0,14
ΚΛΑΔΟΣ (36) ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ.	0,16	0,34
ΚΛΑΔΟΣ (36) ΠΡΟΣ (2.3) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.	0,20	0,37

ΠΗΓΗ.Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας του 1988)

Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36 ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

	1978	1984	1988
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΛΑΔΟΣ 36	4,8	4,6	4,2
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ 2/3	5,1	4,7	4,9
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ - ΚΛΑΔΟΣ 36	5,5	4,9	4,7
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ 2/3	5,0	4,9	5,0

ΠΗΓΗ.Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η διάρθρωση του κλάδου 36, όσον αφορά την κατανομή της απασχόλησης και της Ιπποδύναμης μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους μονάδων, διαφέρει από αυτή του συνόλου της Μεταποίησης.

Για την αποτύπωση του βαθμού ειδίκευσης της διάρθρωσης του κλάδου 36 σε σχέση με αυτή του συνόλου της Μεταποίησης χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής ειδίκευσης CS (όταν CS=0 τότε δεν εμφανίζεται ειδίκευση, ενώ όταν CS=1 τότε έχουμε υψηλή ειδίκευση). Σύμφωνα με τους υπολογισμούς οι τιμές του συντελεστή για το 1988 είναι: CS (A) = 0,16 και CS (I) = 0,34 (Πίνακας 5).

Σύμφωνα λοιπόν με τις παραπάνω τιμές, η διάρθρωση του κλάδου 36 (ως προς το μέγεθος των μονάδων) εμφανίζεται διαφοροποιημένη, σε σχέση με του συνόλου της Μεταποίησης. Μάλιστα η διαφοροποίηση αυτή είναι πιο έντονη όταν ως παράγοντας εκτίμησης του ειδικού βάρους των κατηγοριών μεγέθους των μονάδων, χρησιμοποιείται η Ιπποδύναμη.

Ειδικότερα:

Ως προς την απασχόληση το 1988 οι μικρού μεγέθους μονάδες (0-9 άτομα), επιμένουν να κυριαρχούν ως προς τη συμμετοχή τους στην απασχόληση του κλάδου 36, ο βαθμός όμως συγκέντρωσης της απασχόλησης σε αυτή την κατηγορία μεγέθους είναι σημαντικά μεγαλύτερος στον κλάδο 36 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης. Επίσης αρκετά πιο αποδυναμωμένες εμφανίζονται στον κλάδο 36, από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, οι μονάδες που ανήκουν στην κατηγορία μεγέθους «100 και άνω άτομα». Μάλιστα, παρά τη μικρή αύξηση της συμμετοχής στην απασχόληση της κατηγορίας μεγέθους «100 και άνω άτομα» την περίοδο 1978-88, δε φαίνεται να καλύπτεται η απόσταση με την κατηγορία μεγέθους «0-9 άτομα».

Ως προς την Ιπποδύναμη το 1988 στον κλάδο 36, κυριαρχούν οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα», οι οποίες και συγκεντρώνουν το 53% της συνολικής Ιπποδύναμης του κλάδου, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στο σύνολο της Μεταποίησης όπου κυριαρχούν οι μεγάλες μονάδες μεγέθους «100 - άνω άτομα». Μάλιστα όλη την περίοδο 1978-88, παρά τις τάσεις βελτίωσης του ειδικού βάρους, ως προς την ιπποδύναμη, των μονάδων μεγάλου μεγέθους «100- άνω άτομα», οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα» διατηρούν αμείωτα τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής τους.

Το έτος 1988, σε επίπεδο Περ. Πρωτευούσης, ακολουθείται σχεδόν η ίδια κατανομή, σχετικά με το ειδικό βάρος των διάφορων κατηγοριών μεγέθους μονάδων, με αυτή του συνόλου της Ελλάδος τόσο στον κλάδο 36 όσο και στο σύνολο της Μεταποίησης, όταν ως παράγοντας εκτίμησης του ειδικού βάρους χρησιμοποιείται η απασχόληση.

Το γεγονός αυτό υποδηλώνεται και από τους χαμηλούς (πλησιάζουν πρός το μηδέν) συντελεστές ειδίκευσης της διάρθρωσης της Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδος, όπου για το σύνολο της Μεταποίησης είναι CS =0,03 ενώ για τον κλάδο 36 είναι CS = 0,07. Δηλαδή στον κλάδο 36 της Περιφ.Πρωτευούσης, κυριαρχούν ως προς την απασχόληση, οι μικρού μεγέθους μονάδες «0-9 άτομα», στον ίδιο βαθμό όπως και στο σύνολο του κλάδου σε επίπεδο Ελλάδος.

Όμως παρατηρείται ειδίκευση της διάρθωσης του κλάδου 36 όπως και του συνόλου της Μεταποίησης της Περιφ. Πρωτευούσης, σε σχέση με το επίπεδο του συνόλου Χώρας, όταν παράγοντας εκτίμησης του ειδικού βάρους των διαφόρων κατηγοριών μεγέθους μονάδων, χρησιμοποιείται η Ιπποδύναμη (CS 2-3 = 0,17 και CS36 = 0,14).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36

ΕΤΗ	QL ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	QL ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗΣ
1978	1,0	1,2
1984	1,0	1,9
1988	0,9	1,3

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: % ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ & ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 36 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ (Κ), (Α), (Ι).

	1978	1984	1988
ΣΥΝΟΛΟ (2.3) ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	40,8	34,3	33,6
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	38,9	35,6	34,9
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	21,6	17,4	19,1
ΚΛΑΔΟΣ (36) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤ. ΠΡΟΣ ΚΛΑΔΟ (36) ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	35,0	33,2	28,9
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	40,3	35,3	32,1
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	25,2	32,4	24,1
ΚΛΑΔΟΣ (36) ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	3,6	3,6	3,7
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	3,3	3,5	3,2
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	2,4	2,6	2,6
ΚΛΑΔΟΣ (36) ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΠΡΟΣ (2.3) ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ			
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	3,1	3,5	3,1
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	3,4	3,5	2,9
ΙΠΠΟΔΥΝΑΜΗ	2,8	4,9	3,2

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του μεγέθους του κλάδου.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1988, στον κλάδο 36, οι μικρές σε μέγεθος μονάδες (0-9 άτομα) φαίνεται να κυριαρχούν, συγκεντρώνοντας το 52% της (Α) και το 53% της (Ι). Μάλιστα την περίοδο 1978-88, οι μικρές σε μέγεθος μονάδες (0-9 άτομα), αναπτύσσουν ιδιαίτερο δυναμισμό αυξάνοντας τη συμμετοχή τους στην (Α) του κλάδου, ενώ ως προς την (Ι) διατηρούν σε σταθερά επίπεδα τη συμμετοχή τους (Πίνακας 3).
Σε αντίθεση με το δυναμισμό αυτόν, οι μονάδες που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους «50-99 άτομα» και «10-49 άτομα» παρουσιάζουν φθίνουσα πορεία ως προς τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Ι), ενώ αντίθετα στην κατηγορία μεγέθους «100 και άνω άτομα» παρουσιάζεται μία μικρή αύξηση.

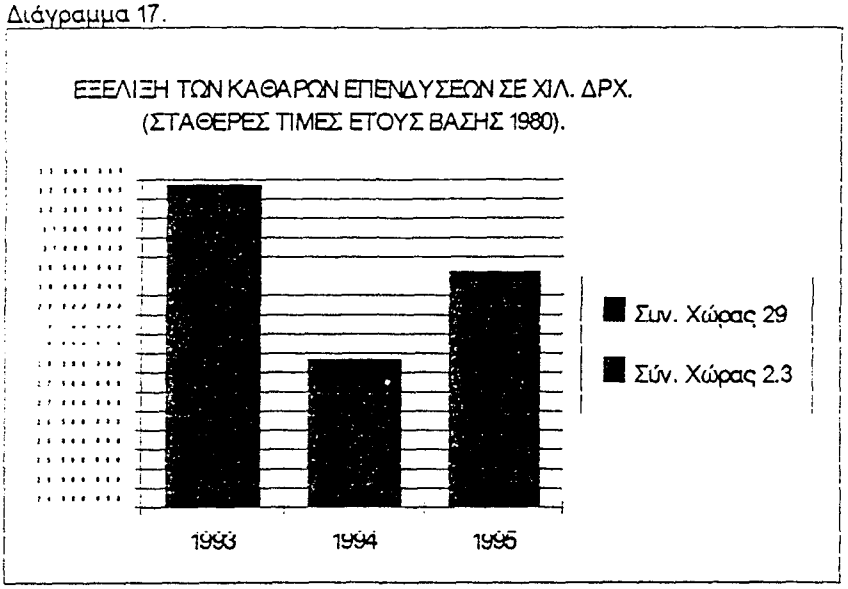
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.
% ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΣΤΗΝ (Α), (Ι) ΚΑΙ (Κ), ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36 ΤΟ 1988.

		0....9	10....49	50...99	100...άνω	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ - ΚΛΑΔΟΣ 36						
	Κ)	90,7	8,8	0,3	0,1	100
	Α)	55,4	31,8	4,5	8,0	100
	(Ι)	67,2	24,7	3,5	4,4	100
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΚΛΑΔΟΣ 36						
	(Κ)	92,6	6,8	0,2	0,2	100
	(Α)	52,5	27,9	4,7	14,7	100
	(Ι)	53,0	25,7	5,3	15,8	100

ΠΗΓΗ:Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

στον κλάδο εμφανίζεται χαμηλότερος από ότι θα έπρεπε για να στηρίξει εκείνο το επίπεδο μεγέθυνσης και παραγωγικής επέκτασης που απαιτείται για να διεγείρει τεχνολογικά και τους υπόλοιπους κλάδους της Μεταποίησης.
Υψηλός επίσης εμφανίζεται και ο βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης των επενδύσεων του κλάδου 29, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από αυτόν του συνόλου της Μεταποίησης (34% έναντι 25% περίπου).

Διάγραμμα 17.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του μεγέθους της Μεταποίησης και του κλάδου 29

Τα σχετικά με τη δομή του μεγέθους της Μείζονος Βιομηχανίας την περίοδο 1993-95 (αναφέρονται στο Κεφ. 1.2.3.2), ενώ σε ότι αφορά την εικόνα που καταγράφεται για τον κλάδο 29 με βάση το Μέσο Μέγεθος των μονάδων την περίοδο 1993-95 (Πίνακας 10), ισχύουν οι παρατηρήσεις της περιόδου 1980-92, ότι δηλαδή στον κλάδο 29 και στην Περιφ. Πρωτευούσης κυριαρχούν μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης και το σύνολο Χώρας αντίστοιχα.

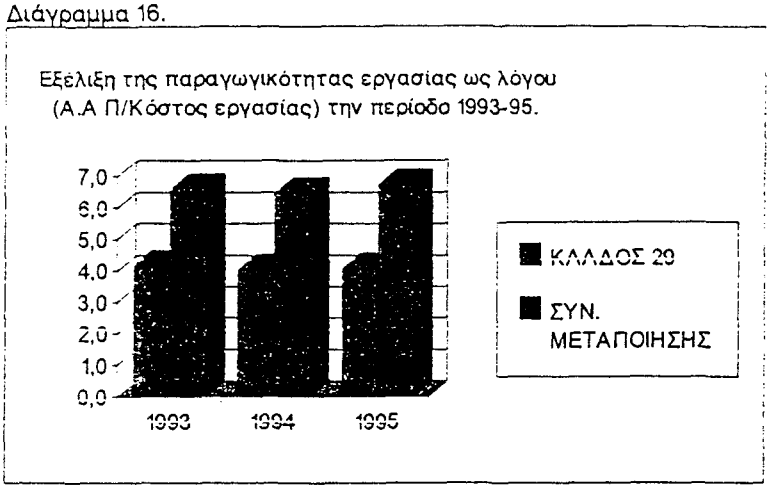
ΠΙΝΑΚΑΣ 10.
ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	
	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 29	ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 29
1993	44,9	33,8	42,3	32,6
1994	44.1	33.7	41.4	32.0
1995	43,9	34,4	40,8	34,5

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σε ότι αφορά την παραγωγικότητα εργασίας σε όρους κόστους εργασίας, ο κλάδος εμφανίζει μικρότερη παραγωγικότητα εργασίας από ότι το σύνολο της Μεταποίησης, γεγονός που αν συνδυαστεί με την παραπάνω παρατήρηση ότι ο κλάδος εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας, τότε διαπιστώνουμε το μεγάλο μέγεθος του μειονεκτήματος του κλάδου ως προς την ανταγωνιστικότητα του με όρους εργασίας (Διάγραμμα 16).

Διάγραμμα 16.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Τα στοιχεία της περιόδου 1993-95 (πίνακας 9) δε μεταβάλλουν την εικόνα που εμφανίζεται την περίοδο 1980-92, σε ότι αφορά τη συμμετοχή των εσόδων από υπηρεσίες επισκευών και συντήρησης. Αυτό το οποίο μεταβάλλεται ως ένα βαθμό είναι ο περιορισμός της συμμετοχής των εσόδων από εργασίες συντήρησης - επισκευών στην Α.Α.Π του κλάδου 29 (π.χ από 16,8% το 1992 σε 7,4% το 1993). Η μεταβολή αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ένας τομέας δραστηριοτήτων αυτός της επισκευής και συντήρησης μηχανών αυτοκινήτων που με τη ΣΤΑΚΟΔ '80 εντάσσονταν στον υποκλάδο 369, δεν εντάσεται πλέον με τη ΣΤΑΚΟΔ '91 στον κλάδο 29 αλλά στον ευρύτερο τομέα παροχής υπηρεσιών.Επίσης σε χαμηλό επίπεδο συνεχίζουν να εμφανίζονται και οι υπεργολαβικές σχέσεις τόσο από την πλευρά της ανάληψης εργασιών φασόν, όσο και της ανάθεσης έργου φασόν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ (ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ) ΚΑΙ ΑΠΌ ΦΑΣΟΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ Α.Α.Π, ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 29.

	1993	1994	1995
ΕΣΟΔΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ-ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ			
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ			
ΚΛΑΔΟΣ 29			
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ			
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ			
ΚΛΑΔΟΣ 29			

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1993-95 οι επενδύσεις του κλάδου 29 εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στις καθαρές επενδύσεις του συνόλου της Μεταποίησης σε σχέση με την προηγούμενη εξεταζόμενη περίοδο (1980-92). Επίσης την περίοδο 1993-95 οι καθαρές επενδύσεις του κλάδου 29 αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής 6% σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης όπου καταγράφεται μείωση κατά -3,1% (με σταθερές τιμές έτους βάσης 1980), όμως οι επενδύσεις του κλάδου συνεχίζουν να συμμετέχουν με το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό 3% στις συνολικών επενδύσεων της Μεταποίησης (Διάγραμμα 17). Το ποσοστό αυτό θεωρείται ιδιαίτερα χαμηλό για έναν κλάδο που από τη φύση του αποτελεί έναν από τους βασικούς παραγωγούς-προμηθευτές της βιομηχανίας με κεφαλαιουχικά αγαθά, δηλαδή ο ρυθμός της κεφαλαιακής συσσώρευσης

Η εικόνα δηλαδή που διαμορφώνεται στη κατανομή του κόστους παραγωγής, μέσα και από τη σύγκριση του συνόλου της Μεταποίησης και του κλάδου 29, την περίοδο 1993-95, έχει ως εξής:

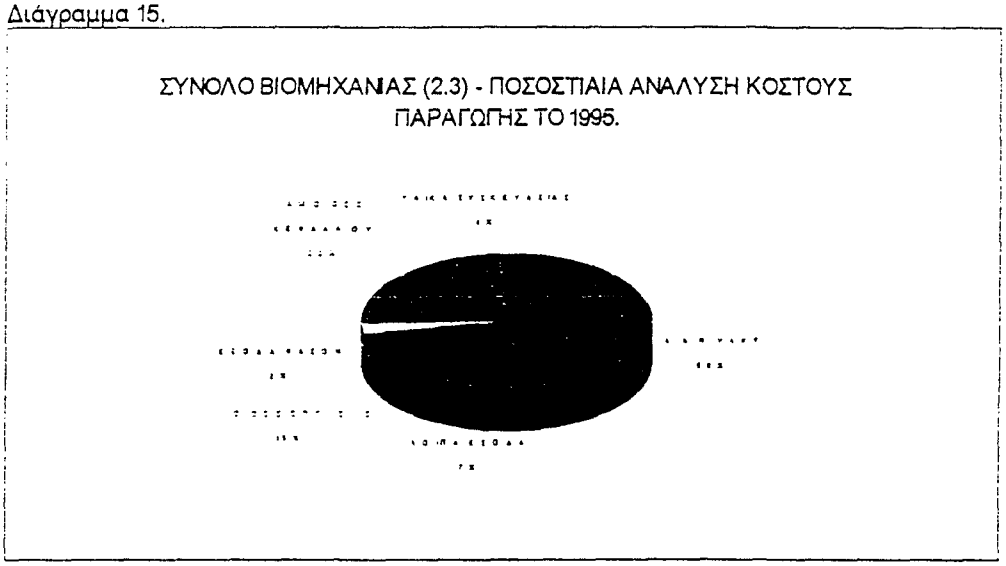
α. Η εργασία συμμετέχει με μεγαλύτερο ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 29 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης, γεγονός που συμφωνεί με την επισήμανση που κάναμε πιό πάνω, ότι ο κλάδος εμφανίζεται να είναι εντάσεως εργασίας.

β. Οι πρώτες ύλες συμμετέχουν με το ίδιο περίπου ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής του κλάδου 29, σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης.

γ. Τα υλικά συσκευασίας, στον κλάδο 29, συμμετέχουν με ελάχιστο ποσοστό στη διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής, σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης.

δ. Τα έξοδα από εργασίες φασόν επιδρούν στον ίδιο περίπου βαθμό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής στον κλάδο 29 και στο σύνολο της μεταποίησης.

Διάγραμμα 15.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

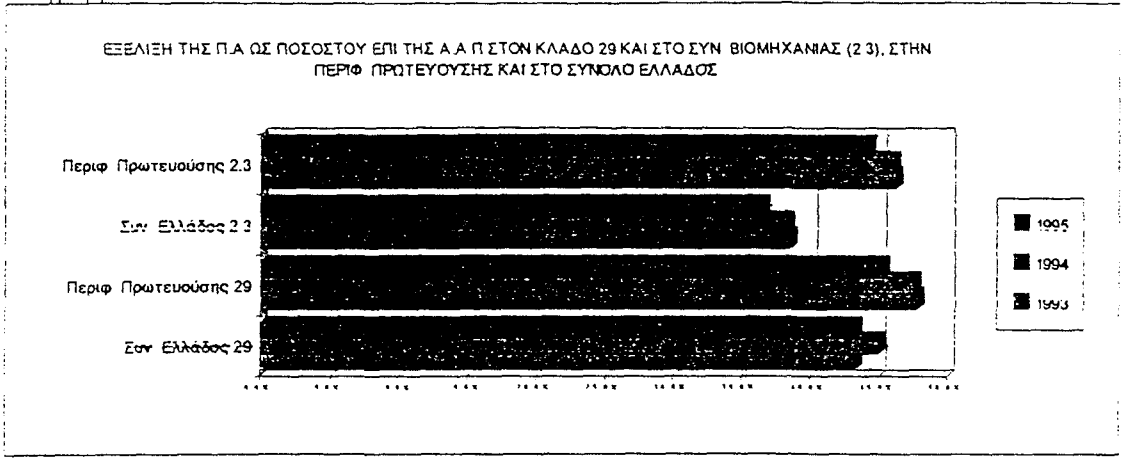
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 29 ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

ΣΥΝ. ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	*1993*	*1994*	*1995*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ			
Α' & Β' ΥΛΕΣ	48,2%	48,5%	50,4%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	3,5%	3,6%	3,8%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	2,6%	2,5%	2,4%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	7%	7%	7%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ			
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	15,2%	15,5%	14,9%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	23,3%	22,8%	21,6%
ΚΛΑΔΟΣ 29	*1993*	*1994*	*1995*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ			
Α' & Β' ΥΛΕΣ	50,1%	48,8%	50,5%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,7%	0,7%	0,6%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	1,9%	1,9%	1,9%
ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	2,9%	4%	4%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ			
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	25%	24,8%	24,5%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	19,1%	20,1%	18,7%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Συνεπώς ο κλάδος 29 εμφανίζεται πιό καθετοποιημένος από το σύνολο της Μεταποίησης και ακόμη πιό καθετοποιμένος στην περιοχή της Περιφ. Πρωτευούσης που υποδηλώνει το γεγονός ότι στην περιοχή αυτή οι βιομηχανικές μονάδες του κλάδου 29 είναι περισσότερο καθετοποιημένες από τις αντίστοιχες της υπόλοιπης Χώρας.

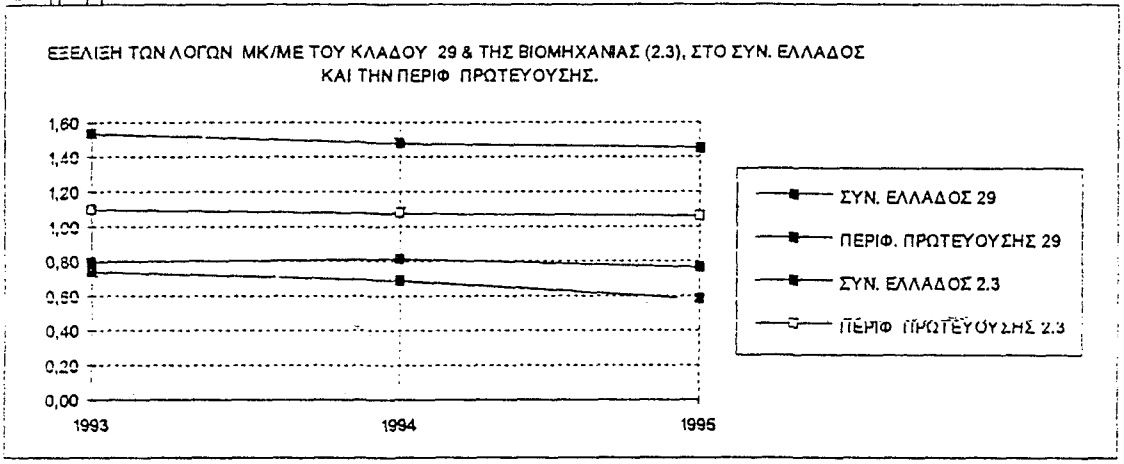
Διάγραμμα 13.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η υστέρηση του κλάδου 29 σε σχέση με το σύνολο βιομηχανίας ως προς το λόγο ΜΚ/ΜΕ, συνεχίζει να εμφανίζεται και την περίοδο 1993-95 με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις του κλάδου 29, συγκριτικά με αυτές του συνόλου Μεταποίησης να εμφανίζονται ως εντάσεως εργασίας, αυτή τη φορά όμως σε μεγαλύτερο βαθμό στην Περιφ. Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο Ελλάδος (Διάγραμμα 14). Μάλιστα στην περίοδο 1993-95, ο κλάδος 29 εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό ως εντάσεως εργασίας από ότι την περίοδο 1980-92.

Διάγραμμα 14.

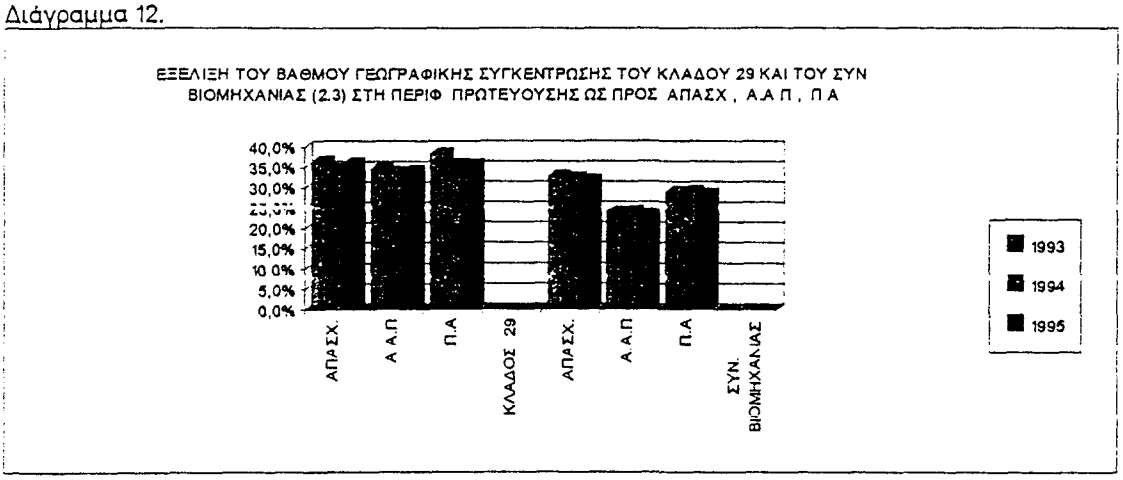
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1993-95, η κατανομή του κόστους παραγωγής στις βασικές συνιστώσες του κλάδου 29, εμφανίζεται διαφοροποιημένη σε σχέση με αυτή της προηγούμενης περιόδου 1980-92 (διάγραμμα 15 και πίνακας 8) στα εξής:

α. Οι αμοιβές εργασίας κινούνται σε υψηλότερο επίπεδο και αντίστοιχα οι αμοιβές κεφαλαίου σε χαμηλότερο επίπεδο, γεγονός που συμβαδίζει με αυτό που επισημάνθηκε πιό πάνω στην ανάλυση των λόγων ΜΚ/ΜΕ, ότι δηλαδή ο κλάδος 29 εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό ως εντάσεως εργασίας την περίοδο 1993-95 σε σχέση με την περίοδο 1980-92 και β. Τα έξοδα από εργασίες φασόν εμφανίζονται να επιδρούν σε μικρότερο βαθμό στο κόστος παραγωγής του κλάδου 29 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης.

Την περίοδο 1993-95, ο βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης του κλάδου 29 στην Περιφ. Πρωτευούσης ως προς την Απασχ., την Α.Α.Π και την Π.Α εμφανίζεται υψηλός, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό από το σύνολο της βιομηχανίας (Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα με τους συντελεστές συμμετοχής (πίνακας 7), δείκτες οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να συγκρίνουμε τον βαθμό συμμετοχής ενός κλάδου στο Βιομηχανικό σύστημα μιας περιοχής, με το βαθμό συμμετοχής του ίδιου κλάδου στο Βιομηχανικό σύστημα του συνόλου της Χώρας, διαπιστώνουμε τα εξής:
Την περίοδο 1993-95, ο κλάδος 29 με βάση την απασχόληση, εμφανίζεται ελαφρώς πιο ανεπτυγμένος στο σύνολο της Χώρας από ότι στην Περιφ.Πρωτευούσης και με βάση την Α.Α.Π και την Π.Α ο κλάδος 29 εμφανίζεται σημαντικά πιό ανεπτυγμένος στην Περιφ. Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο της Χώρας.
Βέβαια οι παραπάνω δείκτες δεν μας αποκαλύπτουν το βαθμό, στον οποίο είναι ανεπτυγμένος ο κλάδος, υποδηλώνουν απλά σχέσεις και διαφοροποιήσεις μεταξύ περιοχών. Με βάση λοιπόν τις παραπάνω παρατηρήσεις, ο κλάδος 29 στην Περιφ. Πρωτευούσης εμφανίζει μεγαλύτερη παραγωγικότητα από ότι στην υπόλοιπη Χώρα, αφού εμφανίζεται πιό ανεπτυγμένος όταν ως βάση χρησιμοποιούνται η Α.Α.Π και η Π.Α και όχι η Απασχόληση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦ.ΠΡΩΤ. ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 29 ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, Α.Α.Π , Π.Α , ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-95.

	QL ΑΠΑΣΧ.	QL Α.Α.Π	QL Π.Α
1993	1,11	1,44	1,32
1994	1,07	1,40	1,23
1995	1,13	1,45	1,25

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

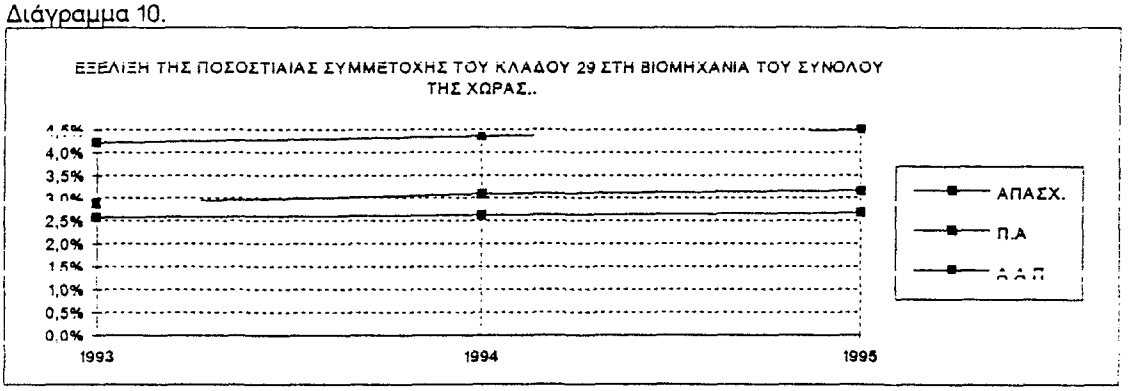
Ως προς το λόγο Π.Α./Α.Α.Π η εικόνα που παρατηρείται την περίοδο 1980-92, διατηρείται αμετάβλητη την περίοδο 1993-95, δηλαδή ο λόγος Π.Α./Α.Α.Π. του κλάδου 29 συνεχίζει να κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου της Βιομηχανίας ενώ ο λόγος του κλάδου 29 και του συνόλου βιομηχανίας στην Περιφ.Πρωτευούσης κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από αυτούς του συνόλου Ελλάδος (Διάγραμμα 13).
Η βελτιωμένη εικόνα του του λόγου Π.Α/Α.Α.Π στον κλάδο σε σύγκριση με το σύνολο της Μεταποίησης οφείλεται στο γεγονός ότι η Π.Α την περίοδο 1993-1995, παρουσίασε ρυθμούς μεταβολής -2,0% στο σύνολο της Μεταποίησης έναντι 2,5% στον κλάδο 29, ενώ οι αντίστοιχοι ρυθμού μεταβολής της Α.Α.Π ήταν 0,7% στο σύνολο της Μεταποίησης έναντι 2,5% στον κλάδο 29 (Διάγραμμα 2-με βάση σταθερές τιμές έτους βάσης 1980).

4.3.2.2.2. Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών (κωδικός 29, ΣΤΑΚΟΔ '91) - Η Μεγάλη Βιομηχανία - Περίοδο 1993-95.

Αυτό που διαφοροποιείται στη νέα ταξινόμηση ΣΤΑΚΟΔ '91 σε σχέση με αυτή της ΣΤΑΚΟΔ '80, εκτός της ονοματολογίας όπου ο κλάδος μμηχανών και συσκευών εκτός ηλεκτρικών αντιστοιχεί στον κωδικό 29, είναι τα εξής:
α. Στον κλάδο 29 δεν περιλαμβάνονται η κατασκευή μεταλλικών ντεποζίτων, δεξαμενών και δοχείων, λεβήτων κεντρικής θέρμανσης και ατμογενητριών με εξαίρεση τους λέβητες ζεστού νερού για την κεντρική θέρμανση που έχουν συμπεριληφθεί στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδικός κλάδου 28- ΣΤΑΚΟΔ ' 91).
β. Στον κλάδο 29 έχουν συμπεριληφθεί η κατασκευή βελονών ραπτομηχανών, όπλων και πυρομαχικών, ορειχάλκινων ειδών κρουνοποϊίας και βαλβίδων που ανήκαν σύμφωνα με τη ΣΤΑΚΟΔ '80 στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδικός κλάδου 35-ΣΤΑΚΟΔ '80).
γ. Επίσης οι δραστηριότητες της επισκευής αυτοκινήτων περιλαμβάνεται πλέον στον ευρύτερο τομέα παροχής υπηρεσιών.

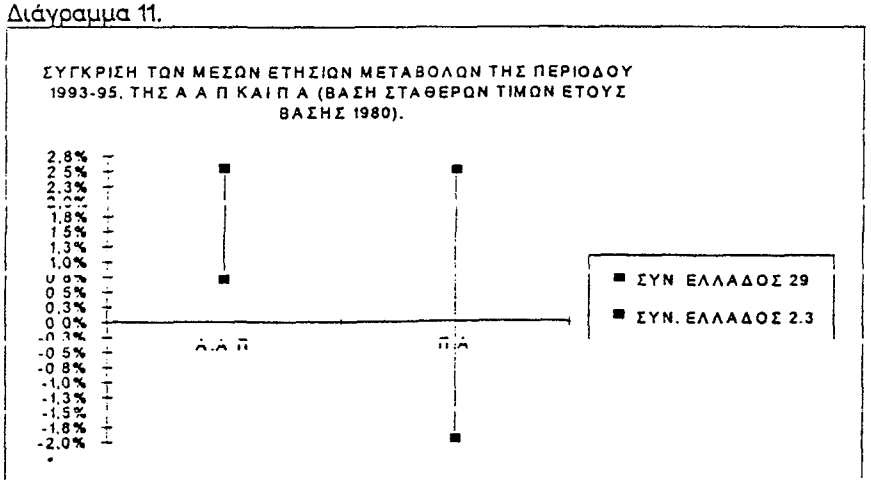
Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις Ετήσιες Στατιστικές Έρευνες της Βιομηχανίας (μέση ετήσια απασχόληση >10 άτομα), την περίοδο 1993-95 η θέση του κλάδου 29 (ΣΤΑΚΩΔ '91) στο σύνολο της βιομηχανίας βελτιώνεται συνεχώς (Διάγραμμα 10) δίχως όμως αυτό να οφείλεται σε μια δυναμική μεγέθυνσης του κλάδου αλλά εξαιτίας του γεγονότος ότι οι αρνητικοί ρυθμοί μεταβολής που γνωρίζει ο κλάδος ως προς τα Καταστήματα (-1,5%) και την Απασχόληση (-0,6%) είναι μικρότερης έντασης από αυτούς του συνόλου της Βιομηχανίας.
Επίσης την ίδια περίοδο 1993-95, ο κλάδος 28 σημειώνει οριακή αύξηση της Α.Α.Π ελαφρώς υψηλότερη από του συνόλου της Μεταποίησης και οριακή μείωση της Π.Α., χαμηλότερη από αυτή του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 11).

Διάγραμμα 10.

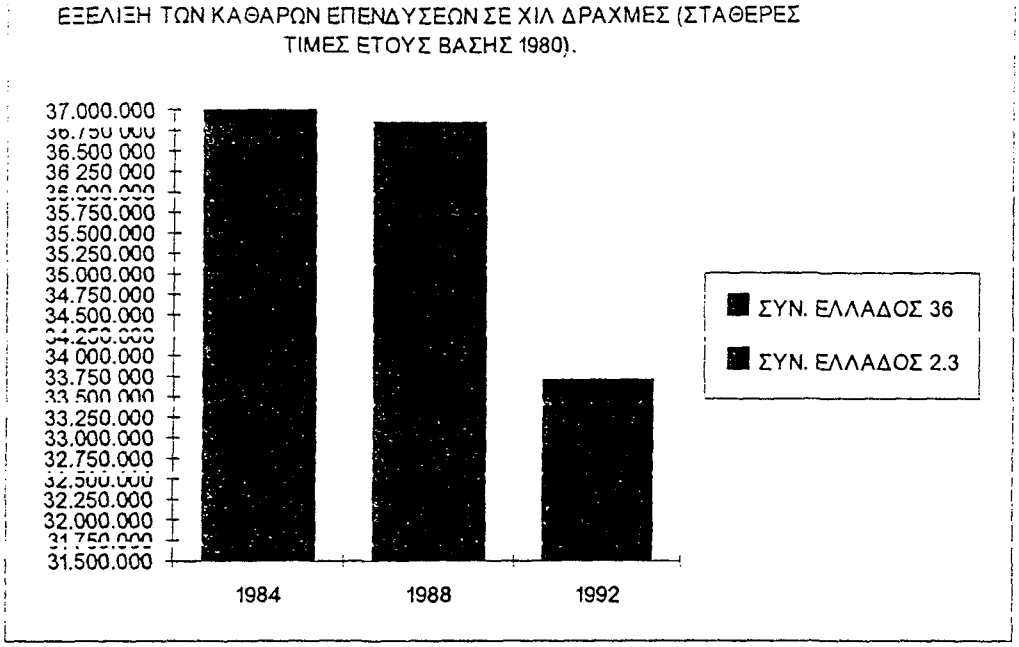
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 11.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Διάγραμμα 9.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δομή του κλάδου 36 (Μεγάλη Βιομηχανία)

Όπως αναφέρθηκε και στο Κεφ. 1.2.3.1, η μετατόπιση του ειδικού βάρους (ως προς την Απασχ. και Α.Α.Π.) προς τις μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις που αποτυπώνεται και στην εξέλιξη του Μέσου Μεγέθους των μονάδων του συνόλου Βιομηχανίας, παρατηρείται και στον κλάδο 36 όπου το μέσο μέγεθος από 23,3 άτομα το 1980 μειώνεται σε 18,3 άτομα το 1992 (πίνακας 6).

Σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης η θέση της μικρού μεγέθους επιχείρησης ως προς την συμμετοχή της στην Απασχ., είναι πιο ισχυρή από ότι στο σύνολο της Ελλάδος, τόσο για τον κλάδο 36, όσο και για το σύνολο της Μεταποίησης. Πιο συγκεκριμένα, το μέσο μέγεθος μονάδων, το 1992, στον κλάδο 36 είναι στην Περιφ. Πρωτευούσης 13,5 άτομα ενώ στο σύνολο Ελλάδος 18,3 άτομα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

ΜΕΣΟ ΜΕΓΕΘΟΣ (ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ) ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ		ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	
	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36
1980	44,8	23,3	40,8	23,1
1984	42.3	19,5	35.6	18.1
1988	42,4	23,4	38,3	16,8
1992	38,7	18,3	34,5	13,5

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Δηλαδή στην Περιφ. Πρωτευούσης ο κλάδος 36, σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης, δεν υστερεί ως προς το βαθμό συμμετοχής του στις καθαρές επενδύσεις του κλάδου στο συνόλου Ελλάδος αλλά αντίθετα ο βαθμός αυτός συμμετοχής είναι ανάλογος με το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης του στην Περιφ. Πρωτευούσης (ως προς την απασχόληση και την Α.Α.Π).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΒΑΘΜΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 36 ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36
1984	14,66	22,2
1988	24,22	10,5
1992	25,33	30,1

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Μια διαφοροποίηση, η οποία έχει χωρική διάσταση και αφορά την κατανομή των επενδύσεων ανά βασική κατηγορία δαπανών είναι η εξής :
Τόσο στο σύνολο της Μεταποίησης, όσο και στον κλάδο 36 την περίοδο 1984-92, η Περιφ.Πρωτευούσης υπερτερεί σε επενδύσεις στην κατηγορία επίπλων και μηχανολογικού λογισμικού ενώ υστερεί στην κατηγορία των κτιριακών επενδύσεων, σε σχέση πάντοτε με το σύνολο Ελλάδος (πίνακας 5).
Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί και με βάση το θεσμικό πλαίσιο επενδυτικών κινήτρων στην περιοχή της Περιφ. Πρωτευούσης, όπου απουσιάζουν σχεδόν τελείως τα κίνητρα για κτιριακές εγκαταστάσεις, όσο και από την στενότητα γης που αντιμετωπίζει η Βιομηχανία είτε για την ανέγερση νέων μονάδων είτε για την επέκταση (κτιριακή) υφισταμένων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.
ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΒΑΣΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36.

	1984		1988		1992	
	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	ΚΛΑΔΟΣ 36
ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ						
ΜΗΧΑΝ.	62	43	56	47	55	54
ΚΤΙΡΙΑ	19	28	19	33	20	16
ΜΗΧ.ΛΟΓ.	3	6	6	5	11	9
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ						
ΜΗΧΑΝ.	48	58	55	42	49	50
ΚΤΙΡΙΑ	16	11	13	6	15	4
ΜΗΧ.ΛΟΓ.	9	13	8	14	17	15

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

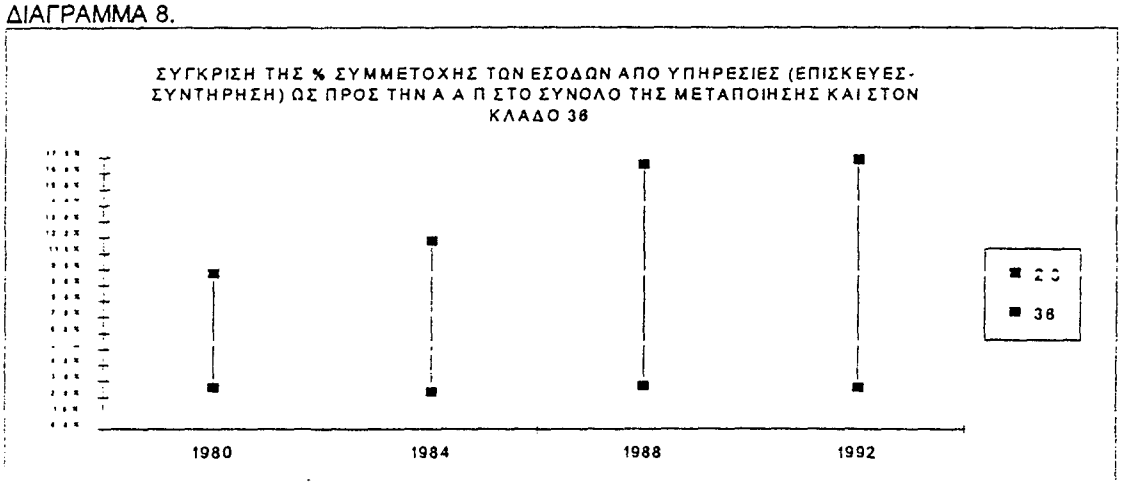
Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι το μεγαλύτερο μερίδιο στην παραγωγή του κλάδου, έχει ο υποκλάδος 369 (Μηχανουργεία κατασκευής και επισκευής μηχανημάτων μη ειδικώς κατονομαζόμενων) που περιλαμβάνει κυρίως εργασίες επισκευών.
Επίσης στον πίνακα 3 φαίνεται ότι τα έσοδα από δραστηριότητα φασόν, ως ποσοστού επί της Α.Α.Π, κινούνται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα στον κλάδο 36 από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης αντιπροσωπεύοντας μόνο ένα ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 1% της Α.Α.Π. Ως προς τα έξοδα από την ανάθεση εργασιών φασόν εμφανίζονται να συμμετέχουν με μεγαλύτερο ποσοστό στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής, από ότι στο σύνολο της Μεταποίησης (γύρω στο 4%), το οποίο όμως δεν κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό. Δηλαδή οι υπεργολαβικές σχέσεις που αναπτύσσονται στον κλάδο 36, αν και όχι σε ικανοποιητικά επίπεδα, υπερτερούν έναντι του συνόλου της Μεταποίησης και αφορούν την ανάθεση εκτέλεσης έργου φασόν και όχι την ανάληψη έργου φασόν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ (ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ) ΚΑΙ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ *ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ Α.Α.Π, ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36.*

	1980	*1984*	*1988*	*1992*
ΕΣΟΔΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ-ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ				
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,66	2,36	2,67	2,63
ΚΛΑΔΟΣ 36	9,8	11,8	16,6	16,8
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΦΑΣΟΝ				
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	2,66	2,31	2,72	3,11
ΚΛΑΔΟΣ 36	2,3	0,6	0,8	0,8

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Καθαρές επενδύσεις.
Σχετικά επίσης με τις καθαρές επενδύσεις του κλάδου 36 (Μεγάλη βιομηχανία – αγορές καινούριου εξοπλισμού), την περίοδο 1984-1992 κινούνται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, συμμετέχοντας στις καθαρές επενδύσεις του συνόλου της Μεταποίησης γύρω στο 1%. (Διάγραμμα 9). Το χαμηλό αυτό ποσοστό σε συνδυασμό με τη χαμηλή συμμετοχή του κλάδου 36 στη συνολική εγκατεστημένη ισχύ της Μεταποίησης που όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο παραμένει το 1988 στα χαμηλά επίπεδα του 2,6% αποτυπώνει τη μικρή συμμετοχή του κλάδου στην κεφαλαική συσσώρευση της Μεταποίησης και εξηγεί το γεγονός ότι ο κλάδος εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας.
Το 1992, το 30% των καθαρών επενδύσεων του κλάδου, έχουν πραγματοποιηθεί από επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στην Περιφ. Πρωτευούσης, ποσοστό που θα μπορούσε να αντιστοιχηθεί με τον βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης του κλάδου στην Περιφ. Πρωτευούσης (πίνακας 4).

Η παραπάνω διαφοροποίηση στην ανάλυση του κόστους παραγωγής του κλάδου 36 και του συνόλου της Μεταποίησης διατηρείται σε αμείωτη ένταση την περίοδο 1980-92, όπως φαίνεται και στον πίνακα 2.

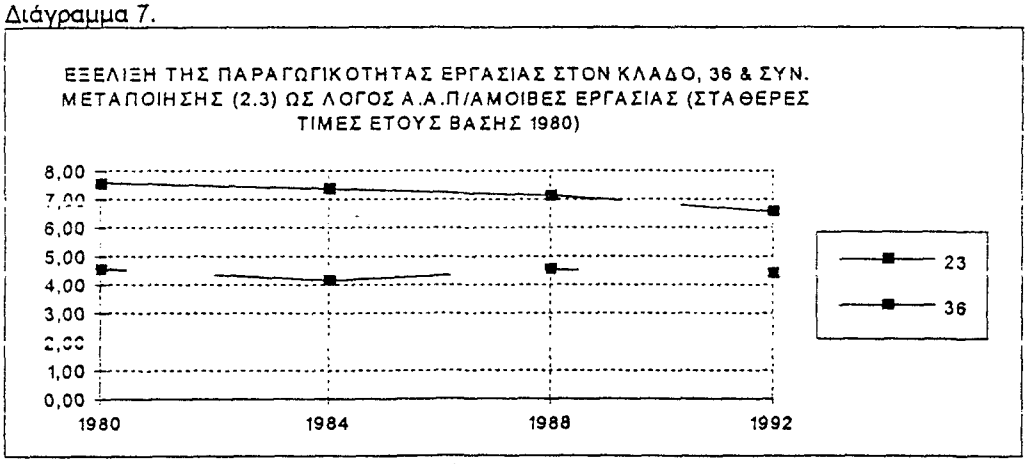
ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36 ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

ΣΥΝ. ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	*1980*	*1984*	*1988*	*1992*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ				
Α' & Β' ΥΛΕΣ	57%	59%	54%	50%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	3%	3%	3%	4%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	2%	2%	2%	2%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ				
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	13%	14%	14%	15%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	18%	15%	19%	22%
ΚΛΑΔΟΣ 36	*1980*	*1984*	*1988*	*1992*
ΑΝΑΛΩΣΕΙΣ				
Α' & Β' ΥΛΕΣ	49%	52,8%	49,1%	45,8%
ΥΛΙΚΑ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	0,4%	0,2%	0,1%	0,2%
ΕΞΟΔΑ ΦΑΣΟΝ	2,4%	2,1%	3,3%	4,1%
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ				
ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	22,0%	24,1%	22,1%	22,5%
ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	21,4%	16,2%	19,4%	22,5%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σύμφωνα με την παραγωγικότητα της εργασίας με όρους κόστους εργασίας (Α.Α.Π/ Κόστος Εργασίας) διαπιστώνουμε ότι ο κλάδος εμφανίζει μικρότερη παραγωγικότητα από το σύνολο της Μεταποίησης δίχως να εμφανίζει σημάδια βελτίωσης όλη την περίοδο 1980-92 (Διάγραμμα 7). Η χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο κλάδος εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας αποκαλύπτει το μειονέκτημα ανταγωνιστικότητας του κλάδου με όρους απασχόλησης.

Διάγραμμα 7.

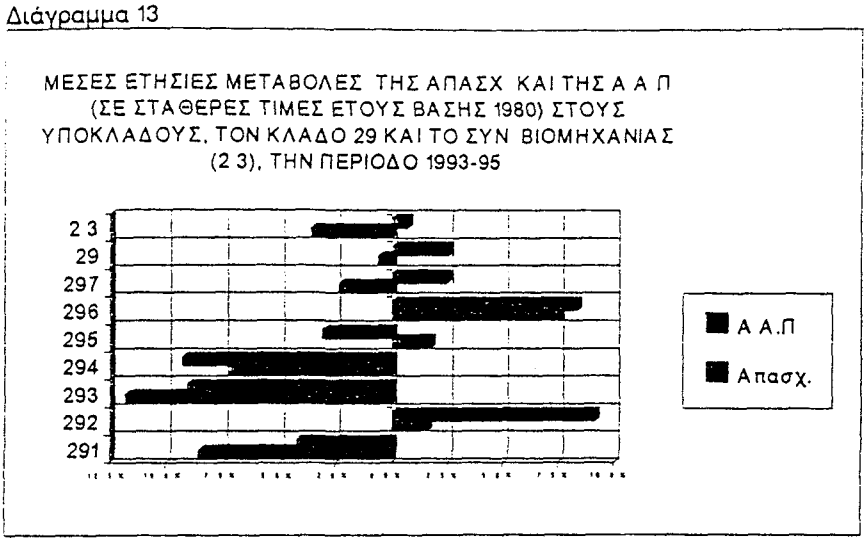

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Υπεργολαβικές σχέσεις.

Με βάση την συμμετοχή των εσόδων από υπηρεσίες συντήρησης, επισκευής και γενικά υπηρεσίες μετά την πώληση, ως ποσοστού στην Α.Α.Π, διαπιστώνουμε πως τα έσοδα αυτά όσο αφορά τον κλάδο 36 ανέρχονται στο 16,8% το έτος 1992. Το ποσοστό αυτό είναι κατα πολύ μεγαλύτερο από αυτό του συνόλου της Μεταποίησης που κινείται αντίστοιχα γύρω στο 3% (πίνακας 3 & Διάγραμμα 8).

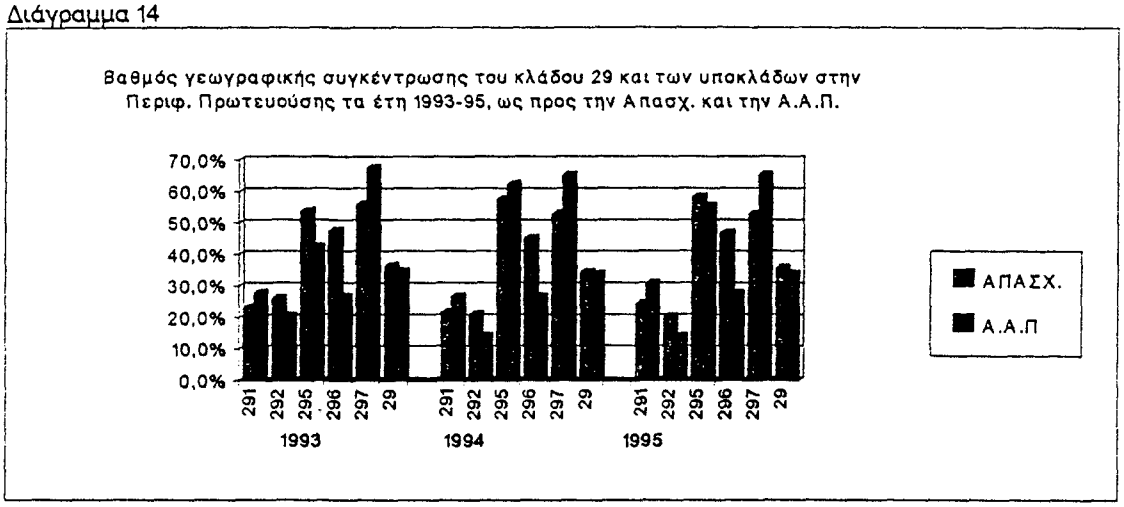
Διάγραμμα 13

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης των παραπάνω υποκλάδων στην Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε ότι (Διάγραμμα 14) τη περίοδο 1993-95, ο υποκλάδος 297 (κατασκευή οικιακών συσκευών) και ο 295 (κατασκευή μηχανημάτων βιομηχανικής παραγωγής), παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης, μεγαλύτερο από αυτόν του συνόλου του κλάδου (ως προς την Απασχόληση και την Α.Α.Π).

Διάγραμμα 14

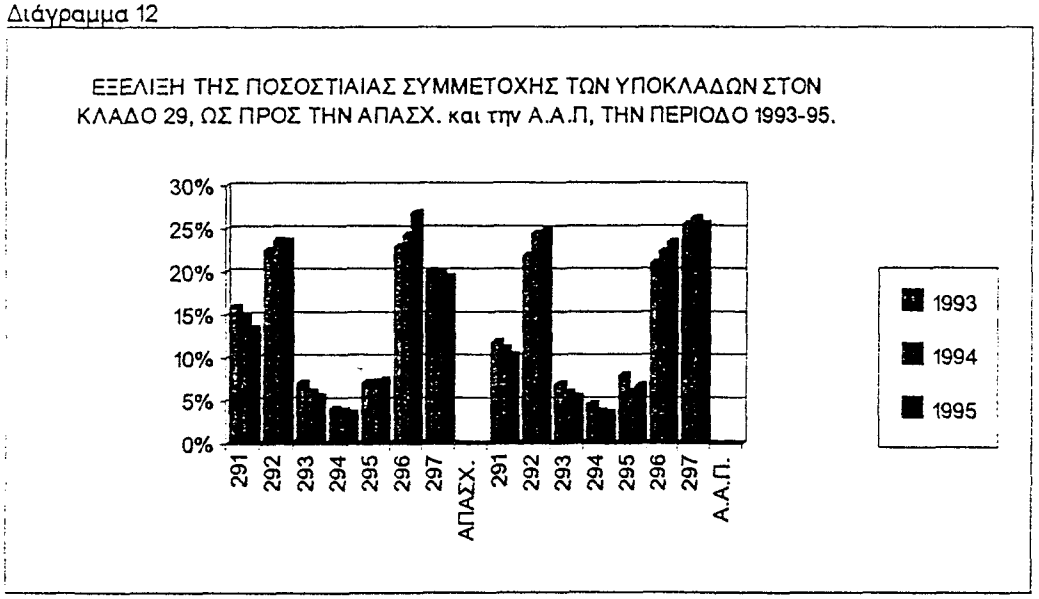
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ο υψηλός βαθμός γεωγραφικής συγκέντρωσης των υποκλάδων 295 και 297 στην Περιφ. Πρωτευούσης, αντικατοπτρίζεται και στους συντελεστές συμμετοχής, όπου ο συντελεστής συμμετοχής των δύο υποκλάδων κινείται γύρω στο 1,5, σε υψηλότερα επίπεδα και από αυτό του συνόλου του κλάδου 29. Δηλαδή οι δύο παραπάνω υποκλάδοι εμφανίζονται να είναι πιο ανεπτυγμένοι με βάση την (Α) και την (Α.Α.Π), στην Περιφ.Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο Ελλάδος (Διάγραμμα 15).

4.3.2.2.4. Υποκλάδοι του κλάδου μηχανών και συσκευών (κωδικός 29 - ΣΤΑΚΟΔ '91) - Μεγάλη Βιομηχανία - την περίοδο 1993-95.

Σύμφωνα με τις ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας (Μονάδες > 10 άτομα), την περίοδο 1993-95, οι υποκλάδοι που εμφανίζουν τα σημαντικότερα ποσοστά συμμετοχής στην Απασχόληση (Α) και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π) του κλάδου 29, είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι εξής (Διάγραμμα 12):
1) Ο υποκλάδος 296 (κατασκευή όπλων και πυρομαχικών), ο οποίος το 1995 συγκεντρώνει το 27% της (Α) και το 23% της (Α.Α.Π) και εμφανίζει συντριπτικά μεγαλύτερο μέσο μέγεθος μονάδων (237 άτομα) σε σχέση με το μέσο μέγεθος των μονάδων του συνόλου του κλάδου 29 (34 άτομα).
2) Ο υποκλάδος 292 (κατασκευή άλλων μηχ/των γενικής χρήσης όπως κλιβάνων, καυστήρων, ψυκτικών και κλιματιστικών μη οικιακής χρήσης, εξοπλισμού ανύψωσης και διακίνησης φορτίων κ.α.), ο οποίος το 1995 συγκεντρώνει το 24% της (Α) και το 25% της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μέσο μέγεθος μονάδων 31 άτομα.
3) Ο υποκλάδος 297 (κατασκευής οικιακών συσκευών ηλεκτρικών και μη), ο οποίος το 1995 συγκεντρώνει το 19% της (Α) και το 26% της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μέσο μέγεθος μονάδων 35 άτομα.
4) Από τους υπόλοιπους υποκλάδους, μόνο ο 291 (κατασκευή μηχ/των για τη χρησιμοποίηση μηχανικής ενέργειας, με εξαίρεση τους κινητήρες αεροσκαφών, οχημάτων και δικύκλων) συμμετέχει στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου με ποσοστά που κινούνται άνω του 10%.
Την περίοδο 1993-1995, η παραπάνω ιεραρχική ταξινόμηση των υποκλάδων ως προς την σπουδαιότητά τους διατηρείται σχεδόν αμετάβλητη, όπως φαίνεται και από το παρακάτω διαγράμμα 12.

Διάγραμμα 12

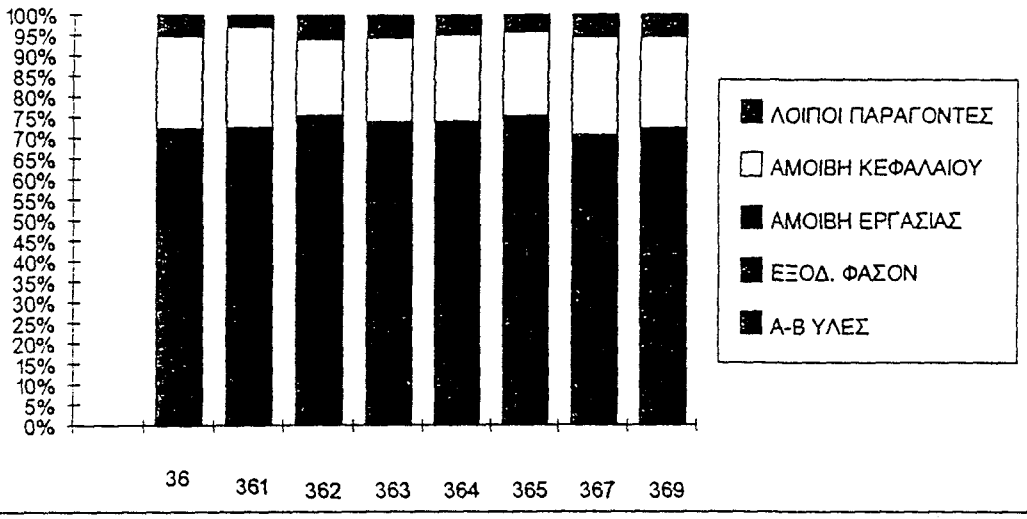

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

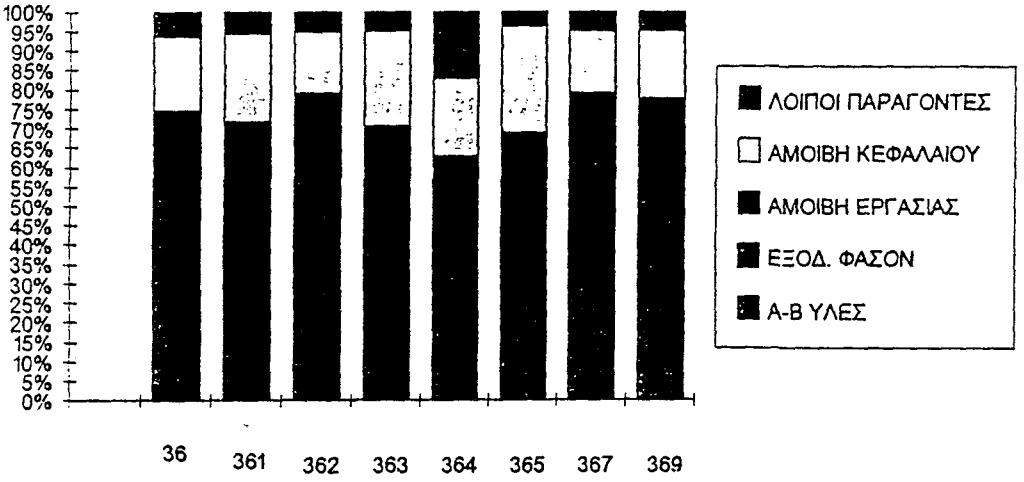
Με βάση επίσης τη μέση ετήσια μεταβολή της Απασχόλησης και της Α.Α.Π την περίοδο 1993-95, διαπιστώνουμε ότι μόνο οι υποκλάδοι 296 και 292, οι οποίοι όπως σημειώσαμε πιό πάνω αποτελούν τους δύο πιό σημαντικότερους υποκλάδους, εμφανίζουν θετικούς ρυθμούς μεταβολής στην (Α) και την (Α.Α.Π) ξεφεύγοντας από τη γενική εικόνα που κυριαρχεί στον κλάδο 29 και στο σύνολο της Μεταποίησης (Διάγραμμα 13).

Διαγράμματα 10 & 11.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ ΤΟ 1992.

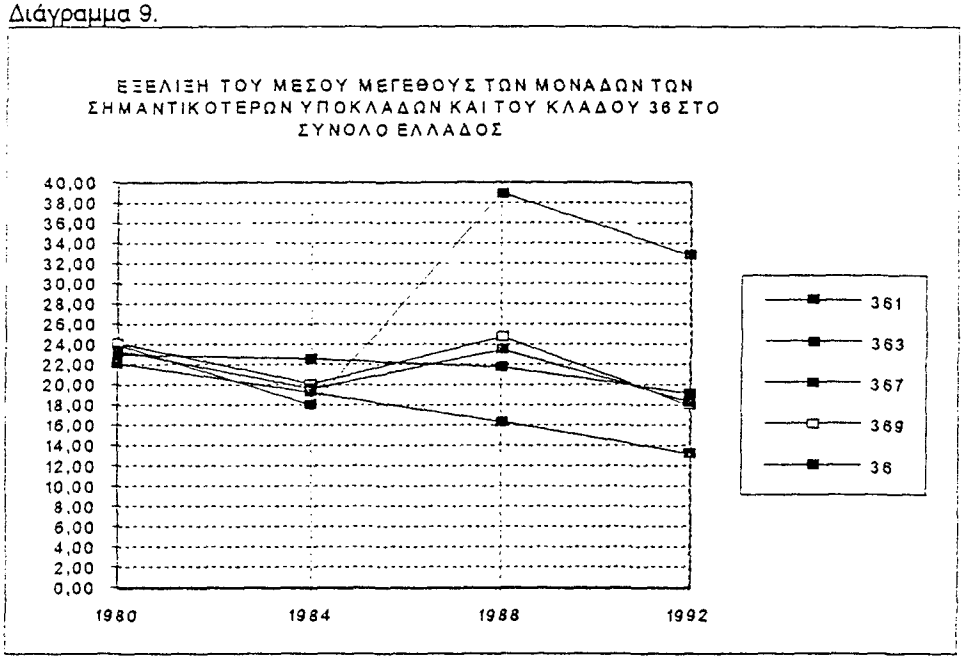
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ ΤΟ 1988.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σχετικά με το μέγεθος των μονάδων σε επίπεδο υποκλάδων μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:
Την περίοδο 1980-1992, το μέσο μέγεθος των μονάδων μειώνεται σε όλους τους υποκλάδους, ακολουθώντας ουσιαστικά τη μείωση που παρατηρείται στο σύνολο του κλάδου 36 (Διάγραμμα 9). Ο μοναδικός υποκλάδος, στον οποίο παρατηρείται αύξηση του μέσου μεγέθους των μονάδων είναι ο 361, ο οποίος όλη την περίοδο 1980-92 εμφανίζει *μεγαλύτερο μέσο μέγεθος μονάδων από ότι το σύνολο του κλάδου.*
Μάλιστα ο κλάδος 369, ο πιό σημαντικός υποκλάδος ως προς την συμμετοχή του στην απασχόληση του κλάδου, εμφανίζει μέσο μέγεθος καταστημάτων ίδιο με αυτό του συνόλου του κλάδου, όλη την περίοδο 1980-92.

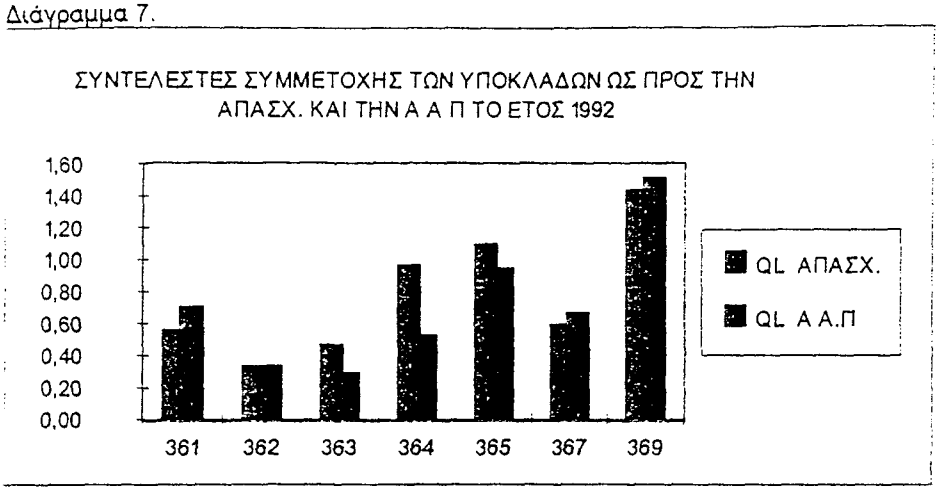
Διάγραμμα 9.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Κόστος παραγωγής.
Από την ανάλυση των βασικών παραγόντων διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής σε επίπεδο υποκλάδων διαπιστώνουμε τα εξής, για την περίοδο 1980-1992 (Διαγράμματα 10 & 11):
Οι Α' και Β' ύλες αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής. Επίσης εκτός από τους υποκλάδους 363 (Κατασκευής μηχανημάτων για τη γεωργία και τη ζωοκομία), 365 (Κατασκευής μηχανημάτων για την παραγωγή ειδών διατροφής, ποτών και καπνού) και 367 (Κατασκευής πυροσβεστήρων, αντλιών και ψεκαστήρων) οι οποίοι εμφανίζονται ελαφρώς ως εντάσεως κεφαλαίου, όλοι οι υπόλοιποι υποκλάδοι όπως και ο 369 (Μηχανουργεία κατασκευής και επισκευής μηχανημάτων μη ειδικώς κατονομαζόμενων) εμφανίζονται ως εντάσεως εργασίας, όπως δηλαδή και ο κλάδος 36 στο σύνολο του.
Την περίοδο 1980-1992 τα έξοδα για εργασίες Φασόν, ως παράγοντας διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής, εμφανίζονται συστηματικά ως ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας στους υποκλάδους 359 και 365.

Διάγραμμα 7.

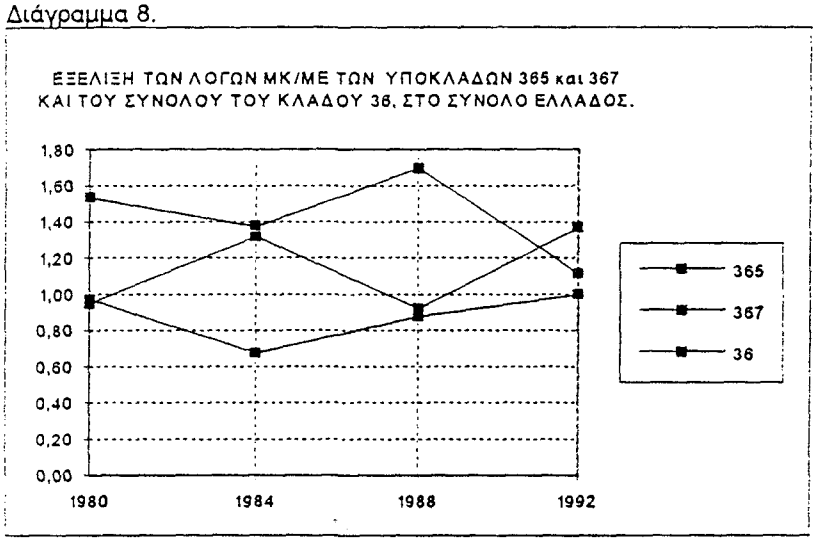

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Λόγος ΜΚ/ΜΕ

Ως προς το λόγο Μερίδιο Κεφαλαίου / Μερίδιο Εργασίας, διαπιστώνουμε ότι, μόνο οι υποκλάδοι 365 και 367, φαίνεται να υπερτερούν όλη την περίοδο 1980-1992, σε σχέση με τους υπόλοιπους υποκλάδους και σε σχέση με το σύνολο του κλάδου 36 (Διάγραμμα 8 & Πίνακας 1).

Διάγραμμα 8.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

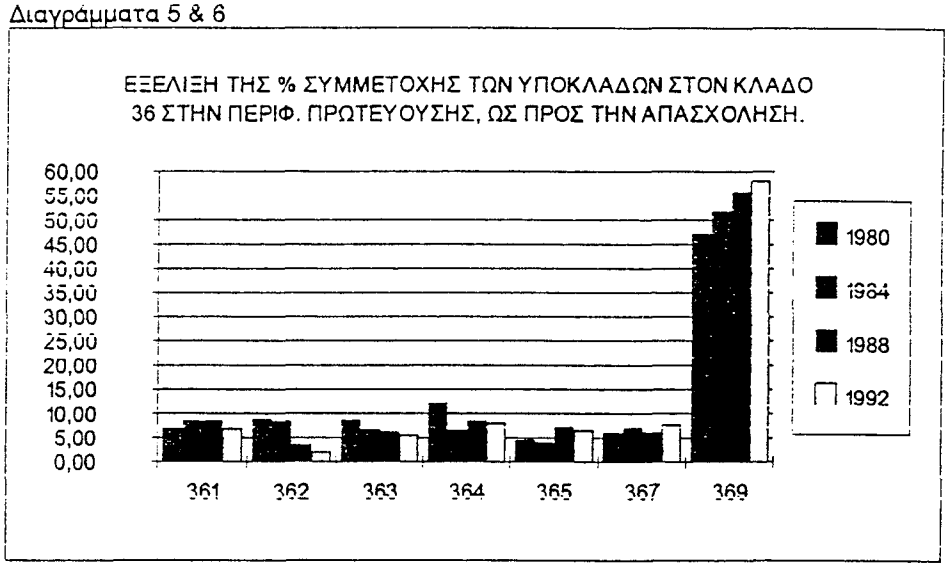
ΛΟΓΟΙ ΜΚ/ΜΕ ΣΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ 36.

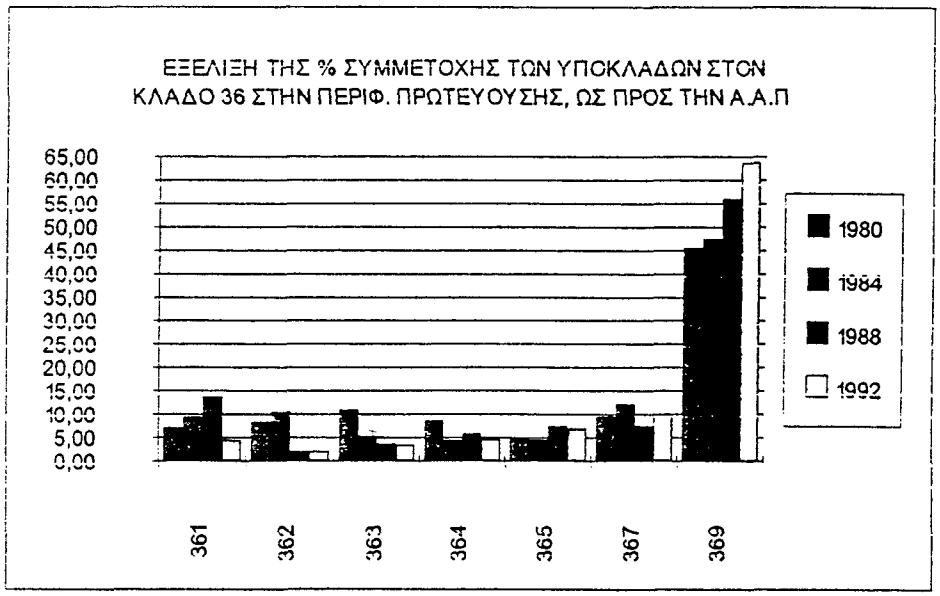
	1980	*1984*	*1988*	*1992*
361	0,7	0,7	0,8	0,6
362	0,9	1,1	0,7	0,9
363	1,2	0,5	1,3	1,1
364	0,6	1,0	0,7	0,9
365	1,5	1,4	1,7	1,1
367	1,0	1,3	0,9	1,4
369	1,0	0,4	0,8	1,0
36	1,0	0,7	0,9	1,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Στην Περιφ. Πρωτευούσης, στον κλάδο 36, η εικόνα της ιεραρχικής κατάταξης των υποκλάδων ως προς τη συμμετοχή τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) δε διαφοροποιείται ουσιαστικά σε σχέση με αυτή που περιγράψαμε πιο πάνω για το σύνολο της Ελλάδος. Αυτό το οποίο όμως συνιστά διαφοροποίηση, είναι ο υψηλότερος βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο σε επίπεδο της Περιφ. Πρωτευούσης, σε σχέση με αυτόν του κλάδου σε επίπεδο Ελλάδος. Σχεδόν το 60% της απασχόλησης και της Α.Α.Π του κλάδου, συγκεντρώνεται μόνο σε έναν υποκλάδο, τον 369 (Διαγράμματα 5 & 6).

Διαγράμματα 5 & 6

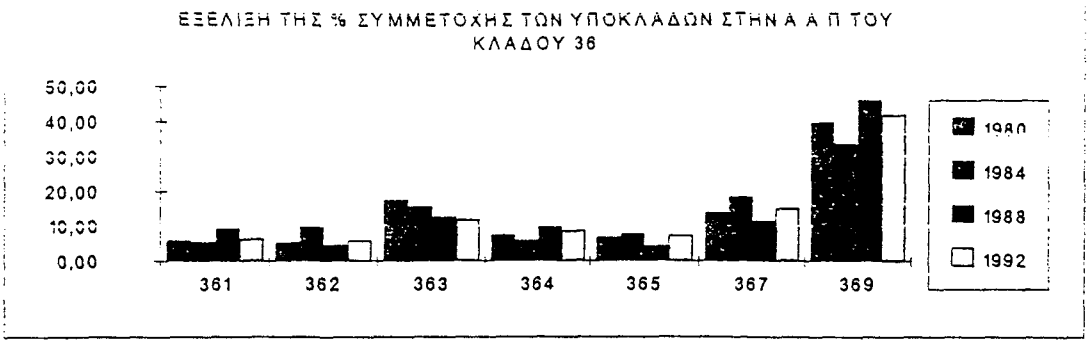

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης, αντικατοπτρίζεται και στους συντελεστές συμμετοχής (Διάγραμμα 7).
Με βάση τους συντελεστές συμμετοχής, που έχουν υπολογιστεί ως προς το βαθμό συμμετοχής των υποκλάδων στην (Α) και την (Α.Α.Π) του κλάδου, τόσο σε επίπεδο συνόλου Ελλάδος, όσο και σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε τα εξής με βάση το έτος 1992:
Μόνο ο υποκλάδος 369 εμφανίζεται να είναι πιο ανεπτυγμένος ως προς την (Α) και την (Α.Α.Π), στην Π.Π σε σχέση με το σύνολο Ελλάδος (QL (Α) =1,4 και QL (Α.Α.Π)=1,5). Ολοι οι υπόλοιποι υποκλάδοι εμφανίζονται να είναι λιγότερο ανεπτυγμένοι στην Π.Π, από ότι στο σύνολο Ελλάδος.

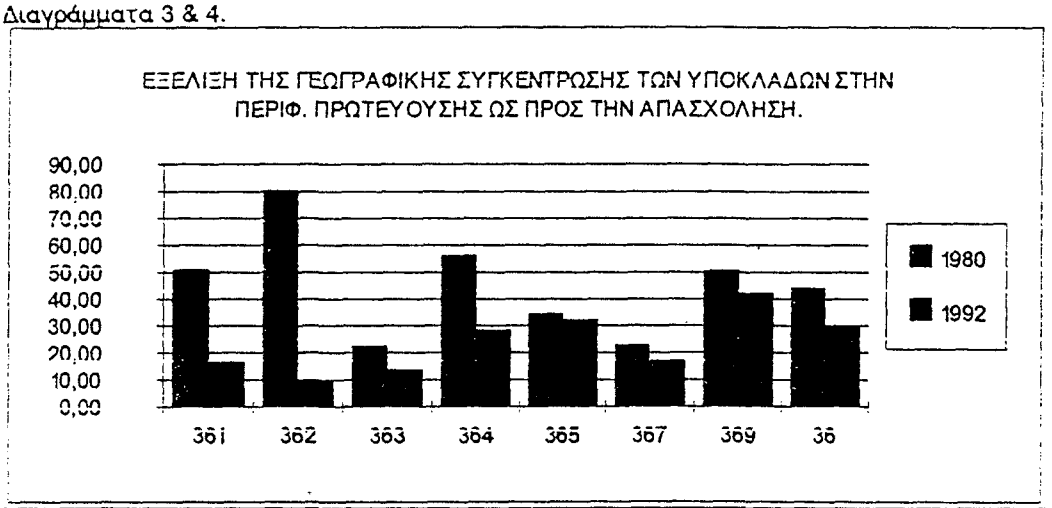
Διάγραμμα 2.

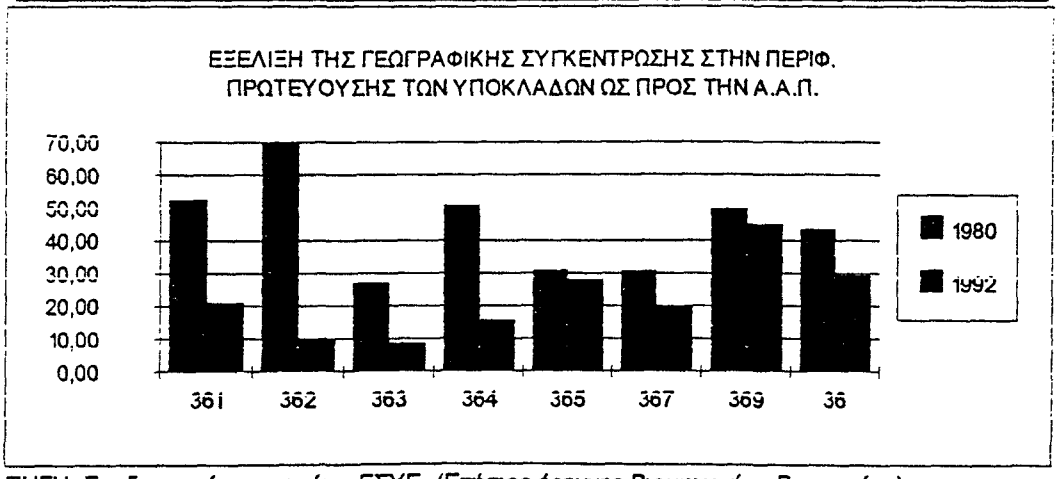

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης των παραπάνω υποκλάδων στην Περιφ. Πρωτευούσης διαπιστώνουμε τα εξής:
Οι κλάδοι 369 και 365, παρουσιάζουν βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης ίδιο ή και μεγαλύτερο από αυτόν του συνόλου του κλάδου (ως προς την Απασχόληση και την Α.Α.Π). Όλοι οι υπόλοιποι υποκλάδοι, υστερούν σημαντικά ως προς το βαθμό συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης, σε σχέση πάντοτε με το σύνολο του κλάδου. Μάλιστα την περίοδο 1980-1992, σε όλους τους υποκλάδους παρατηρείται μείωση του βαθμού συγκέντρωσης τους στην Περιφ. Πρωτευούσης, ακολουθώντας την τάση που επικρατεί στο σύνολο του κλάδου (Διαγράμματα 3 και 4).

Διαγράμματα 3 & 4.

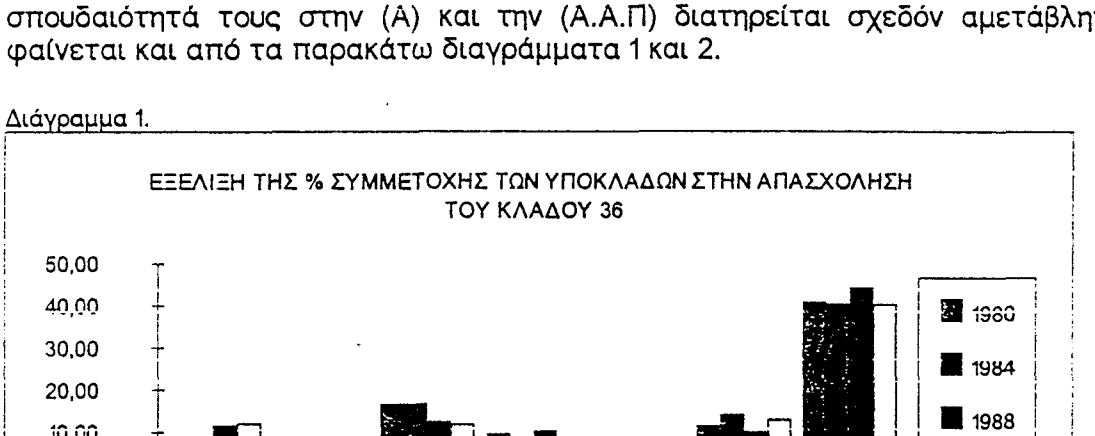
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.3.2.2.3. Υποκλάδοι του κλάδου μηχανών και συσκευών (κωδικός 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80) - Μεγάλη Βιομηχανία - την περίοδο 1980-92.

Σύμφωνα με τις ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας (Μονάδες > 10 άτομα), την περίοδο 1980-92, ο κλάδος 36 παρουσιάζει υψηλό βαθμό συγκέντρωσης της Απασχόλησης και της Α.Α.Π, σε τρείς βασικά υποκλάδους.
Οι υποκλάδοι που εμφανίζουν τα σημαντικότερα ποσοστά συμμετοχής στην Απασχόληση (Α) και την Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (Α.Α.Π) του κλάδου 36, την περίοδο 1980-1992, είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι εξής:
1) Ο υποκλάδος 369 (Μηχανουργεία κατασκευής και επισκευής μηχανημάτων μη ειδικώς κατονομαζόμενων), ο οποίος το 1992 συγκεντρώνει το 40% της (Α) και το 42% της (Α.Α.Π) εμφανίζοντας ίδιο μέσο μέγεθος μονάδων (17 ατομα) με το σύνολο του κλάδου.
2) Ο υποκλάδος 367 (Κατασκευής πυροσβεστήρων, αντλιών και ψεκαστήρων), ο οποίος το 1992, συγκεντρώνει το 13% της (Α) και το 15% της (Α.Α.Π) και εμφανίζει μέσο μέγεθος μονάδων (19 άτομα).
3) Στη συνέχεια ακολουθούν οι υποκλάδοι 361 (Κατασκευής μηχανών εσωτερικής καύσεως) και 363 (Κατασκευής μηχανημάτων για τη γεωργία και τη ζωοκομία), οι οποίοι συμμετέχουν με αξιόλογα ποσοστά στην απασχόληση και την Α.Α.Π του κλάδου.
4) Από τους υπόλοιπους υποκλάδους, οι 362 (Κατασκευής μηχανημάτων κλιματισμού), 364 (Κατασκευής μηχανημάτων λατομείων οδοποιίας και οικοδομικής) και 365 (Κατασκευής μηχανημάτων για την παραγωγή ειδών διατροφής, ποτών και καπνού) εμφανίζουν ποσοστά συμμετοχής στην απασχόληση και την Α.Α.Π του κλάδου, που κυμαίνονται μεταξύ 6% και 8%.
5) Οι υποκλάδοι 368 (Κατασκευής μηχανών γραφείου, πλαστιγγών και ζυγών) και 366 (Κατασκευής μηχανημάτων υφαντουργίας και επεξεργασίας ξύλου και μετάλλου), συμμετέχουν με ελάχιστα ποσοστά στην απασχόληση και την Α.Α.Π του κλάδου.

Την περίοδο 1980-1992, η παραπάνω ιεραρχική ταξινόμηση των υποκλάδων ως προς την σπουδαιότητά τους στην (Α) και την (Α.Α.Π) διατηρείται σχεδόν αμετάβλητη, όπως φαίνεται και από τα παρακάτω διαγράμματα 1 και 2.

Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.3.2.5. Χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου 36.

Για την εκτίμηση της χρηματοοικονομικής κατάστασης του κλάδου προχωρήσαμε σε σύγκριση χρηματοοικονομικών δεικτών που προκύπτουν από τους ενοποιημένους ισολογισμούς ομάδων δειγμάτων του συνόλου της Μεταποίησης και του κλάδου 36.
Σύμφωνα με την πρώτη ομάδα δειγμάτων που περιλαμβάνει ένα δείγμα 152 επιχειρήσεων του κλάδου 36 και 3.857 επιχειρήσεων του συνόλου Μεταποίησης οι οποίες δραστηριοποιούνται την περίοδο 1992-95, παρατηρούμε τα εξής (πίνακας 1 & 2):
Η χρηματοοικονομική κατάσταση του κλάδου εμφανίζεται κατά τα τελευταία χρόνια ικανοποιητική. Η απόδοση των ιδίων κεφαλαίων κατά την περίοδο 1992-95 ακολουθεί σε γενικές γραμμές την αποδοτικότητα που εμφανίζει η βιομηχανία στο σύνολο της.
Ο βαθμός δανειακής επιβάρυνσης του κλάδου (η σχέση ξένων προς ίδια κεφάλαια) δεν παρουσιάζεται υψηλός σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης, ενώ όλη την περίοδο 1992-1995, η σχέση ξένων προς ίδια κεφάλαια φαίνεται να διατηρείται σταθερή.
Σε ικανοποιητικά επίπεδα, συγκριτικά με το σύνολο της βιομηχανίας, εμφανίζεται και ο δείκτης γενικής ρευστότητας του κλάδου σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο 1992-95.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 36 ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ.

	1995	*1994*	*1993*	*1992*
ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ				
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	13,60	12,44	10,42	10,34
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1,59	1,69	1,72	1,76
ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ	1,18	1,13	1,10	1,10
ΚΛΑΔΟΣ 36				
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	12,17	8,06	9,64	11,64
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1,37	1,26	1,37	1,34
ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ	1,3	1,25	1,23	1,22

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Σύμφωνα με την δεύτερη ομάδα δειγμάτων που περιλαμβάνει ένα δείγμα 149 επιχειρήσεων του κλάδου 36 και 4.221 επιχειρήσεων του συνόλου Μεταποίησης οι οποίες δραστηριοποιούνται την περίοδο 1994-97, παρατηρούμε ότι η χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου συνεχίζει όπως και πιό πάνω να εμφανίζεται ικανοποιητική ακολουθώντας αυτή του συνόλου της βιομηχανίας με εξαίρεση το δείκτη αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων για τα έτη 1994 και 1995 (πίνακας 2).
Μάλιστα σύμφωνα και με το δείκτη απόσβεσης παγίων οι επιχειρήσεις του κλάδου εμφανίζονται με πιό ανανεωμένο εξοπλισμό πάγιων εγκαταστάσεων σε σχέση με αυτές του συνόλου της βιομηχανίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ 36 ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1994-1997.

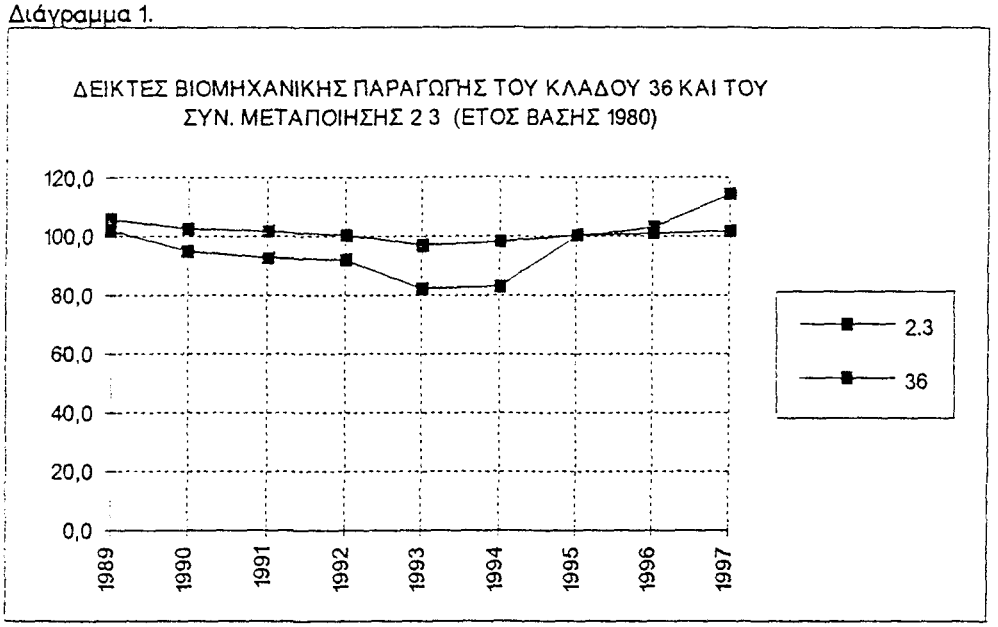
	1997	*1996*	*1995*	*1994*
ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ (4.221 επιχ.)				
ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	46%	45%	45%	45%
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	10%	12%	13%	12%
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1,2	1,3	1,5	1,6
ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ	1,3	1,2	1,2	1,1
ΚΛΑΔΟΣ 36 (149 επιχ.)				
ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	40%	38%	37%	37%
ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	13%	11%	8%	7%
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1,3	1,2	1,3	1,2
ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ	1,3	1,3	1,3	1,3

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

4.3.2.4. Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής στον κλάδο 36.

Ο δείκτης παραγωγής του κλάδου εμφανίζεται την περίοδο 1990-94 σε επίπεδα χαμηλότερα από εκείνα του 1980, ενώ από το 1995 και μετά παρουσιάζει μια έντονη ανάκαμψη για να διαμορφωθεί σε υψηλότερα επίπεδα από τα αντίστοιχα του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 1). Η δυναμική αυτής της μεγέθυνσης του προϊόντος του κλάδου αποτυπώνεται στον μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του δείκτη παραγωγής του όπου την περίοδο 1989-1997 ήταν θετικός και ίσος με 1,9%, ενώ και για το σύνολο της Μεταποίησης ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής ήταν αρνητικός και ίσος με –0,4%.

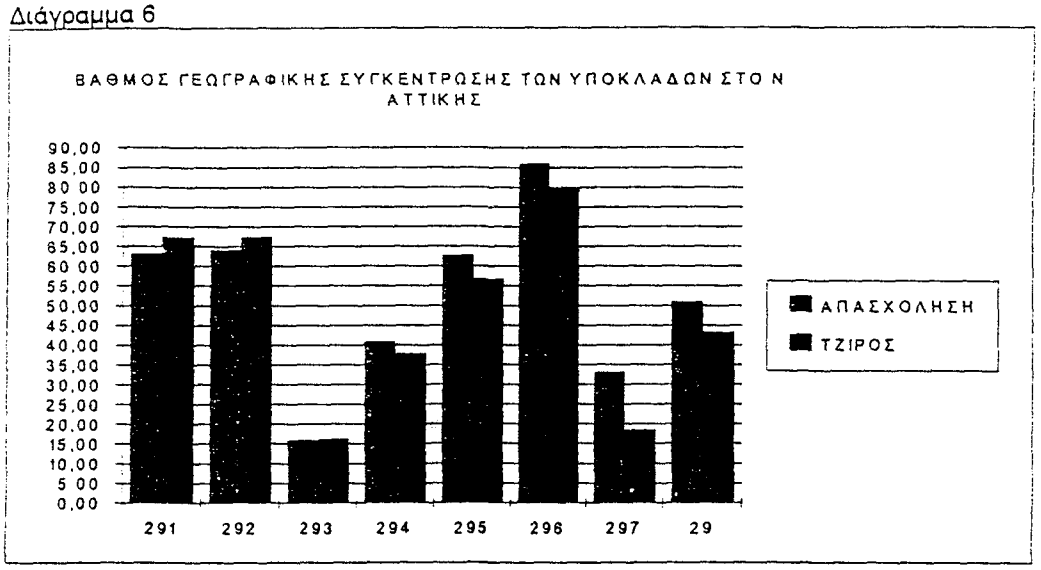
Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Δείκτης Παραγωγής Ορυχείων, Βιομηχανίας και Ηλεκτρισμού-Φωταερίου. ΕΣΥΕ.

Η παραπάνω εικόνα αποτυπώνεται και στον βαθμό συγκέντρωσης που παρουσιάζουν οι παραπάνω υποκλάδοι στο Ν.Αττικής, όπου οι υποκλάδοι 291, 292, 295 και 296 εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης στο Ν. Αττικής από ότι το σύνολο του κλάδου 29 (Διάγραμμα 6).

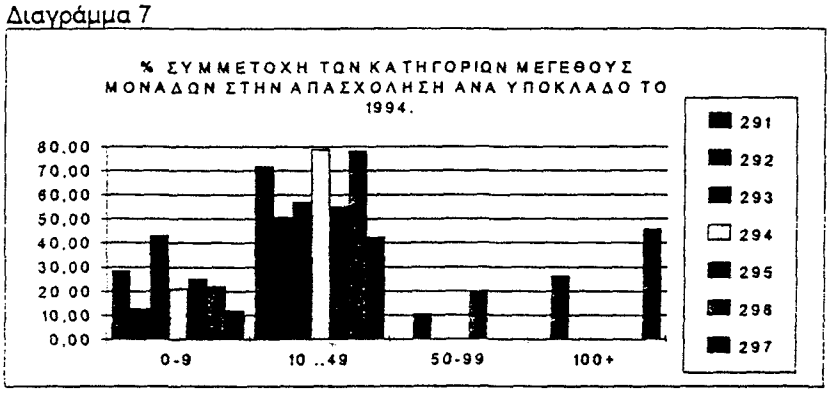
Διάγραμμα 6

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994)

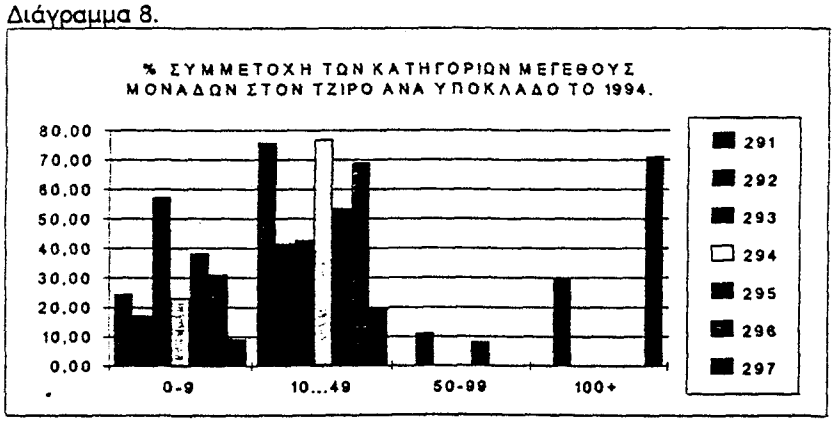
Σε όλους τους υποκλάδους, όπως και στο σύνολο του κλάδου, κυριαρχεί το μικρό μέγεθος επιχείρησης και πιο συγκεκριμένα οι κατηγορίες μεγέθους «10-49 άτομα» και «0-9 άτομα» ακολούθως. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι επιχειρήσεις που απασχολούν άνω των 100 ατόμων εμφανίζονται μόνο στους υποκλάδους 292 και 297 (Διαγράμματα 7 & 8) .

Διαγράμμα 7

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994)

Διάγραμμα 8.

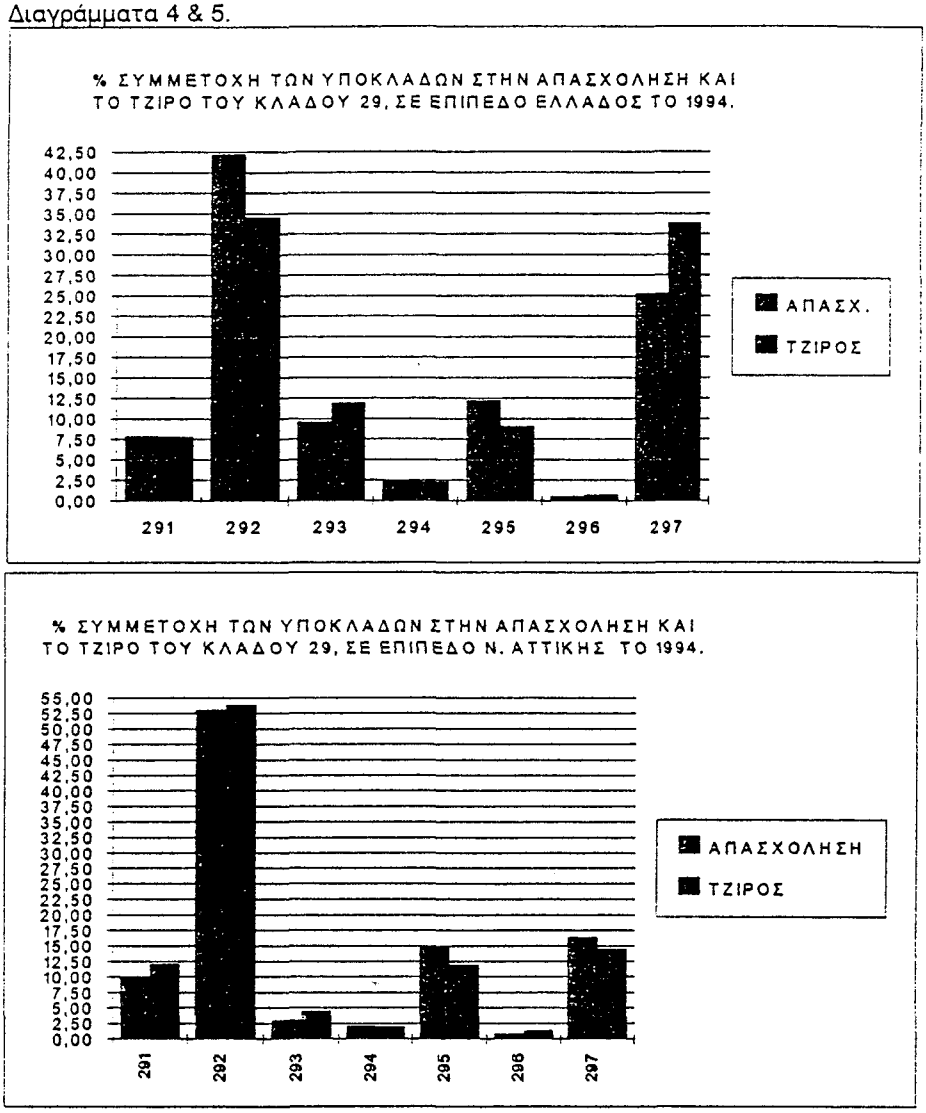

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994)

Υποκλάδοι του κλάδου 29

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων την περίοδο 1994-95, στον κλάδο 29, σε επίπεδο Ελλάδος (Διάγραμμα 4), παρουσιάζεται υψηλή .συγκέντρωση της απασχόλησης και του Τζίρου σε δύο υποκλάδους, τον 292 (Κατασκευή άλλων μηχανημάτων γενικής χρήσης) και 297 (Κατασκευή οικιακών συσκευών μ.α.κ.).
Σε επίπεδο Ν. Αττικής ο βαθμός συγκέντρωσης στον κλάδο αυξάνει, με τον κλάδο 292 να παρουσιάζεται ακόμη πιό ενισχυμένος ενώ οι υπόλοιποι υποκλάδοι εξασθενούν ακόμη περισσότερο ως προς τη συμμετοχή τους στην απασχόληση και το Τζίρο του κλάδου.

Διαγράμματα 4 & 5.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994)

Με βάση τους συντελεστές συμμετοχής, συσχέτιση του ειδικού βάρους των υποκλάδων ως προς την (Α) και (Τ) στον κλάδο 29 του Ν. Αττικής, με το ειδικό βάρος των υποκλάδων στον κλάδο σε επίπεδο Ελλάδος διαπιστώνουμε το εξής: Οι υποκλάδοι 291, 292, 295 και 296, εμφανίζονται ως προς την Απασχόληση και το Τζίρο σε μεγαλύτερο βαθμό ανεπτυγμένοι στον Ν. Αττικής από ότι στο σύνολο της χώρας (πίνακας 1).

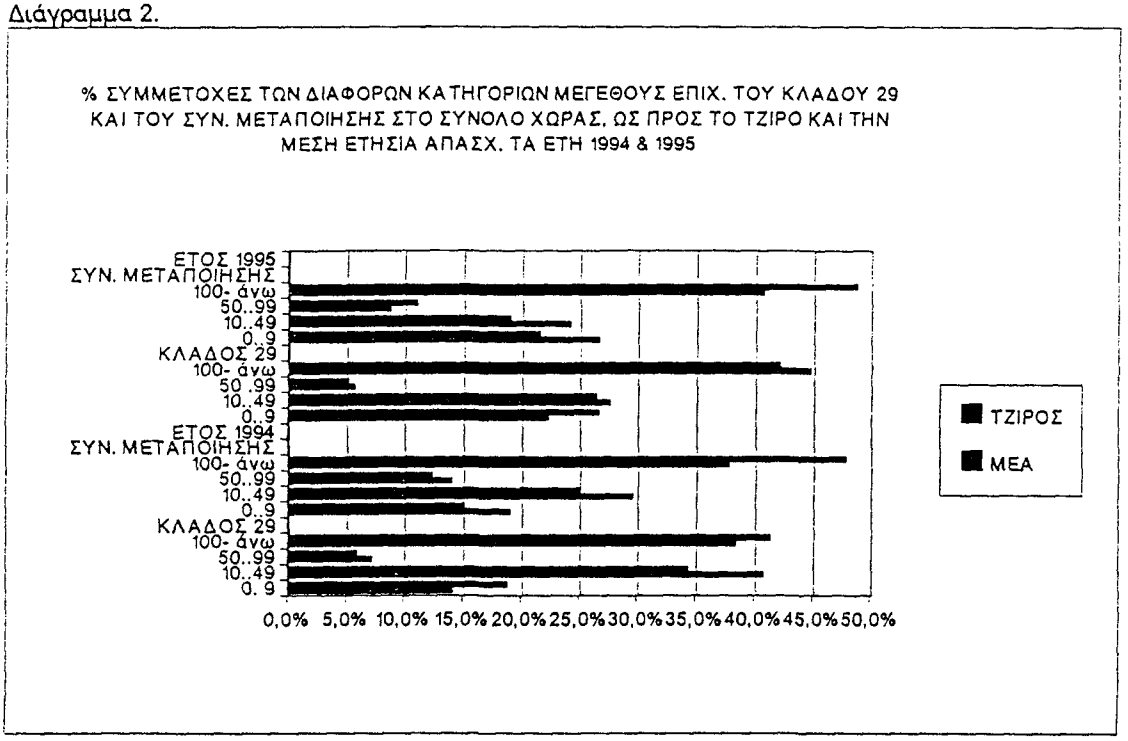
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΛΑΔΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ (Α) ΚΑΙ ΤΟ (Τ) ΤΟ ΕΤΟΣ 1994.

ΥΠΟΚΛΑΔΟΙ	291	292	293	294	295	296	297
QL ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	1,24	1,26	0,31	0,80	1,23	1,69	0,65
QL ΤΖΙΡΟΥ	1,56	1,55	0,37	0,87	1,32	1,85	0,43

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994)

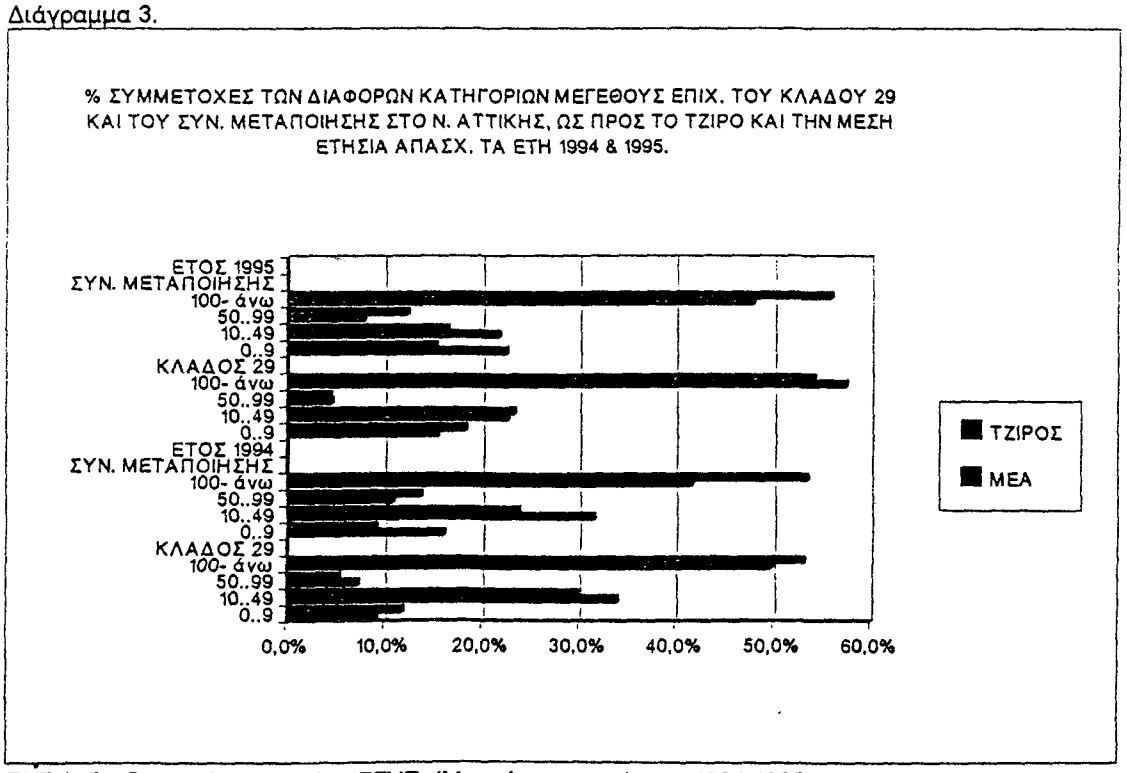
Η εικόνα αυτή διατηρείται σχεδόν η ίδια και στο επίπεδο του Ν. Αττικής με πολύ μικρές διαφορές, οι οποίες συνίστανται στο ότι στο σύνολο της Μεταποίησης και στον κλάδο 29 η κυριαρχία των επιχειρήσεων μεγέθους «100 και άνω» εμφανίζεται πιο έντονη στο επίπεδο του Ν.Αττικής από ότι στο σύνολο της Χώρας (Διάγραμμα 3).
Την περίοδο 1994-95 αυτό το οποίο προκύπτει είναι η σημαντική ενίσχυση της θέσης των επιχειρήσεων κατηγοριών μεγέθους «0-9 άτομα» και «100-άνω άτομα» ως προς την Απασχόληση και ως προς το Τζίρο, τόσο στο κλάδο 29 όσο και στο Σύν. Μεταποίησης, στο Συν. Χώρας και στο Ν. Αττικής.

Διάγραμμα 2.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994-1995)

Διάγραμμα 3.

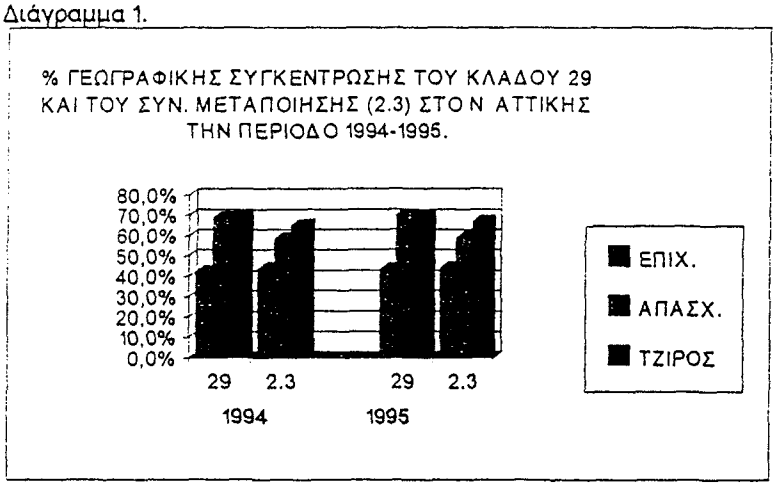

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994-1995)

4.3.2.3. Ο κλάδος 29 και οι υποκλάδοι - Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-95 (ΣΤΑΚΟΔ '91)

Σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων 1994-1995, όπου απογράφεται το σύνολο των επιχειρήσεων και όχι των μονάδων και η στατιστική ταξινόμηση των κλάδων ακολουθεί τη νέα ταξινόμηση (ΣΤΑΚΟΔ '91) διαπιστώνουμε τα εξής:
Το 1994 ο κλάδος 29 αντιπροσωπεύει το 2,5% των Επιχειρήσεων (Ε), το 4,5% της Απασχόλησης (Α) και το 2,8% του Τζίρου (Τ) του σύνολου της Μεταποίησης, ενώ και το έτος 1995 η παραπάνω εικόνα διατηρείται σχεδόν αμετάβλητη.
Ο κλάδος 29 εμφανίζει υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση στο Ν. Αττικής όπου συγκεντρώνεται το 43% των (Ε), το 69% της (Α) και το 70% του (Τ). Ο βαθμός αυτός συγκέντρωσης του κλάδου 29 στο Ν. Αττικής, είναι πιό έντονος σε σχέση με τον αντίστοιχο βαθμό του συνόλου της Μεταποίησης (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1.

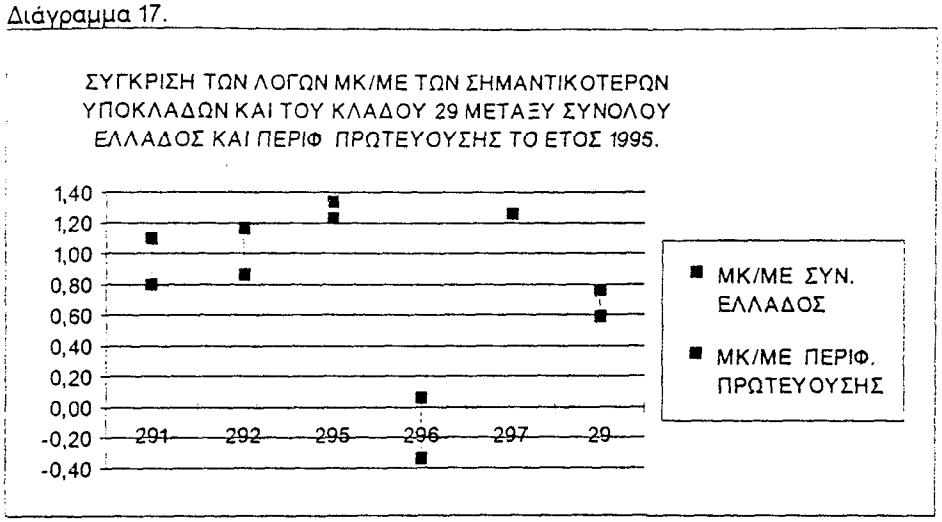

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Μητρώο επιχειρήσεων 1994-1995)

Ετσι με βάση το συντελεστή συμμετοχής, που συσχετίζει τη θέση του κλάδου σε ένα χωρικά προσδιορισμένο παραγωγικό σύστημα (Ν.Αττικής) με τη θέση του κλάδου στο σύνολο της Μεταποιήσης, διαπιστώνουμε ότι:
1) Με βάση την απασχόληση, ο κλάδος παρουσιάζεται ελαφρώς πιό ανεπτυγμένος στο Ν.Αττικής από ότι στο σύνολο Ελλάδος (QL=1,17).
2) Με βάση τον Τζίρο ή Κύκλο Εργασιών, ο κλάδος εμφανίζεται στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένος στο Ν.Αττικής και στο σύνολο Ελλάδος (QL=1,06).
Σύμφωνα με την παραπάνω εικόνα, οι τάσεις αποβιομηχάνισης της Περιφ. Πρωτευούσης που καταγράφεται σε όλα τα προηγούμενα στοιχεία δεν πλήτουν και τη συνολική περιοχή του Ν.Αττικής, η οποία εμφανίζεται ως περιοχή ισχυρής βιομηχανικής συγκέντρωσης τόσο του κλάδου 29 όσο και του συνόλου της Μεταποίησης.

Δομή του μεγέθους του κλάδου.
Το 1994 στο σύνολο της Μεταποίησης παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση της (Α) και του (Τ) στην κατηγορία μεγάλου μεγέθους επιχείρησης «100 και ανω άτομα» και ακολούθως στην κατηγορία «10 εως 49 άτομα».
Ο κλάδος 29 δε διαφοροποιείται σημαντικά ως προς την κατανομή της (Α) και του (Τ) μεταξύ των διάφορων κατηγοριών μεγέθους επιχειρήσεων, σε σύγκριση με την αντίστοιχη κατανομή στο σύνολο της Μεταποίησης.
Ο χαμηλός βαθμός διαφοροποίησης ή αλλιώς ειδίκευσης αποτυπώνεται στις τιμές των συντελεστών ειδίκευσης οι οποίοι είναι ως προς την Απασχόληση CS=0.12 και ως προς τον Τζίρο CS=0.26. Η διαφοροποίηση αυτή συνίσταται στο ότι στον κλάδο 29 οι κατηγορίες μεγέθους επιχειρήσεων «10-49 άτομα» και «0-9 άτομα» συγκεντρώνουν μαζύ μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στην (Α) και το (Τ) σε σχέση με τη συμμετοχή τους στο σύνολο της Μεταποίησης. Διαπιστώνουμε δηλαδή οτι ενώ στο σύνολο της Μεταποίησης το μεγαλύτερο ειδικό βάρος ως προς την Απασχόληση και το Τζίρο καταλαμβάνουν οι μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις, στον κλάδο 29 οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις έχουν αυξημένο ειδικό βάρος (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 17.

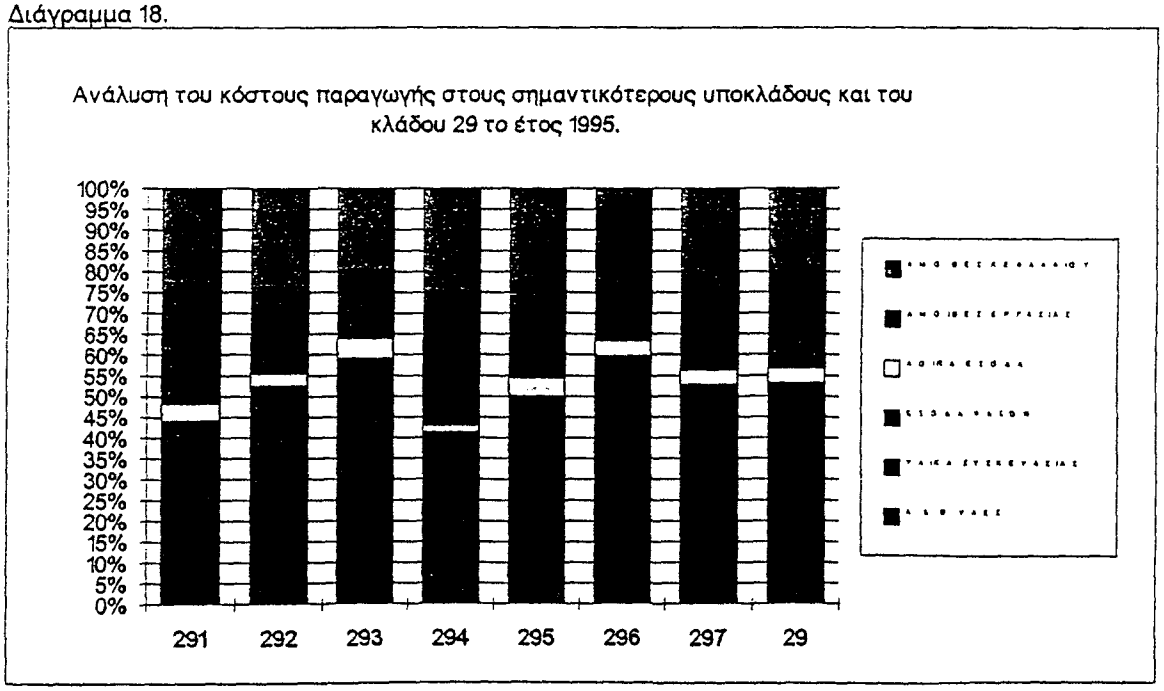
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Από την ανάλυση των βασικών παραγόντων διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής σε επίπεδο υποκλάδων για την περίοδο 1993-95, εκτός από την ενίσχυση της παραπάνω παρατήρησης ότι οι υποκλάδοι 295 και 297 μπορούν να χαρακτηριστούν ελαφρώς ως εντάσεως κεφαλαίου, διαπιστώνουμε και τα εξής (Διάγραμμα 18):

Οι Α' και Β' ύλες αποτελούν πολύ κρίσιμο παράγοντα διαμόρφωσης του κόστους παραγωγής των υποκλάδων 293 (κατασκευή γεωργικών και δασοκομικών μηχ/των) και 296 (κατασκευή όπλων και πυρομαχικών), σε ποσοστά που το 1995 κυμαίνονται μεταξύ 55%-60%. Το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής των α' & β' υλών στο κόστος παραγωγής παρατηρείται στον υποκλάδο 294 (κατασκευή εργαλειομηχανών) και ανέρχεται το 1995 σε 25%.

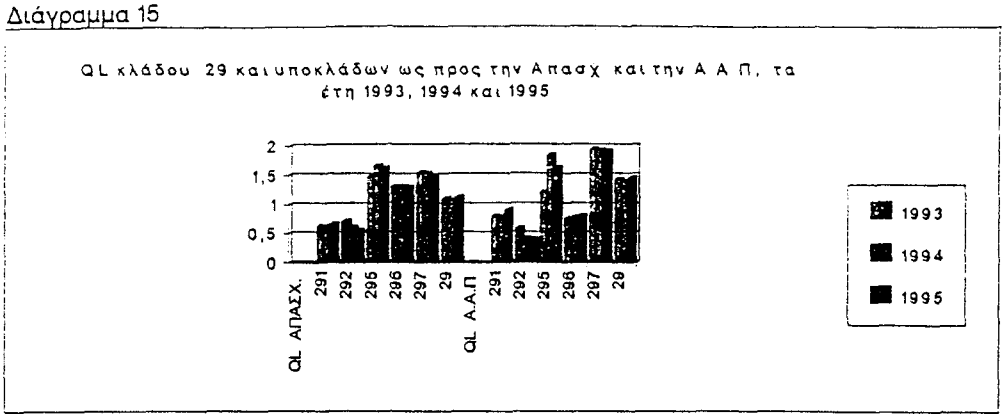
Την περίοδο 1993-95 τα έξοδα για εργασίες Φασόν, εμφανίζονται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής, μόνο στον υποκλάδο 294 (κατασκευή εργαλειομηχανών) όπου το 1995 η συμμετοχή τους στο κόστος παραγωγής ανέρχεται σε 15% περίπου.

Διάγραμμα 18.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

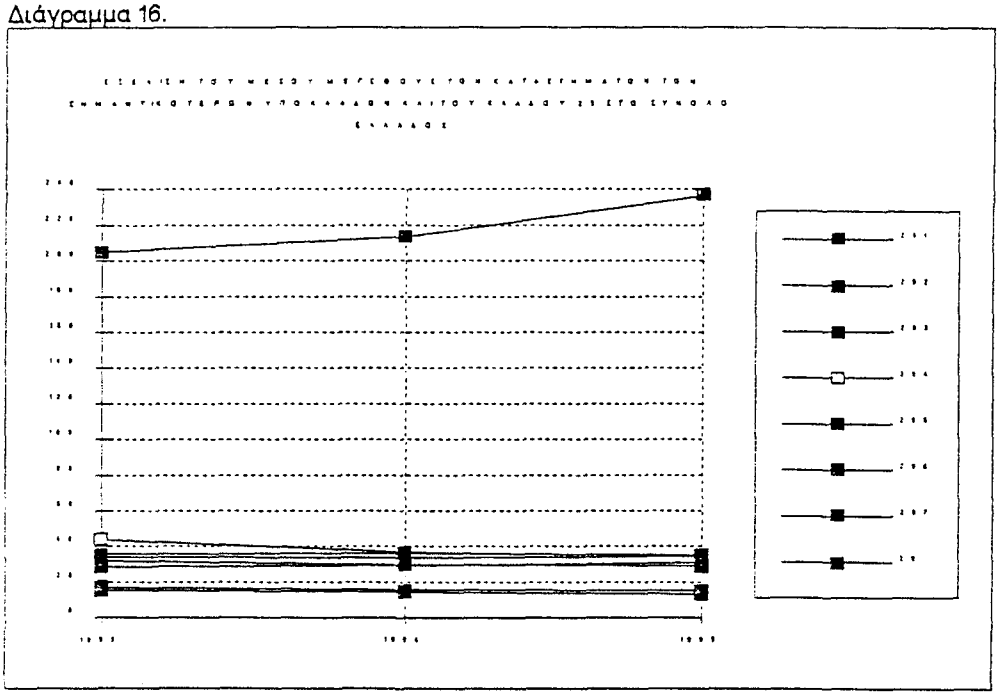
Διάγραμμα 15

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σχετικά με το μέγεθος των μονάδων σε επίπεδο υποκλάδων μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι την περίοδο 1993-1995, το μέσο μέγεθος των μονάδων μειώνεται σε όλους τους υποκλάδους, εκτός του υποκλάδου 296 (κατασκευή όπλων και πυρομαχικών) στον οποίο παρατηρείται αύξηση του μέσου μεγέθους των μονάδων παρά το γεγονός ότι κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα (Διάγραμμα 16).

Διάγραμμα 16.

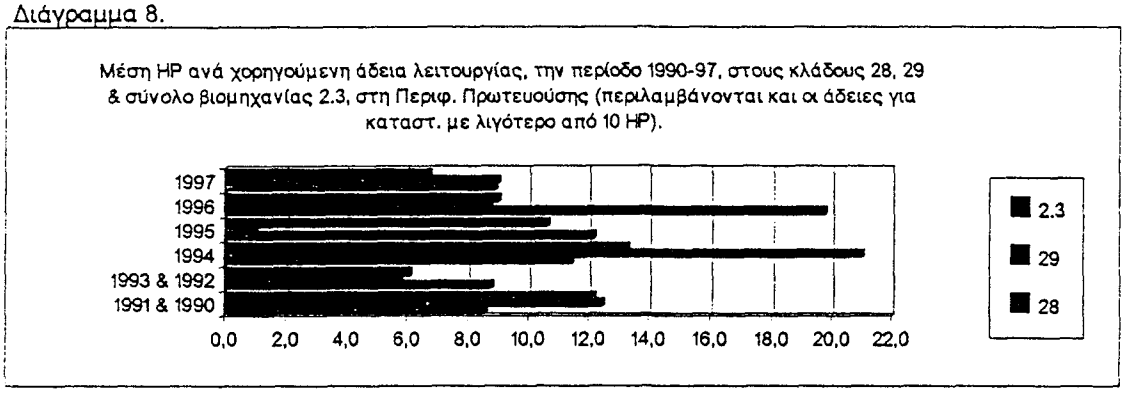

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Από την ανάλυση των λόγων ΜΚ/ΜΕ των υποκλάδων του κλάδου 29 (Διάγραμμα 17), την περίδοδο 1993-95, διαπιστώνουμε ότι μόνο οι υποκλάδοι 295 (κατασκευή μηχ/των ειδικής χρήσης - μηχ/των παραγωγής) και 297 (κατασκευής οικιακών συσκευών) μπορούν να χαρακτηριστούν ελαφρώς ως εντάσεως κεφαλαίου και ξεφεύγουν ελαφρώς από τη γενική κατάσταση του κλάδου που εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι το γεγονός ότι ακόμη και ο υποκλάδος 296 (κατασκευή όπλων και πυρομαχικών) εμφανίζεται ως υψηλής εντάσεως εργασίας.
Ένα ακόμη επίσης στοιχείο που προκύπτει και αξίζει προσοχής είναι ότι όλοι οι υποκλάδοι και ο κλάδος στο σύνολο του εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό εντάσεως εργασίας στην Περιφ. Πρωτευούσης από ότι στο σύνολο της Χώρας, με εξαίρεση τον υποκλάδο 291.

Η εικόνα που διαμορφώνεται με βάση τη μέση ισχύ των *χορηγούμενων αδειών επεκτάσεων* είναι σχεδόν η ίδια με αυτή της μέσης ισχύος των αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων.
Συγκεκριμένα την περίοδο 1990-97, οι κλάδοι 28 και 29 εμφανίζονται με μέση ισχύ αδειών επέκτασης 87 (HP) και 43 (HP) αντίστοιχα, σημαντικά χαμηλότερη από αυτή του συνόλου της Μεταποίησης 129 (HP), ενώ σε αντίθεση με ότι συμβαίνει με τη μέση ισχύ των αδειών λειτουργίας, η μέση ισχύ των αδειών επέκτασης δεν εμφανίζεται να μειώνεται κατά συστηματικό τρόπο (διάγραμμα 8).
Την ίδια περίοδο, στη Περιφ. Πρωτευούσης η μέση ισχύς των αδειών επέκτασης κινείται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου Χώρας, αφού οι κλάδοι 28 και 29 εμφανίζονται με μέση ετήσια ισχύ αδειών επέκτασης 28 (HP) και 23 (HP) αντίστοιχα, ενώ το σύνολο της Μεταποίησης με 36 (HP).
Το γεγονός αυτό υποδηλώνει πιό ξεκάθαρα την αρνητική επίδραση του θεσμικού πλαισίου στον εκσυχρονισμό και την ενδυνάμωση των υφιστάμενων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων της Περιφ. Πρωτευούσης.
Σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε επίσης ότι η μέση ισχύ των αδειών επέκτασης των υφιστάμενων βιομηχανικών καταστημάτων είναι κατά πολύ υψηλότερη από τη μέση ισχύ (HP) των αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών & βιοτεχνικών καταστημάτων. Η παρατήρηση αυτή υποδηλώνει από τη μιά το μικρό μέγεθος των νεοϊδρυόμενων βιομηχανικών μονάδων ενώ από την άλλη μας οδηγεί στη σκέψη ότι σε κινήσεις επεκτάσεων προχωρούν κυρίως οι μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις αν αποδεχτούμε την υπόθεση ότι μια παραγωγική μονάδα όταν προχωρά σε σχέδιο επέκτασης της έχει ως αποτέλεσμα το πολύ τον διπλασιασμό ή έστω τριπλασιασμό της ισχύς της (HP).

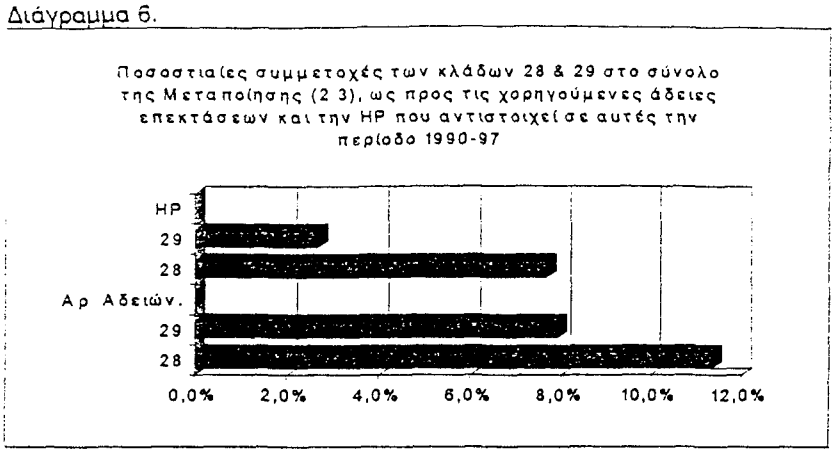
Διάγραμμα 8.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το σύνολο των *αδειών λειτουργίας* της περιόδου 1990-97, στη Περιφ. Πρωτευούσης συγκεντρώνεται το 17% των αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και το 7% της συνολικής ισχύς (HP) που αντιστοιχεί στις άδειες αυτές. Ο βαθμός συγκέντρωσης στη Περιφ. Πρωτευούσης είναι μικρότερος στους κλάδους 28 & 29, όπου ως προς τον αριθμό αδειών λειτουργίας ανέρχεται σε 5,6% και 4,1% αντίστοιχα, ενώ ως προς τη συνολική ισχύς τους ανέρχεται σε 5,1% (HP) και 2,7% (HP).
Όμως ως προς τη δυναμική που αναπτύσσεται την περίοδο 1990-97, διαπιστώνουμε ότι ο βαθμός συγκέντρωσης στην Περιφ.Πρωτευούσης των αδειών λειτουργίας νέων καταστημάτων καθώς και της αντίστοιχης ισχύς τους εξελίσσεται μειούμενος, γεγονός που παραπέμπει ως ένα βαθμό και στους περιορισμούς του θεσμικού πλαισίου που αναφέρθηκαν και πιό πάνω.
Η παραπάνω τάση επικρατεί στο σύνολο της Μεταποίησης και στους κλάδους 28 & 29, με εξαίρεση μόνο το βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης της ισχύς (HP) των αδειών λειτουργίας στον κλάδο 28 (διάγραμμα 9).

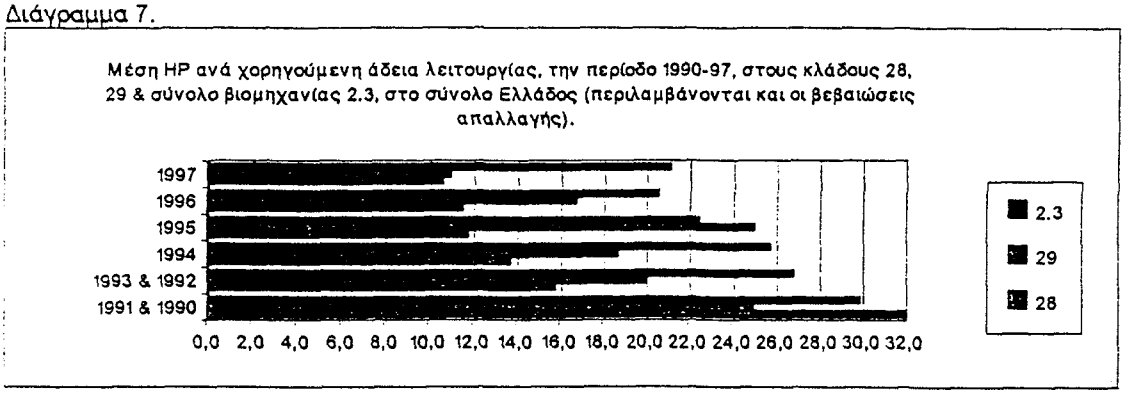
Διάγραμμα 6.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Η μέση ισχύς (HP) ανά *χορηγούμενη άδεια λειτουργίας* (περιλαμβάνονται και οι βεβαιώσεις απαλλαγής) την περίοδο 1990-97, στη Μεταποίηση του συνόλου Χώρας, ανέρχεται σε 23,8 (HP), ενώ στους κλάδους 28 και 29 διαμορφώνεται σε χαμηλότερα επίπεδα 13,6 HP και 18,7 HP αντίστοιχα. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός ότι η μέση ισχύς των χορηγούμενων αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών & βιοτεχνικών καταστημάτων, εξελίσσεται μειούμενη όλη την περίοδο 1990-97 στο σύνολο της Μεταποίησης και στους κλάδους 28 & 29 (διάγραμμα7), υποδηλώνοντας έτσι μια τάση μείωσης του μεγέθους των νεοϊδρυόμενων βιομηχανικών μονάδων.
Σε επίπεδο Περιφ. Πρωτευούσης η μέση ισχύ ανά χορηγούμενη άδεια λειτουργίας κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του συνόλου Χώρας αφού στο σύνολο της Μεταποίησης ανέρχεται σε 9,9, ενώ για τους κλάδους 28 και 29 ανέρχεται σε 12,6 και 12,1 αντίστοιχα. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι στην Περιφ.Πρωτευούσης οι βιομηχανικές μονάδες που ιδρύονται είναι μικρότερου μεγέθους σε σχέση με αυτές του συνόλου της Χώρας, εξαιτίας προφανώς και των περιορισμών που θέτει το θεσμικό πλαίσιο ως προς την εγκατεστημένη ισχύ των μονάδων στην Περιοχή της Πρωτευούσης

Διάγραμμα 7.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

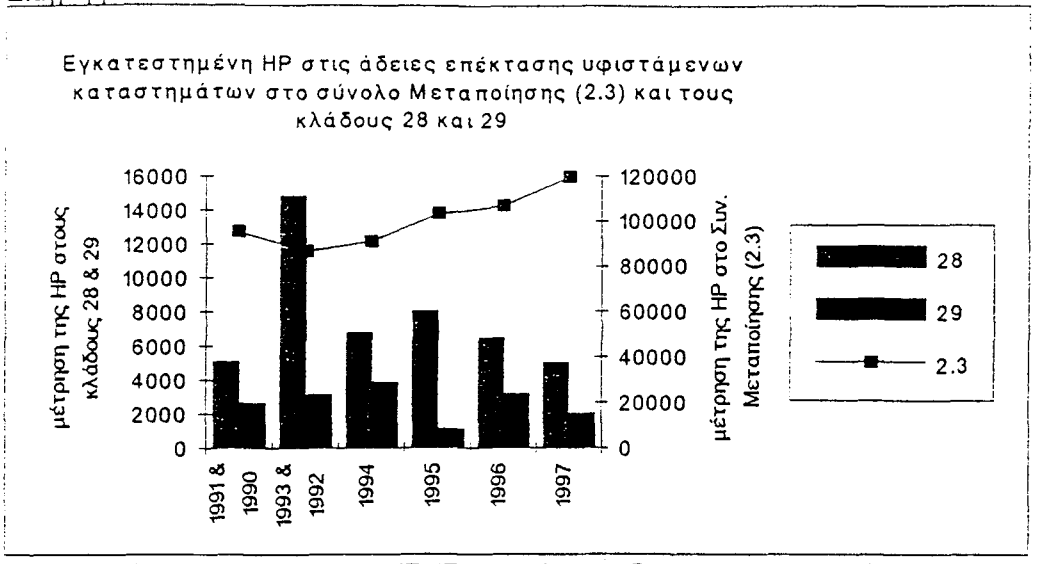
Η μέση ισχύς (HP) ανά άδεια λειτουργίας νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων κινείται την περίοδο 1990-97 σε σημαντικά πιό χαμηλά επίπεδα από αυτά της μέσης ισχύος (HP) των βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων που καταγράφεται στις απογραφές της βιομηχανίας (πίνακας 1), γεγονός που υποδηλώνει την κυριαρχία του μικρού μεγέθους των βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων που ιδρύονται.

Πίνακας 1. Μέση ισχύ (HP) ανά κατάστημα στο σύν. Χώρας και στη Περιφ. Πρωτευούσης

	1973	1978	1984	1988
ΣΥΝ. ΕΛΛΑΔΟΣ	12,4	23,4	42,5	47,5
ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ	36,3	18,5	21,6	27,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Απογραφή Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

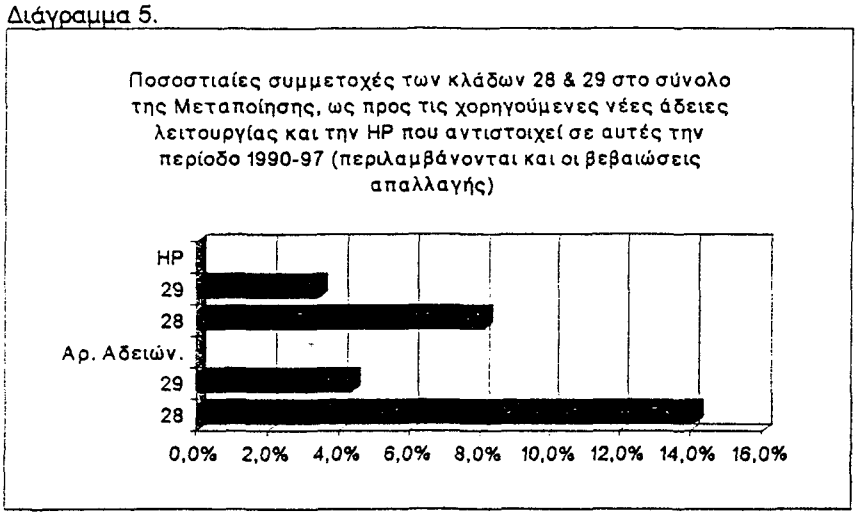
Διάγραμμα 4.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

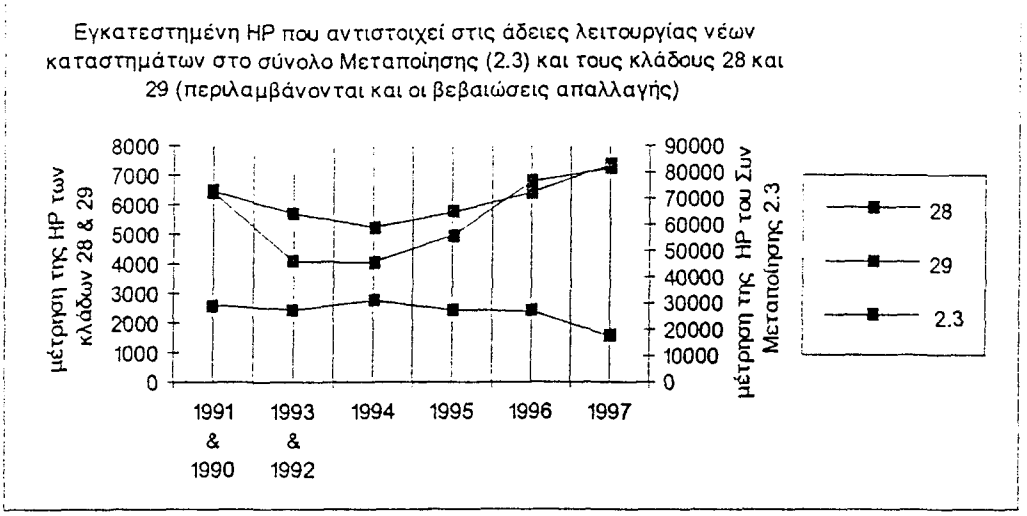
Ο κλάδος 28 την περίοδο 1990-97, συγκεντρώνει το 14% του συνόλου των χορηγούμενων αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και το 8% της συνολικής ισχύς που αντιστοιχεί σε αυτές, ενώ ο κλάδος 29 κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκεντρώνοντας το 4,3% και 3,4% αντίστοιχα (διάγραμμα 5).
Η μεγάλη συμμετοχή του κλάδου 28, ο οποίος όπως αναφέρθηκε προηγουμένος εμφανίζει και αντίστοιχο δυναμισμό την περίοδο 1995-97 σε αντίθεση με τον κλάδο 29, παρατηρείται και στις άδειες επεκτάσεων των υφιστάμενων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων του συνόλου της Μεταποίησης και της αντίστοιχης τους ισχύς (διάγραμμα 6).

Διάγραμμα 5.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

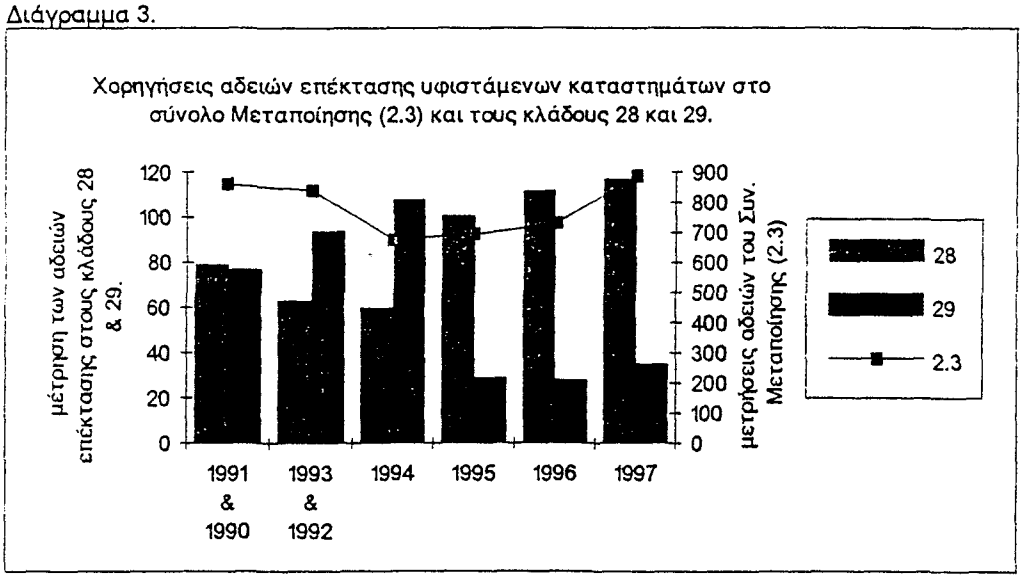
Διάγραμμα 2.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Σχετικά με τον αριθμό των χορηγούμενων *αδειών επεκτάσεων σε υφιστάμενα βιομηχανικά και βιοτεχνικά καταστήματα* στο σύνολο της Μεταποίησης, την περίοδο 1990-97 η μέση ετήσια αύξηση ανέρχεται σε 782 (άδειες) και της αντίστοιχης συνολικής ισχύς τους σε 100.618 (HP). Στον κλάδο 28 η μέση ετήσια αύξηση των αδειών επεκτάσεων και της συνολικής ισχύς τους ανέρχεται σε 89 (άδειες) και 7.716 (HP), ενώ αντίστοιχα στον κλάδο 29 ανέρχεται σε 62 (άδειες) και 2.672 (HP).
Σύμφωνα με τα διαγράμματα 3 & 4, για το σύνολο της Μεταποίησης το χρονικό διάστημα 1995-97 καταγράφεται τάση επανάκαμψης τόσο στον αριθμό αδειών επέκτασης των υφιστάμενων καταστημάτων όσο και στην αντίστοιχη ισχύ τους. Αντίστοιχος δυναμισμός την περίοδο 1995-97 καταγράφεται και για τον κλάδο 28 αλλά μόνο ως προς τον αριθμό των αδειών επέκτασης.

Διάγραμμα 3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

4.4. Άδειες λειτουργίας νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και άδειες επέκτασης υφιστάμενων στο σύνολο της Μεταποίησης και στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων την περίοδο 1990-97.

Την περίοδο 1990-97 η συνολική Ιπποδύναμη που προστίθεται στη Μεταποίηση (άδειες λειτουργίας, βεβαιώσεις απαλλαγής και άδειες επεκτάσεων) ανέρχεται σε 1.019.628 HP με τον κλάδο 28 να συμμετέχει στο 7,8% και τον κλάδο 29 στο 2,9%.
Για να κατανοήσουμε την αξία αυτού του μεγέθους θα μπορούσαμε να το δούμε ως ποσοστό επί της Ιπποδύναμης του συνόλου της Μεταποίησης που απογράφηκε το 1988 και το οποίο ανέρχεται στο 14,8% της απογεγραμένης HP.
Μάλιστα σχετικά με την κατανομή του συνόλου της Ιπποδύναμης μεταξύ των αδειών επεκτάσεων και των αδειών νέων καταστημάτων (άδειες λειτουργίας και βεβαιώσεις απαλλαγής) διαπιστώνουμε ότι οι άδειες επεκτάσεων κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο καταγράφοντας μάλιστα ακόμη μεγαλύτερα ποσοστά στην Περιφ.Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο Χώρας (Πίνακας 1).

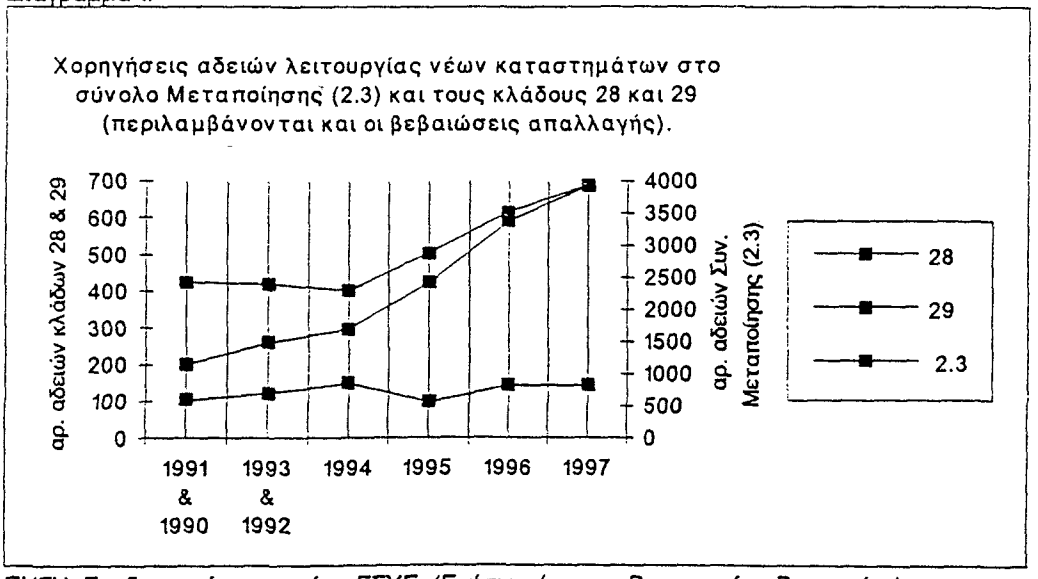
Πίνακας 1: Ποσοστιαία συμμετοχή των αδειών επεκτάσεων στη συνολική HP που εγκαθίσταται την περίοδο 1990-97.

	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	*ΠΕΡΙΦ. ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ*
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ	59,2%	74,4%
ΚΛΑΔΟΣ 28	57,9%	73,8%
ΚΛΑΔΟΣ 29	53,1%	83,7%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Την περίοδο 1990-97 στο σύνολο της Μεταποίησης, η μέση ετήσια αύξηση των χορηγούμενων αδειών λειτουργίας (περιλαμβάνονται και οι βεβαιώσεις απαλλαγής) νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων, ανέρχεται σε 2.912 (άδειες) και της αντίστοιχης συνολικής ισχύς τους σε 69.321 (HP). Στον κλάδο 29 η αντίστοιχη μέση ετήσια αύξηση των χορηγούμενων αδειών και της HP ανέρχεται σε 127 (άδειες) και 2.365 (HP), ενώ στον κλάδο 28 ανέρχεται σε 410 (άδειες) και 5.600 (HP).
Σύμφωνα με τα διαγράμματα 1 & 2, το χρονικό διάστημα 1995-97 καταγράφονται υψηλότερες τιμές από τις μέσες ετήσιες των αδειών λειτουργίας νέων καταστημάτων και της αντίστοιχης ισχύς (HP), για το σύνολο της Μεταποίησης και για τον κλάδο 28 γεγονός που δεν ισχύει στον κλάδο 29.

Διάγραμμα 1.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Βέβαια οι τάσεις αποβιομηχάνισης της Περιφέρειας Πρωτευούσης δεν φαίνεται να πλήτουν την περιοχή του Ν. Αττικής, η οποία μετασχηματίζεται σε ένα Μητροπολιτικό ΑστικοΒιομηχανικό Κέντρο αφού εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση του συνόλου της Μεταποίησης και του κλάδου 29.

Η εικόνα του κλάδου στο σύνολο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ενωσης, εμφανίζεται τελείως διαφορετική από ότι στην Ελλάδα, αφού αποτελεί ένα μεγάλο κλάδο της ευρωπαϊκής βιομηχανίας, υψηλής εντάσεως κεφαλαίου, ο οποίος παράγει το 9% περίπου της βιομηχανικής παραγωγής, τροφοδοτόντας την Ευρωπαϊκή βιομηχανία με τις τεχνολογικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση υψηλού δείκτη ανταγωνιστικότητας στο διεθνές περιβάλλον.
Η δομή του κλάδου χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αλλά αυτό δε λειτουργεί ανασταλτικά στη διατήρηση του υψηλού τεχνολογικού επιπέδου στον κλάδο και στην παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών υψηλής εξειδίκευσης και προδιαγραφών. Οι όποιες αδυναμίες και περιορισμοί προκύπτουν από το μικρό μέγεθος των μονάδων, ξεπερνιούνται χάρη στην ανάπτυξη πυκνών διαεπιχειριακών και ιδιαίτερα αποδοτικών βιομηχανικών δικτύων, τα οποία έχουν διάσταση ενδοκλαδικής και διακλαδικής συνεργασίας. Η διακλαδική συνεργασία εμφανίζεται μεταξύ των μονάδων του κλάδου και των βιομηχανικών μονάδων-πελατών άλλων κλάδων και έχει ως κύριο περιεχόμενο την παραγωγή βιομηχανικών κεφαλαιουχικών αγαθών-μηχανών παραγωγής προσαρμοσμένων πλήρως στις εξειδικευμένες ανάγκες των πελατών.
Σε ότι αφορά επίσης τις αγορές των προϊόντων της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας του κλάδου, αυτές εντοπίζονται στην Ανατολική Ευρώπη, την Ανατολική Ασία και την Λατινική Αμερική, ενώ σημαντικές πωλήσεις πραγματοποιούνται και στην Ευρωπαϊκή Αγορά, για βιομηχανικά προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας και εξειδίκευσης.

Κάποια από τα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κλάδου είναι ότι αυτ
εμφανίζεται πιό καθετοποιημένος από το σύνολο της Μεταποίησης, δίχως όμως τ
περίοδο 1980-95 να εμφανίζεται δυναμισμός ως προς την αύξηση του βαθμ
καθετοποίησης της παραγωγής του κλάδου.
Παρά το ότι ο κλάδος εμφανίζεται καθετοποιημένος, το γεγονός ότι επικεντρώνει
δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας και όχι για παράδειγμα στην κατασκε
μηχανών παραγωγής για άλλους βιομηχανικούς κλάδους, δεν του επιτρέπει να διεγεί
την ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων και σε άλλους κλάδους ή την πύκνω
των ενδοκλαδικών ροών και διασυνδέσεων.
Χαρακτηριστικό επίσης της δομής του κλάδου είναι η κυριαρχία και ο δυναμισμός π
αναπτύσουν όλη την εξεταζόμενη περίοδο οι πολύ μικρού μεγέθους μονάδες αφ
στηρίζουν και διαμορφώνουν ενεργά την απασχόληση, την παραγωγή αλλά και τ
Ιπποδύναμη του συνόλου του κλάδου. Ειδικότερα μάλιστα ως προς την κεφαλαι
συσσώρευση στον κλάδο, θα μπορούσαμε να πούμε πως η συνεισφορά των μονάδ
μικρού μεγέθους ήταν τέτοια όλη την περίοδο 1978-97, που δεν επέτρεψε τη συρρίκνω
ακόμη περισσότερο της συμμετοχής του κλάδου στο διαμορφούμενο πάγιο κεφάλαιο τ
συνόλου της Μεταποίησης.

Συνεπώς το χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο των μονάδων του κλάδου σε συνδυασμό με
μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων και την απουσία δικτύων στενής διαεπιχειρησιακ
συνεργασίας αποτελούν βασικούς δομικούς ανασχετικούς παράγοντες της περαιτέρ
ανάπτυξης και επιβίωσης στο διεθνή ανταγωνισμό των επιχειρήσεων του κλάδου.
Οι υπόλοιποι παράγοντες που προσδιορίζουν την ανάπτυξη του κλάδου συνδέοντ
άμεσα με τις γενικότερες μακροοικονομικές εξελίξεις και τη ζήτηση.
Το γεγονός ότι ο κλάδος παράγει κατά κύριο λόγο κεφαλαιουχικά αγαθά έχει
συνέπεια την αυξημένη ευαισθησία του κλάδου στις διακυμάνσεις της ζήτησης γ
επενδύσεις στο σύνολο των μονάδων της Μεταποίησης. Συνεπώς την περίοδο 1990-95
μείωση της παραγωγής και η πτώση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής του κλάδου
χαμηλότερα επίπεδα από εκείνα του 1980 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη κρίση π
εκφράζεται και ως μείωση των επενδύσεων στη βιομηχανία. Βέβαια τη περίοδο 199
1997, παρουσιάζεται μια αντιστροφή της παραπάνω εικόνας με το δείκτη βιομηχανικ
παραγωγής του κλάδου να εμφανίζει τάσεις ανάκαμψης και να κινείται σε μεγαλύτε
επίπεδα από ότι το σύνολο της Μεταποίησης.
Επίσης, η ανάλυση των ισολογισμών των επιχειρήσεων του δείγματος δείχνει ότι
χρηματοοικονομική κατάσταση του κλάδου εμφανίζεται τα τελευταία χρόν
ικανοποιητική σε σχέση πάντοτε με το σύνολο της Ελληνικής μεταποίησης.
Η απόδοση των ιδίων κεφαλαίων κατά την περίοδο 1992-97 ακολουθεί σε γενικ
γραμμές την αποδοτικότητα που εμφανίζει η βιομηχανία στο σύνολο της, ο βαθμ
δανειακής επιβάρυνσης του κλάδου δεν παρουσιάζεται υψηλός, ενώ ικανοποιητι
εμφανίζεται και η ρευστότητα του κλάδου σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο 1992-1997.

Στην περιοχή της Περιφ. Πρωτευούσης, τα περισσότερα από τα παραπάνω
χαρακτηριστικά και οι τάσεις του κλάδου στο σύνολο Χώρας, εμφανίζονται με την ίδι
ένταση και ο κλάδος εμφανίζεται στο ίδιο περίπου βαθμό ανεπτυγμένος όπως και στο
σύνολο της Χώρας με βάση την Απασχόληση.
Όμως οι τάσεις αποβιομηχάνισης με όρους απασχόλησης, Ακαθάριστης Αξίας
Παραγωγής και κεφαλαιακής συσσώρευσης-επενδύσεων που πλήτουν την περιοχή της
Περιφ. Πρωτευούσης την περίοδο 1980-97, είναι πιό έντονες για τον κλάδο από ότι για
το σύνολο της Μεταποίησης.
Επίσης στην Περιφ. Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδος, η κυριαρχία τω
μικρού μεγέθους επιχειρήσεων στον κλάδο εμφανίζεται αυξημένη, ενώ ο κλάδος στη
Περιφ.Πρωτευούσης εμφανίζει μεγαλύτερη παραγωγικότητα από ότι στην υπόλοιπ
Χώρα, αφού εμφανίζεται πιό ανεπτυγμένος όταν ως βάση χρησιμοποιούνται η Α.Α.Π κ
η Π.Α και όχι η Απασχόληση.

4.3.2.6. Σύνοψη - Γενικές επισημάνσεις για τον κλάδο μηχανών και συσκευών.

Ο κλάδος μηχανών-συσκευών αποτελεί ένα μικρό κλάδο της Ελληνικής Μεταποίησης, ο οποίος συμμετέχει με πολύ μικρά ποσοστά στο σύνολο της κεφαλαιακής συσσώρευσης (Ιπποδύναμης), της Απασχόλησης και της Ακαθάριστης Αξίας παραγωγής, συνεχίζοντας μάλιστα όλη την περίοδο 1980-95 να μην παρουσιάζει κάποιες τάσεις αντιστροφής της εικόνας αυτής.
Ο κλάδος χαρακτηρίζεται από υψηλή συγκέντρωση της παραγωγής σε δραστηριότητες όπως αυτές της κατασκευής όπλων και πυρομαχικών, κατασκευή μηχ/των γενικής χρήσης όπως κλιβάνων, καυστήρων, ψυκτικών και κλιματιστικών μη οικιακής χρήσης, της κατασκευής πυροσβεστήρων, αντλιών και ψεκαστήρων και της κατασκευής οικιακών συσκευών. Συνεπώς παρόλο που θεωρείται ως ένας από τους βασικούς κλάδους-προμηθευτές της Μεταποίησης με ενδιάμεσα-κεφαλαιουχικά αγαθά, δεν αναπτύσσει δραστηριότητα στους τομείς της κατασκευής εργαλειομηχανών και μηχανημάτων βιομηχανικής παραγωγής, με αποτέλεσμα να μην αποτελεί ο κλάδος έναν από τους βασικούς τροφοδότες των παραγωγικών μέσων της Ελληνικής βιομηχανίας.
Το γεγονός αυτό εξηγεί ως ένα βαθμό και το ότι ο κλάδος παρόλο που εξ αντικειμένου είναι κλάδος εντάσεως κεφαλαίου, στην Ελλάδα εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας.
Σε ότι αφορά την παραγωγικότητα εργασίας σε όρους κόστους εργασίας, ο κλάδος εμφανίζει μικρότερη παραγωγικότητα εργασίας από ότι το σύνολο της Μεταποίησης, γεγονός που αν συνδυαστεί με την παραπάνω παρατήρηση ότι ο κλάδος εμφανίζεται ως εντάσεως εργασίας, τότε διαπιστώνουμε το μεγάλο μέγεθος του μειονεκτήματος του κλάδου ως προς την ανταγωνιστικότητα του με όρους εργασίας
Η διατήρηση της εικόνας του κλάδου ως εντάσεως εργασίας δεν οφείλεται σε μια μεγέθυνση που στηρίχθηκε περισσότερο σε κεφαλαιακές εισροές αλλά αντιθέτως οι τάσεις διατήρησης σταθερής, έως και μικρής μείωσης της απασχόλησης, συνδυάστηκε με χαμηλούς ρυθμούς κεφαλαιακής συσσώρευσης όλη την περίοδο 1978-97, δηλαδή ο κλάδος δεν εμφανίζει κανένα σημάδι παραγωγικής μεγέθυνσης και επέκτασης.
Ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης του παγίου κεφαλαίου στον κλάδο αντικατοπτρίζεται στην εγκατεστημένη Ιπποδύναμη την περίοδο 1978-88, στις καθαρές επενδύσεις του κλάδου την περίοδο 1980-95 καθώς και στην Ιπποδύναμη των χορηγούμενων αδειών λειτουργίας νέων μονάδων και επεκτάσεων υφιστάμενων βιομηχανικών μονάδων (Κεφ. 3).

Ένα ιδιαίτερο τεχνολογικό χαρακτηριστικό του κλάδου είναι η υψηλή συμμετοχή του τομέα των υπηρεσιών μετά την πώληση (επισκευές-συντήρηση κ.λ.π.) στη συνολική ακαθάριστη αξία παραγωγής των επιχειρήσεων του κλάδου, σε σύγκριση με τους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης. Όμως αν συγκρίνουμε το επίπεδο ανάπτυξης του τομέα στον ελληνικό κλάδο με αυτό του συνόλου των Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τότε το το επίπεδο ανάπτυξης του δεν κρίνεται ικανοποιητικό αφού στις χώρες αυτές στον ίδιο κλάδο το ποσοστό αυτό αγγίζει έως και το 50% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής τους. κύκλου εργασιών. Παρουσιάζεται δηλαδή υστέρηση του κλάδου στην Ελλάδα ως προς την ανάπτυξη ενός τομέα δραστηριοτήτων ιδιαίτερα ζωτικού για τη στήριξη και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
Βέβαια σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή βιομηχανία του κλάδου, εκτός από την υψηλή τεχνογνωσία που ενσωματώνουν οι κεφαλαιακές και εργασιακές εισροές, υπήρξε και η ανάπτυξη δικτύων διαεπιχειρησιακής συνεργασίας στην παροχή των υπηρεσιών αυτών, δεδομένου ότι το μικρό μέγεθος των μονάδων στον Ευρωπαϊκό κλάδο δεν επέτρεπε την ανάληψη παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών μεμονωμένα από κάθε μία επιχείρηση.
Όμως στον Ελληνικό κλάδο μηχανών είναι εμφανής η απουσία δικτύων στενής διαεπιχειρησιακής συνεργασίας που θα μπορούσε να στηρίξει στην απαιτούμενη κλίμακα την ανάπτυξη δραστηριοτήτων εξειδικευμένων υπηρεσιών, γεγονός που αποτυπώνεται στο χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των υπεργολαβικών σχέσεων κυρίως ως προς την ποσοτική τους διάσταση (έσοδα και έξοδα φασόν).

Μιά ακόμη σκέψη με βάση την σχέση που παρατηρήθηκε στην προαναφερόμενη έρευνα μεταξύ μεγέθους και είδους καινοτομίας είναι ότι η υπεροχή των επιχειρήσεων μικρού μεγέθους στην καινοτομία στο προϊόν και αντίθετα των μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεων στην καινοτομία στις διαδικασίες και κυρίως της κύριας παραγωγικής διαδικασίας, συνδέεται εμμέσως και με την ανταγωνιστική στρατηγική τους.
Μάλιστα σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας αυτής το γεγονός ότι, ο βασικότερος παράγοντας του ανταγωνισμού που αντιμετωπίζουν οι καινοτομικές επιχειρήσεις είναι η τιμή και λιγότερο η ποιότητα του προϊόντος, αποδεικνύει ότι η ανταγωνιστική στρατηγική που υιοθετείται από τις επιχειρήσεις προκειμένου να ανταπεξέλθουν στην πίεση των τιμών είναι για τις μικρού μεγέθους επιχειρήσεις η διαφοροποίηση και εξειδίκευση του προϊόντος ενώ για τις μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις περισσότερο η μείωση του κόστους παραγωγής.
Συνεπώς η ανταγωνιστική πίεση οδηγεί τις μικρού μεγέθους επιχειρήσεις στην υιοθέτηση πιό ευέλικτων παραγωγικών πρακτικών και στρατηγικών σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι στις επιχειρήσεις μεγάλου μεγέθους γεγονός το οποίο μπορεί να εξηγηθεί από τη σημασία που έχει η καινοτομία στο προϊόν για τις μικρότερες μονάδες ως μέσω επιβίωσης και καθιέρωσης τους στην αγορά, σημασία που μειώνεται για τις μεγάλες μονάδες των οποίων η θέση στην αγορά διασφαλίζεται και προσδιορίζεται και από άλλα προϊόντα καθώς και από τα δίκτυα προώθησης και προβολής των προϊόντων τους.

Με βάση τη συσχέτηση καινοτομίας και μεγέθους, διαπιστώνουμε ότι οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις (0-19 & 20-49 απασχ.) εμφανίζουν έντονη καινοτομική δραστηριότητα σε ότι αφορά το προϊόν αλλά κυρίως σε οριακές και όχι ριζικές καινοτομίες (εμβέλειας ελληνικής αλλά και διεθνούς αγοράς), γεγονός που οφείλεται κυρίως στο μεγάλο όγκο των εισροών (κεφαλαίου και γνώσης) που απαιτούν οι ριζικές καινοτομίες και τις οποίες δεν έχει στη διάθεση της η μικρού μεγέθους επιχείρηση.
Αντίθετα οι μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεις εμφανίζουν αδράνεια στην καινοτομία στο προϊόν, ενώ εμφανίζουν έντονη δραστηριότητα σε ότι αφορά τις καινοτομίες στις διαδικασίες παραγωγής, σχεδίασης, διαχείρησης εισροών και εκροών, σε αντίθεση με τις μικρού μεγέθους επιχερήσεις που εμφανίζουν πολύ μικρή συμμετοχή.

Σε ότι αφορά το βαθμό της αξιοποίησης εμπορικής ή οικονομικής των καινοτομιών, δηλαδή της επίδρασης τους στη βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης των επιχειρήσεων, διαπιστώνουμε πως αυτή συσχετίζεται θετικά με το μέγεθος των επιχερήσεων, δηλαδή οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα των καινοτομιών σε μεγαλύτερο βαθμό. Αυτό οφείλεται στο υψηλό κόστος χρηματοδότησης που απαιτείται για την παραγωγική αξιοποίηση των καινοτομιών και κατ΄επέκταση στη μεγαλύτερη ένταση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η μικρή επιχείρηση και σχετίζονται με την έλλειψη ιδίων κεφαλαίων και την πρόσβαση σε επενδυτικά κεφάλαια.
Ένας ακόμη παράγοντας που ενισχύει τη θετική σχέση ανάμεσα στο μεγάλο μέγεθος της επιχείρησης και στην εμπορική-παραγωγική αξιοποίηση της καινομίας, εκτός από το κόστος αξιοποίησης, είναι η δυνατότητα της να αξιοποιήσει τις αύξουσες αποδόσεις κλίμακας μέσα από την παραγωγή και προώθηση στην αγορά του καινοτομικού προϊόντος σε μεγάλες ποσσοτητες.

Συνεπώς όπως διαπιστώνουμε τόσο ο περιορισμός των μικρών επιχειρήσεων στις οριακές καινοτομίες, όσο και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην εμπορική-παραγωγική αξιοποίησης τους συναρτώνται με ζητήματα οικονομιών κλίμακας.
Τα παραπάνω προβλήματα φαίνονται αξεπέραστα και συνεπώς η μικρού μεγέθους επιχείρηση τίθεται στο περιθώριο στα πλαίσια της άποψης[58] ότι στη σύγχρονη εποχή η έρευνα και ανάπτυξη καινοτομιών και η αξιοποίηση τους απαιτεί: σταθερά επεκτεινόμενο επιστημονικό και τεχνικό καταμερισμό, οργάνωση και συντονισμό μεγάλης κλίμακας μεταξύ μεγάλου αριθμού επιστημόνων, τεχνιτών και εξοπλισμού, χαμηλό κόστος άντλησης μεγάλου όγκου κεφαλαίων.
Όμως προοπτικές υπάρχουν και για το μικρό μέγεθος της επιχείρησης, όχι γιατί η σημασία του επιστημονικού και τεχνικού καταμερισμού και των οικονομιών κλίμακας στην ανάπτυξη και αξιοποίηση των καινοτοιών είναι περιορισμένη, αλλά γιατί στη σημερινή εποχή η παραγωγή νέας γνώσης και η τεχνολογική πρόοδος έχει σε μεγάλο βαθμό κοινωνικοποιηθεί (Θ. Πάκος, 1992)[58].
Αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης αυτή είναι ότι η επιχείρηση δεν αποτελεί πιά τη μόνη ή την πιό σημαντική πηγή της έρευνας και της ανάπτυξης καινοτομιών, αντίθετα στην παραγωγή της τεχνολογικής γνώσης αλλά στην πραγματοποίηση βημάτων πρακτικής αξιοποίησης εμπλέκονται μια σειρά από θεσμοί όπως Παν/μια, Ερευνητικά Κέντρα κ.λ.π., οι οποίοι πολλές φορές έχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο.
Κατά συνέπεια σύμφωνα με τον συγγραφέα και η μικρή επιχείρηση μπορεί να έχει πρόσβαση στην έρευνα και ανάπτυξη καινοτομιών, γεγονός που εξαρτάται από τον βαθμό και την ποιότητα της συνεργασίας της με τους παραπάνω θεσμούς.

Η παραπάνω άποψη καθώς και οι περιορισμοί της κλίμακας που συνδέονται με το μικρό μέγεθος, υποδηλώνουν με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο πως τα προβλήματα της μικρού μεγέθους επιχείρησης είναι συνυφασμένα κυρίως με τις συνθήκες και το πλαίσιο απομόνωσης στο οποίο αυτή λειτουργεί και συνεπώς το χτίσιμο σχέσεων όχι μόνο με άλλες επιχειρήσεις αλλά και θεσμούς παραγωγής γνώσης θα της επιτρέψει να διαδραματίσει ακόμη πιό ενεργό ρόλο στις διαδικασίες έρευνας, ανάπτυξης και αξιοποίησης καινοτομιών.

Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν, στην πρώτη περίοδο δεν επέτρεψαν στις επιχειρήσεις την εξειδίκευση της παραγωγής και την ανάπτυξη καινοτομιών, ενώ στη δεύτερη περίοδο ο ανταγωνισμός μεταξύ επιχειρήσεων όπου κάθε μια δραστηριοποιείται σε ένα μεγάλο και κοινό φάσμα προϊόντων, στη βάση της τιμής, είχε καταστροφικά αποτελέσματα ως προς τη διαμόρφωση των περιθωρίων κέρδους και κατ' επέκταση την επάρκεια χρηματοδοτικών πηγών για την πραγματοποίηση επενδύσεων τεχνολογικού εκσυχρονισμού.
Σύμφωνα επίσης με τα αποτελέσματα της προαναφερόμενης έρευνας, ελάχιστες ήταν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις του κλάδου που προσανατολίσαν την παραγωγή τους στην εξειδίκευση και στην ποιότητα των προϊόντων και επρόκειτο κυρίως για επιχειρήσεις που ασχολήθηκαν με παραγγελίες του στρατού και ειδικότερα την κατασκευή ανταλλακτικών για όπλα και άρματα μάχης.
Το γεγονός αυτό ήταν που επέτρεψε στις επιχειρήσεις αυτές, να εμφανίζονται σε σχέση με τις υπόλοιπες του κλάδου ώς πιό προηγμένες τεχνολογικά αφού ήταν οι πρώτες που πραγματοποιήσαν επενδύσεις σε σύγχρονες τεχνολογίες παραγωγής και ειδικότερα σε Ψηφιακά Ελεγχόμενες Εργαλειομηχανές (NCMT).

Στα πλαίσια της παρούσας διερεύνησης που αφορά κυρίως τη δεκαετία του '80 έως και τα μέσα της δεκαετίας του '90, από την εξέταση μιας σειράς παραγόντων όπως το βαθμό κεφαλαιακής συσσώρευσης και το βαθμό της έντασης του κεφαλαίου, την καθετοποίηση της παραγωγής, την παραγωγικότητα της εργασίας καθώς και την ανάλυση του κόστους παραγωγής μεταξύ των βασικών συνιστωσών της παραγωγής, δε φαίνεται να έχει μεταβληθεί η εικόνα που παρουσιάστηκε προηγουμένως σχετικά με το τεχνολογικό επίπεδο του Ελληνικού κλάδου μεταλλικών-μηχανουργικών κατασκευών.
Το γεγονός αυτό το οποίο αντικατοπτρίζει έως ένα βαθμό και τις ακολουθούμενες στρατηγικές των επιχειρήσεων δείχνει πως δεν έχει μεταβληθεί ουσιαστικά την παραπάνω περίοδο το περιβάλλον των επιχειρηματικών στρατηγικών.

Βέβαια μια ενδιαφέρουσα σχετικά πρόσφατη προσέγγιση (1995-96)[15] των εξελίξεων στις επιχειρηματικές πρακτικές και στρατηγικές, δείχνει ότι οι επιχειρήσεις συνειδητοποιούν την ανάγκη αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών για την ανταπόκριση στις απαιτήσεις της ανταγωνιστικότητας που επικεντρώνει στην ποιότητα και την εξειδίκευση και πραγματοποιούν πρόοδο στην υιοθέτηση καινοτομιών, στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας (ποιοτικοί κύκλοι, ολική ποιότητα, βελτίωση μηχανολογικού εξοπλισμού-ψηφιακά μηχανήματα κ.λ.π.) και στη διάθεση και εμπορία προϊόντων (σύγχρονο μάρκετιγκ, νέα χρηματοπιστωτικά πακέτα, χρήση οικονομικού συμβούλου κ.λ.π.).
Σύμφωνα όμως με την ίδια έρευνα η πρόοδος αυτή δε συνοδεύεται από αντίστοιχους μετασχηματισμούς στην εργασιακή διαδικασία, την ανάπτυξη διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων κ.λ.π. με αποτέλεσμα οι νέες δυναμικές πρακτικές που εφαρμόζονται να διακρίνονται από αποσπασματικότητα.

Επίσης οι παραπάνω θετικές τάσεις, δηλαδή της αύξησης του προσανατολισμού των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων προς τα στοιχείο της ποιότητας, καταγράφονται και στα στοιχεία που προέρχονται από τη μελέτη της καινοτομίας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα την περίοδο 1989-91 (Τ. Γιαννίτσης, Αθήνα 1996)[45].
Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, οι κλάδοι μεταλλικών προϊόντων και μηχανών (κωδικοί 35 και 36 ΣΤΑΚΟΔ '80) ανήκουν στους τέσσερις πιό καινοτόμους κλάδους της βιομηχανίας, σε ότι αφορά τις καινοτομίες στο προϊόν, όπου όμως κυριαρχούν οι οριακές και όχι οι ριζικές καινοτομίες, δηλαδή κυριαρχούν οι καινοτομίες βελτίωσης προϊόντων και ακολουθούν οι καινοτομίες νέων προϊόντων. Μάλιστα αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι καινοτομίες στο προϊόν αφορούν σε προϊόντα εμβέλειας όχι μόνο ελληνικής αλλά και διεθνούς αγοράς.
Στην κύρια παραγωγική διαδικασία, οι κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων δεν αναπτύσσουν καινοτομίες ενώ στις καινοτομίες των υπόλοιπων διαδικασιών μόνο ο κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35) εμφανίζει καινοτομική δραστηριότητα και κυρίως σε ότι αφορά τη μείωση του κόστους του προσωπικού, τη μείωση του κόστους σχεδίασης προϊόντων και τη μείωση του κόστους αποθήκευσης.

γ. *Ακολουθούμενες επιχειρηματικές στρατηγικές.*

Από όσα έχουμε μέχρι τώρα παρουσιάσει σχετικά με τους κλάδους και υποκλάδους της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, η κυρίαρχη στρατηγική των επιχειρήσεων για την αντιμετώπηση των περιόδων γενικής οικονομικής ύφεσης και της όξυνσης του διεθνούς ανταγωνισμού, που οφείλεται βασικά στην είσοδο των προϊόντων των νεοβιομηχανικών χωρών στις διεθνείς αγορές, συνίσταται στην πραγματοποίηση επενδύσεων τεχνολογικού εκσυχρονισμού και την εξειδίκευση της παραγωγής προκειμένου αυτή να ανταποκριθεί στις ανάγκες κεφαλαιουχικών αγαθών των πελατών-βιομηχανιών που προσφέρουν εξειδικευμένες-ολοκληρωμένες λύσεις.
Έμφαση επίσης δώθηκε στην έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων και διαδικασιών παραγωγής που συνιστούν καινοτομία και είναι συμβατές με την αντίληψη του περιβάλλοντος ως συντελεστή της ανάπτυξης.
Βέβαια στη βάση της παραπάνω στρατηγικής, όπως τονίστηκε προηγουμένως, βρίσκεται η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων καθώς και ενός πλαισίου υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας που ελαχιστοποιεί τους κινδύνους του ανταγωνισμού και του επιχειρηματικού ρίσκου.

Αντιθέτως η Ελληνική βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών ως απάντηση στην ύφεση και την όξυνση του ανταγωνισμού παραμένει προσκολημένη στη στρατηγική που επικεντρώνει στο χαμηλό κόστος/τιμή και η οποία δεν επιτρέπει την παραγωγική αναδιάρθρωση της και τον απεγκλωβισμό της από τομείς χαμηλής προστιθέμενης αξίας όπως η κατασκευή ανταλλακτικών, η συντήρηση και επισκευή εισαγόμενων μηχανημάτων.
Η αντίδραση αυτή των ελληνικών επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κεφαλαιουχικών κλάδων, δε διαφοροποιείται ουσιαστικά μεταξύ των διαφόρων περιόδων ύφεσης και ανάκαμψης της γενικής οικονομικής δραστηριότητας.
Αυτό που φαίνεται να διαφοροποιείται είναι οι επι μέρους στρατηγικές που ακολουθήθηκαν μεταξύ των περιόδων μείωσης και διεύρυνσης της ζήτησης για τα προϊόντα του κλάδου, οι οποίες όμως διακρίνονται από τον έντονα αμυντικό τους χαρακτήρα μήν επιτρέποντας έτσι την ανάπτυξη αντίρροπων δυνάμεων ενάντια στην τεχνολογική καθυστέρηση και τη συνεχή αποδυνάμωση της παραγωγικής βάσης της Ελληνικής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών.

Συγκεκριμένα, με βάση τα συμπεράσματα της έρευνας[4] που πραγματοποιήθηκε από την κ. Α. Λυμπεράκη και η οποία αφορούσε τις μικρές επιχειρήσεις στον κλάδο μηχανουργικών και μεταλλικών αντικειμένων την περίοδο 1963-1983, οι ακολουθούμενες επιχειρηματικές στρατηγικές διακρίνονται μεταξύ περιόδων ύφεσης-ανάκαμψης ως εξής:

α. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1970: ανάπτυξη οικονομίας - διευρυμένη ζήτηση για τα προϊόντα του κλάδου από μεταποίηση και οικοδομές.
Οι ακολουθούμενες στρατηγικές από τις επιχειρήσεις διακρίνονται από:

- οριζόντια διεύρυνση της παραγωγής τους, δηλαδή δραστηριοποίηση από την κάθε μια επιχείρηση σε μια διευρυμένη ομάδα προϊόντων προκειμένου να ανταποκριθεί στο σύνολο της ζήτησης (μεγάλη ποικιλία της ζήτησης).
- άνθηση υπεργολαβιών για την αντιμετώπιση του αυξανόμενου όγκου των παραγγελιών και όχι της ανάγκης για εξειδίκευση.

β. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά: ύφεση, μείωση της ζήτησης του ιδιωτικού τομέα για κεφαλαιουχικά αγαθά και πτώση στην οικοδομική δραστηριότητα και στη Ναυπηγοεπισκευαστική δραστηριότητα.
Η απάντηση των επιχειρήσεων για τη διατήρηση της θέσης τους στην αγορά στηρίχθηκε στη μείωση των τιμών και του κόστου παραγωγής με την αύξηση της υπεργολαβικής και περιστασιακής εργασίας, τη μείωση του αριθμού των απασχολουμένων ειδικευμένων εργατών και κατ' επέκταση την επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων.

προβλήματα που δε συνδέονται μόνο με τις περιοδικές διακυμάνσεις της ζήτησης αλλά και με τις εγγενείς αδυναμίες της.
Η κατάσταση αυτή που επικρατεί σήμερα στην Ελληνική βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών αποτελεί συνέχεια της κρίσης που αντιμετώπιζαν οι κλάδοι κεφαλαιουχικών αγαθών την περίοδο 1973-80, η οποία αποτυπωνόταν στη συνεχιζόμενη αποκαθετοποίηση της παραγωγής τους και στον προσανατολισμό τους σε προϊόντα χαμηλής προστιθέμενης αξίας, γεγονός που οδήγησε στη μετατόπιση της κάλυψης των αναγκών της παραγωγικής διαδικασίας από τις εγχώριες στις εισαγόμενες εισροές, εντείνοντας τις τάσεις τεχνολογικής καθυστέρησης (Κ. Βαΐτσος-Τ.Γιαννίτσης, 1994).

β. Δομή του μεγέθους της βιομηχανίας.
Η δομή της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων, γεγονός που οφείλεται στη φύση των προϊόντων που σε λίγες μόνο περιπτώσεις οδηγούν σε μεγάλες κλίμακες παραγωγής.
Ως βασικό τεχνολογικό στοιχείο της βιομηχανίας θεωρείται η κυριαρχία της batch Production: παραγωγή που αφορά κυρίως περιορισμένες παρτίδες διακριτικών προϊόντων και λιγότερο τη μαζική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων, με αποτέλεσμα οι κλάδοι αυτοί να μήν υπήρξαν ποτέ κλασικό πεδίο μαζικής παραγωγής ή φορντισμού (Α. Λυμπεράκη)[1]. Μάλιστα η κυριαρχία της batch Production, δεν αφορά μόνο τις μικρές βιομηχανικές μονάδες αλλά έχει εφαρμοστεί και σε μεγάλα καθετοποιημένα εργοστάσια στα οποία "ενοποιούνται" οι λειτουργίες μεμονωμένων βιομηχανικών εργαστηρίων.
Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι το μικρό μέγεθος της επιχείρησης, αποτελεί ένα βασικό χαρακτηριστικό, συνυφασμένο με την τεχνολογική υπόσταση των βιομηχανικών αυτών κλάδων και δεν αντιμετωπίζεται ως διαρθρωτική αδυναμία, παρά το γεγονός ότι ως ένα βαθμό το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων έχει δυσκολέψει τις προσπάθειες τους να υιοθετήσουν τις σύγχρονες τεχνολίες στην παραγωγή, εξαιτίας του υψηλού επενδυτικού κόστους που αυτές συνεπάγονται, τις προσπάθειες τους στην ανάπτυξη της έρευνας, της παροχής ολοκληρωμένων-εξειδικευμένων λύσεων-υπηρεσιών στους πελάτες τους.
Παρόλα αυτά τα προβλήματα που συνδέονται με το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, φαίνεται να απαντιούνται στη βάση της ανάπτυξης παραγωγικών συμπλεγμάτων στα πλαίσια των οποίων υλοποιούνται συνεργατικές πρακτικές κατα τη διεξαγωγή του παραγωγικού έργου, την έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων, την παροχή των υπηρεσιών μετά την πώληση στους πελάτες τους κ.λ.π.

Η Ελληνική βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, χαρακτηρίζεται και αυτή από την κυριαρχία των μονάδων μικρού μεγέθους, η οποία μάλιστα όλη την εξεταζόμενη περίοδο 1978-97 φαίνεται να εντείνεται, παρόλο που αποτελεί περίοδο με έντονες τάσεις συρίκνωσης της εγχώριας βιομηχανικής βάσης. Μάλιστα οι μικρές επιχειρήσεις σε σχέση με αυτές του μεγάλου μεγέθους, δεν επέδειξαν μόνο μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στις ανταγωνιστικές πιέσεις αλλά και δυναμισμό.
Η εκτίμηση αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι την παραπάνω περίοδο η σημαντικότερη στήριξη της βιομηχανικής απασχόλησης, της παραγωγής αλλά και της κεφαλαιακής συσσώρευσης προήλθε από την είσοδο νέων μικρών βιομηχανικών επιχειρήσεων και όχι από την παραγωγική επέκταση των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων.
Όμως ο μικρός βαθμός καθετοποίησης, το χαμηλό επίπεδο των υπεργολαβικών σχέσεων, η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, αποτέλεσαν διαρθρωτικές αδυναμίες που δεν επέτρεψαν σε αντίθεση με το τι συνέβηκε στην Ευρωπαϊκή βιομηχανία, στο μικρό μέγεθος να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην παραγωγική εξειδίκευση και την ανταγωνιστικότητα της βιομηχανίας των εξεταζόμενων κλάδων. Η αδυναμία σχετίζεται με τις ακολουθούμενες επιχειρηματικές στρατηγικές και πρακτικές, ειδικότερα στην απουσία δικτύων κάθετης συνεργασίας μεταξύ τους που θα επέτρεπε την παραγωγική εξειδίκευση και τεχνολογική αναβάθμιση τους. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτό που διαφοροποιεί ουσιαστικά την Ευρωπαϊκή από την Ελληνική βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών και το οποίο θα μπορούσε να εμφανιστεί ως διαρθρωτικό πρόβλημα, δεν είναι το μικρό μέγεθος των μονάδων αλλά η κατάσταση απομόνωσης στην οποία αυτές βρίσκονται.

4.5. Ομοιότητες και διαφορές της Ελληνικής και Ευρωπαϊκής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών.

Με βάση την περιγραφική παρουσίαση που προηγήθηκε, τα βασικά σημεία στα οποία εστιάζουμε τη συσχέτηση μεταξύ των επιπέδων Ελλάδος και χωρών-μελών της Ε.Ε., προκειμένου την παρουσίαση κατα εμφανή τρόπο των διαφορών και ομοιοτήτων που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τη χωροταξική διαφοροποίηση του "προφίλ" της βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών είναι τα εξής:

α. Τεχνολογικό επίπεδο.
Στις χώρες της Ε.Ε. οι κλάδοι μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών έχουν αποτελέσει τους βασικούς προμηθευτές των αναγκαίων για την παραγωγική διαδικασία κεφαλαιουχικών αγαθών, της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας, δηλαδή παρέχουν τους τεχνολογικούς όρους αναπαραγωγής και ανάπτυξης της.
Οι επιχειρήσεις των κλάδων αυτών, μικρού και μεγάλου μεγέθους, διακρίνονται από το υψηλό τεχνολογικό τους επίπεδο σε ότι αφορα:

- τη χρήση των σχετικά νέων τεχνολογίες παραγωγής: Ψηφιακά Ελεγχόμενες Εργαλειομηχανές (NCMT), Υπολογιστικός Σχεδιασμός (CAD) και Ευέλικτα Συστήματα Μεταποίησης (F.M.S).
- τον προσανατολισμό της παραγωγής τους σε προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας ποιότητας και καινοτομίας.
- την προσαρμογή των διαδικασιών και προϊόντων τους στους νέους κανονισμούς και όρους που τίθενται για την προστασία του περιβάλλοντος (sustainable development).

Η Ευρωπαϊκή βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, αποτελεί δηλαδή δυναμικό πόλο ανάπτυξης των υπόλοιπων βιομηχανικών κλάδων διαδραματίζοντας μάλιστα όχι μόνο σε Ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο τον ηγετικό αυτό ρόλο.
Η άποψη αυτή ενισχύεται ακόμη περισσότερο και από το γεγονός ότι η ύφεση που φαίνεται να αντιμετωπίζει κατά διαστήματα η Ευρωπαϊκή βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών, οφείλεται κατά κύριο λόγο στις διακυμάνσεις της ζήτησης προς τα κάτω, γεγονός που συνδεέται περισσότερο με τις συνθήκες της ύφεσης στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον και λιγότερο με εγγενή διαρθωτικά προβλήματα.

Μια πρώτη βασική διαφοροποίηση της Ελληνικής βιομηχανίας μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών με αυτή των χωρών της Ε.Ε., είναι ότι αυτή δεν αποτελεί το βασικό προμηθευτή των αναγκαίων για την παραγωγική διαδικασία, κεφαλαιουχικών μέσων παραγωγής της Ελληνικής βιομηχανίας. Κυρίως είναι προσανατολισμένη στην παραγωγή προϊόντων που απαιτούνται στον τομέα της οικοδομής και συνεπώς βρίσκεται σε υψηλή εξάρτηση από την επενδυτική δραστηριότητα στον κλάδο των οικοδομικών κατασκευών, ενώ στην παραγωγή κεφαλαιουχικών βιομηχανικών αγαθών περιορίζεται σε βοηθητικές δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας.
Συνεπώς η ελληνική βιομηχανία του κλάδου δεν αποτελεί μοχλό πύκνωσης των διακλαδικών και ενδοκλαδικών ροών και διασυνδέσεων, αδυνατώντας να συμβάλει στην ενίσχυση της συνοχής του βιομηχανικού συστήματος.
Ο περιορισμός της ελληνικής βιομηχανίας του κλάδου σε δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας που συνδυάζονται με χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας, η έλλειψη αποτελεσματικής καθετοποίησης και εξειδίκευσης, η κυριαρχία του μικρού μεγέθους με τις όποιες αδυναμίες αξιοποίησης οικονομίες κλίμακος, αποτελούν μια σειρά από παράγοντες που διαμορφώνουν το ανταγωνιστικό έλλειμμα της βιομηχανίας του κλάδου.
Μάλιστα το ανταγωνιστικό έλλειμμα δεν εντοπίζεται μόνο στις αγορές όπου κυριαρχούν τα προϊόντα υψηλής εξειδίκευσης και ποιότητας αλλά και στις αγορές όπου κυριαρχεί η εξαντλητική ανταγωνιστικότητα κόστους/τιμής.
Συνεπώς σε αντίθεση με την εικόνα που καταγράφεται στις χώρες της Ε.Ε., η Ελληνική βιομηχανία μεταλλικών και μηχανουργικών κατασκευών την περίοδο 1980-95, είναι αντιμέτωπη με τις τάσεις περιορισμού της ζήτησης των προϊόντων της γεγονός που θα μπορούσε να αποδοθεί στη γενική οικονομική ύφεση, αλλά και με τη συρίκνωση του ειδικού της βάρους στο σύνολο της Ελληνικής Μεταποίησης, δηλαδή αντιμετωπίζει

Οι γενικές παρατηρήσεις που προκύπτουν από την παραπάνω ανάλυση των στοιχείων που αφορούν τις άδειες λειτουργίας και επεκτάσεων είναι τα εξής:

- Την περίοδο 1995-97 στο σύνολο της Μεταποίησης και του κλάδου 28 εμφανίζεται δυναμισμός ως προς τις άδειες λειτουργίας νέων και τις άδειες επεκτάσεων υφιστάμενων βιομηχανικών & βιοτεχνικών καταστημάτων καθώς και την αντίστοιχη ισχύ που ενσωματώνεται σε αυτές (HP).
- Ο κλάδος 28 συμμετέχει με μεγάλο ποσοστό στο σύνολο των αδειών λειτουργίας και επεκτάσεων και την αντίστοιχη ισχύ τους σε αντίθεση με τον κλάδο 29 που καταγράφει χαμηλή συμμετοχή.
- Το μικρό μέγεθος κυριαρχεί στις νέες παραγωγικές μονάδες που ιδρύονται, γεγονός που εμφανίζεται σε μεγαλύτερη ένταση στους κλάδους 28 και 29 σε σχέση με το σύνολο της Μεταποίησης καθώς και στην Περιφ.Πρωτευούσης σε σχέση με το σύνολο Χώρας.
- Η μέση ισχύ των αδειών επέκτασης των υφιστάμενων βιομηχανικών καταστημάτων είναι κατά πολύ υψηλότερη από τη μέση ισχύ (HP) των αδειών λειτουργίας νέων βιομηχανικών & βιοτεχνικών καταστημάτων.
- Υπάρχει σαφή τάση μείωσης του βαθμού γεωγραφικής συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης των νέων βιομηχανικών & βιοτεχνικών καταστημάτων.

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις διαπιστώνουμε ότι την περίοδο 1990-97, ο ρυθμός κεφαλαιακής συσσώρευσης στον κλάδο 28 ακολουθεί τους αντίστοιχους ρυθμούς του συνόλου της Μεταποίησης σε αντίθεση με τον κλάδο 29 ο οποίος δεν εμφανίζει δυναμισμό.

Στο σύνολο της Μεταποίησης, ο δυναμισμός της κεφαλαιακής συσσώρευσης οφείλεται αφενός μεν στις μικρού μεγέθους μονάδες που εισέρχονται στη βιομηχανία γεγονός που αντανακλάται στις άδειες λειτουργίας νέων μονάδων, αφετέρου δε στις μεγάλου μεγέθους βιομηχανικές μονάδες που επεκτείνουν την παραγωγική δυναμικότητα τους γεγονός που αποτυπώνεται στις άδειες επεκτάσεων. Μάλιστα το γεγονός ότι οι άδειες επεκτάσεων συμμετέχουν στο 59,2% της συνολικής αποκτούμενης HP την περίοδο 1990-97, υποδηλώνει η κεφαλαιακή ενίσχυση στηρίχθηκε περισσότερο στην επέκταση του παραγωγικού δυναμικού των υφιστάμενων μεγάλου μεγέθους μονάδων.

Στο σύνολο του κλάδου 28 εμφανίζεται ίδια εικόνα με αυτή του συνόλου της Μεταποίησης με τη διαφορά ότι η μέση HP των αδειών νέων μονάδων και των αδειών επεκτάσεων των υφιστάμενων είναι χαμηλότερη, συνεπώς σε αντίθεση με το σύνολο της Μεταποίησης δεν εμφανίζεται μεγάλος βαθμός συγκεντρωτικότητας της κεφαλαιακής συσσώρευσης δηλαδή κυριαρχούν οι μικρότερου μεγέθους μονάδες ως προς την HP.

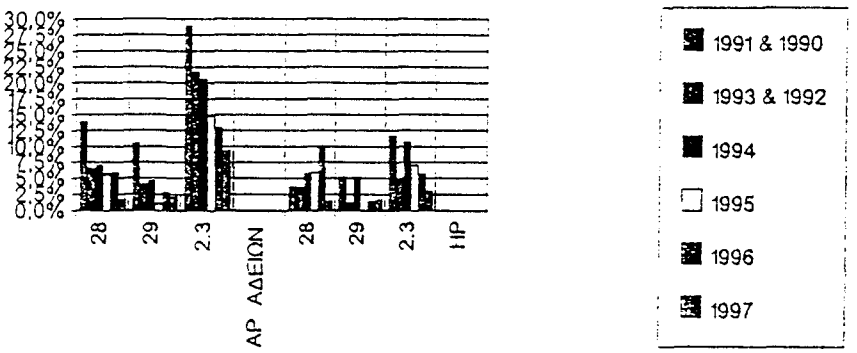
Στο σύνολο του κλάδου 29 ο οποίος δεν εμφανίζει δυναμισμό κεφαλαιακής συσσώρευσης, ο τρόπος της αύξησης της HP διαφοροποιείται από το σύνολο της Μεταποίησης και του κλάδου 28, αφού οι δύο κατηγορίες παραγόντων δηλαδή οι μικρού μεγέθους μονάδες που εισρέουν στη βιομηχανία του κλάδου και οι επεκτάσεις των υφιστάμενων μεγάλων μεγέθους μονάδων, συμμετέχουν στον ίδιο βαθμό στην κεφαλαιακή συσσώρευση. Αυτό το οποίο διαφοροποιεί τον κλάδο 29 σε σχέση μετον κλάδο 28 είναι ότι κυριαρχούν μεγαλύτερου μεγέθους μονάδες ως προς την HP.

Στην Περιφ.Πρωτευούσης η μείωση των ρυθμών κεφαλαιακής συσσώρευσης υποδηλώνει τις τάσεις αποβιομηχάνισης της περιοχής, ενώ όπως φαίνεται και στον πίνακα 1 στη συντριπτική πλειοψηφία της στο σύνολο της Μεταποίησης και στους κλάδους 28 και 29, η αύξηση της HP προέρχεται από τις επεκτάσεις των υφιστάμενων καταστηματων.

Το ότι στις επεκτάσεις αυτές το μέσο μέγεθος είναι κατά πολύ μικρότερο από την υπόλοιπη Χώρα, το ότι εισρέει μικρός αριθμός νέων μονάδων στην περιοχή καθώς και ότι το μέσο μέγεθος των νέων μονάδων είναι πολύ μικρό (10-15 HP), αποδίδεται κυρίως στο αρνητικό θεσμικό πλαίσιο για τη βιομηχανία στην περιοχή, γεγονός που ενισχύει τις τάσεις αποβιομηχάνισης στην περιοχή.

Διάγραμμα 9.

Ποσοστιαια συμμετοχή της Περιφ. Πρωτευούσης στο σύνολο της Ελλάδος ως προς τις χορηγούμενες άδειες λειτουργίας νέων καταστημάτων, στους κλάδους 28, 29 & συνόλου βιομηχανίας 2.3

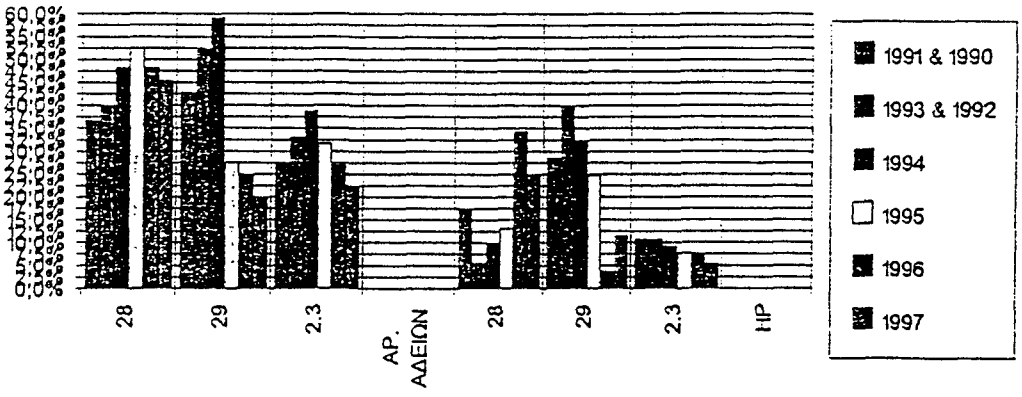

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

Ως προς το σύνολο των *αδειών επεκτάσεων* της περιόδου 1990-97, στην Περιφ. Πρωτευούσης συγκεντρώνεται το 29,7% των αδειών επεκτάσεων των υφιστάμενων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταστημάτων και το 8,4% της συνολικής ισχύς (HP) που αντιστοιχεί στις άδειες αυτές (διάγραμμα 10). Ο βαθμός συγκέντρωσης στην Περιφ. Πρωτευούσης είναι κατά πολύ μεγαλύτερος για τους κλάδους 28 και 29, όπου ως προς τον αριθμό αδειών επέκτασης ανέρχεται σε 45,7% και 45,3% αντίστοιχα, ενώ ως προς τη συνολική ισχύ τους ανέρχεται σε 15% (HP) και 24,3% (HP).
Επίσης σε ότι αφορά τη δυναμική στην εξέλιξη του βαθμού γεωγραφικής συγκέντρωσης των αδειών επεκτάσεων στη Περιφ. Πρωτευούσης την περίοδο 1990-97, δε παρατηρείται μια συστημική τάση μείωσης όπως στην περίπτωση του βαθμού γεωγραφικής συγκέντρωσης των αδειών λειτουργίας.
Αντίθετα οι τάσεις κάμψης του βαθμού γεωγραφικής συγκέντρωσης των αδειών επεκτάσεων και της αντίστοιχης ισχύς τους, εμφανίζονται βασικά το χρονικό διάστημα 1995-97.

Διάγραμμα 10.

Ποσοστιαία συμμετοχή της Περιφ. Πρωτευούσης στο σύνολο της Ελλάδος ως προς τις χορηγούμενες άδειες επεκτάσεων υφιστάμενων καταστημάτων, στους κλάδους 28, 29 & συνόλου βιομηχανίας 2.3.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, (Ετήσιες έρευνες Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας)

5. Το "προφίλ" της βιομηχανίας και ειδικότερα των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της περιοχής του Ελαιώνα και οι λόγοι επιλογής της προς διερεύνηση συγκεκριμένης τοπικής βιομηχανικής δομής.

Στα πλαίσια της αναζήτησης μιας στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης των τοπικών βιομηχανικών συστημάτων και τόνωσης του παραγωγικού συστήματος της Μητροπολιτικής Αστικής Περιφέρειας της Αττικής, στην παρούσα εργασία ως περιοχή βιομηχανικής συγκέντρωσης επιλέχθηκε η περιοχή του Ελαιώνα της Αττικής. Η περιοχή αυτή αποτελεί μια σημαντική έκταση (9.000 στρέμματα) εκτός σχεδίου που βρίσκεται στο κέντρο περίπου του λεκανοπεδίου της Αττικής και χαρακτηρίζεται από την άναρχη συγκέντρωση-εγκατάσταση ασυμβίβαστων μεταξύ τους χρήσεων όπου η κυρίαρχη χρήση είναι αυτή της βιομηχανίας-βιοτεχνίας.
Η αποδοχή της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης και του τοπικού πεδίου ως χωρικότητα που μπορούν να αναπτυχθούν δράσεις οικονομικής ανάπτυξης, προσδιορίζουν το πλαίσιο στο οποίο η μεταποιητική δραστηριότητα της περιοχής αυτής μπορεί να αποτελέσει "αυτόνομη" και "διακριτή" κατηγορία ανάλυσης και πολιτικής.
Η επιλογή της μεταποιητικής δραστηριότητας της περιοχής του Ελαιώνα ως αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης στηρίχθηκε στα παρακάτω στοιχεία:
1. Είναι μιά από τις πλέον υποβαθμισμένες περιοχές του λεκανοπεδίου καθώς και σημαντική πηγή ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος της πρωτεύουσας αλλά ταυτόχρονα και χώρος συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού εργαζομένων και παραγωγικών *δραστηριοτήτων σημαντικών για την εθνική οικονομία. Στη περιοχή συγκεντρώνεται ένας* μεγάλος αριθμός μονάδων της Βιομηχανίας-Βιοτεχνίας, σημαντικός για το σύνολο της μεταποίησης της Περιφέρειας Πρωτευούσης και της Χώρας. Οι τάσεις αποβιομηχάνισης της περιοχής που επικράτησαν τη δεκαετία του '80 και συνεχίζουν αμείωτες[46] τη δεκαετία του '90 έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην εξέλιξη της απασχόλησης και κατά συνέπεια ενισχύουν την τάση αποαστικοποίησης και δημογραφικού μαρασμού του Αστικού Κέντρου της Πρωτεύουσας.
2. Η σημαντική συγκέντρωση στην περιοχή μεταποιητικών δραστηριοτήτων έχει συνδεθεί με την επιβάρυνση-υποβάθμιση του περιβάλλοντος της περιοχής του Λεκανοπεδίου. Όμως η υπερτίμηση πολλές φορές της αρνητικής αυτής συμβολής έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση αρνητικής εικόνας από την τοπική κοινωνία για την μεταποιητική δραστηριότα της περιοχής, γεγονός που έχει οδηγήσει σε υιοθέτηση επιθετικής πολιτικής από την τοπική και την κεντρική εξουσία. Η επιθετική αυτή πολιτική εκφράζεται μέσα από μια σειρά Νομοθετημάτων (π.χ. Π.Δ.84/84) που παρεμποδίζουν τον εκσυγχρονισμό και την επέκταση των μεταποιητικών δραστηριοτήτων, ενισχύοντας έτσι τις ήδη διαμορφωμένες τάσεις αποβιομηχάνισης και μείωσης της απασχόλησης.
3. Στη περιοχή οι μονάδες της μεταποίησης εκτός από την κρίση ορισμένων κλάδων σε εθνικό επίπεδο και το εχθρικό θεσμικό περιβάλλον αντιμετωπίζουν προβλήματα λειτουργίας από την άναρχη συγκέντρωση στην περιοχή διάσπαρτων και ασυμβίβαστων με τη μεταποίηση χρήσεων και την ανυπαρξία επαρκών δικτύων βιομηχανικής υποδομής (βιομηχανικούς χώρους, οδικό μεταφορικό δίκτυο κ.λ.π.).
4. Η περιοχή αποτελεί ιστορικά και γεωγραφικά μια ενότητα γεγονός διαμορφώνει ένα ευνοϊκό έδαφος προκειμένου η παρατηρούμενη συγκέντρωση βιομηχανικών μονάδων να εξελιχθεί σε παραγωγικό σύστημα με συλλογική κοινωνικοοικονομική αντίληψη και ταυτότητα.
5. Η αντίληψη της περιοχής ως ενότητας, όπως μάλιστα έχει εκφραστεί από μια σειρά μελέτες και νομοθετικές ρυθμίσεις, έχει συμβάλει στην κατανόηση της σημασίας που θα είχε μια καθολική και συλλογική πολιτική παρέμβαση διαχείρησης της περιοχής.
Η σύσταση του διαδημοτικού φορέα διαχείρησης και η εμπλοκή ενός ευρύτατου φάσματος φορέων στην αναζήτηση του κατάλληλου μοντέλου ανάπτυξης της βιομηχανίας της περιοχής, μπορούν να διαμορφώσουν το έδαφος για τη ανάπτυξη ενός συστήματος τοπικής ρύθμισης όπου η συνεργασία και η επικοινωνία μεταξύ κράτους, τοπικής αυτοδιοίκησης, επιχειρήσεων και εργαζομένων είναι θεσμοποιημένη.
Η δημιουργία ενός τέτοιου θεσμοποιημένου συστήματος ρύθμισης είναι απαραίτητη για την προώθηση πρωτοβουλιών και τη διαμόρφωση θεσμών (Β.Ι.Π.Α., Κέντρα συλλογικής

παροχής "πραγματικων" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις, βιοτεχνικοί συνεταιρισμοί εγγύησης και διαπραγμάτευσης δανείων κ.λ.π.) που ισορροπούν τις δράσεις συνεργασίας και ανταγωνισμού.
Ενισχυτικά προς την παραπάνω κατεύθυνση λειτουργεί και το ιδιοκτησιακό καθεστώς της περιοχής όπου εκτός από τις ιδιωτικές εκτάσεις σημαντικό μέρος ανήκει σε φορείς όπως το κράτος, εκκλησία, εκπαιδευτικά ιδρύματα, δήμους και δημοτικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί, οργανισμός εργατικής κατοικίας, τράπεζες και ΔΕΚΟ.
6. Η μεγάλη δεξαμενή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού της πρωτεύουσας αποτελεί σημαντική εξωτερική οικονομία για τις μονάδες της μεταποίησης που είναι εγκατεστημένες στην περιοχή του Ελαιώνα. Μάλιστα η εγγύτητα της περιοχής με τους δυτικούς δήμους του λεκανοπεδίου της Αττικής, οι οποίοι εξειδικεύονται περισσότερο στους κλάδους της μεταποίησης συγκριτικά με το σύνολο των δήμων του λεκανοπεδίου, αποτελεί ιδιαίτερα ευνοϊκό παράγοντα.
7. Η καλή εικόνα της βιομηχανίας της περιοχής με βάση τους χρηματοοικονομικούς δείκτες (σε σύγκριση και με το σύνολο της χώρας) από την οποία δεν αποκλείονται οι μικρού μεγέθους μονάδες, παρά τα ειδικά προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει, δείχνει ένα δυναμισμό ο οποίος γεμίζει με αισιοδοξία τα όποια σενάρια αναδιάρθρωσης. Η ύπαρξη επίσης ενός σημαντικού υποστρώματος βιομηχανικών μονάδων πολύ μικρού μεγέθους (0-9 απασχ.), θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για την ανάπτυξη δικτύων διαεπιχειρησιακής συνεργασίας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω γίνονται αντιληπτά δύο πράγματα: Το πρώτο αφορά τη σημαντικότητα διερεύνησης και χάραξης μιας στρατηγικής βιομηχανικής αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης στην περιοχή του Ελαιώνα που να προωθεί την απασχόληση, την βελτίωση του οικιστικού και φυσικού περιβάλλοντος και την άρση των τοπικών εμποδίων που λειτουργούν ανασταλτικά στον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των μεταποιητικών δραστηριοτήτων. Το δεύτερο αφορά την ύπαρξη ευνοϊκού περιβάλλοντος όπου κάτω από προϋποθέσεις και αξιοποιώντας κάποια χρήσιμα συμπεράσματα από τις περιπτώσεις των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών", η συγκέντρωση βιομηχανικών μονάδων της περιοχής να μετασχηματιστεί σε ένα ενιαίο παραγωγικό σύστημα όπου η επιτυχία του δεν θα οφείλεται μόνο σε οικονομικούς παράγοντες.

Βέβαια στα πλαίσια της παρούσας εργασίας το ειδικό βάρος της διερεύνησης δεν αφορά το σύνολο της βιομηχανικής συγκέντρωσης της περιοχής αλλά τους κλάδους μεταλλικών προϊόντων και μηχανών γεγονός που οφείλεται:
α. Στο μεγάλο βαθμό συγκέντρωσης στην περιοχή δραστηριότητας στους παραπάνω κλάδους, και β. Στα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των κλάδων αυτών (μεγάλο βαθμό "συμπληρωματικότητας" και "διασυνδέσεων" μεταξύ των δραστηριοτήτων των παραπάνω κλάδων, κυριαρχία της batch production και του μικρού μεγέθους μονάδας), τα οποία όπως αναφέρεται σε προηγούμενο κεφάλαιο διαμορφώνουν ευνοϊκό περιβάλλον για μια βιομηχανική ανάπτυξη στηριγμένη στις αρχές της ευελιξίας και δικτύωσης.

Για την περιοχή του Ελαιώνα έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές και σημαντικές μελέτες τα αποτελέσματα των οποίων μας πληροφορούν για το συνολικό "προφίλ" της Μεταποίησης τη δυναμική και τους περιορισμούς ανά κλάδο δραστηριότητας και τη χωροταξική-πολεοδομική-περιβαλλοντολογική διάσταση των προβλημάτων των κλάδων της μεταποίησης.
Επίσης στα πλαίσια των μελετών αυτών έχουν διατυπωθεί επίσης και σημαντικές προτάσεις πολιτικής οι οποίες προσανατολίζονται τόσο στη ρύθμιση των σχέσεων της μεταποίησης με το σύνολο του χώρου και των υπολοίπων δραστηριοτήτων-χρήσεων της περιοχής, όσο και στη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των μονάδων της μεταποίησης.

5.1. Η εικόνα της βιομηχανίας και ειδικότερα των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής μέσα από δύο σημαντικές έρευνες.

Σύμφωνα με τα στοιχεία μελέτης του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (Μελέτη καταγραφής και βιωσιμότητας των βιομηχανικών δραστηριοτήτων του Ελαιώνα, Αθήνα, Μάρτιος 1992)[47], η περιοχή του Ελαιώνα παρά την έντονη συρρίκνωση της βιομηχανίας τη δεκαετία του '80 καθώς αρκετές επιχειρήσεις της περιοχής μετεγκαταστάθηκαν ή μετέτρεψαν τους χώρους τους σε άλλες βοηθητικές δραστηριότητες όπως αποθήκες, συνεχίζει να αποτελεί μια σημαντική βιομηχανική συγκέντρωση (σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ του 1984, η βιομηχανία αριθμούσε 2.317 Καταστ και 38.042 Απασχ.). Αναπτύσσεται δραστηριότητα σε όλους σχεδόν τους κλάδους της μεταποίησης όμως το μεγαλύτερο ποσοστό αυτής της δραστηριότητας συγκεντρώνεται σε ένα μικρό αριθμό κλάδων και αντίστοιχα υποκλάδων (τροφίμων, κλωστοϋφαντουργίας, ομάδα μηχανουργικών κλάδων).
Η ομάδα των *μηχανουργικών κλάδων* (μεταλλικά προϊόντα, μηχανές - συσκευές, ηλεκτρικές συσκευές, μεταφορικά μέσα) την περίοδο 1978 - 84 είναι η μεγαλύτερη ως προς την απασχόληση και τα καταστήματα του συνόλου της μεταποίησης της περιοχής.
Από την άποψη του μεγέθους, κυριαρχούν οι μικρές μονάδες αφού το 76% περίπου των μονάδων απασχολούν λιγότερο από 10 εργαζόμενους ενώ το 2,3% απασχολεί περισσότερους από 100 εργαζόμενους. Όμως οι πολύ μικρες μονάδες (0-10 απασχ.) συγκεντρώνουν μόνο το 17,7% των απασχολούμενων, ενώ αντίθετα οι μεγάλες βιομηχανίες συγκεντρώνουν το 47,5% των απασχολούμενων.
Όμως από τη σύγκριση της κατά τάξη μεγέθους διάρθρωση των δραστηριοτήτων στον Ελαιώνα με εκείνης της Περιφ. Πρωτευούσης και του συνόλου Ελλάδος διαπιστώνουμε ότι τόσο το ποσοστό των μεγάλων μονάδων όπως και το μέσο μέγεθος των διάφορων κατηγοριών μεγέθους επιχειρήσεων, είναι μεγαλύτερο από ότι στην Περιφ. Πρωτευούσης και το σύνολο της Χώρας (ενισχυμένες οι κατηγορίες μεγέθους 11-50 και 51-100 άτομα).
Επίσης με βάση επίσης το μητρώο καταναλωτών της ΔΕΗ (1991), η Μέση Εγκαταστημένη Ισχύς είναι δεκαπλάσια από τον αντίστοιχο μέσο όρο της Μεταποίησης του συνόλου της Χώρας με εξαίρεση τις χημικές και βασικές μεταλλουργικές επιχειρήσεις.
*α. Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80):*_Στην περιοχή του Ελαιώνα σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ (1984), ο κλάδος ήταν πρώτος ως προς τα Καταστήματα (361) και τρίτος ως προς την απασχόληση (4.342 ή 8,8%) ενώ την ίδια στιγμή στο σύνολο Ελλάδος ήταν τέταρτος (απασχ: 50.490 και καταστ: 15.434).
Σημαντική παρουσία έχουν οι υποκλάδοι χυτήρια χυτοσίδηρου και ορειχάλκου (356 και 357 αντίστοιχα) με 72 μονάδες (20%) και 632 απασχόληση (14,5%), ενώ περισσότερες από τις μισές μονάδες του υποκλάδου 359 ανήκουν στον υποκλάδο 3597 που περιλαμβάνει τα επιμεταλλωτήρια (42 μονάδες με 302 εργαζόμενους). Οι μονάδες των παραπάνω υποκλάδων, χαρακτηρίζονται από μικρό μέγεθος, χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο, υψηλό βαθμό διασύνδεσης με τις βιομηχανίες της περιοχής και σημαντική όχληση στο περιβάλλον.
Όσο αφορά τη χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου, με βάση ένα δείγμα 10 επιχειρήσεων που αντιπροσωπεύουν το 2,8% των καταστημάτων και το 30% της απασχόλησης του κλάδου στην περιοχή μελέτης, οι οικονομικοί δείκτες για το σύνολο του δείγματος δίνουν στο διάστημα 1984-1989, την εικόνα ενός κερδοφόρου κλάδου χωρίς προβλήματα ρευστότητας ή δανειακής πίεσης. Μάλιστα η εικόνα των χρηματοοικονομικών δεικτών (ρευστότητα, δανειακή επιβάρυνση, απόδοση κεφαλαίων) είναι καλύτερη στον κλάδο στην περιοχή από το σύνολο Ελλάδος, όπου ο κλάδος εμφανίζεται ζημιογόνος (πίνακας 1).
β. Ο κλάδος μηχανών και συσκευών εκτός ηλεκτρικών (κωδ. 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80): Στη περιοχή μελέτης ο κλάδος σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ (1984), αριθμούσε 185 Καταστήματα (8% του συνόλου των βιομηχανικών καταστημάτων) με 1.606 εργαζόμενους (4% συνόλου εργαζομένων στη βιομηχανία) ενώ στην Ελλάδα αριθμούσε 5.108 Καταστήματα και 23.844 απασχολούμενους. Ο σημαντικότερος υποκλάδος, είναι ο 369 που συγκεντρώνει το 57,8% των καταστημάτων.
Όσο αφορά τη χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου, με βάση ένα δείγμα 9 επιχειρήσεων που αντιπροσωπεύουν το 4% των καταστημάτων και το 18%

της απασχόλησης του κλάδου στην περιοχή μελέτης, οι οικονομικοί δείκτες για το σύνολο του δείγματος δίνουν στο διάστημα 1984-1989, καλύτερη εικόνα ως προς την αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων έναντι αρνητικής του συνόλου του κλάδου σε επίπεδο Ελλάδος (πίνακας 1).

γ. Σύνολο βιομηχανίας: Με βάση ένα δείγμα 122 επιχειρήσεων που αντιπροσωπεύουν το 5% των καταστημάτων και το 48% της απασχόλησης της μεταποίησης στην περιοχή μελέτης, οι οικονομικοί δείκτες για το σύνολο του δείγματος δείχνουν στο διάστημα 1984-1989 (πίνακας 1), ότι η βιομηχανία της περιοχής είναι οικονομικά υγιέστερη και αποδοτικότερη από το μέσο όρο της βιομηχανίας του συνόλου της χώρας.

Πίνακας 1.

	1984	*1985*	*1986*	*1987*	*1988*	*1989*
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ - ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ						
ΚΛΑΔΟΣ 35	2,89	3,81	6,35	3,57	3,67	-
ΚΛΑΔΟΣ 36	3,59	5,13	4,32	3,72	1,94	-
ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ 20-39	5,41	6,94	5,76	3,27	2,64	-
ΞΕΝΑ/ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ - ΔΕΙΓΜΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΛΑΙΩΝΑ						
ΚΛΑΔΟΣ 35	2,45	2,85	2,70	2,45	1,70	2,03
ΚΛΑΔΟΣ 36	4,00	4,88	4,88	3,55	3,00	3,35
ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ 20-39	-	-	2,70	2,33	1,78	2,03
ΑΠΟΔ. ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ - ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ						
ΚΛΑΔΟΣ 35	6,45	5,20	-22,70	-23,30	-22,40	-
ΚΛΑΔΟΣ 36	-17,70	-1,00	-12,40	-9,80	-1,20	-
ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ 20-39	-13,60	-11,70	-0,40	2,40	1,10	-
ΑΠΟΔ. ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ-ΔΕΙΓΜΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΛΑΙΩΝΑ						
ΚΛΑΔΟΣ 35	11,00	15,00	12,00	7,00	6,00	6,00
ΚΛΑΔΟΣ 36	8,00	6,00	22,00	18,00	33,00	36,00
ΣΥΝ. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ 20-39	-	-	30,00	23,00	17,00	19,00

ΠΗΓΗ: Μελέτη καταγραφής και βιωσιμότητας των βιομηχανικών δραστηριοτήτων του Ελαιώνα, Αθήνα, Μάρτιος 1992, ΕΜΠ

Με βάση την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε, στα πλαίσια της Μελέτης του Ε.Μ.Π., σε ένα δείγμα 37 επιχειρήσεων με 9.236 εργαζόμενους, δηλαδή 25% περίπου του συνόλου των εργαζομένων στην περιοχή του Ελαιώνα (απογραφή 1984) που ανήκαν σε διάφορους κλάδους της βιομηχανίας και του χονδρικού εμπορίου εξήχθησαν κάποια βασικά συμπεράσματα τα οποία επιγραμματικά ήταν τα εξής:

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μονάδων είναι μεγάλης ηλικίας (άνω των 30 ετών) και πολύ λίγες επιχειρήσεις εγκαταστάθηκαν στην περιοχή τη δεκαετία του '80.

Τα αίτια αρχικής επιλογής της θέσης εγκατάστασης τους ήταν η χαμηλή τιμή γής, η εγγύτητα με τη καταναλωτική αγορά, η γειτνίαση με το λιμάνι του Πειραιά και η ύπαρξη εργατικού δυναμικού. Για τις επιχειρήσεις που δουλεύουν φασόν (επιμεταλωτήρια, φινιστρήρια-βαφεία) ή παράγουν ενδιάμεσα προϊόντα (π.χ. λευκοσιδηρά δοχεία), σημαντικός παράγοντας υπήρξε η γειτνίαση με συνεργαζόμενες επιχειρήσεις. Επίσης για ένα σημαντικό αριθμό κλάδων, σημαντικός παράγοντας ήταν η ύπαρξη υπόγειων νερών στην περιοχή (κλωστουφαντουργία, βαφεία, χαρτοποιΐα, βυρσοδεψία, κεραμοποιΐα

Ο βαθμός σύνδεσης των επιχειρήσεων με την περιοχή παραμένει υψηλός ενώ ως σημερινοί λόγοι σύνδεσης τους αναφέρονται η γειτνίαση με καταναλωτικά κέντρα, με συνεργαζόμενες επιχειρήσεις, με το λιμάνι του Πειραιά (εισαγόμενες πρώτες ύλες), με περιοχές κατοικίας διαθέσιμου εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, με τις υπηρεσίες του κέντρου.

Το τεχνολογικό επίπεδο μονάδων είναι χαμηλό και οι προσπάθειες εκσυχρονισμού και επέκτασης τους προσκρούει στους περιορισμούς του θεσμικού πλαισίου (π.χ. Π.Δ 84/1984). Επίσης οι ανάγκες επέκτασης που είναι άμεσες για τη διοίκηση, την αναδιάταξη των γραμμών παραγωγής και του μηχανολογικού εξοπλισμού, την αποθήκευση των πρώτων υλών και προϊόντων, προσκρούουν και στην έλλειψη ελεύθερης γης και τις υψηλές τιμές.

Ως προς το βαθμό επάρκειας των δικτύων υποδομής για την εξυπηρέτηση των βιομηχανιών της περιοχής και ειδικότερα του υπάρχοντος συγκοινωνιακού και αποχετευτικού δικτύου (διάθεση υγρών αποβλήτων και αστικών λυμάτων), αυτός κρίνεται ιδιαίτερα χαμηλός

Σύμφωνα με μια ακόμη σημαντική μελέτη (Δικτύωση στη Βιομηχανική Περιφέρεια Ελαιώνα Αττικής, 1995)[46] που επικεντρώνει σε ποιοτικά χαρακτηριστικά των βιομηχανικών μονάδων της περιοχής του Ελαιώνα, από τη μελέτη των στοιχείων που προκύπτουν από ένα δείγμα 65 επιχειρήσεων διαφόρων βιομηχανικών κλάδων και μεγέθους μονάδων, προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις ακολουθούν σε μεγάλο βαθμό στην παραγωγή και την οργάνωση τους, πρακτικές που δε διευκολύνουν την απόκτηση ευελιξίας και την ανάπτυξη διαεπιχειρησιακών δικτύων συνεργασίας.
Σε ότι αφορά την οργάνωση της παραγωγής καιι ειδικότερα την πολιτική προμήθειας πρώτων υλών σημειώνεται υστέρηση των πρακτικών της προμήθειας "Just in time" και της σύναψης προγραμματικών συμφωνιών με τους προμηθευτές καθώς και στις διαδικασίες ελέγχου της ποιότητας των πρώτων υλών. Στη παραγωγή κυριαρχούν τα άκαμπτα υποδείγματα γραμμής συνεχούς παραγωγής και σε μικρή έκταση η παραγωγή σε μικρές σειρές.
Στις επιχειρηματικές στρατηγικές αντιμετώπισης των διακυμάνσεων της ζήτησης, κυριαρχεί η αναζήτηση νέων αγορών και η αναπροσαρμογή όγκου παραγωγής και σε μικρότερο βαθμό η ανάπτυξη υπεργολαβικών σχέσεων και ευελιξίας στη διαχείρηση του εργατικού δυναμικού (αναπροσαρμογές του χρόνου εργασίας και του αριθμού των απασχολούμενων).
Μάλιστα η ανταγωνιστική στρατηγική δίνει έμφαση στην ποιότητα, τις τιμές και τους χρόνους παράδοσης και πολύ λιγότερο στην εξειδίκευση.
Διαπιστώθηκε επίσης ότι παρά την έλλειψη καινοτομιών στην παραγωγή και στα προϊόντα, η σημασία της ποιότητας, των πληροφοριών και υπηρεσιών σε μια σειρά από τομείς, έχει γίνει αντιληπτή σε μεγάλο βαθμό από τις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα οι ανάγκες σε συστήματα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας επικεντρώνονται στην πληροφόρηση (για σύγχρονες τεχνολογίες και τιμές πρώτων υλών) και σε πραγματικές υπηρεσίες (για δίκτυα προώθησης και εμπορίας και δίκτυα συνεργασιών με επιχειρήσεις του εξωτερικού, για έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων και για μηχανισμούς πιστοποίησης ποιότητας.

Για την άρση των εμποδίων ανάπτυξης της βιομηχανίας της περιοχής, που επισημάνθηκαν μέσα από τις δύο πιό σημαντικές έρευνες που προαναφέρθηκαν, έχουν κατατεθεί στα πλαίσια των παραπάνω ερευνών διάφορες προτάσεις πολιτικής οι οποίες κινούνται σε δύο βασικές κατευθύνσεις:
1. Άρση της πολεοδομικής ρευστότητας και αναρχίας στην περιοχή του Ελαιώνα και ανάπτυξη ενός θεσμικού πλαισίου πολεοδομικής οργάνωσης και προστασίας του περιβάλλοντος της περιοχής που θα επιδρά θετικά στη μεταποιητική δραστηριότητα.
Σύμφωνα με την κατεύθυνση αυτή, η τελευταία θεσμική παρέμβαση αντικατάστασης του Π.Δ. 74/91 με το Πολεοδομικό Σχέδιο (Π.Δ ΦΕΚ 1049/30.11.95), με την οποία ορίζονται δύο περιοχές χωροθέτησης της βιομηχανικής δραστηριότητας, έχει τις εξής αδυναμίες:
α. Στις περιοχές Α (αμιγείς βιομηχανικές χρήσεις) δίνεται η δυνατότητα μετεγκατάστασης, μεταποιητικών μονάδων από ρυμοτομούμενες περιοχές ή θέσεις του Ελαιώνα όσο και από περιοχές κατοικίας των γύρω Δήμων. Όμως έχει υποστηριχθεί [(1)] ότι η περιορισμένη έκταση των ζωνών αμιγών βιομηχανικών χρήσεων καθώς και το υψηλό ποσοστό κάλυψης τους από τις ήδη λειτουργούσες βιομηχανίες, ελαχιστοποιεί τις δυνατότητες τέτοιων μετεγκαταστάσεων.
Μάλιστα το γεγονός ότι δυνατότητα μετεγκατάστασης σε αυτές τις περιοχές έχουν μόνο οι νόμιμα λειτουργούσες βιομηχανικές-βιοτεχνικές μονάδες, θα οδηγήσει σε απομάκρυνση και θα στερήσει πολλές μονάδες από τη μετεγκατάσταση τους σε αυτές, λόγο της παράνομης λειτουργίας τους στην περιοχή που εξαιτίας των ασφυκτικών περιορισμών του θεσμικού πλαισίου (Π.Δ 84/84). Οι επιχειρήσεις αυτές είναι πολλές χωρίς να εντάσσονται μόνο στις κατηγορίες των πέντε ρυπογόνων κλάδων που θα πρέπει να απομακρυνθούν από τον Ελαιώνα (χυτήρια, βυρσοδεψία, επιμεταλλωτήρια, μπαταράδικα, τουβλάδικα).

β. Στις περιοχές Β (ζώνες μικτών χρήσεων) είναι ορατή η προοπτική ανάπτυξης χρήσεων του τριτογενούς τομέα (εμπορικές και διοικητικές) σε βάρος της Μεταποιητικής δραστηριότητας (άσκηση πίεσης) λόγω της πλεονεκτικής θέσης του Ελαιώνα στην Αττική, όσο και των μεγαλύτερων περιθωρίων κερδοσκοπικής εκμετάλευσης της γής που οι τριτογενείς δραστηριότητες επιτρέπουν στους ιδιοκτήτες της.

2. Την αντικατάσταση ή τροποποίηση του Π.Δ 84/84 που ρυθμίζει τη Μεταποιητική δραστηριότητα στην Αττική. Η τροποποίηση που προτείνεται σύμφωνα με τους υποστηρικτές της άποψης αυτής πρέπει να δώσει τουλάχιστον τη δυνατότητα εκσυχρονισμού και επέκτασης των υφιστάμενων μεταποιητικών μονάδων της περιοχής αν όχι τη δημιουργία νέων μονάδων. Τα επιχειρήματα της άποψης αυτής συνοψίζονται στις δυνατότητες που προσφέρει η νέα αντιρυπαντική τεχνολογία, στη μικρότερη σημετοχή της βιομηχανίας στη ρύπανση της περιοχής του Ελαιώνα σε σχέση με τα αυτοκίνητα και στα προβλήματα ανεργίας που εντείνονται από την αποβιομηχάνιση στο Λεκανοπέδιο της Αττικής.

3. Στη δημιουργία βιομηχανικής υποδομής και υποστηρικτικών θεσμών της μεταποιητικής επιχειρηματικής δραστηριότητας της περιοχής του Ελαιώνα, οι οποίοι επιγραμματικά συνοψίζονται ως εξής:
Τεχνολογικό Πάρκο: Οργάνωση μιας ζώνης στην περιοχή σε συνεργασία με Παν/μιο ή ερευνητικό έργο, στην οποία να προβλέπεται η εγκατάσταση επιχειρήσεων προηγμένης τεχνολογίας ή τμημάτων σχεδιασμού και έρευνας υφιστάμενων μονάδων και η ίδρυση και εγκατάσταση νέων μονάδων υψηλής τεχνολογίας (θερμοκοιτίδα νέων επιχειρήσεων).
Κέντρο Καινοτομίας: το οποίο να βρίσκεται στο Τεχνολογικό Πάρκο και να περιέχει Χρηματοδοτικές υπηρεσίες, Νομικές υπηρεσίες, Τεχνοσυμβουλευτικές υπηρεσίες και Κέντρα πιστοποίησης ποιότητας με κλαδικό προσανατολισμό.
Βιοτεχνικό Πάρκο: Με τη μετεγκατάσταση επιχειρήσεων των κλάδων Μεταλλικών αντικειμένων και μηχανών, επίπλων, πλαστικών - ελαστικών και κλωστοϋφαντουργίας.
Δίκτυο: Δημιουργία δικτύου συνεργασίας από το Τεχνολογικό Πάρκο, το Κέντρο Καινοτομίας και το Βιοτεχνικό Πάρκο.
Μουσείο Επιστημών Τεχνολογίας και Βιομηχανίας: προκειμένου την ανάδειξη του βιομηχανικού χαρακτήρα της περιοχής και την καλλιέργεια των αξιών που σχετίζονται με τη βιομηχανική παραγωγή.

5.2. Οι κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων (κωδικοί 35 & 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80) της περιοχής του Ελαιώνα, μέσα από τη χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων τους, εξεταζόμενοι σε δύο περιόδους (1992-95) και (1994-97).

Ο Κλάδος μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 35 - ΣΤΑΚΟΔ '80).
Την περίοδο 1992-1995, από τη σύγκριση των οικονομικών δεικτών των ενοποιημένων ισολογισμών, ενός δείγματος 29 επιχειρήσεων του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα και ενός δείγματος 296 επιχειρήσεων του κλάδου 35 του συνόλου Ελλάδος (Πίνακας 3) στο οποίο περιλαμβάνονται και οι 29 επιχειρήσεις του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα, διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις της περιοχής του Ελαιώνα βρίσκονται σε πολύ πιό ευνοϊκή θέση με βάση τους δείκτες αποδοτικότητας κεφαλαίου, περιθωρίων κέρδους, ρευστότητας και δανειακής επιβάρυνσης.
Επίσης, οι βιομηχανικές μονάδες της περιοχής παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι στο σύνολο της χώρας, γεγονός που εμφανίζει τις εγκαταστάσεις των μονάδων της περιοχής πιό ανανεωμένες από αυτές του συνόλου της χώρας, παρά το Π.Δ. 84/84 που λειτουργεί απαγορευτικά στην ίδρυση νέων μονάδων και στην ανανέωση των πάγιων εγκαταστάσεων των παλαιών μονάδων στο Ν. Αττικής.
Όμως παρά το απαγορευτικό θεσμικό πλαίσιο από τις 29 επιχειρήσεις του δείγματος, οι 6 έχουν ιδρυθεί στην περιοχή μετά το 1984 (Πίνακας 2), γεγονός που θα μπορούσε να ερμηνεύσει σε μεγάλο βαθμό τον εμφανιζόμενο χαμηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων.
Επίσης σε ότι αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα σημειώνουμε ότι κυριαρχούν οι παλαιές μονάδες, οι οποίες είναι και οι μεγαλύτερου μεγέθους, ως προς την απασχόληση, επιχειρήσεις (πίνακας 2).

Πίνακας 2. Γενικά στοιχεία των 29 μονάδων του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα.

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ	ΜΟΝΑΔΕΣ	%	ΑΠΑΣΧ.	%	ΜΕΣΗ ΑΠΑΣΧ.
1980....1990	9	31,0%	129	12,3%	14
1960 ...1970	13	44,8%	455	43,4%	35
1920....1950	7	24,1%	464	44,3%	66
ΣΥΝΟΛΟ	29	100%	1048	100%	36
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	Ε.Π.Ε = 4	Α.Ε = 25			

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Πίνακας 3. Χρηματοοικονομικοί δείκτες με βάση τους ενοποιημένους ισολογισμούς 29 επιχειρήσεων του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα και 296 επιχ. του κλάδου 35 του συνόλου Χώρας.

	Δ.ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔΟΤ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΠΕΡΙΘ. ΜΙΚΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	ΠΕΡΙΘ. ΚΑΘΑΡΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	29 επιχ. της περιοχής Ελαιώνα					
1995	40,6%	6,5%	20,9%	3,1%	1,36	1,10
1994	41,7%	3,4%	23,7%	1,6%	1,31	1,07
1993	41,6%	8,0%	24,0%	3,5%	1,35	1,09
1992	43,7%	9,9%	23,3%	3,5%	1,32	1,10
	296 επιχ. του Συν. Χώρας					
1995	49,6	-5,65	19,4%	-1,7%	3,56	0,96
1994	50,4	-6,44	20,7%	-2,4%	2,84	1,04
1993	52,1	-9,32	20,2%	-4,3%	2,4	1,14
1992	51,4	-77,46	20,0%	-11,1%	9,49	0,85

* Υψηλά χρηματοοικονομικά έξοδα.
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Ιδιαίτερα διαφοροποιημένη παρουσιάζεται η χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου, με βάση το μέγεθος των μονάδων και τα οικονομικά στοιχεία του έτους 1995.
Συγκεκριμένα, με βάση τους ενοποιημένους ισολογισμούς των κατηγοριών μεγέθους των επιχειρήσεων που απασχολούν 1-10 εργαζόμενους, 11-49 εργαζόμενους, και άνω των 50 εργαζόμενων (Πίνακας 4), διαπιστώνουμε ότι οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις παρουσιάζουν κατά πολύ, υψηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι οι μεγαλύτερου μεγέθους, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι μεγαλύτερου μεγέθους μονάδες διαθέτουν πιό ανανεωμένες εγκαταστάσεις και αυτό παρά το γεγονός ότι οι μονάδες αυτές (άνω των 50 ατόμων) είναι και οι πιό παλαιές.
Όμως οι μικρότερου μεγέθους μονάδες φαίνεται να πραγματοποιούν καλλίτερες επιδόσεις με βάση τους δείκτες αποδοτικότητας κεφαλαίων, περιθωρίων καθαρού κέρδους και δανειακής επιβάρυνσης. Το γεγονός ότι οι μικρές επιχειρήσεις εμφανίζουν μεγαλύτερα περιθώρια καθαρού κέρδους και μικρότερη δανειακή επιβάρυνση, σε σχέση με τις μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις, είναι πιθανό να οφείλεται στα χαμηλότερα χρηματοοικονομικά έξοδα (τόκοι δανείων).
Τα υψηλότερα χρηματοοικονομικά έξοδα που παρουσιάζουν οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις έως κάποιο βαθμό οφείλεται και στην μεγαλύτερης έντασης επενδυτική δραστηριότητα, γεγονός που αντανακλά και στο χαμηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων.

Πίνακας 4: Χρηματοοικονομικοί δείκτες των 29 επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα του κλάδου 35 κατά τάξη μεγέθους το 1995.

	7 επιχειρήσεις (απασχ. 1-10).	15 επιχειρήσεις (απασχ. 11-49).	7 επιχειρήσεις (απασχ. 50-άνω).
ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	46,1%	49,3%	35,8%
ΑΠΟΔΟΤ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	18,4%	9,3%	4,8%
ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΜΙΚΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	26,2%	13,2%	26,4%
ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΚΑΘΑΡΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	9,0%	3,0%	2,8%
ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	0,79	1,75	1,21
ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ	1,46	1,02	1,0

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Με βάση επίσης τα στοιχεία μιάς πιό πρόσφατης περιόδου 1994-1997 και ενός μεγαλύτερου σε μέγεθος δείγματος (53 επιχ. του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα και 306 επιχ. του κλάδου 35 του συνόλου Ελλάδος) και τη σύγκριση των χρηματοοικονομικών δεικτών των ενοποιημένων ισολογισμών τους, διαπιστώνουμε ότι οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν αμετάβλητες δηλαδή οι επιχειρήσεις της περιοχής του Ελαιώνα βρίσκονται σε πολύ πιό ευνοϊκή θέση με βάση τους δείκτες αποδοτικότητας κεφαλαίου, ρευστότητας και δανειακής επιβάρυνσης, από αυτές του συνόλου της Χώρας. Επίσης, οι βιομηχανικές μονάδες της περιοχής παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι στο σύνολο της χώρας, γεγονός που εμφανίζει τις εγκαταστάσεις των μονάδων της περιοχής πιό ανανεωμένες από αυτές του συνόλου της χώρας (πίνακας 5).
Ακόμη σε ότι αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα σημειώνουμε ότι κυριαρχούν οι παλαιές μονάδες, οι οποίες είναι και οι μεγαλύτερου μεγέθους, ως προς την απασχόληση, επιχειρήσεις (πίνακας 6).

Πίνακας 5. Χρηματοοικονομικοί δείκτες με βάση τον ενοποιημένο ισολογισμό 53 επιχειρήσεων του κλάδου 35 της περιοχής Ελαιώνα και 306 επιχ. του Συν. Χώρας.

ΕΤΗ	Δ.ΑΠΟΣΒ.ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΞΕΝΑ/ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	53 επιχ. της περιοχής Ελαιώνα.			
1997	40,9%	6,0%	1,4	1,15
1996	39,0%	5,0%	1,3	1,18
1995	36,7%	8,1%	1,6	1,08
1994	36,1%	4,9%	1,5	1,12
	306 επιχ. του Συν. Χώρας			
1997	45,4%	-5,0%	2,5	1,0
1996	46,0%	-22,0%	2,1	1,0
1995	49,3%	-3,1%	3,4	1,0
1994	49,4%	-4,2%	2,8	1,1

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Πίνακας 6. Γενικά στοιχεία των 53 μονάδων του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα.

ΕΤΗ	ΜΟΝΑΔΕΣ	%	ΑΠΑΣΧ.	%	ΜΕΣΗ ΑΠΑΣΧ.
1980...1990	25	47%	467	28%	18.7
1960..1970	19	36%	700	42%	36.8
1940...1950	9	17%	515	31%	57.2
ΣΥΝΟΛΟ	53	100%	1682	100%	31.7
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	Ε.Π.Ε. = 4	Α.Ε = 49			

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Επίσης όπως και τα στοιχεία της περιόδου 1992-95, σε ότι αφορά τη χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων του κλάδου 35 με βάση το μέγεθος των μονάδων έτσι και τη περίοδο 1994-97, διαπιστώνουμε ότι οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις παρουσιάζουν κατά πολύ, υψηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι οι μεγαλύτερου μεγέθους, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι μεγαλύτερου μεγέθους μονάδες διαθέτουν πιό ανανεωμένες εγκαταστάσεις και αυτό παρά το γεγονός ότι οι μονάδες αυτές (άνω των 50 ατόμων) είναι και οι πιό παλαιές.
Ταυτόχρονα όπως και την προηγούμενη εξεταζόμενη περίοδο (1992-95), οι μικρότερου μεγέθους μονάδες φαίνεται να πραγματοποιούν καλλίτερες επιδόσεις με βάση τους δείκτες αποδοτικότητας κεφαλαίων, περιθωρίων καθαρού κέρδους και δανειακής επιβάρυνσης (πίνακας 7).

Πίνακας 7: Χρηματοοικονομικοί δείκτες των 53 επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα του κλάδου 35 κατά τάξη μεγέθους τη περίοδο 1994-97.

	Δ. ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	(1-49 απασχ.)			
1997	44,8%	10,5%	1,2	1,22
1996	45,9%	12,0%	1,1	1,24
1995	43,7%	12,3%	1,4	1,20
1994	41,7%	8,4%	1,1	1,30
	(50 - άνω απασχ.)			
1997	38,0%	3,1%	1,5	1,11
1996	34,4%	0,7%	1,4	1,14
1995	32,8%	5,8%	1,7	1,02
1994	33,1%	2,6%	1,7	1,03

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Ο Κλάδος μηχανών και συσκευών (κωδικός 36 - ΣΤΑΚΟΔ '80).
Την περίοδο 1992-1995, από τη σύγκριση των οικονομικών δεικτών των ενοποιημένων ισολογισμών, ενός δείγματος 28 επιχειρήσεων του κλάδου 36 της περιοχής του Ελαιώνα και ενός δείγματος 152 επιχειρήσεων του κλάδου 36 του συνόλου Ελλάδος στο οποίο περιλαμβάνονται και οι 28 επιχειρήσεις, διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις της περιοχής του Ελαιώνα βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση τόσο ως προς την αποδοτικότητα των κεφαλαίων και τα περιθώρια κέρδους, όσο και ως προς τη ρευστότητα και δανειακή επιβάρυνση (πίνακας 9). Παρουσιάζεται δηλαδή ίδια εικόνα με αυτή που διαπιστώσαμε πιό πάνω σχετικά με τον κλάδο 35. Αντίθετα όμως από ότι συμβαίνει με τις βιομηχανίες της περιοχής του κλάδου 35, οι βιομηχανίες του κλάδου 36 της περιοχής του Ελαιώνα, παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι στο σύνολο της χώρας, γεγονός που εμφανίζει τις εγκαταστάσεις των μονάδων της περιοχής λιγότερο ανανεωμένες από αυτές του συνόλου της Χώρας, παρά το γεγονός ότι 13 από τις επιχειρήσεις του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα, έχουν ιδρυθεί μετά το 1984.
Επίσης όπως παρατηρήσαμε και στο κλάδο 35, οι παλαιότερες μονάδες εμφανίζουν μεγαλύτερο μέσο μέγεθος απασχόλησης από τις πιό σύγχρονες (πίνακας 8).

Πίνακας 8. Γενικά στοιχεία των 29 μονάδων του κλάδου 35 της περιοχής του Ελαιώνα.

ΕΤΗ	ΜΟΝΑΔΕΣ	%	ΑΠΑΣΧ.	%	ΜΕΣΗ ΑΠΑΣΧ.
1980 - 1995	15	53,6%	267	47,8%	18
1960 - 1979	10	35,7%	244	43,7%	24
1920 - 1969	3	10,7%	47	8,4%	16
ΣΥΝΟΛΟ	28	100%	558	100%	20
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	Ε.Π.Ε. = 7	Α.Ε = 21			

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Πίνακας 9. Χρηματοοικονομικοί δείκτες με βάση τον ενοποιημένο ισολογισμό 28 επιχειρήσεων του κλάδου 36 της περιοχής του Ελαιώνα και 152 επιχειρήσεων του κλάδου 36 του συνόλου Ελλάδος.

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔΟΤ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΜΙΚΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΚΑΘΑΡΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ	ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	28 επιχ. της περιοχής Ελαιώνα					
1995	53,4%	18,01%	24,53%	7,79%	1,08	1,6
1994	54,8%	15,89%	26,61%	7,44%	1,01	1,5
1993	51,1%	15,61%	24,40%	6,60%	1,22	1,4
1992	43,6%	16,62%	22,56%	6,30%	1,48	1,3
	152 επιχ. του Συν.Χώρας.					
1995	43%	12,17%	23,4%	5,9%	1,37	1,30
1994	39%	8,06%	23,5%	4,3%	1,26	1,25
1993	39%	9,64%	22,8%	4,7%	1,37	1,23
1992	39%	11,64%	23,4%	5,6%	1,34	1,22

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Εάν επίσης προχωρήσουμε σε σύγκριση των χρηματοοικονομικών δεικτών των ενοποιημένων ισολογισμών μεγαλύτερου σε μέγεθος δείγματος (40 επιχ. του κλάδου 36 της περιοχής του Ελαιώνα και 149 επιχ. του κλάδου του συνόλου Ελλάδος) και πιό πρόσφατης περιόδου 1994-1997, διαπιστώνουμε ότι οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν αμετάβλητες δηλαδή οι επιχειρήσεις της περιοχής του Ελαιώνα βρίσκονται σε πολύ πιό ευνοϊκή θέση με βάση τους δείκτες αποδοτικότητας κεφαλαίου, ρευστότητας και δανειακής επιβάρυνσης. Επίσης, οι βιομηχανικές μονάδες της περιοχής παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι στο σύνολο της χώρας, γεγονός που εμφανίζει τις εγκαταστάσεις των μονάδων της περιοχής λιγότερο ανανεωμένες από

αυτές του συνόλου της χώρας (πίνακας 10). Ακόμη σε ότι αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα σημειώνουμε ότι οι παλαιές μονάδες είναι και οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις.

Πίνακας 10. Χρηματοοικονομικοί δείκτες με βάση τον ενοποιημένο ισολογισμό 40 επιχειρήσεων του κλάδου 36 της περιοχής του Ελαιώνα.

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔΟΤ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	40 επιχ. της περιοχής του Ελαιώνα.			
1997	47,9%	22,7%	0,9	1,57
1996	48,1%	17,5%	1,0	1,62
1995	49,1%	15,9%	1,0	1,62
1994	47,1%	13,7%	0,9	1,60
	149 επιχ. του Συνόλου Χώρας			
1997	40,2%	13,1%	1,3	1,3
1996	38,1%	11,3%	1,2	1,3
1995	37,3%	8,4%	1,3	1,3
1994	37,2%	7,2%	1,2	1,3

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Με βάση τους ενοποιημένους ισολογισμούς των κατηγοριών μεγέθους των επιχειρήσεων που απασχολούν 1-49 εργαζόμενους και άνω των 50 εργαζόμενων (Πίνακας 6), για την περίοδο 1994-97, διαπιστώνουμε ότι οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό απόσβεσης παγίων από ότι οι μεγαλύτερου μεγέθους, υποδηλώνοντας ότι οι μικρότερου μεγέθους μονάδες διαθέτουν πιό ανανεωμένες εγκαταστάσεις από τις μεγαλύτερου μεγέθους, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με αυτό που παρατηρήσαμε για τον κλάδο 35 με βάση τα στοιχεία της περιόδου 1992-97. Επίσης σε ότι αφορά την αποδοτικότητα των κεφαλαίων οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις εμφανίζουν καλλίτερες επιδόσεις από τις μικρότερου μεγέθους, ενώ αντίστροφη είναι η εικόνα σε ότι αφορά τους δείκτες δανειακής επιβάρυνσης και γενικής ρευστότητας.

Πίνακας 12. Χρηματοοικονομικοί δείκτες των 40 επιχειρήσεων του δείγματος της περιοχής του Ελαιώνα του κλάδου 36 κατά τάξη μεγέθους τη περίοδο 1994-97.

	Δ. ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΠΑΓΙΩΝ	ΑΠΟΔ. ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΞΕΝΑ / ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΓΕΝΙΚΗ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ
	(1-49 απασχ.)			
1997	42,2%	14,2%	0,8	1,64
1996	43,1%	11,0%	0,7	1,74
1995	44,4%	12,1%	0,7	1,77
1994	42,9%	11,0%	0,7	1,75
	(50-άνω απασχ.)			
1997	56,2%	36,2%	1,2	1,50
1996	55,7%	28,9%	1,3	1,49
1995	56,2%	23,2%	1,4	1,45
1994	53,2%	19,2%	1,3	1,43

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων ICAP HELLAS S.A

Από τη διερεύνηση της χρηματοοικονομικής κατάστασης των βιομηχανικών επιχειρήσεων της περιοχής του Ελαιώνα, στα πλαίσια της έρευνας του Ε.Μ.Π. (περίοδο 1984-1989) καθώς και στα πλαίσια της παρούσας έρευνας (περίοδο 1992-1997), μπορούμε να διατυπώσουμε τα εξής δύο ασφαλή συμπεράσματα:

α. Το σύνολο της βιομηχανίας της περιοχής καθώς και οι κλάδοι μεταλλικών προϊόντων και μηχανών, εμφανίζουν δυναμισμό σε σύγκριση πάντοτε με το σύνολο της Χώρας.

β. Το μικρό μέγεθος της επιχείρησης δεν υστερεί σε επίπεδο χρηματοοικονομικών δεδομένων σε σύγκριση πάντοτε με την επιχείρηση μεγάλου μεγέθους.

6. Έρευνα Πεδίου: Η Βιομηχανία μηχανών και μεταλλικών προϊόντων στην περιοχή του Ελαιώνα.

6.1. Μεθοδολογία και ταυτότητα του δείγματος της έρευνας.

Με βάση την εμπειρία ερευνών[46 & 15] που έχουν πραγματοποιηθεί πρόσφατα στην Ελλάδα σε εντοπισμένες γεωγραφικά βιομηχανικές συγκεντρώσεις, σχεδιάστηκε ένα ερωτηματολόγιο 41 ερωτήσεων ανοικτού και κλειστού τύπου που αποτέλεσε τη βάση για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων με επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα.
Όμως η πραγματοποίηση των συνεντεύξεων βάση του ερωτηματολογίου δεν περιόρισε τη συλλογή και αξιολόγηση ποιοτικών κυρίως πληροφοριών οι οποίες προκύψαν από την ανοιχτή συζήτηση με τους εκπροσώπους των επιχειρήσεων.
Η διάρθρωση του ερωτηματολογίου της έρευνας, ανταποκρίνεται στο στόχο της έρευνας που είναι η αποτύπωση των προβλημάτων, των περιορισμών και της δυναμικής των βιομηχανικών επιχειρήσεων των προαναφερόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα ως προς την ανάπτυξη της δικτύωσης και την απόκτηση ευελιξίας.
Συγκεκριμένα οι πληροφορίες που στοχεύσαμε να αντλήσουμε από το ερωτηματολόγιο ταξινομούνται στις παρακάτω επιμέρους ενότητες:
Α. Στο γενικό μέρος που αναφέρεται σε πληροφορίες που αφορούν τη νομική μορφή, το είδος της δραστηριότητας, την ηλικία των μονάδων, τον αριθμό απασχολούμενων και τη χωροθέτηση των εγκαταστάσεων διοίκησης και παραγωγής τους.
Β. Στο πεδίο των διαεπιχειρησιακών σχέσεων που αναφέρεται σε στοιχεία για τον προσδιορισμό του επιπέδου ανάπτυξης (είδος, ένταση και ποιότητα) των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων σε ότι αφορά τόσο τις εισροές (προμήθεια πρώτων υλών, ενδιάμεσων προϊόντων και παραγωγικού εξοπλισμού) και την παραγωγή (υπεργολαβίες παραγωγής και υπηρεσιών) και στο πεδίο των ενδοεπιχειρησιακών σχέσεων που αφορά πληροφορίες για την οργάνωση της εργασίας, το βαθμό της εσωτερικής δικτύωσης της επιχείρησης τους τρόπους διαπραγμάτευσης των όρων και συνθηκών εργασίας.
Γ. Στο Τεχνολογικό επίπεδο των μονάδων που αφορά πληροφορίες για τις τεχνολογίες παραγωγής, το βαθμό ειδίκευσης των εργαζομένων, τις διαδιακασίες ποιότητας και την καινοτομική δραστηριότητα, προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο έχουν εισαχθεί στοιχεία που ενδυναμώνουν την ευελιξία και την καινοτομία της παραγωγικής διαδικασίας.
Δ. Στην Εμπορία και τον Ανταγωνισμό που αφορά πληροφορίες για το είδος των διαεπιχειρησιακών διασυνδέσεων των μονάδων στα πλαίσια του κυκλώματος εμπορίας και διακίνησης, στην εγχώρια και εξωτερική αγορά, καθώς και τα στοιχεία που συνθέτουν το ανταγωνιστικό περιβάλλον και τις ακολουθούμενες στρατηγικές των επιχειρήσεων αντιμετώπισης των διακυμάνσεων της ζήτησης.
Ε. Στο βαθμό σύνδεσης με την περιοχή του Ελαιώνα που αφορά πληροφορίες για τις διασυνδέσεις των επιχειρήσεων με την ευρύτερη περιοχή του Ελαιώνα και τον τρόπο με τον οποίο ο τόπος εγκατάστασης τους επιδρά στη λειτουργία τους, τις ανάγκες τους για εκσυχρονισμό και επέκταση και τους χωρικούς περιορισμούς που τίθενται.
ΣΤ. Στην επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων (αγορά μηχ/των, δημιουργία παραγωγικών εγκαταστάσεων, κατάρτιση εργαζομένων, ανάπτυξη καινοτομιών κ.λ.π.) και στους τρόπους και το βαθμό πρόσβασης τους σε μέσα χρηματοδότησης της.
Ζ. Στα συστήματα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας που αφορά πληροφορίες για τον προσδιορισμό των αναγκών των επιχειρήσεων σε πληροφόρηση και σε "πραγματικές υπηρεσίες" καθώς και την καταγραφή της βούλησης των επιχειρήσεων για την ενεργό ή μη στήριξη ενεργειών δημιουργίας συστημάτων στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η εμπειρική έρευνα πραγματοποιήθηκε το δίμηνο Ιουνίου-Ιουλίου του 1998, ενώ η επιλογή του δείγματος της έρευνας βασίστηκε στον οικονομικό οδηγό της ICAP και σε τυχαίες επισκέψεις σε οικοδομικά τετράγωνα της περιοχής.

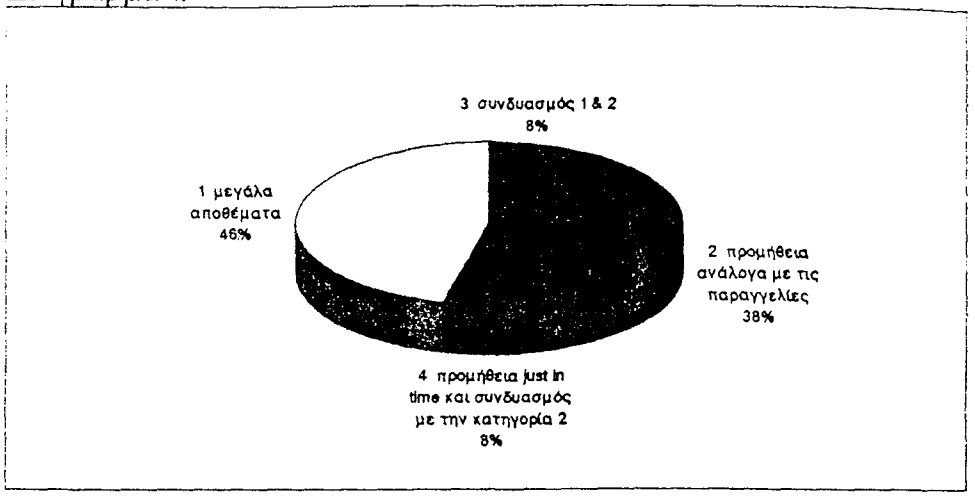
Μάλιστα κάποιες από τις επιχειρήσεις που επιλέχθηκαν για την επιτόπια έρευνα από τον οικονομικό οδηγό της ICAP, συμμετέχουν και στο δείγμα για την ανάλυση της χρηματοοικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, που παρουσιάζεται στο προηγούμενο κεφάλαιο.
Το σύνολο του πληθυσμού του δείγματος ανέρχεται σε πενήντα (50) επιχειρήσεις με συνολική απασχόληση 1.614 εργαζόμενους. Ο αριθμός αυτός των εργαζομένων αντιστοιχεί στο 27% της συνολικής απασχόλησης των επιχειρήσεων και των δύο κλάδων που είχαν καταγραφεί στην περιοχή του Ελαιώνα με βάση την απογραφή της ΕΣΥΕ 1984. Βέβαια το ποσοστό αυτό σήμερα σίγουρα είναι μεγαλύτερο αν ληφθεί υπόψιν ότι από το 1984 έως σήμερα συνεχίζονται οι τάσεις συρίκνωσης της βιομηχανίας της περιοχής[46] καθώς και το γεγονός ότι με τη νέα ταξινόμηση των βιομηχανικών κλάδων (ΣΤΑΚΟΔ '91) κάποιες σημαντικές από την άποψη του βαθμού συγκέντρωσης τους στην περιοχή δραστηριότητες όπως χυτήρια και επισκευές αυτοκινήτων δεν συμπεριλαβάνονται στους δύο εξεταζόμενους κλάδους.
Από το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος, οι 28 ανήκουν στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδ. 28, ΣΤΑΚΟΔ '91) και απασχολούν 1.029 εργαζόμενους και οι υπόλοιπες 22 ανήκουν στον κλάδο μηχανών και συσκευών (κωδ. 29, ΣΤΑΚΟΔ '91) και απασχολούν 585 εργαζόμενους. Ως πρός το μέγεθος των μονάδων, στην κατηγορία από 0-9 απασχ. ανήκουν 11 επιχειρήσεις αντιπροσωπεύοντας το 3,5% της απασχόλησης του δείγματος, στην κατηγορία 10-49 απασχ. ανήκουν 31 επιχειρήσεις αντιπροσωπεύοντας το 48,1% της απασχόλησης και στην κατηγορία από 50 απασχ. και άνω ανήκουν 8 επιχειρήσεις αντιπροσωπεύοντας το 48,4% της απασχόλησης. Βέβαια στις επιχειρήσεις που απασχολούν από 50-άνω εργαζόμενους δεν συμπεριλαμβάνεται καμία μονάδα πολύ μεγάλου μεγέθους αφού η μεγαλύτερη από αυτές απασχολεί 250 εργαζόμενους.
Ως προς την ηλικία των μονάδων του δείγματος μπορούμε να πούμε ότι αντιπροσωπεύονται τόσο οι πολύ παλαιές όσο και οι σύγχρονες μονάδες αφού 5 μονάδες έχουν ιδρυθεί μέσα στη δεκαετία του '90, 16 μονάδες τη δεκαετία του '80, 10 μονάδες τη δεκαετία του '70 και 19 μονάδες πρίν τη δεκαετία του 1970.
Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από το 1985 και μετά ιδρύθηκαν 16 μονάδες παρά το Π.Δ. 84/84 που θέτει περιορισμούς στην ίδρυση μεταποιητικών μονάδων στην περιοχή της Αττικής, όμως οι μονάδες αυτές όλες είναι μικρού μεγέθους ως προς την απασχόληση και προφανώς όσες έχουν λάβει άδεια λειτουργίας έχουν δηλωθεί ως μονάδες μικρής ιπποδύναμης. Η πλειοψηφία της νομικής μορφής των επιχειρήσεων είναι Α.Ε (33 επιχειρήσεις) και ακολουθούν οι Ε.Π.Ε (10), οι Ο.Ε (4) και οι Ατομικής μορφής (3).
Οι επιχειρήσεις του δείγματος, αντιπροσωπεύουν μεγάλο αριθμό των υποκλάδων δραστηριότητας των κλάδων μεταλλικών προϊόντων με εξαίρεση τα μηχανήματα & είδη εξοπλισμού και μηχανών & ειδών εξοπλισμού (κωδ. 28 και 29 αντίστοιχα ΣΤΑΚΟΔ '91).
Συγκεκριμένα μεταξύ των επιχειρήσεων του δείγματος του κλάδου μεταλλικών προϊόντων, εμφανίζεται δραστηριότητα στην κατασκευή μεταλλικών σκελετών και μεταλλικών κουφωμάτων (281), μεταλλικών ντεπόζιτων, δεξαμενών και δοχείων (282.1), σωμάτων κεντρικής θέρμανσης (282.2), κονιομεταλλουργία (284), εργαλείων (286.2), κλειδαριών και μεντεσέδων (286.3), χαλύβδινων βαρελιών και δοχείων 287.1), ελαφρών μεταλλικών ειδών συσκευασίας (287.2) και ειδών από σύρμα (287.3).
Στις επιχειρήσεις του κλάδου μηχανών δραστηριότητα εμφανίζεται στους υποκλάδους αντλιών και συμπιεστών (291.2), ειδών κρουνοποιίας και βαλβίδων (291.3), στοιχείων οδοντοτών μηχανισμών μετάδοσης κίνησης (291.4), ψυκτικού και κλιματιστικού εξοπλισμού μη οικιακής χρήσης (292.3), γεωργικών μηχανημάτων (293.2), μηχανημάτων επεξεργασίας τροφίμων (295.3), μηχανημάτων βιομηχανίας πλαστικών (295.9) και όπλων και πυρομαχικών (296.0).
Επίσης σε ότι αφορά τη διεύθυνση της έδρας και των εγκαταστάσεων (παραγωγή-αποθήκες) διαπιστώνουμε ότι αυτή ταυτίζεται σε όλες τις επιχειρήσεις, ενώ έξι (6) από τις επιχειρήσεις του δείγματος διατηρούν ταυτόχρονα και παραγωγικές εγκαταστάσεις εκτός της περιοχής του Ελαιώνα, οι τρείς από την ίδρυση τους και οι υπόλοιπες τρείς μετά την ίδρυση τους μετεγκαθιστώντας ένα τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας τους εκτός της περιοχής.
Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι τόσο στα στοιχεία της απασχόλησης όσο και στα υπόλοιπα στοιχεία της έρευνας έχουν ληφθεί υπόψιν αυτά που προκύπτουν από τις παραγωγικές εγκαταστάσεις που λειτουργούν εντός της περιοχής του Ελαιώνα.

6.2. Ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

1. Πολιτικές προμήθειας - διαχείρησης πρώτων υλών και παραγωγικού εξοπλισμού και σχέσεις με τους προμηθευτές (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Το 35% (17 επιχ.) των μονάδων του δείγματος προμηθεύονται τις πρώτες ύλες αποκλειστικά και μόνο από την εγχώρια αγορά και μάλιστα από τις περιοχές της Αττικής, τη Χαλκίδα και την Κόρινθο, ενώ το 30% των μονάδων προμηθεύονται τις πρώτες ύλες αποκλειστικά και μόνο από το εξωτερικό και κυρίως από χώρες της Ε.Ε.
Οι υπόλοιπες μονάδες (35%) προμηθεύονται τις πρώτες ύλες παράλληλα από την Ελληνική αγορά και από το εξωτερικό.
Από τις 17 επιχειρήσεις που προμηθεύονται τις πρώτες ύλες μόνο από την Ελλάδα, οι 12 ανήκουν στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 28) και δραστηριοποιούνται στην παραγωγή μεταλλικών, ορειχάλκινων εξαρτημάτων, μεταλλικών δοχείων, σωλήνων και κουφωμάτων αλουμινίου. Οι υπόλοιπες 5 επιχειρήσεις που ανήκουν στον κλάδο μηχανών και συσκευών (κωδικός 29) δραστηριοποιούνται στην παραγωγή μηχ/των ζαχαροπλαστικής, ελαιουργικών μηχανημάτων και αντλιών.
Οι σχέσεις της πλειοψηφίας (85%) των επιχειρήσεων του δείγματος με τους προμηθευτές τους αναπτύσσονται στη βάση της άτυπης σταθερής συνεργασίας δηλαδή υπάρχει μικρός αριθμός προμηθευτών για κάθε είδος πρώτης ύλης.
Ο άτυπος χαρακτήρας της συνεργασίας προκύπτει από το γεγονός ότι η πρακτική της σύναψης προγραμματικών συμφωνιών με τους προμηθευτές εμφανίζεται μόνο σε ένα μικρό αριθμό (4) επιχειρήσεων, όπου οι δύο (2) από αυτές έχουν από έναν μόνο προμηθευτή και από ένα είδος πρώτης ύλης ενώ οι τρείς (3) από αυτές ανήκουν στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 28).
Αντιθέτως το υπόλοιπο 15% των επιχειρήσεων δε διαθέτουν σταθερούς προμηθευτές αλλά διαπραγματεύονται κάθε φορά με μεγάλο αριθμό προμηθευτών με στόχο την επίτευξη χαμηλότερης τιμής.
Η σαφής προτίμηση των επιχειρήσεων στην πρακτική των σταθερών σχέσεων με τους προμηθευτές οφείλεται, σύμφωνα με τις απαντήσεις των επιχειρήσεων, είτε στο είδος της πρώτης ύλης όπου εξ αντικειμένου υπάρχουν λίγοι προμηθευτές, είτε στην εξασφάλιση υψηλής ποιότητας ή συγκεκριμένων προδιαγραφών τις οποίες προσφέρουν αποκλειστικά κάποιοι συγκεκριμένοι προμηθευτές, είτε στην επιδίωξη της επιχείρησης να αναπτύξει και να εφαρμόσει διαδικασίες κατά ISO ή C.E.
Η σχέση που υπάρχει μεταξύ της επιλογής των σταθερών προμηθευτών και της εφαρμογής ή της υπό ανάπτυξη διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας (ISO ή C.E.) προκύπτει από το γεγονός ότι οι 21 από τις 25 επιχειρήσεις που εφαρμόζουν ή βρίσκονται στη διαδικασία ανάπτυξης διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας διατηρούν σταθερές σχέσεις συνεργασίας με τους προμηθευτές ή αντίστροφα από το γεγονός ότι 21 από τις 43 επιχειρήσεις που διατηρούν σταθερές σχέσεις συνεργασίας με τους προμηθευτές, έχουν ξεκινήσει διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας.
Σχετικά με την πολιτική που ακολουθείται στην προμήθεια των πρώτων υλών (Διάγραμμα 1), το 46% των επιχειρήσεων διατηρεί μεγάλους αποθηκευτικούς χώρους και μεγάλα αποθέματα, το 38% ακολουθεί την πολιτική προμήθειας ανάλογα με τις παραγγελίες στην παραγωγή ενώ σε ποσοστό 8% εμφανίζεται συνδυασμός των παραπάνω πολιτικών.
Η πολιτική των μεγάλων αποθεμάτων ακολουθείται είτε εξαιτίας των μεγάλων χρόνων παράδοσης ή του υψηλού μεταφορικού κόστους που οφείλονται στις μεγάλες αποστάσεις (προμήθειες από το εξωτερικό) και το είδος της πρώτης ύλης (μεγάλο βάρος ή όγκο), είτε εξαιτίας της μείωσης της τιμής των πρώτων υλών που επιτυγχάνεται σε μεγαλύτερες ποσότητες αγοράς. Μόνο σε 4 επιχειρήσεις ακολουθείται η πρακτική των προμηθειών τελευταίας στιγμής (just in time) από μόνη της ή σε συνδυασμό με την πρακτική προμήθειας ανάλογα με τις παραγγελίες.
Κοινό χαρακτηριστικό των επιχειρήσεων αυτών είναι ότι παράγουν κατά παραγγελία και σε μικρές σειρές προϊόντα όπως κλιματιστικά μηχανήματα, κοπτικά βιομηχανικά εργαλεία και υδραυλικά είδη-υδρομετρητές.

Διάγραμμα 1.

Σχετικά με τις διαδικασίες ελέγχου της ποιότητας των πρώτων υλών, στη συντριπτική πλειοψηφία τους, οι επιχειρήσεις πραγματοποιούν τον ποιοτικό έλεγχο των πρώτων υλών κατά την παραλαβή τους και όχι με την πραγματοποίηση επισκέψεων και επιτόπιων ελέγχων στις εγκαταστάσεις των προμηθευτών.
Όμως ο ποιοτικός έλεγχος που πραγματοποιείται από την πλειοψηφία των επιχειρήσεων, είναι απλά οπτικός και συνεπώς υποτυπώδης αφού στην πλειοψηφία τους οι επιχειρήσεις δηλώνουν πως αρκούνται στα πιστοποιητικά ποιότητας τα οποία συνοδεύουν τις πρώτες ύλες, ενώ μόνο το 36% των μονάδων του δείγματος διαθέτουν οργανωμένο τμήμα ποιοτικού ελέγχου.

Τον παραγωγικό μηχανολογικό εξοπλισμό τους, το 64% των επιχειρήσεων τον προμηθεύονται αποκλειστικά και μόνο από το εξωτερικό (κυρίως χώρες της Ε.Ε. και της Ανατολικής Ευρώπης). Οι υπόλοιπες επιχειρήσεις προμηθεύονται τα μηχανήματα παραγωγής υψηλής τεχνολογίας από το εξωτερικό, ενώ από την ελληνική αγορά προμηθεύονται κυρίως μηχανήματα συμβατικής τεχνολογίας και εργαλεία χειρός. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε τρείς επιχειρήσεις του κλάδου μηχανών και συσκευών, μέρος του παραγωγικού εξοπλισμού που αφορά εξειδικευμένα μηχανήματα, έχει κατασκευαστεί από τις ίδιες (ιδιοκατασκευή).
Η συνεργασία μεταξύ των προμηθευτών του παραγωγικού εξοπλισμού και των επιχειρήσεων δε παρουσιάζεται ιδιαίτερα ανεπτυγμένη αφού μόνο το 54% των μονάδων εμφανίζονται να συνεργάζονται με τους προμηθευτές τους, για την επίδειξη στους εργαζόμενους του τρόπου λειτουργίας των μηχανημάτων καθώς και για την διάταξη - εγκατάσταση τους στο χώρο, ενώ η συντήρηση και οι μετατροπές που γίνονται σε αυτά αναλαμβάνονται κυρίως από τις ίδιες τις επιχειρήσεις.

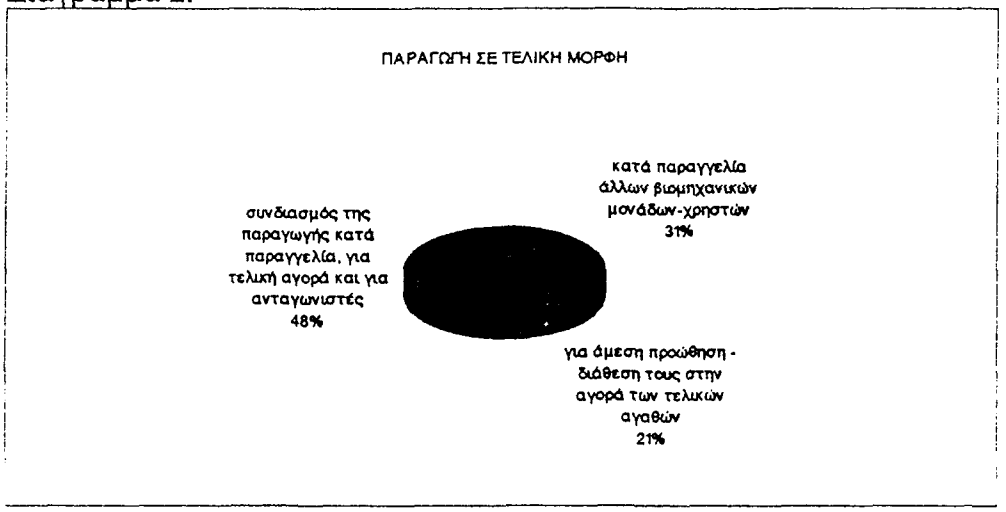
2. Το παραγωγικό "προφίλ" των επιχειρήσεων του δείγματος και η μορφή των διαεπιχειρησιακών σχέσεων (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14).

Οι επιχειρήσεις του δείγματος στη συντριπτική τους πλειοψηφία (85%) παράγουν προϊόντα τα οποία όταν εγκαταλείπουν το εργοστάσιο είναι σε τελική μορφή, δηλαδή είναι έτοιμα (δίχως να απαιτείται παρεταίρω επεξεργασία) για κατανάλωση από τους τελικούς καταναλωτές ή από τις βιομηχανίες - πελάτες που αγοράζουν τα προϊόντα αυτά είτε ως κεφαλαιουχικά αγαθά είτε ως εξαρτήματα προϊόντων που οι ίδιες παράγουν. Μεταξύ των επιχειρήσεων αυτών διακρίνονται οι παρακάτω κατηγοριοποιήσεις οι οποίες συμμετέχουν με τα ακόλουθα ποσοστά (Διάγραμμα 2):

α). Επιχειρήσεις που, αποκλειστικά και μόνο, παράγουν και δημιουργούν stock ετοίμων προϊόντων-εξαρτημάτων-ανταλλακτικών με σκοπό την άμεση προώθηση και διάθεση τους στην αγορά των τελικών αγαθών (21%).

β). Επιχειρήσεις που παράγουν, αποκλειστικά και μόνο, προϊόντα κατά παραγγελία άλλων μη ανταγωνιστικών βιομηχανικών μονάδων ή κατασκευαστικών εταιριών (31%). Οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία ανεξάρτητους προμηθευτές, που έχουν δηλαδή τον έλεγχο του σχεδιασμού και της παραγωγής του προϊόντος (υπεργολαβία προμήθειας). Σε πολύ λίγες περιπτώσεις (3 επιχειρήσεις που παράγουν και για την πολεμική βιομηχανία) η παραγωγή κατά παραγγελία για λογαριασμό μη ανταγωνιστικών βιομηχανιών παίρνει το χαρακτήρα "υπεργολαβίας ειδίκευσης" όπου δηλαδή η σχέση της υπεργολαβικής επιχείρησης και της επιχείρησης-εντολέα συνιστά δίκτυο κάθετης ολοκλήρωσης.
γ). Στην τρίτη κατηγορία που αγγίζει το 48% ανήκουν επιχειρήσεις που ακολουθούν συνδυαστικά τις δύο πιό πάνω παραγωγικές πρακτικές. Μάλιστα στο σύνολο των επιχειρήσεων αυτών η ποσοστιαία κατανομή του όγκου παραγωγής μεταξύ των δύο παραγωγικών πρακτικών εμφανίζεται σχεδόν ισοκατανεμημένη.
Όμως μεταξύ των επιχειρήσεων αυτών, υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός (13) που δραστηριοποιείται παράλληλα (όχι αποκλειστικά) και στην παραγωγή κατά παραγγελία για άλλες βιομηχανικές μονάδες οι οποίες όμως αποτελούν ανταγωνιστές τους.
Η πρακτική της παραγωγής κατά παραγγελία για λογαριασμό βιομηχανιών-ανταγωνιστών, συνιστά υπεργολαβική σχέση η οποία ενεργοποιείται μεταξύ της επιχείρησης - εντολέα και της υπεργολαβικής επιχείρησης προκειμένου η πρώτη να ανταπεξέλθει σε περιόδους αυξημένης ζήτησης (υπεργολαβία ικανότητας). Βέβαια μεταξύ των υπεργολαβικών επιχειρήσεων που παράγουν για ανταγωνιστές τους, το μέσο ποσοστό της αξίας της υπεργολαβικής παραγωγής επί της συνολικής αξίας της παραγωγής τους κινείται στο 17%.

Διάγραμμα 2.

Στο υπόλοιπο ποσοστό (15% ή 8 μονάδες) των επιχειρήσεων του δείγματος, περιλαμβάνονται αυτές που παράγουν προϊόντα τα οποία όταν εγκαταλείπουν το εργοστάσιο είναι σε ενδιάμεση μορφή (δηλαδή απαιτείται παρεταίρω επεξεργασία πριν τη χρήση τους) καθώς και αυτές που συνδυάζουν για διαφορετικά είδη προϊόντων την παραγωγή σε ενδιάμεση και τελική μορφή.
Οι παραπάνω επιχειρήσεις παράγουν κατά παραγγελία άλλων βιομηχανικών μονάδων, οι οποίες επεξεργάζονται στη συνέχεια τα προϊόντα αυτά, ενώ οι μισές από αυτές (4 επιχ.) παράγουν ταυτόχρονα προϊόντα σε ενδιάμεση μορφή κατά παραγγελία βιομηχανικών μονάδων-ανταγωνιστών τους.

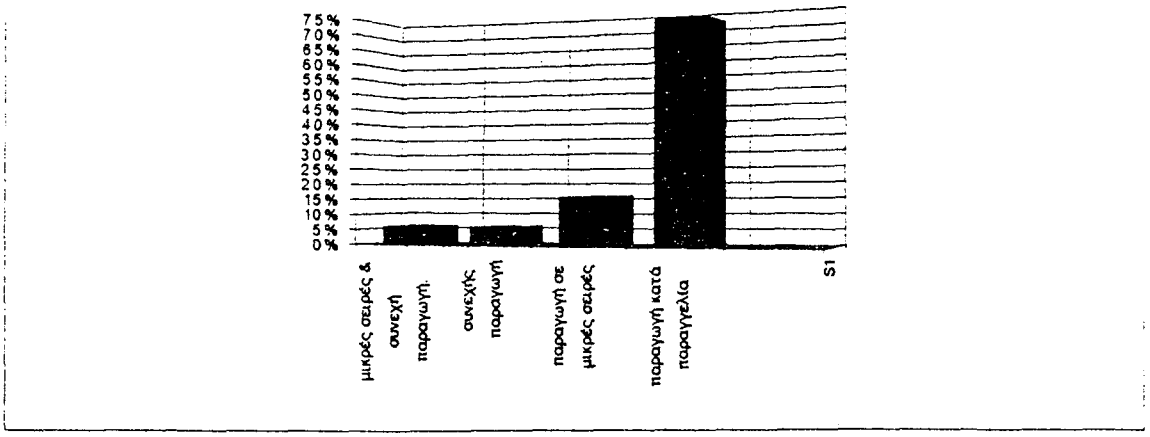
Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι ανεξάρτητα αν οι επιχειρήσεις του δείγματος παράγουν προϊόντα σε ενδιάμεση ή τελική μορφή, η "παραγωγή κατά παραγγελία" αποτελεί την κυρίαρχη παραγωγική πρακτική. Όμως η "παραγωγή κατά παραγγελία" εκτός από το χαρακτήρα της απλής εργολαβικής σχέσης, εμφανίζεται σε αρκετές περιπτώσεις και ως υπεργολαβική σχέση, όπως η παραγωγή κατά παραγγελία για επιχειρήσεις-ανταγωνιστές.

Οι υπεργολαβικές αυτές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των επιχειρήσεων πλησιάζουν κυρίως τον τύπο της υπεργολαβίας ικανότητας και υπεργολαβίας προμηθειών και σε ελάχιστες περιπτώσεις την υπεργολαβία ειδίκευσης, δεν οδηγούν δηλαδή στη συγκρότηση ενός παραγωγικού συμπλέγματος κάθετης ολοκλήρωσης.
Η ύπαρξη εκτεταμένων υπεργολαβικών σχέσεων, υποδηλώνεται και από το γεγονός ότι το 40% των επιχειρήσεων του δείγματος (20 επιχ.) αναθέτει μέρος του παραγωγικού έργου σε άλλες επιχειρήσεις.
Κατά κύριο λόγο η ανάθεση εκτέλεσης έργου φασόν σε άλλες επιχειρήσεις αφορά μόνο κάποια ενδιάμεση φάση της παραγωγής του προϊόντος και όχι το προϊόν στο σύνολο του (π.χ. η βαφή του προϊόντος, η επεξεργασία με τόρνο εξαρτήματος του τελικού προϊόντος). Μάλιστα στις 11 από αυτές, το ποσοστό που καταλαμβάνει το έργο φασόν που ανατίθεται σε τρίτους επί της συνολικής αξίας της παραγωγής τους κυμαίνεται από 10% έως 40%, ενώ στις υπόλοιπες 8 επιχειρήσεις καταγράφονται μικρότερα ποσοστά.
Από το υπόλοιπο 60% των επιχειρήσεων του δείγματος (31 επιχ.), όπου δηλώνεται ότι δεν αναθέτουν έργο φασόν σε τρίτους για τμήμα της παραγωγής τους, διατυπώνονται αρνητικές γνώμες ως προς την πρακτική ανάθεσης έργου φασόν με την αιτιολογία ότι αυτό θα είχε αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα των προϊόντων.
Όμως και από ένα σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων, οι οποίες κατά συστηματικό τρόπο δραστηριοποιούνται στην ανάληψη ή ανάθεση έργου φασόν, διατυπώθηκαν αρνητικές γνώμες που δεν απορίπτουν όμως τις υπεργολαβικές σχέσεις στο σύνολο τους αλλά που επισημαίνουν κάποια προβλήματα που εμφανίζονται κατά τη συνεργασία στα πλαίσια των υπεργολαβικών σχέσεων.
Ως βασικότερο πρόβλημα από όλα θεωρείται η καθυστέρηση στους συμφωνημένους χρόνους παράδοσης ενώ ακολουθούν τα προβλήματα που σχετίζονται με την ποιότητα των προϊόντων.
Σχετικό με την εμφάνιση των παραπάνω προβλημάτων, είναι το γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων (το 40%) που εμπλέκονται σε υπεργολαβικές σχέσεις δε διατηρούν σχέσεις σταθερής και μόνιμης συνεργασίας.
Ως προς τη γεωγραφική διάσταση των υπεργολαβικών σχέσεων στις οποίες εμπλέκονται οι επιχειρήσεις του δείγματος, διαπιστώνουμε ότι αυτές αναπτύσσονται στην πλειοψηφία τους με γειτονικές επιχειρήσεις καθώς και με επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στην ευρύτερη περιοχή του Ελαιώνα.
Επίσης οι υπεργολαβικές σχέσεις δεν εγγράφονται σε ένα πλαίσιο αυστηρής εξάρτησης και άνισων διαεπιχειρησιακών σχέσεων αφού αναπτύσσονται μεταξύ των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της περιοχής και όχι γύρω από τις λίγες μεγάλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

3. Τεχνολογικά στοιχεία των επιχειρήσεων (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 11, 15, 16, 17, 18)

Σχετικά με τη γραμμή παραγωγής στο σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος επισημαίνουμε τα εξής (Διάγραμμα 3):
α). Η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων (72% ή 36 επιχ.) παράγουν κατά παραγγελία κυρίως σε μικρές σειρές παραγωγής ενώ η πρακτική της παραγωγής κατά παραγγελία σε συνεχή γραμμή παραγωγής ακολουθείται μόνο σε τρείς (3) επιχειρήσεις.
β). Το 16% των επιχειρήσεων παράγει αποκλειστικά σε μικρές σειρές, ενώ το 6% των επιχειρήσεων παράγει αποκλειστικά σε συνεχή γραμμή παραγωγής. Στην τελευταία αυτή κατηγορία, στην οποία μάλιστα δε περιλαμβάνεται ούτε μία επιχείρηση του κλάδου μηχανών (κωδικός 29), περιλαμβάνονται επιχειρήσεις του κλάδου μεταλλικών προϊόντων που παράγουν μόνο ένα είδος προϊόντος υψηλής τυποποίησης.
γ). Στο υπόλοιπο 6% των επιχειρήσεων του δείγματος συνυπάρχουν η συνεχής παραγωγή με την παραγωγή σε μικρές σειρές. Η συνύπαρξη διαφορετικών γραμμών παραγωγής στα πλαίσια της ίδιας επιχείρησης οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι υπάρχουν επιχειρήσεις που παράγουν περισσότερα του ενός είδους προϊόντα τα οποία βρίσκονται τόσο σε ενδιάμεση όσο και σε τελική μορφή.

Διάγραμμα 3.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στο σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος, η σημασία της συνεχούς γραμμής παραγωγής εμφανίζεται περιορισμένη (ενώ στον κλάδο μηχανών & συσκευών δεν εμφανίζεται καθόλου), γεγονός που οφείλεται κυρίως στο ότι στην πλειοψηφία τους οι παραγωγικές μονάδες είτε παράγουν προϊόντα το κάθε ένα από τα οποία περιλαμβάνει ευρύα ποικιλία διαφορετικών ειδών (π.χ. είδη κρουνοποιΐας), είτε δραστηριοποιούνται σε παραγωγή προϊόντων, όπως μηχανών παραγωγής για τη βιομηχανία πλαστικών, προσαρμοσμένων στις ανάγκες διαφόρων πελατών. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι εκεί όπου εμφανίζεται η συνεχής παραγωγή, είτε μόνη της είτε σε συνδυασμό με την παραγωγή κατά παραγγελία ή την παραγωγή σε μικρές σειρές, πρόκειται κυρίως για προϊόντα υψηλής τυποποίησης όπως βίδες, καρφιά, σωλήνες, μεταλλικά πώματα φιαλών κ.λ.π.
Αντιθέτως ενισχυμένη εμφανίζεται η παραγωγή σε μικρές σειρές κυρίως όμως όχι ως η αποκλειστική πρακτική αλλά σε συνδυασμό με την κατά παραγγελία παραγωγή.
Το γεγονός της κυριαρχίας της κατά παραγγελίας παραγωγής όπως και του χαρακτήρα των προϊόντων (customized) ενισχύει την άποψη που θέλει την κυριαρχία της παραγωγής σε μικρές σειρές να μην οφείλεται σε μια συνειδητή επιλογή ανανέωσης της οργάνωσης της παραγωγής από μέρους των επιχειρήσεων αλλά ως φυσική συνέπεια των παραπάνω ιδιαιτεροτήτων.
Σε συνέχεια με τα παραπάνω, όπως διαπιστώνουμε και από τα στοιχεία του πίνακα 1, δε συνάγεται κάποια συσχέτιση μεταξύ του μεγέθους των επιχειρήσεων ή της χρήσης μηχανών σύγχρονης ψηφιακής τεχνολογίας με τον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η παραδοσιακή πρακτική της συνεχούς παραγωγής εμφανίζεται και σε μικρού μεγέθους επιχειρήσεις καθώς επίσης και το ότι η τεχνολογική καινοτομία, που συνίσταται στην υιοθέτηση μηχανών ψηφιακής τεχνολογίας, συνυπάρχει με τον παραδοσιακό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής αυτόν της συνεχούς παραγωγής.

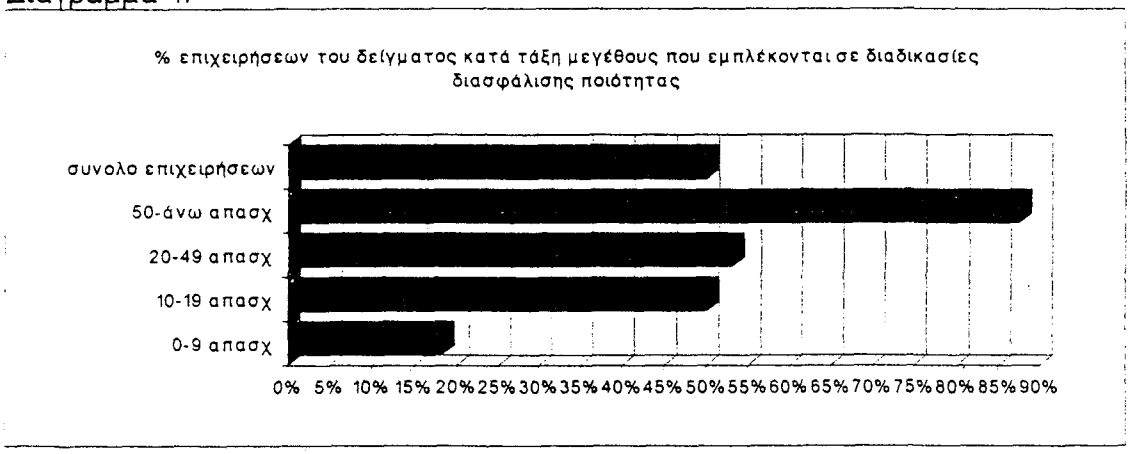
Πίνακας 1.

	0-9 απασχ.	10-19 απασχ.	20-49 απασχ.	50-άνω απασχ.	ΣΥΝΟΛΑ	Επιχ. με μηχανές ψηφιακής τεχνολογίς
Κατανομή του συνόλου των επιχ.του δείγματος	11	14	17	8	50	23
Επιχ. που παράγουν αποκλειστικά σε συνεχείς σειρές	1	2	0	0	3	2
Επιχ. που παράγουν σε μικρές σειρές	1	1	4	2	8	3
Επιχ. που παράγουν κατά παραγγελία και σε μικρές σειρές.	8	10	11	4	33	15
Επιχ. που παράγουν κατά παραγγελία και σε συνεχείς σειρές	0	0	2	1	3	3
Επιχ. που παράγουν σε Μικρές σειρές & Συνεχή	1	1	0	1	3	0
ΣΥΝΟΛΑ	11	14	17	8	50	23

Σχετικά με το τεχνολογικό επίπεδο των επιχειρήσεων του δείγματος και τις ακολουθούμενες διαδικασίες παραγωγής σημειώνουμε τα εξής:

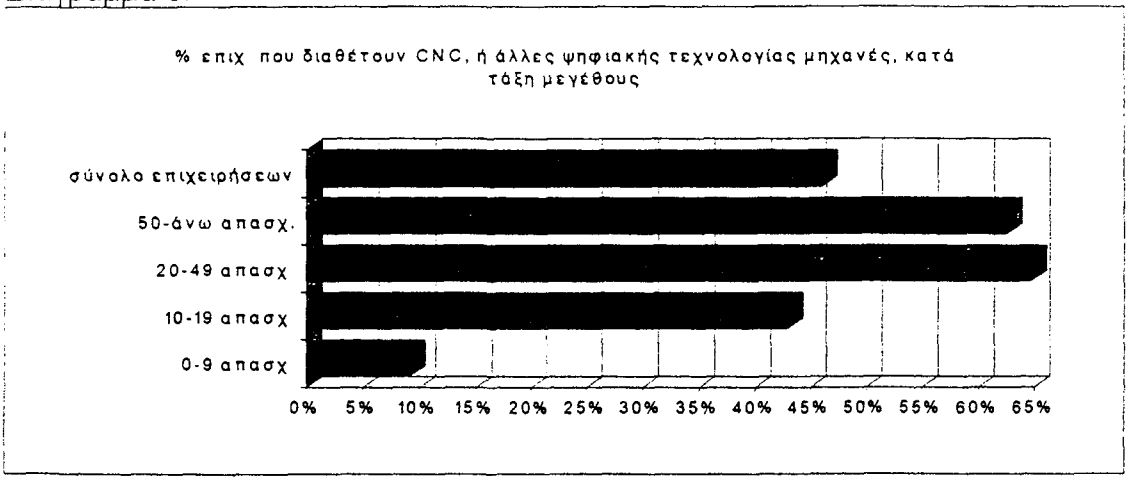
1). Το 50% των επιχειρήσεων του δείγματος εφαρμόζουν ήδη ή βρίσκονται σε στάδιο ανάπτυξης διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας (ISO, CE). Αναλυτικότερα το 12% των επιχειρήσεων διαθέτουν ISO, ενώ σε ποσοστό 28% βρίσκονται σε διαδικασία ανάπτυξης και εφαρμογής και αναμένεται να έχουν πιστοποιηθεί κατά ISO έως το τέλος του 1998, ενώ τη δεκαετία του 1980 καμία επιχείρηση δεν είχε προχωρήσει στην ανάπτυξη μεθόδων διασφάλισης ποιότητας. Επίσης το 16% των επιχειρήσεων, οι οποίες ανήκουν κυρίως στον κλάδο 29, έχουν αποκτήσει το CE, ενώ σε ποσοστό 10% βρίσκονται ήδη στις διαδικασίες σήμανσης των προϊόντων τους με CE.
Σύμφωνα με το διάγραμμα 4 (στοιχεία του πίνακα 2), το μέγεθος των επιχειρήσεων σχετίζεται άμεσα με το βαθμό εμπλοκή τους σε διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας. Συγκεκριμένα διαπιστώνουμε ότι όσο αυξάνει το μέγεθος των επιχειρήσεων τόσο αυξάνει και το ποσοστό αυτών εμπλέκονται σε διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας και το αντίθετο.

Διάγραμμα 4.

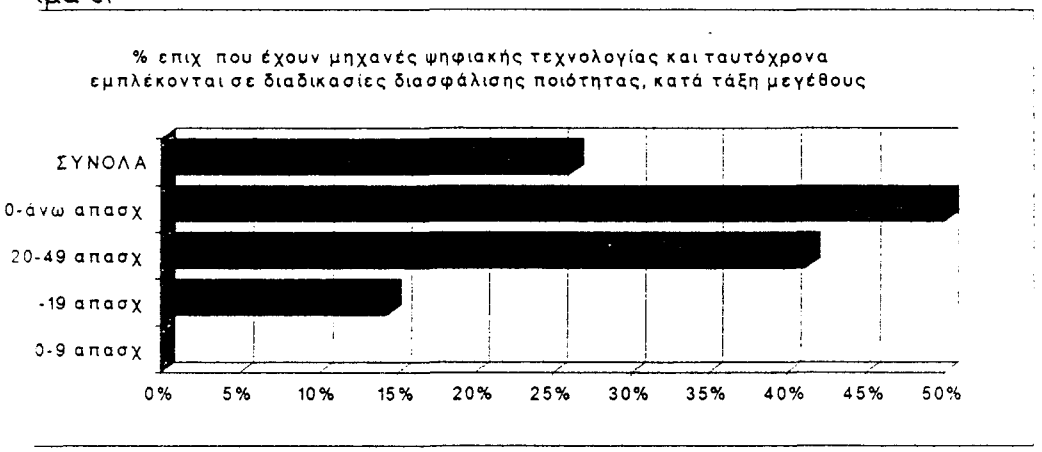
2). Τη δεκαετία του 1990, το 46% των μονάδων διαθέτουν μηχανήματα ηλεκτρονικά σχεδιαζόμενης και ελεγχόμενης παραγωγής (κυρίως CNC), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό τη δεκαετία του 1980 ήταν 12%. Η εγκατάσταση αυτού του είδους μηχανών παραγωγής είναι πιό διαδομένη στις μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις του δείγματος όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5 (στοιχεία του πίνακα 2).

Διάγραμμα 5.

; το μέγεθος των επιχειρήσεων σχετίζεται με την εγκατάσταση ή όχι μηχανών ς τεχνολογίας καθώς και την ανάπτυξη διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας και ;κταση δηλαδή με την πραγματοποίηση βημάτων ποιοτικής αναβάθμισης και γικού εκσυχρονισμού τους.
νός αυτό γίνεται πιό εμφανές αν κοιτάξουμε συνδυαστικά τα στοιχεία και υμε ποιές επιχειρήσεις έχουν ταυτόχρονα προχωρήσει σε ανάπτυξη διαδικασιών ιισης ποιότητας και εγκατάσταση μηχανών ψηφιακής τεχνολογίας.
αρουσιάζεται στο Διάγραμμα 6 (στοιχεία του πίνακα 2), σύμφωνα με τα οποία ιπό τις 25 επιχειρήσεις που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους 0-19 απασχ. έχουν ήσει στην εγκατάσταση μηχ/των ψηφιακής τεχνολογίας και διαδικασιών ιισης ποιότητας, αντιθέτως οι 11 από τις 25 επιχειρήσεις που ανήκουν στις ίες μεγέθους 20-άνω απασχ. έχουν προχωρήσει σε αντίστοιχα βήματα. Μάλιστα τηγορία μεγέθους 0-9 απασχ., δεν εμφανίζεται ούτε μια επιχείρηση η οποία έχει ›ονα προχωρήσει σε ανάπτυξη διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας και ·ταση μηχανών ψηφιακής τεχνολογίας.

ιμα 6.

52% των μονάδων έχει εγκαταστήσει μέσα στη δεκαετία του 1990, συστήματα οργάνωσης που αφορούν όμως στην πλειοψηφία τους τη διοίκηση και τις ικές λειτουργίες και όχι τόσο στην οργάνωση της παραγωγής. Το ποσοστό αυτό αετία του 1980 ανέρχονταν σε 18%.

τερα θετική είναι η συμπεριφορά του συνόλου των επιχειρήσεων του δείγματος αφορά την ανανέωση και εκσυχρονισμό του εξοπλισμού και των εγκαταστάσεων υγκεκριμένα τη δεκαετία του '90 το 86% των μονάδων εμφανίζουν επενδυτική ριότητα σε παραγωγικό εξοπλισμό και κτιριακές εγκαταστάσεις (πίνακας 3). σε ότι αφορά τις επενδύσεις σε κτιριακές εγκαταστάσεις αυτές στην μεγάλη ηφία τους δεν αφορούν νέα κτίρια αλλά κυρίως βελτιώσεις και εσωτερικές ίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της λειτουργικότητας των χώρων όπου ·τανται τα νέα μηχ/τα. Επίσης το γεγονός ότι από τις πέντε (5) επιχειρήσεις που αν μέσα στη δεκαετία '90, οι τέσσερις (4) έχουν ήδη πραγματοποιήσει νέες σεις (πίνακας 3), είναι ιδιαίτερα θετικό γιατί δείχνει την προσπάθεια των νων μονάδων να παρακολουθήσουν στενά τις τεχνολογικές εξελίξεις.

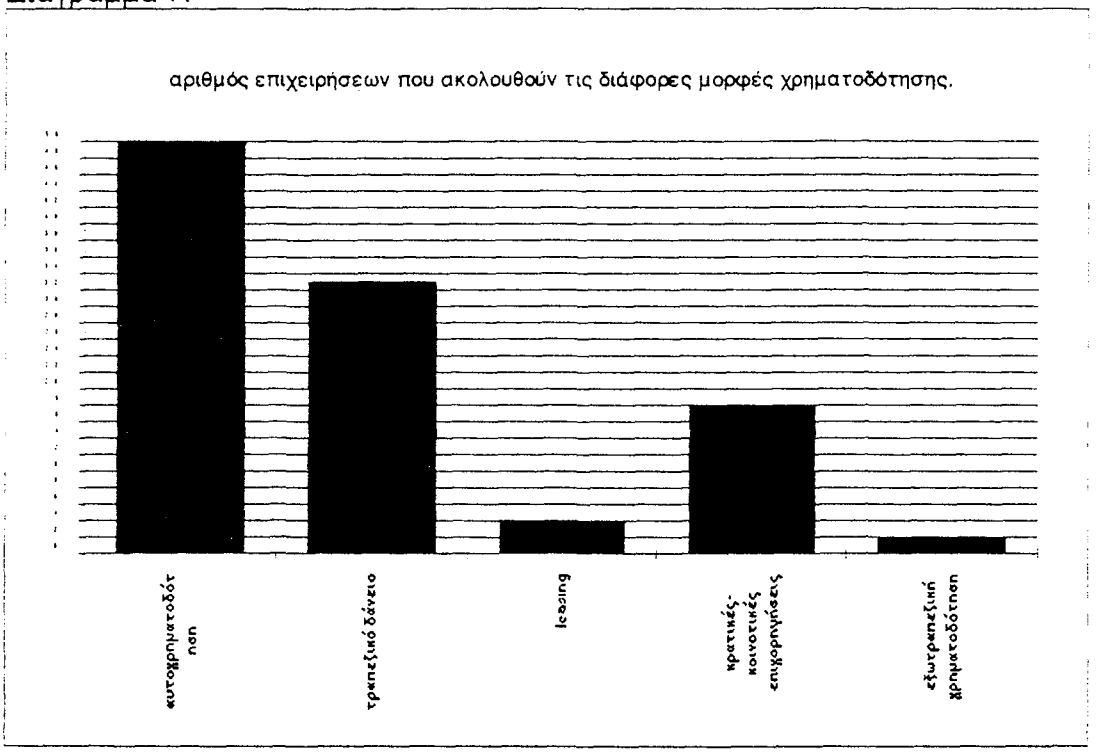
ς 3.

	Ίδρυση πριν το 1970	Ίδρυση 1970-80	Ίδρυση 1980-90	Ίδρυση 1990-σήμερα
ή των επιχ. του	19	10	16	5
ς ως προς το έτος ίδρυσης.				
εις σε κτίρια τη δεκ. '90	1	1	0	0
εις σε μηχ/τα τη δεκ.'90	3	5	9	1
εις σε κτίρια και μηχ/τα τη δεκ. '90	11	3	6	3
	15	9	15	4

5). Το 20% των επιχειρήσεων (από τις 10 επιχ. οι 8 ανήκουν στον κλάδο μεταλλικών προϊόντων- κωδικός 28) έχουν αναπτύξει και εκμεταλευτεί καινοτομίες που έχουν κατοχυρωθεί στον OBI, με μέσο αριθμό καινοτομιών ανά επιχείρηση 2,1.
Οι παραπάνω καινοτομίες αφορούν την ανάπτυξη νέων προϊόντων ή τη βελτίωση προϊόντων και μόνο μία αφορά διαδικασία παραγωγής.
Οι επιχειρήσεις αυτές βρίσκονται σε όλες τις κατηγορίες μεγέθους (πίνακας 2), ενώ αξίζει να σημειώσουμε ότι οι 6 από τις 10 επιχειρήσεις που έχουν αναπτύξει καινοτομίες, εφαρμόζουν ήδη ή βρίσκονται στο στάδιο ανάπτυξης διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας. Είναι ενθαρυντικό το ποσοστό των επιχειρήσεων που έχουν προχωρήσει στην ανάπτυξη και εκμετάλευση καινοτομιών, ανεξάρτητα αν αυτές αφορούν σε νέο προϊόν (καινοτομία αιχμής) ή τη βελτίωση προϊόντων, αφού υποδηλώνει ότι οι επιχειρήσεις αυτές έχουν υιοθετήσει δυναμική ανταγωνιστική στρατηγική που επικεντρώνει στη διαφοροποίηση και την ποιότητα.

6). Στη χρηματοδότηση των παραπάνω επενδύσεων σύμφωνα με τις απαντήσεις των επιχειρήσεων (Διάγραμμα 7), η αυτοχρηματοδότηση και το τραπεζικό δάνειο είναι οι δύο βασικότερες πηγές. Σε ένα επίσης σημαντικό ποσοστό 38%, οι πηγές χρηματοδότησης αφορούν κρατικές ή κοινοτικές επιχορηγήσεις, ενώ σε μικρό ποσοστό εμφανίζονται σύγχρονα χρηματοδοτικά μέσα όπως το leasing.
Όμως όπως είναι φυσικό το ποσοστό των επιχειρήσεων που έχουν απευθυνθεί σε πηγές κρατικών ή κοινοτικών πόρων για τη στήριξη των επενδυτικών τους σχεδίων, είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό αυτών που τελικώς έχουν ενισχυθεί (38%).
Το γεγονός αυτό είναι σημαντικό γιατί υποδηλώνει την εμπλοκή των επιχειρήσεων σε διαδικασίες (συνεργασίες με εξωτερικούς συμβούλους, προετοιμασία φακέλλων υποψηφιότητας-παρουσίασης της εταιρίας κ.λ.π.) οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε βελτίωση της οργάνωσης και της επιχειρηματικής στρατηγικής καθώς και στο ξεπέρασμα της απομόνωσης των επιχειρήσεων και των πρακτικών αυτάρκειας.

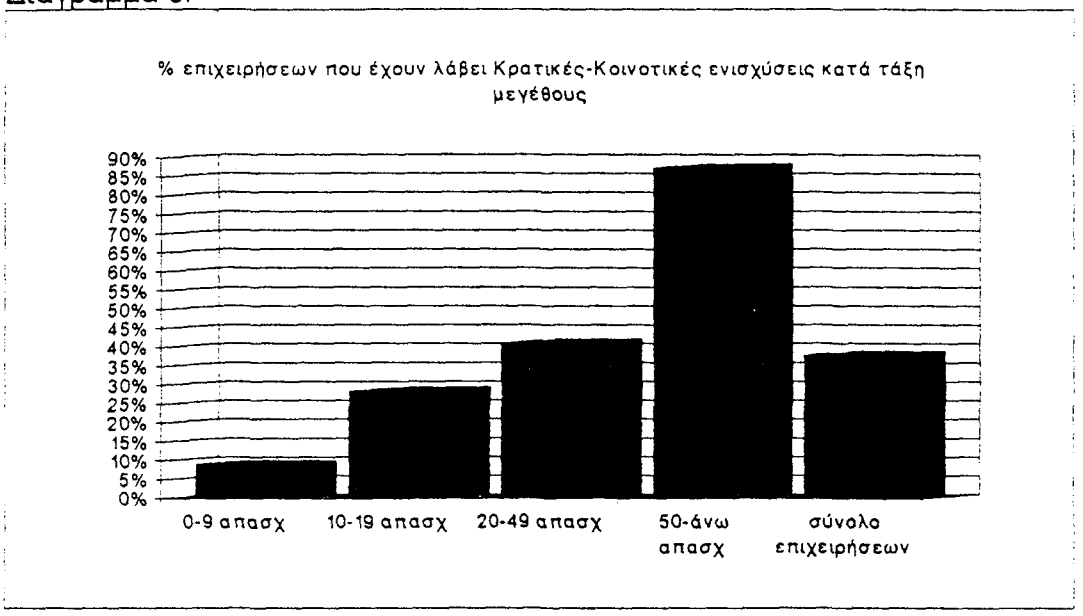
Διάγραμμα 7.

Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι, όπως εμφανίζεται και στο Διάγραμμα 8 (πίνακας 2), όσο πιό μεγάλη είναι η επιχείρηση τόσο μεγαλύτερη πρόσβαση έχει σε πηγές ενίσχυσης της καθώς επίσης και μεγαλύτερη επαφή με εταιρίες- εξωτερικούς συμβούλους.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τα ποσοστά κρατικών ή κοινοτικών χρηματοδοτήσεων για τις κατηγορίες μεγέθους (50-άνω απασχ.) και (1-9 απασχ.) είναι 88% και 9% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 8.

7). Οι υπηρεσίες μετά την πώληση είναι σε σχετικά μικρό βαθμό ανεπτυγμένες αφού μόνο σε ποσοστό 28% οι επιχειρήσεις του δείγματος (ανήκουν κυρίως στον κλάδο μηχανών), παρέχουν με οργανωμένο τρόπο υπηρεσίες μετά την πώληση.
Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται κυρίως από τις ίδιες τις επιχειρήσεις και όχι με τη μίσθωση εξωτερικών συνεργείων ενώ το ποσοστό των εσόδων επί του συνολικού κύκλου εργασιών από την παροχή υπηρεσιών μετά την πώληση κυμαίνεται μεταξύ των διάφορων επιχειρήσεων από 5% έως 40%.
Βέβαια σχετικά με την ανταγωνιστική στρατηγική των επιχειρήσεων του δείγματος, αρνητικό στοιχείο συνιστά ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης του τομέα των υπηρεσιών μετά την πώληση, ο οποίος αποτελεί προνομιακό χώρο για την άσκηση πολιτικών ανταγωνισμού από τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές και άλλες επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, σε μεγάλο ποσοστό οι επιχειρήσεις του δείγματος, εμφανίζονται να πραγματοποιούν αποφασιστικά βήματα ποιοτικής αναβάθμισης της παραγωγικής διαδικασίας, του προϊόντος και της οργάνωσης της επιχείρησης προκειμένου να ανταπεξέλθουν στον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό.
Βήματα όπως η ανάπτυξη μεθόδων διασφάλισης ποιότητας, η χρήση μηχ/νών τεχνολογικής καινοτομίας, η μηχανοργάνωση μπορεί να μην εμφανίζονται στον επιθυμητό βαθμό αλλά είναι ενθαρυντικό το γεγονός ότι έχει υπάρξει θεαματική βελτίωση τη δεκαετία του 1990 έναντι των προηγούμενων ετών.
Επίσης αξίζει να σημειώσουμε ότι το μεγαλύτερο δυναμισμό ως προς τα βήματα ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας και τεχνολογικής αναβάθμισης, εμφανίζουν οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις του δείγματος και συγκεκριμένα αυτές που ανήκουν στις κατηγορίες μεγέθους (50-άνω απασχ.) και (20-49 απασχ.)
Το γεγονός αυτό οφείλεται στο υψηλό κόστος κόστος των επενδύσεων που απαιτούνται σε συνδυασμό με τη χαμηλή πρόσβαση των πολύ μικρών επιχειρήσεων σε μέσα χρηματοδότησης, στοιχείο που εντείνει την περιθωριοποίηση και την απομόνωση της επιχείρησης μικρού μεγέθους.

Πίνακας 2.

	0-9 απασχ.	10-19 απασχ.	20-49 απασχ	50-άνω απα	ΣΥΝΟΛΑ
Κατανομή του συνόλου των επιχ.του δείγματος ως προς την απασχόληση	*11*	*14*	*17*	*8*	*50*
Επιχ με ISO, CE ή βρίσκονται υπο ανάπτυξη (ένα από τα παραπάνω ή συνδιασμό τους)	2	7	9	7	25
Επιχ. που διαθέτουν CNC, ή άλλα ψηφιακής τεχνολογίας	1	6	11	5	23
Επιχ. που διαθέτουν CNC (ή άλλα ψηφιακής τεχνολογίας) και εφαρμόζουν ή βρίσκονται σε στάδιο ανάπτυξης ISO ή CE		2	7	4	13
Επιχ που έχουν αναπτύξει καινοτομίες κατοχυρωμένες στον ΟΒΙ	3	2	1	4	10
Επιχ. που έχουν λάβει Κρατικές-Κοινοτικές ενισχύσεις	1	4	7	7	19

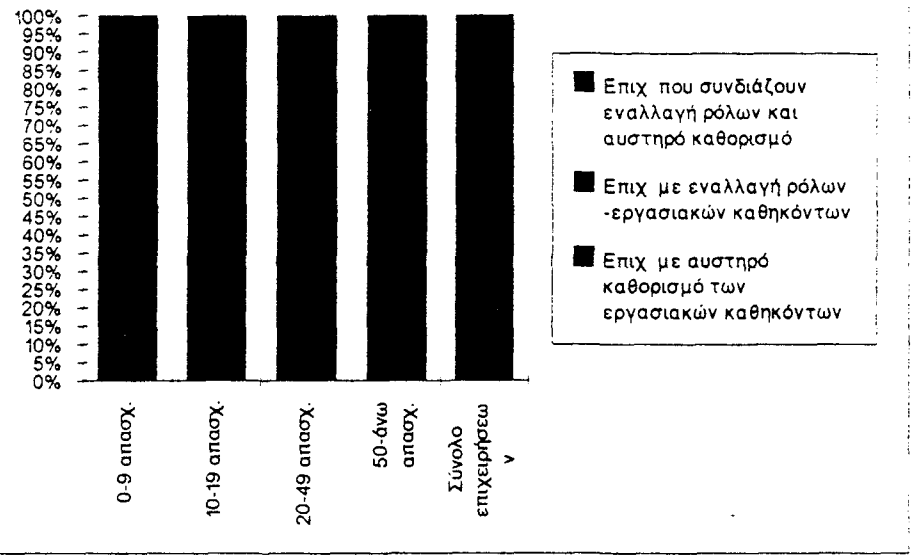
4. Πολιτικές διαχείρησης εργατικού δυναμικού (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 19,30,31).

Σχετικά με τη διαχείρηση του εργατικού δυναμικού σημειώνουμε τα εξής:

1). Σε ποσοστό 36% οι επιχειρήσεις έχουν εφαρμόσει προγράμματα κατάρτισης, στη συντριπτική τους πλειοψηφία μέσα στη δεκαετία του 1990. Στα προγράμματα κατάρτισης κυριαρχεί η ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση από οργανισμούς ή συμβούλους κατάρτισης, μέσω χρηματοδότησης από προγράμματα π.χ. ΟΑΕΔ, RETEX. Επίσης σε ένα σημαντικό αριθμό από τις επιχειρήσεις που έχουν εφαρμόσει προγράμματα κατάρτισης, παρατηρείται η συμμετοχή εργαζομένων σε σεμινάρια ή επιδείξεις νέων μηχανημάτων στο εξωτερικό δίχως επιχορήγηση.
Όμως στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στην πλειοψηφία τους οι υπεύθυνοι των επιχειρήσεων που έχουν εφαρμόσει προγράμματα κατάρτισης αξιολογούν ως αποτελεσματικότερα τα προγράμματα κατάρτισης που έχουν πραγματοποιηθεί δίχως επιχορήγηση.
Αυτό υποδηλώνει ότι ορισμένες επιχειρήσεις συμμετέχουν σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα κατάρτισης (π.χ στο 045 από τον ΟΑΕΔ που αποτελεί ουσιαστικά επιστροφή μέρους της εργοδοτικής εισφοράς) με τη λογική της εκταμίευσης των χρημάτων της επιχορήγησης.
Ο λόγος της υποβάθμισης της σημασίας των προγραμμάτων κατάρτισης από τις ίδιες τις επιχειρήσεις, είναι ότι πολλές φορές τα προγράμματα αυτά είναι κεντρικά σχεδιασμένα δίχως να λαμβάνουν υπόψιν τους τις εξειδικευμένες ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας αλλά και δίχως να εμπλέκουν ενεργά τις επιχειρήσεις στις διαδικασίες σχεδιασμού και ελέγχου της εφαρμογής τους

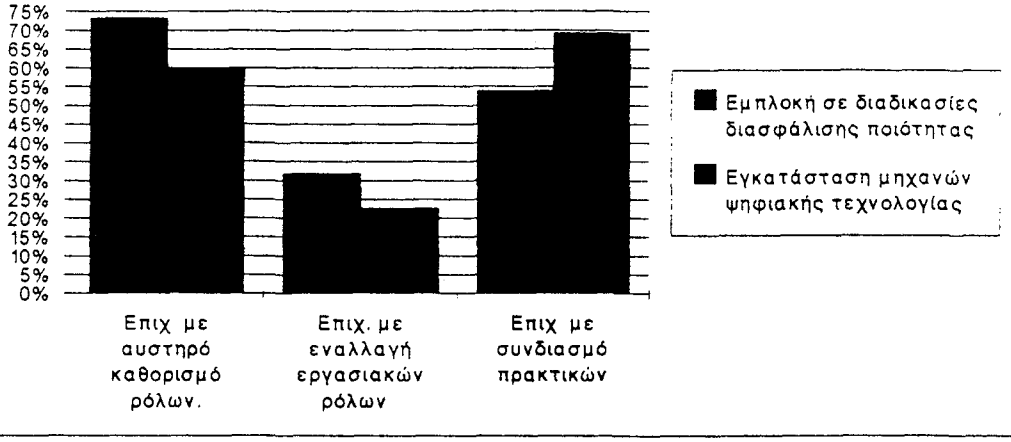
2). Σε ποσοστό 46% των επιχειρήσεων του δείγματος, αναφέρθηκε ότι προβλέπεται η εναλλαγή ρόλων-καθηκόντων των εργαζομένων της παραγωγής αναλόγως με τις ανάγκες της παραγωγής, σε ποσοστό 24% ισχύει μικτό σύστημα (αυστηρός προκαθορισμός και εναλλαγή ανάλογα με τις θέσεις εργασίας) ενώ σε ποσοστό 30% ισχύει ο αυστηρός προκαθορισμός.
Σύμφωνα με το ακόλουθο διάγραμμα 9 (στοιχεία του πίνακα 4), διαπιστώνουμε αρχικά ότι το μέγεθος των επιχειρήσεων σχετίζεται με τον τρόπο καθορισμού των καθηκόντων-ρόλων των εργαζομένων της παραγωγής.
Συγκεκριμένα στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (κατηγορίες μεγέθους 0-9 απασχ. και 10-19 απασχ.) κυριαρχεί η εναλλαγή ρόλων-καθηκόντων έναντι του αυστηρού καθορισμού, ενώ αντίθετα στις μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις (κατηγορίες μεγέθους 20-49 απασχ. και 50-άνω απασχ.) ο αυστηρός καθορισμός των ρόλων-καθηκόντων είναι πιό συνηθισμένη πρακτική.

Διάγραμμα 9.

Άλλοι παράγοντες που φαίνεται πως σχετίζονται ως ένα βαθμό με τον τρόπο καθορισμού των εργασιακών καθηκόντων είναι η εφαρμογή από την επιχείρηση διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας καθώς και η ύπαρξη εξειδικευμένων μηχανών παραγωγής ψηφιακής τεχνολογίας (όπως CNC) .
Σύμφωνα με το διάγραμμα 10 (πίνακας 4), στην πλειοψηφία τους, οι επιχειρήσεις που ακολουθούν την πρακτική του αυστηρού προκαθορισμού καθηκόντων-ρόλων ή τον συνδυασμό αυστηρού προκαθορισμού και εναλλαγής ρόλων-καθηκόντων (όπου όμως η δυνατότητα εναλλαγής δεν αφορά τις υψηλής εξειδίκευσης θέσεις εργασίας) εφαρμόζουν ή αναπτύσσουν διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας καθώς και σε αυτές που χρησιμοποιούν στην παραγωγή εξειδικευμένες μηχανές ψηφιακής τεχνολογίας.
Αντιθέτως, οι επιχειρήσεις που ακολουθούν αποκλειστικά την πρακτική της εναλλαγής ρόλων-καθηκόντων, σε πολύ μικρότερα ποσοστά έχουν εμπλακεί σε διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας και έχουν εγκαταστήσει μηχανές παραγωγής ψηφιακής τεχνολογίας.

Διάγραμμα 10.

Πίνακας 4.

	0-9 απασχ	*10-19 απασχ*	*20-49 απασχ*	*50-άνω απασχ*	*Σύνολα*	Επιχ που εμπλέκονται σε διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας	Επιχ που διαθέτουν μηχανές ψηφιακής τεχνολογιας
Κατανομή του συνολικού πληθυσμού των επιχ. του δείγματος	*11*	*14*	*17*	*8*	*50*	25	23
Επιχ. με αυστηρό καθορισμό των εργασιακών καθηκόντων.	*1*	*2*	*8*	*4*	*15*	11	9
Επιχ με εναλλαγή ρόλων - εργασιακών καθηκόντων.	*9*	*7*	*4*	*2*	*22*	7	5
Επιχ. που συνδυάζουν εναλλαγή ρόλων και αυστηρό καθορισμό	*1*	*5*	*5*	*2*	*13*	7	9

Να σημειωθεί εδώ ότι στις διοικητικές-οικονομικές λειτουργίες της επιχείρησης, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις κυριαρχεί η εναλλαγή ρόλων των εργαζομένων σε ορισμένες θέσεις, γεγονός όμως που οφείλεται στο χαμηλό βαθμό οργάνωσης και στελέχωσης των τμημάτων της επιχείρησης.

3) Οι αμοιβές και τα δικαιώματα των εργαζόμενων, σε ένα μικρό ποσοστό επιχειρήσεων (24%) καθορίζονται αποκλειστικά από τις εθνικές ή κλαδικές συμβάσεις εργασίας, αφού στο 28% των επιχειρήσεων καθορίζονται από ατομικά συμβόλαια και στο 48% από συνδυασμό ατομικών συμβολαίων με τις εθνικές συλλογικές ή κλαδικές συμβάσεις εργασίας. Τα ατομικά συμβόλαια αποτελούν κυρίως άτυπες συμφωνίες σε διαπροσωπικό επίπεδο δηλαδή στον καθορισμό των μισθών των εργαζομένων αυξημένο ρόλο έχει η διαπραγμάτευση στο πλαίσιο της επιχείρησης, η οποία γίνεται σε άτυπο και διαπροσωπικό επίπεδο και δεν έχει καν το χαρακτήρα της συλλογικής σύμβασης εταιρίας, γεγονός που υποδηλώνει και το χαμηλό βαθμό σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων της περιοχής.
Επίσης στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι μεταξύ των επιχειρήσεων όπου ο μισθός και τα δικαιώματα των εργαζομένων καθορίζονται αποκλειστικά από τις εθνικές ή κλαδικές συμβάσεις εργασίας, διακρίνονται τόσο επιχειρήσεις πολύ μικρού μεγέθους (0-9 απασχ.) όσο και μεγαλύτερου μεγέθους (50-άνω απασχ.).

5. Οργάνωση των τμημάτων πωλήσεων - διακίνησης και στοιχεία της αγοράς (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 20, 21, 22, 23, 24).

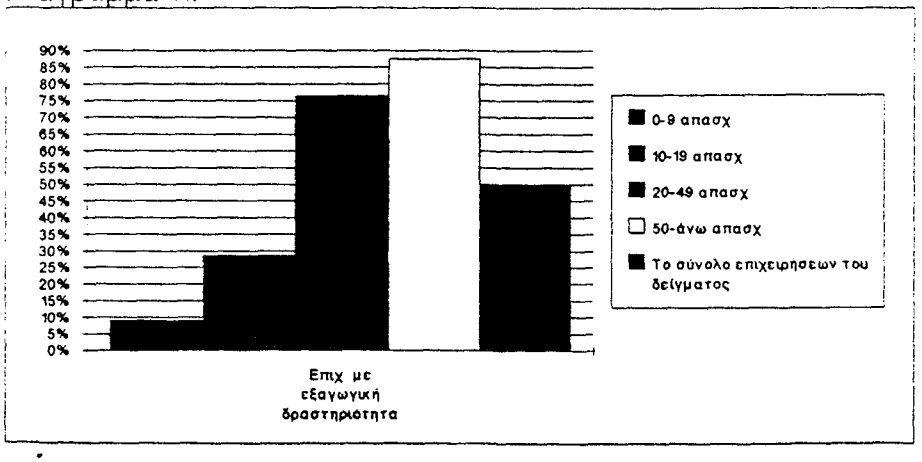
Το 46% των επιχειρήσεων του δείγματος δε διαθέτουν τμήματα πωλήσεων και διακίνησης-παράδοσης των προϊόντων τους, το 26% διαθέτουν μόνο τμήμα διακίνησης - παράδοσης των προϊόντων (δηλαδή το 72% ήτοι 36 επιχειρήσεις δε διαθέτουν τμήμα πωλήσεων) ενώ το υπόλοιπο 28% διαθέτουν οργανωμένα τμήματα πωλήσεων και διακίνησης-παράδοσης των προϊόντων.
Αρχικά η ύπαρξη ή όχι οργανωμένου τμήματος πωλήσεων συναρτάται όπως είναι φυσικό με το μέγεθος των επιχειρήσεων, δηλαδή όσο μεγαλύτερη είναι η επιχείρηση (με βάση την απασχόληση) τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα να υπάρχει σε οργανωμένη μορφή τμήμα πωλήσεων. Όμως η ύπαρξη ή όχι οργανωμένου τμήματος πωλήσεων συναρτάται και με τον προσανατολισμό της παραγωγής και πιό συγκεκριμένα με το αν η επιχείρηση παράγει μόνο κατά παραγγελία ή αν παράγει και προωθεί η ίδια τα προϊόντα της στην αγορά των τελικών αγαθών.
Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στον πίνακα 5, από τις 20 επιχειρήσεις όπου κυριαρχεί το μοντέλο "παραγωγή κατά παραγγελία", μόνο οι 4 διαθέτουν οργανωμένο τμήμα πωλήσεων, το οποίο μάλιστα λειτουργεί περισσότερο ως τμήμα παραγγελιοληψίας.
Η ανυπαρξία τμήματος πωλήσεων εμφανίζεται ως "έλλειμμα" στην κατηγορία εκείνη των επιχειρήσεων που παράγουν και προωθούν οι ίδιες τα προϊόντα τους στην αγορά των τελικών αγαθών και είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο το γεγονός ότι μόνο οι 10 στις 30 έχουν οργανωμένο τμήμα πωλήσεων.

Πίνακας 5.

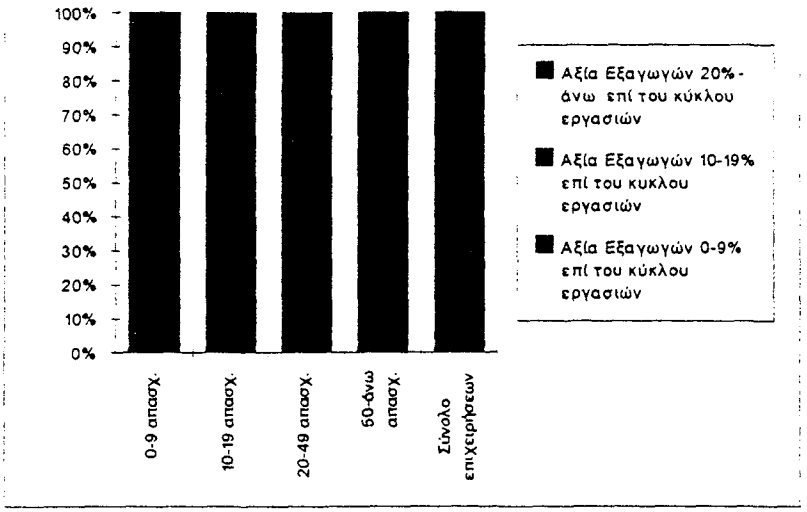
	Παραγωγή μόνο κατά παραγγελία.	Παραγωγή και για την αγορά τελικών αγαθών
Ύπαρξη τμήματος πωλήσεων	4 επιχ.	10 επιχ.
Ανυπαρξία τμήματος πωλήσεων	16 επιχ.	20 επιχ.

Σε συνάφεια με τα παραπάνω είναι το γεγονός ότι οι πωλήσεις της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων, στην ελληνική και τη διεθνή αγορά, κατευθύνονται απευθείας στους χρήστες/βιομηχανίες-καταναλωτές που πραγματοποιούν τις σχετικές παραγγελίες δηλαδή η πλειονότητα των επιχειρήσεων δεν εμπλέκονται καθόλου σε σχέσεις με επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο κύκλωμα της εμπορίας.
Αντίθετα, οι πωλήσεις των επιχειρήσεων που παράγουν προϊόντα για την προώθηση τους στην τελική αγορά αγαθών (και όχι κατά παραγγελία), κατευθύνονται κυρίως απευθείας σε χονδρεμπόρους και σε πολύ μικρότερο ποσοστό σε λιανεμπόρους ή εμπορικούς αντιπροσώπους.
Σε ότι αφορά τη χωροθέτηση των καταναλωτών των προϊόντων των επιχειρήσεων του δείγματος, δε διαπιστώνεται κάποια ιδιαίτερη γεωγραφική συγκέντρωση, αλλά αντίθετα σημειώνεται ευρύα διασπορά τους σε όλη την Ελλάδα, δηλαδή δεν εμφανίζεται υψηλός βαθμός διασύνδεσης τους με την τοπική αγορά και ειδικότερα αυτή της περιοχής του Ελαιώνα.
Μεταξύ των επιχειρήσεων του δείγματος, παρατηρείται αξιόλογη εξαγωγική δραστηριότητα αφού το 50% πραγματοποιεί κατά συστηματικό τρόπο εξαγωγές.
Στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι εξαγωγές κατευθύνονται προς Τρίτες Χώρες (Βαλκανικές και Αραβικές χώρες), ενώ ακολουθούν οι χώρες της Ε.Ε. (Ιταλία, Πορτογαλία, Γαλλία και Γερμανία).
Βέβαια στην πλειοψηφία τους οι εξαγωγές ως ποσοστό επί του κύκλου εργασιών κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, αφού μόνο σε έξι από τις επιχειρήσεις που εξάγουν κατά συστηματικό τρόπο το ποσοστό αυτό κινείται άνω του 20% (Πίνακας 6).
Επίσης όπως φαίνεται στα διαγράμματα 11 & 12 (στοιχεία του πίνακα 6), η ανάπτυξη εξαγωγικής δραστηριότητας καθώς και ο βαθμός στον οποίο αυτή είναι ανεπτυγμένη συναρτάται άμεσα με το μέγεθος των επιχειρήσεων.
Συγκεκριμένα όσο αυξάνει το μέγεθος της επιχείρησης τόσο αυξάνει και η πιθανότητα να παρουσιάζει εξαγωγική δραστηριότητα αφού από τις είκοσι πέντε (25) επιχειρήσεις που απασχολούν έως και 19 εργαζόμενους μόνο οι πέντε (5) επιχειρήσεις παρουσιάζουν εξαγωγική δραστηριότητα, η οποία μάλιστα κυμαίνεται σε χαμηλά ποσοστά ήτοι έως 19% επί της αξίας του συνολικού κύκλου εργασιών.
Αντιθέτως διαπιστώνουμε ότι από τις οκτώ (8) επιχ. που απασχολούν πάνω από 50 εργαζόμενους, οι επτά (7) παρουσιάζουν εξαγωγική δραστηριότητα η οποία κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα αφού η αξία των εξαγωγών των πέντε (5) από τις επιχειρήσεις αυτές υπερβαίνει το 20% επί του συνολικού κύκλου εργασιών τους.

Διάγραμμα 11.

Διάγραμμα 12.

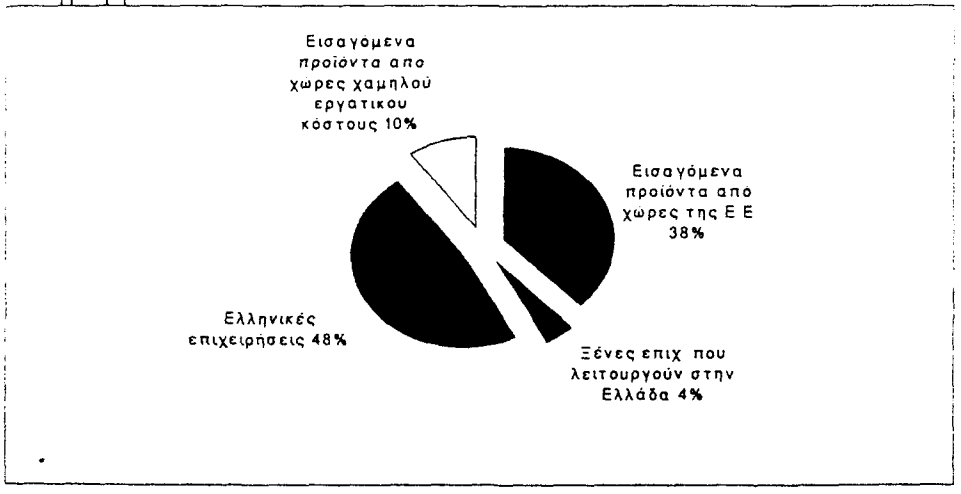
Πίνακας 6.

Κατηγορίες μεγέθους	Κατανομή του συνόλου των επιχειρήσεων ως προς την απασχόληση	Αξία Εξαγωγών 0-9% επί του εργασιών	Αξία Εξαγωγών 10-19% επί του εργασιών.	Αξία Εξαγωγων 20%-άνω κύκλου εργασιων	Σύνολα
0-9 απασχ.	*11 επιχ.*	*1 επιχ.*			*1 επιχ*
10-19 απασχ.	*14 επιχ*	*2 επιχ*	*2 επιχ*		*4 επιχ*
20-49 απασχ.	*17 επιχ*	*7 επιχ*	*5 επιχ*	*1 επιχ*	*13 επιχ*
50-άνω απασχ	*8 επιχ*	*2 επιχ*		*5 επιχ*	*7 επιχ*
ΣΥΝΟΛΑ		*12 επιχ*	*7 επιχ*	*6 επιχ*	*25 επιχ*

6. Ανταγωνισμός-επιχειρηματικές στρατηγικές (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 25, 26, 27, 28, 29).

Η μεγαλύτερη ανταγωνιστική πίεση στα προϊόντα των επιχειρήσεων του δείγματος, προέρχεται από προϊόντα Ελληνικών επιχειρήσεων, οι οποίες είτε γειτνιάζουν και είναι ανάλογων χαρακτηριστικών (μικρομεσαίου μεγέθους), είτε βρίσκονται μακριά και είναι μεγάλου μεγέθους.
Ακολουθεί στη συνέχεια η πίεση που προέρχεται από εισαγόμενα προϊόντα από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ενωσης και σε πολύ μικρότερο βαθμό η πίεση από εισαγόμενα προϊόντα από Τρίτες χώρες - χώρες χαμηλού εργατικού κόστους (Διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 13.

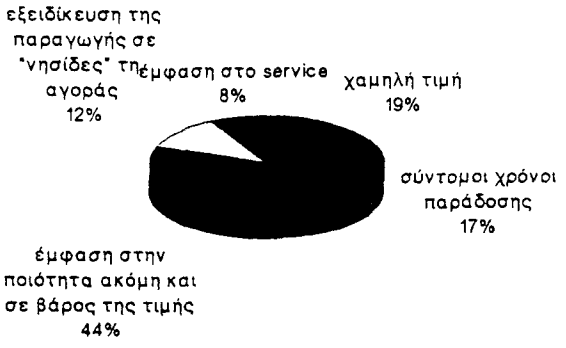

Πρίν παρουσιάσουμε τις απόψεις των επιχειρήσεων σχετικά με το ποιά είναι τα πλεονεκτήματα που συγκεντρώνουν οι βασικοί ανταγωνιστές τους, αξίζει να σημειωθεί πως το 20% των επιχειρήσεων του δείγματος θεωρούν ότι οι ανταγωνιστές τους δεν διαθέτουν ιδιαίτερα πλεονεκτήματα έναντι των δικών τους προϊόντων. Η άποψη αυτή, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για αντικειμενική εκτίμηση ή για μιά επιπόλαιη και κοντόφθαλμη αντίληψη των επιχειρηματιών που οδηγεί σε στάση επιχειρηματικής αδράνειας, διατυπώνεται κυρίως από επιχειρήσεις οι οποίες εμπλέκονται σε διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας και χρησιμοποιούν μηχανές παραγωγής ψηφιακής τεχνολογίας.
Αντίθετα το 80% των επιχειρήσεων θεωρούν ότι το σημαντικότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των ανταγωνιστών τους έναντι των δικών τους προϊόντων είναι η χαμηλή τιμή (57% των απαντήσεων), ενώ ακολουθεί με μικρότερο ποσοστό η ποιότητα των προϊόντων (14% των απαντήσεων).
Παρά το γεγονός ότι η σημαντική ανταγωνιστική πίεση από το εξωτερικό προέρχεται από προϊόντα χωρών της Ε.Ε. (και όχι από Τρίτες Χώρες), ως το σημαντικότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των προϊόντων αυτών θεωρείται περισότερο η χαμηλή τιμή και λιγότερο η ποιότητα τους, γεγονός που μπορεί να οφείλεται εν μέρη και στην πολιτική σκληρής δραχμής που ακολουθήθηκε τα τελευταία έτη. Μάλιστα από αρκετές επιχειρήσεις υποστηρίχθηκε η άποψη ότι τα ελληνικά προϊόντα δεν υστερούν σημαντικά ή ακόμη ότι υπερτερούν σε ποιότητα έναντι αυτών των υπολοίπων χωρών της Ε.Ε.
Άλλα μικρότερης σημασίας πλεονεκτήματα των ανταγωνιστών θεωρούνται οι σύντομοι χρόνοι παράδοσης, το design, η υψηλή εξειδίκευση, η πιστωτική πολιτική προς τους πελάτες, τα ισχυρά δίκτυα πώλησης και το marketing.

Σχετικά με την ανταγωνιστική τους στρατηγική η πλειοψηφία των επιχειρήσεων επικεντρώνει στη βελτίωση της ποιότητας ακόμη και σε βάρος της τιμής θεωρώντας μάλιστα πολύ πιό δύσκολη τη στρατηγική συμπίεσης του παραγωγικού κόστους και κατ' επέκταση τη μείωση της τιμής των προϊόντων (Διάγραμμα 14).
Ως ανταγωνιστικές στρατηγικές ακολουθούν στη συνέχεια η επιδίωξη της χαμηλής τιμής και η βελτίωση των χρόνων παράδοσης , ενώ σε πολύ μικρότερα ποσοστά προτάσεται η εξειδίκευση σε "νησίδες" της αγοράς όπου δεν υπάρχουν πολλοί ανταγωνιστές όπως και η βελτίωση των υπηρεσιών -service- μετά την πώληση.

Διάγραμμα 14.

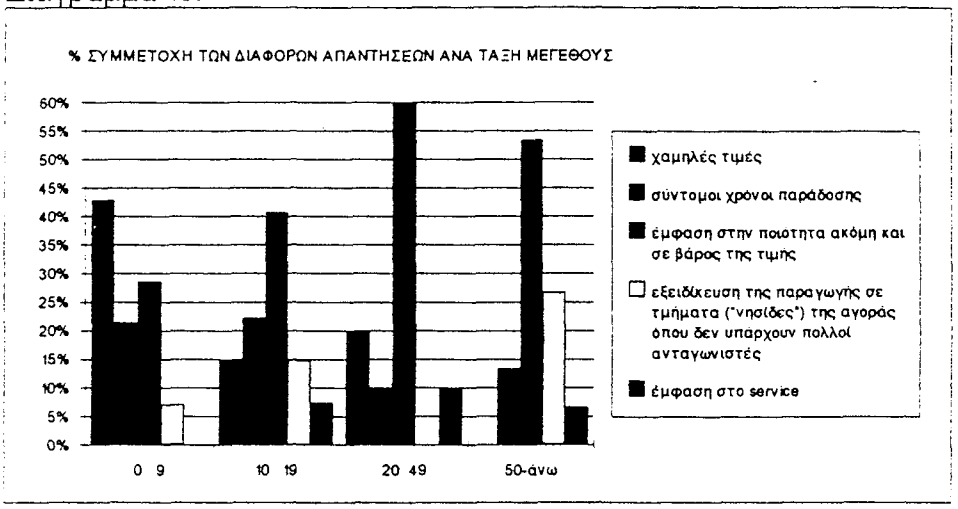
Η % ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η παραπάνω εικόνα που αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος εμφανίζεται σχετικά διαφοροποιημένη αν ειδωθεί ανά κλάδο βιομηχανικής δραστηριότητας.
Συγκεκριμένα, μεταξύ των επιχειρήσεων του κλάδου μηχανών και συσκευών (κωδικός 29), η έμφαση στις υπηρεσίες μετά την πώληση και η βελτίωση των χρόνων παράδοσης αυξάνουν το ειδικό τους βάρους ως ανταγωνιστικές στρατηγικές (15% και 23% αντίστοιχα επί του συνόλου των απαντήσεων) σε βάρος της στρατηγικής της επιδίωξης χαμηλής τιμής (10% επί του συνόλου των απαντήσεων).

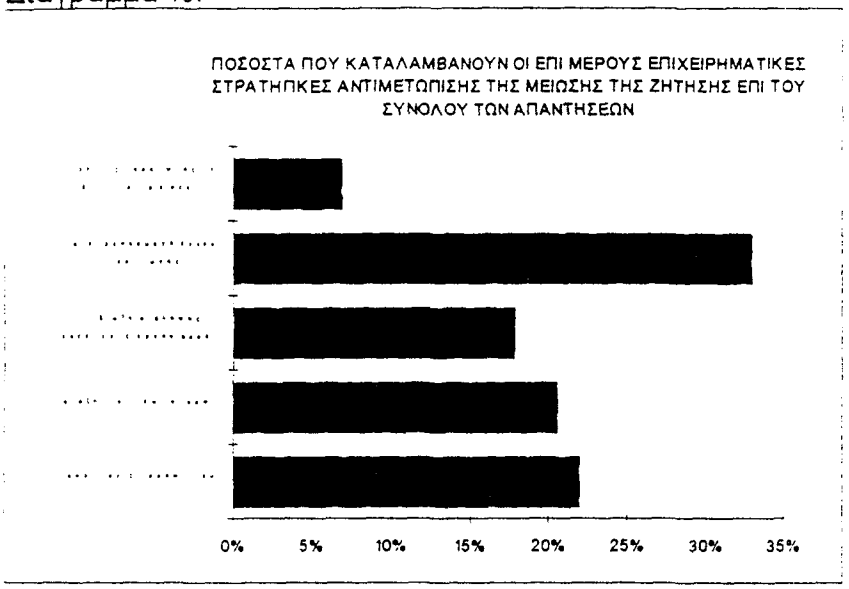
Το αντίθετο συμβαίνει μεταξύ των επιχειρήσεων του κλάδου μεταλλικών προϊόντων (κωδικός 28) όπου αξίζει να αναφέρουμε ότι η έμφαση στις υπηρεσίες μετά την πώληση, ως ανταγωνιστική στρατηγική, δε συγκεντρώνει ούτε μία απάντηση.
Επίσης διαφοροποιημένη εμφανίζεται η ανταγωνιστική στρατηγική των επιχειρήσεων του δείγματος αν ειδωθεί με βάση το μέγεθος των επιχειρήσεων.
Συγκεκριμένα όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 15, η στρατηγική της επιδίωξης χαμηλής τιμής κυριαρχεί στις επιχειρήσεις πολύ μικρού μεγέθους ενώ η στρατηγική της έμφασης στην ποιότητα των προϊόντων κυριαρχεί στις μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις.
Ενδεικτικό της κυριαρχίας των στοιχείων ποιότητας στην ανταγωνιστική στρατηγική των επιχειρήσεων με απασχόληση άνω των 50 ατόμων, είναι επίσης το γεγονός ότι η εξειδίκευση αποτελεί, μετά την ποιότητα των προϊόντων, τον δεύτερο σημαντικότερο στόχο της στρατηγικής τους καθώς και το ότι καμία από τις οκτώ (8) επιχειρήσεις, δεν υιοθετεί τη στρατηγική της επιδίωξης χαμηλής τιμής.

Διάγραμμα 15.

Σε ότι αφορά τον τρόπο αντίδρασης των επιχειρήσεων στις αυξομειώσεις της ζήτησης, παρατηρούμε ότι κυριαρχούν αμυντικές στάσεις οι οποίες τελικά καθιστούν τις επιχειρήσεις περισσότερο ευάλωτες.
Σε περιόδους έξαρσης της ζήτησης, οι επιχειρήσεις απαντούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία με υπερωρίες του προσωπικού (63% των απαντήσεων), ενώ σε πολύ μικρή έκταση εμφανίζεται η ανάθεση της παραγωγής σε υπεργολάβους ή η χρησιμοποίηση της τέταρτης ($4^{ης}$) βάρδιας. Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν εμφανίζεται καθόλου ως πρακτική, η πρόσληψη προσωπικού μερικής ή εποχειακής απασχόλησης.
Σε περιόδους πτώσης της ζήτησης, βλέπουμε πως υιοθετείται από τις επιχειρήσεις αμυντική στάση η οποία συντίθεται από επιμέρους πρακτικές όπως τις απολύσεις προσωπικού και την αναπροσαρμογή του όγκου παραγωγής (Διάγραμμα 16).
Αντίθετα σε μικρή έκταση εμφανίζονται δυναμικές πρακτικές όπως η αναζήτηση νέων αγορών και η επιδίωξη ανάληψης έργου φασόν. Μάλιστα όπου εμφανίζεται ως ανταγωνιστική στρατηγική η αναζήτηση νέων αγορών, αυτή αφορά όχι σε ανάπτυξη νέων προϊόντων και κατ' επέκταση δημιουργία νέων αγορών αλλά σε πραγματοποίηση εξαγωγών. Χαρακτηριστικό επίσης αυτής της άκαμπτης αμυντικής στάσης είναι το γεγονός ότι ένας αριθμός επιχειρήσεων σε περιόδους πτώσης της ζήτησης, συνεχίζουν να παράγουν δημιουργώντας μεγάλα stock ετοίμων προϊόντων, προσδοκώντας την αντιστροφή των τάσεων στη ζήτηση.

Διάγραμμα 16.

7. Βαθμός σύνδεσης των επιχειρήσεων με την περιοχή του Ελαιώνα και ανάγκες επέκτασης και μετεγκατάστασης τους (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 32, 33,34,35).

Το 72% των επιχειρήσεων αξιολογούν θετικά τη σημερινή τους θέση στην περιοχή, θεωρώντας ότι η ευκολία πρόσβασης στα εθνικά οδικά δίκτυα, το λιμάνι του Πειραιά, τα πρακτορεία και τις εταιρίες μεταφορών αποτελούν τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που σχετίζονται με τον τόπο εγκατάστασης τους.
Επίσης ως πλεονέκτημα που απορέει από τον τόπο εγκατάστασης τους θεωρείται και η ευκολία πρόσβασης σε πελάτες και προμηθευτές, η οποία έχει περισσότερο την έννοια όχι της γεωγραφικής εγγύτητας με τους πελάτες και προμηθευτές αλλά της δυνατότητας επικοινωνίας και επαφών δεδομένου ότι η περιοχή αποτελεί βιομηχανικό κέντρο όπου είναι ανεπτυγμένο ένα πυκνό δίκτυο επαφών μεταξύ του επιχειρηματικού κόσμου. Θετικός παράγοντας επίσης εμφανίζεται από τις απαντήσεις των επιχειρήσεων, η πρόσβαση σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, το οποίο κατοικεί είτε στους θύλακες κατοικίας της περιοχής του Ελαιώνα είτε σε γειτονικούς δήμους.
Το υπόλοιπο ποσοστό επιχειρήσεων (28%), αντιμετωπίζουν με αρνητικό ή ουδέτερο τρόπο το γεγονός ότι οι εγκαταστάσεις τους βρίσκονται στην περιοχή του Ελαιώνα καθώς δε διακρίνουν να απορρέει από αυτή κανένα πλεονέκτημα.

Σχετικά με τις ανάγκες επέκτασης, στο 68% των επιχειρήσεων εμφανίζεται η ανάγκη επέκτασης των κτιριακών και μηχανολογικών εγκαταστάσεων και οι σημαντικότεροι παράγοντες που λειτουργούν ανασχετικά ως προς την επέκταση τους θεωρούνται η έλλειψη χρημάτων και η στενότητα των διαθέσιμων χώρων. Οι περιορισμοί που θέτει το Νομικό Πλαίσιο (Π.Δ 84/84, κανονισμοί για το περιβάλλον), αντιμετωπίζονται από λίγες μόνο επιχειρήσεις ως ανασταλτικοί παράγοντες της επέκτασης.
Αντιθέτως το 32% των επιχειρήσεων θεωρούν ότι οι κτιριακές εγκαταστάσεις και ο μηχανολογικός εξοπλισμός τους επαρκούν για τη συνέχιση της δραστηριότητας τους και κατ' επέκταση δεν υπάρχει άμεση ανάγκη επέκτασης και εκσυχρονισμού. Το γεγονός αυτό οφείλεται είτε στο ότι σε κάποιες μονάδες έχουν ήδη πραγματοποιηθεί παρεμβάσεις εκσυχρονισμού και επέκτασης, είτε στο ότι απουσιάζει η προσδοκία για συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας μακροπρόθεσμα.
Η έλλειψη προσδοκίας για συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα, το οποίο συναντιέται ακόμη και στις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν νέες επενδύσεις και οφείλεται κυρίως στην απουσία διάδοχης ιδιοκτησιακής κατάστασης στα πλαίσια της προσωποπαγούς ελληνικής μικρομεσαίας επιχείρησης.

Όμως το πρόβλημα αυτό δεν εντοπίζεται μόνο στα πλαίσια της μικρής ελληνικής επιχείρησης αλλά και της μικρής ευρωπαϊκής επιχείρησης όπου μάλιστα στα πλαίσια της έκθεσης της TASK FORCE (BEST, 1998)[48] για την απλούστευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος προτείνονται διάφορες λύσεις όπως η μεταβίβαση της κυριότητας μιας επιχείρησης να μη συνοδεύεται από υποχρέωση εκ μέρους του νέου ιδιοκτήτη της για τη διατήρηση της υφιστάμενης απασχόλησης και η μεταβίβαση επιχειρήσεων από τη μια γενιά στην άλλη μετά το θάνατο του αρχικού ιδιοκτήτη να μην αντιμετωπίζεται ως μεταβίβαση πλούτου αλλά ως μεταβίβαση μια επιχειρηματικής δραστηριότητας δηλαδή να μη δυσχεραίνεται από τους φόρους κληρονομιάς.

Σχετικά με τη μετεγκατάσταση, το 62% των μονάδων επιθυμούν να μετεγκατασταθούν σε χώρο οργανωμένης υποδομής (ΒΙΟΠΑ) ο οποίος θα βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του Ελαιώνα και είναι διατεθημένες να συμμετέχουν στο κόστος μετεγκατάστασης σε ποσοστό έως και 50%. Όμως από τις επιχειρήσεις που βρίσκονται σε ιδιόκτητους χώρους, η σύμφωνη γνώμη για μετεγκατάσταση δίνεται με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα.
Μεταξύ των υπόλοιπων μονάδων (38%), η προοπτική μετεγκατάστασης σε ΒΙΟΠΑ στην περιοχή του Ελαιώνα συγκεντρώνει αρνητικές γνώμες και οι βασικότεροι λόγοι που προβάλλονται είναι οι εξής: μετεγκατάσταση που έχει ήδη πραγματοποιηθεί, επέκταση και επενδύσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στους υπάρχοντες χώρους, έλλειψη προσδοκίας για συνέχιση της δραστηριότητας μακροπρόθεσμα, σχεδιαζόμενη μετεγκατάστασης εκτός Αττικής.
Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι η κατηγορία των επιχειρήσεων που δεν αντιμετωπίζουν την ανάγκη επέκτασης των εγκαταστάσεων τους δεν ταυτίζεται κατ΄ ανάγκη με τη κατηγορία των επιχειρήσεων που δηλώνουν απροθυμία για τη μετεγκατάσταση τους και το αντίθετο.

9. Ανάγκες σε συστήματα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Ερωτήσεις Ερωτηματολογίου 36, 37, 38, 39, 40).

Μεταξύ των αναγκών των επιχειρήσεων σε συστήματα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, κυριαρχούν οι κατηγορίες πληροφόρησης που αφορούν τις πληροφορίες για το ισχύον θεσμικό και νομικό πλαίσιο (για επενδύσεις, εξαγωγές, κοινοτικές οδηγίες σχετικά με την πιστοποίηση κ.λ.π.) και τις πληροφορίες γύρω από τη σύγχρονες τεχνολογίες/τεχνικές παραγωγής, συγκεντρώνοντας η κάθε μία κατηγορία περίπου το 20% των απαντήσεων.
Ακολουθούν στη συνέχεια οι κατηγορίες των πληροφοριών για διαθέσιμες πηγές και κόστος χρηματοδότησης, για τις ξένες αγορές, για τις σύγχρονες τάσεις σε νέα προϊόντα και νέα υλικά, συγκεντρώνοντας η κάθε μία κατηγορία περίπου το 16% των απαντήσεων.
Σχετικά με τα συστήματα παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται κυρίως σε συστήματα Χρηματοδοτικών δικτύων εγγύησης δανείων, παροχής πιστώσεων κ.λ.π. (το 25% των απαντήσεων).
Ακολουθεί στη συνέχεια η επικέντρωση των αναγκών σε δίκτυα προώθησης και εμπορίας των προϊόντων στην ελληνική και στη διεθνή αγορά, σε δίκτυο για προώθηση της συνεργασίας με επιχειρήσεις στο εξωτερικό και σε εξειδικευμένο φορέα για Έρευνα και Ανάπτυξη νέων προϊόντων (η κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες συγκεντρώνει το 12-13% των απαντήσεων).
Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ εκφράζεται ανάγκη για δίκτυο προώθησης της συνεργασίας με επιχειρήσεις στο εξωτερικό, δεν εκφράζεται αντίστοιχη ανάγκη για προώθηση της συνεργασίας με ελληνικές επιχειρήσεις, υποδηλώνοντας έτσι την επικράτηση στοιχείων "άγονου ανταγωνισμού" μεταξύ των ελληνικών επιχειρήσεων, στη βάση της αντίληψης ότι δεν προκύπτουν σημαντικά ωφέλη από τη συνεργασία μεταξύ μικρομεσαίων ελληνικών ανταγωνιστικών επιχειρήσεων.
Επίσης πρέπει να σημειώσουμε ότι στις απαντήσεις τους, αρκετές από τις επιχειρήσεις αξιολόγησαν ως απαραίτητες λιγότερες από τρείς κατηγορίες πληροφοριών ή υπηρεσιών, ενώ τρείς επιχειρήσεις δήλωσαν παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος με την αιτιολογία ότι αναπτύσσουν τις παραπάνω δραστηριότητες σε ικανοποιητικό βαθμό από μόνες τους, στοιχείο το οποίο υποδηλώνει κοντόφθαλμη επιχειρηματική αντίληψη.

Η πρόθεση να συμμετάσχουν στο κόστος της χρήσης των υπηρεσιών αυτών, δηλώνεται από τη συντριπτική των επιχειρήσεων, όμως το 72% των επιχειρήσεων εκφράζουν αρνητική γνώμη για το αν θα μπορούσαν οι παραπάνω υπηρεσίες να αναπτυχθούν μετά από πρωτοβουλία-συνεργασία των ίδιων των επιχειρήσεων.
Από τις επιχειρήσεις που διατυπώνουν αρνητική γνώμη στην ανάληψη πρωτοβουλίας από τις ίδιες, προκρίνεται η συνεργασία φορέων όπως του Υπουργείου Βιομηχανίας, του ΣΕΒ, των κλαδικών φορέων κ.λ.π.
Οι επιχειρήσεις που εκφράζουν αρνητικές γνώμες ως προς την ανάληψη πρωτοβουλίας για την ανάπτυξη των παραπάνω υπηρεσιών, αναφέρουν μια σειρά από αιτιάσεις όπως: έχουν γίνει παρόμοιες αποτυχημένες προσπάθειες στο παρελθόν, ο ανταγωνισμός υπερισχύει της συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, δεν υπάρχει ισχυρό ενδιαφέρον από άλλες επιχειρήσεις, υπάρχει οικονομική στενότητα για τη στήριξη μιας τέτοιας προσπάθειας και στενότητα χρόνου των στελεχών των επιχειρήσεων για ενασχόληση με τέτοιο εγχείρημα.

Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι οι επιχειρήσεις του δείγματος φαίνεται να έχουν συνειδητοποιήσει την ανάγκη δικτύωσης με κέντρα πληροφόρησης και παροχής υπηρεσιών, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις συνθήκες του εντεινόμενου ανταγωνισμού. Η συνειδητοποίηση όμως αυτή δε φαίνεται να είναι ικανή να οδηγήσει στην ανάπτυξη μιάς ευρύας οριζόντιας διαεπιχειρησιακής δικτύωσης ακριβώς γιατί οι επιχειρήσεις δεν είναι διατεθημένες να αναλάβουν από κοινού συνεργατική δράση για το στίσιμο κέντρων υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.
Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής παραμένουν προσκολημένες σε ένα μοντέλο στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας που είναι προσανατολισμένο στη στήριξη της κάθε μιάς επιχείρησης ξεχωριστά και όχι στο σύνολο του παραγωγικού συστήματος.
Όμως ένα υποστηρικτικό σύστημα της επιχειρηματικής δραστηριότητας με προσανατολισμό τη μεμονωμένη επιχείρηση και όχι τα συνεργατικά διαεπιχειρησιακά δίκτυα, σε καμιά περίπτωση δε μπορεί να συμβάλλει στο μετασχηματισμό της γεωγραφικής βιομηχανικής συγκέντρωσης των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής σε ένα παραγωγικό σύμπλεγμα που εμφανίζει ανάπτυξη και προσαρμοστικότητα μακρού ορίζοντα στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.

7. Τελικές προτάσεις και συμπεράσματα πολιτικής.

Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια να εξαχθεί μια πρόταση για την ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανικής δομής των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα μέσα από μια συσχέτιση των εμπειριών και θεωρητικών προσεγγίσεων γύρω από τις μεταλλαγές διεθνώς στα παραγωγικά συστήματα και τις αγορές, με τις τρέχουσες συνθήκες και τη δυναμική των εξελίξεων που εγγράφονται στο συγκεκριμένο αυτό τοπικό παραγωγικό και επιχειρηματικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα επιχειρείται η πρόταξη μιας στρατηγικής τοπικής βιομηχανικής ανάπτυξης, μέσα από μια σύνθεση της προβληματικής γύρω από το καθεστώς της ευέλικτης εξειδίκευσης, την εμπειρία των "Βιομηχανικών Συνοικιών", τις προοπτικές και τους περιορισμούς της βιομηχανίας μικρής κλίμακας, τη συσχέτιση των εξελίξεων στην ελληνική βιομηχανία των μηχανών και μεταλλικών προϊόντων με τις αντίστοιχες εξελίξεις στο πλαίσιο της Ε.Ε., με την προβληματική γύρω από το παραγωγικό και χωροταξικό προφίλ της περιοχής του Ελαιώνα, τις εξελίξεις και μετασχηματισμούς στη βιομηχανία των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής και τις τοπικές χωροταξικές, κοινωνικές και παραγωγικές συνθήκες που δίνουν τον τόνο στον τοπικό αναπτυξιακό δυναμισμό, ενισχύοντας ή αποδυναμώνοντας τον αντίστοιχα.

Η ανάδειξη και η ανάλυση των τοπικών πλεονεκτημάτων του τοπικού παραγωγικού συστήματος και των περιορισμών ανάπτυξης του, τοπικών και υπερτοπικών, γίνεται για τη διερεύνηση της ύπαρξης ή όχι, της αντικειμενικής βάσης της βιωσιμότητας μιας στρατηγικής ευέλικτης και δικτυωμένης βιομηχανικής ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής, μια διερεύνηση η οποία γίνεται σε δύο επίπεδα.
Στο πρώτο επίπεδο διερεύνησης της αντικειμενικής βάσης της βιωσιμότητας, εξετάζεται το αν η δυναμική της υφιστάμενης τοπικής βιομηχανικής δομής, όπως προκύπτει μέσα από τις παραγωγικές και επιχειρηματικές πρακτικές και αναζητήσεις, κινείται προς την κατεύθυνση προσαρμογής της με τις νέες εξελίξεις στα παραγωγικά συστήματα και τις αγορές διεθνώς και ειδικότερα με τις ευέλικτες παραγωγικές διαδικασίες και τεχνικές, τα διαεπιχειρησιακά δίκτυα και τη νέα ανταγωνιστικότητα της ποιότητας και της διαφοροποίησης. Η ύπαρξη μιας δυναμικής προσαρμογής σε δεδομένα που αποτελούν την αχμή των εξελίξεων στη διεθνή παραγωγή και αγορά, νομιμοποιούν και την αναζήτηση μιας ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής ενίσχυσης της δυναμικής αυτής και αποδυνάμωσης των περιορισμών που τίθενται σε αυτή.
Στο δεύτερο επίπεδο διερεύνησης της αντικειμενικής βάσης της βιωσιμότητας, εξετάζεται η ύπαρξη ή όχι, εκείνης της κοινωνικής και πολιτικής δυναμικής που μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας τοπικής θεσμικής υποδομής οικονομικής και κοινωνικής ρύθμισης, δηλαδή της υποδομής για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της ενεργούς βιομηχανικής πολιτικής μέσα από τη διαλεκτική σύνθεση των των τοπικών πρωτοβουλιών και των πολιτικών της κεντρικής διοίκησης. Στο επίπεδο αυτό η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τον εντοπισμό των πεδίων παρέμβασης, τον καθορισμό του είδους, του χαρακτήρα και των υποκειμένων των μηχανισμών παρέμβασης.
Η διερεύνηση σε δύο επίπεδα της αντικειμενικής βάσης της βιωσιμότητας μιας στρατηγικής ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής, το παραγωγικό και επιχειρηματικό επίπεδο και το πολιτικό - θεσμικό επίπεδο, γίνεται στη βάση της παραδοχής ότι μια τέτοιου τύπου ανάπτυξη μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μιας επιχειρηματικής δράσης, η ρύθμιση της οποίας όμως δε μπορεί να αφεθεί στις δυνάμεις της αγοράς αλλά προϋποθέτει εξειδικευμένη, χωρικά και κλαδικά, πολιτική παρέμβαση και στόχευση.
Το γεγονός επίσης ότι στη χάραξη και την υλοποίηση μιας τέτοιας παρέμβασης απαιτείται μια διαλεκτική σχέση, η οποία μπορεί να εξασφαλιστεί στη βάση της δικτύωσης, μεταξύ τοπικών και κεντρικών κρατικών θεσμών, θέτει σε αμφισβήτηση την αυτονομία δίχως όμως να ακυρώνει τις χωρικές υποσχέσεις του τοπικού για τη χάραξη μιας στρατηγικής βιομηχανικής ανάπτυξης.

7.1. Τα στοιχεία που συνθέτουν τη δυναμική και τους περιορισμούς της ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης της βιομηχανίας μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της περιοχής του Ελαιώνα.

α. Ως προς την κοινωνικοοικονομική ταυτότητα του χώρου.

Το βασικό στοιχείο του ιστορικού υπόβαθρου των διαεπιχειρησιακών δικτύων που έχουν αναπτυχθεί υπό τον τύπο των "Βιομηχανικών Συνοικιών", από τη Μαρσαλιανή έως τη σημερινή τους εκδοχή, είναι η γεωγραφική συγκέντρωση επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου σε μια συγκεκριμένη περιοχή δηλαδή τα δίκτυα αυτά εγγράφονται σε ένα χώρο "τοπικό", ο οποίος διακρίνεται από συγκεκριμένη κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική ταυτότητα. Μάλιστα οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής που συνιστούν και την ταυτότητα της, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μορφή, την ένταση και τις προοπτικές των διαεπιχειρησιακών αυτών δικτύων, άποψη σύμφωνη με την αντίληψη που θέλει το χώρο ως παράγοντα του κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού (A.Lipietz[3] & D. Massey[13]) σε αντίθεση με την παραδοσιακή λειτουργιστική αντίληψη του χώρου.
Τόσο η γεωγραφική συγκέντρωση όσο και η ταυτότητα του χώρου, αποτέλεσαν κρίσιμους παράγοντες για τη θεμελίωση και την ενδυνάμωση αυτής της μορφής των διαεπιχειρησιακών δικτύων γιατί εφενός μεν η γεωγραφική εγγύτητα των επιχειρήσεων επέτρεψε τη μείωση του συναλλακτικού κόστους και την ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ τους, αφετέρου δε η κοινωνικοοικονομική ταυτότητα του χώρου ενίσχυσε την "κοινωνικοποίηση" των επιχειρήσεων δηλαδή τη λειτουργική ένταξη και όχι την αθροιστική στοίχιση τους σε ένα ευρύτερο παραγωγικό σύστημα, γεγονός που αποτελεί το πρόπλασμα της ανάπτυξης της πολιτιστικής εκείνης διαδικασίας που ο A. Marshal ονόμασε ως «βιομηχανική ατμόσφαιρα» (M.Bellandi, 1989)[22].

Επίσης σύμφωνα με την άποψη που έχει υποστηριχθεί από τον Hubert Schmitz[36], (1995) βάση των παρατηρήσεων του στα ιστορικά παραδείγματα των αναπτυσσόμενων χωρών, εκτός του στοιχείου του γεωγραφικού προσδιορισμού των διαεπιχειρησιακών δικτύων (γεωγραφική συγκέντρωση επιχειρήσεων), σημαντικός παράγοντας αποτέλεσε η ύπαρξη του *ελάχιστου κρίσιμου μεγέθους και διάρκειας συγκέντρωσης* βιομηχανικών επιχειρήσεων (ελάχιστη βιομηχανική υποδομή), προκειμένου να ενεργοποιηθούν εκείνες οι αναπτυξιακές διαδικασίες που θα επιτρέψουν τη διαμόρφωση ενός δυναμικού παραγωγικού συμπλέγματος όπως αυτό των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Τα διαεπιχειρησιακά δίκτυα που αναπτύσσονται στα πλαίσια των "Βιομηχανικών Συνοικιών" συντίθενται από μικρού μεγέθους επιχειρήσεις δίχως αυτό να αποκλείει την παρουσία στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και επιχειρήσεων μεγάλου μεγέθους, όπως παρατηρούν στα ιστορικά παραδείγματα των αναπτυσσόμενων χωρών οι (Khalid Nadvi & Hubert Schmitz, 1994)[35] όπου όμως πρόκειται περισσότερο για περιπτώσεις απλής γεωγραφικής συνύπαρξης δίχως δηλαδή να αναπτύσσονται σχέσεις μεταξύ τους που μπορούν να λάβουν τη μορφή διαεπιχειρησιακού δικτύου.

Στη περιοχή του Ελαιώνα της Αττικής και ειδικότερα στους υπό διερεύνηση κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων όπως έχει ήδη αναλυθεί εμφανίζεται το στοιχείο της γεωγραφικής συγκέντρωσης μικρομεσαίων επιχειρήσεων μακράς διάρκειας, αφού αποτέλεσε από τις αρχές του 20ου αιώνα τμήμα του βιομηχανικού άξονα Αθήνα-Πειραιά. Μάλιστα σύμφωνα με την προηγούμενη ανάλυση του παραγωγικού προφίλ της περιοχής και της χρηματοοικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων της περιοχής την περίοδο 1984-97, διαπιστώσαμε ότι παρά τις τάσεις αποβιομηχάνισης, η βιομηχανική δραστηριότητα της περιοχής και ειδικότερα στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων, όχι μόνο εμφανίζεται υποβαθμισμένη αλλά αντίθετα παρουσιάζει μεγαλύτερη βιωσιμότητα και δυναμισμό από το μέσο όρο της Μεταποίησης της Χώρας.

Ικανοποιητικό είναι επίσης το μέγεθος της συγκέντρωσης επιχειρήσεων των υπό εξέταση βιομηχανικών κλάδων, περισσότερο όμως από αριθμητική άποψη και όχι από άποψη ενδοκλαδικής πυκνότητας, αφού παρουσιάζεται συγκέντρωση της δραστηριότητας σε λίγους υποκλάδους όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει.
Επίσης η περιοχή του Ελαιώνα αποτελεί μια ιστορική και γεωγραφική ενότητα, τα τελευταία χρόνια μάλιστα έχει αναγνωριστεί και ως ενότητα πολιτικής παρέμβασης, γεγονός που ενισχύει το στοιχείο της κοινής ιστορικής και κοινωνικοοικονομικής ταυτότητας του χώρου. Όμως το στοιχείο της ταυτότητας δεν υπήρξε αρκετό ώστε το παραγωγικό σύστημα της περιοχής να μετεξελιχθεί σε ένα δυναμικό παραγωγικό σύμπλεγμα όπως αυτό των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Μάλιστα στο σημείο αυτό επαναφέροντας τη θεώρηση του χώρου ως παράγοντα του κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού, πρέπει να σημειώσουμε ότι ενώ κάποιες από τις ιδιαιτερότητες της περιοχής του Ελαιώνα (κοινωνικές, χωροταξικές, πολεοδομικές κ.λ.π.) συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας κοινής ταυτότητας του χώρου, ταυτόχρονα λειτούργησαν περιοριστικά σε μια εξέλιξη μετασχηματισμού του παραγωγικού συστήματος της περιοχής.
Για παράδειγμα, στη περίπτωση της περιοχής του Ελαιώνα η χωροταξική αναρχία και η θεσμική αβεβαιότητα, αποτέλεσαν στοιχεία που συνέβαλαν στην αντιμετώπιση της περιοχής ως μιάς γεωγραφικής ενότητας που χρήζει μιας συνολικής παρέμβασης και στη διαμόρφωση από την πλευρά των επιχειρήσεων μιας αντίληψης κοινών προβλημάτων, αλλά σε καμιά περίπτωση δε συνέβαλλαν στη διαμόρφωσης εκείνης της επιχειρηματικής και εργασιακής ηθικής (κλίμα εμπιστοσύνης, συλλογικότητα αντίληψης) που συνθέτουν την απαραίτητη «βιομηχανική ατμόσφαιρα» και που είναι αναγκαία για την αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων των ομάδων συνδεδεμένων επιχειρήσεων.
Δηλαδή δεν είναι η έννοια αυτή καθ' αυτή της κοινής ταυτότητας του χώρου που αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την ανάπτυξη των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών" αλλά ο χαρακτήρας της ταυτότητας αυτής και τα στοιχεία που τη συνθέτουν.
Η κοινή πολιτιστική ταυτότητα που αποτελεί στοιχείο της ενιαίας ταυτότητας του χώρου (πολιτιστικό ιστορικό υπόβαθρο), έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παραγωγικών συμπλεγμάτων αυτού του τύπου, όπως έχει τονιστεί ιδιαίτερα για τις "Βιομηχανικές Συνοικίες" της Τρίτης Ιταλίας (G. Becattini[23],C. Trigilia[24] , 1992).
Όμως από κάποια άλλα ιστορικά παραδείγματα όπως σε αυτό της Sinos Valley στη Βραζιλία (Khalid Nadvi & Hubert Schmitz, 1994)[35], προκύπτει ότι η σημασία των πολιτιστικών συνθηκών ως βάσης για τις διαεπιχειρησιακές σχέσεις εμπιστοσύνης μπορεί να αποδυναμωθεί κάτω από συνθήκες ραγδαίας οικονομικής εξέλιξης, με συνέπεια αυτές να επανασχηματίζονται όχι στη βάση της κοινής κοινωνικο-πολιτιστικής ταυτότητας αλλά στη βάση των συνειδητών σχέσεων.
Μιά πρώτη σκέψη με βάση τις προηγούμενες παρατηρήσεις είναι ότι η ύπαρξη παρόμοιων στοιχείων του ιστορικού υπόβαθρου που σε κάποιες περιοχές οδήγησε στην ανάπτυξη παραγωγικών συμπλεγμάτων όπως αυτά των "Βιομηχανικών Συνοικιών", σε κάποιες άλλες δεν είχε την ανάλογη επίδραση *και αντίστροφα* ότι η απουσία κάποιων βασικών στοιχείων που συνθέτουν το ιστορικό υπόβαθρο (όπως η κοινή πολιτιστική ταυτότητα) και τα οποία κρίνονται ως κρίσιμα σε κάποιες περιπτώσεις ανάπτυξης "Βιομηχανικών Συνοικιών", δεν απέτρεψε μια αντίστοιχη εξέλιξη σε κάποιες άλλες περιπτώσεις.
Εξειδικεύοντας λιγάκι περισσότερο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκτός από το βασικό συστατικό στοιχείο, αυτό της γεωγραφικής συγκέντρωσης μακράς διάρκειας και ικανού αριθμού επιχειρήσεων μικρού μεγέθους, όλα τα υπόλοιπα στοιχεία του ιστορικού υπόβαρθου που έχουν τονιστεί από διάφορους συγγραφείς (G. Becattini, C. Trigilia κ.α) όπως η κοινή πολιτιστική ταυτότητα, η δομή της εκτεταμένης οικογένειας, η προϋπάρχουσα αγροτική δομή, η αυτονομία των τοπικών αρχών, οι πολιτικές κουλτούρες κ.λ.π. μπορεί στις τρέχουσες συνθήκες κάποιων περιοχών να συνέβαλλαν σημαντικά στην ανάπτυξη βιομηχανικών συμπλεγμάτων του τύπου των "Βιομηχανικών Συνοικιών", όμως δε μπορούν να αντιμετωπιστούν και ως αναγκαία και επαρκή συνθήκη για μια αντίστοιχη ανάπτυξη σε άλλες περιοχές γεωγραφικής συγκέντρωσης βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Συνεπώς η ανάδυση των παραγωγικών συμπλεγμάτων μικρομεσαίων επιχειρήσεων που λειτουργούν στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης, δε μπορεί να ειδωθεί ως μοναδικό ιστορικό συμβάν, δηλαδή μόνο μέσα από το πρίσμα μιας στενής αλληλεξάρτηση τους με μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή, μέσα από μια συγκεκριμένη σχέση ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και τοπική οικονομία που αναπτύχθηκε στις περιοχές της "Τρίτης Ιταλίας".
Για το λόγο αυτό είναι λάθος να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε την ιστορική εξέλιξη της γεωγραφικής συγκέντρωσης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων βιομηχανικών κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα μέσω της αντιστοίχησης του συγκεκριμένου ιστορικού υπόβαθρου της με αυτό των άλλων περιοχών των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Αυτό που έχει σημασία, είναι να διερευνήσουμε στις τρέχουσες συνθήκες της περιοχής τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν την ταυτότητας της και τα οποία λειτούργησαν και συνεχίζουν να λειτουργούν περιοριστικά ή ενισχυτικά ως προς τις επιχειρηματικές και πολιτικές δράσεις που οδηγούν σε μια ευέλικτη και δικτυωμένη ανάπτυξη του παραγωγικού της συστήματος.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, το παραγωγικό σύστημα της περιοχής του Ελαιώνα και ειδικότερα οι κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων δεν έχουν μετασχηματιστεί σε παραγωγικό σύμπλεγμα με το χαρακτήρα της τυπικής δομής των "Βιομηχανικών Συνοικιών" που υλοποιεί δύο βασικές λειτουργίες τη "δικτύωση" και την "ευελιξία".

β. Ως προς τη "δικτύωση"

Η "δικτύωση" που πραγματοποιείται σε ένα επίπεδο εξωτερικό, αυτό των σχέσεων της επιχείρησης με το περιβάλλον της και σε ένα επίπεδο εσωτερικό, αυτό των ενδοεπιχειρησιακών σχέσεων, νοείται ως μια λειτουργία οικονομικού συντονισμού ανάμεσα στη μεμονωμένη επιχείρηση και την αγορά (Α. Λυμπεράκη)[60].
Είναι αυτή η λειτουργία της δικτύωσης που θεωρείται ως το όχημα με το οποίο η σύγχρονη επιχείρηση, ανεξαρτήτου μεγέθους, θα απαντήσει στην επιταχυνόμενη τεχνολογική πρόοδο και στην αβεβαιότητα που δημιουργούν οι μεταβολλές (επιπέδου και σύνθεσης) της ζήτησης, αυξάνοντας την προσαρμοστικότητα και ανταγωνιστικότητα της.

Σχετικά με το είδος και το βαθμό ανάπτυξης της εξωτερικής δικτύωσης διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, δε συνιστούν ένα καθετοποιημένο διαεπιχειρησιακό δίκτυο όπου κάθε μία επιχείρηση εξειδικεύεται στη παραγωγή μιάς διακριτής φάσης ενός ομοιογενούς τελικού προϊόντος.
Παρά την επικράτηση της πρακτικής της παραγωγής κατά παραγγελία, οι επιχειρήσεις-παραγγελιολήπτες παράγουν το προϊόν στη μορφή που τους έχει ζητηθεί, συνήθως σε τελική μορφή, δίχως να παρεμβάλλονται σχέσεις παραγωγικής συνεργασίας με τις επιχειρήσεις-παραγγελιοδόχους.
Οι υπεργολαβικές σχέσεις και το φασόν εμφανίζονται με μεγάλη συχνότητα μεταξύ των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, δηλαδή διαπιστώνουμε ότι η γεωγραφική διάσταση των υπεργολαβικών σχέσεων είναι κυρίως τοπική.
Όμως η ένταση των υπεργολαβικών σχέσεων είναι μικρή και δεν δημιουργεί ισχυρές εξαρτήσεις μεταξύ των επιχειρήσεων της περιοχής γιατί αφενός μεν καλύπτουν μικρό ποσοστό επί της αξίας του συνόλου της παραγωγής των επιχειρήσεων (ως προς την ανάληψη και ως προς την εκτέλεση έργου φασόν), αφετέρου δε αφορούν κυρίως την ανάθεση εκτέλεσης έργου δευτερεύουσας σημασίας και χαμηλής προστιθέμενης αξίας.

Επίσης το είδος των υπεργολαβικών σχέσεων δεν επιτρέπει την ανάπτυξη ενός ισχυρού διαεπιχειρησιακού δικτύου παραγωγικής συνεργασίας, αφού το είδος της υπεργολαβίας που αναπτύσσεται είναι αυτό της υπεργολαβίας ικανότητας και όχι της υπεργολαβίας ειδίκευσης που θα μπορούσε να οδηγήσει στην πύκνωση των διασυνδέσεων μεταξύ των επιχειρήσεων στη βάση εκτεταμένου καταμερισμού εργασίας κάθετης ολοκλήρωσης.
Ταυτόχρονα και ως προς την ποιότητα τους διαπιστώνουμε ότι εμφανίζεται ισχυρή η πράκτική της σύναψης ευκαιριακών και όχι σταθερών συνεργασιών καθώς επίσης και ότι οι υπεργολαβική πρακτική αξιολογείται αρνητικά ακόμη και από τις επιχειρήσεις που

εμπλέκονται σε αυτή, με το φόβο της υποβάθμισης της ποιότητας των προϊόντων τους και των καθυστερήσεων στους χρόνους παράδοσης των προϊόντων.
Βέβαια θετική επίδραση στην αύξηση των διαεπιχειρησιακών εξαρτήσεων και κατ' επέκταση της συνοχής του βιομηχανικού συστήματος των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, εκτός από την τοπική διάσταση των υπεργολαβικών σχέσεων, ασκείται από το γεγονός ότι οι υπεργολαβίες αναπτύσσονται μεταξύ επιχειρήσεων μικρομεσαίου μεγέθους, γεγονός που δεν οδηγεί στη συγκρότηση διαεπιχειρησιακών σχέσεων έντονης ανισότητας όπου η ισχυρή θέση της επιχείρησης- εντολέα της δίνει τη δυνατότητα να απολαμβάνει πλεονεκτήματα εις βάρος του υπεργολάβου.
Αυτό σημαίνει πως από μια ανάπτυξη μεγαλύτερης έντασης υπεργολαβικών σχέσεων και από την ευελιξία που αυτές προσδίδουν στις επιχειρήσεις, έχει να κερδίσει το σύνολο των μικρομεσαίων βιομηχανικών μονάδων της περιοχής και όχι μία μικρή ομάδα μεγάλου μεγέθους επιχειρήσεων, ενδυναμώνοντας έτσι τη συνοχή του παραγωγικού συστήματος της περιοχής.
Συνοψίζοντας λοιπόν για τις υπεργολαβικές σχέσεις διαπιστώνουμε ότι σχετικά με την επίδραση που αυτές ασκούν προς την κατεύθυνση της απόκτησης εσωτερικής συνοχής και ολοκλήρωσης του παραγωγικού συστήματος των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, εμφανίζεται μια υστέρηση που οφείλεται στην ένταση, το είδος και την ποιότητα τους. Όμως ταυτόχρονα ασκείται θετική επίδραση προς την κατεύθυνση της παραγωγικής ολοκλήρωσης από την πυκνότητα τους, τον τοπικό προσανατολισμό τους και την απουσία εξωτερικών υπεργολαβικών εξαρτήσεων καθώς και από το γεγονός ότι αυτές δεν εγγράφονται σε ένα πλαίσιο άνισων διαεπιχειρησιακών σχέσεων.

Χαμηλός είναι επίσης και ο βαθμός ανάπτυξης της οριζόντιας δικτύωσης, γεγονός το οποίο αποκαλύπτεται ιδιαίτερα από την προμήθεια του παραγωγικού εξοπλισμού και των πρώτων υλών των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων.
Τα μηχανήματα παραγωγής τους, οι επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, κυρίως τα προμηθεύονται από το εξωτερικό και σε μικρό βαθμό τα προμηθεύονται από επιχειρήσεις των ίδιων ή άλλων κλάδων που δρούν στην περιοχή. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τόσο το χαμηλό βαθμό συνεργασίας των επιχειρήσεων με τους προμηθευτές του παραγωγικού εξοπλισμού όσο και τον υψηλό βαθμό εξωτερικής τεχνολογικής εξάρτησης τους.
Μάλιστα κάποιες από τις επιχειρήσεις του κλάδου μηχανών της περιοχής του Ελαιώνα, προχωρούν στην ιδιοκατασκευή των μέσων παραγωγής τους, γεγονός που μπορεί για τις μεμονωμένες αυτές επιχειρήσεις να αποτελεί στοιχείο εξειδικευμένης γνώσης και τεχνολογικού δυναμισμού αλλά για το παραγωγικό σύστημα της περιοχής στο σύνολο του, αποδεικνύει την απουσία πρακτικών παραγωγικής συνεργασίας και διασυνδέσεων, χαμηλό βαθμό συνοχής και σε τελική ανάλυση να αποδεικνύει και την κατάσταση απομόνωσης που βιώνει η μεμονωμένη επιχείρηση.
Αυτό βέβαια μπορεί να αποδοθεί στο ότι στην περιοχή λίγες επιχειρήσεις του κλάδου μηχανών δραστηριοποιούνται στην κατασκευή μηχανών παραγωγής, γεγονός το οποίο σχετίζεται άμεσα με την παρατήρηση σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι στον κλάδο μηχανών σε επίπεδο Χώρας αλλά και στο Ν. Αττικής δεν εμφανίζεται αξιόλογη δραστηριότητα στους τομείς κατασκευής εργαλειομηχανών (κωδ. 294) και γενικότερα μηχανημάτων βιομηχανικής παραγωγής, δηλαδή ότι ο κλάδος δε τροφοδοτεί σε ικανοποιητικό βαθμό τα παραγωγικά μέσα για την Ελληνική Βιομηχανία.

Επίσης σε ότι αφορά τις πρώτες ύλες, οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα τις προμηθεύονται κυρίως από επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εκτός της περιοχής, τόσο από την υπόλοιπη Ελλάδα, όσο και από το Εξωτερικό, κυρίως από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Όμως η δραστηριοποίηση στην περιοχή επιχειρήσεων-κατασκευαστών των μέσων παραγωγής, των ενδιάμεσων προϊόντων και πρώτων υλών των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων και η ανάπτυξη σχέσεων στενής συνεργασίας μεταξύ τους θα έδινε ώθηση στην ανάπτυξη και διάχυση καινοτομιών μέσω της ανταλλαγής γνώσεων και πληροφοριών, της επίλυσης τεχνικών προβλημάτων και στην απόκτηση ευελιξίας λόγω της ταχύτερης και πιό εξειδικευμένης απάντησης στις ανάγκες της παραγωγής και κατ' επέκταση και της ανταπόκρισης της στη ζήτηση.

Άλλωστε και στην ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών", σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η ύπαρξη στο "περιθώριο" του παραγωγικού συμπλέγματος μιάς ολόκληρης βιομηχανίας υποστηρικτικής (πρώτων υλών, ενδιάμεσων προϊόντων, μέσων παραγωγής) όπως για παράδειγμα στη περίπτωση της Sinos Valley στη Βραζιλία (Hubert Schmitz, 1995)[36]. Συνεπώς η απουσία ισχυρών διακλαδικών και ενδοκλαδικών ροών στην περιοχή, αποτέλεσε περιοριστικό παράγοντα στην ανάπτυξη του είδους και του βαθμού της οριζόντιας και κάθετης "δικτύωσης" που διακρίνει τα παραγωγικά συμπλέγματα των "Βιομηχανικών Συνοικιών".

Ως προς το είδος των σχέσεων με τους προμηθευτές πρώτων υλών, διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις προτιμούν τη διατήρηση σταθερών σχέσεων με τους προμηθευτές τους, έστω και σε άτυπη μορφή δίχως δηλαδή τη σύναψη προγραμματικών συμφωνιών.
Η διατήρηση σταθερών προμηθευτών αποτελεί θετική ένδειξη για τη συνειδητοποίηση από τις επιχειρήσεις της σημασίας των στοιχείων της ποιότητας, αφού όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα η πρακτική αυτή συνδέεται άμεσα με την επιδίωξη της εξασφάλισης καλής ποιότητας πρώτων υλών αφού ο έλεγχος που γίνεται στις εγκαταστάσεις των επιχειρήσεων κατά την παραλαβή τους είναι υποτυπώδης και συνεπώς οι σταθερές σχέσεις είναι ο μόνος τρόπος να διασφαλιστούν τα θέματα της ποιότητας.

Μια δεύτερη σκέψη που θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε στο σημείο αυτό είναι ότι ενώ την απουσία της κάθετης "δικτύωσης" μπορούμε να την αποδόσουμε ως ένα βαθμό στο κλίμα της έλλειψης εμπιστοσύνης και συνεργατικού πνεύματος, την απουσία αυτού του είδους της οριζόντιας "δικτύωσης" μπορούμε να την αποδόσουμε στην ύπαρξη του αντικειμενικού περιορισμού της μη επαρκούς ελάχιστης βιομηχανικής υποδομής που, όπως υποστήριξε ο (Hubert Schmitz, 1995)[36], απαιτείται για το σχηματισμό ενός δυναμικού παραγωγικού συμπλέγματος όπως αυτό των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Βέβαια το πρόβλημα ή καλλίτερα το μειονέκτημα αυτό δεν έχει μόνο συγκεκριμένη χωρική αναφορά, δεν εντοπίζεται δηλαδή ως μια ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου χώρου (της περιοχής του Ελαιώνα) αλλά σχετίζεται άμεσα με μία από τις βασικές αδυναμίες της Ελληνικής βιομηχανίας και ειδικότερα των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων. Η αδυναμία αυτή όπως εντοπίστηκε στην κλαδική ανάλυση είναι ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης της βιομηχανικής δραστηριότητας σε λίγους κλάδους και υποκλάδους, δηλαδή μια ρηχή βιομηχανική βάση που δεν επιτρέπει τη βελτίωση των ενδοκλαδικών και διακλαδικών κάθετων και οριζόντιων διασυνδέσεων παραγωγής, με τελικό αποτέλεσμα τον υψηλό βαθμό εξάρτηση της Ελληνικής μεταποιητικής επιχείρησης από το εξωτερικό σε ότι αφορά τις αναγκαίες εισροές στην παραγωγή.

Παραμένοντας στην προβληματική της εξωτερικής οριζόντιας "δικτύωσης" και ειδικότερα στον τομέα της αγοράς και της προώθησης και πωλήσεων των προϊόντων, διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, έχουν σε μικρό βαθμό οργανωμένα τμήματα προώθησης και πωλήσεων το οποίο εμφανίζεται ως μειονέκτημα περισσότερο σε αυτές που παράγουν για την τελική αγορά και λιγότερο σε αυτές που παράγουν κατά παραγγελία ενώ ταυτόχρονα πολύ λίγες εμπλέκονται σε σχέσεις με επιχειρήσεις-εμπόρους που δραστηριοποιούνται στο κύκλωμα της εμπορίας.
Παρά τις αδυναμίες αυτές, δεν εμφανίζεται υψηλός προσανατολισμός των προϊόντων των επιχειρήσεων προς την τοπική αγορά, ενώ ταυτόχρονα ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων παρουσιάζει εξαγωγική δραστηριότητα, κυρίως οι μεγαλύτερου μεγέθους, όχι μόνο προς Τρίτες Χώρες αλλά και χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Το γεγονός ότι οι εξαγωγές ως ποσοστό του κύκλου εργασιών κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, δεν υποβαθμίζει τη σημασία που έχει η παρατηρούμενη εξαγωγική διάθεση των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, οι οποίες όμως στον προσανατολισμό τους αυτό παραμένουν αβοήθητες, ένα ακόμη στοιχείο και αυτό της απομόνωσης που τις διακρίνει και του χαμηλού βαθμού οριζόντιας "δικτύωσης".
Όπως έχει αναφερθεί από τους (Khalid Nadvi & Hubert Schmitz, 1994)[35] στα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών που παρουσίασαν αξιόλογη εξαγωγική δράση και που εκ των πραγμάτων δίνονταν μεγάλη προσοχή στη ποιότητα,

οι σχέσεις παραγωγών και εμπόρων αναπτύχθηκαν σε ένα πλαίσιο στενής συνεργασίας εμπλέκοντας ανταλλαγή γνώσης και πληροφοριών ενισχύοντας την καινοτομία στο προϊόν και την τεχνολογική ανάπτυξη.
Επίσης όπως υποστηρίζει ο (Hubert Schmitz, 1995)[36] αναφερόμενος στα ιστορικά παραδείγματα των αναπτυσσόμενων χωρών, το είδος αυτό των σχέσεων μεταξύ παραγωγών και εμπόρων καθώς και η λειτουργία θεσμών προώθησης των πωλήσεων και εξαγωγών (όπως ο οργανισμός FENAC στη Sinos Valley στη Βραζιλία), υπήρξαν οι καθοριστικοί παράγοντες στην άρση του μονοδιάστατου προσανατολισμού των παραγωγικών συμπλεγμάτων στις τοπικές και εθνικές αγορές και τη σύνδεση τους με τις διεθνείς αγορές δηλαδή με τη διεθνή ζήτηση, γεγονός που επέτρεψε στη συνέχεια το μετασχηματισμό τους σε δυναμικά παραγωγικά συμπλέγματα που ανταγωνίζονται στις διεθνείς αγορές στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.

Μια τρίτη σκέψη που μπορούμε να διατυπώσουμε είναι ότι στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, ο χαμηλός βαθμός εμπλοκής των επιχειρήσεων με το κύκλωμα της εμπορίας σε συνδυασμό με την απουσία θεσμών, όπως τα κέντρα παροχής υπηρεσιών προώθησης των πωλήσεων και εξαγωγών που αναπτύχθηκαν σε αρκετά βιομηχανικά συμπλέγματα των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, διαμορφώνει ένα διαρθρωτικό έλλειμμα στο πεδίο συντονισμού ανάμεσα στην επιχείρηση και την αγορά, την παραγωγή και τη ζήτηση.
Το ξεπέρασμα αυτού του προβλήματος κρίνεται ως απαραίτητος όρος, για την ενεργοποίηση εκείνων των αναπτυξιακών διαδικασιών μέσω της αξιοποίησης της ζήτησης, που θα επιτρέψουν στις επιχειρήσεις της περιοχής να ενδυναμώσουν τον προσανατολισμό τους στην εθνική και διεθνή αγορά.
Η σύνδεση των επιχειρήσεων με τη διεθνή αγορά, δεδομένου και του μικρού τους μεγέθους, θα μπορούσε μέσω της έμμεσης πίεσης που θα ασκηθεί για την ανάπτυξη υπεργολαβιών όχι μόνο ικανότητας αλλά και ειδίκευσης, να οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός δικτύου διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων που να ανταγωνίζεται στη διεθνή αγορά στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Αυτό υπονοεί ότι το ζήτημα της σύνδεσης των επιχειρήσεων της περιοχής με τη διεθνή αγορά πρέπει να είναι κάτι περισσότερο από την απλή εγκατάσταση μιας σχέσης μεταξύ της παραγωγής τους και της διεθνούς αγοράς-ζήτησης. Αντιθέτως νοείται περισσότερο ως δομική προσαρμογή, δηλαδή η ενσωμάτωση των επιχειρήσεων της περιοχής με τις παγκοσμιοποιημένες αγορές ως ενιαίο παραγωγικό σύστημα στη βάση της ενίσχυσης των παραγωγικών συνεργασιών.
Βέβαια μια τέτοια εξέλιξη δε μπορεί σε καμιά περίπτωση να είναι αυτόματη, αλλά κάτω υπό προϋποθέσεις στο επίκεντρο των οποίων είναι η άσκηση συνειδητών πολιτικών παρεμβάσεων μέσω της λειτουργίας κέντρων θεσμοποίησης της συνεργασίας στην προμήθεια, την παραγωγή, την προώθηση κ.λ.π.

Ολοκληρώνοντας την παραπάνω συζήτηση για τη "δικτύωση" των επιχειρήσεων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα οδηγούμαστε σε δύο γενικές παρατηρήσεις:
Η πρώτη παρατήρηση αφορά το βαθμό τοπικής ολοκλήρωσης και τις εξωτερικές εξαρτήσεις του παραγωγικού συστήματος των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής.
Διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις από την πλευρά των υπεργολαβικών σχέσεων εμφανίζουν τάση ενσωμάτωσης-ολοκλήρωσης στην τοπική παραγωγική δομή ενώ από την πλευρά των αγορών παραγωγικού εξοπλισμού, πρώτων υλών και των παραγόμενων προϊόντων τους, εμφανίζεται εξάρτηση τους από το εθνικό και το διεθνές επίπεδο, δηλαδή εμφανίζουν μια αυξημένη ευαισθησία στην εξωτερική συγκυρία και στις εξελίξεις των διεθνών αγορών αλλά ο βαθμός εξάρτησης τους από αυτές δεν είναι ολοκληρωτικός.
Μάλιστα όπως τονίσαμε και πιό πάνω, εκτός από την αρνητική διάσταση που έχει η εξωτερική εξάρτηση ως προς τον εξοπλισμό (τεχνολογική εξάρτηση) και τις πρώτες ύλες, η εξάρτηση τους με τις εθνικές αλλά ακόμη περισσότερο με τις διεθνείς αγορές τελικών προϊόντων, δηλαδή ο μη στενός προσανατολισμός τους στην τοπική αγορά, μπορεί υπό προϋποθέσεις να αποτελέσει τη βάση για την αύξηση της προσαρμοστικότητας και ανταγωνιστικότητας τους στα πλαίσια των διεθνών αγορών.

Κλειδί για την διαμόρφωση τέτοιων προϋποθέσεων αποτελεί η ανάπτυξη της εξωτερικής, όχι μόνο της κάθετης αλλά και της οριζόντιας, δικτύωσης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, δηλαδή η πύκνωση των ενδοκλαδικών και διακλαδικών διασυνδέσεων οριζόντιων και κάθετων.

Η δεύτερη γενική παρατήρηση είναι το γεγονός ότι το είδος και ο βαθμός ανάπτυξης των διαεπιχειρησιακών σχέσεων στους εξεταζόμενους βιομηχανικούς κλάδους της περιοχής του Ελαιώνα, παρά τις κάποιες θετικές ενδείξεις για αύξηση της συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής, δεν διαμορφώνουν τις ριζικές εκείνες συνθήκες που απαιτούνται για την ανάπτυξη της λειτουργίας της "δικτύωσης" με το περιεχόμενο που αυτή έχει στα επιτυχημένα παραδείγματα των χωρικών βιομηχανικών συμπλεγμάτων, όπως αυτά των "Βιομηχανικών Συνοικιών".
Η αδυναμία αυτή αποδίδεται σε ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής και μπορεί να χαρακτηριστούν ως υποκειμενικές όπως η έλλειψη κλίματος εμπιστοσύνης, η επικρατούσα επιχειρηματική και εργασιακή ηθική ή και αντικειμενικές όπως η μη επαρκή βιομηχανική υποδομή της περιοχής (χαμηλός βαθμός εμβάθυνσης της βιομηχανικής παραγωγής), ο υψηλός βαθμός εξωτερικής τεχνολογικής εξάρτησης, η χωροταξική αναρχία που προκαλεί συγκρούσεις και στενότητα βιομηχανικής γής και η θεσμική αβεβαιότητα που αναστέλει τη βιομηχανική επέκταση και επένδυση.
Όμως οι αιτίες για κάποιες από τις παραπάνω ιδιαιτερότητες δεν εγγράφονται μόνο στο τοπικό επίπεδο της περιοχής του Ελαιώνα αλλά και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, όπως για παράδειγμα:
1). Ένα από τα στοιχεία της επικρατούσας στην περιοχή επιχειρηματικής ηθικής και η οποία δεν ευνοεί την ανάπτυξη διαεπιχειρησιακών συνεργασιών μακρού ορίζοντα (π.χ. πραγματοποίηση επενδύσεων από κοινού), είναι η έλλειψη προσδοκίας για συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας λόγω κυρίως στην απουσία διάδοχης ιδιοκτησιακής κατάστασης στα πλαίσια της προσωποπαγούς ελληνικής μικρομεσαίας επιχείρησης. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί ένα πρόβλημα το οποίο έχει και ευρωπαϊκή διάσταση όπως διαπιστώνουμε από την έκθεση της (TASK FORCE, 1998)[48] για την απλούστευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.
2). Η έλλειψη επαρκούς βιομηχανικής υποδομής με την έννοια του υψηλού βαθμού συγκέντρωσης της βιομηχανικής δραστηριότητας σε λίγους υποκλάδους γεγονός που επιτείνει την εξάρτηση της εγχώριας βιομηχανίας για τις απαραίτητες εισροές της παραγωγής από το εξωτερικό και αποδυναμώνει τις διαδικασίες ενδογενούς αυτοδύναμης ανάπτυξης. Ο περιορισμός αυτός έχει αναφορά σε εθνική και υπερεθνική διάσταση, αφού συναρτάται με τον τρόπο που η Ελληνική βιομηχανία αλλά και ειδικότερα η βιομηχανία της περιοχής συμμετέχει στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, η οποία όπως έχει υποστηριχθεί και στην κλαδική ανάλυση περιορίζεται στο περιθώριο της διεθνούς παραγωγής δηλαδή σε βοηθητικές δραστηριότητες και συμπληρωματικούς τομείς χαμηλής προστιθέμενης αξίας.

Το γεγονός ότι κάποιοι από τους περιορισμούς ως προς τη δικτυωμένη ανάπτυξη της περιοχής έχουν και διεθνή διάσταση όπως ο διεθνής καταμερισμός εργασίας δε πρέπει να μας οδηγήσει στην άποψη ότι οι διαδικασίες και σχέσεις που αναπτύσσονται στον οικονομικό χώρο υπερβαίνουν τη σημασία αυτών που συντελούνται στον γεωγραφικά προσδιορισμένο χώρο και ειδικότερα ότι η δυναμική της οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή του Ελαιώνα καθορίζεται αποκλειστικά από διαδικασίες που συντελούνται στο ευρύτερο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας. Άλλωστε όπως προέκυψε και από την παραπάνω ανάλυση, δε μπορούμε να μιλάμε για ολοκληρωτικό βαθμό εξάρτησης του τοπικού παραγωγικού συστήματος της περιοχής από τις διεθνείς αγορές.
Βέβαια οι εξελίξεις στο ευρύτερο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας σίγουρα και επιδρούν σημαντικά στο μετασχηματισμό της τοπικής βιομηχανικής δομής αλλά ταυτόχρονα και οι διαδικασίες που συντελούνται σε ένα γεωγραφικά προσδιορισμένο χώρο μπορούν να κινητοποιήσουν διαδικασίες μετασχηματισμού των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της τοπικής οικονομίας (παραγωγή, παραγωγικές σχέσεις, αγορά εργασίας) μεταβάλλοντας έτσι τον ειδικό του ρόλο στον εθνικό και διεθνή καταμερισμό της εργασίας.

Η σημασία της διαπίστωσης ότι κάποιοι από τους περιορισμούς της δικτυωμένης ανάπτυξης και ολοκλήρωσης του τοπικού παραγωγικού συστήματος της περιοχής του Ελαιώνα δεν εγγράφονται μόνο στο τοπικό αλλά και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (π.χ. η τεχνολογική εξάρτηση), βρίσκεται στο ότι θέτει επιτακτικά το ζήτημα της σημασίας και του ρόλου που μπορεί να έχει η άσκηση μιας εθνικής βιομηχανικής πολιτικής.

Εκτός από το πεδίο των επιχειρηματικών δράσεων, καθυστέρηση διαπιστώνουμε και στο πεδίο των επιχειρηματικών αντιλήψεων ως προς την αποδοχή της "δικτύωσης" ως μέρος της στρατηγικής τους, αφού η αναγνώριση της ανάγκαιότητας της περιορίζεται στην εξωτερική οριζόντια "δικτύωση" (δίκτυα παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών) και όχι στην εξωτερική κάθετη "δικτύωση" (δίκτυα κάθετης παραγωγικής ολοκλήρωσης).
Πιό συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις αξιολογούν ως ιδιαίτερα σημαντικές τις υπηρεσίες που θα μπορούσαν να προσφερθούν από δίκτυα πιστώσεων-εγγύησης δανείων, προώθησης προϊόντων στη διεθνή και την εγχώρια αγορά, έρευνας & ανάπτυξης νέων προϊόντων, κατάρτισης του εργατικού δυναμικού και συνεργασίας με επιχειρήσεις του εξωτερικού. Το γεγονός ότι η συνεργασία με Ελληνικές επιχειρήσεις δεν εμφανίζεται ως ανάγκη όπως με αυτές του εξωτερικού, επιβεβαιώνει τον άγονο χαρακτήρα του ανταγωνισμού μεταξύ των ελληνικών επιχειρήσεων.
Η προσπάθεια των επιχειρήσεων να ξεφύγουν από την αποκλειστική στήριξη των επενδυτικών τους σχεδίων στην αυτοχρηματοδότηση και τον τραπεζικό δανεισμό υποδηλώνεται από το γεγονός ότι ένας αυξανόμενος αιρθμός επιχειρήσεων απευθύνεται σε πηγές κρατικών ή κοινοτικών πόρων μέσω της εμπλοκής σε συνεργασίες με εξωτερικούς συμβούλους, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε βελτίωση της οργάνωσης και της επιχειρηματικής στρατηγικής τους καθώς και στο ξεπέρασμα της απομόνωσης των επιχειρήσεων και των πρακτικών αυτάρκειας.
Σημαντική είναι επίσης και η ζήτηση των επιχειρήσεων για πληροφόρηση στους τομείς του θεσμικού πλαισίου, των σύγχρονων τεχνολογιών και τεχνικών παραγωγής, των νέων αγορών και προϊόντων.
Όμως η προσφυγή των επιχειρήσεων μεμονωμένα ή και μέσω κοινοπραξιών, στην αγορά για την κάλυψη των παραπάνω αναγκών όχι μόνο δεν είναι εφικτή λόγω του συνδυασμού του μικρού τους μεγέθους και του υψηλού κόστους που οι υπηρεσίες αυτές ενέχουν αλλά δε θα έδινε και ικανοποιητικές απαντήσεις στις ανάγκες τους αυτές.
Για τη υποστήριξη της θέσης αυτής επαναφέρουμε την ανάλυση του (P.A.Zulien, 1992)[32] σχετικά με την πληροφόρηση, όπου υποστηρίζει ότι εκτός από ζήτημα της απόκτησης της μεγάλης κλίμακας πληροφοριών σημασία έχει η ταχύτατη διάχυσή και η προσαρμογή τους στις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες του συνόλου του παραγωγικού συμπλέγματος, γεγονός το οποίο δε μπορεί να ικανοποιηθεί όταν η πληροφορία ανάμεσα στα παραγωγικά συμπλέγματα και τον "έξω κόσμο" περνά από κανάλια-επιχειρήσεις υπηρεσιών που αντιμετωπίζουν τη διαμεσολάβησή τους αυτή ως μια δραστηριότητα σαν όλες τις άλλες και ενεργούν με βάση τα συμφέροντά τους (απόκτηση κέρδους).
Συνεπώς απαιτείται οι ανάγκες των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής να απαντηθούν στη βάση μιάς "δικτύωσης" που δεν εγγράφεται στα όρια της αγοράς αλλά στα όρια των αναγκών του τοπικού παραγωγικού συστήματος προκειμένου να αποκτιούνται οι κατάλληλες-προσαρμόσιμες υπηρεσίες και πληροφορίες.
Είναι αυτή ακριβώς η λειτουργία της "δικτύωσης" που της δίνει το περιεχόμενο του ενδιάμεσου πεδίου οικονομικού συντονισμού ανάμεσα στη μεμονωμένη επιχείρηση και την αγορά και που στα επιτυχημένα παραδείγματα βιομηχανικών συμπλεγμάτων πραγματοποιήθηκε μέσα από μια σειρά κέντρων παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών στις επιχειρήσεις.

Στη διαμόρφωση, τη λειτουργία και τον έλεγχο αντίστοιχων κέντρων παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών κεντρικός είναι ο ρόλος που πρέπει να διαδραματίσουν οι τοπικές αρχές αλλά και οι ίδιες οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής. Όμως όπως έχουν τονίσει διάφοροι συγγραφείς (C.Trigilia[24], P.A. Zylien[32], 1992) ζητήματα όπως η πληροφόρηση, η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, η έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων - τεχνολογιών, οι υποδομές μεταφορών και επικοινωνιών δεν μπορούν

πλέον να αντιμετωπισθούν σε στενό τοπικό επίπεδο, δηλαδή μέσω της ενδυνάμωσης της τοπικής αυτονομίας, εξαιτίας προβλημάτων κλίμακας και έλλειψης πόρων, αλλά οι τοπικές πρωτοβουλίες και δράσεις πρέπει να ολοκληρώνονται σε περιφερειακό επίπεδο.
Για την ολοκλήρωση του τοπικού στο περιφερειακό, αναγνωρίζεται ο καθοδηγητικός ρόλος του κεντρικού Κράτος τόσο στη συγκέντρωση πόρων μεγάλης κλίμακας που απαιτούνται για τη λειτουργία των κέντρων παροχής υπηρεσιών όσο και στο διασυντονισμό των δράσεων των τοπικών αρχών και των εθνικών οργανισμών (π.χ. των εθνικών εκπαιδευτικών οργανισμών).
Ενδεικτικές είναι οι απόψεις του (R.Murray, 1991)[32] για τις πολιτικές των Δημόσιων οργανισμών παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (Υγεία, Μεταφορές, Τηλεπικοινωνίες, Ενέργεια), οι οποίες δε πρέπει να εστιάζουν στη παροχή του άριστου μεγέθους των αναγκαίων υποδομών για την οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών αλλά μεγάλη σημασία πρέπει να δίνεται στην εξειδίκευση και ολοκλήρωση των πολιτικών αυτών με τον κλαδικό, χωροταξικό σχεδιασμό των τοπικών και περιφερειακών αρχών προκειμένου να μεγιστοποιούνται οι ωφέλειες που μπορούν να προκύψουν γιά την τοπική απασχόληση, την ποιότητα του περιβάλλοντος καθώς και στην λειτουργικότητα (κόστος - ωφελιμότητα) των υποδομών αυτών από τους χρήστες τους.
Συνεπώς τίθενται μια σειρά από ζητήματα για το Κράτος, τις τοπικές αρχές και τις επιχειρήσεις της περιοχής, ως παράγοντες μιάς πολιτικής για τη δημιουργία θεσμών όπως τα κέντρα παροχής πραγματικών υπηρεσιών.
Αρχικά το κράτος πρέπει να μην περιορίζεται στην άσκηση της βιομηχανικής πολιτικής μόνο μέσω τομεακών και κλαδικών δράσεων και να αντιμετωπίσει τις περιοχές βιομηχανικής συγκέντρωσης ως ξεχωριστές κατηγορίες ανάλυσης και πολιτικής.
Οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων βιομηχανικών κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, θα πρέπει να ξεπεράσουν την απροθυμία συνεργασίας μεταξύ τους για την ανάληψη ενεργού ρόλου προς την παραπάνω κατεύθυνση και να μην αυτοπεριορίζονται σε ένα ρόλο υποστηρικτικό (οικονομικής στήριξης), αφήνοντας τον κεντρικό ρόλο για το κράτος και τους κλαδικούς φορείς (όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα).
Οι τοπικές αρχές είναι ένα ακόμη σημαντικό κεφάλαιο στη λειτουργία αντίστοιχων κέντρων παροχής πραγματικών υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις της περιοχής, όμως εκτός της συζήτησης σχετικά με τις δυνατότητες που έχουν και το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσουν οι τοπικές δημοτικές αρχές, στα όρια των οποίων βρίσκεται η συγκεκριμένη περιοχή του Ελαιώνα, πρέπει να αποσαφηνιστεί πλήρως η ματιά τους πάνω στη βιομηχανία της περιοχής.
Πιό συγκεκριμένα, άν θεωρούν ότι η βιομηχανία της περιοχής δε μπορεί να πάψει να λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς την ποιότητα του περιβάλλοντος και την κατοικία και αν αντιλαμβάνονται το πρόβλημα της ανεργίας ως ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο σε εθνικό και μακροοικονομικό επίπεδο τότε η όποια συζήτηση για τον ενεργό ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν έχει αντίκρυσμα.

Κλείνοντας στο σημείο αυτό τη συζήτηση για τη "δικτύωση" υποστηρίξαμε την καθυστέρηση που υπάρχει και την ύπαρξη περιορισμών αντικειμενικών και υποκειμενικών που εμπόδισαν και πιθανόν συνεχίσουν να εμποδίζουν μια δικτυωμένη βιομηχανική ανάπτυξη και θέσαμε τέλος το ζήτημα της βούλησης για την ανάληψη δράσεων προς μια τέτοια κατεύθυνση καθώς και των παραγόντων της πολιτικής.

Αναγνωρίσαμε εμμέσως δηλαδή τη σημασία που μπορεί να έχει η συνειδητή πολιτική δράση στην επίτευξη μιάς δικτυωμένης βιομηχανικής ανάπτυξης στους συγκεκριμένους βιομηχανικούς κλάδους της περιοχής του Ελαιώνα.
Η θέση μας αυτή δεν αγνοεί την άποψη διαφόρων συγγραφέων (H. Schmitz & B.Musyck, 1993)[30] που αντιμετωπίζουν τη δικτυωμένη ανάπτυξη των βιομηχανικών συμπλεγμάτων ("Βιομηχανικών Συμοικιών"), ως το αποτέλεσμα αυτογενών διαδικασιών στις οποίες διάφορα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα (τα κέντρα παροχής υπηρεσιών) έπαιξαν έναν ενισχυτικό ρόλο δίχως όμως αυτός να τοποθετείται στην αφετηρία των διαδικασιών αυτών ή αλλιώς που τοποθετούν την ανάπτυξη και την αύξηση της σημασίας των ιδρυμάτων και οργανισμών αυτών σε ένα δεύτερο στάδιο-Mark II, ως απάντηση στις αναγκαιότητες που προκύψαν από την ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανίας που είχε ήδη συντελεσθεί σε ένα πρώτο στάδιο-Mark I (S. Brusco, 1992)[25].

Αποδεχόμαστε λοιπόν τα βιομηχανικά συμπλέγματα δικτυωμένης ανάπτυξης ως το αποτέλεσμα επιχειρηματικής δράσης, η οποία όμως στηρίχθηκε σε ένα ευνοϊκό πλαίσιο θεσμών και μηχανισμών (αποτέλεσμα πολιτικής δράσης), το οποίο είτε συνέβαλλε στην ανάπτυξή τους είτε τουλάχιστον δεν έθεσε εμπόδια προς την κατεύθυνση αυτή.

Ταυτόχρονα όμως δίνουμε μεγάλη σημασία και στις θέσεις που διατυπώνουν διάφοροι συγγραφείς (C.Trigilia[26], C.F.Sabel[39], 1992) για τη σχέση ανάμεσα στο κλίμα εμπιστοσύνης και τις σχέσεις συνεργασίας που αναπτύχθηκαν στις περιοχές των "Βιομηχανικών Συνοικιών", όπου το κλίμα εμπιστοσύνης δεν αντιμετωπίζεται ως η αρχική προϋπόθεση της ανάπτυξης της συνεργασίας και κατ' επέκταση της δικτύωσης, αλλά περισσότερο ως συνέπεια της επιτυχής επίλυσης των συγκρούσεων μέσω της λειτουργίας θεσμών συνεργασίας όπως τα κέντρα παροχής "πραγματικών" υπηρεσιών.
Αυτό σημαίνει πως σημασία δεν έχει να δούμε πως θα αναπαραχθεί αυτούσια η δομή αντίστοιχων θεσμών όπως των κέντρων παροχής υπηρεσιών στην περιοχή του Ελαιώνα, αλλά πως μέσω κάποιων θεσμών προσαρμοσμένων στις τοπικές, κλαδικές αλλά και εθνικές ιδιατερότητες μπορούν να εκπληρωθούν συγκεκριμένες και αντίστοιχες λειτουργίες όπως αυτή της ενίσχυσης της συνεργασίας και του κλίματος εμπιστοσύνης που αποτελούν τη βάση για μια δικτυωμένη ανάπτυξη.

Συνεπώς το ερώτημα για μια συγκεκριμένη πολιτική δράση που στοχεύει στην δικτυωμένη ανάπτυξη της βιομηχανικής συγκέντρωσης των εξεταζόμενων κλάδων του Ελαιώνα, τίθεται για το πως θα αναπτυχθούν αντίστοιχες λειτουργίες που ευνοούν τη δικτύωση στο παραγωγικό σύστημα και όχι το πώς θα αναπαράγει και θα στήσει τους αντίστοιχους θεσμούς ή κέντρα δικτύωσης.

γ. Ως προς την "ευελιξία"

Η "ευελιξία" στα επιτυχημένα παραδείγματα των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών" νοείται ως μια λειτουργία που διαπερνά τη μεμονωμένη επιχείρηση και την ομάδα των διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων ως σύνολο και συντίθεται από μια σειρά διαδικασίες που ακολουθούνται στην προμήθεια, την παραγωγή (τεχνικές, οργάνωση, τεχνολογία), την εργασία, τη διάθεση & προώθηση, την έρευνα & ανάπτυξη προϊόντων και την ανταλλαγή πληροφορίας.
Σε επίπεδο μεμονωμένης επιχείρησης η "ευελιξία" είναι απαραίτητη για τη λειτουργική ενσωμάτωση και ανταπόκριση της στις ανάγκες του διαεπιχειρησιακού δικτύου και σε επίπεδο παραγωγικού συμπλέγματος για την ταχύτατη προσαρμογή και ανταπόκριση του διαεπιχειρησιακού δικτύου στις διακυμάνσεις της ζήτησης.
Δηλαδή στα παραγωγικά συμπλέγματα των "Βιομηχανικών Συνοικιών", στο επίπεδο της επιχείρησης η ευελιξία αναγνωρίζεται περισσότερο ως όρος λειτουργικής ενσωμάτωσης της στο σύστημα του διαεπιχειρησιακών δικτύου, ενώ στο επίπεδο του παραγωγικού συστήματος αναγνωρίζεται περισσότερο ως όρος εξασφάλισης της συλλογικής ανταγωνιστικότητας.
Διερευνώντας την ύπαρξη ή όχι των διαδικασιών που συνθέτουν την ευελιξία, στις επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα διαπιστώνουμε τα εξής:

α). Στη προμήθεια των πρώτων υλών δεν εμφανίζονται πρακτικές που εξασφαλίζουν ευλιξία και χαμηλό κόστος διαχείρησης (π.χ just in time), αλλά πρακτικές προμήθειας ανάλογα με τις παραγγελίες της παραγωγής στη βάση ετήσιου κυρίως προγραμματισμού καθώς και προμήθειας με βάση ευκαιρίες τιμών που διαμορφώνονται στην αγορά των πρώτων υλών, γεγονός που δημιουργεί ανάγκες για τη διατήρηση μεγάλων αποθηκευτικών χώρων και κατ' επέκταση αύξηση του κόστους διαχείρησης.

β). Στην παραγωγή είτε αυτή γίνεται κατά παραγγελία είτε είναι προσανατολισμένη στη τελική αγορά, κυριαρχεί η πρακτική της παραγωγής σε μικρές σειρές, γεγονός όμως που δε μπορεί να αποδωθεί σε μια συνειδητή οργανωτική επιλογή που αποσκοπεί στη διαφοροποίηση της παραγωγής και κατ' επέκταση την απόκτηση ευελιξίας.

Ο λόγος είναι ότι ως βασικό τεχνολογικό στοιχείο της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων θεωρείται η κυριαρχία της παραγωγής που αφορά κυρίως περιορισμένες παρτίδες διακριτικών προϊόντων (batch Production) και λιγότερο της μαζικής παραγωγής τυποποιημένων προϊόντων, με αποτέλεσμα οι κλάδοι αυτοί να μήν υπήρξαν ποτέ κλασικό πεδίο μαζικής παραγωγής ή φορντισμού (Α. Λυμπεράκη, 1991)[4].
Το στοιχείο αυτό το οποίο όπως έχει επισημανθεί και στην κλαδική ανάλυση εμφανίζεται τόσο σε επίπεδο Ελλάδος όσο και των χωρών της Ε.Ε., επέτρεψε την κυριαρχία στους εξεταζόμενους κλάδους της επιχείρησης μικρής κλίμακας.

Η ανθεκτικότητα που επιδεικνύει η μικρή επιχείρηση στις κρίσεις, έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ιδιαίτερης φιλολογίας σχετικά με τη θετική συσχέτιση της με την ευελιξία. Όμως στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι το περιεχόμενο της ευελιξίας όπως προκύπτει από τα ιστορικά παραδείγματα των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών", παραπέμπει σε μιά λειτουργία που συνδέεται περισσότερο με την απόκτηση δυναμισμού και αύξησης ανταγωνιστικότητας και λιγότερο με τον αμυντικό χαρακτήρα της έννοιας της ανθεκτικότητας στις κρίσεις.
Επίσης όπως έχει υποστηρίξει και ο (C.Sabel, 1989)[2] η απόκτηση της επιθετικής ευελιξίας αποτελεί στόχο των διαδικασιών αναδιάρθρωσης (παραγωγική αποκέντρωση, άμβλυνση του διαχωρισμού μεταξύ σύλληψης και εκτέλεσης κ.λ.π.) που ακολουθούν οι πολυεθνικές μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις γεγονός το οποίο αποδυκνύει ότι η ευελιξία δεν αποτελεί ένα προνομιακό στοιχείο αποκλειστικά και μόνο για το μικρό μέγεθος της επιχείρησης.

Όπως διαπιστώσαμε και από την κλαδική ανάλυση, η αύξηση του ειδικού βάρους της επιχείρησης μικρής κλίμακας στους εξεταζόμενους κλάδους αλλά και στο σύνολο της Ελληνικής Βιομηχανίας την περίοδο 1980-95, ήταν το αποτέλεσμα μιας δυναμικής στήριξης των μεγεθών της βιομηχανίας, δηλαδή μιας στήριξης που βασίστηκε στην είσοδο νέων μικρών επιχειρήσεων στο βιομηχανικό παραγωγικό κύκλωμα.
Το στοιχείο αυτό μπορεί να υποδηλώνει έναν πραγματικό δυναμισμό ο οποίος όμως δε μπορεί να αποκτήσει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα και να μην διολισθήσει περισσότερο σε μια έννοια ανθεκτικότητας της μικρής επιχείρησης σε περιόδους κρίσεων, εφόσον το μικρό μέγεθος συνεχίσει να συσχετίζεται αποκλειστικά με δραστηριότητες εντάσεως εργασίας και χαμηλής παραγωγικότητας της εργασίας.
Το γεγονός αυτό υποδηλώνει μια αμυντικού χαρακτήρα ευελιξία, η οποία δεν επιτρέπει στη μικρής κλίμακας επιχείρηση να ειδωθεί ως μοχλός ανάπτυξης και εκσυχρονισμού της βιομηχανίας των κλάδων μεταλλικών προϊόντων και μηχανών.
Όμως από την άλλη πλευρά όπως είδαμε στην κλαδική ανάλυση, στοιχεία όπως η θετική συσχέτηση ανάμεσα στη μικρής κλίμακα βιομηχανία και την καινοτομική δραστηριότητα υποδηλώνουν μια τάση υιοθέτησης ευέλικτων πρακτικών και στρατηγικών από τις επιχειρήσεις μικρού μεγέθους για την επιβίωση και καθιέρωση τους στην αγορά. Ταυτόχρονα όμως αποκαλύπτονται και τα όρια των δυνατοτήτων των μικρού μεγέθους επιχειρήσεων, μέσα από τον περιορισμό τους σε οριακές καινοτομίες και το χαμηλό βαθμό παραγωγικής-εμπορικής αξιοποίησης τους, γεγονός που οφείλεται στη σχέση της καινοτομικής δραστηριότητας με τις οικονομίες κλίμακος και τον εκτεταμένο επιστημονικό και τεχνικό καταμερισμό.
Συνεπώς η στενότητα των ιδίων κεφαλαίων, η μη πρόσβαση τους σε χαμηλού κόστους χρηματοδότηση και στη μεγάλη κλίμακα των εισροών του εξοπλισμού και της επιστημονικής-τεχνικής γνώσης που απαιτείται, αποδεικνύει ότι το όποιο πρόσφορο έδαφος για την απόκτηση ευελιξίας από τις μικρές επιχειρήσεις, περιορίζεται από την απομόνωση τους και την μη συμμετοχή τους σε ευρύτερα διαεπιχειρησιακά δίκτυα που θα μπορούσε να εξαλείψει τις αδυναμίες τους που συνδέονται με το μικρό τους μέγεθος.
Επίσης όπως είδαμε και στην κλαδική ανάλυση, το γεγονός της κοινωνικοποίησης των διαδικασιών τεχνολογικής προόδου και καινοτομιών (Θ.Β.Πάκος, 1992)[58] θέτει την αναγκαιότητα της συμμετοχής της μικρού μεγέθους επιχείρησης εκτός από διαεπιχειρησιακά δίκτυα και σε δίκτυα με θεσμούς έρευνας και ανάπτυξης τεχνολογικής γνώσης όπως τα Παν/μια, Ερευνητικά Κέντρα κ.λ.π.
Συνεπώς, από μόνη της η ύπαρξη ενός υποστρώματος σημαντικού αριθμού βιομηχανικών μονάδων μικρού μεγέθους όταν αυτή δε συνδυάζεται με την ανάπτυξη ενός πλαισίου έντασης των διαεπιχειρησιακών σχέσεων και ευρύτερων κοινωνικοποιημένων δικτύων,

το οποίο απουσιάζει και στην περίπτωση των εξεταζόμενων κλάδων της Ελληνικής Μεταποίησης, δεν αποτελεί στοιχείο που μπορεί να προδιαγράψει ή να στηρίξει μια ευέλικτη βιομηχανική ανάπτυξη.
Δηλαδή δίχως να θέλουμε να ακυρώσουμε το πρόσφορο έδαφος λόγω των τεχνολογικών ιδιαιτεροτήτων (παραγωγή σε μικρές σειρές και όχι σε μαζική κλίμακα τυποποιημένων προϊόντων, κυριαρχία βιομηχανίας μικρής κλίμακας), που υπάρχει στους συγκεκριμένους βιομηχανικούς κλάδους για την ανάπτυξη εκείνων των διαδικασιών που συνθέτουν τη λειτουργία της "ευελιξίας", πρέπει να σημειώσουμε ότι δε θα πρέπει να θεωρούμε δεδομένη μια τέτοια εξέλιξη.

γ). Σε ότι αφορά την τεχνολογία που ενσωματώνει η παραγωγική διαδικασία των επιχειρήσεων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, διαπιστώνουμε ότι τη τελευταία δεκαετία του '90, παρατηρείται αξιόλογη επενδυτική προσπάθεια που επικεντρώνει στην εισαγωγή ευέλικτων συστημάτων μηχανών (CAD, CAM, CNC) τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την επίτευξη οικονομιών παραγωγής μεγάλης ποικιλίας, ελαφρά διαφοροποιημένων αντικειμένων της ίδιας οικογένειας σε μικρές σειρές με την επαναρρύθμιση των ίδιων μηχανημάτων ελαχιστοποιώντας τους νεκρούς χρόνους.
Σε αυτή την προπάθεια πρωτοστατούν οι μονάδες του δείγματος της περιοχής που παράγουν προϊόντα για την ελληνική πολεμική βιομηχανία, οι οποίες όπως έχει επίσης παρατηρηθεί και για το σύνολο Χώρας τη δεκαετία του '80 ήταν οι πρώτες που πραγματοποιήσαν επενδύσεις σε ψηφιακά ελεγχόμενες εργαλαλειομηχανές (Α. Λυμπεράκη, 1991)[4].
Σύμφωνα με διάφορους συγγραφείς η εισαγωγή του αυτοματισμού που στηρίζεται στον ηλεκτρονικό υπολογιστή έχει την τάση να ευνοεί περισσότερο τις επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους που δε παράγουν τυποποιημένα προϊόντα σε μεγάλες ποσότητες, ούτε μεμονωμένα είδη αλλά στην παραγωγή σχετικά μικρών σειρών, δίχως βέβαια να αγνοείται και η θετική επίδραση τους στις μεγάλες επιχειρήσεις. Όμως όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο[51] η μέγιστη αξιοποίηση των νέων ευέλικτων τεχνολογιών παραγωγής από τις μεγάλες επιχειρήσεις προϋποθέτει την αναδιοργάνωση των παραγωγικών και εργασιακών διαδικασιών, προκειμένου αυτές να προσδώσουν παραγωγική ευελιξία και όχι αύξηση της παραγωγικής ικανότητας μέσω της δυνατότητας μεγαλύτερης αυτοματοποίησης που αυτές προσφέρουν.
Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της παρούσης έρευνας, στις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων, δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στη χρήση ευέλικτων μηχανών ψηφιακής τεχνολογίας και στον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής, δηλαδή η υιοθέτηση νέας ευέλικτης τεχνολογίας παραγωγής συνυπάρχει με τον παραδοσιακό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής τη γραμμή συνεχούς παραγωγής ή την οργάνωση της εργασίας που διακρίνεται από αυστηρό, στενό καθορισμό των εργασιακών καθηκόντων και όχι πολυειδίκευση. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει και τα όρια που τίθενται στην μέγιστη αξιοποίηση των νέων αυτών ευέλικτων τεχνολογιών παραγωγής προς την απόκτηση παραγωγικής ευελιξίας από τις επιχειρήσεις της περιοχής.
Επίσης το γεγονός ότι στον πληθυσμό των επιχειρήσεων της περιοχής εμφανίζεται θετική συχέτιση ανάμεσα στο μέγεθος της επιχείρησης και τη χρήση τέτοιων ευέλικτων μηχανών παραγωγής, υποδηλώνει κυρίως την αδυναμία των πολύ μικρών μονάδων να αναλάβουν το υψηλό επενδυτικό κόστος που απαιτείται.

δ). Επίσης, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και μετά, παρατηρείται αξιόλογη επενδυτική δραστηριότητα στις επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, προς την κατεύθυνση της αναβάθμισης της ποιότητας των προϊόντων αλλά και των διαδικασιών παραγωγής.
Η ανάπτυξη και εφαρμογή διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας (ISO, CE) από ένα σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων αναγνωρίζεται περισσότερο ως μια προσπάθεια τους να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας και σύγκλισης με τα διεθνή πρότυπα προκειμένου να παραμείνουν στο παιχνίδι του ανταγωνισμού.
Βέβαια όσο και αν αμφισβητείται ο βαθμός της ποιότητας ουσίας που επιτυγχάνεται από τέτοιες διαδικασίες, θεωρώντας ως προβληματική τη λειτουργία στην Ελλάδα των μηχανισμών ανάπτυξης και πιστοποίησης διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας, σίγουρα

αυτό το οποίο επιτυγχάνεται και είναι κάτι περισσότερο από την τυπική προσαρμογή με τα διεθνή πρότυπα, είναι η εμπλοκή της επιχείρησης σε διαδικασίες που αυξάνουν την αναγνώριση της ποιότητας ως κυρίαρχο στοιχείο του ανταγωνισμού.
Αξιόλογη δραστηριότητα επίσης εμφανίζεται και στην ανάπτυξη καινοτομιών στο προϊόν όχι όμως και σε διαδικασίες παραγωγής. Βέβαια παρά το γεγονός ότι οι καινοτομίες προϊόντων αφορούν κυρίως τη βελτίωση προϊόντων και λιγότερο την ανάπτυξη νέου προϊόντος (καινοτομία αιχμής), η ανάπτυξη τέτοιας δραστηριότητας υποδηλώνει ότι οι επιχειρήσεις αυτές έχουν υιοθετήσει τουλάχιστον εν μέρη τη δυναμική ανταγωνιστική στρατηγική που επικεντρώνει στη διαφοροποίηση και την ποιότητα.
Επίσης σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας το πολύ μικρό μέγεθος της επιχείρησης (0-9 απασχ.) δεν ευνοεί την ανάπτυξη & εφαρμογή διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας, αντιθέτως δεν εμποδίζει την ανάπτυξη καινοτομιών όμως πολλές φορές λειτουργεί ανασταλτικά προς την καλύτερη δυνατή παραγωγική και εμπορική αξιοποίηση τους.
Τα παραπάνω συμπεράσματα της έρευνας πεδίου είναι πλήρως συμβατά με προηγούμενη εμπειρική ανάλυση[1] που παρουσιάζεται στο κεφάλαιο της κλαδικής μελέτης και διαπιστώνει τόσο την αξιόλογη καινοτομική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων όσο και τη μεγαλύτερη ένταση των ανασταλτικών παραγόντων στην αξιοποίηση των καινοτομιών που αντιμετωπίζουν οι μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις.

ε). Το γεγονός ότι η οργάνωση της εργασίας, στις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, βασίζεται στη δυνατότητα εναλλαγής ρόλων και καθηκόντων των εργαζομένων και όχι στον αυστηρό καθορισμό τους, εξαιτίας κυρίως του χαμηλού βαθμού τυποποίησης της παραγωγικής διαδικασίας, αποτελεί στοιχείο το οποίο διαμορφώνει την εκτίμηση για την ύπαρξη πολυειδικευμένου εργατικού δυναμικού δίχως όμως να μας αποκαλύπτει αρκετά σχετικά με την ποιότητα και το εύρος της κατάρτισης του.
Αυτό ενισχύεται από το ότι η δυνατότητα εναλλαγής ρόλων και καθηκόντων που εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό στις μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις, αποδίδεται από τις ίδιες τις επιχειρήσεις μικρού μεγέθους στην έλλειψη μηχανών σύγχρονης ευέλικτης τεχνολογίας (όπως CNC, CAD CAM) οι οποίες απαιτούν την εξειδίκευση ορισμένων εργαζομένων στη χρήση τους. Συνεπώς η πρακτική της εναλλαγής ρόλων και καθηκόντων των εργαζομένων δεν συνδέεται αναγκαστικά και με την ύπαρξη υψηλής κατάρτισης πολυειδικευμένου εργατικού δυναμικού.
Βέβαια η ύπαρξη εργατικού δυναμικού που δεν έχει συνηθίσει σε εργασίες ρουτίνας και σε έναν άκαμπτο καθορισμό ρόλων και καθηκόντων, αποτελεί σίγουρα μια θετική βάση για τη διαμόρφωση ενός πολυειδικευμένου εργατικού δυναμικού υψηλής κατάρτισης, προκειμένου η επιχείρηση να έχει ευελιξία στην απαιτούμενη κάθε φορά αναδιανομή των ανθρώπινων της πόρων για τη γρήγορη ανταπόκριση της στις μεταβολές της σύνθεσης της ζήτησης, δίχως δηλαδή να προκαλείται υποαπασχόληση των παραγωγικών συντελεστών της και κατ' επέκταση μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας.
Επίσης όπως υποστήριξαν διάφοροι συγγραφείς (H.Schmitz & B.Musyck, 1993)[30] το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού, αποτέλεσε μια σημαντική προϋπόθεση της απόκτησης ποιοτικής ευελιξίας από τα παραγωγικά συμπλέγματα των "Βιομηχανικών Συνοικιών" δηλαδή αύξησης της προσαρμοστικότητας μέσω της συνεχούς επιδίωξης της καινοτομίας και της υψηλής διαφοροποίησης του προϊόντος.

Την τελευταία δεκαετία όλο και περισσότερες επιχειρήσεις των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων του Ελαιώνα, δραστηριοποιούνται προς την κατεύθυνση της εφαρμογής προγραμμάτων κατάρτισης των εργαζομένων, γεγονός που αποδεικνύει ότι έχουν συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα της βελτίωσης των ικανοτήτων των εργαζομένων ως το βασικό μέσο για την αύξηση της παραγωγικότητας τους, δεδομένου του υψηλού βαθμού εντάσεως εργασίας των δραστηριοτήτων τους.
Όμως ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο της παρούσης έρευνας είναι ότι οι επιχειρήσεις αξιολογούν ως πιό αξιόπιστα και αποτελεσματικά τα προγράμματα ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης που εφαρμόζουν οι ίδιες και όχι αυτά τα οποία πραγματοποιούνται από οργανισμούς ή συμβούλους κατάρτισης, μέσω Κρατικής ή Κοινοτικής χρηματοδότησης κυρίως λόγω του ότι δεν είναι πρακτικά προσανατολισμένα και προσαρμοσμένα στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας.

Στο σημείο αυτό επανερχόμενοι στην συζήτηση που έχει γίνει σχετικά με τον τρόπο και τις διαδικασίες εκπαίδευσης και κατάρτισης που έχουν αναπτυχθεί στα πλαίσια των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών", υπενθυμίζουμε ότι οι θεσμοί των κέντρων παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης που αναπτύχθηκαν σε αυτές τις περιοχές, υλοποιούν μια εκπαιδευτική πολιτική η οποία στοχεύει στους εργάτες αλλά και στους επιχειρηματίες, με την ενεργή ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα στην ρύθμιση, τον έλεγχο και τη συγχρηματοδότηση της.
Συνεπώς αν ένα από τα ζητούμενα για την απόκτηση ευελιξίας από τις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής είναι η πολυειδίκευση σε συνδυασμό με τον υψηλό βαθμό κατάρτισης των εργαζομένων, τότε για την επίτευξη των στόχων των όποιων πολιτικών κατάρτισης, σημασία έχει οι τοπικές βιομηχανικές επιχειρήσεις να παίξουν έναν ενεργό ρόλο στον σχεδιασμό του περιεχομένου, στην εφαρμογή και στην παρακολούθηση της.

στ). Σχετικά με τη διαμόρφωση των μισθών και γενικότερα των συνθηκών εργασίας του εργατικού δυναμικού στις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, *διαπιστώνουμε την υποχώρηση της σημασίας των συλλογικών ή κλαδικών* συμβάσεων εργασίας και τη σημασία που έχει η διαπραγμάτευση σε επίπεδο επιχείρησης, όπου μεταξύ κάθε ενός εργαζόμενου και της επιχείρησης αναπτύσσεται ένα ατομικό συμβόλαιο, στην άτυπη όμως μορφή της προφορικής συμφωνίας.
Το γεγονός αυτό το οποίο υποδηλώνει και χαμηλό βαθμό σωματειακής οργάνωσης της εργατικής δύναμης, παραπέμπει σε μια κατάσταση επιδείνωσης των εργασιακών σχέσεων (χαμηλούς μισθούς, ανυπαρξία κοινωνικής ασφάλισης, ανεξέλεκτος χρόνος εργασίας), όμως η επιδείνωση αυτή προκύπτει κυρίως για την κατηγορία της ανειδίκευτης εργασίας και όχι για την κατηγορία της ειδικευμένης εργασίας (των τεχνιτών παραγωγής), για την οποία πολλές φορές το είδος αυτό των άτυπων συμφωνιών κρίνεται ως ευνοϊκό.
Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα οι όροι και περιορισμοί που απορρέουν από τις συλλογικές και κλαδικές συμβάσεις στην πράξη είναι ανενεργοί, γεγονός που υποδηλώνει το ότι αυτό το είδος της διαπραγμάτευσης μη λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της μεμονωμένης επιχείρησης, δε μπορεί να είναι λειτουργικό τόσο ως προς την εξυπηρέτηση των αναγκών της επιχείρησης αλλά και των προσδοκιών των εργαζομένων.

Γύρω από τα ζητήματα της οργάνωσης της εργασίας και των συνθηκών εργασίας και του τρόπου με τον οποίο σχετίζονται με την απόκτηση ευελιξίας από τη μεμονωμένη επιχείρηση καθώς και από τα βιομηχανικά συμπλέγματα των ομάδων διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων, η συζήτηση που παρατείθεται σε προηγούμενα κεφάλαια έχει οδηγήσει σε δύο σημαντικές παρατηρήσεις.
Η πρώτη αφορά το γεγονός ότι στις επιτυχημένες περιπτώσεις των παραγωγικών συμπλεγμάτων των "Βιομηχανικών Συνοικιών" των αναπτυγμένων χωρών, ο υψηλός βαθμός ειδίκευσης των εργαζομένων και ο υψηλός βαθμός σωματειακής οργάνωσης τους (C.Trigilia, 1992)[26], απέτρεψαν αρχικά την οργάνωση της παραγωγής στην βάση της φθηνής εργατικής δύναμης και κατά συνέπεια ενίσχυσε με έμμεσο τρόπο την πίεση προς τις επιχειρήσεις να καινοτομήσουν προκειμένου να ενδυναμώσουν την ανταγωνιστική τους θέση, δηλαδή την ενίσχυση της θέσης τους σε αυτό που ονομάζουμε ποιοτική ευελιξία.
Βέβαια στις περιοχές αυτές των ανεπτυγμένων χωρών, η διαπραγματευτική δράση των εργατικών συνδικάτων προς την παραπάνω κατεύθυνση ενισχύθηκε σημαντικά από την ύπαρξη χαμηλής ανεργίας και ειδικότερα των ειδικευμένων εργατών, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες η υψηλή ανεργία είχε τα αντίθετα ακριβώς αποτελέσματα, δηλαδή το χαμηλό βαθμό σωματειακής οργάνωσης, την υποβάθμιση των συνθηκών εργασίας και κατ' επέκταση τη διολίσθηση των παραγωγικών συμπλεγμάτων προς την κατεύθυνση της αριθμητικής ευελιξίας (H.Schmitz & B.Musyck, 1993)[30].

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά στο θετικό ρόλο που διαδραμάτισε η τοπική ρύθμιση της αγοράς εργασίας (διαπραγμάτευση μισθών και συνθηκών εργασίας σε επίπεδο τοπικό και μεμονωμένης επιχείρησης) στην ανάπτυξη των "Βιομηχανικών Συνοικιών" καθώς και

στη σημασία της διατήρησης της αυτονομίας των διαπραγματεύσεων στο τοπικό και στο εθνικό επίπεδο που υποστήριξαν συγγραφείς όπως ο (P.Brutti, 1992)[43] όπου στο εθνικό επίπεδο μπορεί να αφεθεί η διαπραγμάτευση των γενικών όρων (π.χ ασφάλιση, κατώτατα όρια μισθών) ενώ στο τοπικό μπορεί να γίνεται η διαπραγμάτευση των ειδικών όρων της εργασίας (π.χ. αυξήσεις μισθών, ώρες εργασίας, σύνδεση παραγωγικότητας με μισθούς).

Επανερχόμενοι στην προβληματική της απόκτησης ποιοτικής ευελιξίας ως προς την εργασία, από τις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, πρέπει να τονίσουμε την ανάγκη υπέρβασης της άτυπης μορφής διαπραγμάτευσης που έχει αναφορά μόνο στο επίπεδο της μεμονωμένης επιχείρησης και οδηγεί συνήθως σε επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων. Όμως εκτός από την υπέρβαση του άτυπου χαρακτήρα της διαπραγμάτευσης σε επίπεδο επιχείρησης, αυτή πρέπει να αποτελεί το εξειδικευμένο μέρος μιας ευρύτερης διαπραγμάτευσης που συντελείται στο εθνικό και τοπικό επίπεδο, δηλαδή η απαιτείται η ολοκλήρωση της σε ένα τοπικό και εθνικό σύστημα ρύθμισης της αγοράς εργασίας, όπου ο συμβιβασμός των επιδιώξεων των εργαζομένων και των εργοδοτών, να είναι πιό προσαρμοσμένος στις ανάγκες της τοπικής βιομηχανίας και του τοπικού πληθυσμού των εργαζομένων.
Αυτό βέβαια προϋποθέτει μετασχηματισμούς στον τρόπο λειτουργίας των εθνικών και κλαδικών συμβάσεων εργασίας, τη νομική και πολιτική αναγνώριση περιθωρίων στην τοπική ρύθμιση και την ολοκλήρωση των εξειδικευμένων όρων των τοπικών κλαδικών συμφωνιών με τους γενικούς όρους των εθνικών κλαδικών συμφωνιών.
Οι μετασχηματισμοί αυτοί δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν αν δεν ενισχυθεί η αυτονομία και η διαπραγματευτική δύναμη των τοπικών θεσμικών συνομιλητών (εργατικά συνδικάτα, εργοδοτικές ενώσεις) και αν το κράτος δεν αναγνωρίσει τις συμφωνίες αυτές στη χάραξη της γενικότερης εισοδηματικής και κοινωνικής πολιτικής.
Όμως εκτός από τις θεσμικές αλλαγές απαιτείται και αλλαγή στάσης από τα βασικά υποκείμενα της κοινωνικής σύγκρουσης, μια διαφορετική εργασιακή και επιχειρηματική ηθική. Τα εργατικά αιτήματα πρέπει να ξεφύγουν από τη αμυντική λογική και να επιδιώκουν την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης, τις αυξήσεις μισθών τη βελτίωση της κοινωνικής προστασίας, μέσω μιας ενεργητικής υποστήριξης της επιχείρησης να πορευτεί προς την απόκτηση δυναμικής ευελιξίας. Επίσης και από την πλευρά της εργοδοσίας, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας πρέπει να επιδιωχθεί μέσω της αναδιάρθρωσης της οργάνωσης της εργασίας στη βάση της αυξημένης συμμετοχής των εργαζομένων στην παραγωγή και της βελτίωσης των τεχνικών ικανοτήτων της. Πρέπει δηλαδή στο επίκεντρο των διαπραγματεύσεων μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών να βρίσκεται η επέκταση της παραγωγής και η αύξηση της παραγωγικότητας σε συνδυασμό πάντοτε με τη βελτίωση των ικανοτήτων (ειδίκευση, κατάρτιση) και των συνθηκών των εργαζομένων.

στ. Αναζητώντας την ευελιξία στις ακολουθούμενες επιχειρηματικές στρατηγικές των επιχειρήσεων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, διαπιστώνουμε τη συνύπαρξη μη συμβατών, ή αλλιώς ανταγωνιστικών, μεταξύ τους πρακτικών και αντιλήψεων.
Συγκεκριμένα από πλευράς αντιλήψεων, οι επιχειρήσεις συνειδητοποιούν ολοένα και περισσότερο τη σημασία επικέντρωσης της προσπάθειας τους στη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, θεωρώντας μάλιστα το στόχο αυτό ως πιό εφικτό από τη μείωση του κόστους παραγωγής και την επίτευξη χαμηλότερων τιμών. Όμως κάποια άλλα στοιχεία που συνθέτουν την ποιότητα με την ευρύτερη της έννοια, όπως η υψηλή εξειδίκευση, η διαφοροποίηση στο προϊόν, οι υπηρεσίες μετά την πώληση, εμφανίζονται με μικρή ένταση ως επιχειρηματικοί στόχοι ανταγωνιστικής στρατηγικής.
Βέβαια η σημασία των στοιχείων της ποιότητας ως σημείων επικέντρωσης της επιχειρηματικής ανταγωνιστικής στρατηγικής, φαίνεται να έχει μικρή απήχηση στις πολύ μικρού μεγέθους επιχειρήσεις (0-9 απασχ.), οι οποίες επικεντρώνουν περισσότερο στη μάχη με το κόστος και την τιμή των προϊόντων.
Αντιθέτως από πλευράς πρακτικών επιχειρηματικής αντίδρασης στις μεταβολές της ζήτησης, διαπιστώνουμε την υποχώρηση των στοιχείων που υποδηλώνουν την έμφαση στην ποιότητα και την ευελιξία, όχι μόνο την ποιοτική αλλά και την αριθμητική ευελιξία.

Συγκεκριμένα σε περιόδους πτώσης της ζήτησης βλέπουμε πως υιοθετείται από τις επιχειρήσεις αμυντική στάση η οποία συντίθεται από επιμέρους πρακτικές όπως τις απολύσεις προσωπικού και την αναπροσαρμογή του όγκου παραγωγής ενώ αντίθετα σε μικρή έκταση εμφανίζονται πρακτικές όπως η επιδίωξη ανάληψης έργου φασόν και η αναζήτηση νέων αγορών. Μάλιστα όπου εμφανίζεται η πρακτική της αναζήτησης νέων αγορών αυτή αφορά κυρίως στην πραγματοποίηση εξαγωγών και όχι στην ανάπτυξη νέων προϊόντων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν μια πρωτογενή αύξηση της ζήτησης.
Ενδεικτικό επίσης αυτής της άκαμπτης αμυντικής στάσης είναι το γεγονός ότι ένας αριθμός επιχειρήσεων συνεχίζουν την παραγωγή τους δημιουργώντας μεγάλα stock ετοίμων προϊόντων, προσδοκώντας την αντιστροφή των τάσεων στη ζήτηση.
Παραδοσιακός είναι επίσης και ο τρόπος αντίδρασης της επιχείρησης σε περιόδους έξαρσης της ζήτησης, όπου απαντούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία με υπερωρίες του προσωπικού, ενώ σε πολύ μικρή έκταση εμφανίζεται η ανάθεση της παραγωγής σε υπεργολάβους, η χρησιμοποίηση της τέταρτης ($4^{ης}$) βάρδιας. Επίσης η επιχείρηση αδυνατεί να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες της αριθμητικής ευελιξίας που της προσφέρουν η πρόσληψη προσωπικού μερικής ή εποχειακής απασχόλησης.

Με βάση την προηγούμενη αναζήτηση των στοιχείων ευελιξίας στις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα μπορούμε να προχωρήσουμε στη διατύπωση δύο σημαντικών παρατηρήσεων:
1). Διαπιστώνουμε μια αναντιστοιχία μεταξύ επιχειρηματικών αντιλήψεων και πρακτικών στις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, δηλαδή ενώ οι επιχειρήσεις συνειδητοποιούν ότι βρίσκονται αντιμέτωπες με νέες προκλήσεις που υπαγορεύουν λύσεις ποιότητας, υιοθετούν στην πράξη πρακτικές που υπολείπονται σημαντικά των διαπιστώσεων και αναλύσεων τους. Η αναντιστοιχία αυτή έχει επισημανθεί και σε άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα και έχει εντοπιστεί ως πρόβλημα μετασχηματισμού των υπο διαμόρφωση νέων αντιλήψεων σε επιχειρηματική πράξη (Α.Λυμπεράκη, 1996)[15].
Όμως η μη προσαρμογή των επιχειρηματικών πρακτικών με βάση τις υπο διαμόρφωση νέες αντιλήψεις, δε θα μπορούσε να έχει μόνο μια υποκειμενική διάσταση δηλαδή να αποδωθεί σε απροθυμία των επιχειρήσεων ανάληψης πρωτοβουλιών μετασχηματισμού της στρατηγικής τους ή μόνο στην έλλειψη επιχειρηματικότητας. Περισσότερο πρέπει να ειδωθεί ως πρόβλημα που συνδέεται με τις συνθήκες απομόνωσης και ανυπαρξίας δικτύωσης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, γεγονός που δυσχεραίνει την ανάληψη πρωτοβουλιών και μάλιστα σε ένα περιβάλλον έντονης ρευστότητας της ζήτησης και επιταχυνόμενης τεχνολογικής ανάπτυξης.
2) Εμφανίζεται μιά θετική συσχέτιση ανάμεσα στο μέγεθος των επιχειρήσεων και στην υιοθέτηση δυναμικών, επιθετικών επιχειρηματικών πρακτικών και αντιλήψεων, δίχως όμως να μας επιτρέπει να διατυπώσουμε την άποψη ότι οι μικρού μεγέθους επιχείρηση υστερεί σε σχέση με την επιχείρηση μεγάλου μεγέθους, γεγονός που οφείλεται σε δύο λόγους. Αρχικά στη σχετικότητα των χρησιμοποιούμενων όρων "μικρό" και "μεγάλο" μέγεθος όταν αναφερόμαστε στις επιχειρήσεις του δείγματος αφού οι μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις του δείγματος δεν απασχολούν πάνω από 250 άτομα και κατά δεύτερο στο ότι παρατηρούμε τον ίδιο δυναμισμό στις κατηγορίες μεγέθους (50-άνω απασχ.) και (20-49 απασχ.).
Περισσότερο αυτό που προκύπτει από την παρούσα έρευνα είναι μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ του πολύ μικρού μεγέθους επιχείρησης (0-9 απασχ.) και του δυναμισμού στις επιχειρηματικές πρακτικές και αντιλήψεις, γεγονός που αποκαλύπτει τους μεγάλους περιορισμούς (στενότητα πόρων, έλλειψη πληροφόρησης των σύγχρονων εξελίξεων, έλλειψη επιχειρηματικότητας) που τίθενται στην ανάπτυξη τους και εντείνονται από τις συνθήκες απομόνωση και περιθωριοποίησης τους.
Συνεπώς το γεγονός ότι οι μικρές μονάδες της περιοχής (0-9 απασχ.), όπως προέκυψε από τη διερεύνηση της χρηματοοικονομικής κατάστασης των βιομηχανικών επιχειρήσεων της περιοχής του Ελαιώνα την περίοδο 1992-97, εμφανίζουν υψηλότερα περιθώρια κέρδους και μικρότερη δανειακή επιβάρυνση, δεν υποδηλώνει κατ' ανάγκη δυναμισμό αλλά μπορεί να υποδηλώνει και την επενδυτική αποχή των επιχειρήσεων αυτών και κατ' επέκταση τα χαμηλά χρηματοοικονομικά έξοδα για την εξυπηρέτηση των επενδυτικών δανείων.

3). Συνυπάρχουν στην ίδια επιχείρηση στοιχεία τα οποία συνηγορούν υπέρ των ευέλικτων σεναρίων αύξησης της προσαρμοστικότητας και της ανταγωνιστικότητας και στοιχεία τα οποία θέτουν φραγμό σε αυτά, όπως για παράδειγμα ο συνδυασμός της εισαγωγής ευέλικτων μηχανών ψηφιακής τεχνολογίας με τον παραδοσιακό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής ή η αξιοποίηση των άτυπων μορφών εργασίας με την αυξημένο ρόλο των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία.
Επίσης από τα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της ευελιξίας, πιό εμφανή είναι εκείνα που οδηγούν σε ποσοτική (αριθμητική) ευελιξία και λιγότερο σε ποιοτική (λειτουργική) ευελιξία (π.χ. στις εργασιακές συνθήκες), γεγονός που σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής βασιζόμενες σε αυτά μπορούν να αποκτήσουν συγκυριακή προσαρμοστικότητα και ανταγωνιστικότητα και όχι μακράς διάρκειας.

Δηλαδή, στην περίπτωση των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής του Ελαιώνα, πιό κοντινό σενάριο ευέλικτης αναδιάρθρωσης είναι αυτό που ο Hubert Schmitz εντόπισε στις περιπτώσεις των παραγωγικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών όπου έχει παρατηρηθεί η συνύπαρξη στοιχείων όπως υψηλή καινοτομία και φθηνή εργασία, είτε στα πλαίσια της μιάς επιχείρησης ή κάποιες από τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στα συμπλέγματα αυτά υιοθετούν τα στοιχεία της στρατηγικής του "υψηλού δρόμου" (καινοτομία, ποιότητα, διαφοροποίηση) ενώ κάποιες άλλες του "χαμηλού δρόμου" (χαμηλές τιμές προϊόντων, αριθμητική εργατική ευελιξία και φθηνή εργασία). Η συνύπαρξη ενδογενών διαδικασιών τεχνολογικής καινοτομίας και δυναμισμού και συνθηκών επιδείνωσης των εργασιακών σχέσεων αποδίδεται στις συνθήκες εργατικού πλεονάσματος, γεγονός που επιτρέπει τη διατήρηση των αμοιβών σε χαμηλά επίπεδα καθώς και το χαμηλό βαθμό σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων. Όμως σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες χώρες, κοινό χαρακτηριστικό των παραγωγικών συμπλεγμάτων των αναπτυγμένων χωρών, είναι ο ιδιαίτερος συνδυασμός ευελιξίας και ανταγωνιστικότητας που έχει αποδοθεί ως επιλογή του "υψηλού δρόμου" προς την ανταγωνιστικότητα (W.Sengenberger & F.Pyke, 1992)[31] ή αλλιώς ως επιλογή της ποιοτικής ευελιξίας. Η στρατηγική αυτή υποδηλώνει την απόκτηση ευελιξίας με τη στρατηγική επιδίωξη της καινοτομίας, την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, τη διαφοροποίηση στο προϊόν και όλα αυτά σε συνδυασμό με μια ευνοϊκή ανάπτυξη και όχι την υπερεκμετάλευση της εργασίας.

Η παραπάνω επιλογή οδήγησε στην επίτευξη υψηλής ανταγωνιστικότητας, η οποία στις περιπτώσεις αυτών των παραγωγικών συμπλεγμάτων νοείται ως συλλογική ανταγωνιστικότητα-αποδοτικότητα, ακριβώς επειδή συνδυάστηκε με ένα ευνοϊκό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται από δύο σημαντικά στοιχεία:
α). Της εξωτερικής οριζόντιας "δικτύωσης" με την έννοια των δικτύων παροχής πραγματικών υπηρεσιών (περιλαμβάνεται και η εκπαίδευση-κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού) μέσω της λειτουργίας των οποίων από τη μια κοινωνικοποιείται ο κίνδυνος και το κόστος που πρέπει να αναληφθεί από τις μικρές επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να ρίξουν το βάρος στην ποιότητα, την ανάπτυξη καινοτομιών, τη διαφοροποίηση και εξειδίκευση των προϊόντων και από την άλλη θεσμοποιείται η διαεπιχειρησιακή συνεργασία καθώς και η συνεργασία όλων των παραγόντων της τοπικής οικονομίας (εργαζομένων, επιχειρήσεων, τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπαιδευτικών οργανισμών κ.λ.π) και
β). Της εσωτερικής "δικτύωσης" με την έννοια της άρσης του αυστηρού διαχωρισμού μεταξύ σύλληψης και εκτέλεσης (έρευνας, ανάπτυξης και παραγωγής) και της αποκέντρωσης των αποφάσεων που αφορούν την παραγωγή, γεγονός που επιβάλλει την αυξημένη επένδυση στις ειδικότητες της εργασίας και την ενθάρρυνση στο χώρο εργασίας της αυξημένης συμμετοχής των εργαζομένων στον επιχειρησιακό σχεδιασμό.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στις απόψεις που διατυπώνουν διάφοροι συγγραφείς όπως οι (C.F.Sabel, 1989)[2] και (M.J.Piore, 1992)[59], διακρίνεται μια θετική σχέση ανάμεσα στην πρακτική της "εσωτερικής δικτύωσης" και σε ένα αισιόδοξο σενάριο για το μέλλον της εργασίας, λογική η οποία μπορεί περιγραφικά να αναλυθεί ως εξής.

Βασικές συστατικές δομικές αναγκαιότητες του συστήματος της ευέλικτης εξειδίκευσης είναι η ενσωμάτωση των διαδικασιών σύλληψης και εκτέλεσης, της έρευνας & ανάπτυξης με την παραγωγή, η χρήση ευέλικτων μηχανών παραγωγής που ενσωματώνουν λειτουργίες διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας και σε ότι αφορά τις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, η επιλεκτική επανασύνθεση της κάθετα κατατμημένης παραγωγής μεταξύ ανεξάρτητων βιομηχανικών μονάδων που ανήκουν στην ίδια επιχείρηση (αποκέντρωση πολυεθνικής). Όμως για την εξασφάλιση του συντονισμού όλου του φάσματος των παραγωγικών διαδικασιών, στα πλαίσια της κάθε παραγωγικής μονάδας και μεταξύ των παραγωγικών μονάδων, απαιτείται η ανάπτυξη εσωτερικών δικτύων συνεργασίας που θα διασφαλίζουν συνέργεια και ταχύτητα λήψης και εφαρμογής αποφάσεων.
Επίσης συνέπεια της ενσωμάτωσης της σύλληψης και εκτέλεσης τόσο στην οργάνωση της εργασίας όσο και στον τεχνολογικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται, είναι η υποχώρηση της σημασίας της στενά εξειδικευμένης εργασίας που επιτελεί μια τυποποιημένη εργασία και αποτελεί ένα συμπλήρωμα-εξάρτημα των μηχανημάτων παραγωγής και η αύξηση της σημασίας της πολυειδικευμένης εργασίας και της τεχνογνωσίας που εμπεριέχεται σε αυτή. Κατ' επέκταση αυξάνει η σημασία της επένδυσης για τη βελτίωση των γνώσεων και ικανοτήτων της εργασίας (εκπαίδευση-κατάρτιση) με αποτέλεσμα το ζήτημα της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης να μην περιορίζεται στην αναπαραγωγή της φυσικής της υπόστασης αλλά να επεκτείνεται και στην αναπαραγωγή της γνώσης που ενσωματώνεται σε αυτή.
Συνέπεια της αύξησης της σημασίας της γνώσης της εργασίας και του αυξημένου ρόλου που αυτή διαδραματίζει στην παραγωγική διαδικασία, έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση του ελέγχου της εργασίας στις διαδικασίες παραγωγής και στο τελικό προϊόν, δηλαδή προκύπτει μια νέα κατανομή δύναμης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία που δίνει τη δυνατότητα διαμόρφωσης των εργασιακών σχέσεων σε ένα πλαίσιο πιό δημοκρατικό, στη βάση της συμμετοχής, του διαλόγου και της συναίνεσης.
Βέβαια τα παραπάνω αυτά στοιχεία της εξωτερικής οριζόντιας "δικτύωσης" και της εσωτερικής δικτύωσης, εμφανίζονται και στις περιπτώσεις των παραγωγικών συμπλεγμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών, σε μικρότερη όμως ένταση (ως προς το εύρος και την εξειδίκευση τους) και σε μικρότερο επίπεδο θεσμοποίησης.
Συνεπώς σχετικά με την αιτία τα παραγωγικά συμπλέγματα των αναπτυσσόμενων χωρών ακολούθησαν δρόμους προς την απόκτηση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας βασισμένους πολλές φορές σε στοιχεία αριθμητικής και όχι ποιοτικής ευελιξίας, εκτός από την ύπαρξη εργατικού πλεονάσματος, πρέπει να ληφθεί υπόψιν και ο χαμηλότερος βαθμός ανάπτυξης ή θεσμοποίησης της εξωτερικής και εσωτερικής δικτύωσης.

Με βάση την παραπάνω συζήτηση μπορούμε να προχωρήσουμε στη διατύπωση δύο σημαντικών θέσεων:
1) Ο δρόμος προς την ευελιξία, ακόμη περισσότερο προς αυτή που στηρίζεται στην ποιοτική αναβάθμιση των παραγωγικών και εργασιακών συνθηκών (ποιοτική ευελιξία), δε μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ένα ζήτημα χάραξης στρατηγικών μετασχηματισμού από μεμονωμένες επιχειρήσεις και μάλιστα μικρού μεγέθους, αλλά ως πρόκληση που αντιμετωπίζεται από ένα σύνολο επιχειρήσεων μέσα σε ένα πλαίσιο πυκνών διαεπιχειρησιακών σχέσεων. Δηλαδή τα όποια σενάρια ευέλικτης αναδιάρθρωσης ακόμη και αυτά που στηρίζονται εν μέρη σε στοιχεία αριθμητικής ευελιξίας, προκειμένου να οδηγήσουν το παραγωγικό σύστημα μιας περιοχής σε συλλογική ανταγωνιστικότητα και προσαρμοστικότητα, μπορούν να ευοδοθούν μόνο στα πλαίσια της "δικτύωσης" και
2) Το είδος, η ένταση και η ποιότητα της εξωτερικής και εσωτερικής "δικτύωσης" αντανακλά αντίστοιχα και στην ευελιξία, προκρίνοντας κάθε φορά και διαφορετικά σενάρια ευέλικτης αναδιάρθρωσης. Για παράδειγμα αν τα δίκτυα υπεργολαβικών σχέσεων συνίστανται σε σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων μικρού και μεγάλου μεγέθους, τότε στα πλαίσια των άνισων διαεπιχειρησιακών σχέσεων που διαμορφώνονται, το πλεονέκτημα της ευελιξίας που επιτυγχάνεται περιορίζεται μόνο στη μεμονωμένη μεγάλη επιχείρηση. Επίσης εάν η προώθηση της εσωτερικής "δικτύωσης" της επιχείρησης (αποκέντρωση των αποφάσεων της παραγωγής, ενσωμάτωση των διαδικασιών έρευνας, ανάπτυξης και παραγωγής), γίνει στη βάση της αυξημένης συμμετοχής των εργαζομένων τότε ενισχύεται το σενάριο της ευέλικτης αναδιάρθρωσης

που επιτρέπει πιό κοινωνικά επιθυμητά υποδείγματα εργασιακών σχέσεων και οργάνωσης της εργασίας.
Η παραπάνω πρόταση υποδηλώνει μια αμφισβήτηση της a priori θετικής συσχέτισης ανάμεσα στην πρακτική της "εσωτερικής δικτύωσης" και στο αισιόδοξο σενάριο για το μέλλον της εργασίας που περιγράφτηκε πιό πάνω, αφού στηρίζεται στην πεποίθηση ότι παρόλο που στο υπόδειγμα της ευέλικτης εξειδίκευσης η αναγκαιότητα της "εσωτερικής δικτύωσης" οδηγεί στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων και την εμπλοκή τους σε όλο το φάσμα της παραγωγής (σύλληψη και εκτέλεση), αυτό δε σημαίνει πως οδηγεί νομοτελειακά και σε βελτίωση των γενικότερων συνθηκών και όρων εργασίας.
Η θέση αυτή στηρίζεται και από τα αποτελέσματα των ερευνών του (H.Schmitz, 1995)[36] στα παραδείγματα ευέλικτης συσσώρευσης των αναπτυσσόμενων χωρών και ειδικότερα από την υποδειγματική περίπτωση της Sinos Valley στη Βραζιλία, όπου διαπιστώνεται ότι η ύπαρξη διαδικασιών τεχνολογικής μάθησης και βελτιώσεων των εργατικών ικανοτήτων που επέτρεψαν στο τοπικό βιομηχανικό συγκρότημα να αναβαθμίσει τα προϊόντα του και την ενεργοποίηση των ενδογενών διαδικασιών τεχνολογικής καινοτομίας δεν συμβαδίζει με γενικότερη βελτίωση των μισθών και των συνθηκών εργασίας, γεγονός που αποδώθηκε στην υχηλή ανεργία της περιοχής και κατ' επέκταση το χαμηλό βαθμό σωματειακής οργάνωσης των εργαζομένων.
Συνεπώς η αναβάθμιση του ρόλου των εργαζομένων στην παραγωγή και η αύξηση του ελέγχου της εργασίας στις διαδικασίες και το προϊόν, μπορεί να διαμορφώνει ευνοϊκότερους όρους διαπραγμάτευσης από την πλευρά των εργαζομένων της γενικότερης θέσης τους, όμως το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης αυτής κρίνεται από παράγοντες που σχετίζονται με το βαθμό πολιτικής συγκρότησης και ισχύς της εργασίας και από τις γενικότερες συνθήκες του επιπέδου της απασχόλησης.
Δηλαδή σε ένα περιβάλλον υψηλής ανεργίας και κατακερματισμού της πολιτικής δύναμης της εργασίας, η πρακτική της "εσωτερικής δικτύωσης" και της κινητοποίησης της συνεργασίας των εργαζομένων στην παραγωγή μπορεί να επιτευχθεί και μέσω του κλασικού μηχανισμού επιβολής της πειθαρχίας δηλαδή του φόβου της ανεργίας.
Το συμπέρασμα αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί καταδυκνείει από τη μια τους περιορισμούς και τα όρια της δυνατότητας των τοπικών-περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων της ευέλικτης εξειδίκευσης και της τοπικής ρύθμισης της αγοράς εργασίας, προκειμένου να εξασφαλίσουν από μόνα τους μια θετική συνάρτηση ανάμεσα στη βελτίωση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των εργαζομένων και στη βελτίωση της γενικότερης θέσης τους στην κοινωνία και από την άλλη θέτει τον προβληματισμό για την αναγκαιότητα δραστηριοποίησης και των κρατικών αρχών στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας σε επίπεδο υπερτοπικό.

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις και απόψεις, καταλήγουμε στη θέση ότι ο τρόπος με τον οποίο θα απαντηθεί το ερώτημα:"Τι είδους ευέλικτη εξειδίκευση θέλουμε και για ποιόν; Την εκδοχή που συμφέρει το κεφάλαιο ή την εκδοχή που συμφέρει την εργασία;" (Α. Λυμπεράκη, 1991)[4], θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη στάση των επιχειρήσεων και των παραγωγικών συμπλεγμάτων, των εργαζομένων, του κράτους και των τοπικών αρχών και θεσμών σε σχέση με τα ζητήματα της εξωτερικής και εσωτερικής "δικτύωσης" καθώς και μιας συνολικότερης αντιμετώπισης του προβλήματος της ανεργίας.

Ολοκληρώνοντας τη συζήτηση σχετικά με τα ιδιαίτερα στοιχεία που συνθέτουν την "δικτύωση" και την "ευελιξία" στα επιτυχημένα παραδείγματα των βιομηχανικών συμπλεγμάτων διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων, διατυπώνουμε το συμπέρασμα πως στη γεωγραφική συγκέντρωση της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα, αναγνωρίζονται κάποια από τα στοιχεία αυτά, τα οποία όμως αφορούν κυρίως το πεδίο της αριθμητικής και ποιοτικής "ευελιξίας" και σε μικρότερο βαθμό το πεδίο της "δικτύωσης".
Ενώ δηλαδή διαπιστώνεται δυναμισμός στην διαμόρφωση συνθηκών που κάτω από προϋποθέσεις μπορούν να επιτρέψουν την απόκτηση αριθμητικής και ποιοτικής ευελιξίας, ταυτόχρονα διαπιστώνεται καθυστέρηση στην ανάπτυξη των όρων εκείνων που θα επιτρέψουν την "δικτύωση" και κατ' επέκταση το μετασχηματισμό αυτής της ίδιας της γεωγραφικής συγκέντρωσης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής σε ένα βιομηχανικό σύμπλεγμα υψηλής συνοχής και βαθμού ολοκλήρωσης.

7.2. Πολιτική στόχευση, πολιτικές και παράγοντες πολιτικής για την ενίσχυση της δυναμικής προς την ευέλικτη και δικτυωμένη ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανικής δομής της περιοχής του Ελαιώνα.

Με βάση όλη την προηγούμενη συζήτηση διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν οι αντικειμενικοί όροι (υπαρκτή δυναμική προς την ευελιξία και τη συνοχή της τοπικής βιομηχανικής δομής) για την άσκηση βιομηχανικής πολιτικής, με στόχευση να συμβάλλει στο μετασχηματισμό της γεωγραφικής συγκέντρωσης της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων του Ελαιώνα σε ένα δυναμικό βιομηχανικό σύμπλεγμα.
Όμως η άσκηση συνειδητής πολιτικής, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, έχει αρκετές πιθανότητες να επιτύχει τους στόχους της αρκεί να εκπληρώνει δύο βασικές προϋποθέσεις:
Η πρώτη προϋπόθεση έχει να κάνει με τον τρόπο σχεδιασμού και εφαρμογής της πολιτικής και ο οποίος θα πρέπει αφενός μεν να εξασφαλίζει τη συμμετοχή και την κινητοποίηση, σε όλα τα στάδια σχεδιασμού και εφαρμογής της, όλων των ενεργών παραγόντων της τοπικής οικονομίας της περιοχής του Ελαιώνα (εργαζόμενους, επιχειρήσεις, τοπικές αρχές) και αφετέρου να ολοκληρώνει τις τοπικές πρωτοβουλίες με τον ευρύτερο εθνικό βιομηχανικό σχεδιασμό. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατόν η ανάπτυξη των εξεταζόμενων βιομηχανιών της περιοχής να στηριχθεί σε έναν κλαδικό χωροταξικό σχεδιασμό που αποφεύγει τις συγκρούσεις και επικαλύψεις ανάμεσα στο τοπικό/εθνικό, κλαδικό/βιομηχανικό, μακροοικονομικό/μικροοικονομικό και εξασφαλίζει ταυτόχρονα τις απαραίτητες οικονομίες κλίμακος. Συνεπώς η βιομηχανική πολιτική δε πρέπει να επικεντρώνει μόνο στο τοπικό επίπεδο, δηλαδή αυτό της ενίσχυσης της εσωτερικής συνοχής και της δυναμικής της τοπικής βιομηχανικής δομής μέσω της αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και αυτό γιατί οι περιορισμοί της ανάπτυξης δεν εγγράφονται μόνο στο τοπικό επίπεδο.

Η δεύτερη προϋπόθεση αφορά το περιεχόμενο και τη στόχευση της ίδια της πολιτικής, η οποία πρέπει να αναπτύσσεται σε τρια επίπεδα:
Στο πρώτο επίπεδο, η στόχευση πρέπει να είναι η ενίσχυση της εσωτερικής δυναμικής της τοπικής βιομηχανικής δομής και η άρση των τοπικών περιορισμών της ανάπτυξης.
Το περιεχόμενο μιας τέτοιας πολιτικής πρέπει να επικεντρώνει στη διεύρυνση και θεσμοποίηση των ενδο- και διαεπιχειρησιακών σχέσεων συνεργασίας, στην ενίσχυση της δικτύωσης των επιχειρήσεων με κέντρα παραγωγής τεχνολογικής γνώσης, στην ενίσχυση της συνοχής της τοπικής βιομηχανική δομής και την ολοκλήρωση της με το τοπικό κοινωνικό περιβάλλον, στην ενίσχυση του κλίματος εμπιστοσύνης και στη διαμόρφωση μιάς εργασιακής και επιχειρηματικής ηθικής με τα χαρακτηριστικά που αναφερθήκαν προηγουμένως. Δηλαδή η βιομηχανική πολιτική πρέπει να παρέμβει στις δομές του τοπικού παραγωγικού συστήματος, παρέχοντας κυρίως τις θεσμικές προϋποθέσεις και όρους της αναδιάρθρωσης και του μετασχηματισμού του (μηχανισμοί ρύθμισης ανταγωνισμού και συνεργασίας, ανάπτυξης τεχνολογικής υποδομής κλ.π.).

Σε ένα δεύτερο επίπεδο η στόχευση πρέπει να επικεντρώνει στο μετασχηματισμό του τρόπου με τον οποίο η εσωτερική δυναμική του τοπικού παραγωγικού συστήματος συναντά την δυναμική των παγκοσμιοποιημένων αγορών. Το περιεχόμενο της πολιτικής πρέπει να είναι τέτοιο ώστε η άρση της τοπικής απομόνωσης και η σύνδεσης της τοπικής βιομηχανικής δομής με τις διεθνείς αγορές να μη γίνει στη βάση της ενίσχυσης του εξαγωγικού προσανατολισμού των μεμονωμένων και πιό δυναμικών επιχειρήσεων, αλλά αντιθέτως στη βάση της συλλογικής ανταγωνιστικότητας της ομάδας των συνδεδεμένων επιχειρήσεων της βιομηχανίας των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής.
Εδώ οι δράσεις πρέπει να έχουν περισσότερο διάσταση χωρικής και κλαδικής εξειδίκευσης και λιγότερο μακροιοκονομικής παρέμβασης, γιατί δε στοχεύουν απλά στη σύνδεση της τοπικής βιομηχανικής παραγωγής με τη διεθνή ζήτηση αλλά στη δομική προσαρμογή της τοπικής βιομηχανικής δομής με τις αντίστοιχες οικονομικές δομές της παγκόσμιας αγοράς.

Η κατάκτηση προσαρμοστικότητας και ανταγωνιστικότητας μακράς πνοής, από τις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, δε μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο στη βάση της συλλογικότητας ή αλλιώς της δικτυωμένης ανάπτυξης. Συνεπώς ακόμη και οι υλικές, μη θεσμικές, πολιτικές όπως αυτές των "πραγματικών" υπηρεσιών και ενισχύσεων δε πρέπει να κυριαρχούνται από τη λογική της παροχής των όρων ενίσχυσης της προσαρμογής και της ανταγωνιστικότητας των μεμονωμένων επιχειρήσεων εάν ο στόχος είναι η εξασφάλιση μιάς μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας.
Η εξασφάλιση της αναδιαρθρωτικής επίδρασης των βιομηχανικών πολιτικών μπορεί να γίνει μόνο εφόσον αυτές στοχεύουν στην ενίσχυση της προσαρμογής των επιχειρήσεων της βιομηχανίας της περιοχής στη βάση της δικτύωσης.
Η δικτύωση ως το όχημα προς τη νέα ανταγωνιστικότητα της ποιότητας αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία για τις μικρής κλίμακας επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής, αφού το μικρό μέγεθος της επιχείρησης σε συνθήκες απομόνωσης λειτουργεί απαγορευτικά ενώ αντίθετα σε συνθήκες συνεργασίας και δικτύωσης μπορεί να ευνοήσει το σενάριο μια ευέλικτης ανάπτυξης.

Σε ένα τρίτο επίπεδο η στόχευση πρέπει να είναι η άρση των υπερτοπικών περιορισμών στην ανάπτυξη της εσωτερικής δυναμικής της τοπικής βιομηχανικής δομής.
Όπως αναφέραμε στην πρώτη προϋπόθεση της βιομηχανικής πολιτικής, η αναγκαιότητα της ολοκλήρωσης της κλαδικής χωροταξικής βιομηχανικής πολιτικής με τον ευρύτερο εθνικό μακροοικονομικό σχεδιασμό προκύπτει από τους εθνικούς και υπερεθνικούς περιορισμούς στην ανάπτυξη της τοπικής βιομηχανικής δομής της περιοχής του Ελαιώνα. Ειδικότερα δύο από τους βασικότερους τομείς περιορισμών που εγγράφονται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αποτελούν:
Κατά πρώτον, ο υψηλός βαθμός εξωτερικής τεχνολογικής εξάρτησης που εμποδίζει τη συνοχή και ολοκλήρωση του τοπικού βιομηχανικού συστήματος και την ενδογενή ανάπτυξη τεχνολογικής γνώσης και καινοτομίας.
Κατά δεύτερον, οι γενικότερες τάσεις αποβιομηχάνισης και συρίκνωσης του συνόλου της εγχώριας βιομηχανικής βάσης με αποτελέσματα την αρνητική επίδραση στην πύκνωση των οριζόντιων διακλαδικών συνδέσεων και την αύξηση του συνολικού επιπέδου της ανεργίας γεγονός που θέτει εμπόδια στην υιοθέτηση των στρατηγικών της ποιοτικής αντί της αριθμητικής ευελιξίας.
Η άρση των περιορισμών ως προς την εσωτερική δυναμική της τοπικής βιομηχανικής δομής που εγγράφονται στο πλαίσιο της παγκόσμιας αγοράς και ειδικότερα στη θέση της ελληνικής βιομηχανίας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας, απαιτεί την άσκηση πολιτικών με μακροοικονομικό περιεχόμενο που ασκούνται από το Κράτος με δράσεις σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας σχετικά με τους τομείς στόχευσης μιας βιομηχανικής πολιτικής για την ανάδυση των τοπικών βιομηχανικών συγκεντρώσεων, όπως αυτό της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας τους στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης, αυτοί κωδικοποιούνται ως εξής: πολιτικές ενδυνάμωσης της εσωτερικής δυναμικής τους στη βάση της ανάδειξης των τοπικών πλεονεκτημάτων και άρσης των περιορισμών που εγγράφονται στον τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό χώρο και πολιτικές προσαρμογής και δυναμικής σύνδεσης της εσωτερικής τοπικής δυναμικής τους με τη δυναμική των διεθνών αγορών.

Η αναγνώρηση του ρόλου του κράτους, ως έναν από τους παράγοντες σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών και στους τρείς παραπάνω τομείς στόχευσης επιβάλλει την άμεση ανάληψη πρωτοβουλιών στο θεσμικό και υλικό επίπεδο.
Αρχικά προκειμένου το κράτος να μπορέσει να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην ενδυνάμωση της εσωτερικής δυναμικής και συνοχής της βιομηχανίας μεταλλικών προϊόντων και μηχανών της περιοχής του Ελαιώνα θα πρέπει να αντιληφθεί τα συστήματα των βιομηχανικών γεωγραφικών συγκεντρώσεων ως διακριτές κατηγορίες ανάλυσης και άσκησης βιομηχανικής πολιτικής.

Αυτό σημαίνει ότι το Κράτος πρέπει να προσθέσει μια νέα ρυθμιστική διάσταση στην πολιτική του παράλληλη με αυτή της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής που ασκεί σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, με κεντρικούς, αποκεντρωμένους ή αυτοδιοικούμενους δημοσίου χαρακτήρα οργανισμούς, με κλαδική ή μη στόχευση.
Για παράδειγμα, ένα μέρος των πολιτικών που εντάσσονται στην ασκούμενη άμεση βιομηχανική πολιτική, με καθολική ή και με περιφερειακή, κλαδική διάσταση, είναι αυτές που έχουν σχεδιαστεί και εφαρμοστεί μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου (Ν.1262/82 και των αναθεωρήσεων του), μέσω προγραμμάτων ενίσχυσης των Μκρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΠΕΠ, ΜΜΕ, Μικρά Δίκτυα, ΕΠΕ), μέσω προγραμμάτων του Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών (Ο.Π.Ε), μέσω των Κέντρων Καινοτομίας και Σχεδιασμού προϊόντων του ΕΟΜΜΕΧ, μέσω προγραμμάτων ανάπτυξης έρευνας και τεχνολογίας και σύνδεσης των επιχειρήσεων με θεσμούς τεχνολογικής γνώσης (ΑΕΙ, Κλαδικά Ερευνητικά Κέντρα κ.α.).

Η συζήτηση των προβλημάτων, των περιορισμών και της αποτελεσματικότητας των παραπάνω μέτρων της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής ως προς την αναδιάρθρωση και τον τεχνολογικό εκσυχρονισμό της Ελληνικής Βιομηχανίας, υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας εργασίας. Βέβαια θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε πως από τη συζήτηση που έχει αναπτυχθεί γύρω από την αποτελεσματικότητα της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής που εφαρμόστηκε μέχρι σήμερα, ως οι σημαντικότερες αιτίες που δεν της επέτρεψαν να δράσει καταλυτικά στον εκσυχρονισμό των βιομηχανικών δομών εντοπίζονται τα εξής:
α. Η επικέντρωση της πολιτικής στη μείωση του επιχειρηματικού κόστους και την αύξηση των κερδών και όχι στα δομικά στοιχεία της ανταγωνιστικότητας (παραγωγικότητα, ποιότητα, τεχνολογία), η εστίαση στη βραχυπρόθεσμη και όχι μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων (Τ. Γιαννίτσης, 1993)[55], β. Η απουσία επιλεκτικότητας στην ενίσχυση των βιομηχανικών κλάδων, η απουσία κλαδικής εξειδίκευσης, ο αμυντικός χαρακτήρας της ενίσχυσης, η αδυναμία παρέμβασης στα πεδία της επιχειρηματικής δράσης και οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων (Α.Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, 1993)[56], γ. Ο ατελής χαρακτήρας των δικτύων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο μεταξύ παραγωγής, έρευνας και εκπαίδευσης και η χαμηλή ζήτηση τεχνολογίας από τις βιομηχανίες επιχειρήσεις (Δ.Δενιόζος, 1993)[61].

Η προτεινόμενη όμως νέα ρυθμιστική διάσταση του Κράτους η οποία μπορεί να αποδοθεί και ως άσκηση άμεσης βιομηχανικής πολιτικής, χωρικά (περιοχή Ελαιώνα) και κλαδικά (κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων) εξειδικευμένης, δεν πρέπει να ταυτίζεται με την κλαδική ή την περιφερειακή διάσταση της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής που έχει ασκηθεί έως σήμερα από το κράτος. Ο λόγος δεν είναι οι ατέλειες και οι περιορισμοί που παρατηρήθηκαν στην υλοποίηση των παραπάνω πολιτικών αλλά κυρίως το ότι ο ρυθμιστικός αυτός ρόλος πρέπει να διαφοροποιείται τόσο ως προς τη στόχευση όσο και ως προς τα εργαλεία του.
Οι λόγοι που επιβάλλουν μια διαφορετική στόχευση και συνεπώς διαφορετικά εργαλεία άσκησης της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής είναι ότι η ρυθμιστική παρέμβαση πρέπει να επικεντρώνει στην ενίσχυση της συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής και της ανταγωνιστικότητας της, ως ενιαίο παραγωγικό σύστημα και όχι ως άθροισμα μεμονωμένων βιομηχανικών επιχειρήσεων. Δηλαδή οι λόγοι βρίσκονται στην ουσία της αναπτυξιακής πρότασης για τη βιομηχανία της περιοχής που είναι μια ευέλικτη και δικτυωμένη βιομηχανική ανάπτυξη.
Οι υφιστάμενες πολιτικές παροχής κινήτρων και θεσμοί τεχνολογικής ενίσχυσης απαλλαγμένες από τα προβλήματα και τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν πιό πάνω μπορούν να διαδραματίσουν θετικό ρόλο στην αναδιάρθρωση, τον τεχνολογικό εκσυχρονισμό και στην ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Βιομηχανίας, αλλά δε μπορούν να υποκαταστήσουν την αναγκαιότητα ανάπτυξης τοπικών μηχανισμών ρύθμισης των γεωγραφικά προσδιορισμένων βιομηχανικών συμπλεγμάτων τα οποία διαρθρώνονται πάνω στις οργανωτικές αρχές της "συλλογικής ανταγωνιστικότητας".

Ο λόγος είναι ότι το αντικείμενο των πολιτικών αυτών είναι η μεμονωμένη επιχείρηση και η όποια κλαδική ή χωρική διάσταση τους εξαντλείται στην επίτευξη της εναρμόνισης των επιχειρηματικών στρατηγικών και επιδιώξεων με τους γενικούς στόχους κλαδικής ή

περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής και όχι στη μεταλλαγή των μεμονωμένων επιχειρηματικών στρατηγικών σε συλλογική στρατηγική ενός γεωγραφικά εντοπισμένου βιομηχανικού συμπλέγματος-συνόλου.

Επίσης θα πρέπει στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι τη συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη ενός τοπικού μηχανισμού ρύθμισης, δεν την εννοούμε απλά ως διαμόρφωση μιας δέσμης πολιτικών άμεσης βιομηχανικής πολιτικής, κλαδικά και χωρικά εξειδικευμένης, που θα απευθύνεται δηλαδή σε συγκεκριμένες κλαδικές γεωγραφικές συγκεντρώσεις και θα έχει ως στόχευση την ενίσχυση των στοιχείων της ποιότητας, του τεχνολογικού εκσυχρονισμού, της απόκτησης παραγωγικής ευέλιξίας, της δικτύωσης και της δυναμικής προσαρμογής της μικρομεσαίας επιχείρησης στις διεθνείς αγορές.
Ο λόγος βρίσκεται κυρίως στον τρόπο με τον προσφέρεται η στήριξη στις επιχειρήσεις μέσω των παραπάνω προγραμμάτων.
Συγκεκριμένα το γεγονός ότι οι πολιτικές στήριξης απευθύνονται στη μεμωνομένη επιχείρηση αδυνατούν να άρουν τις συνθήκες απομόνωσης, να ενισχύσουν την εξωτερική δικτύωση της επιχείρησης. Τα ωφέλη που μπορούν να αποκτήσουν οι επιχειρήσεις από τις ενισχύσεις αυτές εξαντλούνται στον άγονο ανταγωνισμό που επικρατεί μεταξύ τους στο πεδίο της αγοράς καθώς και σε ένα στάδιο πρίν την ενίσχυση, δηλαδή στις διαδικασίες πρόσβασης στα παραπάνω προγράμματα ενίσχυσης. Η εξασφάλιση της ένταξης πολλές φορές εξαντλεί οικονομικά τις επιχειρήσεις και τις αποθαρρύνει στην ανάπτυξη σταθερής συνεργασίας με επιχειρήσεις τεχνικο-οικονομικούς συμβούλους.
Επίσης ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα που προκύπτει από την εμπειρία της εφαρμογής των παραπάνω μέτρων ενίσχυσης, είναι ότι οι επιχειρήσεις προσπαθούν να επιτύχουν την ένταξη τους προσαρμόζοντας έστω και εικονικά τον τρόπο οργάνωσης και τους επιχειρηματικούς τους στόχους, στη μεθοδολογία υλοποίησης και διαχείρησης των προγραμμάτων αυτών, δηλαδή κυριαρχεί η πρακτική της προσαρμογής των επιχειρήσεων στις αναγκαιότητες των προγραμμάτων και όχι της προσαρμογής των προγραμμάτων αυτών στις πραγματικές ανάγκες των επιχειρήσεων. Το πρόβλημα αυτό είναι συνυφασμένο με τον συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό σχεδιασμό και εφαρμογή τους.

Συνεπώς η ειδοποιός διαφορά της άμεσης βιομηχανικής πολιτικής από μια τοπική ρυθμιστική παρέμβαση άμεσης βιομηχανικής πολιτικής, δεν είναι μόνο η κλαδική και χωρική εξειδίκευση αλλά και η φύση και ο τρόπος της παροχής της στήριξης.
Η στήριξη πρέπει να έχει ένα συλλογικό χαρακτήρα και να προσφέρεται μέσα από θεσμούς που αντιμετωπίζουν τη μεμονωμένη επιχείρηση ως ένα ενσωματωμένο λειτουργικά μέλος του ευρύτερου τοπικού παραγωγικού συστήματος.
Αυτό σημαίνει πως το Κράτος αντιμετωπίζοντας ως διακριτές και ενιαίες κατηγορίες ενίσχυσης τα χωρικά βιομηχανικά συμπλέγματα, μπορεί να ασκήσει την άμεση βιομηχανική πολιτική του ως προς αυτά, μέσα από τη συμβολή του στη δημιουργία και την ενίσχυση θεσμών παροχής συλλογικών υπηρεσιών, με τις αναγκαίες κεφαλαιακές, τεχνολογικές, επιστημονικές εισροές.
Όμως στη δημιουργία, λειτουργία και στελέχωση αυτών των θεσμών ο ρόλος του Κράτους πρέπει να είναι επικουρικός και την πρωτοκαθεδρία πρέπει να έχουν οι ενεργοί παράγοντες της τοπικής οικονομίας (επιχειρήσεις, εργαζόμενοι, εκπαιδευτικοί και τεχνολογικοί θεσμοί, τοπικές αρχές κ.α.).
Επιγραμματικά μια σειρά από προτάσεις (Α. Λυμπεράκη,1995)[46] για τη δημιουργία τέτοιων θεσμών στην περιοχή του Ελαιώνα που στοχεύουν στην ενίσχυση της δικτύωσης των βιομηχανικών μονάδων τόσο μεταξύ τους όσο και με κέντρα ανάπτυξης της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας είναι: η οργάνωση μιάς ζώνης στην περιοχή ως Τεχνολογικού Πάρκου σε συνεργασία με Παν/μιο, η λειτουργία μέσα σε αυτή ενός Κέντρου Καινοτομίας (υπηρεσίες χρηματοδοτικές, νομικές, τεχνο-συμβουλευτικές και πιστοποίησης) και η ανάπτυξη ενός δικτύου μεταξύ του Τεχνολογικού Πάρκου και του Κέντρου Καινοτομίας με τις βιομηχανικές μονάδες που είναι εγκατεστημένες στο Βιοτεχνικό Πάρκο.
Ειδικότερα, η λειτουργία του Τεχνολογικού Πάρκου ως πόλος ανάπτυξης νέων ερευνητικών δραστηριοτήτων, καινοτομικών διαδικασιών παραγωγής και προϊόντων και η δικτύωση του με τις επιχειρήσεις του Βιοτεχνικού Πάρκου, για την μεταφορά και διάχυση

της τεχνολογίας, θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενδογενών διαδικασιών καινοτομίας και τεχνολογίας. Ως ένα βαθμό δηλαδή θα δώσει απαντήσεις στους περιορισμούς που τίθενται στην ενίσχυση της συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής που προέρχονται από τον υψηλό βαθμό τεχνολογικής εξάρτησης των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής από τις διεθνείς αγορές παραγωγικού εξοπλισμού.
Οι παραπάνω προτάσεις με τη λεπτομέρεια που έχουν κατατεθεί στην προαναφερόμενη μελέτη[46] παραμένουν επίκαιρες σύμφωνα με τα αποτελέσματα και της παρούσας έρευνας και πρέπει να αποτελέσουν το βασικό κορμό της παρούσας πρότασης για μια δικτυωμένη και ευέλικτη ανάπτυξη των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα.
Όμως όπως προαναφέραμε, εκτός από την ενδυνάμωση της εσωτερικής δυναμικής του παραγωγικού συστήματος των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής που επιτυγχάνεται με τις παραπάνω δράσεις, πρέπει να υποστηριχθεί και η δυναμική προσαρμογή και σύνδεση των επιχειρήσεων με τις διεθνείς αγορές.
Δεδομένου της ύπαρξης έντονης εξωτερικής εξάρτησης (σε εξοπλισμό και πρώτες ύλες) των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων της περιοχής καθώς και μιας δυναμικής ως προς τον εξαγωγικό τους προσανατολισμό, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός οργανισμού πληροφόρησης τους για τις διεθνείς εξελίξεις και υποβοήθησης της δημιουργίας δικτύων για την ενιαία παρουσία τους στις διεθνείς αγορές πρώτων υλών, εξοπλισμού και τελικών προϊόντων. Τα δίκτυα αυτά μπορούν να έχουν τη μορφή κοινοπραξιών αγορών, κοινών εξαγωγών και τελωνειακών διατυπώσεων, κοινής *παρουσίας στις διεθνείς εκθέσεις* κ.α.
Στη χρηματοδότηση, τη διοίκηση και τον έλεγχο του παραπάνω θεσμού, μπορεί να συμμετέχουν οι ίδιες οι επιχειρήσεις καθώς και ο Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών (Ο.Π.Ε), ενώ η στόχευση του πρέπει να επικεντρώνει στην ενίσχυση της συλλογικής και όχι της μεμονωμένης παρουσίας και κατ' επέκταση ανταγωνιστικότητας στις διεθνείς αγορές των επιχειρήσεων των εξεταζόμενων κλάδων.
Η πιό ουσιαστική λειτουργία όλων των παραπάνω θεσμών υποστήριξης είτε της εσωτερικής δυναμικής του τοπικού παραγωγικού συστήματος είτε της δυναμικής προσαρμογής του στις διεθνείς αγορές, δεν είναι η υποστήριξη των επιχειρήσεων με ένα σύνολο από υπηρεσίες πληροφόρησης και "πραγματικές" ενισχύσεις, αλλά η ανάπτυξη της δικτύωσης μεταξύ επιχειρήσεων και μεταξύ επιχειρήσεων και διάφορων θεσμών ως την αντικειμενική βάση πάνω στην οποία πραγματοποιείται η υποστήριξη.
Επίσης οι παραπάνω θεσμοί όπως το Κέντρο Καινοτομίας, ο Οργανισμός πληροφόρησης και ενδυνάμωσης του εξαγωγικού προσανατολισμού κ.α., πρέπει στα πλαίσια τους να αναπτύξουν και αντίστοιχες διαδικασίες μάθησης και αναβάθμισης των ικανοτήτων των εργαζομένων και των επιχειρηματιών, προκειμένου να ενισχυθεί η ενδοεπιχειρησιακή δικτύωση με την αύξηση του ρόλου των εργαζομένων στις διαδικασίες ανάπτυξης σύγχρονων καινοτομικών παραγωγικών πρακτικών και την υιοθέτηση αντιλήψεων από τους επιχειρηματίες που συμβαδίζουν με την ανάπτυξη νέας επιχειρηματικότητας.

Σε αυτό το οποίο όμως αξίζει να σταθούμε είναι στο ρόλο που πρέπει να έχει στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και τη διαχείρηση των παραπάνω θεσμών, το κράτος καθώς και όλοι οι παράγοντες της τοπικής οικονομίας της περιοχής (επιχειρήσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, εργαζόμενοι).
Συγκεκριμένα το κράτος πρέπει βασικά να προμηθεύσει τις απαραίτητες υποδομές για τη λειτουργία των παραπάνω θεσμών (πολεοδομημένη γη, κτίρια, τηλεπικοινωνιακά-συκοινωνιακά δίκτυα καθώς και τις βασικές υποδομές περιβαλλοντικής διαχείρησης).
Επίσης θα πρέπει να εξασφαλίζει ένα μέρος της χρηματοδότηση τους με την εκταμίευση ποσών από τα διαρθρωτικά Ευρωπαϊκά Προγράμματα ανάπτυξης της έρευνας και της τεχνολογικής υποδομής και τους Αναπτυξιακούς Νόμους καθώς και να διευκολύνει την ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των παραπάνω θεσμών και των υφιστάμενων περιφερειακών και κλαδικών θεσμών τεχνολογικής υποδομής (Παν/μια, ΕΟΜΜΕΧ, ΟΒΙ κ.α.).

Ο θεσμικός του ρόλος είναι επίσης σημαντικός αφού θα πρέπει να συμμετάσχει στον τοπικό διάλογο και τη διαπραγμάτευση μεταξύ των παραγόντων της τοπικής οικονομίας (επιχειρήσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, εργατικά συνδικάτα και εργοδοτικές ενώσεις) όχι

όμως στη βάση της επιβολής της αντίληψης του σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης, διαχείρησης και ελέγχου των παραπάνω θεσμών αλλά περισσότερο στο συντονισμό του διαλόγου και στην εγγύηση της κοινωνικής συμφωνίας που θα προκύψει, μέσω της παροχής του απαραίτητου νομικού κανονιστικού πλαισίου.
Οι επιχειρήσεις πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο όχι μόνο ως προς την οικονομική στήριξη των παραπάνω θεσμών και τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών τους αλλά και ως προς τη στελέχωση τους, αναφέροντας ενδεικτικά την πρόταση[1] που έχει διατυπωθεί για τη στελέχωση των υπηρεσιών του Κέντρου Καινοτομίας μετά από εκδήλωση ενδιαφέροντος και υποβολή προσφορών από επιχειρήσεις.
Ο ρόλος επίσης των τοπικών αρχών είναι ιδαίτερα σημαντικός για την άρση των αρνητικών κοινωνικών παραστάσεων του τοπικού πληθυσμού ως προς τη βιομηχανία της περιοχής, τη διαμόρφωση ενός κλίματος συναίνεσης και την "κοινωνικοποίηση" του παραγωγικού συστήματος της περιοχής, όμως αφενός μεν θα πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζει την ανάπτυξη θεσμών εξυγίανσης της βιομηχανίας και του περιβάλλοντος περιοχής ως απειλή απώλειας του ελέγχου της που ασκεί στις χρήσεις γής της περιοχής, αφετέρου δε πρέπει να αντιληφθεί όχι μόνο τις επιπτώσεις της ανεργίας αλλά και την αναζήτηση λύσεων ως μια υπόθεση που έχει και τοπική διάσταση.
Σημαντικός είναι ο ρόλος που έχουν να διαδραματίσουν και οι εργαζόμενοι της βιομηχανίας της περιοχής, τόσο από την πλευρά της άσκησης πίεση στις επιχειρήσεις, τις τοπικές αρχές αλλά και το κράτος, για την επίσπευση των διαδικασιών υλοποίησης των προτεινόμενων μέτρων πολιτικής, όσο και από την πλευρά της διεκδίκησης της συμμετοχής τους στη διαχείρηση και τον έλεγχο των παραπάνω προτεινόμενων θεσμών.
Όπως υποστηρίξαμε και προηγουμένως, οι εργαζόμενοι από μια ευέλικτη και δικτυωμένη βιομηχανική ανάπτυξη του τοπικού παραγωγικού συστήματος, δεν έχουν να κερδίσουν μόνο από τη βιωσιμότητα του, με ότι αυτό συνεπάγεται για την εξασφάλιση των θέσεων εργασίας τους αλλά και από την αναβάθμιση της θέσης της εργασίας στην παραγωγική διαδικασία που συνδυάζεται με την αύξηση της γνώσης και των ικανοτήτων της.

Εκτός όμως από τον τομέα των κρατικών προγραμμάτων ενίσχυσης, απαιτείται αναθεώρηση προς την κατεύθυνση της χωρικής και κλαδικής εξειδίκευσης και στο βασικό θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης της βιομηχανικής δραστηριότητας και ειδικότερα το Π.Δ. 84/84, αφού τα ασφυκτικά όρια και οι περιορισμοί που θέτει λειτουργούν απαγορευτικά στην ίδρυση σύγχρονων μονάδων στην περιοχή του Ελαιώνα αλλά και τον εκσυχρονισμό των υπαρχόντων. Ενδεικτικά της επίδρασης που έχει ασκήσει το Π.Δ. 84/84 στη Μεταποίηση της Περιφέρειας Πρωτευούσης, είναι τα στοιχεία που προκύπτουν από την κλαδική ανάλυση όπου η μέση ιπποδύναμη των νεοϊδρυόμενων βιομηχανικών μονάδων την περίοδο 1990-97 ανέρχεται σε 9,9 HP για το σύνολο της Μεταποίησης και για τους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων σε 12,1 και 12,6 αντίστοιχα.
Επίσης με βάση και την έρευνα πεδίου, διαπιστώνουμε ότι η πλειοψηφία των μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων που έχουν ιδρυθεί στην περιοχή του Ελαιώνα τη δεκαετία του '90 είναι πολύ μικρού μεγέθους, ενώ κάποιες από τις μονάδες που έχουν δηλωθεί ως μικρής ιπποδύναμης, ελέγχονται ως προς την ειλικρίνεια των στοιχείων τους, δηλαδή είναι πιθανόν να λειτουργούν στα όρια της νομιμότητας.
Το στοιχείο της ύπαρξης στην περιοχή σημαντικού αριθμού βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων, εκτός δηλαδή από τους ρυπογόνους κλάδους για τους οποίους έχει δρομολογηθεί η απομάκρυνση τους από την περιοχή (επιμεταλωτήρια, βυρσοδεψία, χυτήρια κ.λ.π.), εντείνει τις συνθήκες απομόνωσης και περιθωριοποίησης ενός σημαντικού και υγιούς τμήματος της βιομηχανίας της περιοχής, αφού οι επιχειρήσεις αυτές δε μπορούν να έχουν πρόσβαση ούτε στα μέτρα ενίσχυσης που προαναφέρθηκαν αλλά ούτε και μπορούν αν μετεγκατασταθούν στις περιοχές αμιγής βιομηχανικής χρήσης (περιοχές Α σύμφωνα με το νέο Πολεοδομικό Σχέδιο για την περιοχή, Π.Δ 1049/95).
Συνεπώς απαιτείται να ληφθεί μέριμνα στο θεσμικό ρυθμιστικό πλαίσιο της βιομηχανικής δραστηριότητας, στη Πολεοδομική Νομοθεσία της περιοχής του Ελαιώνα καθώς και στα μέτρα ενίσχυσης της βιομηχανίας της περιοχής, ώστε οι μικρομεσαίες μονάδες που λειτουργούν παράνομα στην περιοχή και δεν ανήκουν στους ρυπογόνους κλάδους, να απεγκλωβιστούν από τις συνθήκες απομόνωσης και περιθωριοποίησης τους.

Ένα ακόμη πεδίο κρατικής δράσης όπου πρέπει να υπάρξουν βελτιώσεις σύμφωνα και με τα συμπεράσματα μελέτης (Ε.Μ.Π, 1992)[47], είναι αυτό που αφορά το Πολεοδομικό Νομοθετικό Πλαίσιο της περιοχής του Ελαιώνα.
Στο σημείο αυτό, εμείς αξίζει να επισημάνουμε μια αντίφαση στην κρατική χωροταξική πολεοδομική πολιτική και η οποία είναι ότι από μια αντιμετωπίζεται η περιοχή του Ελαιώνα και η βιομηχανία της ως διακριτή κατηγορία πολιτικής με την προώθηση του νέου Πολεοδομικού Σχεδίου (Π.Δ 1049/95 που αντικαθιστά το Π.Δ. 74/91), με το οποίο ορίζονται δύο περιοχές χωροθέτησης της βιομηχανικής δραστηριότητας και από την άλλη δεν αναγνωρίζεται η βιομηχανία της περιοχής ως ξεχωριστή κατηγορία πολιτικής σε σχέση με την κατοικία αφού επιλέγονται οι διατάξεις του Ν.1337/83 ως αποκλειστικό πολεοδομικό εργαλείο, οι οποίες δεν παρέχουν καμιά δυνατότητα διαφοροποίησης κατά χρήση, της απαιτούμενης εισφοράς σε γη και σε χρήμα, με αποτέλεσμα το κόστος για τη βιομηχανία και την κατοικία να είναι το ίδιο. Η επιβολή μειωμένων εισφορών για τη βιομηχανία με το Ν.2300/95, δε μετέβαλε ουσιαστικά την κατάσταση αφού το κόστος της γής για τη βιομηχανία συνεχίζεται να διατηρείται σε υψηλά επίπεδα.
Η άρση της πολεοδομικής ρευστότητας και αναρχίας στην περιοχή του Ελαιώνα και η ανάπτυξη ενός θεσμικού πλαισίου πολεοδομικής οργάνωσης και προστασίας του περιβάλλοντος της περιοχής, αποτελεί απαραίτητο όρο για την αύξηση της συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής και την επίτευξη των στόχων μιας ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης των εξεταζόμενων βιομηχανικών κλάδων της περιοχής.
Η σημασία της χωροταξικής και πολεοδομικής παρέμβασης για την ολοκλήρωση και συνοχή του τοπικού παραγωγικού συστήματος, γίνεται ακόμη πιό εμφανής τη στιγμή που όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα υπάρχει υψηλός βαθμός σύνδεσης των βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων με την περιοχή (λόγω των υπεργολαβικών σχέσεων και των αστικών υποδομών), γεγονός που δείχνει ότι οι βιομηχανίες της περιοχής έχουν συνδέσει την τύχη τους με αυτή της ίδιας της περιοχής.
Η πολεοδομική και περιβαλλοντική εξυγίανση της περιοχής του Ελαιώνα, που επίκεντρο της θα έχει την άρση των ασυμβατοτήτων ανάμεσα στη βιομηχανική χρήση και τις υπόλοιπες χρήσεις (κατοικία, υπηρεσίες, μεταφορές, πράσινο-αναψυχή), δίχως την εξαφάνιση της πρώτης, θα έχει μια σειρά από θετικές επιπτώσεις κάποιες από τις οποίες επιγραμματικά καταγράφονται ως εξής: Αύξηση της λειτουργικότητας του χώρου για τη βιομηχανική δραστηριότητα (μείωση κόστους, εξοικονόμηση χρόνου, εξασφάλιση αναγκαίων χώρων κ.λ.π.), εξάλειψη των αρνητικών κοινωνικών παραστάσεων για τη βιομηχανία και της εχρότητας πολλές φορές της Τοπική Αυτοδιοίκησης και του τοπικού πληθυσμού, έλξη στην περιοχή δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας, έρευνας και ανάπτυξης καινοτομιών καθώς και του αντίστοιχου υψηλών απαιτήσεων εργατικού δυναμικού που απαιτείται, άρση του κλίματος της αβεβαιότητας και της ασυνέχειας της επιχειρηματικής δραστηριότητας που λειτουργεί ανασταλτικά στην επένδυση και στην ανάπτυξη επιχειρηματικής αντίληψης μακρού ορίζοντα.

Όμως ο υψηλός βαθμός σύνδεσης των βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων με την περιοχή του Ελαιώνα, δεν υποδηλώνει και ικανοποίηση από τον συγκεκριμένο τόπο εγκατάστασης τους μέσα στην περιοχή, αφού από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι ένας μεγάλος αριθμός επιθυμεί μετεγκατάσταση σε οργανωμένο βιομηχανικό χώρο μέσα στην ευρύτερη περιοχή, προκειμένου την αποφυγή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σήμερα και τα οποία σχετίζονται με τις συγκρούσεις των χρήσεων γής (έλλειψη επαρκών χώρων, υποβαθμισμένη και "υπερφορτισμένη" υλικοτεχνική υποδομή, αδυναμία λειτουργίας σε δύο βάρδιες κ.λ.π.). Μάλιστα ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις που επιθυμούν τη μετεγκατάσταση είναι διατεθημένες να καλύψουν τα έξοδα μετεγκατάστασης σε ένα σημαντικό ποσοστό.
Η αποδοχή από τις επιχειρήσεις των εξεταζόμενων κλάδων της μετεγκατάστασης σε οργανωμένο βιομηχανικό χώρο, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την ίδρυση και λειτουργία Βιοτεχνικού Πάρκου στην περιοχή, το οποίο εκτός από θεσμός παροχής της αναγκαίας υλικοτεχνικής υποδομής υποστήριξης της τοπικής βιομηχανικής ανάπτυξης αποτελεί και οργανικό στοιχείο της παρέμβασης πολεοδομικής και περιβαλλοντικής εξυγίανσης που αναφέρθηκε πιό πάνω.

Μέσα από τις προαναφερόμενες μελέτες που έχουν γίνει για την περιοχή του Ελαιώνα, έχουν κατατεθεί προς το Υπουργείο Βιομηχανίας συγκεκριμένες προτάσεις για τον τρόπο δημιουργίας Βιοτεχνικού Πάρκου στην περιοχή, τους κλάδους που πρέπει να μετεγκατασταθούν εκεί (συμπεριλαμβάνονται και οι κλάδοι μηχανών και μεταλλικών προϊόντων) και τον φορέα που πρέπει να αναλάβει τη διαχείρηση τους (απεμπλοκή από την κεντρική διαχείρηση της ΕΤΒΑ και ανάθεση της στον Φορέα Διαχείρησης και Ανάπτυξης του Ελαιώνα).
Μέχρι σήμερα όμως έχει σημειωθεί αδικαιολόγητη καθυστέρηση από την πλευρά του Κράτους, αφού μόλις πριν από δύο χρόνια το κράτος με το Ν.2545/97 προχώρησε στην αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για τις βιομηχανικές υποδομές, απεμπλέκοντας την οργάνωση και διαχείρηση ΒΙΠΕ, ΒΙΠΑ, και ΒΙΟΠΑ από την κεντρική διαχείρηση της ΕΤΒΑ, ενώ ως προς τη θεσμοθέτηση του Φορέα Διαχείρησης και Ανάπτυξης του Ελαιώνα, αυτή αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί το αργότερο ως το τέλος του 1999.
Ο Φορέας Διαχείρησης και Ανάπτυξης του Ελαιώνα αναμένεται να αποτελέσει το βασικό μοχλό αναμόρφωσης της περιοχής, αφού από αυτόν θα σχεδιάζεται ανά δυετία το πρόγραμμα έργων της περιοχής, το οποίο θα εγκρίνεται κάθε φορά με Υπουργική Απόφαση. Μάλιστα η στελέχωση του φορέα είναι τέτοια που διασφαλίζει όχι μόνο την εξασφάλιση της χρηματοδότησης των έργων αλλά και της κοινωνικής συναίνεσης των δράσεων που θα αναληφθούν αφού θα συμμετέχουν σε αυτόν οι αρχές των πέντε Δήμων (Αθήνας, Περιστερίου, Αιγάλεου, Αγ.Ι.Ρέντη και Ταύρου), του Υπουργείου Βιομηχανίας, του Υπουργείου Χωροταξίας Περιβάλλοντος, της Νομαρχειακής Αυτοδιοίκησης και των εμποροβιομηχανικών επιμελητηρίων της Αθήνας και του Πειραιά.

Ιδιαίτερα θετικό στοιχείο για την επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος ενός τέτοιου τύπου βιομηχανικής ανάπτυξης στην περιοχή του Ελαιώνα, είναι η διαπιστωμένη[46] ύπαρξη ενός πλαισίου σύγκλισης των απόψεων των διαφόρων φορέων που εκπροσωπούν τις τοπικές αρχές, τους εργαζόμενους και τους εργοδότες και το οποίο συμπυκνώνεται στην αναγνώριση της ανάγκης διατήρησης της βιομηχανίας της περιοχής σε συνδυασμό με την πολεοδομική και περιβαλλοντική εξυγίανση της περιοχής και στη συνειδητοποίηση της σημασίας ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσης σε τοπικό επίπεδο.
Επίσης εκτός της ύπαρξης μιας ελάχιστης κοινωνικής συμφωνίας, σημαντικό στοιχείο είναι και η ύπαρξη του υπό θεσμοποίηση Φορέα Διαχείρησης και Ανάπτυξης του Ελαιώνα, ως του κεντρικού φορέα που μπορεί να διευρύνει την κοινωνική συμφωνία των σημαντικότερων παραγόντων της τοπικής οικονομίας και να αναλάβει άμεσα την εφαρμογή πολιτικών στην περιοχή. Ο θεσμός αυτός μπορεί να αποτελέσει τη βάση της ανάπτυξης μηχανισμών τοπικής ρύθμισης, ενώ μέσα από τη συμμετοχή των παραπάνω παραγόντων (Δήμοι, Ν.Α, Υπουργεία, Επιμελητήρια), εξασφαλίζεται και η ολοκλήρωση του τοπικού με τον περιφερειακό κλαδικό σχεδιασμό και της τοπικής μικροοικονομικής με την περιφερειακή ρύθμιση.

Συνεπώς υπάρχει ήδη διαμορφωμένο ένα ευνοϊκό περιβάλλον σε επίπεδο θεσμών, αντιλήψεων, ευαισθητοποίησης και σε επίπεδο παραγωγικών και επιχειρηματικών πρακτικών, γεγονός που κάνει πιό επιτακτική την ανάγκη για το κράτος να κινηθεί πιό γρήγορα στην κατεύθυνση της αναμόρφωσης του θεσμικού πλαισίου που αφορά την περιοχή (ως προς την πολιτική κινήτρων στη βιομηχανία, την πολεοδομική και περιβαλλοντική εξυγίανση, την πολιτική ρύθμισης της μεταποιητικής δραστηριότητας). Οι παραπάνω παρεμβάσεις κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να ενεργοποιηθούν οι υγιείς δυνάμεις της περιοχής που επιθυμούν την αναζωογόνηση της τοπικής βιομηχανίας στη βάση της ευέλικτης και δικτυωμένης ανάπτυξης.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται επιγραμματικά τα σημεία τα οποία προκύψαν από την παραπάνω συζήτηση και τα οποία συνθέτουν το ευνοϊκό περιβάλλον καθώς και τους περιορισμούς επίτευξης της ευέλικτης και δικτυωμένης βιομηχανικής ανάπτυξης της βιομηχανίας μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα.

Α.ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	Β. ΔΙΚΤΥΩΣΗ	Γ. ΕΥΕΛΙΞΙΑ
Α 1 Παραγωγικό προφίλ.	Β.1.Υπεργολαβιες παραγωγής.	Γ 1.Διαχείριση εισροών, οργάνωση και διαδικασίες παραγωγής.
α) Πλεονεκτήματα. • Μακράς διάρκειας και μεγάλου όγκου γεωγραφική συγκέντρωση βιομηχανικών μονάδων των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων. • Δυναμισμός και βιωσιμότητα των βιομηχανικών μονάδων σε επίπεδα μεγαλύτερα από του μέσου όρου της Χώρας. β) Περιορισμοί: • Χαμηλός βαθμός ενδοκλαδικής πυκνότητας. • Μικρή παρουσία βιομηχανικών μονάδων των εξεταζόμενων κλάδων στην παραγωγή εργαλειομηχανών • Σημαντικός αριθμός βιομηχανικών μονάδων παράνομης λειτουργίας.	α) Πλεονεκτήματα. • Ικανοποιητική πυκνότητα-συχνότητα. • Τοπικός προσανατολισμός τους και απουσία εξωτερικών εξαρτήσεων • Δε συγκροτούνται στη βάση άνισων διαεπιχειρησιακών σχέσεων β) Περιορισμοί: • Κυρίαρχο το είδος της υπεργολαβίας ικανότητας και όχι ειδίκευσης. • Περιορισμός τους σε δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας. • Μικρό τμήμα επί της αξίας παραγωγής. • Απουσία σταθερών σχέσεων • Αρνητική προκατάληψη.	α) Πλεονεκτήματα: • Κυριαρχία της παραγωγής κατά παραγγελία και σε μικρές σειρές. • Εισαγωγή μηχανών παραγωγής ευέλικτης τεχνολογίας (CNC κ.α.). • Ανάπτυξη και εφαρμογή διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας (ISO, CE). • Ανάπτυξη καινοτομιών στο προιόν β) Περιορισμοί. • Απουσία σύγρονων πρακτικών προμήθειας πρώτων υλών (π.χ Just in time). • Συνύπαρξη σύγχρονων τεχνολογιών με παραδοσιακές πρακτικές οργάνωσης της παραγωγής • Αδυναμία μέγιστης εμπορικής αξιοποίησης των καινοτομιων.
Α.2. Χωροταξικό περιβάλλον και θεσμικό πλαίσιο της Μεταποίησης.	Β.2.Προμήθεια πρώτων υλών & εξοπλισμού	Γ 2. Διαχείριση και οργάνωση εργατικού δυναμικού - συνθήκες εργασίας.
α) Πλεονεκτήματα: • Γειτνίαση με αστικές υποδομές του Αστικού κέντρου της Πρωτεύουσας και το Λιμάνι του Πειραιά. • Πρόσβαση στο βιομηχανικό εργατικό δυναμικό των δυτικών περιοχών της πρωτεύουσας. β) Περιορισμοί: • Συγκρούσεις της βιομηχανικής χρήσης με τις χρήσεις κατοικίας και μεταφορικών-συγκοινωνιακών δικτύων. • Στενότητα εύρεσης βιομηχανικής γής. • Απαγορεύσεις εκσυχρονισμού και επέκτασης της βιομηχανίας (Π.Δ.84/84)	α) Πλεονεκτήματα: • Σταθερές σχέσεις με τους προμηθευτές πρώτων υλών. β) Περιορισμοί: • Υψηλός βαθμός εξωτερικής εξάρτησης από τις διεθνείς αγορές εξοπλισμού (τεχνολογική εξάρτηση) και τις αγορές πρώτων υλών. • Ανυπαρξία τεχνολογικής συνεργασίας με τους προμηθευτές εξοπλισμού.	α) Πλεονεκτήματα. • Ευελιξία στην εναλλαγή ρόλων και καθηκόντων των εργαζομένων • Εργατικό δυναμικό πολυειδίκευσης και όχι αυστηρής εξειδίκευσης. • Διαπραγμάτευση όρων και συνθηκών εργασίας σε επίπεδο επιχείρησης. • Εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης. β) Περιορισμοί. • Έκταση ικανοτήτων και ποιότητας του πολυειδικευμένου εργατικού δυναμικού. • Άτυπος και εξατομικευμένος χαρακτήρας των διαπραγματεύσεων σε επίπεδο επιχείρησης. • Κεντρική σύλληψη και σχεδιασμός των προγραμμάτων κατάρτισης. • Συνθήκες υπερεκμετάλευσης και άτυπων μορφών απασχόλησης.
Α.3.Κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον.	*Β.3.Προώθηση στις τελικές αγορές.*	*Γ.3.Επιχειρηματικές αντιλήψεις - πρακτικές*
α) Πλεονεκτήματα: • Ο βιομηχανικός χαρακτήρας της περιοχής και οι αξίες που σχετίζονται με αυτόν. • Διαμορφωμένη κοινωνική συμφωνία μεταξύ των παραγόντων της τοπικής οικονομίας για διατήρηση της βιομηχανίας, την πολεοδομική-περιβαλλοντική εξυγίανση της περιοχής με την ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών • Ύπαρξη διαμορφωμένων θεσμών πολιτικής παρέμβασης και τοπικής ρύθμισης (Οργανισμός Ανάπτυξης και Διαχείρισης του Ελαιώνα) β) Περιορισμοί: • Απουσία κλίματος εμπιστοσύνης και διαεπιχειρησιακής συνεργασίας. • Αρνητικές κοινωνικές παραστάσεις και εχθρότητα των τοπικών αρχών στη λειτουργία της βιομηχανίας.	α) Πλεονεκτήματα: • Αξιόλογος εξαγωγικός προσανατολισμός. • Απουσία εξάρτησης από την στενή τοπική αγορά προϊόντων. β) Περιορισμοί: • Χαμηλός βαθμός ανάπτυξης των τμημάτων προώθησης και εμπορίας. • Ανυπαρξία διασυνδέσεων με δίκτυα προώθησης, εμπορίας, εξαγωγών κ.λ.π.	α) Πλεονεκτήματα: • Έμφαση στην ποιότητα ακόμη και σε βάρος της τιμής. • Έμφαση στην καινοτομία ως μέσω επιβίωσης και καθιέρωσης στην αγορά. • Αναγνώριση της σημασίας "δικτύωσης" με κέντρα έρευνας, τεχνολογίας, προώθησης προϊόντων. β) Περιορισμοί: • Σε περιόδους πτώσης της ζήτησης αντίδραση με απολύσεις προσωπικού και αναπροσαρμογή όγκου παραγωγής. • Μικρή έμφαση στη διαφοροποίηση, την εξειδίκευση σε "νησίδες" της ζήτησης. • Σε περιόδους έξαρσης της ζήτησης αντίδραση με υπερωρίες προσωπικού και όχι με αύξηση της μερικής απασχόλησης ή τη χρησιμοποίηση 4ης βάρδιας. • Απροθυμία επιχειρήσεων στην ανάληψη συλλογικής δράσης για τη δημιουργία κέντρων υποστήριξης της βιομηχανίας.

[redacted]

γάνωση και

υγής κατά
.ρές.
ής ευέλικτης

διαδικασιών
, CE).
ροϊόν

πρακτικών
(π.χ Just in

νολογιών με
γάνωσης της

εμπορικής
ι.

η εργατικού

ρόλων και
ν.
ευσης και όχι

ι συνθηκών
ησης.
τάρτισης.

ιότητας του
δυναμικού.
χαρακτήρας
σε επίπεδο

διασμός των

και άτυπων

[redacted]

· *πρακτικές*

όμη και σε

ως μέσω
ην αγορά.
κτύωσης" με
, προώθησης

ης ζήτησης
σωπικού και
ωγής.
ποίηση, την
ήτησης.
ς ζήτησης
τωπικού και
τασχόλησης
ις.
ν ανάληψη
δημιουργία
ηχανίας.

Άλλωστε όπως έχουμε ήδη υποστηρίξει, στα πλαίσια της ευέλικτης συσσώρευσης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως διαρθρωτικό πρόβλημα η κυριαρχία της μικρής κλίμακας βιομηχανίας στους κλάδους μηχανών και μεταλλικών προϊόντων, αλλά η συνέχιση της λειτουργίας της σε συνθήκες απομόνωσης και ανυπαρξίας δικτύωσης.
Προκειμένου όμως να εξασφαλιστεί η μέγιστη αποτελεσματικότητα των παραπάνω πολιτικών στον εθνικό χώρο, θα πρέπει να τεθούν κάποιοι φραγμοί και κανόνες στην ανεξέλεγκτη δράση των οικονομικών ροών στις διεθνείς αγορές, οι οποίες πολλές φορές λειτουργούν αποσταθεροποιητικά όχι μόνο ως προς τους τοπικούς-περιφερειακούς αλλά και τους εθνικούς οικονομικούς χώρους.
Προς την παραπάνω κατεύθυνση πρέπει να αναληφθούν δράσεις σε υπερεθνικές βαθμίδες όπως σε αυτή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, για την στήριξη του επιπέδου της συνολικής ζήτησης, τον έλεγχο των νομισματικών ισοτιμιών και διακυμάνσεων των επιτοκίων, την αντιστροφή των τάσεων αποβιομηχάνισης και αύξησης της ανεργίας, την επανειδίκευση του εργατικού δυναμικού, την εξυγίανση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος λειτουργίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων κ.λ.π.

Είναι προφανές λοιπόν με βάση την προηγούμενη συζήτηση, ότι οι μηχανισμοί της αγοράς δεν αντιμετωπίζονται ως ικανοί να ενεργοποιήσουν εκείνες τις διαδικασίες που ευνοούν μια δικτυωμένη και ευέλικτη ανάπτυξη της βιομηχανικής συγκέντρωσης των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων στην περιοχή, αλλά ικανοί μόνο να εντείνουν τη λειτουργία των βιομηχανικών μονάδων της περιοχής σε συνθήκες απομόνωσης και διαχείρησης μιάς ανταγωνιστικότητας βραχυχρόνιου ορίζοντα.
Όμως ακόμη και αν ήταν εφικτό κάτι τέτοιο, δε θα εξασφαλιζόταν ότι το είδος της δικτυωμένης και ευέλικτης βιομηχανικής ανάπτυξης θα ήταν και το κοινωνικά επιθυμητό δηλαδή αυτό που θα συνδυαζόταν με μια αντίστοιχη κοινωνική ανάπτυξη και βελτίωση της θέσης των εργαζομένων. Η πεποίθηση αυτή σχετίζεται άμεσα με την άποψη ότι για την ανάδυση και ανάπτυξη των τοπικών παραγωγικών συστημάτων στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης, αυτά δε πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο ως οικονομικά συστήματα αλλά ως χωρικό - κοινωνικοοικονομικές οντότητες όπου η κοινότητα και οι επιχειρήσεις τείνουν σε συγχώνευση (G. Becattini, 1992)[23].

Μάλιστα είναι αυτή η αδυναμία των δυνάμεων της αγοράς που νομιμοποιεί την πολιτική δράση στηριζόμενη στην τοπική κοινωνική συναίνεση και αξιοποιώντας τις ιδιαιτερότητες και δυνατότητες της τρέχουσας κάθε φορά επιχειρηματικής δράσης, να θέσει τους στόχους της ευέλικτης συσσώρευσης, της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας του τοπικού βιομηχανικού συστήματος.
Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής δράσης ο θεσμικός ρόλος του κράτους παραμένει ισχυρός, προς την κατεύθυνση όμως της στήριξης των τοπικών-περιφερειακών αναπτυξιακών στρατηγικών και πρακτικών, της ρύθμισης των σχέσεων μεταξύ τους για την εξάλειψη των χωρικών και κοινωνικών ανισσορροπιών και των σχέσεων τους με την παγκόσμια οικονομία και όχι προς την κατεύθυνση της προσαρμογής των τοπικών αναπτυξιακών στρατηγικών σε μια ενιαία, ομοιογενοποιημένη εθνική στρατηγική.
Μια ανάπτυξη με κοινωνικό και οικολογικό περιεχόμενο, μια βιομηχανική ανάπτυξη που όχι μόνο εγγυάται την απασχόληση και τη προστασία του περιβάλλοντος αλλά συναρτά την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των οικονομικών μονάδων με την βελτίωση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων της εργασίας, δε θα μπορούσαμε να την εμπιστευτούμε στην ανεξέλεγκτη δράση των δυνάμεων της παγκόσμιας αγοράς, αλλά ούτε και σε ένα δύσκαμπτο συγκεντρωτικό κράτος που ολοένα και αδυνατεί να παρακολουθήσει τις εξελίξεις. Αντίθετα ένα ευέλικτο αποκεντρωμένο κράτος, όχι με την έννοια των αποκεντρωμένων μηχανισμών αλλά των λειτουργιών που αυτοί υλοποιούν, που νομιμοποιεί και στηρίζει τις τοπικές αναπτυξιακές στρατηγικές που κινούνται στη βάση τοπικών κοινωνικών συμφωνιών, εξειδικεύοντας χωρικά, τομεακά και κλαδικά τη θεσμική και υλική του παρέμβαση, μπορεί να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης.
Βέβαια η διατήρηση στο κράτος, του ρόλου της ρύθμισης των σχέσεων μεταξύ των τοπικών-περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων υποδηλώνει την αποδοχή της σημασίας που έχει η καθολικότητα της κοινωνικής ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο τόσο για την προστασία των κοινωνικών διακαιωμάτων όσο και για τη συνοχή των συστημάτων συσσώρευσης.

Κλείνοντας στο σημείο αυτό τη συζήτηση για τις προοπτικές αναζωογόνησης των τοπικών παραγωγικών συστημάτων όπως αυτό των κλάδων μηχανών και μεταλλικών προϊόντων της περιοχής του Ελαιώνα στη βάση των αρχών της ευέλικτης εξειδίκευσης, διαπιστώνουμε ότι εμφανίζεται ένα ευνοϊκό έδαφος προς την παραπάνω κατεύθυνση, το οποίο αναγνωρίζεται από τις τάσεις απόκτησης μεγαλύτερης εσωτερικής συνοχής της τοπικής βιομηχανικής δομής και από την υιοθέτηση σύγχρονων επιχειρηματικών αντιλήψεων και παραγωγικών πρακτικών. Συνεπώς υπάρχει η αντικειμενική βάση προεκειμένου η άσκηση μιας βιομηχανικής πολιτικής να συμβάλλει στην ενίσχυση της παραπάνω δυναμικής ανάπτυξης της τοπικής βιομηχανικής δομής.
Μάλιστα το γεγονός ότι η παραπάνω ανάπτυξη κινείται στις οργανωτικές αρχές της συλλογικής ανταγωνιστικότητας που στηρίζεται στην ενίσχυση των στοιχείων της ποιότητας έναντι της επικέντρωσης στην ανταγωνιστικότητα κόστους/τιμής, ενισχύει περισσότερο την αναγκαιότητα άσκησης μιας ενεργητικής οικονομικής πολιτικής (Α.Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, 1993)[56].
Συγκεκριμένα για την εξασφάλιση μιας τέτοιου είδους ανάπτυξης για τη βιομηχανία μηχανών και μεταλλικών προϊόντων απαιτείται ενεργητική πολιτική παρέμβαση και δράση προς δύο κατευθύνσεις:
Η πρώτη αφορά την ενίσχυση της εσωτερικής δυναμικής και συνοχής του τοπικού παραγωγικού συστήματος, με την ενδυνάμωση των διαδικασιών και λειτουργιών της "δικτύωσης" και της "ευελιξίας", με το περιεχόμενο που δώθηκε πιό πάνω και η δεύτερη αφορά τη ρύθμιση του τρόπου με τον οποίο η εσωτερική αυτή δυναμική θα απαντήσει στις προκλήσεις και τη δυναμική που αναπτύσσεται σε ένα εξωτερικό περιβάλλον, αυτό των παγκοσμιοποιημένων διεθνών αγορών.
Η παραπάνω πρόταση κινείται στη βάση της παραδοχής ότι η δυναμική που αναπτύσσεται στο περιβάλλον της παγκόσμιας αγοράς, επιδρά σημαντικά στο χαρακτήρα και το πλαίσιο ανάπτυξης του τοπικού βιομηχανικού συστήματος, όμως ο βαθμός και ο τρόπος με τον οποίο συμβαίνει κάτι τέτοιο μπορεί να ποικίλει κάθε φορά και να συναρτάται με αντίστοιχες δυναμικές και δράσεις που αναπτύσσονται στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο, τόσο στο τοπικό και εθνικό όσο και στο διεθνές επίπεδο, συνεπώς και η όποια συζήτηση περι πολιτικών και παραγόντων της πολιτικής έχει ουσιαστικό περιεχόμενο.

Μιά ακόμη σημαντική παραδοχή της παρούσας εργασίας είναι ότι η αισιοδοξία για τη δυνατότητα και τη βιωσιμότητα μιας δικτυωμένης και ευέλικτης ανάπτυξης τοπικά βασισμένης, δε πρέπει να συμβαδίζει με μια αποθέωση του τοπικού και της αυτονομίας του για την αντιμετώπιση του παγκόσμιου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος καθώς ούτε και με την υποβάθμιση της σημασίας του εθνικού ως πεδίου της κοινωνικής και οικονομικής αλλαγής.
Αυτό το οποίο υποστηρίζουμε είναι ότι στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, δεδομένου ότι η χωρικότητα του εθνικού αδυνατεί ολοένα και περισσότερο να λειτουργήσει αμυντικά, δηλαδή ως ασπίδα έναντι των επιπτώσεων και εξελίξεων της παγκόσμιας αγοράς στη χωρικότητα του τοπικού, θα πρέπει το κράτος διατηρώντας πάντοτε σε εθνική κλίμακα ένα ελάχιστο επίπεδο εγγυήσεων και προϋποθέσεων της οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής, να αναλάβει ενεργό δράση τόσο προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης και ενδυνάμωσης των τοπικών παραγωγικών δυνάμεων και των θεσμών τοπικής ρύθμισης όσο και προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης θεσμών οικονομικής και κοινωνικής ρύθμισης σε υπερεθνικές βαθμίδες.
Σε αντίθετη περίπτωση η εμμονή του κράτους να διατηρήσει τον απόλυτο έλεγχο της κοινωνικής και οικονομικής ρύθμισης σε συνθήκες εντεινόμενης διεθνοποίησης των αγορών και οικονομιών, μπορεί να οδηγήσει μόνο σε εξάντληση και κατασπατάληση των εθνικών κοινωνικών πόρων και συρρίκνωση της δυναμικής και της συνοχής των τοπικών βιομηχανικών δομών.

8. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

[1]Allen J. Scott (1988): "Ευέλικτα συστήματα παραγωγής και περιφερειακή ανάπτυξη: Η ανάδυση νέων Βιομηχανικών χωρών στη Βόρεια Αμερική και Δυτική Ευρώπη." Κεφ.5.1. Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμ. Κ.Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
[2]Charles F. Sabel: "Flexible Specialisation and the Re - emergence of Regional Economies", in P.Hirst and J.Zeitlin: "Reversing industrial decline Intdustrial Structure and Policy in Britain and Her Competitions". *Oxford Berg,* 1989.
[3]Alain Lipietz (1985): "Το Εθνικό και Περιφερειακό: Ποιά η αυτονομία τους για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης". Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμέλεια Κ. Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
[4]Λυμπεράκη Α.: Ευέλικτη εξειδίκευση, Κρίση και αναδιάρθρωση στη μικρή βιομηχανία. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1991.
[5] P. Hirst: "The Politics of industrial Policy", in Hirst P., Zeitlin J. eds.: "Reversing industrial decline". Intdustrial Structure and Policy in Britain and Her Competitions". Oxford Berg. 1989
[6]Ash Amin and Kevin Robins: "Industrial districts and regional development: Limits and poribilities" in F.Pyke, G.Becattini and W.Sengenberger: "Industrial districts and inter firm co-operation in Italy". International Institute for labor studies Geneva, 1992.
[7]Λυμπεράκη Α.: Η πρόκληση της ανάπτυξης σε μικρή κλίμακα: Οικονομική ευελιξία και κοινωνικές δυσκαμψίες, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΕΠΕ, Αθήνα 1992
[8]S.Berger & Michael Piore, Dualism and Discontinuity in Industrial Societies, CAMPRIDGE UNIV. PRESS, 1980.
[9]Michael J. Piore & Charles F. Sabel, The Second Industrial Divide: Posibilities for Prosperity, publ. <<Basic Books>> , 1984.
[10] G. Myrdal (1957), "Η τάση προς περιφερειακές οικονομικές ανισότητες σε μια χώρα" Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμέλεια Κ.Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
[11]F Perroux (1955), "Σημείωση για την έννοια των πόλων ανάπτυξης". Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμέλεια Κ. Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
[12]A. Bagnasco (1982), "Ανάπτυξη βασισμένη στη μικρή βιομηχανία: Η περίπτωση της Τρίτης Ιταλίας. Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμέλεια Κ. Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
[13]D. Massey (1979): "Με ποιά έννοια περιφερειακό πρόβλημα". Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμέλεια Κ. Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ. Αθήνα 1992.
[14]A.V.Barquero: Τοπική Ανάπτυξη. Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης. Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1991.
[15] Α.Λυμπεράκη & Α.Μουρίκη: Η αθόρυβη επανάσταση. Νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας, (Κεφ. 1.4). Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996.
[16] Martin Meijer: "Growth and Decline of European Cities" United States. Vol 30. No 6. 1993, 981 - 990.
[17] Berg L.Van den and Klaasen, L.H. (Eds): "The contagiousness of urban decline" in Berg L.Van den, Burns, L.S. and Klaasen, L.H. (Eds), "Spatial Cycles", Aldershot Gower, 1987.
[18]Ricardo Petrella: "Προς ένα παγκόσμιο τεχνολογικό απαρτχάϊντ" Lemonde diplomatique τεύχος 3, 1993.
[19]Peter Hall: Forces shaping Urdan Europe. Urdan Studies. Vol 29. No5, 1995, 883 - 897
[20]Panayiotis Soldatos: Modern Cities in International Affairs". Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο "A Vision For Athens", Αθήνα Σεπτέβριος 13 - 16, 1994.
[21]J.Friedmann (1986): "Περιφερειακή ανάπτυξη σε αναπτυγμένες χώρες: Ενδογενής ή αυτάρκης". Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Επιμ. Κ. Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ. Αθήνα 1992.
[22]M. Bellandi: "The Industrial District in Marshall", in Edward Goodman and Julia Bamford with Peter Saynor: "Small Firms and Industrial Districts in Italy", pp 137-149. Routledge, 1989.
[23]G. Becattini: "The marshallian industrial district as a socio-economic notion", in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger: "Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp 37-51. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[24]Carlo Trigilia: "Italian Industrial Districts: Neinther myth and nor interlude", in F. Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration", pp 33-47. Indernational Institute for labour studies Geneva, 1992.

[25]Sebastiano Brusco: "The idea of industrial district: Its genesis." in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger: "Industrial districts and and inter-firm co-operation in Italy", pp10-19. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[26]Carlo Trigilia: "Work and politics in the Third Italy's industrial districts." in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger: "Industrial districts and and inter-firm co-operation in Italy", pp160-182. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[27]P.H. Kristensen: "Industrial Districts in West Jutland, Denmark", in F. Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration", pp 122-171. Indernational Institute for labour studies Geneva, 1992.
[28]L. Benton: "The emergence of industrial districts in Spain: Industrial restructuring and diverging regional responses", in F. Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration", pp 48-83. Indernational Institute for labour studies Geneva, 1992.
[29]S. Brusco και M. Pezzini: "Small-scale enterprise in the ideology of the Italian left" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger: "Industrial districts and and inter-firm co-operation in Italy", pp142-158. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[30]H. Schmitz & B. Musyck: "Industrial districts in Europe: Policy lessons for developing countries". Institute of Development Studies at the University of Sussex, Discussion Paper 324, April 1993.
[31]W.Sengenberger & F.Pyke: "Research and Policy issues" in F. Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration", pp3-28. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[32]R. Murray: "The Experience of local Economic Intervention", in R. Murray: Local Space, pp23-60. Europe and new regionalism Centre for Local Economic Strategies and South East Economic Development Strategy Alberton House, 1991.
[33]H. Schmitz: "Model and reality in Baden Wurttemberg, Germany" in F. Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration", pp87-120. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[34]V. Capecchi, 1992: "A history of flexible specialization and industrial districts in Emilia-Romagna." in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger: "Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp20-35. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[35]K. Nadvi & H. Schmitz: "Industrial clusters in Less Developed Countries: Review of experiences and research agenda". Institute of Development Studies at the University of Sussex, Discussion Paper 339, January 1994.
[36]H. Schmitz: "Collective Efficiency: Growth Path for small-scale Industry". Journal of Development Studies, Vol.31, No.4, April 1995.
[37]J. Zeitlin:"Intustrial districts and local economic regeneration: overview and comment", in F.Pyke and W.Sengenberger: "Intustrial districts and local economic regeneration". International Institute for labour studies. Geneva, 1992.
[38]P. Brutti and F. Calistri: "Industrial districts and the unions" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp134-141. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[39]C. F. Sabel: "Studied trust: Building new forms of co-operation in a volatile economy" in F.Pyke and W.Sengenberger: "Intustrial districts and local economic regeneration" pp 215-247 International Institute for labour studies. Geneva, 1992.
[40]A. Amin & K.Robins: "Industrial districts and regional development: Limits and posibilities" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp185-213. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[41]S. Bruscol: "Small firms and the provision of real services" in F.Pyke and W.Sengenberger: "Intustrial districts and local economic regeneration" pp 177-194.International Institute for labour studies. Geneva, 1992.
[42]P. A. Julien: "The role of local institutions in the development of industrial districts. The Canadian experience" in F.Pyke and W.Sengenberger: "Intustrial districts and local economic regeneration" pp 197-213. International Institute for labour studies. Geneva, 1992.
[42]W.Sengenberger & F.Pyke: "Introduction" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp1-9. International Institute for labour studies Geneva, 1992.

[43]Paolo Brutti: "Industrial districts. The point of view of the unions" in F. Pyke and W. Sengenberger:"Industrial districts and local economic regeneration" pp251-254 International Institute for labor studies Geneva, 1992.
[44]C.F.Sabel: "Three-responses to Ash Amin and Kevin Robins, C.F.Sabel replies" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp220-224. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[45] Τ Γιαννίτσης: "Μελέτη της καινοτομίας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα". Υπουργείο Ανάπτυξης, ΓΕΓΕΤ & Τμήμα ΟικονομικώνΕπιστημών, Εθνικό Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Αθήνα 1996).
[46]Αντιγόνη Λυμπεράκη (επιστημονική υπεύθυνη): "Δικτύωση στη Βιομηχανική Περιφέρεια Ελαιώνα Αττικής", Υπουργείο Βιομηχανίας, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βιομηχανίας, Αθήνα, Οκτώβριος 1995.
[47]Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο: "Μελέτη καταγραφής και βιωσιμότητας των βιομηχανικών δραστηριοτήτων του Ελαιώνα". Αθήνα, Μάρτιος 1992.
[48] Έκθεση της TASK FORCE για την απλούστευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, BEST, Τόμος I & II, Υπηρεσία επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 1998.
[49] M.Storper: "Three-responses to Ash Amin and Kevin Robins, M.Storper replies" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp228-236. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[50]J.L.Morris: "New technologies, flexible work practices, and regional sociospatial differentiation: some observations from the United Kingdom", Environment and planning D: Society and Space, 1988, Volume 6, pages 301-319.
[51] Bryn Jones: "Flexible Automation and Factory Politics: The United Kingdom in Comparative Respective", in Hirst P., Zeitlin J. eds.: "Reversing industrial decline". Intdustrial Structure and Policy in Britain and Her Competitions". Oxford Berg. 1989
[52] M.J.Piore: "Three-responses to Ash Amin and Kevin Robins, M.J.Piore replies" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp225-227. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[53]M.Storper & A.Scott:"The geograficall fountations and social regulation of flexible Production Complexes", Wolch J. & Dear M. (eds), The power of geography: How territory schape social life, Boston, Allen and Unwin (forth), 1988.
[54]M.H. Best: "Sector Strategies and Industrial Policy: The Furniture Industry and The Greater London Enterprise Board", in Hirst P., Zeitlin J. eds.: "Reversing industrial decline". Intdustrial Structure and Policy in Britain and Her Competitions". Oxford Berg. 1989
[55]Τ. Γιαννίτσης, 1993: "Η επιταγή μιας βιομηχανικής πολιτικής" στο "Βιομηχανική και Τεχνολογική Πολιτική στην Ελλάδα",Τ.Γιαννίτσης, Δ.Δενιόζος, Γ.Καλογήρου, Α. Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, σελ. 19-33. Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.
[56]Α.Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, 1993: "Παρεμβάσεις στη βιομηχανία: Άμεση και Έμμεση Βιομηχανική Πολιτική στη δεκαετία του '80" στο "Βιομηχανική και Τεχνολογική Πολιτική στην Ελλάδα",Τ.Γιαννίτσης, Δ.Δενιόζος, Γ.Καλογήρου, Α.Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, σελ. 39-89. Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.
[57]Κ.Βαΐτσος-Τ.Γιαννίτσης: "Τεχνολογικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη", σελ.49-59. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1994.
[58]Θ.Β. Πάκος: Κλαδική δομή και τεχνολογική πρόοδος: Θεωρία και εμπειρία." στο "Κλαδική Οικονομική Ι. Ανταγωνισμός Συγκέντρωση και Τεχνολογία", σελ. 340-362. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992.
[59] M.J.Piore: "Work, Labour and action: Work experience in a system of flexible production" in F.Pyke, G. Becattini and W. Sengenberger:"Industrial districts and inter-firm co-operation in Italy", pp65-71. International Institute for labour studies Geneva, 1992.
[60]Α. Λυμπεράκη: "Δικτύωση, Ευέλικτη Εξειδίκευση και Μικρές επιχειρήσεις" στο "Διεθνής Ανταγωνιστικότητα και Βιομηχανική Στρατηγική", Δ. Παρασκευοπούλου & Χ. Πιτέλη.
[61] Δ.Δενιόζος, 1993: "Τεχνολογική πολιτικής" στο "Βιομηχανική και Τεχνολογική Πολιτική στην Ελλάδα",Τ.Γιαννίτσης, Δ.Δενιόζος, Γ.Καλογήρου, Α. Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός, σελ. 255-261. Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.
[62]Τ. Γιαννίτσης: "Διαρθωτικά χαρακτηριστικά και διακλαδικές επιδόσεις" στο Τ.Γιαννίτσης: "Η Ελληνική Βιομηχανία. Ανάπτυξη και Κρίση", σελ. 179-204. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1988.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Λυμπεράκη Α.: Η πρόκληση της ανάπτυξης σε μικρή κλίμακα: Οικονομική ευελιξία και κοινωνικές δυσκαμψίες, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΕΠΕ, Αθήνα 1992
2. Α.Λυμπεράκη & Α.Μουρίκη: Η αθόρυβη επανάσταση. Νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας, (Κεφ. 1.4). Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996.
3. Λυμπεράκη Α.: Ευέλικτη εξειδίκευση, Κρίση και αναδιάρθρωση στη μικρή βιομηχανία. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1991.
4. Θ.Β.Πάκος: "Κλαδική Οικονομική Ι. Ανταγωνισμός Συγκέντρωση και Τεχνολογία". Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992.
5. Γιαννίτσης: "Μελέτη της καινοτομίας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα". Υπουργείο Ανάπτυξης, ΓΕΓΕΤ & Τμήμα ΟικονομικώνΕπιστημών, Εθνικό Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Αθήνα 1996).
6. Α.Λυμπεράκη (επιστημονική υπεύθυνη): "Δικτύωση στη Βιομηχανική Περιφέρεια Ελαιώνα Αττικής", Υπουργείο Βιομηχανίας, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βιομηχανίας, Αθήνα, Οκτώβριος 1995.
7. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο: "Μελέτη καταγραφής και βιωσιμότητας των βιομηχανικών δραστηριοτήτων του Ελαιώνα". Αθήνα, Μάρτιος 1992.
8. Έκθεση της TASK FORCE για την απλούστευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, BEST, Τόμος Ι & ΙΙ, Υπηρεσία επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 1998.
9. Τ.Γιαννίτσης, Δ.Δενιόζος, Γ.Καλογήρου, Α. Λυμπεράκη, Σ.Τραυλός: "Βιομηχανική και Τεχνολογική Πολιτική στην Ελλάδα", Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.
10. Κ.Βαΐτσος-Τ.Γιαννίτσης: "Τεχνολογικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη", σελ.49-59. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1994.
11. Δ.Παρασκευοπούλου & Χ.Πιτέλη: "Διεθνής Ανταγωνιστικότητα και Βιομηχανική Στρατηγική"
12. Τ.Γιαννίτσης: "Η Ελληνική Βιομηχανία. Ανάπτυξη και Κρίση", σελ. 179-204. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1988.
13 "Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία" Επιμ. Κ.Χατζημιχάλης. Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ 1992.
14. Α.Λυμπεράκη: "Βιομηχανικές Συνοικίες γύρω από την Αθήνα: Αναδιαρθρωτική εμπειρία, προβλήματα και προοπτικές", άρθρο στο Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 45, Ιούνιος 1991.
15. Ν.Βαΐου, Λ.Λαμπριανίδης, Κ.Χατζημηχάλης, Ζ.Χρονάκη: "Διάχυτη εκβιομηχάνιση στη Θεσσαλονίκη", άρθρο στο Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 45, Ιούνιος 1991.
16. Ε. Ανδρικοπούλου: "Βιομηχανικές δομές και τάσεις αναδιάρθρωσης στη δεκαετία του '80: το παράδειγμα των περιοχών Θεσσαλονίκης και Θράκης", άρθρο στο Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 40, 1990.
17. F.Pyke, G.Becattini and W.Sengenberger: "Industrial districts and inter firm co-operation in Italy". International Institute for labor studies Geneva, 1992.
18. S.Berger & M.Piore: "Dualism and Discontinuity in Industrial Societies", CAMPRIDGE UNIV. PRESS, 1980.
19. M.J.Piore & C.F.Sabel: "The Second Industrial Divide: Posibilities for Prosperity". Publ. <<Basic Books>>, 1984.
20. P.Hirst and J.Zeitlin: "Reversing industrial decline Intdustrial Structure and Policy in Britain and Her Competitions". *Oxford Berg, 1989.*
21. A.V.Barquero: "Τοπική Ανάπτυξη. Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης". Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1991.
22. Martin Meijer: "Growth and Decline of European Cities". United States, Vol 30, No 6, 1993.
23. Berg L.Van den, Burns, L.S. and Klaasen, L.H. (Eds), "Spatial Cycles", Aldershot Gower, 1987.
24. Ricardo Petrella: "Προς ένα παγκόσμιο τεχνολογικό απαρτχάϊντ" Lemonde diplomatique τεύχος 3, 1993.
25. Peter Hall: "Forces shaping Urdan Europe". Urdan Studies. Vol 29. No5, 1995.
26. Panayiotis Soldatos: "Modern Cities in International Affairs". Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο "A Vision For Athens", Αθήνα Σεπτέβριος 13 - 16, 1994.

27 E.Goodman and J.Bamford with P.Saynor: "Small Firms and Industrial Districts in Italy", Routledge, 1989.
28. F.Pyke and W. Sengenberger: "Industrial districts and local economic regenaration" Indernational Institute for labour studies Geneva, 1992.
29.H.Schmitz & B. Musyck: "Industrial districts in Europe: Policy lessons for developing countries". Institute of Development Studies at the University of Sussex, Discussion Paper 324, April 1993.
30.R.Murray: "Local Space". Europe and new regionalism Centre for Local Economic Strategies and South East Economic Development Strategy Alberton House, 1991.
31.K.Nadvi & H.Schmitz: "Industrial clusters in Less Developed Countries: Review of experiences and research agenda". Institute of Development Studies at the University of Sussex, Discussion Paper 339, January 1994.
32.H.Schmitz: "Collective Efficiency: Growth Path for small-scale Industry". Journal of Development Studies, Vol.31, No.4, April 1995.
33.J.L.Morris: "New technologies, flexible work practices, and regional sociospatial differentiation: some observations from the United Kingdom", Environment and planning D: Society and Space, 1988, Volume 6, pages 301-319.
34.M.Storper & A.Scott:"The geograficall fountations and social regulation of flexible Production Complexes", Wolch J. & Dear M. (eds), The power of geography: How territory schape social life, Boston, Allen and Unwin (forth), 1988.
35.Λυμπεράκη Α. (1988): Small firms and flexible speciallization in Greek industry. P.H.D. *University of Sussex.*
36.Λυμπεράκη Α. (1991): "Ευέλικτη αναδιάρθρωση και δικτύωση στη μικρή βιομηχανία του κλάδου παραγωγής προϊόντων από πλαστικά". *Περιοδικό Τόπος τ. 2*
*37.*Λυμπεράκη Α. (1990): "Στον αστερισμό της ευελιξίας: Μεταφορντικά συστήματα Βιομηχανικής οργάνωσης και ευέλικτης εξειδίκευσης του κλάδου παραγωγή προϊόντων από πλαστικά". *Περιοδικό Τόπος τ. 2*
*38.*Atkison J. and Meager N. (1986): New forms of work organization.*Brighton, Institute Manpower Studies rep. No 121*
*39.*Dore R. (1986): Flexible rigidities. Industrial policy and structural adjustment in the Japanese economy.*London, Athlone Press.*
40.Edwards A. (1979): The new industrial countries and their impact on Western manufacturing.*London, Economist Intelligence Unit.*
*41.*Friedman D. (1988): The misunderstood miracle: Industrial development and political change in Japan.*Cornell University Press.*
*42.*Hirst P., Zeitlin J. *eds.* (1989): "Flexible specialization versus Post-Fordism: Theory, Evidence and Policy implications".*Working paper, Birkdeck Center for public policy.*
*43.*Keeble D. , Wever E. *eds.* (1986): New firms and regional development in Europe.*Croom Helm.*
*44.*Massey D. B. (1984): "Spatial division of labor". *London Macmillan.*
*45.*Nadel H. (1989): Employment growth in French small and medium enterprises: An ambiguous reality in the economic of small firms. *An International perspective (forthcoming), Dordrecht Kluwer.*
*46.*Piore M.J. (1989): Corporate reform in American manufacturing and the challenge to economic theory.*Massachusetts Institute of Technology Department of Economics.*
47.Sabel C. (1982): Works and Politics: The division of labor in industry. *Cambridge University Press.*
48.Scott A.J. (1988): New industrial spaces, flexible production and Regional development in North America and W. Europe.*London Pions.*
49.Tolliday S. and Jeitlin J. (1987): The Automobile industry and its workers: Between Fordism and Flexibility.*Oxford, Policy Press.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. Γενικό μέρος.

1. Επωνυμία επιχείρησης:
2. Νομική μορφή:
3. Διεύθυνση έδρας:
4. Τόπος παραγωγικών εγκαταστάσεων και αποθηκευτικών χώρων:

	Η διεύθυνση της	Άλλη διεύθυνση στην του Ελαιώνα.	Άλλη διεύθυνση εκτός της περιοχής του (ποιά περιοχή;).	
			από την ίδρυ εταιρίας	από μετεγκατάσταση τη
Αποθήκες				
Παραγωγικές εγκαταστάσεις				

5. Ετος ίδρυσης επιχείρησης:
6. Κύρια δραστηριότητα:
7. Ετήσιος τζίρος των ετών (σε χιλ. δρχ.):

1995	1996	1997

8. Αριθμός απασχολουμένων (το 1997):

	Ειδικευμένοι	Ανειδίκευτοι
Παραγωγή		
Διοίκηση - διάθεση		

9. Ονοματεπώνυμο υπευθύνου (ερωτώμενου):
10. Τηλέφωνο:

Β. Διαεπιχειρησιακές σχέσεις.

1. Από πού προμηθεύεστε τις πρώτες ύλες;

1. Ελληνική αγορά (ποιές περιοχές;):.....
2. Εξωτερικό (ποιές χώρες;).....

2. Ποιά είναι η βάση της συνεργασίας σας με τους προμηθευτές;

1. ύπαρξη μικρού αριθμού & σταθερών προμηθευτών (για κάθε είδος πρώτης ύλης) / προγραμματικές συμφωνίες με τους προμηθευτές;.....
2. ύπαρξη μεγάλου αριθμού προμηθευτών (για κάθε είδος πρώτης ύλης) / αναζήτηση κάθε φορά προμηθευτών στη βάση της επίτευξης χαμηλής τιμής;.....

3. Τί πολιτική ακολουθεί η επιχείρηση στο θέμα της προμήθειας πρώτων υλών:

1 μεγάλα αποθέματα/μεγάλους αποθηκευτικούς χώρους;. ....

2. προμήθειες ανάλογα με τις παραγγελίες;... ....

3 προμήθειες τελευταίας στιγμής; ....

4. Η εξασφάλιση της ποιότητας των πρώτων υλών γίνεται;

1 με ποιοτικό έλεγχο των προμηθειών κατά την παραλαβή τους;.... .....

2. με επισκέψεις και επιτόπιο έλεγχο στις εγκαταστάσεις των προμηθευτών;.....

5. Από πού προμηθεύεστε το μηχανολογικό - παραγωγικό εξοπλισμό σας;

1. Ελληνική αγορά (εταιρίες-περιοχές;)..... ..... .

2. Εξωτερικό (ποιές χώρες;)..... ....

6. Με τους προμηθευτές του παραγωγικού σας εξοπλισμού συνεργάζεστε;

1 για την επίδειξη στους εργαζόμενους του τρόπου λειτουργίας των μηχανημάτων;. .. . .

2. για τη διάταξη του εξοπλισμού στο χώρο; ....

3. για τη συντήρηση των μηχανημάτων; .. ..

4. για τη μεταβολή των μηχανολογικών χαρακτηριστικών τους;..... .....

5. άλλο . ...

7. Σε ποιά μορφή είναι τα παραγόμενα προϊόντα όταν εγκαταλείπουν το εργοστάσιο;

1 τελική για κατανάλωση/χρήση (από τους τελικούς καταναλωτές-βιομηχανίες);.....

2 ενδιάμεση για παρεταίρω επεξεργασία (από άλλες βιομηχανίες-επεξεργαστές);..... .

8. Σε περίπτωση που τα παραγόμενα προϊόντα είναι σε ενδιάμεση μορφή, τότε σε τί ποσοστό επί του συνολικού όγκου παραγωγής, αυτά;

1 παράγονται κατά παραγγελία άλλων βιομηχανικών μονάδων-επεξεργαστών;.....

2. παράγονται κατά παραγγελία άλλων βιομηχανικών μονάδων-ανταγωνιστών;.....

3. παράγονται για την άμεση προώθηση και διάθεση τους από την επιχείρηση στην αγορά των ενδιάμεσων αγαθών;.....

9. Σε περίπτωση που τα παραγόμενα προϊόντα είναι σε τελική μορφή, τότε σε τί ποσοστό επί του συνολικού όγκου παραγωγής, αυτά;

1. παράγονται κατά παραγγελία άλλων βιομηχανικών μονάδων-χρηστών;.....

2. παράγονται κατά παραγγελία άλλων βιομηχανικών μονάδων-ανταγωνιστών;.....

3. παράγονται για την άμεση προώθηση και διάθεση τους στην αγορά των τελικών αγαθών.....

10 Αναθέτει η επιχείρηση την εκτέλεση μέρους του παραγωγικού της έργου σε άλλους (επιχειρήσεις - εξωτερικά συνεργεία) και αν ναι τότε:

1. σε τί ποσοστό επί της συνολικής αξίας παραγωγής της; .. ..
2. αφορά κάποια ενδιάμεση φάση της παραγωγής του προϊόντος; ... .
3. αφορά την παραγωγή του προϊόντος στο σύνολο του;..... .. . .

11. Υπηρεσίες μετά την πώληση:

1. Τί ποσοστό επί του συνολικού κύκλου εργασιών αντιπροσωπεύουν τα έσοδα σας από παροχή υπηρεσιών συντήρησης και επισκευών μετά την πώληση στους πελάτες σας;. .....
2. Η επιχείρηση παρέχει αποκλειστικά από μόνη της τις υπηρεσίες συντήρησης & επισκευών στους πελάτες της (υπηρεσίες μετά την πώληση);.....
3 Αν όχι σε τι ποσοστό επί των εσόδων σας από παροχή υπηρεσιών αντιπροσωπεύει το έργο παροχής υπηρεσιών που αναθέτετε σε εξωτερικά συνεργεία;..... ..... .

12. Υπάρχουν συγκεκριμένες επιχειρήσεις ή εξωτερικά συνεργεία με τις οποίες συνεργάζεστε μόνιμα στη βάση είτε της ανάληψης, είτε της εκτέλεσης έργου φασόν.....

13. Οι επιχειρήσεις με τις οποίες συνεργάζεστε (υπεργολαβικές σχέσεις) σε μόνιμη ή ευκαιριακή βάση βρίσκονται:

1 Στον Ειλαιώνα..... ....., 2. Σε γειτονικούς Δήμους..... . ....,
3 Στην Αττική..... ....,4.Εκτός Αττικής.....

14. Από ποιούς παράγοντες θεωρείτε ότι προκύπτουν τα όποια προβλήματα κατά τη συνεργασία σας αυτή:

1 τους συμφωνημένους χρόνους παράδοσης ή παραλαβής των προϊντων / παροχής υπηρεσιών;.....
2. την ποιότητα των προϊόντων / παρεχόμενων υπηρεσιών;.....
3. τις συμφώνημένες προδιαγραφές προϊόντων / παρεχόμενων υπηρεσιών;.....
4 άλλοι λόγοι;.....

Γ. Τεχνολογικό - Παραγωγικό επίπεδο.

15. Τί γραμμή παραγωγής έχει η επιχείρηση;

1. συνεχής παραγωγή;.....
2. παραγωγή σε μικρές σειρές;.....
3. παραγωγή κατά παραγγελία;.....

16. Έχετε εισάγει ή πραγματοποιήσει επενδύσεις και ποιά περίοδο σε;

	πρίν το 1990	1990 έως σήμερα
1. διαχείρηση συνολικής ποιότητας (ISO)		
2 σήμανση προϊόντων (C E)		
3 μηχανήματα ηλεκτρονικά σχεδιαζόμενης και ελεγχόμενης πα (CAD, CAM, CNC)		
4. παραγωγικό εξοπλισμό συμβατικής τεχνολογίας		
5. κτιριακές εγκαταστάσεις		
6. μηχανοργάνωση των τμημάτων διοίκησης, πωλήσεων, αποθ κ.λ.π		
7. κατάρτιση των εργαζομένων (παραγωγής, πωλήσεων κ.λ.π)		
8. Αλλο		

17. Έχει μέχρι σήμερα η επιχείρηση σας αναπτύξει και εκμεταλευτεί καινοτομίες που έχουν κατοχυρωθεί στον Ο.Β.Ι;.....και αν ναι ποιός ο αριθμός;.....και τι αφορούσε;

1. νέο προϊόν ή βελτίωση προϊόντος;..... ....
2. νέα διαδικασία ή βελτίωση παραγωγής;..... .....

18. Ποιές ήταν οι πηγές χρηματοδότησης για την πραγματοποίηση μέρους των επενδύσεων σας και την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των καινοτομιών;

αυτοχρηματοδότηση	
τραπεζικό δάνειο	
leasing	
κρατικές-κοινοτικές επιχορηγήσεις	
εξωτραπεζική χρηματοδότηση	

19. Αν η επιχείρηση σας έχει πραγματοποιήσει προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων, τότε ποιάς μορφής;

	μέσω χρηματοδότησης από προγράμμ ΟΑΕΔ, RETEX	δίχως επιχορήγ
ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση από στελε επιχείρησης		
ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση από οργανι συμβούλους κατάρτισης		
συμμετοχή εργαζομένων σε σεμινάρ εξωτερικό		
άλλο		

Δ. Εμπορία και Ανταγωνισμός.

20. Τί από τα παρακάτω διαθέτει η επιχείρηση για την προώθηση των προϊόντων της;

1. Οργανωμένο Τμήμα πωλήσεων (πωλητές υπαλλήλους της επιχείρησης);.....

2. Τμήμα διακίνησης-παράδοσης των προϊόντων στους πελάτες της (μεταφορικά μέσα κ.λ π).....

21. Πού κατευθύνονται οι πωλήσεις σας;

	Ελληνική αγορά.	Ξένη αγορά
1. απευθείας στους καταναλωτές /χρήστες-βιομηχαν		
2. απευθείας σε χονδρέμπορους.		
3. απευθείας σε λιανέμπορους.		
4 απευθείας σε εμπορικό αντιπρόσωπο.		
5. άλλο		

22. Πού βρίσκονται χωροθετημένοι οι καταναλωτές/χρήστες των προϊόντων σας στην Ελληνική αγορά;

1. στον Ελαιώνα	
2. σε γειτονικούς Δήμους	
3. στην υπόλοιπη Αττική	
4. εκτός Αττικής	

23. Κάνει η επιχείρηση εξαγωγές;....

1. Σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ενωσης (ποιές); ....
2. Αραβικές χώρες (ποιές)..... ....
3. Αλλες (ποιές)..... ....

24. Τί ποσοστό περίπου των πωλήσεων αντιπροσωπεύουν οι εξαγωγές;.....

Ε. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

25. Οι κυριότεροι ανταγωνιστές σας είναι;

1. Γειτονικές επιχειρήσεις ανάλογων χαρακτηριστικών;.....
2. Ελληνικές μεγάλες επιχειρήσεις που βρίσκονται μακριά;.....
3. Ξένες μεγάλες επιχειρήσεις που λειτουργούν στην Ελλάδα;.....
4. Εισαγόμενα προϊόντα από Ευρωπαϊκή Ενωση;.....
5. Εισαγόμενα προϊόντα από χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος;.....

26. Ποιά θεωρείτε ως τα σημαντικότερα ανταγωνιστικά πλεονέκτημα των ακυριότερων ανταγωνιστών σας έναντι της επιχείρησης σας;

1. χαμηλή τιμή.....
2. χρόνοι παράδοσης.....
3. ποιότητα.....
4. υψηλή εξειδίκευση.....

27. Τί από τα παρακάτω περιγράφει καλλίτερα την ανταγωνιστική στρατηγική της επιχείρησης;

1 χαμηλές τιμές;. . .. .
2. σύντομοι χρόνοι παράδοσης;... ... .
3. έμφαση στην ποιότητα ακόμη και σε βάρος της τιμής;. ....
4. εξειδίκευση της παραγωγής σε τμήματα ("νησίδες") της αγοράς όπου δεν υπάρχουν πολλοί ανταγωνιστές;..... . . . .

ΣΤ. Ανταγωνιστική στρατηγική και εργασία.

28. Πως αντιδρά η επιχείρηση σας σε περιόδους αυξημένου όγκου παραγγελιών / ζήτησης;

1. αύξηση χρόνου απασχόλησης του υφιστάμενου προσωπικού (υπερωρίες);.....
2. προσλήψεις προσωπικού μερικής απασχόλησης;.. ....
3. προσλήψεις προσωπικού εποχειακής απασχόλησης;..... . .. .
4. χρησιμοποίηση 4ης βάρδιας (απασχόληση το σαββατοκύριακο);..... .. ...
5. ανάθεση μέρους της παραγωγής σε υπεργολάβους;..... ... .
6. αναπροσαρμογή όγκου παραγωγής;. ....
7. άλλο . ...

29. Πως αντιδρά η επιχείρηση σας σε περιόδους πτώσης του όγκου της ζήτησης;

1 απολύσεις προσωπικού;. . ...
2. αναζήτηση νέων αγορών;.....
3. επιδίωξη ανάληψης εκτέλεσης έργου φασόν;..... ....
4. αναπροσαρμογή όγκου παραγωγής;.....
5. άλλο... . ...

30. *Πώς περιγράφεται ο τρόπος καθορισμού των καθηκόντων - ρόλων των εργαζομένων;*

	εργαζόμενοι παραγωγή	εργαζόμενοι διοίκηση
αυστηρά καθορισμένοι ρόλοι-περιγραφή καθηκόντων		
εναλλαγή ρόλων - καθηκόντων.		
συνδιασμός		

31. Με βάση ποιά είδη σύμβασης καθορίζονται οι αμοιβές και τα δικαιώματα των εργαζομένων σας;

1. εθνική συλλογική σύμβαση εργασίας	
2. κλαδική σύμβαση εργασίας	
3. συλλογική σύμβαση εταιρίας	
4. ατομικά συμβόλαια	
συνδυασμός των παραπάνω	

Ζ. Βαθμός σύνδεσης με την περιοχή του Ελαιώνα.

32. Θεωρείται ότι κάποια από τα παρακάτω συνιστούν πλεονεκτήματα ή λόγους παραμονής της θέσης της επιχείρησης στην περιοχή.

1. εύκολη πρόσβαση σε προμηθευτές;..... ....
2. εύκολη πρόσβαση σε πελάτες;. .....
3. γειτνίαση με συνεργαζόμενες επιχειρήσεις;..... ....
4. γειτνίαση με τις υπηρεσίες που παρέχονται στο κέντρο της Πρωτεύουσας;. .... .αν ναι με ποιές; Διοικητικές.....,Τραπεζιτικές... .. , άλλες.....
5. άλλο..... . ...

33. Θεωρείται απαραίτητο για την επιχείρηση σας την επέκταση:

1. των κτιριακών εγκαταστάσεων της; ... .
2. του μηχανολογικού της εξοπλισμού (αύξηση της ιπποδύναμης);.....

34. Ποιούς θεωρείται ως σημαντικότερους ανασταλτικούς παράγοντες στην πραγματοποίηση της επέκτασης;

1. έλλειψη χρημάτων..... ....
2. έλλειψη διαθέσιμων χώρων;.....
3. περιορισμούς που θέτει το Νομικό Πλαίσιο (πολεοδομία, εξασφάλιση βιομηχανικής άδειας κ.λ.π);..... .....
4. άλλο;..... ....

35. Θα αξιολογούσατε θετικά για την επιχείρηση σας τη μετεγκατάσταση της σε χώρο οργανωμένης υποδομής (ΒΙΟΠΑ), που θα βρισκόταν στην ευρύτερη περιοχή του Ελαιώνα;.....αν ναί σε τι ποσοστό θα είσασταν διατεθημένοι να καλύψετε τα έξοδα μετεγκατάστασης;.....

Η. Συστήματα στήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

36. Συστήματα πληροφόρησης:

I. Πληροφορίες γύρω από τη σύγχρονες τεχνολογίες/τεχνικές παραγωγής.
II. Πληροφορίες γύρω από τις τιμές πρώτων υλών.
III. Πληροφορίες γύρω από τις τιμές τελικών προϊόντων.
IV. Πληροφορίες για διαθέσιμες πηγές και κόστος χρηματοδότησης.
V. Πληροφορίες για το ισχύον θεσμικό και νομικό πλαίσιο (για επενδύσεις, εξαγωγές, κοινοτικές οδηγίες σχετικά με την πιστοποίηση κ.λ.π.).
VI. Πληροφορίες για ξένες αγορές.
VII. Πληροφορίες για νέες τάσεις σε νέα προϊόντα και νέα υλικά.

Αξιολογείστε κατά σειρά σπουδαιότητας τις σημαντικότερες κατηγορίες πληροφόρησης που έχετε ανάγκη (με τη χρήση των λατινικών χαρακτήρων): α).....β).....γ).....

37. Συστήματα παροχής υπηρεσιών:

I. Τεχνικές συμβουλές γύρω από μηχανήματα και δυνατότητες που παρέχουν
II. Επίδειξη λειτουργίας και κατάρτιση για την καλύτερη χρήση τους.
III Δίκτυο επισκευών και μετατροπών μηχανημάτων.
IV Δίκτυο προώθησης και εμπορίας των προϊόντων στην ελληνική αγορά.
V Δίκτυο προώθησης και εμπορίας στην διεθνή αγορά.
VI. Δίκτυο για προώθηση συνεργασίας με επιχειρήσεις στην Ελλάδα.
VII.Δίκτυο για προώθηση συνεργασίας με επιχειρήσεις στο εξωτερικό.
VIII.Εξειδικευμένος φορέας για Ερευνα και Ανάπτυξη νέων προϊόντων.
IX. Χρηματοδοτικά δίκτυα (εγγύησης δανείων, παροχής πιστώσεων κ.λ.π).
X Μηχανισμός πιστοποίησης ποιότητας διαδικασιών και προϊόντων.
XI. Μηχανισμός για την συνεχή κατάρτιση των εργαζομένων.

Αξιολογείστε κατά σειρά προτεραιότητας αυτές τις υπηρεσίες που θεωρείτε περισσότερο σημαντικές (με τη χρήση των λατινικών χαρακτήρων): α).....β).....γ)..... .....

38. Αν τέτοιου τύπου υποστηρικτικές υπηρεσίες ήταν διαθέσιμες σε μόνιμη βάση, θα τις χρησιμοποιούσατε εάν έπρεπε να καταβάλλετε κάποιο κόστος και εάν ξέρατε ότι και άλλες επιχειρήσεις θα έκαναν το ίδιο; .....

39. Πιστεύετε ότι θα ήταν δυνατή η ανάπτυξη των παραπάνω υπηρεσιών με πρωτοβουλία των ιδίων των ενδιαφερομένων;..... Αν όχι, γιατί;
.....
.....

40. Αν όχι οι επιχειρήσεις, τότε ποιος κατά τη γνώμη σας είναι ο πιο ενδεδειγμένος φορέας ανάληψης τέτοιων πρωτοβουλιών;

1. ΣΕΒ.....
2. Κλαδική Ενωση.....
3. Τοπική Αυτοδιοίκηση.....
4. Υπουργείο Βιομηχανίας.....
5. Συνεργασία κάποιων ή όλων των παραπάνω.....
6. Αλλος.....

